روائع البيان تفسير آيات الأحكام من القرآن

AHKÂM TEFSİRİ

MUHAMMED ALİ SABUNÎ

روائع البيان تفسير آيات الأحكام من القرآن

"Revâi'ül-Beyân fi Tefsîr-i Âyâtil-Ahkâm min-el-Kur'ân"

Kur'ân-ı Kerîm'in

AHKÂM TEFSÎRİ

Muhammed Ali Sabûni

1.CİLT

-Gözden Geçirilmiş Baskı-

Tercüme

Mazhar Taşkesenlioğlu

ŞAMİL YAYINEVİ

YAZARIN MUKADDİMESİ

Kalemle yazmayı öğreten, insana bilmediğini bildiren Allah'a hamd olsun. Müjdeleyici ve uyarıcı, etrafını aydınlatan kandıl olan efendimiz Muhammed'e sallallâhu aleyhi ve sellem salat u selam olsun. O ki; Allah onunla cehalet ve küfür karanlıklarını ortadan kaldırdı, putperestliğin ve sapkınlığın kökünü kazıdı, iman ve tevhit sancağını yükseltti. Allah onun, ilim ve irfan güneşleri olan aile ve ashabına ve dın gününe kadar onlara güzellikle tabi olanlara da salat u selam etsin.

İnsanın yapabileceği en iyi salih amel, kişinin çabalayacaği en faziletli iş aziz kitaba hizmettir. Allah o kitabı insanlık için bir nur ve ışık yapmış, semavi elçilikleri o kitapla sona erdirmiş ve yine Allah şu sözüyle beşeriyete ihsanda bulunmuştur: "Rabbinizden size bir burhan/delil geldi. Size aydınlatan bir nur indirdik."

Allah celle celâlühü bu aziz kltabın hizmetkârlarını ümmet-i Muhammed arasında dinin kandilleri, nur meşaleleri ve ışık kaynakları yapmıştır. Allah'ın elçisi sallallâhu aleyhi ve sellem de onları bu dünya hayatında kendilerine tabi olunacak kıymetli efendiler olarak vasıflamış ve şöyle buyurmuştur: "Ümmetimin en kıymetlileri Kur'ân'a hizmetkârlarıdır." Ayrıca Hz. Peygamber Allah'ın salat ve selamı üzerine olsun bu tür insanların konumunu da bir sözünde şöyle tayin etmiştir: "Allah bu kltapla bazı toplulukları yüceltecek, bazılarını da alçaltacaktır."

Ben de bu değerli insanlar aynı yolda yer almak ve her ne kadar onlar gibi olmasam da onlara benzemek istedim. Bu şekilde onların kazandığı sevaba ortak olmayı umut ettim. Tıpkı şairin dediği gibi:

Onlar gibi olmasan da benzeyiver onlara
Değerli kimselere benzemek kavuşmaktır felaha

Benim kıymetli bir emelim vardı: İnsanların faydalanacağı bazı kitaplar neşretmek suretiyle dıne ve ilme hizmet etmeyi Allah'ın bana nasip etmesi... Çünkü ben şuna inanıyordum: Bu tür hizmetler, insanın geriye bıraktığı ve öldükten sonra faydasını göreceği sermaye olan salih amellerdır. Nitekim Allah Rasülü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Ademoğlu öldüğünde üç şey hariç ameli sona erer: 1. Sadaka-i cariye, 2. Kendisinden faydalanılan ilim, 3. Kendisine dua eden salih bir evlat."

Allah Teâlâ Mekke-i Mükerreme'ye komşu olmayı bana nasip etti. Allah bu beldeyi her türlü kötülük ve şerden muhafaza etsin! Orada, Şeriat ve İslami ilimler Fakültesinde hocalık yaptım. Rabbim bana mütalaa, araştırma, yazma ve telif imkânı sağlayan uygun bir ortam ihsan etti. O bana iman ve emniyet beldesi olan bu yerde tertemiz komşuluğu; beyt-i atik komşuluğunu nasip etti. O belde ki Allah oranın ahalisine eski zamanlardan beri emniyet, istikrar ve itminan nasip etmiş ve şöyle demiştir: "Bu evin rabbine ibadet edin. O ki onların açlığını gidermiş ve korkularından emin kilmıştır." Yine Allah c.c. şöyle buyurmuştur: "Görmüyorlar mı, çevrelerindeki insanlar kaçırılıp götürülürken biz orayı emniyetli ve saygın bir yer kıldık. Batıla inanıp Allah'ın nimetini inkâr mı edıyorlar?"

İşte yaklaşık 10 sene kadar bir müddet böyle bir ortamda hayatımı geçirdikten sonra burada sonuncusu bu elinizdekı kitap olan bazı kıtapları neşrettim ve bu esere "Ravâiu'l-Beyân fî Tefsîri Âyâti'l-Ahkâm mine'l-Kurân" ismini verdım.

Kitabı iki cilt olarak neşrettim ve bu eserde sadece, kapsamlı ilmi seminerler şeklinde ahkam ayetlerine yer verdim. Bu eser eskinin sağlamlığı ile yeninin kolaylığı özelliklerini bünyesinde cem etmiştir. Bu seminerlerde belkı de yeni sayılabilecek bir yol takip ettim ve eseri derin tetkikler içeren sistematik bir eser olarak vücuda getirdim. Eserde yer verdığim ayetleri 10 açıdan ele aldım:

1.Lafzî tahlil: Burada dil ve tefsir alimlerinin görüşlerine yer verdim.
2.Kısa mana: Burada ayetin özet bir şekılde manasına yer verdim.
3.Sebeb-i nüzül: Eğer mevzubahis ayetin sebeb-i nüzülü varsa ona yer verdim.
4.Siyak-sibak: Ayetlerin öncesi ve sonrasıyla irtibatını kurdum.
5.Mütevatir kıraatler.
6.Kısa irab.
7.Tefsir incelikleri: Bu başlık altında ilmi incelikler ile edebi nüktelere yer verdim.
8.Şer'î hükümler: Bu başlıkta delilleriyle birlikte fakihlerin görüşlerine ve kendi tercihime yer verdim.
9.İrşad: Kısaca ayet-i kerimenin bizi irşad ettiği hususlara değindim.

10.Sonuç: Burada da ilgili ayetlerin hikmet-i teşriine işaret ettlm.

Tabi kı bu eser sadece kendi şahsi çalışmamın ürünü değildir. Tam aksine bu eser eski-yeni bir çok meşhur tefsircinin görüşlerinin bir hülasası ve usta müfessirler ile kıymetli âlimlerden teşekkül eden bir çok büyük beynin neticesidir. Bu âlimler, Allah'ın rızasını kazanmak amacıyla ömürlerini kitaba hizmetle geçiren; fıkıhçı, muhaddis, dilci, usulcü ve Allah'ın kitabını tefsir eden, hükümlerini çıkaran bilginler ile bunların dışında Kur'ân-ı azim hakkında eser kaleme alan yazarlardır. Onlar arasında benim durumum, farklı farklı yerlere dağılmış bir takım değerli taşlar ile inciler görüp de onları tek bir ipe dizen kişiden başka bir şey değildir. Ya da benim durumum, içerisinde çok lezzetli meyveler, insanı dehşete düşürecek güzellikte güller ve çiçekler bulunan bir bahçeye girip de elini kolaylıkla bunlara uzatıp toplayan ve onları tek bir yerde bir araya getiren kimse gibidir. O kişi böylece ortaya gözü gönlü açan bir iş çıkarmıştır.

İşte benim bu kıtapta yaptığım iş budur: Eski-yeni âlimlerin söylediklerini hülasa ettim, eski ile yeniyi buluşturdum. Bir satır yazmak için, dil ve hadis kitapları dışında, ana tefsir kitaplarından on beşi aşkın eseri okudum ve nihayetinde bu seminerleri kaleme aldım. Tabi bütün bunları yaparken nakilde bulunduğum bütün kaynaklara çok titiz bir şekilde işaret ettim.

Allah'tan dileğlm, bu kitapla Müslümanlara fayda ihsan etmesi ve din günü için bu kitabı bana sermaye olarak bakl kılmasıdır. O din günü ki, o günde ne mal ne de oğullar fayda verecektir. Ancak Allah'a temiz bir kalp ile gelenler hariç!

Başta ve sonda Allah'a hamd olsun. Özel kuluna, seçilmiş peygamberine, seyyidimiz ve efendimiz Muhammed'e sallallâhu aleyhi ve sellem, onun aile ve ashabına Allah salat u selam etsin.

Hamd alemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

Muhammed Ali Sabuni
Mekkei Mükerrime Üniversitesi
Şeriat Fakültesi Öğretim Üyesi

İÇİNDEKİLER

1. DERS

2. DERS

5. DERS

6. DERS

8. DERS

9. DERS

12. DERS

15. DERS

16. DERS

17. DERS

18. DERS

19. DERS

20. DERS

21. DERS

30. DERS

31. DERS

34. DERS

35. DERS

36. DERS

37. DERS

1. DERS

FATİHA SÛRESİ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَم۪ينَۙ ﴿٢﴾ اَلرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِۙ ﴿٣﴾ مَالِكِ يَوْمِ الدّ۪ينِۜ ﴿٤﴾ اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَع۪ينُۜ ﴿٥﴾ اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَق۪يمَۙ ﴿٦﴾ صِرَاطَ الَّذ۪ينَ اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّٓالّ۪ينَ ﴿٧﴾

MANASI

(Mekke'de inmiştir, 7 ayettir.)

1) Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla...

2) Hamd, Âlemlerin Rabbi Allah içindir.

3) Rahman'dır, Rahim'dir.

4) Din gününün sahibidir.

5) Yalnız sana ibadet eder ve yalnız senden yardım dileriz!

6) Bizi doğru yola ilet!

7) Kendilerine nimet verdiklerinin yoluna, gazaba uğrayanların ve sapanlarınkine değil.

Fatiha suresinin birçok ismi vardır. Bu isimlerin başlıca en meşhur olanları şunlardır:

Birincisi (El-Fatiha): Kur'an-ı Kerim'e bu sure ile başlanır. Tertip sırasına göre Kur'an'ın birinci suresi olup nüzul sırasına göre değildir. Fatiha suresinin birçok ismi vardır. Bu isimlerin başlıca en meşhur olanları şunlardır:

İbni Cerir Taberî: "Kur'an'ın bu sure ile başlanması ve tüm namazların başında okunması itibarıyla (Fatihatü'l-Kitab) diye isimlendirildiğini söylemiştir".[1]

1- Taberi, Cami'ul Beyan.

İkincisi (Ümmü'l-Kitab): (Kitabın Anası) Yüce Kur'an'ın asıl maksatlarını içerdiğinden dolayı bu şekilde isimlendirilmiştir. Çünkü bu surede Yüce olan Allah *(Celle Celâlühu)*yu medhü sena ve Rab olduğunun ispatı, kulluğun ancak onun emir ve nehiyleriyle olduğu, imanda sebat edip hidayetin ancak ondan istendiği, geçmiş ümmetlerin kıssalarını haber vermesiyle, saadet yolunda ilerleyen müminlerin, dalalet içinde alçalmış insanların konumlarını ve benzer birçok konuyu içine almasıyla diğer mübarek surelere nispeten ana gibi sayılmıştır.

Araplar: Her şeyi içine alan barındıran şeye ümm (ana) demiştir.

Mekke'nin Ümmül Kura (Köylerin anası) diye isimlendirilmesi diğer tüm mekânların ona tabi olmasındandır. Harp sancağının bu ismi alması, ordunun önünde yer almasındandır.

Yeryüzünün Ümm diye isimlendirilmesi de bütün yarattıkları üzerinde barındırmasından dolayıdır.

Şair şöyle der:

"Üzerinde gezindiğimiz yeryüzü bizim anamızdır. Çünkü orada doğarız ve oraya gömülürüz."[2]

Üçüncüsü (Sebü'l-Mesâni): Namazda tekrarlanan yedi ayet olup, tüm namazların her rekâtlarında tekrar edilir. Bazı Sahabeye göre "**Andolsun ki biz sana tekrarlanan Sebu'l-Mesâniyi** (Yedi ayeti) **verdik**" ayeti kerimesinden maksat Fatiha suresidir.

Bu sure tüm Kıraat Âlimlerinin ve diğer Ulemanın İcması ile yedi ayettir.

Allame Kurtubi; Ahkâmü'l-Kur'an tefsirinde: Bu surenin on iki isminin olduğunu nakleder. Bunlar: Şifa, Kâfiye, Vâfiye, Esas, Hamd vb. isimlerinin, ya; Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* tevfikıyle[3] veya Sahabe-i kiramın içtihadı iledir.

Alusi de: "Fatiha Suresinin yirmiden fazla isminin olduğunu bazı âlimler söylemiştir" demiştir.[4]

2- Ebu Salt'ın oğlu Ümeyyenin şiiridir. Bkz. Kurtubi, Ahkamu'l-Kur'an.

3- Tevfikî: Vahiy yoluyla belirlenen şeye denir. Netice itibariyle; Usulcülere göre: İcma ve tevfiki, hüküm bakımından aynıdır. Yani: Bu şekilde inanıp amel etmek farzdır.

4- Kurtubi, Camiu'l Ahkamü'l Kur'an. Alusi, Ruhul-Meani.

FATİHA SURESİNİN FAZİLETİ HAKKINDA VARİD OLAN HADİSLER

Birincisi: Buhari'nin Sahîh'ınde Ebu Said Mualla *(Radıyallahu Anh)* şöyle der: "Mescitde namaz kılarken Allah'ın Resulü *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* beni çağırdı, ancak ben namazım bitinceye kadar kendisine icabet etmedim. Namazım bitince hemen geldim ve bana: "*Bana gelmeni engelleyen şey nedir?* Diye sordu. 'Namazdaydım Ey Allah'ın Resulü' deyince, O'da: "*Allah şöyle buyurmuyor mu?* Diyerek **"Ey iman edenler, Allah ve Resulü sizi, size hayat verecek şeylere davet ettiğinde hemen icabet edin."** ayetini okuduktan sonra bana: "*Mescitten çıkmadan önce sana Kur'an'ın en büyük (en faziletli) suresini öğreteceğim*" buyurdu. Sonra elimden tuttu tam mescitten çıkacakken, ben: "Ey Allah'ın Resulü! Siz bana Kur'an'ın en büyük suresini öğreteceğim demiştiniz?" Deyince Allah Resulü Fatiha suresinin ilk ayeti olan:

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

"Bütün hamd Âlemlerin Rabbi olan Allah'a aittir" buyurarak "*bana Sebu'l-Mesâni (tekrarlanan yedi ayet) ve beraberindeki Kur'an verildi*" diye buyurdular.

İkincisi: İmam Ahmed Müsned'inde: Übeyy İbni Ka'b Rasûlüllâh'a *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Ümmü'l-Kur'an'ı (Fatiha'yı) okuyunca, Allah'ın Resulü o'na: "*Allah'a yemin ederim ki bu surenin bir benzeri ne Tevrat'ta, ne de İncil'de, ne de Zebur'da, ne de Kur'an da yoktur, işte Sebu'l-Mesâni (tekrarlanan yedi ayet) ve Azim olan Kur'an bana verildi*" diye buyurdular.

Üçüncüsü: İmam Müslim'in Sahih'inde İbni Abbas'dan *(Radıyallâhu Anhuma)* rivayetle: "*Bir gün Cebrail (Aleyhisselâm) Resulullah'ın yanında oturuyorken semadan bir ses duydu. Cebrail (Aleyhisselam) başını yukarıya kaldırdı ve: Gökyüzünde açılan bir kapının sesidir O kapı bu güne kadar hiç açılmamış ancak şimdi açılmıştır. O kapıdan bu güne kadar yeryüzüne inmeyen bir melek inmiştir*" dedi.

O melek Rasûlüllâh'a *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* selam verdikten sonra şöyle dedi: "*Senden önce hiçbir peygamberin müjdelenmediği iki nur ile seni müjdeliyorum, birisi Fatiha suresi, diğeri Bakara suresinin son ayetleridir. O ikisinden [Fatiha ve Bakara suresinin son ayetlerinden] okuduğun her harf [için] sana [okuduğuna karşılık sevabı] verilmiştir*".[5]

5- Müslim, Tabarani, Cemu'l-Fevaid.

Bu zikrettiğimiz rivayetler Fatiha suresi hakkında nakledilen en sahih rivayetler olmakla birlikte bu büyük sure hakkında daha başka sahih ve zayıf birçok rivayetler varid olmuştur. Ancak bu naklettiğimiz rivayetler diğerlerini de zikretmeye gerek bırakmamıştır.[6] Tevfik ancak Allah'tandır.

BAZI SURELERİN FAZİLETİ HUSUSUNDA VARİD OLAN MEVZU/UYDURMA HADİSLER

Allâme Kurtubi 'Cami'ul Ahkâmu'l-Kur'an' adlı tefsirinde bu konu için hususi ele aldığı bölümde, bir takım zındıkların surelerin fazileti hakkında birçok hadis uydurduklarını uyarmıştır. Bunlardan en çok önem arz eden bölümleri nakllediyoruz:

Allâme Kurtubi şunları nakleder: Amellerin fazileti ve Kur'an'ın bazı sureleri için kendi mezheplerini teyit ve tasdik amaçlı Allah Resulünün söylemediklerini, O'na söyledi diyerek iftira atan zındık ve fasıkların yalan ve iftiralarına kesinlikle iltifat edilmez.

Bir takım zındıklar Müslümanları şüpheye sürüklemek ve kendi inançlarını desteklemek için hadisler uydurmuşlar, bazıları ise kendi nefis ve hevaları adına insanları yanlış yola saptırmak için hadisler uydurmuşlardır.

Harici mezhebi ileri gelenlerinden birisi tevbe edip ehl-i sünnet inancına sahip olunca şöyle söylemiştir: "Biz bir şey yapmak istediğimiz de o konuda hemen bir hadis uydururduk".

Bir başkası da: Uydurdukları hadislerin, sevabını umarak Allah rızası için insanları salih amellere yönelsin ve Kur'an'ı çok okusunlar diye hadisler uydurduklarını itiraf etmişlerdir. İşte onlardan *Nuh Mervezi*'de surelerin fazileti hakkında birçok hadis uydurmuş, ona sorulduğunda ise şöyle cevap vermiştir: "Ben insanların Kur'an'dan yüz çevirdiklerini, Ebu Hanife'nin fıkhı ve Muhammed İbni İshak'ın cihatları ele alan süreleriyle meşgul olduklarını görünce, Allah için hadis uydurdum" demiştir.

Kurtubi sözlerine şöyle devam eder: "Din düşmanları ve Müslümanların içindeki fasik ve zındıkların, faziletli ameller hakkında uydurdukları hadislerden kesinlikle sakınılmalıdır. Bu hususta İslam dinine en fazla zarar verenler zahit olduklarını iddia eden taifeler olmuştur.

6- İbni Cevzi; Zadül mesir, Alusi; Ruhu'l-Meani, Fahrurrazi; Kebir, Kurtubi; Camiu'l Ahkâm.

Maalesef insanlar da, onlara güvenerek hadisleri araştırmadan kabul etmişlerdir. Bu hadisleri uyduranlarda, onlara uyanlarda sapıtmış ve saptırmışlardır".[7]

EÛZÜ'NÜN TEFSİRİ

أَعُوذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

Allah'u Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **"Şayet Kur'an okuduğun zaman** (Kur'an-ı okumak istediğin zaman) **kovulmuş şeytandan Allah'a sığın".**

(أَعُوذُ) Sığınmak ve iltica etmektir (أَعُوذُ) Araplar: "Uztü bi fülan" ve "isteaztü bihi" derken "fülana sığındım" ve "Ondan yardım istedim" veya "Onun himayesine girdim"derler.

Allah-u Teâlâ bir ayeti kerimesinde de: **"Hiç şüphesiz ben, beni taşlamanızdan, benimde sizinde Rabbinize sığınırım"** buyurarak "Uztü" kelimesini kullanmıştır.

İbni Manzur, "Lisan'ül Arab" adlı eserinde: "Aze bihi, Ivazen ve Iyazen" O'na sığındı; (عَوَذَ) O'na sığınmak manasında; "A-ve-ze" kelime kökünü incelerken bu kelimenin manasını teyid için şu hadis-i şerifi zikretmektedir: "Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Araplardan bedevi bir kadınla evlenipte kadının yanına yaklaştığında, kadın "Ben senden Allah'a sığınırım" manasına gelen Eûzü kelimesini kullanmıştır. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*: *"Sen sığınılacak kimseye sığındın, haydi ailene geri dön"*[8] diyerek o kadını boşamıştır.

"Şa-ta-na" kelimesinden türeme (شَطَنَ); Şeytan: İnatçı ve asi manasına gelen (الشيطان) (uzak oldu) manasına gelmektedir.

Denildi ki: "Şatantü dârehu" Falanın evinden uzaklaştım. "Bi'run şatun" Kuyunun dibi uzak oldu.

Kurtubi: "Şeytan'ın, bu isimle isimlendirilmesinin sebebi: Hak Teâlâ'dan uzaklaştığı ve ona isyan ettiği içindir. İşte bundan dolayı, cin, insan ve hayvanların isyan edip inatçı olanlarına da şeytan denilir." demiştir. Cerir bir şiirinde:

"Kadınlarla oynaşarak şeytanlık yapmamı isteyen günler beni geri çağırmaktadır. Ve ben şeytanlaştıkça o kadınlar bana âşık olurlar."[9]

7- Kurtubi.

8- Lisan'ül-Arab, İbni Manzur.

9- Lisan'ül-Arab, Kurtubi Tefsiri.

Sadece cinlerin değil, insanlara da şeytan denildiğini Kur'an-ı Kerim'de Allah *(Celle Celâlühu)*: **"İnsan ve cin şeytanlar"** diye beyan etmiştir.

Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)*den rivayet edildiğine göre: "Bir gün bineğine bindiğinde merkebin huysuzluk yaptığını görünce; beni indirin, siz beni şeytana bindirdiniz" demiştir [10]

(الرجيم): "Taşlama yapmak" ancak bu sarf ilminde "İsm-i Fail" vezniyle gelerek (الرجيم) "İsm-i mef'ul" manası taşımakta ve "Mercum" vezninin manası verilerek "Taşlanmış olan" denilir.

Çünkü Araplarda: "Aynul Kâhil" boyalı, sürmeli göz derken "Aynul Mekhul" boyanmış, sürmelenmiş göz manasını taşımaktadır. Aynı şekilde: "Keffun Hadiyp" Kınalı el, " Keffun Mahdup" Kınalanmış el, manasındadır. "Raculun Laiyn" Lanetli adam derken, "Raculün Mel'un" Lanetlenmiş adam demektir.

Kurtubi: Recm aslında: Taşlamak, öldürmek, lanetlemek, kovmak ve sövmek manalarını Kur'an-ı Kerim beyan etmiştir denilmiş ve şu ayeti kerimeyi söylemişlerdir: **"Ey Nuh! Eğer sen bu söylediklerinden vazgeçmezsen, taşlanmışlardan olursun".**[11]

Şeytan'a "Mercum" denilmiştir çünkü o, Allah'ın *(Celle Celâlühu)* rahmetinden kovulmuş ve lanetlenmiştir.

اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

Manası: 'Ben kovulmuş ve isyankâr şeytanın şerrinden Allah'a sığınır ve O'nun rahmetine yapışırım. O Şeytan beni saptırmak ve tuğyana götürmek ister. onun fısıltısından, içime kuşku girdirmesinden ve vesveselerinden Allah'ın *(Celle Celâlühu)* himayesine sığınırım.

Çünkü şeytanın şerrini ve zararını benden uzaklaştıracak ancak Alemlerin Rabbi olan Allah *(Celle Celâlühu)* dır.

BESMELENİN TEFSİRİ

(بِسْمِ): **"O'nun ismi ile".**

İsim kelimesi: Yükseklik ve ululuk manasına geldiğinden isim denilmiş, bir belirti ve alamet manasından çıkartıldığı da şöylenmiştir.

Kurtubi: Birinci görüşün [yükseklik manasının] en sahih görüş oldu-

10- Mefatihul Gayb, Fahrurrazi.

11- Kurtubi; Cemi'ul Ahkamu'l Kur'an, Fahrurrazi.

ğunu ifade ederek, Basra lügat âlimlerinin de bu görüşü söylediklerini ifade etmiştir. *Çünkü İsmin çoğulu "Esma" gelir. İsmi Tasgir vezni ise "Sümeyyun" gelir.*

Nitekim Allah'u Teâlâ ayeti kerime de şöyle buyurmaktadır: **"En güzel isimler Allah'ındır"** buyurmuştur.

(بِسْمِ): Bismi'deki 'be' harfi, hazf olunan bir fiile bağlıdır. Bu hazf olan fiil yerine göre münasip bir şekilde takdir edilir. Bundan da şu anlaşılıyor ki; Bir okuyucu: Bismillah derken: "Allah isminin yardımıyla okuyorum" demektir. Bir yazıcı yazmadan önce Bismillah demesi: "Allah İsminin yardımıyla yazıyorum" demektir. Yemek yemeden önce: Bismillah diyenlerin niyeti ise: "Allah İsminin yardımıyla yiyorum demektir".

Buna göre her işin başında söylenilen "Bismillah" kelimesinin manası o işin cinsine uygun bir fiille var kabul edilir.

Nitekim Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* bir hadis-i şerifte: "*Meşru(caiz) olan her işte bismillah denmemiş ise, o işin sonu kesiktir (hayırlı ve bereketli olmaz)*" [12] .

Kurtubi: 'Bismi' kelimesinin, (be) harfinden sonraki elifin hazf olarak gelmesinin çok kullanıldığından bu şekilde söylendiğini ifade etmiştir.

(اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ) Ayeti kerimesinde ise, bu yazılış şeklinin hilafı gelerek (be) harfinden sonraki elifin aslına uygun bir şekilde geldiğini ve bu şeklin az kullanıldığını ifade etmiştir. 'Bismillah'ın çok kullanıldığından Be'den sonra elifin yazılışta hazf olunduğu bilinmektedir[13].

(اللهِ) Allah lafzı: Bu isim, zatı mukaddes olan ve varlığı vacip olan, Allah'ın *(Celle Celâlühu)* ismi olarak sadece ona has ve özel bir isimdir. Bunun için Allah'tan başkası bu isimle isimlendirilemez.

İbni Kesir şöyle der: Allah lafzı: Rab Tebareke ve Teâlâ için özel isimdir. Bu ismin Yüce Allah *(Celle Celâlühu)*nun en büyük ismi olduğu söylenmiştir. Nitekim Allah'ın *(Celle Celâlühu)* diğer bütün sıfatları bu isimle sıfatlanmaktadır.

Bir ayette'de olduğu gibi: **"O öyle bir Allah'tır ki kendisinden başka hiçbir ilah yoktur, O Meliktir** (Bütün mülkün tek sahibi odur), **Kuddüs'tür** (Noksanı gerektiren her şeyden münezzehtir).

12- Ebu Davud, İbni Mace, Ahmed, Müsnedinde tahric etmiştir.

13- Kurtubi Tefsiri.

Selam'dır, (Selam ve Selametin ta kendisidir) Mü'min'dir ve Müheymindir" (her şeye emnu eman veren ancak odur) buyurmaktadır.

Aynı şekilde diğer bütün isimler de sıfat makamında gelmiştir. Allah ismi kendisinden başkasına konulmamış bir isimdir.[14]

Kurtubi şöyle der: Allah ismi bütün eksiklikten münezzeh olan Allah'ın isimlerinin en büyük ismidir: Bu isim Uluhiyyet ve Rububiyyet sıfatlarının tamamını içinde toplamış ve varlığında Hak ve tek olarak bütün noksanlıklardan münezzeh olan Mabuddur.[15]

Allah ismi birçok ulamaya göre her hangi bir şeyden türememiştir. Ancak Hak olan Mabud için isimlendirilmiştir.

Ebu Hayyan bu isme: "Bazı kelimelerden türemiştir" diyenlerin de olduğunu söylemiştir. [16]

İbni Cevzi şöyle der: Âlimler Allah isminin hangi kelimeden türediği hususunda ihtilafa düşmüşlerdir. Bunlardan bazısı bu ismin başka bir kelimeden türemiş olmadığını şöylediklerini ifade etmiştir. Buradaki her iki görüşte nahiv alimlerinden olan Halil'den nakledilmiştir.

Müştak/türemiş diyenlere göre: Allah isminin "el-ilahetu" ibadet manasına gelen kelimeden veya aynı manayı ifade "et-teelluh" kelimesinden müştak/türemiştir.[17]

Şair Rube şöyle der:

Bu ismin: kulların kalplerinde Allah'a yönelmek ve hayrete düşmek manasına gelen "el-veleh" kelimesinden türemiştir diyenler de vardır.

En sahih görüş: Allah ismi hiç bir kelimeden türememiştir. Bu onun *(Celle Celâlühu)* Mukaddes Zatının özel ismidir. Hiç kimse Allah'a *(Celle Celâlühu)* bu isimde ortak olamaz. Bundan dolayı bu isim tesniye olarak gelmediği gibi çoğul olarak da gelmez.[18]

(الرَّحْمنِ الرَّحِيم): **Rahman ve Rahim.**

Bu iki isim Allah'u Teâlâ'nın isimlerinden olup "Rahmet" kökünden türemiştir. Bazı Ulema bu iki ismin her hangi bir kökten türetilmediğini şöylemişlerdir.

14- İbnu Kesir, Tefsiru'l Kur'an.

15- Kurtubi.

16- Ebu Hayyan, Bahru'l Muhit.

17- Zadul Mesir, İbni Cevzi.

18- Ebu Hayyan, Kurtubi.

Allah isminde olduğu gibi bu iki isimlerin de Zât-ı Celâl'ından başkası için isimlendirmenin doğru olmadığını söylemişlerdir.

BESMELE'NİN MANASI

(بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ) diyen bir kişi: "Ben bütün işlerimde Aziz ve Celil olan Allah'ın zikri ve adıyla başlar ve ancak ondan yardım isterim. Çünkü Allah'u Teâlâ her şeye kadirdir" anlamını kastetmiş olur.

İbni Cerir Taberi şöyle der: Zikri yüce, isimleri Mukaddes Allah'u Teâlâ, Nebisi Muhammed *(Sallâllahu Aleyhi Vesellem)*e her işinin öncesinde Esmâu'l-Hüsna'sıyla dua etmesini öğretmiş ve bu güzel ameli her Müslüman için sünnet kılmıştır.

Öyle ki, Müslümanlar bu güzel ameli, konuşmalarının, mektuplarının, kitaplarının ve bütün işlerinin öncesinde Besmele ile başlarlar.

Bir kimse işine Besmele ile başlarsa, işinin çeşidine göre Besmelenin manasını o şekilde ifa etmiş sayılır. Hatta kişi "Bismillahirrahmanirrahim" diyerek Kur'an okumaya başlarsa, Allah'ın ismi ile okuyorum, ayağa kalkarken söylerse, Allah'ın adıyla kalkıyorum veya O'nun adıyla oturuyorum diyerek bütün amellerinde neyle başladığını ifade etmiş olur.[19]

FATİHA SURESİNDEKİ KELİMELERİN MANASI

(اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ): Hamdin manası; tazim ve yücelik yönüyle en güzel bir halde, Yüce Allah'ı medhi sena ederek övmektir.

Kurtubi şöyle der: "Araplarda 'Hamd'in manası; mükemmel bir şekilde övmek methetmektir. 'El-Hamdü'deki 'el' takısı istiğrak için olup bütün hamd ve övgü çeşitlerini kapsamaktadır. Bütün noksan sıfatlardan beri olan Allah *(Celle Celâlühu)* hamd-ü senânın her çeşidine müstahaktır.

Yermenin ve küçümsemenin aksi olan hamd, şükür lafzından daha geniş manalar ifade etmektedir. Çünkü şükür ancak nimetler karşılığında yapılırken, hamd ise; her hal üzere yapılan bir ifadedir. Yani Allah *(Celle Celâlühu)*den gelen nimetler için yapıldığı gibi bela ve musibetler sonucunda da hamdetmek gerekir. Yalnız şükür böyle değildir.

Mesela Araplar: "Şecaatli olmasını ve ilmini methettim" derler. Ancak iyiliğinden dolayı o'na teşekkür ettim şükrettim de derler.

19- Camiu'l-Beyan; İbni Cerir Taberi.

Hamd sadece dille yapıldığı gibi, Şükür ise hem dil ve hem de kalp ve tüm azalarla yapılır.

Şair şöyle diyor:

"Bana yapılan iyiliği şu üç şeyle ifade ederim;

Elim, dilim ve perde arkasındaki kalbimle".

Taberi: Hamd ile şükrün aynı manayı ifade ettiğini söyler. Çünkü şu ifade bunu açıklıyor: Allah'a şükrederek hamd ediyorum, ifadesi gereğince aynı manayı ifade eder, demiştir.

Fakat Kurtubi, Taberi'nin sözünün sahih olmadığını ifade ederek, Hamd, bir kimseden iyilik görmeden de onun sıfatları sebebiyle yapılır. Şükür ise, yapılan iyiliğin karşılığında iyilik yapana şükredilir. Bu da hamdin şükürden daha geniş manalar ifade ettiğini göstermektedir.[20]

(رَبِّ الْعَالَمِينَ) Lügatta Rab: Mastar olmak üzere Terbiye etmek manasındadır. Yani; başkalarının işini düzenleyici, ıslah edici ve yönetici manasında kullanılmaktadır.

İmam Heravi de: Bir şeyi ıslah edip düzenleyene, terbiye edene Rablık yapan denildiğini söylemiş ve devamlı kitap yazan okuyanlara da 'rabbâniyyun' terbiye edenler demiştir. [21]

'Sıhah' adlı eserde: 'Rabbe fülanun veledehu', fülan kişi çocuğunu terbiye etti denilir. 'Mürabbun', 'Mürabb' kelimesinin çoğuludur.

'Rab' kelimesi, terbiye kelimesinin kökünden türetilmiştir. Hiç şüphesiz Yüce Allah bütün kâinatın terbiyecisi ve yöneticisidir.

Aynı şekilde "Rab" kelimesi birçok değişik manalara gelir. Örneğin; 'Malik': Her şeyin sahibi, 'Muslih': Her şeyi ıslah eden, 'Mabud': İbadetlerin en güzeline layık olan, 'Seyyid': Her şeyin efendisi, 'Mu'ta': Kendisine itaat edilmeye en layık olan gibi.

Mesela Araplar: "Bu develerin rabbi" derken, develerin sahibini kastederler. Aynı şekilde 'rabbuddar' evin sahibi demektir.

Ancak 'Rab' Kelimesi izafe olmaksızın yalnız başına Allah'dan *(Celle Celâlühu)* başkasına kullanılamaz. Nitekim Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* bir hadis-i şerifinde:

"Sizden biriniz *(köleler)* bir başkasına *(efendisine)* rabbine yemek yedir veya ona abdest aldır demesin. *(Veya köleler)* bu benim

20- Zadul Mesir; İbni Cevzi.

21- Kurtubi.

rabbimdir de demesin. Ancak bu benim efendim veya mevlam desin" buyurmuşlardır.[22]

Rab, Mabud manasına geldiğini, şair şu şiirle de ifade etmiştir:

"Tilkilerin başına pislediği rab'mıdır?

Onlar ancak zelil ve hakir putlardır." [23]

Rab, Seyyid ve Mu'ta (Efendi ve itaat olunan) manalarını, Kur'an bizlere şu şekilde ifade ederek **"efendisine şarap içirdi"** buyurmuştur.

Rab, Muslih ıslah edici, düzeltici manasına da gelir.

Şair şöyle der:

"Terbiye eden (ıslah eden) **o kişi başkasına hayırlar getirdi,**

O ki kendisinden iyi şeyler talep edildiğinde

En iyisini verir ve eksikleri tamamlar".

Bu kâinatta var olan her şey Yüce yaratıcının bir delilidir. Çünkü her şeyi evirip çeviren ve her şeye hükmeden odur. Şair şöyle der:

"O Yüce Yaratıcıya asi olmak ne kadar gariptir,

Onu inkâr eden kimseler ne acayiptir.

Hareket eden ve etmeyen her şey de

Onun varlığı için bir delil vardır.

Her şey Onun bir ve tek olduğuna delildir."

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle der: **'Âlemlerin Rabbi'**; O insanların, cinlerin ve meleklerin Rabb'idir.[24]

Büyük lügat alimlerinden Ferra ve Ebu Ubeyde şöyle der: 'Âlem' akıl sahibi olan dört şeye denir.

İnsanlar topluluğu,

Cinler topluluğu,

Melekler topluluğu

Şeytanlar topluluğu.

Hayvanlar için âlem denilmez. Çünkü bu kelime ancak akıl sahipleri için söylenilen çoğul bir kelimedir.

22- Buhari, Müslim, Ebu Davud

23- Kurtubi. Bu şiir, putlara tapan bir bedevinin onların üzerine bevlini yapan tilkileri gördüğünde söylemiş olduğu şiirdir. Daha sonra da o bedevinin tövbe ettiği söylenir.

24- Ebu Hayyan, Bahrul Muhit.

Şair A'şe şöyle der:

"Ben onların bu âlemlerde bir benzerini görmedim".[25]

Bazı âlimler de şöyle der: Yaratılan her sınıf varlık, kendi başına bir âlemdir. İnsan kendi başına bir alem, cinler, melekler, kuşlar, bitkiler ve cansız varlıklar, kendi başlarına birer âlemdir. 'Âlemlerin Rabb'i' denilmesi de bu varlıkların hepsini içine aldığındandır.

(الْعَالَمِينَ): 'Âlem' kelimesinin çoğuludur. 'Âlem' lafzı tüm varlıkları kapsayandır. Ancak lafzından tekil bir lafzı yoktur.

Raht; Topluluk, aşiret, kavime denir. **Enam;** tüm insan ve cinler. Bu kelimelerin tek bir varlık için kullanılanı ve aynı lafızdan türeyen, başka lafızları yoktur.

Ebussuud Efendi Tefsirinde: 'Âlem', 'hatim' ve 'galib' kelimeleri gibi kendiliğinden bilinen şeylerdir. Nitekim bizlere Yüce Yaratıcımızı tanıtan ve bildiren her şeye âlem denir.

İbnil Cevzi de: Lügat âlimlerine göre: Baştan sona tüm varlıklara âlem denir.

Ancak mütefekkirlere [akide âlimlerine] göre ise: Sonradan var olan yerde ve gökte bulunan her şeye âlem denir.

Âlem kelimesinin hangi kelimeden türediği hususunda iki görüş vardır:

İlim kelimesinden türemiştir diyenlere göre ki bu mana lügat ehlinin verdiği manayı kuvvetlendirmektedir.

Alamet kelimesinden türemiştir, diyenler ise bu görüş mütefekkir âlimlerinin görüşlerini desteklemektedir.

(الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ): Rahmet kelime kökünden türeyen bu iki isim Allah'u Teâlâ'ya ait isimlerdir.

Rahman: Nimetlerin en güzelini ve en büyüğünü veren demektir.

Rahim: En ince detayına kadar kullarına nimet bahşedendir. [26]

'Rahman' Arab lügatında; mübalağa vezni olan 'fa'lan' kalıbından gelen bir kelime olarak, rahmette eşi ve benzeri olmayan rahmet sahibi manasına gelmektedir. Nitekim Arablar; fazlasıyla karnını doyurana "fa'lan" vezninde ki "şeb'an" (çok çok doyan) kelimesini kullanırlar.

25- Kurtubi Tefsiri.

26- Kurtubi.

Hattabi: Rahmet kelimesinin manası: Mü'min ve kâfir tümünün her türlü ihtiyacını, rızklarını ve maslahatlarını gözeten ve veren manasına gelir demiştir.

Rahim: Müminler için özel kılınmış, kâfirleri kapsamamaktadır.

Nitekim ayeti Kerime'de de Yüce Allah *(Celle Celâluhu)* şöyle buyurmaktadır:

"O (Allah ki) Müminlere Rahimdir esirgeyicidir".

Ancak 'Rahman' ismi Yüce Allah *(Celle Celâlühu)*dan başkası için kullanılması caiz olmadığı gibi 'Rahim' ismi böyle doğildir. Çünkü yüce Allah *(Celle Celâlühu)* Efendimiz Hazreti Muhammed *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* hakkında ayeti kerimede **"O (peygamber) müminler için bağışlayıcı ve esirgeyici (rahimdir)"** buyurarak insanında bu vasıflarla kullanabileceğini âyeti kerimede ifade etmiştir.

Kurtubi şöyle der: Âlimlerin çoğuna göre 'Rahman' ismi Yüce Allah'tan başka birisine konulması câiz değildir. Çünkü bu isim ancak Allah'a *(Celle Celaluhu)* has bir isimdir. Nitekim bir ayeti Kerimede: **"De ki: Gerek Allah diye dua edin, gerek Rahman diye dua edin"**

Burada da Rahman ismini Allah ismiyle eşanlamlı olarak ifade ederek: **"Biz Rahman'dan başka tapılacak tanrılar yapmış mıyız?"** Ayetiyle de Rahman ismin de ibadet edilmeye en müstahak olduğunu ifade etmiştir.

Bu isimle isimlenmeye cüret göstermiş olan yalancı peygamber Museyleme (Allah'ın laneti ona olsun) Kendisine "Rahmanu'l Yemamiye" Yemame şehrinin Rahmanı ismini vermiştir. Kendisini Rahman adıyla adlandıran Museylemeyi Yüce Allah'u onun yalancı peygamber adıyla tanınmasını ve yalancı adının ona sembol olmasını tüm dünyaya kabullendirmiş ve onu "yalancı peygamber" ismiyle tanıtmıştır. [27]

(يَوْمِ الدِّينِ): Cezâ ve hesaplaşma günü manasına gelen "Din günü" demektir. Yani bir sultan kendi mülkünde istediği gibi nasıl tasarruf edip mülkünde dilediğini yapıyorsa Yüce Allah, o din gününün yegâne sahibi olarak dilediğini yapandır.

'Din' lügat'ta; ceza demektir. Nitekim bir Hadis-i Şerif'te **"Dilediğini yap, nasıl amel edersen cezasını göreceksin ve mükâfatlandırılacaksın"** buyrulmaktadır.

27- Kurtubi.

Lisanü'l-Arap'ta: 'Din' Ceza ve Mükâfat manasındadır.

Din günü; ceza günüdür. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de Allah'u Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **"Hakikaten biz mi cezalanmış olacağız"** denilmektedir.

Aynı şekilde de Allah *(Celle Celâlühu)* 'Deyyan' ismi de din kelimesi kökünden türetilmiştir.[28]

Şair Lebid bir şiirinde:

"Sen ektiğini bir gün biçersin.

Çünkü bu gün (dünyada) insanları cezalandıran,

bir gün (ahirette) cezalandırılacaktır." [29]

(إِيَّاكَ نَعْبُدُ): **"Ancak sana ibadet ederiz."**

Yani: Ancak senin önünde zelil olur, sana tevâzu gösteririz. Kulluğun manası, yaratıcının önünde küçülmesi ve alçalmasıdır.

Araplar da: "Kullaşmış yol" demek, küçülüp zelil olan ve ayaklar altında kalan yol demektir.

Zamahşeri şöyle diyor: İbadet; tevazu ve zilletin en zirvesidir. Çünkü Araplar çok sağlam kumaşa "zü abede" derler. Bundan dolayı bu kelime ancak Yüce Mevla'ya mütevâzılık için kullanılır. [30]

'İyyeke Na'budu'nün manası: İbâdeti ancak sana yapar, senin huzurunda zelil ve mütevazı oluruz. Çünkü bütün ta'zime ve yüceliğe ancak sen layıksın, biz senden başkasına kesinlikle ibadet etmeyiz demektedir.

(وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ): **"Yalnız senden yardim isteriz."**

İstiane: Yardım istemek demektir.

Ferra şöyle der: "Eantü, ianeten" Ben ona öyle yardım ettim ki veya "isteantühu" ben ondan yardım istedim.

Bir dua da: "Ey Rabbim! Bana yardım et, bana kötülük isteyene değil".

Araplar şöyle der: "Raculün mi'vânun" insanlara çok yardım eden.[31]

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* bir hadis-i şerifte: **"Bir şey istersen, sadece Allah'tan iste ve bir yardim talebinde bulunursan, sadece Allah'tan yardım iste"** buyurmuştur.

28- Lisa Arab, Tacü'l Arus, Kamus'ül Muhit

29- Kurtubi.

30- Zamahşeri; Keşşaf Tefsiri.

31- Lisan'ül Arab.

"Ve İyyeke Nestein" manası: Ey Rabbimiz biz sana ibadet etmek ve emirlerine boyun eğebilmek için senden yardım isteriz. Bize yardım etmeye senden başkasının gücü yetmez. Kâfirler senden başkasından yardım isteseler de biz senden başkasından yardım istemeyiz, demektir.

(اهْدِنَا); **"Bizi hidâyete ilet."**

Bu bir dua fiilidir. Manası: Bizi en doğru ve müstakim yola ilet ve bizi senin muhabbetine ve rızana ulaştıracak en doğru yolu göster.[32] Demektir.

Lügatta 'Hidayet'; doğru yol demektir.

Ayette de Allah'u Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **"Semud'a gelince; biz onlara doğru yolu gösterdik. Ama onlar kötülüğü hidayete tercih ettiler".**

'Hidayet' irşad ve imanın kalpte yerleşmesi anlamına gelir. Yine başka bir ayette de Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **"Muhakkak ki** (Habibim) **sen sevdiğini hidayete erdiremezsin. Fakat Allah'dır ki kimi isterse ona hidayet verir".**

Rasulullah'a *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* hidayet vericidir demek; onun Allah'a giden yolu insanlığa göstermesi demektir. Bir ayette: **"Muhakkak Sen** (Habibim), **müstakim yola iletensin"** buyuruyor.

Ancak bunun manası, Hazreti Peygambor'in *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* dilediğinin kalbine imanı yerleştirir demek değildir.

'Huda' fiili 'ila' ve 'lam' harfi cerleri ile müteaddi olup mef'ul almaktadır. Bu ise: **"Onlara cehennemin yolunu gösterin"** ayetinde; 'ila' harfi ceri gelerek; **"Bizi İslam dini ile hidayetlendirene hamdolsun"**, derken de 'lam' harfi ceri gelmiştir. Bazen de harfi cer olmadan da mef'ul almaktadır. Bunu konumuz olan ayetle belirtmiştik.

(الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ); **"Doğru yol"** demektir.

'Sırat' kelimesi yol manasındadır. 'Sırat' ayette; 'sad' harfiyle gelmesine rağmen aslında 'sin' harfiyle yazılmaktadır.

Cevheri'de: 'Sırat', 'sin' ve 'sad' harfiyle geldiği gibi; 'zırat' şeklinde 'ze' harfiyle de aynı şekilde, yol manasına gelmektedir.

Şair şöyle der:

"Ben onları açık bir yola götürdüm".

32- Kurtubi.

Kurtubi şöyle der: Arap dilinde 'sırat'; yol manasındadır.

Şair şöyle der:

"Biz onların topraklarını (koşan) **atlarla doldurduk.**

Öyle ki (o atlar) **topraklarını yoldan daha zelil** (dağınık) **bıraktı."**

Araplar; 'sırat' kelimesini istikamet ve doğrulukla vasıflanan her söz ve işte kullandıkları gibi, eğri ve sapık yol içinde kullanmışlardır. Ancak sırat, Fatiha suresinde; 'İslam ve millet' manasındadır.

(الْمُسْتَقِيمَ): Eğri ve bozukluğu olmayan şeye denir. Bir ayette: **"Şüphesiz ki bu yol benim dosdoğru yolumdur. O halde ona uyun"** buyrulmaktadır.

Buna göre; eğriliği olmayan doğru yola müstakim denir. Ayette; 'Doğru yol' ifadesinin manası: 'Ey Allah'ım bizi doğru İslam yolunda sabit kıl ve en güzel ameller yapmaya muvaffak eyle ve bizi İslam yolundan giderek cennet nimetlerine kavuşanlardan kıl" demektir.

(أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ): **"Kendilerine nimet verdiklerinin".**

Nimet: Güzel ve rahat yaşantıya denir. Mesela: "En'amtü aynehu" gözlerine nimet verdim, yani; onu sevindirdim demektir. 'Alâ" harfi ceri ile gelmesi, verilen nimette çok aşırıya gidildiğine işaret etmektedir.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle der: "Nimet verdiklerinin; ifadesinden anlaşılan; peygamberler, sıddıklar, şehitler ve salihlerdir". Tefsir âlimlerinin çoğu da bu görüştedir.

Nitekim bu mânâyı ayeti kerime:

"Kim Allah'a ve Peygambere itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine nimet verdikleri peygamberlerle, sıddıklarla, salihlerle beraberdirler. Onlar ne iyi arkadaştır".

(الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ): **"Gazaba uğrayanlar".**

Burada gazaba uğrayanlardan maksat Yahudilerdir. Bunu Yüce Allah, Kur'an'da haber vermiş: **"Onların** (Yahudilerin) **üzerine horluk ve yoksulluk vuruldu** (geçirildi)**. Allah'tan bir gazaba da uğradılar"** buyurmuştur.

Diğer ayette ise Allah Teâlâ: **"Lanet ve aleyhinde gazab ettiği, içlerinden, domuzlar ve maymunlar yaptığı kimselerle, şeytana tapanlar ki; işte bunların yeri daha kötü, dosdoğru yoldan daha sapıktır".**

(الضَّالِّينَ): **"Dalalete uğramış sapıklarınkine".**

'Dalel' Arab dilinde; sağlam, doğru ve hak yoldan ayrılıp, istikametini ve yolunu kaybeden anlamına gelmektedir. Arablar şöyle der: 'Süt suda kayboldu' Yani dalalete uğradı ve yolunu yitirdi. Bir ayeti kerime de şöyle ifade edilir: **"Dediler ki; biz yerde (çürüyüp) kaybolduğumuz vakit mi yeni bir yaratılışta bulunacağız?"**. Yani öldükten sonra toprak olmuşken mi?

Şair şöyle der:

"Kaybolup gitmiş yok olan kavimlerin
ne olduğunu sormuyor musun?
Onların nerde olduğunu beldeler sana haber versin."

(الضَّالِّينَ): Kelimesinden maksat: Hristiyanlardır. Nitekim Kur'an onlar için: **"Bundan evvel hakikaten hem kendileri sapmış, hem birçoğunu saptırmış ve (hâlâ da) doğru yoldan ayrılıp sapa gelmiş bir kavmin heva ve (hevesine) uymayın"**, derken sapmış ve saptırmış ifadelerini kullanmıştır.

Fahreddin Razi'ye göre bazı müfessirler şöyle derler: "Gazaba uğrayanlar" dan maksatın; İslam'ın emirleri olan amelleri terk eden, her fasık için geçerli olduğunu ve "sapıklardan" maksadın da; itikât ve inançlarında yanlışlık olan her kimseyi içine aldığını ifade etmiş olması daha makbuldür. Çünkü "Gazaba uğrayanlar" ve "Sapıklar" kelimeleri genel bir mana ifade etmektedir.

Bunları yalnızca Yahudi ve Hıristiyanlara tahsis etmek yanlıştır. Çünkü her şeyi yaratan Allah *(Celle Celâlühu)*nü tamamıyla inkâr eden inkârcı ve müşrikler bu manada "Gazaba uğrayanlar" ve "Sapıklar" ifadeleriyle, onlardan sakındırmanın Yahudi ve Hıristiyanlardan daha evla olması gerekirken, sadece bu iki fırkaya tahsis etmek, esasa aykırıdır.

Ancak Alusi, bu görüşün doğru olmadığını, ayetteki "Gazaba uğrayanlar" ve "Sapıkların" Yahudi ve Hıristiyanlar olduğunu sahih hadislerle, apaçık ifade etmiş bunun aksini iddia etmenin yanlış olduğunu söylemiştir.[33]

Kurtubi de: Tefsir imamlarının çeğuna göre bu ayet Yahudi ve Hristiyanlara işaret etmektedir. Çünkü Adiyy b. Hatemi'nin Müslüman oluşu hususundaki hadiste Efendimiz *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* bu şekilde tefsir etmiştir. [34]

33- Fahreddin Razi, Alusi; Zad'ül Mesir. Bahru'l Muhit.

34- Kurtubi. Ebu Hayyan, Bahrul Muhit.

Bana göre bu görüş hadisi ret anlamını taşımadığı gibi, tüm kâfir ve münafıkları ihtiva etmesinde bir boisin olmamasıdır.

Bu hususta Razi'nin, görüşünü bolirttiği metin şöyledir:

"Burada "**Gazaba uğrayanlardan**" maksadın tüm kafirler, "**Sapıklar**" dan ise tüm münafıklar olma ihtimali söz konusudur. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)* Bakara suresinin başlarında müminleri medh ettikten sonra kâfirlerden ve münafıklardan bahsetmiştir. Aynı şekilde Fatiha suresinde de önce mü'minlerin vasfından "**Kendilerine nimet verilenler**" sonrada kâfirler için "**Gazaba uğrayanlar**" ve daha sonrada münafıklar için "**Sapıklar**" ifadeleri kullanılmıştır.[35]

(آمين): İcma ve ittifakla; Kur'an'dan olmayıp dua ifade eden bir kelimedir. Kur'an'da yazılmayışı bunun en büyük delilidir.

Manası: "**Ey Allah'ım! duamızı kabul et**" demektir.

Alusi şöyle der: Fatiha suresini bitirince âmin demenin, sünnet olması, Ebu Meysera'nın şu hadisiyle sabittir: "**Cebrail** *(Aleyhisselam)* **Rasûlüllâh'a** *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* **Fatiha suresini okuttu 'velad dalliyn' dedikten sonra Cebrail** *(Aleyhisselam)* **ona 'âmin' de, buyurdu. Rasulullah da** *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* **âmin dedi**". [36]

İbni Anbari şöyle der: Âmin, duadır. Kur'an'dan değildir. Fiil manasında gelen isimdir.

'Âmin' kelimesi baştaki elif harfini uzatmadan 'âmin' Fa'il vezninde geldiği gibi, Elif harfini uzatarak 'âmin' Fâ'il vezninde de gelebilir.

Şair şöyle der:

"Ey Allah'ım! Sevgilimin sevgisini içimden alma.
Duama âmin diyene de, Allah rahmet eylesin". [37]

FATİHA SURESİNİN TOPLU MANASI

İsimleri mukaddes ve mübarek olan Yüce Allah bize kendisinin layık olduğu şekilde nasıl Hamd edeceğimizi ve kendisini nasıl takdis ve medhu sena edecoğimizi bizlere öğreterek şöyle buyurmuştur. "Ey kullarım bana şükür edip ve beni medh etmek isterseniz "Hamd Âlemlerin Rabbi Allah içindir" deyin. Size verdiğim nimetler ve ihsanlar karşılığında bana şükrediniz. Azamet, şeref ve ululuk sahibi ancak benim.

35- Fahreddin Razi.

36- Alusi.

37- Şiir; Amr İbni Ebi Rabia'nındır. İbni Anbâri rivayet etmiştir.

İcat edip yaratmakta ancak bana aittir. Ben insanların, cinlerin, meleklerin, yerlerin ve göklerin Rabb'iyim. Ben Rahmeti her şeyden bol olan faziletiyle bütün mahlûkatı kuşatan Rahman ve Rahim'im. Övgü ve şükür, kulları için yaratma rızk verme, onlara sağlam ve düzgün azalar bahşetme, insanları Dünya ve Ahiret mutluluğuna iletme gibi nimetler bahşeden âlemlerin Rabbi Allah'tan *(Celle Celâlühu)* başkasına mahsus değildir.

Nitekim Güneş olmasaydı hayat olmaz, ışık olmaz. İnsanların hayatta kalmaları için yiyecekleri, bitkilere canlılık veren suyun ve hayvanlara canlılık veren otların yaratıcısı odur. Mükâfat ve cezayı ancak bon veririm. Din gününün sahibi sadece benim. İbadetlerinizi yanlız bonim için yapın ve şöyle deyin: "Ey Allah'ım! Yalnız senin için mütevazı olur ve yalnız senin önünde eğiliriz ve yalnız sana saygı gösterir ve yalnız seninle teskin oluruz.

Senden başkasına kulluk etmez ve sana itaat edip rızanı almak için ancak senden yardım isteriz. Hiç şüphesiz her türlü ta'zime ancak sen layıksın, senden başka hiç kimse bize yardım edemez.

Ey Allah'ım! Sen hak din olan İslam dininde bizlere sebat ver. Öyle ki bu hak dini insanlığa yaysınlar diye efendimizi *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* ve tüm peygamberleri gönderdin. Bizleri de onların getirdiği tevhit üzere kıl. Bizleri sana yakın olan Peygamberler, sıddıklar, şehitler ve salihlerle beraber et. Çünkü onlar en güzel dostlardır.

Allah'ım! Bizi doğru yoldan gitmeyenlerden ve şeriattan sapanlardan eyleme. İşte o sapıklar senin ayetlerini, peygamberlerini inkâr ederek senin gazabına, azabına ve lanetine layık olmuşlardır.

"Ey Rabbimiz duamızı kabul buyur".

Fİ ZİLALİ'L KUR'AN'DA FATİHA'NIN MANASI

Seyid Kutub tefsirinde şöyle der: Müslüman bir kimse bu yedi ayetli kısa sureyi her gün kıldığı farz namazlarda en az on yedi defa tekrar etmektedir. Eğer buna sünnet namazları da eklerse bu sayı iki katından fazlaya çıkmaktadır. Farz ve sünnet namazlarının dışında Yüce Allah'ın huzurunda daha fazla duranlar için ise bu sayının bir sınırı yoktur.

Öyle ki (Şafii ve Hanbolî mezhebinde) bu sure okunmadan namaz kabul olunmuyor. Çünkü Buhari ve Müslim'in rivayet ettiği şu hadis-i şerif de bunu ifade etmektedir.

"Fatiha suresini okumayanın namazı yoktur (eksiktir)".

Bu mübarek surenin her namazın rekâtlarında tekrar okunmasının hikmeti de içerisinde İslam'ın tevhit ve inanç kurallarını ifade ettiği gibi, Müslüman'ın yaşantısını ve nasıl bir islami düşünceye sahip olması gerektiğini ele almasından dolayıdır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Bu sure "**Bismillahirrahmanirrahim**" ile başlar. Bu başlayış Yüce Allah'ın, Peygamberine öğrettiği büyük edep ve ahlaktan olup, nebisine ilk vahyettiği ayette de "**Seni Yaradan Rabbinin adıyla oku**" buyurarak, besmeleye vurgu yapmış ve ittifakla ilk inen ayetin de "**Rabbinin adıyla**" ayeti kerimesi olmuştur.

Nitekim bu Talim-i Rabbani İslam dinin en büyük düşünce şeklinin gereğini oluşturan "**Evvel ve Ahir, Zahir ve Batın odur**" ayeti kerimesinin gereğidir. Çünkü tüm varlık ve varlığın devamı Yüce Allah'a muhtaçtır. Öyle ki her varlık onun varetmesiyle vücut bulmuş ve O'nun isminin sırrıyla yaratılmıştır. Çünkü her şey onun isminin tecellisiyle hareket edip yolunu bulmaktadır.

Allah'ın *(Celle Celâlühu)* ismiyle başlamak onu tevhit ve ona karşı edepte en büyük İslami düşünceyi ifade etmektedir.

Yine İslami düşüncenin ikinci rüknü olan "**O Rahman'dır, Rahim'dir**" bu iki sıfatıyla, Yaratıcıyla kulları arasındaki rahmet bağının kuvvetliliğini ifade etmektedir.

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَم۪ينَۙ

Besmelenin hemen peşinden, ona hamd ederek yönelmekte, mutlak Rububiyyetin ona ait olduğu ifadesi vardır.

Bu büyük vasıflara sahip olan Yüce Mevla'nın sıfatlarını idrak eden her mü'min onun adını zikrederek onunla coşar, sadece ona hamd etmekle kendisine büyük haz ve lezzet verir.

Çünkü her başlangıçta onu anmak ilahi nimetlerin celbine sebep olur. Bu şekilde varlığımızın her anında ve her adımında Rabbimizin nimetleri peş peşe tecelli etmekte ve tüm mahlûkatı nimetlerinin içine gömerek rahmet isminin manasını tecelli ettirmiştir. Hiç şüphesiz nimetlerinin çoğunu da biz insanlar için mahsus kılmıştır.

Rububiyyet vasfının mutlak sahibi, bu inanç temelini oluşturan Rububiyyet akidesi bütün mükemmelliğiyle tevhit akidesini teşkil eder.

Öte yandan bu inancı kaybetmiş olanlar için ancak bir zillet ve karanlık olmuştur.

Aynı şekilde Rububiyyetin bütün âlemleri kapsaması, İslam inancını, nizamını teşkil ederek, bütün âlemin tek sahibi olan Rabbu'l-Âlemine dönüş noktası olmuştur.

Bu inanç, sahibini kâinatın mutlak efendisi ve hâkimi olan yüce Rabbimizin varlığını ikrara sevk ederek, insanlar ondan başka ilahlar edinme külfetine ihtiyaç görmemektedir.

İslam akidesi, mükemmelliği ile kalbe ve akla en doğru yolu gösteren gerçek rahmettir. O rahmette ancak güzellik, açıklık, tanzim, ünsiyet ve Allah'a *(Celle Celâlühu)* yakınlık vardır.

اَلرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

Daha sonra **"Rahman ve Rahim"** sıfatları surenin içerisinde tekrar ayrı birer ayet olarak gelerek Rububiyyet sıfatının tekidini ifade ederek, yarattığı ile kulları arasında her alanda rahmetinin her şeyi kapsadığını tekrar ederek bu mananın kalplere tespit ve nakş olmasını istemiştir. Çünkü bu irtibat sonsuz ve kesintisiz devam etmektedir. Nitekim bu alaka ancak bir rahmet ve riayet alakası olup kalplerin huzuru ve sevginin de kaynağı olmuş, insanda hamd ve senanın iştiyakını arttırmıştır.

مَالِكِ يَوْمِ الدّ۪ينِ

"Din gününün sahibidir": Bu itikad, insan hayatında büyük ve derin tesiri olan, ahiretin varlığını esas alan bir inanç rüknüdür. **"Din günü"**ne inanma İslam akidesinde çek büyük ve önemli bir değer taşır. Öyle ki beşeriyetin dikkatini ve kalplerini bir başka âlemin varlığına taşımaktadır.

Ayeti kerime bu tabirle yüce yaratıcının insanlığa ihsan ettiği en yüce hakikatleriyle, ona değer bakımından da insanlığa layık görülmeyen, onu çirkin ve yanlış şeylere yönelten bozuk manzaralar arsında bir yol ayrımı olmuştur.

Ahiret inancı, insan tasavvurunda gerçekleşmedikçe ve uğrunda cihad edip ilahi kanun yolunda ölmedikçe, uğrunda fedakâr olmadıkça doğru yolu asla bulamaz ve muvaffak olamaz.

Ahirete iman edenlerle, onu inkâr edenler şuur bakımından aynı olmayıp, ahlaki gidişat ve amel bakımından da birbirlerine zıt iki sınıf varlıklardır.

İman edenlerle, etmeyenler arasında çok büyük farklılıklar zuhur etmekte, dünyadaki işlerinde bu iki farklı inanc bir araya gelmediği gibi, ahirette de yaptıklarının karşılığını göreceklerdir. İşte bu, her iki yolun çizgisi ve ayrımıdır.

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَ إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ

"Ancak sana ibadet ederiz ve yalnız senden yardım isteriz."

Fatiha suresinin başlangıcındaki itikadı esasların ana temeli bu ayeti kerimedir. İbadet yalnız Allah'a *(Celle Celâlühu)* yapılır ve yardım da yalnız ondan istenir.

Aynı şekilde bu ayeti kerime, bir yandan tüm ubudiyyet çeşitlerinden kurtularak tam manada hür olmayı, diğer taraftan da kullara kulluktan kurtulmayı simgeler.

Çünkü batılı güçler, doğal kuvvetleri emri altına almaya 'tabiatı (doğayı) yenmek' derler. Bu tabir ve inanç ancak Yüce Allah ile alakasını kesmiş kâfirler ve cahiller nazarında böyledir. Kaldı ki bu tabiat tamamıyla Yüce yaratıcının varlığıyla var olup, doğrudan ona tabidir.

Hâlbuki Müslüman olan herkes kalbini bu kâinatın sahibi Rahman ve Rahim olan yüce yaratıcıya bağlamakla ve ruhunu, devamlı Allah'ı *(Celle Celâlühu)* zikreden kâinatın ruhu ile bağlayandır. Her insan kâinatta başka birçok alakası olduğunu bilir ve inanır. Tüm gücün ve kuvvetin yalnız sahibinin Allah olduğuna inanarak, kâinattaki her şeyin belirli kurallar üzerine bina edildiğini bilir ve inanır. Nitekim bu kâinatı baştan insana musahhar kılan yüce Mevla, bu kâinatın sırlarını da insana öğretmiş, kanunlarını da belirtmiştir. Bu şekilde, kendisine verilen bu nimetlere şükretmek ve yararlandığı her bir şey için yüce Mevla'yı hatırlayıp gerçek sahibini zikretmesi gerekir. Çünkü bu kâinatı evirip çeviren insan değil ancak Allah'tır *(Celle Celâlühu)*. **"Yerdeki varlıkların hepsini sizin hizmetinize Allah *(Celle Celâlühu)* sundu"**

Bu ana esasları yüce Mevla bizlere açıkladıktan sonra, bu esasların amelle bitişmesini bizlere öğretmiştir. Nitekim bizlere bu amel-i tatbikatı sürenin muhtevasına uygun şekilde kendisine dua ile teveccüh etmemizi şu şekilde ifade etmektedir.

اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ
غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلاَ الضَّالِّينَ

"Kendilerine nimet verdiklerinin yoluna; gazaba uğrayanların ve sapanlarınkine değil."

Bu yolu bulup hidayet üzere müstakim olmak ancak Allah'ı *(Celle Celâlühu)* hidayet ve rahmetin bir meyvesidir.

Bu şekilde inanmak ancak onun tek yardımcı olduğunun neticesidir. İşte bu mü'minin Rabbinden istemesi gereken en büyük şeydir. Hidayet anlayışı insana onu yaratan tarafından verilen fıtri bir vasıftır.

Çünkü insanın ve kâinatın hareketi birbirini tamamlayıcı birer insicam olarak yüce Allah'a *(Celle Celâlühu)* doğru gitmektedirler.

İşte bu gidişatın ancak bizlere sunulan nimetlerin sırrını keşfederek doğru yolu **"kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet"** diyerek ifade etmiş ve bu yolun ancak nimet sahiplerinin hidayete erişip ona vasıl olanların yolu olduğunu **"gazaba uğrayanları ve sapıkların yolu değildir"** buyurarak açıklamıştır.

Bu açıklamalar bizlere bu yüce surenin sırlarına vakıf ederek ayetlerin ehemmiyetini ihtiva etmektedir.

Nitekim ayetlerin büyük anlamlar taşıdığını günde en az onyedi defa, nafile ibadetlerle çok daha fazla tekrarlandığından anlamak mümkündür. Çünkü Allah'u Teâla: **"Kendilerine nimet verdiklerinin yoluna"** buyurmaktadır.

FATİHA SURESİNİN TEFSİRİNDEKİ

İNCELİKLER ve LATİFELER

Birinci latife: Yüce Mevla bizlere Kur'an'ı Kerim-i okumdan önce kendisine sığınmamızı emrederek şöyle buyurmaktadır: **"Şayet Kur'an okuduğun zaman** (Kur'an'ı okumak istediğin zaman) **kovulmuş, şeytandan Allah'a sığın".**

Caferi Sadık *(Radıyallahu Anh)*; "Kuran'ı Kerimi okumadan önce mutlaka Allah'a *(Celle Celâlühu)* sığınmak gerekir. Nitekim diğer amellerde istiazeye (Allah'a sığınmaya) gerek yoktur. Yalan, gıybet ve koğuculukla dilini kirleten Müslüman'ın Yüce Allah'ın kelamını okumadan önce mutlaka ona istiazeyle sığınmak, dilini temizler.

Çünkü O Allah, Kuran'ı indiren en güzel Rabbimiz ve ilahımızdır.[38]

İkinci latife: Arab lügati alimlerince 'Besmele', "Bismillahirrahmanirrahim" demektir. Bu tabir yazılı kaynaklarda ve şiirlerde bu ifadeyle ün kazanmıştır.

Şair şöyle der:

"Leyla benimle karşılaştığı sabah besmele çekti.

O besmele çeken ne güzel sevgilidir."[39]

Kuran'ı Kerim'e Besmele ile başlaması aslında biz Müslümanlar için her işe onunla başlamamız gerektiğini göstermektedir. Nitekim bütün sözlerimizde, işlerimizde, Besmele ile başlamayı hadis-i şerif şöyle ifade etmektedir "**Önem arz eden** *(caiz olan)* **işlerde besmele ile başlanmazsa o işin sonu kesiktir** *(eksik ve bereketsizdir)*". Bu hadis-i Ebu Davud nakletmiştir.

Soru: Bizler niçin "Allah'ın adıyla başlarım" diyoruz da "Allah'la başlarım" demiyoruz?

Cevap: Allâme Ebussuud Efendi şöyle der "Çünkü billâh, hem yemin manasını ifade eder. Şöyleki, "Allah'a yemin ederim" demek, hem de "Allah'ın adıyla" demektir. Ancak "Bismillah" Allah'ın adıyla başlarım demektir. Bundan dolayı ikinci manayı ifade eden "Bismillah" kelimesini söylemek daha evladır.

Üçüncü latife: Bazı ulemaya göre: İsim ile müsemma (isimlendirilen zat) aynıdır. Yani "Bismillah" demekle "Billâh" demek arasında bir fark yoktur.[40]

Şair Lebid b rabia şöyle der:

"Allah'ın selam ismi siz ikinizin üzerine olsun.

Yılbaşından yılsonuna kadar ağlayan ancak mazurdur".

Burada "selam ismi" ifadesi, "selam; ikinizin üzerine olsun" demektir.

Ancak Müfessirlerin Şeyhi İbni Cerir Taberi *(Rahmetullahi Aleyh)* nakledilen bu görüşü red ederek şöyle der: "Şayet Bismillah ve Billâh aynı manayı ifade etseydi, bizim şu tevili yapmamız doğru olurdu.

38- Fahreddin er-Razi.

39- Kurtubi Tefsiri Şiir Amr İbni Ebi Rabia'nındır.

40- Ehli Sünnet kelamcısı meşhur 'Bed'ul Emali'sinde: "Allah'ın sıfatları zatının aynısı olmamakla, zatının gayrısıda değildir. Yani zatından olmamakla, zatından da ayrılmamaktadır". Düşünelim.

Mesela: "Ben zeyd'in adını gördüm" veya "Ben yemeğin adını yedim" veya "Ben ilacın adını içtim" gibi. Ancak âlimlerinin ittifakıyla bu tabirin yanlış olduğu bilinmektedir.

Nitekim bunun caiz olduğunu ifade ederek Arapça'da yenilikçilik yapanlar "Ben balın adını yedim" derken acaba "Ben balı yedim" mi demek istiyorlar"[41]

Bu ifadeler Arap dili edebiyatında doğru olmayan ifadelerdir.

Ben derim ki: "Bu konuda en sahih görüş, Billahi değil de Bismillah diyerek, yemin ve kasem ile teberrük ve bereketin arasını ayırt etmektir".

Allame Ebussuud şöyle der: "Bismillah" ile başlanıp "Billâh" ile başlanmaması, yemin ile bereketin manasını ayırt etmek için söylenmiş olur. Kendisine ancak "Bismillah" diyerek sığınılacağını ve ancak kendisinden yardım istenileceğini "Be" harfi takısı ile ifade etmektedir.

Dördüncü latife: "Allah" kelimesi ile "ilah" kelimesi arasındaki fark, birincisi (Allah) ismi doğrudan zatına taalluk eden belirgin ve mukaddes bir isim olarak bu isimde onunla hiç kimsenin ortak olmadığı, ikincisi ise (ilah) lafzının Allah *(Celle Celâlühu)* den başlarında isimlendirilmesidir.

Allah: Kendisine hakkıyla ibadet ve kulluk edilen demektir.

İlah: "Elelhe" kökünden türetilip, ibadet edilen demektir. Kendisine ibadet edilen, ibadete layık olsa da olmasa da bu şekilde isimlenir. Araplar taptıkları putlara "elihe" diye isimlendirirler, hiçbir zaman putlarına Allah dememişlerdir. Çünkü onlar Allah'ın kim olduğunu çok iyi bilirlerdi. Onlardan birisine, seni kim yarattı denilse? Allah yarattı. Yerleri ve gökleri kim yarattı denilse? Yine Allah *(Celle Celâlühu)* diye cevap verirlerdi.

Onlar hakkında Yüce Kur'an şöyle buyurmaktadır: **"Şayet (Ey Habibim) sen onlara, yeri ve gökleri kim yarattı dersen, onlar Allah yarattı derler".** [42]

Beşinci latife: "Besmele"de birçok faydalar bulunmaktadır. Bunlardan bazıları: Bereket, tazim, saygı gibi, zikredilmesinde şeytanın kaçması ve müşriklere muhalif olmak gibi faydalar bulunmaktadır.

Çünkü müşrikler bir işe başlarken taptıkları putların adıyla başlarlardı.

41- Taberi Tefsiri.

42- Ruhul Maani; Alusi

Ancak bunu söyleyen bir Müslüman bununla kendisini güvende hisseder ve yüce Mevla'nın birliğini onaylamış, onun nimetlerini bir kez daha itiraf etmiş sayılır. Bu şekilde ancak ondan yardım dilemiş olur.

Besmele'de Yüce Mevla'ya mahsus kılınan çok önemli iki isim; "Allah" ve "Rahman" bulunmaktadır.[43]

Altıncı latife: "El-Hamd" kelimesinin başına getirilen "el" takısı, bütün hamd çeşitlerini içinde toplayarak hamdu senanın yalnızca Allah'a *(Celle Celâlühu)* olduğunu ifade eder.

O Allah ki, kemal sıfatlarla sıfatlanmış olup her çeşit hamd, medh, tazim ve takdise layıktır.

"El-Hamdu" sığası hamdin her çeşidi, sürekli olarak sonsuza kadar ancak Ona olacağını ifade eder. Bu mesele de çok büyük incelik vardır. Dikkatle düşünülmesi gerekir.

Yedinci latife: "Er-Rahmanirrahim"in "Rabbil âlemin" kelimesinden sonra gelmesi, "Rab" lafzının kibirli, efendi ve her şeyi istediğinde alt üst eden manasını ifade etmesindendir. Bunu ilk duyanın kalbine büyük korkular salacağından ve bu hissiyatla ümitsizliğe düşüceğinden dolayı, Rabbul âlemin aynı şekilde Rahman ve Rahim sıfatıyla rahmetinin her şeyi kuşattığını ifade ederek kalplerdeki korkuyu teskin etmiştir.

Ebu Hayyan *(Rahmetullahi Aleyh)* şöyle der: "Rububiyyet'le vasıflanarak sureye giriş yapılmış ve bu vasfın her ne kadar da efendi, sahip, mabud, manalarını taşısa da, Cenab-ı Hakkın bir vasfını belirterek, Onun aynı şekilde Rahman ve Rahim vasıflarıyla da vasıflanması belaği olarak en uygun bir ifadedir. Nitekim bu iki sıfat kulların günahtan kurtulabilmesi için birer ümit ışığı olmuştur.[44]

İbni Kayyım şöyle der: Bu iki vasfın yan yana gelişinde olağanüstü bir mana vardır ki; o da "**Rahman**" sıfatının ancak yüce Mevla'nın zatına taalluk etmesiyle, Onun için bir sıfatı teşekkül etmekte, hemen ardından gelen "**Rahim**" sıfatı ise rahmet edilen kulları için taalluk etmektedir. Dolaysıyla birincisi, Allah'ın *(Celle Celâlühu)* sıfatı, ikincisi ise kullar üzerinde zuhur eden bir fiili ifade eder. Şayet bunu anlamak istersen şu ayeti iyi düşün: "**O mü'minlere Rahim'dir**" ve "**O kullarına Rauf ve Rahimdir**".

43- Ebu Bekir Cessas, Ahkam'ul Kur'an.

44- Bahru'l Muhit.

Bu iki ayette de "Rahman" dır demedi. Çünkü bu kendi zatına ait olan bir sıfat olmakla beraber, ayette "Rahim" ıfadesiyle, kendisini Rahmet edici ve kullarına acıyan olarak vasıflandırmaktadır. Bu faydalı bilgiyi nerdeyse hiçbir kitapta bulamazsın diyerek İbni Kayyım sözünü bitirmiştir.

Yukarıda geçenleri toparlayacak olursak: "Rahman" denilince zatına ait olan vasıf, "Rahim" derken de, tüm mahlûkatı kuşatan ve rahmet eden anlaşılmaktadır.

Şöyle denilmiştir: Bu iki sıfatta aynı manayı ifade etmekte olup ikincisi birincisini teyit etmektedir. Bu görüşe Tefsir âlimlerinden Sebban ve Celal *(Rahmetullahi Aleyhime)* sahip çıkarken, İbni Cerir de bu görüşü reddederek, Kur'an-ı Kerim'de manasız, boş kelimelerin olmadığını, varid olan her kelimenin mana ifade ettiğini söylemiştir.

Bu konuda tercih edilen görüş yukarıda geçtiği şekilde, İbni Kayyim'in görüşüdür.

Sekizinci latife: "Ancak sana ibadet eder ve ancak senden yardım dileriz".

Belagat ilminde buna "iltifat" denilir. Bu da konuşanın sözleri, karşı kişiyi muhatap almazken, daha sonra iltifat yaparak, karşının dikkatini üzerine çekerek, doğrudan onu muhatap almasıdır. Bu ise muhataba bir çeşit ilgi ve alakayı ifade eder. Şayet bu âyeti kerimede önceki âyetler gibi aynı hitapla gelecek olsaydı âyet: "Ancak ona ibadet eder ve ancak ondan yardım dileriz" şeklinde olurdu.

Daha önceki âyetlerde sanki muhatabına değil de, muhatap olmayanlara hitap eder gibiyken, bu ayete gelince, muhataba hitap ederek belağat ilminde bir nükte yaparak, iltifat (muhataba hitap) etmiş olur.

Bunun bir benzeri; **"Rableri onlara gayet temiz bir şarap içirdi"** ayeti kerime (onlara) derken, âyetin sonunda "(Bu nimetler) **şüphe yok ki, sizin için bir mükâfattır"** diyerek muhataba iltifat ederek (sizin için) şeklinde iltifat etmiştir.

Bazen de, söz iki muhatap arasındayken, sözü ikisinden başka birisine yönelterek iltifat etmiştir. Bunun örneği: **"Sizi karada ve denizde gezdiren O'dur. Hatta siz gemilerde bulunduğunuz, o gemiler de içindekileri tatlı bir rüzgârla alıp götürdükleri ve** (yolcular) **bu yüzden neşelendikleri zaman, o gemiye şiddetli bir fırtına gelip çatar, her yerden onlara dalgalar hücum eder ve onlar çepeçevre kuşatıldıklarını**

anlarlar da dini yalnız Allah'a halis kılarak: "Andolsun eğer bizi bundan kurtarırsan mutlaka şükredenlerden olacağız" diye Allah'a yalvarırlar." şeklinde buyurmaktadır.

Ayette "**Hatta siz gemilerde bulunduğunuz, o gemiler de içindekileri**" şeklinde, ikinci bir şahsa hitap ederken "**o gemiler de içindekileri**" cümlesiyle, üçüncü bir şahsa hitap eder gibi iltifat etmiştir.

Ebu Hayyan *(Rahmetullahi Aleyh)* "Bahr" adlı eserinde: "İltifat büyük vasıflara sahip bir kimsenin, yanındaki bir şahsa hitap ederken, sanki yokmuş gibi hitap ederken, sözün sonuna gelince, hitabının muhatabına olduğunu beyan etmek için kullandığı bir çeşit belağat ilmidir. Bu üsluptaki tesir (ancak ona ibadet ederiz) den daha fazladır.

Bundan dolayı "iyyahu"dan "iyyake"ye dönerek iltifat etmiştir.

Dokuzuncu latife: "Nabudu" ve "Nestain" her iki cümlede, çoğul manasına gelerek "**sana ibadet ederiz ve senden yardım dileriz**" demektir. Ayetin müfret manada gelmemesiyle "**sana ibadet eder ve senden yardım dilerim**" şeklinde çok güzel bir latifeyi içermektedir. O da: Kulun sultanlar sultanı, yüce Allah'ın kapısında, huzurunda durarak, çok kusurlu bir kul olduğunu itiraf ederek, yüce Allah'tan kendisini hidayete erdirmesini ve ondan yardım isteyerek, tekil ifadesini kullanmasıdır. Kul sanki: "Ben zelil ve kusurlu bir kulum, ancak bu şekilde kapına gelemiyer, kendimle beraber diğer salih kullarının arasına girerek, beni affetmeni ve dileklerimi salih kullarının dileğiyle beraber kabul etmeni istiyorum ve "(hepimiz) **ancak sana ibadet eder ve ancak senden yardım dileriz**". Nitekim "iyyake" kelimesinin "nabudu" ve "nestain" kelimelerinden sonra vaki olması, mümkün iken bu iki kelimenin önüne geçmesi, belağat ilminde "hasr ve tahsis" ifade ederek, mananın (ibadeti sana eder ve yardımı senden dileriz) şeklinde olması gerekirken "**Ancak sana ibadet eder ve ancak senden yardım dileriz**" şeklinde tahsis ve hasr yapılarak, ibadet ve yardım Allah'a *(Celle Celâlühu)* has kılınmıştır.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle der: O halde bu ayeti kerime "**Ancak sana ibadet eder, senden başkasına kesinlikle ibadet etmeyiz**" şeklinde ifade etmiştir.[45]

Kurtubi şöyle der: Şayet fiil ve failden sonra gelen mef'ulun bunların başında gelmesinin sebebi nedir? Denilirse, bunun bu şekil büyük önemi olduğundandır denilir.

45- İrşadul Akli Selim, Ebussuud Efendi.

Çünkü Araplar bu cümlenin önem arz etmesini istediklerinde, cümleden sonra geleni, önce zikrederek onun önemini ifade ederler. Araplardan birinin arkadaşına sövdüğünde, arkadaşı ona sırtını çevirip giderken, söven ona, "seni kast etmiştim" dediğinde, kendisine sövülende "senden yüz çeviriyorum" diyerek her ikisi de "sen" lafzını, önce zikrederek muhatabını doğrudan kast ettiğini söylemiş ve senden başkasını kast etmiyorum demiştir.

Aynı şekilde, ayet'i kerimede "sana" kelimesini önce zikrederek, bu kelimenin, kulun ve kulluğun önüne geçmesini çok daha münasip görmüştür.

Bundan dolayı: **"İbadeti sana eder ve yardımı senden isteriz"** cümlesiyle dua etmek caiz değildir.

Şair Accec şöyle der:

"Ben ancak sana dua ederim, duamı kabul et,

Hatalarımı bağışla ve hasenatımı çoğalt".

Şair: Duayı "sana ederim" şeklinde değil de "ancak sana dua ederim" şeklinde ifade ederek Kur'an'ın lafzını takip etmiştir.

Onuncu latife: Bu ayeti kerimede Yüce Allah: **"Kendilerine nimet verdiğin"** derken nimeti kendisine nispet ederken, (onlara gazabı verdin) şeklinde delaleti gazabı kendisine nispet etmeyerek **"kendisine gazap olunanlardan değil"** ifadesini kullanmıştır.

Burada da, şerrin yüce Allah'a nispet etmemekle, bizlere edebi talim etmektedir. Çünkü hayırlar Ona nispet edilirken, şerler Ona nispet edilmez. Her ne kadar da şerleri yaratan da Allah *(Celle Celâlühu)* olsa da.

Nitekim bir hadisi şerifte: **"Ey Rabbim, bütün hayırlar senin elindedir, şerler ise sana değildir"** bize nasıl edeple dua yapmayı öğretmiştir.

Cenabı Hak, İbrahim'ın *(Aleyhisselam)* diliyle şöyle buyurur: "(O Rab ki) **beni yaratan ve bana değru yolu gösterendir. Bana yediren, içiren odur. Hastalandığım zaman şifa veren odur".**

Burada Hazreti İbrahim *(Aleyhisselam)* edeb-i talim için ve kulun Rabbiyle nasıl edepli olduğunu göstermek için, hastalığı kendisine nispet ederek *"Beni hasta ettiğinde şifa veren Odur" dememiş* **"Hastalandığım zaman"** şeklinde ifade etmiştir.

Aynı şekilde bir başka ayeti kerimede, mü'min cinlerin diliyle **"Doğrusu biz yerdeki kişilere, şer mi murat ediliyor, yoksa Rableri onlar için hayır mı murat ediyor bilmiyoruz"** derler.

Ancak cinler burada da şerri Allah'a *(Celle Celâlühu)* nisbet etmeyerek, Ona yakışır bir edeple hitap ederek **"Yerdeki kişilere Allah şer mi murat ediyor"** dememişlerdir. Buradaki inceliği düşünün.

FATİHA SURESİNDEKİ BELAĞATLAR

Ebu Hayyan *(Rahmetullahi Aleyhi)* "Bahr'ul Muhit" adlı tefsirinde şöyle diyor: "Bu tefsir, içinde birçok faydaları barındırmaktadır. Öyle ki ayetlerin inceliklerini, belağatini ancak Arap dili edebiyatında âlim olanlar bu inceliklere hâkimdir. Nitekim burada da bir takım inceliklerin keşfini, belağat ve fesahatini şöyle sıralayabiliriz:

Birinci belağat: "Besmele" ile en güzel açılış yapılmış ve en güzel vasıfları burada ele alınmıştır.

İkinci belağat: Allah'a *(Celle Celâlühu)* hamd-ü sena da, "El-Hamdu"de ki "El" takısıyla, bütün hamdü senayı ihtiva ederek, mübalağanın en üst zirvesini ifade etmiştir.

Üçüncü belağat: "El hamdü lillahi" haber manasında iken aslında bir emir içererek "Hamdü Senayı yalnız Allah'a ediniz" demektir.

Dördüncü belağat: "Lillahi" deki "lam" harfi cerri, aslında bütün hamdin yegâne sahibi Yüce Allah olduğunu ifade eder.

Beşinci belağat: "Es-Sırat" kelimesinin aslında "Gayril mağdubi aleyhim veleddallin" içerisinde, iki defa tekrar okunması gerekirken, hazf olunarak dinleyiciyi bıktırmadan ve mahzufun da bu şekilde kolayca anlaşılmasıdır.

Altıncı belağat: Takdim (öne almak) ve Te'hir (geriye almak), bu da "İyyeke"nin bir sonra gelmesi gerekirken "Ancak sana" kelimesinin önemini öne alarak belirtmiştir.

Yedinci belğat: İbham/kapalılıktan sonra, açıklık getirmek bu da: **"Bizi Müstakim yola ilet"** derken o yolun **" Kendilerine nimet verdiklerin"** diyerek açıklamıştır.

Sekizinci belağat: Karşısındaki muhatabın olmasına rağmen, başkasına hitap ediyormuş gibi gelen hitabın, hemen ardından iltifat ederek, muhatabına dönmüştür. Bu da **"Ancak sana ibadet eder..."** ayeti ve sonraki ayetlerdedir.

Dokuzuncu belağat: Bir şeyi talep ederken, sadece talebin gerçekleşmesi değil, o talebin devamlılığı bu da: "**Bizi doğru yola ilet**" diyerek, yani: O yolda devamlı kıl diyerok destoklenmiştir.

Onuncu belağat: (Tesci mütevazi); Son iki kelimenin aynı sesleri çıkartması gibi: "Rahmanirrahim, Müstakim, Nestein, Dallin" gibi.

FATİHA SURESİNDE VARİD OLAN KIRAATLER

1- Cumhur kıraat imamlarına göre : "**El-Hamdü**"deki, son harfin fethayla okunması. Süfyan İbni Uyeyne "El-Hamde" şeklinde okumuştur.

İbni Enbari: Bu şekilde okunmanın caiz olduğunu söylemiş ve bu kelimenin masdar olduğunu kabul ederek, öncesinde bir fiilin takdir edildiğini nakletmiştir.

Ebu Hayyan: Burada son harfin merfu olarak okunmak, mana itibarıyla daha temkinlidir. Hamd, her zaman ötre okunur. Bunun da "el-Hamdü" şeklinde gerçekleştiğini söyler. Nitekim yedi kıraatta da bu şekilde gelmektedir.

2- Cumhur kıraat imamlarına göre "**Rabbil Âlemin**"deki "Rabbi" kelimesinin sonu kesreli olarak okunmuştur. Ancak Zeyd İbni Ali'ye göre "Rabbe" şeklinde okunması, mastar olduğu kabul edilirse caiz olduğu nakledilmiştir. Ebu Hayyan da tefsirinde bu şekilde beyan etmiştir.

Kurtubi bu kelimenin "Rabbe" ve "Rabbu" şeklinde de okunmasının caiz olduğunu naklederek, birincisi medhi, ikincisi de medihte kesinliği ifade etmektedir, demiştir.[46]

3- Tüm kıraat imamları "**Maliki yevmiddin**" şeklinde (Mim harfini uzatarak) okurken bunlardan: İbnü Kesir, İbnü Amr ve Ebud Derda "Meliki"deki "Mim" harfini uzatmayarak "Meliki" şeklinde okumuştur.

İbni Cevzi: "Meliki"deki "Mim" harfini uzatılmadan okunmasını, medihte daha mübalağalı olduğunu söylemiştir.[47] "Meliki" şeklinde okumuştur.

İbni Enbari: Bu kelimede beş değişik lüğatın olduğunu naklederek; "Maliki, Meliki, Melki, Meliyki ve meleeke" şeklinde okunduğunu söylemiştir.

4- Cumhur kıraat imamları "**İyyeke na'budu**" okurken, "na'budü" kelimesini, Zeyd İbni Ali "na'bidü" şeklinde, Hasan Basri ve Ebu Mütevekkil "yu'bedu" şeklinde okumuşlardır.[48]

46- Kurtubi

47- Zadül Mesir, İbnül Cevzi

48- Zadül Mesir, Bahrul Muhit.

5- Cumhur kıraat imamlarına göre; "**Es-sırat**"taki "sad" harfini, Kureyş lüğatında olduğu gibi "Sad" harfiyle okunurken, Mücahid ve İbnü Muhaysan aslına uygun olarak "Sin" harfiyle okumuşlardır.

Ferra şöyle der: Burada en güzel Kıraat "sad" harfi ile okunmasıdır. Bu da en fasih lügattır. Ancak Arapların tümü dile kolay olduğundan "sin" harfiyle okumuşlardır.[49]

FATİHA SURESİNDEKİ İ'RABLAR

Nahiv Âlimleri "**Bismillah**"daki car ve mecrurda ihtilaf ederek iki guruba ayrılmışlardır.

Birinci Mezhep: Basra nahiv âlimleri ki: "Bismillah"ın haber olduğunu mübtedasının ise "ebtediu" olup mahzufdur.

İkinci Mezhep: Kufe nahiv âlimleri: "Bismillah" nasb halinde olup, takdiri "İbtede'tu"dur demişlerdir.

"**El-Hamdü lillahi**"deki "**el-Hamdü**" mübteda, ismi celal ise haberidir. Hemen peşinden gelen "**Rabbil Âlemin, er-Rahmanir-Rahim, meliki yevmid din**" sıfatlarıdır.

"**İyyeke na'budu**"daki "**İyyeke**" lafzında, müfessirler ikiye ayrılarak, müfessirlerden önde gelenleri, bu zamirin kendisinden sonraki fiille, nasb halinde olduğunu ve aslının "na'buduke" şeklinde geldiğini, daha sonra "ke" zamiri takdim yapılarak "İyyeke" olduğunu söylemişlerdir.

İkinci görüş ise: "**İyyeke**" kendisinden sonraki kelimenin, muzafıdır diyerek, zamirlerin kendisinden sonraki kelimeye, muzaf olmadığını görmezden gelmişlerdir.

Ebussuud Efendi şöyle der: Bu ikinci görüşü "Halil", Araplardan bu şekli duyduğunu iddia etmiştir. Ancak buna itibar edilmez. İbnül Anbari de birincisini doğrulamıştır. Bu konuyu "İnsaf fi Meseil Hilaf" adlı eserinde ele aldığını beyan etmiştir.[50]

"**İhdina**" Dua fiilidir. İki mef'ul alarak "na" zamirini ve "sırata" kelimesini mef'ul almıştır. "Müstakim" kelimesi "sırata"nın sıfatı olmuştur. İkinci "sırata" birincisinden bedeldir.[51]

"**Âmin**" Bir çeşit isim fiildir. Emir (istek) manasını içererek "duamı kabul buyur" demektir.

49- Zadül Mesir, Bahrul Muhit.

50- Tefsir Ebussuud Efendi. İnsaf, li ibni Enbari

51- Beyan fi İ'rabi garibil Kur'an

FATİHA SURESİNDEKİ FIKHİ HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Besmele Kur'an'dan bir ayet midir?

Âlimler, Besmele'nin Neml suresindeki bir ayetin, parçası olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. **"Mektup, gerçekten Süleyman'dandır ve hakikaten O, Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyledir** (başlamaktadır)". Ayeti kerimesi bunu ifade etmektedir.

Ancak Besmelenin Fatiha'dan mı veya her surenin başından bir ayet mi olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir. Bu hususta değişik görüşleri şöyle sıralayabiliriz.

Birincisi: İmam Şafii *(Rahmetullahi Aleyh)*'in görüşüne göre: Besmele; hem Fatiha'dan, hem de diğer surelerin başından bir ayettir.

İkincisi: İmam Malik *(Rahmetullahi Aleyh)*'e göre, ne Fatiha'dan, ne de her hangi bir surenin başından bir ayet değildir.

Üçüncüsü: İmam A'zam Ebu Hanife *(Rahmetullahi Aleyh)*'e göre, Kur'an-ı Kerim'den tam bir ayettir. Sureleri birbirinden ayırtmak için gelmiştir. Ancak Fatiha'dan bir ayet değildir.

Şafii Mezhebinin Delilleri: İmam Şafii *(Rahmetullahi Aleyh)* bu konuda gösterdiği delillerin özeti şu şekildedir:

Birinci delil: Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* Rasûlüllâh'dan *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* şöyle nakleder: **"Siz Elhamdülillahi Rabbil Alemin'i okursanız, besmeleyi de okuyunuz. Çünkü Fatiha suresi, Kur'an'ın ve Kitabın anası olup yedi defa tekrarlanandır. Besmele, Fatiha suresi'nin ayetlerinden biridir."** [52]

İkinci delil: İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* namaza besmeleyle başladığını nakletmektedir.[53]

Üçüncü delil: Hz. Enes'e *(Radıyallahu Anh)*, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Efendimizin kıratı sorulduğunda, O da şöyle cevap vermiştir: "*O (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem) Efendimiz kıratı uzatır ve besmeleyi okuduktan sonra Fatiha'yı okurdu*" demiştir.[54]

Dördüncü delil: Hz. Enes *(Radıyallahu Anh)*dan nakledilen bir hadis-i şerif'te, "*Bir gün Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem) efendimizin yanındayken, O'da hafifçe uykuya daldı, daha sonra da gözlerini açıp te-*

52- Darekutni:

53- Tirmizi bu Hadis-i naklettikten sonra senedi kuvvetli değildir demiştir.

54- Buhari, Ahmed, Darekutni.

bessüm etti. Biz, "seni tebessüm ettiren nedir" diye sorunca Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem): **"Bismallahirrahmanirrahim, (Habibim) hakikat, biz sana Kevseri verdik. O halde Rabbin için namaz kıl ve kurban kes. Sana buğzeden** (asıl) **zürriyoti kopuk olan hiç şüphesiz odur."** buyurdular.[55] Yani Kevser suresini besmele ile beraber okudular.

Şafiilere göre, bu hadis-i şerif besmelenin bütün surelerden bir ayet olduğuna işaret etmektedir. Çünkü Efendimiz de Kevser suresinden önce onunla başlamıştır.

Beşinci delil: Aynı şekilde akli delillerle de görüşlerini belirtmişlerdir.

Nitekim "İmam Mushafı" diye bilinen Hz. Osman *(Radıyallahu Anh)*ın yazdığı mushafta besmele Fatiha'dan önce yazılmıştır. Beraat suresinin dışında diğer tüm surelerde aynı şekilde yazılıp çoğaltılarak diğer şehirlere gönderilmiştir.

Sahabenin Kur'an'da olmayan bir şeyi Kur'an'a yazmayışları, mütevatir haberlerle belirtilmiş olup Kur'an'ı aşir ve cüz'lerle dahi bölmekten sakınmışlardır. Öyle ki Kur'an'ı noktalama hususunda büyük titizlik göstermiş, bunların asrı saadette olmadığından bu doğişikliklere razı olmamışlardır.

Kur'an'ın bugünkü hali daha sonra yapılan şeklidir. Bunlardan da bilinmektedir ki besmele Kur'an'ın her suresinden bir ayettir.

Maliki Mezhebinin Delilleri:

Besmele ne Fatiha'dan nede diğer surelerden olmayıp, teberrük için geldiğini söyleyerek şu delilleri sunmuşlardır.

Birinci delil: Hz. Ayşe'den *(Radıyallahu Anha) "Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem) namazlarına tekbirle başlayıp* ***"El-Hamdulillahi Rabbil Âlemin"*** diyerek devam ederlerdi:[56]

İkinci delil: Hz. Enes bin Malik'den *(Radıyallahu Anh)* Buhari ve Müslim rivayetiyle *"Ben Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem) Ebubekir, Ömer ve Osman'ın (Radıyallahu Anhum) arkasında namaz kıldım, hepsi de namazlarına* ***"El-Hamdulillahi Rabbil Âlemin"*** *diyerek başlarlardı".*[57]

Bu Hadis Müslim'in rivayetinde *"Onlar besmeleyi ne kıratın başında, ne de sonunda okurlardı"* şeklinde gelmiştir.

55- Hadis-i Müslim, Ahmed, Tirmizi. İbni Mace ve Nesa-i rivayet etmişlerdir.

56- Bu Hadis-i Şerif Müslim Sahihinde nakletmiştir.

57- Buhari, Müslim, Ebu Davud.

Üçüncü delil: Ebu Hureyre'nin *(Radıyallahu Anh)* Rasûlüllâh'dan *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* işittiği şu hadis-i Kutsidir:

"Ben namazı benimle kulum arasında ikiye ayırdım. Kulum için istediği şeyler verilecektir.

Namazını kılan kul: **"Hamd *Âlemlerin Rabbi olan Allah içindir"*.**

Allah (Celle Celâlühu): *"Kulum bana Hamd etti."*

Kul: " O, Rahmandır, Rahimdir."

Allah (Celle Celâlühu): *"Kulum beni övdü methetti."*

Kul: "Din günün sahibidir. "

Allah (Celle Celâlühu): *"Kulum benim büyüklüğümü kabul etti."*

Başka bir rivayette: "Kulum her şeyini bana havale etti."

Kul: "Yalnız sana ibadet ederiz ve yalnız senden yardım dileriz."

Allah (Celle Celâlühu): *"İşte bu kulumla benim aramdadır, bu kulum için istediği vardır."*

Kul: "Bizi doğru yola kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet, gazaba uğrayanlarınkine, sapıklarınkine değil."

Allah (Celle Celâlühu): *"İşte bunlar kulum içindir, kulum için istediği verilecektir."*

Malikilere göre: *"Ben namazı ikiye ayırdım"* cümlesinde geçen "namaz" ile kastedilen Fatiha suresidir. Fatiha okunmayan namazın olmayacağı için hadis-i şerifte, Fatiha namaz diye isimlendirilip, Kutsi Hadis besmeleyi Fatiha'dan saymıştır. Şayet besmele Fatiha'dan bir ayet olmasaydı bu Kutsi Hadis'te zikredilirdi.

Dördüncü delil: Şayet besmele Fatiha'dan olsaydı **"Bismillahirrahmanirrahim, El-Hamdu lillahi Rabbil Âlemin, er-Rahmani-Rahim"** Rahman ve Rahim vasıfları iki defa tekrarlanmış olur, ancak bu şekilde bir üslup Arap dili edebiyatına ve belagatine aykırı olup cümlenin dizilişinde lüzumsuzluk ortaya çıkarmaktadır. Kur'an-ı Kerim hem diziliş, hem dil grameri ve hem de belagat yönüyle mucize bir kitaptır.

Beşinci delil: Surelerin başlarında yazılışı teberrük için olup, biz kullar için başlamamız gereken tüm işlerimizde besmele ile başlamamızı emretmektedir.

Bu şekilde her ne kadarda tüm surelerin başında gelmesi bizlere mütevatır yollarla ulaşsa da, bunun ayetten olması mütevatır değildir.

Kurtubi, bu konuda en değru görüş Maliki'nindir diyerek Kur'an'ın mütevatir olmayan haberlerle tespitinin doğru olmadığı hususunda alimler arasında bu konuda ittifak oluşunu nakletmiştir.

Ahkam'ul Kur'an-ın sahibi Ebu Bekir ibni Arabî de şöyle söyler: "Besmelenin Fatiha'dan olmayışı, Ulemanın bu konuda ihtilaf, etmesinden anlaşılmaktadır. Bu ise en büyük delildir. Ancak en sahih haberler, besmelenin Fatiha'dan olmadığı gibi onun ğayrısıda olmaması şeklindedir. Yalnız Neml suresinden bir ayet olduğu ittifakla bilinmektedir.

İbni Arabî sözlerine şöyle devam etmektedir: "Biz mezhebimiz (Maliki mezhebi) diğer mezheplere, aklın kabul edeceği delillerle tercih edilmektedir. Bu konuda en mantıklı delilimiz de: Hiç şüphesiz İmam-ı Malik'in, Medine-i Münevverede yaşaması itibarıyla, Hz. Peygamberin Mescidinde, kılınan namaz şeklinin sünnete en uygun şekil olduğunun inkârı mümkün olmadığından, asrı saadetten, Maliki'ye kadar hiç kimsenin o Mescit'te Fatiha'dan önce besmele okuduğu nakledilmemiştir. Bu ise besmelenin okunması gerekir diyenler için akli delil olup onların görüşünü reddetmektedir. Buna rağmen biz Malikiler, nafile namazlarda bu konuda varid olan eserleri göz önünde bulundurarak Fatiha'dan önce besmelenin okunmasını müstahap olduğunu söyledik. Böylece varid olan eserlerle de amel edilmiş ve bu konuda müteşeddit olunmamıştır.[58]

Hanefi Mezhebinin Delilleri

Hanefiler'de besmelenin Kur'an-ı Kerim'den bir ayet olduğunu ancak bunun Kur'an surelerinden birer ayet olduğuna delalet etmediğini söylemişlerdir. Bu konuda varid olan Hadis-i Şerifler de cehri namazlarda besmelenin açıktan okunmayışı, Fatiha'dan bir ayet olmadığının delilidir. Besmelenin Kur'an'dan tam bir ayet olmasıyla bunun sureler arasında ayırtıcı birer ayet olup, surelerin ayetlerinden olmadığına hükmetmiştir.

Hanefi Mezhebinin görüşlerini te'yit eden deliller:

Sahabeden nakledilen rivayetlerde; "*Biz besmele nazil oluncaya kadar, surelerin bitişini bilmezdik*" şeklindedir.[59]

İbni Abbas'dan *(Radıyallahu Anhuma)* rivayet edildiğine göre "*Rasûlüllâh'a (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem) surelerin başlangıcı ve bitişi besmele nazil oluncaya kadar bildirilmemiştir. Ta ki besmele nazil olundu ve sureler ayırt edildi*".[60]

58- Kurtubi, Ebu Bekir İbni Arabî.

59- Ebu Davud, Kurtubi.

60- Hâkim, Ebu Davud isnadı sahihtir.

Ayet'ül Ahkâm sahibi, Ebu Bekir Razi Cessas ise bu konuda şöyle nakleder:

Kurra tabakası besmelenin Fatiha'dan mı yoksa Fatiha'dan değil mi diyerek ihtilafa düştüler.

Kufe Kurrası; Besmelenin Fatiha'dan olduğunu ittifak ederken, Basra kurrası da besmelenin Fatiha'dan olmadığı hususunda ittifak etmişlerdir.

İmam Şafi de Fatiha'dan olduğuna hükmederek, onu terk edenin namazını iade etmesine hükmetmiştir.

Şeyhimiz Ebu'l Hasen Kerhi, Fatiha'dan önce cehri namazlarda okunmayacağına hükmetmesi, Fatiha'dan olmadığına delalet eder.

Aynı şekilde besmelenin diğer surelerden ayet olmadığı da Mezhep İmamlarımız tarafından ittifakla bilinmekte olup, Fatiha'dan önce cehri okunmayışı bunun delilidir.

İmam Şafii besmelenin diğer surelerden de bir ayet olması kanaatine vararak, bu görüşüne daha önceki selef imamları katılmamaktadır. Çünkü önceki selef imamları arasındaki ihtilaf edilen husus, besmelenin Fatiha'dan mı yoksa değil mi şeklindedir. Nitekim seleften hiç kimse besmelenin diğer tüm surelerden birer ayet olduğunu söyleyen görülmemiştir.

El-Cessas sözlerine şöyle devam eder: Rasûlüllâh'dan *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* rivayet ettiği şu Hadis-i Şerif besmelenin, surelerin bir ayeti olmadığının delilidir. *"Kur'an'da otuz ayetli bir sure vardır ki okuyucusu aff olununcaya kadar ona şefaat eder "Tebarakellezi biyedihil mülk"*.

Tüm kıraat imamları "Tebareke" suresinin besmele haricinde 30 ayetli bir sure olduğuna ittifak etmişlerdir.

Aynı şekilde tüm kıraat alimleri ve fukahanın ittifakıyla "Kevser suresi" 3 ayet, "İhlâs suresi" 4 Ayettir. Besmelenin bu surelerden sayılması ayetlerin fazlalaşması anlamına gelir. Bu ise ittifak edilen meselenin hilafınadır.[61]

61- Cessas Ahkamu'l Kur'an. Bu konuda Fahrur Razi besmelenin Fatiha'dan bir ayet oluşuna on altı delil getirmiştir. Büyük bir müfessir ve Müctehid olan imam Alusi de tüm delillerini çürüterek, bu konuda insaflı olmanın en güzel olduğunu ve Fahrur Razi'nin mezhebinde taassupçuluk yaptığına işaret etmiş, hak olan neyse ona tabi olmak en doğrusudur demiştir.

Müellifin Tercihi:

Yukarıda nakledilen mezheplerin görüşleri ele alınırsa en sahih görüşün Hanefi Mezhebi olduğudur. Çünkü tüm delillerin baştan sona kadar birbirine muarız olan iki mezhebin (Şafii ve Maliki) ortası olup iki tarafın delilleriyle amel eden bir mezhep olmuştur.

Şafiiler, besmelenin hem Fatiha'dan hem de diğer surelerden olduğunu söylemiş, Malikiler ise, ne Fatiha'dan ne de diğer surelerden bir ayet olmadığını söylemişlerdir.

"**Herkesin** (her kavmin ve milletin) **yöneldiği bir delili vardır**" ayetin de ilahi emrin hayırda yarışın mümkün olduğunu göstermektedir.

Şayet dikkatle ve salim bir zekâyla bakılırsa; Besmelenin Kur'an'ı Kerim'de tevatüren yazılışına baktığımız zaman hiçbir müctehidin, ne sahabeden ne de tabiinden buna karşı çıktığı söylenemez.

Çünkü Sahabeden Mushaf üzerinde nasıl titizlikle durdukları hatta her harf üzerinde dahi inceden inceye araştırma yaptıkları bilinmektedir. Bu meselede ise (Hanefi mezhebinde olduğu gibi) besmelenin Kur'an'ı Kerim'den bir ayet olduğunu göstermektedir.

Ancak her sureden ve Fatiha'dan bir ayet değildir. Besmelenin, surelerin arasını ayırt etmek için gönderildiğini İbni Abbas'dan *(Radıyallahu Anhuma)* şu hadisiyle öğrenmiş oluyoruz: "İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* besmele nazil oluncaya kadar surelerin başlangıcını ve bitişini bilmiyordu ta ki besmele nazil oldu ve bu bilindi."

Besmelenin surelerden birer ayet olmadığı belağat kaidelerinden de çıkarmak mümkündür. Çünkü Araplar sözlerinin çok beliğ olması için ifade ve imlalarının başında değişik üsluplar kullanırlardı. Şayet besmele her surenin başında bir ayet olsaydı bütün sureler tek bir üslupla başlamış olurdu. Bu durum ise yüce Kur'an-ın edebi ve belagat üslubuna ters düşerdi.

Malikilere göre ise, besmelenin Kur'an'da bir ayet olduğu tevatüren sabit değildir. Öyleyse Kur'an'dan değildir. Bu görüşte İmamı Cessas'ın dediği gibi tercih edilen bir görüş değildir. Zira "bir ayetin Kur'an'dan oluşunun tevatüren sabit olması gerekir" şeklindeki delil geçersizdir. Nitekim bizim için (Hanefi mezhebi) Rasûlüllâh'ın *(Sallallahu Aleyhi Vesellem)* yazılmasını emrettiği besmelenin mütevatir olarak elimizde olması kâfidir.

Nitekim bu ümmet Kur'an'da yazılı olan her şeyin Kur'an olması hususunda icma etmiştir. Çünkü besmelenin surelerin başında yazılışı ve okunuşu teberrük için olup, ondan hayır ummaktır. Ancak Kur'an'da bir ayettir.

İşte bütün bu açıklamalar bizlere besmele hakkında gelen bütün nasların (bu konuda gelen ayet ve hadisler) manalarını toplar. Allah daha iyi bilendir[62]

İkinci hüküm: Besmelenin namazda okunmasının hükmü nedir?

Fukaha bu konuda çeşitli görüşler beyan etmişlerdir.

İmam Malik'in Mezhebi:

Gerek kıraatı açıktan okunan, gerekse kıraatı gizli okunan farz namazlarında Fatiha'dan önce veya sonra besmele okunmamaktadır. Ancak nafile namazlarında okunması caizdir.

İmam Ebu Hanife'nin Mezhebi:

Namazlarda namazın tüm rekâtlarında Fatiha'dan önce besmele gizli olarak okunur. Namazda diğer surelerin başında okunması müstahaptır.

İmam Şafii'nin Mezhebi:

Namaz kılan kimsenin açık okunacak yerde açık, gizli okunacak yerde gizli tüm namazlarda besmeleyi okuması farzdır.

İmam Ahmet bin Hanbel'in Mezhebi:

Gizli okunan namazlarda sünnettir. Açık okunan yerlerde sünnet değildir.

İhtilafın sebebi: Besmelenin Fatiha'dan mı veya diğer surelerden birer ayet olup olmadığı hususundan kaynaklanmıştır. Nitekim adı geçen imamların besmele hakkındaki görüş ayrılıklarının sebepleri birinci hükümde açıklanmıştır. Bu hususta selefin görüşleri arasında da ayrılık vardır.

İbni Cevzi; Zadül Mesir adlı eserinde şöyle der: "Âlimler besmelenin Fatiha'dan olup olmadığı hususunda ihtilafa düşmüşlerdir.

62- Bu konuda geniş bilgi edinmek isteyenler; Cessas'ın Ahkam'ül Kur'an-ına, İbni Arabî'nin Ahkamül Kur'an-ına, Kurtubinin Tefsirine, Fahraddin Razi'nin Mefahimül Gayb'ına bakabilirler.
Bu konuda "Darekutni" besmelenin Kur'an'dan olduğuyla ilgili bir risale yazarak tüm sahih kaynakları toplamıştır. Aynı şekilde birçok ulemada bu şekilde derlemeler yaparak Kur'an'dan olduğunu belirtmişlerdir.

İmam Ahmed bin Hanbel'den *(Rahmetullahi Aleyhi)* bu konuda iki görüş naklolmuştur. Bu konuda besmele Fatiha'dandır diyenler namazda okunmasını farz saymış, değildir diyenler ise sünnet saymıştır. Ancak İmam Malik okunmasının sünnet olmadığını söylemiştir.

Besmelenin açıktan okunan namazlarda açıktan okunması hususunda da değişik görüşler varid olmuştur. Bu hususta bir grup âlimin İmam Ahmet'ten açıktan okunmaması gerektiğini nakletmişlerdir. Bu görüş Hz. Ebubekir, Ömer, Osman, Ali, İbni Mes'ud *(Radıyallahu Anhum)*, Süfyanüs-Sevri, İmam Malik ve Ebu Hanife'den *(Rahmetullahi Aleyhim)* naklolunmuştur.

İmam Şafii'de bu konuda açıktan okunmasının sünnet olduğunu söylemiş, Muaviye, Ata ve Tavus'tan *(Rahmetullahi Aleyhim)* bu şekilde rivayet olunmuştur.

Üçüncü hüküm: Fatiha'nın namazda okunması farz mıdır?

Bu konuda âlimler Fatiha'nın namazda okunması hususunda iki görüş beyan etmişlerdir:

Cumhur Ulemaya göre (İmamı Malik, Şafii ve Ahmet); Fatiha, namazın sahih olmasının şartlarından olup okumaya gücü yettiği halde terk edenin namazı sahih olmamaktadır.

Ebu Hanife ve Sevri'nin Mezhebi: Şayet namazda Fatiha'yı terk etse namazı bozulmamakla beraber tahrimen mekruh işlemiş olur. Bilakis burada farz olan en az üç kısa ayet veya uzun bir ayet okunmasıdır.

Cumhurun Delili: Aşağıda zikredeceğimiz deliller Fatiha'nın farz oluşu hakkındadır.

Birinci delil: Ubadete bin Samit'in *(Radıyallahu Anh)* Rasûlüllâh'dan *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* rivayet ettiği *"Fatiha'nın okunmadığı namaz, namaz değildir"*[63] hadis-i şerifidir.

İkinci delil: Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*'den rivayet ettiği *"Fatiha'nın okunmadığı namaz eksiktir, eksiktir, eksiktir tam değildir"*[64] hadis-i şerifidir.

Üçüncü delil: Ebu Said el Hudri'nin *(Radıyallahu Anh)* şu hadisidir: *"Biz Fatiha'yı ve Kur'an-dan kolayımıza geleni okumakla emrolunduk"*.[65]

63- Buhari, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai.

64- Müslim, Muvatta, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai.

65- Bu Hadisi Ebu Davud sahih isnatla rivayet etmiştir.

Cumhur bu konuda rivayet olunan bu eserlerin tamamı Fatiha'nın namazda okunmasını farz olduğunu beyan ettiğini söylemiştir. Nitekim Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* *"Fatiha'nın okunmadığı namaz, namaz değildir."* Hadisi Şerifi Fatiha'sız namazın sahih olunmadığına delalet ederken Ebu Hureyre'nin de *(Radıyallahu Anh)* Hadisin de üç defa tekrarlanan (*eksiktir*) kelimesi de namazın hem eksik, hem de fasit olduğuna delalet etmektedir. Burdan çıkartılan hüküm Fatiha'nın namazın şartlarından olmasıdır.

Hanefi Mezhebinin Delilleri:

Süfyanı Sevri ve Hanefi fukahaları, Fatiha'sız da namazın sahih olacağı hususunda Kur'an ve sünnetten deliller getirmiştir. Bu delilleri şu şekilde özetleyebiliriz:

Kur'an-ı Kerim'den deliller:

"**Artık Kur'an'dan kolay geleni** (ne ise onu) **okuyun...**" Ayeti kerimesinden yola çıkarak namazda okunması farz olan kıraatın Kur'an'dan kolayına gelen bir yerin okunmasıdır dediler. Çünkü bu ayet namazda kıraat yapmak hususunda nazil olmuştur. Bunun delili ise "**Şüphe yok ki Rabbin, senin gecenin üçte ikisinden biraz eksik, yarısı, üçte biri kadar ayakta durmakta olduğunu ve sana tabi olan bir zümrenin de** (böyle yaptığını) **biliyor.**"

Ulema: "**Kur'an'dan kolayına geleni okuyun...**" Ayeti kerimesinin bir üsteki ayetin devamında gelmesinden ötürü bu ayetin gece namazı hakkında nazil olduğu hususunda ittifak edilmiştir.

Bu ayeti kerime umumi olup genel bir mana ifade etmektedir. Her ne kadar da gece namazları için nazil olsa da, diğer farz ve nafile namazlarıda kapsamaktadır.

Sünnet-i Seniyyeden Deliller:

Ebu Hüreyre'den *(Radıyallahu Anh)* nakledilen şu hadise dayanır: "Bir gün mescidi Nebeviye bir kişi gelerek namaz kıldı. O kimse namazdan sonra Rasulullah'a *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* selam verdi. O kimsenin selamını aldıktan sonra Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*: *"Geri dön, namazını yeniden kıl. Zira sen namaz kılmadın"* buyurdu. O kimse tekrar namaz kılıp Rasulullah *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* gelince, onu yine namaz kılması için geri çevirdi. Bu şekilde üç defa geri çevrilen kimse Rasûlüllâh *(Sallallahu Aleyhi Vesellem)* gelerek "Seni hak yol üzere gönderenin ismiyle yemin ederim ki bundan daha güzel bir şekilde namaz kıl-

masını bilmiyorum" deyince, Peygamber *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* efendimiz *"Sen namaz kılmak istediğin zaman güzelce bir abdest al. Sonra kıbleye dönerek tekbir getir. Kur'an'dan ne biliyorsan onu oku. Daha sonra belini tam eğerek rükû yap. Rükûdan kalkarak dik dur ve daha sonra secde yap. Secdeden kalkarak normal bir oturuşla otur. Daha sonra tekrar secdeye git. Secdeden sonra doğruca ayağa kalk Bu tarif ettiklerimi bütün namazlarımda uygula"*[66] buyurdu.

Âlimler dediler ki: Ebu Hureyre'nin bu hadisinde namaz kılan kişinin kıraatta (Fatiha'yı okumada) serbest olduğu anlaşılmaktadır. Bizim bu görüşümüzü; **"Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyunuz"** ayeti kerimesi de kuvvetlendirmektedir. Bu ayeti kerime namaz kılan kişinin Kur'an'dan hangi yeri okursa okusun caiz olduğuna delalet etmektedir.

Ancak Ubade bin Samit'in rivayet ettiği *"Namaz eksiktir..."* hadis-i şerifi ise namazın kâmil olmadığına hükmetmişlerdir. Namazın hakikaten olmadığına değil.

Hanefi mezhebinin âlimlerine göre bu hadis-i şerif'in manası şöyledir: Fatiha'yı okumayanın namazı tam bir namaz değil eksiktir. İşte bunun içindir ki, namazda Fatiha okunmasa, mekruh olmakla beraber sahihtir.

Hanefi âlimleri yine Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* şu hadisini *"Mescide (camiye) bitişik olanların evlerinde kıldıkları namaz olmaz" hadisine* kıyas ederler. Ancak Ebu Hureyre'nin yukardaki rivayet etmiş olduğu *"Namaz eksiktir, Namaz eksiktir ..."* hadis-i şerifindeki *"eksiktir"* kelimesinin delalet ettiği mana biz Hanefi âlimlerine göre namaz noksandır manasına gelmektedir. Namaz noksan olmakla beraber namazın caiz olduğuna delalet eder. Çünkü namaz hiç olmasaydı noksandır kelimesi kullanılır mıydı? Noksandır kelimesi, namazın batıl olmadığını, ancak eksik olduğunu bildirmektedir. Çünkü bir şeyin vasfının noksan olması, onun aslının yok olmasını göstermez.

Biz kısaca her iki grubun da delillerini sunduk. Sen dikkatle baktığın zaman görürsün ki cumhur'un delilleri daha kuvvetlidir. Muhakkak ki Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Efendimiz farz olsun nafile olsun Fatiha'yı okumaya devam etmesi, sahabeyi kiram'ın fatihayı namazlarında okumaya devam etmeleri Fatiha sız namaz olmaz görüşünün delilidir. Yine bunu kuvvetlendiren birçok hadislerle açıklamıştır.

66- Buhari, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai.

Peygamber Efendimiz'in *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* de Kuran'da kapalı olan yerleri fiilleri ve sözleriyle açıklaması Fatiha'nın namazlarda okunmasının farz ve vacib olduğunu göstermektir.

Müslim'in Ebu Katede *(Radıyallahu Anh)*den rivayet ettiği şu hadis, cumhurun görüşünü desteklemektedir. Rasûlüllâh *(Sallallahu Aleyhi Vesellem)* bize öğle ve ikindi namazlarını kıldırırken ilk iki rekâtta Fatiha ve zammı süreleri duyururdu. Bazı zamanlar öğlenin ilk rekâtını uzatır, ikinciyi kısaltırdı. Aynısını sabah namazında da yapardı. Başka bir rivayette de şöyle gelmiştir: (Son iki rekâtta da Fatiha'yı okurdu).

Tebari de bu konuda şöyle demektedir: Namazın her rekâtında Fatiha okunur, şayet Fatiha okunmazsa onun misli gibi Kuran'da başka ayetler okunur.

Kurtubi de şöyle diyor: Bu görüşlerin en sahih olanı İmamı Şafii, Ahmet ve Malik'in görüşleridir.

Çünkü şu hadisin genel manasına baktığımız zaman kişi, her rekâtta Fatiha'yı okuması gerekir.

Peygamber *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Efendimiz şöyle buyuruyor: *(Fatiha okumuyanın namazı yoktur)* Ömer bin Hattab, Abdullah bin Abbas, Ebu Hureyre, Ubey bin Ka'b, Ebu Eyyub el Ensari, Ubade bin Samid, Ebu Saidi'l Hudri *(Radıyallahu anh)*dan bu görüş rivayet olmuştur. Çünkü bu sahabelerin delili şu hadistir: *"Fatihası olmayanın namazı olmaz"*.

Bu sahabelerin hepsi örnek insanlardı. Bu sahabelerin hepsi her rekâtta Fatiha'yı okumayı vacip görüyorlardı.

Fahreddin Razi de şöyle diyor; Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Efendimizin ömrü boyunca namazlarında Fatiha'yı okuması bunun bizim üzerimize vacip olduğunu göstermektedir. Çünkü şu ayeti kerime ile Ona *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Efendimize uyum sağlamakla emrolunduk. **"Hidayete ermeniz için Ona uyum sağlayınız."**

Yine Fahreddin Razi söylerine şöyle devam ediyor: Ne aceyiptir ki Ebu Hanife, Mugire bin Şu'be den gelen şu hadisi şerifle "Bir gün Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* ihtiyacını gidermek için bir kavmin çöplüğüne giderek bevletmiş, abdestini alırken başının ön kısmına ve mestine meshederek abdestini bitirmiştir.

Ebu Hanife bu hadisle başın dörtte birinin meshedilmesinin söylemiştir.

Ancak mütavatir bir yol ile âlimler tarafından bize nakledilen, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Efendimizin de ömrü boyunca Fatiha okumasına devam etmesine rağmen, yine de Fatiha olmadan da namaz sahih olur demesi çok hayret verici bir şeydir.

Dördüncü hüküm: İmama uyan Fatiha'yı okuyacak mı?

Âlimler bu konuda şöyle ittifak ettiler: İmama uyan kişi rükûda imama ulaşırsa, imam rükûda iken namaza girerse kıraat ondan düşer. İmamın rükûuyla kıraat onun üzerinden (imama uyan kişiden) düşer.

Ancak kişi imama ayakta iken ulaştığı zaman imamın arkasındaki kişi kıraat okur mu? Veyahut imamın kıraatı ona yeter mi? Âlimler bu meselede ihtilaf etmişlerdir:

1-İmam Şafii ve İmam Ahmed *(Rahmetullahi Aleyhime)* imamın arkasında ister kıraatı açık olan namazlar da olsun isterse kıraatı gizli olan namazlar da olsun Fatiha'yı okumak aynıdır.

2- İmam Malik'e *(Rahmetullahi Aleyh)* göre ise: Şayet namaz gizli namaz ise imama uyan kıraatını okur. Eğer cehri namaz ise kıraatı okumaz.

3- İmam Ebu Hanife *(Rahmetullahi Aleyh)* göre ise: İmamın arkasında ister kıraatı açık olan namazlar da olsun isterse kıraatı gizli olan namazlar da olsun Fatiha'yı okumaz.

1- İmam Şafii ve İmam Ahmed'in *(Rahmetullahi Aleyhime)* bu konuda Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* *"Fatiha'nın okunmadığı namaz, namaz değildir."* Hadisi şerifini delil getirdiler. Buradaki hadisin lafzı umumidir. İster kıraatı açık olan namazlar da olsun isterse kıraatı gizli olan namazlar da olsun Fatiha'yı okumak aynıdır. Fatiha'nın okunmadığı namaz, namaz sahih olmaz.

2- İmam Malik *(Rahmetullahi Aleyh)*: Şayet namaz gizli namaz ise imama uyan kıraatını okur derken *"Fatiha'nın okunmadığı namaz, namaz değildir."* Hadisi Şerifini delil getirdiler.

Eğer cehri namaz ise imamın arkasında Fatiha okunmaz derken de şu ayeti kerimeyi delil getirdiler: **"Kur'an okunulduğu zaman size merhamet olunması için susun ve dinleyiniz."**

Kurtubi İmam Malik'in görüşünü naklederken eğer cehri namaz ise imamın arkasında Fatiha okunmaz. Ancak gizli namazlar da Fatiha okunur. Şayet Fatiha okumak terkedilirse mekruh olur.

3- İmam Ebu Hanife *(Rahmetullahi Aleyh)*e göre ise genel olarak imamın arkasında Fatiha okunmaz derken, şu ayeti Kerime'yi **"Kur'an okunulduğu zaman size merhamet olunması için susun ve dinleyiniz"** delil getirmişlerdir. Yine bu meselede şu hadisi şerifi de *"Her kim imama uymuşsa imamın kıraatı imama uyanın da kıraatı sayılır"*[67] delil olarak getirmişlerdir.

Yine bu konuda Rasûlüllâh'dan *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* rivayet edilen *"İmam kendisine uyum sağlatılmak için imam olmuştur o (imam) tekbir aldığı zaman sizde tekbir alınız, O okuduğu zaman sizler susunuz."*[68] Hadisi Şerifini delil getirdiler.

Müellifin tercihi; bu konuda Maliki mezhebinin görüşü bana göre en tercih edilen görüştür.

FATİHA SURESİNİN İHTİVA ETTİĞİ HİKMETLER

Allah'a *(Celle Celâlühu)* kul olmak isteyen insan, Fatiha suresinin önünde mütevazı, aczini ve noksanlıklarını itiraf eden bir kul gibi durur. Bu sure Allah *(Celle Celâlühu)* tarafından indirilmiş olup Allah kelamıdır. İnsan bu kelamın mahiyetini tam manasıyla idrak etmekten acizdir. Ne kadar zeki ve beliğ olursa olsun, beşeri vasıfları, taşıyan hiç kimse bu vahyin derinliklerinden ve sırlarından tam manasıyla istifade edemez. Çünkü vahiy ne ilimle ne de araştırmakla tam manasıyla ihata edilemez.

Bundan da şu anlaşılmaktadır ki, insan Yüce Kur'an-ın güzelliğini, yüksek manalarını ve lafızlar arasındaki uyumun inceliklerini düşündüğü zaman, Kur'an-ın mislini değil, bir ayetinin benzerini dahi getirmekten aciz kalır. Bu mübarek sure kısa ve öz olmasına rağmen Kur'an-ın genel manasını ihtiva etmiştir. Kur'an-ın asıl maksatlarını toplu şekilde ele almış bu ise dinin aslını ve fer'ini ihata etmiştir.

Nitekim bu mübarek sure: İnancı, ibadeti, kanun koymalığı, hesap ve ceza gününe inanmayı, Allah *(Celle Celâlühu)* güzel sıfatlarına iman etmeyi, ibadette onu tek görmeyi, ondan yardım istemeyi, ona dua etmeyi, hidayeti ancak ondan istemeyi, en doğru müstakim yolda sebat etmeyi, Ona boyun eğerek, iman üzere bizleri sabit kılmayı, bu yolda salihlerin yolundan gitmeyi, sapık ve delalette olanlardan ve kendilerine gazap edilenlerden olmamayı ve buna benzer birçok duayı içerisinde barındırmaktadır.

67- İbni Ebi Şeybe Ebu Hureyre'nin rivayetiyle hadisi getirmiştir.

68- İbni Humeyd hadisi Cabir rivayetiyle getirmiştir.

Allame Kurtubi şöyle diyor: Fatiha (Kur'an'ul Azim) diye isimlendirilmesi, bu surenin, bütün dini ilimleri ihtiva etmesindendir. Çünkü Allah'a *(Celle Celâlühu)* hamdi ve övgüyü, onun büyük ve güzel vasıflarını zikretmeyi, ibadette ve ihlâsta samimi olmayı, ibadet ve imanı Onun yardımıyla yaptığımızı, Onun dilemesiyle ancak müstakim yolu bulmamızı, bunların yanında o'nu inkâr edenlerden olmamayı, onların akıbetlerinin ne olduğunu bu büyük sure (Azim Kur'an) bizlere beyan etmiştir.[69]

Şehit Şeyh Hasan Benna *(Rahmetullahi Aleyh)* Mukaddimetut Tefsir adlı eserinde şöyle diyor: "Hiç şüphesiz bu sureyi derin düşünerek okuyan bir kimsenin özellikle de namazlarında manalarını düşünerek okuyan, ne kadar derin manalar ifade ettiğini, bu manaların güzelliğini, kelimelerin ve manaların birbirlerine uyumlu olduğunu ve yüceliğini hissederken, aklını ve hissini kaybedip sırlarının içinde yüzmeye başlar. Bu ise kalbine nur katarak hidayet ışığını görür.

Çünkü onu ilk okumasında Rabbisini anmaya, sıfatlarını zikretmeye başlar. Bu durum ise kendisin Rabbiyle nasıl bir irtibat içinde olduğunu gösterir. Rahmet sıfatının tecellilerini görür. Allah'ın *(Celle Celâlühu)* Rahmetinin her şeyi kapsadığını hisseder. Bu manayı hissettiği zaman Onun yüceliği tezahür eder ve hemen Onu hamdü senaya başlar. Bu hamdediş ona, Allah *(Celle Celâlühu)* nimetlerinin çokluğunu, yaratılışının büyüklüğünü, yarattığı varlıklardan ne bir şey beklediği, ne de korktuğu, sadece verdiği nimetlerle yaratmasının Onun fazilet ve rahmetinden olduğunu hatırlatır. Bu hatırlatma Allah'ın *(Celle Celâlühu)* Rahman ve Rahim sıfatlarını kulun ikinci kez hatırlamasına sebep olur. Cenab-ı Hakkın fazlından sonra onu ikinci kez hatırlaması, onu Rahman olduğu kadar adalet sahibi olduğunu da göstermektedir. Bu ise Allah'ın *(Celle Celâlühu)* büyüklüğündendir.

Sonsuz ve yenilenen nimetlerin sahibi olan Allah *(Celle Celâlühu)* kullarını kıyamet günü **"O, öyle bir gündür ki hiçbir kimse kimseye hiçbir şeyle fayda vermeye muktedir olmayacaktır. O gün emir yalnız Allah'ındır."** Hesaba çekecek yargılayacaktır. Allah'ın *(Celle Celâlühu)* yarattığı kullarının, Rahmeti isteyebilmeleri, Onun adalet ve hesabından korkmalarıyla olur.

Bu idrak içerisinde olan kul, hayrı arama ve kurtuluş yollarına bakmak ile mükellef olduğunu iyi bilir. O'nu en doğru yola iletecek birisine

69- Kurtubi

şiddetle ihtiyaç duyduğunu anlar. Bu da onu yaratan Rabbisinden başkası olmaz. Öyleyse kul Cenabı Allah'a samimiyetle sığınmalıdır. Zaten Allah'ın *(Celle Celâlühu)* **"Yalnız sana ibadet eder, yalnız senden yardım dileriz"** ayetiyle kul, Ona hitap ederek ve Onun fazlından doğru yola **"Nimet verdiklerinin yoluna"** hakka uyup hakka gidebilmeyi nimet verildikten sonra, delalete dönerek "Gazaba uğrayanları ve haktan sapıp dönmeyi arzu etmeyen " Sapıkların" haline düşmemeyi Allah'tan *(Celle Celâlühu)* isteyecektir. Âmin [Allah'ım duamızı kabul et].

Şüphe yok ki: Âmin kelimesi, son derece güzel bir sonu ifade eder. Fatiha'nın muhtevasındaki ince ve derin duygular Allah'a *(Celle Celâlühu)* yönelen kişinin **"Öyle olsun, kabul et"** anlamını taşıyan "âmin" kelimesini kullanmasından daha güzel bir söz olamaz.

Bu mübarek surenin büyük manalarını ifade eden kelimeler ve cümleler arasındaki uyum ile bir tek üslupta gelişini daha güzel ifade eden başka bir sure yoktur.

Öyle ki, sen Fatiha'nın manalarını ihtiva eden o güzel manalar içinde *"Ben namazı benimle kulum arasında ikiye ayırdım. Kulum için istediği şeyler verilecektir."* Hadis-i Kutsisini hatırla. Namazda huşu ile Ona karşı zayıf ve aciz olduğunu tecvid ve kıraat kurallarına uyarak manalarını düşün. Zira bu şekilde bir okuyuş Kur'an-ın anlaşılmasına yardımcı olur. Kur'an-ı huşu içerisinde okuyan bir kimsenin kalbine bundan daha büyük bir fayda yoktur. Kalplerin tesellisi ancak Kur'an-ı Kerim'i okuyarak olur." demektedir.[70]

70- Şeyh Hasan Benna, Tefsir ilmine giriş

2. DERS
SİHİR

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَلَمَّا جَٓاءَهُمْ رَسُولٌ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ نَبَذَ فَرِيقٌ مِنَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ كِتَابَ اللّٰهِ وَرَٓاءَ ظُهُورِهِمْ كَاَنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٠١﴾ وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلٰى مُلْكِ سُلَيْمٰنَ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمٰنُ وَلٰكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ وَمَٓا اُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ اَحَدٍ حَتّٰى يَقُولَٓا اِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهٖ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهٖ وَمَا هُمْ بِضَٓارّ۪ينَ بِهٖ مِنْ اَحَدٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرٰيهُ مَا لَهُ فِي الْاٰخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْا بِهٖٓ اَنْفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿١٠٢﴾

MANASI

"Süleyman'ın hükümranlığı hakkında onlar, şeytanların uydurup söylediklerine tâbi oldular. Halbuki Süleyman büyü yapıp kâfir olmadı. Lâkin şeytanlar kâfir oldular. Çünkü insanlara sihri ve Babil'de Hârut ile Mârut isimli iki meleye indirileni öğretiyorlardı. Halbuki o iki melek, herkese: Biz ancak imtihan için gönderildik, sakın yanlış inanıp da kâfir olmayasınız, demeden hiç kimseye (sihir ilmini) **öğretmezlerdi. Onlar, o iki melekten, karı ile koca arasım açacak şeyleri öğreniyorlardı. Oysa büyücüler, Allah'ın izni olmadan hiç kimseye zarar veremezler. Onlar, kendilerine fayda vereni değil de zarar vereni öğrenirler. Sihri satın alanların** (ona inanıp para verenlerin) **ahiretten nasibi olmadığını çok iyi bilmektedirler. Karşılığında kendilerini sattıkları şey ne kötüdür! Keşke bunu anlasalardı!"[71]**

71- Bakara/102.

AYETLERİN KELİME MANASI

(نَبَذَ): **"Attı"**. Lügatta atmak ve fırlatmak anlamındadır. Bu ayeti kerime de: **"Nitekim onu da ve ordularını da yakalayıp attık"** buyurarak "ne-be-ze" kelimesi kullanılmıştır. Araplar sarhoş edici şeye de : "Nebiz" derler. Çünkü Araplar hurmayı ve üzümü bir kabın içerisine koyarak saklarlar ve bir müddet sonra bu nebiz olur yani sarhoş edici bir şekle girer. Zina çocuğuna da yol kenarına atıldığından dolayı "menbuz" denilir.

Şair şöyle der:

"Sen sana gelen adrese bakınca o'nu kabul etmeyip,
Eski ayakkabını atar gibi attın".

Bir diğer Şair de şöyle der:

"Senin adil olmanı istediğin kimseler,
Gönderdiğin kitabı geriye atarak,
Haram kıldıklarını helal saydılar."[72]

(وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ): **"Onlar sırtlarının arkasına atmışlardır".**

Bu Araplarda, önemsenmediği zaman, o şeyi küçümsemeye kullanılan bir deyimdir.

Araplar şöyle der: "Bu adam işi sırt ardı etti", önemsemedi ve küçümsedi demektir. Aynı manada: Kulağını çevirdi de denilir. Bir ayette de : "(Şuayp kavmine): **Siz, onu tutup arkanıza atılmış** (değersiz) **bir şey edindiniz"** buyrulmuştur.

(كَأَنَّهُمْ لاَ يَعْلَمُونَ): **"Sanki onlar hakikati bilmiyorlarmış gibi...".**

Ayeti kerimesi onları cahillere benzetmek içindir. Çünkü cahil kimse kendisine faydalı da olsa önem vermez. Bu açıklamalardan sonra ayetteki mana şöyledir: Onlar, Allah'ın *(Celle Celâlühu)* kitabını attılar ve onunla amel etmeyi terk ettiler. Onlar sanki bu kitabın Allah tarafından resulüne indiğini bilmezlermiş gibi, büyük bir inat ve kibirle reddettiler.

(وَاتَّبَعُوا): **"Uydular".**

Burada fiilin çoğul halinden anlaşıldığı üzere uyanların Yahudiler olduğu belirtilmektedir.

"Zamahşeri şöyle der: "Onlar, Allah'ın *(Celle Celâlühu)* Kitabını terk edip şeytanın yolunu izlediler."

72- Kurtubi Kamus'ul Muhit.

(تَتْلُو): **"Okurlar".**

Bu kelime muzari sığasıyla gelip mazi manası ifade eder. Bu ise geçmişte olup biteni mazi bir halden bahsetmektir.

Şair şöyle der:

"Sen Onun kabrini kanlarla sil,

Çünkü o kimse kanları seviyordu" yani severdi demektir.[73]

"Tetlu" demek: Okumak, konuşmak, rivayet etmek, kıraat etmektir.

Taberi şöyle der: Arapların, falan kimse bir şeyi takip etti (Yetlu keze) sözü iki değişik mana ifade eder.

Birincisi: Gerçek manada; takip etmek, peşinden gitmek, izini sürmektir.

İkincisi: Yetlu: Okumak ve ders yapmak demektir. Falanca kimse Kur'an-ı tilavet etti demek; Okudu manasındadır.

Hassan İbni Sabit *(RadıyallahuAnh)* şöyle der:

"O peygamber insanların görmediğini görür. Her halde Allah'ın kitabını tilavet eder." Yani: Okur ve yaşardı.[74]

Buna göre ayetin manası şöyledir: "**Onlar Allah'ın kitabını sırtları arkasına atarak şeytanların, Hz. Süleyman** *(Aleyhisselam)* **devrindeki sihir ve hokkabazlıklarla ilgilenenlere öğrettikleri kitaplara uyarlardı.**"

(الشَّيَاطِينُ): **"Şeytanlar".**

Buradaki şeytanlardan maksat cinler olduğu hususundadır. Bazı Müfessirlere göre: Bundan maksat; şeytan gibi olan insanlardır denilmiştir. Ancak tercih edilen sahih görüş: İnsan ve cinlerden olan şeytanlardır. Nitekim ayeti kerimede de: "**Biz** (Sana yaptığımız gibi) **her peygambere de insan ve cin şeytanlarını da böylece düşman yaptık. Onlardan bazıları bazılarını, aldatmak için yaldızlı bir takım söz** (ler ve vesveseler) **telkin eder...**"

(عَلَى مُلْكِ سُلَيْمَانَ): **"Süleyman'ın mülkü zamanında ".**

Burada muzaf hazf olunmuştur. Lugat Âlimlerinden Müberrid: "Ale" kelimesine "Fi" manasındadır diyerek zarf manası ifade edilir demiştir. Aynı şekilde "Fi" de, "Ale" manasına geldiği gibi.

73- Kurtubi.

74- Taberi Tefsiri.

Bir ayette şöyle gelir **"Sizi hurma ağacına asacağım"**derken "Fi cuz'u" kelimesi "Ale cuz'u" demektir. Süleyman İbranice bir isimdir. Ancak bu kelimeyi Araplar da kullanmıştır.

Şair Hatıy'e: Bir şiirinde "Sellem" lafzını kullanarak Süleyman ismini kastetmiştir.

Alusi de: "Süleyman" acem isim olup hem acem, hem de alem olmasıyla sarf edilemeyeceğini söylemiştir. Bunun bir başka benzeri Haman, mahan, şaman'dır. Bu kelimelerin sarf edilmemesi sonlarındaki "elif" ve "nun"un olmasından değildir.[75]

(السِّحْر): "Sihir, büyü ".

Lugatta "Sihir": İnce ve dakik şeylere denir.

Ezheri'de Sihir, bir şeyin aslını ve gerçek hüviyetini evirip çevirerek başka türlü gösterilmesine denir, demiştir. Sihirle uğraşanlar karşı tarafın gözünü boyamak suretiyle batıl olanı hakmış gibi göstererek, hakikati gerçek yüzünden çevirerek bezmuşlardır.

Şair Lebid şöyle der:

"Eğer siz bize aslımızı soracak olursanız,

Biz bu âlemin sihirli kuşlarıyız."

Şair Umruul Kays da:

"Bizlere gaipten yerler gösterildi,

Biz yemek ve içmekle büyülendik.

Orada bir takım kuşlar, arılar ve küçük yer kurtları vardı,

Bunlar birtakım saldırgan vahşi kurtlardan daha şecaatlıydılar."

demiştir.

Alusi şöyle der: "sihir" kelimesi aslında mastar bir kelimedir.

Sa-ha-ra, yes-ha-ru-, şeklinde olup aynel harfi fethalı gelir. Gizli ve ince manasını ifade eder. Bu mastarın kalıbı şazdır. Çok gizli ve şeffaf olan şeylerde olduğundan dolayı böyle denilmiştir. Bundan ötürü âdetin dışında bir şeymiş gibi sayılmıştır.[76]

Nitekim bir Hadis-i şerifte: *"Beyanda (açık ve tesirli sözlerde) sihir vardır"*.

(فِتْنَة): " Fitne ".

75- Alusi, Ruhul Me'ani

76- Alusi, Ruhul Me'ani.

Bu kelime imtihan ve belaya maruz kalma manasını ifade eder. Araplar şöyle demiştir: "Altını ateşte (imtihan ve belaya maruz bıraktım) eritip, hangisinin iyi hangisinin kötü olduğunu ayırttım".

Ezheri şöyle der: "Fitne"; imtihan ve belaya tabi tutulma, tecrübe etme manalarını ifade eder. Ayette de: "**Sizin mallarınız ve evlatlarınız ancak bir fitnedir**" buyurarak, bir başka ayette de: "**Yemin olsun ki biz sizden öncekilerini de bu şekilde fitne** (imtihan) **yaptık**"[77] buyurmuştur.

Cessas şöyle der: "fitne, hayır ve şerde ortaya çıkan şeye denir. Araplar şöyle der: Altını ateşe tutarak iyisini ve kötüsünü ayırttım. Yani: Fitneye maruz bıraktım ve gerçek yüzü ortaya çıktı"[78].

(فَلَا تَكْفُرْ): " Kâfir olma".

Sihri öğrenip yaparak kâfir olma demektir. Zamahşeri de: "Şayet sihri hak olduğunu inanarak öğrenirsen kâfir olursun" demiştir.

(بِإِذْنِ اللّٰهِ): "Allah'ın izniyle ve iradesiyle".

Ayette Yüce Allah *(Celle Celâlühu)* dilerse sihir ile sihirbazın yaptığında geçici zarar ve tesir edebildiği gibi, dilerse de tesir etmemesi içinde bir perde ve engel koyabilir. Eğer dilerse yapılan sihre izin verip zararı ulaşabilir. İşte bu selefin mezhebidir.

(لَمَنِ اشْتَرَاهُ): "Onların satın aldıkları".

Bu konuda Alusi şöyle der: "Şeytanların onlara öğrettikleriyle, Allah'ın kitabını değiştiler. "lemen"deki "le" harfi, hem mübtedanın başına ve hem de muzari fiillere girebilir. Daha çok "gad" kelimesinden öncede gelir. Bunun ayette debirçok örneği vardır, mesela: "**Allah onların, Allah fakirdir ancak bizler zenginiz deyişlerini duydu**" nitekim bu ayetin başında da "legad" kelimesi gelmiştir.[79]

(خَلَاقٍ): "Nasip".

Lügatta nasip anlamına gelir. Bu kelime Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde kullanılmıştır: "**İşte onlar, ahirette nasibi olmayanlardır**". Yani kadir ve kıymetleri olmayanlardır.

Zeccac şöyle der: "Bu kelime tüm hayırları içine alan manasını ifade etmektedir.

77- Lisan'ül- Arab, Kamus'ül Muhit.

78- Cessas, Ahkâm'ul Kur'an.

79- Alusi, Ruhul Me'ani.

İşte ondan dolayı şerlerden daha çok hayırda kullanılan bir tabirdir."[80]

(شَرَوْا): "Satmak".

"Kendilerini buna karşılık sattılar". Bu kelime iki zıt anlamda yani: Satmak ve satın almak için kullanılır.

Şair de: "Şeraytu burden" derken, ben bürdeyi (abe) sattım demiştir.

(لَمَثُوبَةٌ): "Sevap".

Lugatta: Sevap ve ceza anlamına gelir.

Onlar için Allah'tan *(Celle Celâlühu)* büyük sevap ve ecirler vardır. Bu da onların imanlarını tertemiz bir şekilde koruyup muhafaza ettiklerinden dolayıdır.

AYETLERİN TOPLU ve GENEL MANALARI

Bu surede yüce Mevla, Yahudi âlimlerinin Hz. Musa'ya *(Aleyhisselam)* indirdiği Tevrat'ı yalanlayıp sırtlarını çevirdikleri gibi, onların torunları da Hz. Rasûlüllâh'a *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* karşı aynı şekilde sırt çevirip Ona indirilen Kur'anı da yalanladılar. Çünkü onların bu inatçılığı, azgınlığı ve kibirleri dedelerinden geriye kalan bir miras gibi olmuştu. Hz. Peygamberin *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* getirdiği Kur'an, Tevrat'tan dahi haber vermesine rağmen, onlar yine kibirlenip inkâra kalkıştılar. Bunda hayrete kapılacak bir şey yoktur. Yahudiler bilmiyorlarmış gibi Allah'ın *(Celle Celâlühu)* elçisine indirmiş olduğu Kitaba sırtlarını çevirerek, şeytanların Hz. Süleyman *(Aleyhisselam)* zamanından kalma sihir ve büyü kitaplarına uyarak sapıttılar.

Hâlbuki Hz. Süleyman *(Aleyhisselam)* ne sihirbazdı ve ne de sihri öğrenmekle kâfir olmuştu. Ancak şeytanlar insanlara vesvese vererek, ğaybdan haber getirdiklerini zannettirerek onlara sihri öğretiyorlardı. Böylece sihir halk arasında iyice yaygınlaştı. Allah'u Teâlâ sihrin yaygınlaştığı o zamanda Babil'e iki Melek (Harut ve Marut) gönderdi. Yahudi büyüklerinin bazıları bunlara uydular. Anca bu iki Melek halka sihri değil, sihrin nasıl bozulduğunu ve sihirle mucizenin arasındaki farkı öğretmeye geldiler.

Yüce Mevla kullarını istediği şekilde imtihan edebilir. Nitekim daha önceden de Talut'un kavmini nehirden su içmemekle imtihan etmişti.

80Alusi, Ruhul Me'ani.

Hz. Süleyman *(Aleyhisselam)* zamanında sihirbazlar o kadar aşırıya gittiler ki halk peygamberlerin mucizelerine inanmayacak duruma gelmişti. İşte o zaman Allah *(Celle Celâlühu)* Babil'e sihrin aslını öğreten iki Melek göndererek halkın şüphesini ortadan kaldırdılar. Bu şekilde halkta sihiri öğrenmiş olup ancak bu iki Melek halka çok önemli tavsiyelerde bulunarak **"Sihir yapmakla kâfir olmayın. Bu Allah'ın *(Celle Celâlühu)* sizlere bir imtihanıdır. Öyleyse Allah'tan sakının. Onu insanlara zarar verecek şeylerde kullanmayın"** demişlerdir.

Her kim sihri onun zararlarından korunmak *için öğrenirse ve insanlara bundan dolayı yardım ederse* o *kimse iman üzere sabit kalır.* Şayet başka bir kimse sihrin gerçekten tesir ettiğine inanarak insanlara sihir ederse, doğru yoldan sapmış ve kâfir olur. Buradan anladığımız üzere sihir iki türlü kullanılır.

Her kim sihri iyi niyetle kullanırsa onun zararlarından hem kendileri hem de halkı korumuş olurlar. Bunu kötüye kullananlar ancak karı-kocanın arasını açmak ve halkın ortasına kin ve düşmanlık tohumlarını atmak için yaparlar. Bunlar böyle yapmakla ahiretlerini yıkmış olup onlar için ne bu dünyada nede ahirette hiçbir nasipleri yoktur. Zaten bunlarda biraz akıl olsa bu küçük menfaatler için ahiretlerini satmazlardı. Şayet sihir yapan ve yaptıranlar Allah'a *(Celle Celâlühu)* iman edip Onun azabından korksalardı, onlar için daha büyük ecirler ve mükâfat verilirdi.

AYETLERİN İNİŞ SEBEPLERİ

İbni Cevzi bu konuda şöyle der: Nitekim ayetin nüzul sebebiyle alakalı iki rivayet vardır.

Birincisi: Rasûlüllâh'a *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Yahudiler tarafından sorulan bütün soruları Efendimiz cevaplardı. Yine bir gün sihirden sorup onunla tartışmak istediler bunun üzerine bu ayeti kerime nazil oldu. Bu rivayeti Ebu Ali'ye *(Radıyallahu Anh)* nakletmiştir.

İkincisi: Hz. Süleyman'ın *(Aleyhisselam)* ismi Kur'an'da geçince bunu duyan Yahudiler, Hz. Muhammed *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, Hz. Davud'un *(Aleyhisselam)* oğlu Süleyman'ı *(Aleyhisselam)* Peygamber zannediyor, Allah'a yemin ederiz ki O ancak bir sihirbazdı dediler. Onların bu yalanlarını açığa çıkartmak için Allah *(Celle Celâlühu)* bu ayetleri nazil etti.

Bu rivayeti İbni İshak nakletmiştir.[81]

81- İbni Cevzi.

AYETLERİN TEFSİRİNDEKİ KIRAAT ÇEŞİTLERİ

Birinci Kıraat:

(وَلَكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا)

Cumhur Kıraat Âlimlerine göre; "nun" harfi şeddeli ve "Şeyatine" kelimesi çoğul olarak okunmuştur.

Kıraat İmamlarından Hamza ve Kesa'i ise: "nun" harfini sükûnla ve "Şeyatine" kelimesini, "Şeyatinu" dammeli olarak okumuşlardır.

İkinci Kıraat:

(وَمَا أُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ)

Cumhur Kıraat Âlimlerine göre; "Melekeyni" kelimesinin "lam" ve "Kef" harflerini üstünlü olarak okumuşlar, ancak İbni Abbas ve Sait İbni Cübeyr: "lam" harfini kesreli okumuşlardır.

Zadul Mesir'in sahibi İbni Cevzi bu konuda en sahih kıraat Cumhurun okuduğu kıraattir demiştir.[82]

Kurtubi şöyle der: Kesre ile okuyanlara göre, gönderilen bu iki zatın insan olduğudur.[83]

Üçüncü Kıraat:

(هَارُوتَ وَمَارُوتَ)

Cumhur Kıraat Âlimlerine göre: "te" fethalı okunmuş, Hasan ve Zühri'de: ötreli "tu" okuyarak burada hazfolmuş "huma" zamiri vardır dediler.

AYETLERDE VARİD OLAN DEĞİŞİK İ'RABLAR

Birinci İrab Çeşidi:

(وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ); ayetindeki "vav" harfi daha önce geçen (نَبَذَ فَرِيقٌ) kelimesine atfedilerek, cümle cümleye atfedilmiş olur. (وَاتَّبَعُوا) Buradaki "vav" zamiri Yahudileri kastetmektedir. "Ma" ismi mevsul ve mef'ulübihtir. "Tetlu" ismi mevsul'ün sıla cümlesidir. "Eşşeyatınü" fail merfudur. Uyum sağlamaları uygun olmadığı halde uyum sağlamalarının halini haber vermektedir. Burada uyum sağlamak peygamberin gelmesine bağlı değildir. Onların Şeytanların uydurduklarına uyum sağlamaları Allah'ın kitabını geri arkaya attıkları içindir.

82- Zadul Mesir, İbni Cevzi.Cessas, Ahkâm'ul Kur'an.

83- Cemi'ul Beyan, Taberi.

İkinci İrab Çeşidi:

(يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ وَمَا أُنزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ); cümlesi كَفَرُوا daki zamirden dolayı hal cümlesi olmuştur. Mana şöyle olur: Onlar kendilerine sihir öğretenleri inkâr ettiler.

Bazı âlimler: Bu cümle "Keferu" kelimesinden bedeldir demişlerdir. Çünkü sihri öğretmek küfürdür. "Ma" ismi mevsuldur. "Ma" ismi mevsul "matetlu" kelimesinin üzerine atfolunmuştur. Nasb mahalindedir. Mana şöyledir: Onlar Şeytanların okuduğu şeylere uyum sağladılar. Halbuki O iki meleğe (Harut ve Marut) uyum sağlayınız.

Bazı âlimler: "Ve ma " kelimesindeki "Ma" olumsuzluk edatıdır. Mana şöyledir. O iki meleğe indirilmeyene uyum sağladılar demektir.

İbnil Anbari; Bu en son söylenen şekil gerçekten zayıf bir görüştür demiştir. Çünkü ayetin zahiri manasına zıttır. Daha önceki söylenen görüş daha evladır.

Üçüncü İrab Çeşidi:

(وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الآخِرَةِ مِنْ خَلاَقٍ); cümlesinde gelen "lemen"deki "lam" harfi, ibtida lamıdır. "men" mübteda olup,"ellezi" manasını ifade eder.

(مَا لَهُ فِي الآخِرَةِ مِنْ خَلاَقٍ) haber cümlesidir. مِنْ; zaid olup, tevkit için gelmiştir. Manası: Onların ahiretten hiçbir nasipleri yoktur.[84]

AYETLERDE VARİD OLAN İNCELİK ve LATİFELER

Birinci latife: Bu mübarek ayeti kerimeler Yahudilerin ne pis, bozguncu, kötü, yalancı ve zararlı olduklarını göstermektedir. Çünkü o dönemde sihri ancak Yahudiler bilir ve yapardı. Nitekim sihrin tarihi Yahudi toplumunun yeryüzüne yayılmasıyla başlar. Onlar Yüce Allah'ın kitabını sırtlarının arkasına atarak, sihir yoluyla insanların inançlarını yok etmek için ve akıllarını bozmak için çalışmışlardır. Nitekim her fitnenin ve her şerrin arkasında Yahudiler vardır.

Kur'an'ı Kerim bizlere onların kötü hallerini, en güzel bir şekilde tasvir etmektedir: **"Onlar ne zaman harb için bir ateş tutuşturdularsa Allah** *(Celle Celâlühu)*, **onu söndürdü.** (kendilerini daima yenilgiye uğrattı). **Yeryüzünde onlar hep fesatçılığa koşarlar. Allah ise fesatçı olanları sevmez".**

84- Beyan fi irab'il garip, İbni Enbari.

İkinci latife: Ebu Hayyan da: **"Kim Allah'a** *(Celle Celâlühu)* **Meleklerine, peygamberlerine, Cebrail'e, Mikail'e** *(Aleyhisselam)* **düşman olursa şüphesiz Allah'ta** *(Celle Celâlühu)* **o gibi kâfirlerin düşmanıdır", "Ant olsun biz sana apaçık ayetler indirdik. Onları fasıklardan başkası inkâr etmez"** gibi ayetler ile Yahudilerin ahiretlerini bozmaları Allah'ın kitabına sırt çevirmeleri, şeytanlara uymaları, hiç menfaati olmayan her yönüyle zararlı olan bilgileri öğrenmeleri hususlarını ihtiva eden ayetlerdir, nasıl Allah *(Celle Celâlühu)* vaid'in (tehdit etmesi) kapsıyorsa bu ayetlerin arkasından Allah *(Celle Celâlühu)* en güzel va'di'ni (cennetle müjdelemesi) iman edip takva üzere yaşayanlara müjdeleyici ayeti gelmiştir. Tüm bu ayetlerin va'di (cennetle müjdelemesi),vaidi (tehdit etmesi) talep etmeyi, korkutmayı ve müjdeyi bir araya toplaması, bir ğayb'dan sonra başka bir ğayb'dan haber vermesi ve kâfirlerin bozuk inançlarından doğan kütü hal ve hareketlerinin sıralaması insanların aklına hayret veren harika bir ahengi göstermektedir. Yine bu ayetler hiçbir kitap okumayan, hiçbir hocadan ders almayan, bilgi toplamak için hiçbir yere gitmeyen hiçbir danışman ile arkadaşlık yapmayan ve ümmi olan Rasûlüllâh'a her zaman vahiy geldiğini ve her konuştuğunun vahiy gereği olduğunu gösterir: "Kendi (rey'u) hevasından konuşmaz; O, kendisine (Allah'tan) vahyedilen bir vahiyden başkası değildir. Rasûlüllâh'ı *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* en güzel tahiyye (sena ve dua)yı sunmakla şeref duyarım" demektedir.[85]

Üçüncü latife: "Kitab ehli olan kimselerde bir grup, Allah Kitabını sırtlarının arkasına atmış (ondan yüz çevirmiş)**dir."** Ayette **"atma"** anlamına gelen **"nebiz"** tabiri Yahudilerin haddi fazlası ile aştıklarını ve çirkin bir vaziyette olduklarını gösterir. Çünkü onlar, Allah'ın kitabına tamamen yüz çevirip emirlerini yaşamaz olmuşlardır. Hatta Yahudiler sihrin ve hokkabazlığın çeşitli türlerini gösteren batıl şeyleri tutarak onlarla amel ediyorlardı dolayısıyla Allah'ın kitabını beğenmiyor ve onunla alay eden bir tutum içerisinde oluyorlardı.

Seyyid Kutup bu ayetin tefsiriyle ilgili olarak şöyle der: **"Kendilerine kitap verilenler Allah'ın** *(Celle Celâlühu)* **kitabını sırtlarının arkasına ve üzerine atanlardır."** Ayetinin manası, gayet tabii ki inkâr edip amel etmekten uzaklaşmaktır. Ayetin üslubu, manayı akıl sahasında hayat sahasına intikal ettiriyor. Ve onların hareketini gözle görülür bir şekilde canlandırıyor.

85- Bahrul Muhit. Ebu Hayyan.

Yahudilerin Allah'ın *(Celle Celâlühu)* kitabını arkalarına atmalarını, nankörlük ve inkârla dolu, ahmaklık ve katılığın belirdiği çirkin edep ve hamlığın birleştiği çirkin bir tablo halinde beyan ediyor. Öyle ki bu çirkin tabloyu tefekkür etmeye dahi zaman bırakmıyor. "el ile hareket ederek sırt üstü atma"yı "nebiz" kelimesi ifade ediliyor."

Dördüncü latife: Ayette sihrin, şeytanla beraber zikrolunmasından, sihirde, cinlerin kötülerinden yardım istendiği anlaşılıyor. Şeytanlar, insanlara gaybı bildiklerini zannettiriyorlar. Halktan bazısı da onların iddialarını onaylayarak sıkıntılı günlerinde onlara sığınıyor ve yardım bekliyorlar. Yüce Allah'ta *(Celle Celâlühu)* bu görüşü "gerçekten şu da var: insanlardan bazı kimseler cinlerden bazı kişilere sığınırlar, demek bu suretle onların azgınlıklarını arttırmışlardır." Ayetiyle ispat ediyor. Bundan dolayı sihirde, çirkin ve pis ruhlardan (cinler) faydalanlamak yaygındır.

İbni Cerir ve Hâkim, İbni Abbas'tan şu hadisi şerifi naklederler "*Şeytanlar göklere çıkıp oradaki âlemde konuşulanları dinlerlerdi. Orada bir söz duyduklarında bin tane yalan ilave ile insanların kalplerine atarak, onları aldatırlardı. Daha sonra bu sözleriyle yalanlarını katarak kitap halinde yazmışlardır*". Yüce Allah *(Celle Celâlühu)*, kulların yaptıkları bu çirkin işleri Hz. Davud'un *(Aleyhisselam)* oğlu Hz. Süleyman'a bildirdi. Hz. Süleyman *(Aleyhisselam)* onların yazdıkları kitabı alarak tahtının altına koydu. Hz Süleyman'ın *(Aleyhisselam)* vefatından sonra kitabını tekrar ele geçiren şeytan insanların içerisinde konuşarak "Size Hz. Süleyman'ın *(Aleyhisselam)* hiç kimsede benzeri bulunmayan ve muhafaza edilen hazinesini çıkarayım mı?" diye sordu. Halk: "Evet, bize çıkar" dediler. Halk, şeytanın hazine diye çıkardıkları şeyin sihirle ilgili bir kitap olduğunu gördü" ve insanlar onu çoğaltarak yeryüzüne yayılmasına yardımcı oldu.

Allah da *(Celle Celâlühu)* Hz. Süleyman'ın *(Aleyhisselam)* sihirle ilgili görüş ve hareketlerini dersimizin başındaki ayetlerle bize bildirmektedir.

Beşinci latife: Ayetin "**Hâlbuki Süleyman asla sihir yapmadı**" yerine "**hâlbuki Süleyman asla kâfir olmadı**" şeklinde gelişi, sihrin çok kötü ve çirkin olduğunu göstermektedir. Buradaki küfürden maksat da sihirdir.

Haccı emreden ayette, Hacc yapmaya gücü yetipte yapamayanlar hakkında "**terk etti**" yerine "**kim küfrederse şüphesiz ki Allah âlemlerden müstağnidir**" (onlara ihtiyacı yoktur) cümlesinde "**küfrederse**" tabiri kullanılmıştır.

Hâlbuki küfür tabiri, gücü yettiği halde haccı terk etmenin çok çirkin bir şey olduğunu göstermek için kullanılmıştır.

Ayette sihir kelimesi yerine küfür kelimesinin kullanılması, insanları sihirden nefret ettirmek, sihrin büyük günahlardan olduğunu göstermek ve küfre yaklaşmaya vesile olacağını açıklamak içindir.

Nitekim: "**Biz ancak fitneyiz** (intikam için gönderilmişizdir) **sakın** (sihir, büyü yapıp ta) **kâfir olma**" ayetinde de sihrin küfre götüren sebeplerden olduğu gösterilmiştir.

Altıncı latife: "Bir gün Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* huzuruna iki kişi geldi. Onlardan birisi öyle bir konuşma yaptı ki oradakiler bu hitabet karşısında adeta büyülenmiş gibi oldular ve hayrete düştüler. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* yanındaki sahabelere: "*Gerçekten beyanda (bazı açık ve tesirli konuşmalarda) sihir vardır*" buyurdu. Bu hadis-i şerif sihrin insanları hayrete düşürdüğü gibi güzel konuşmanın da hayrete düşüreceğini gösterir. Çoğu kez basit bir mevzuda dahi iyi bir hitap, insanların dikkatini çeker.

Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* güzel konuşmayı, kötü olan sihre niçin benzetmiştir? Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* bu benzetişi hakiki olmayıp mecazidir. Çünkü hatip, insanların kalbini güzel konuşmasıyla kendine doğru çeker. Sihirbazın, sihriyle cehil ve bilgisiz kişilerin kalbini kendine doğru çektiği gibi, bundan dolayı Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* iyi bir konuşmayı sihre benzetmiştir.

Yedinci latife: Sihri, inanarak yapmak küfür, inanmayarak yapmak haram olduğuna göre, "Babil gönderilen melekler (Harut ve Marut) onu halka niçin öğretmişlerdir? Bu soruya şöyle cevap verilebilir.

Onlar sihri, insanlar yapsınlar diye değil, zararlarından korunsunlar diye öğretmişlerdir. Zira şerden kaçınmak için şerri öğrenmek ve öğretmek, iyi bir şeydir.[86] Nitekim Şair, şiirinde bunu şöyle dile getiriyor:

"Şerri şer için değil, şerden korunmak için öğrendim.

Zira şerri bilmeyen kişinin şerre düşmesi her zaman mümkündür."

Hz. Ömer'e *(Radıyallahu Anh)*:"filan kişi şerri bilmiyor" denilince Hz. Ömer'de: "O'nun şerre düşmesi daha kolaydır"dedi.

Alusi ise: "O meleklerin sihri öğretmeleri, halkı imtihan etmek ve sihirle mucize arasındaki farkı göstermek içindir" der.

86- Cessas, Alusi.

AYETLERDEKİ FIKHİ HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Sihir gerçek midir? Ve tesiri var mıdır?

Cumhur Ulema bu konuda iki değişik görüşe gitmişlerdir.

Ehli Sünnet Âlimlerinin çoğuna göre: "Sihrin gerçek olduğu ve insanlar üzerindeki tesiri olduğu görüşündedirler".

Mutezile ve Bazı Ehli-i Sünnet Âlimlerine göre: Sihrin gerçekten tesiri olmadığı ve ancak bir göz boyamak, aldatmak ve sapıtmaktan ibaret olup el çabukluğu ile yapılan hareket olduğu görüşündedirler.

Nitekim sihrin de çok çeşitleri bulunmaktadır.

SİHRİN ÇEŞİTLERİ

Birinci Çeşit: Göz boyama ve aldatma yoluyla sihir yapma

Bazı hokkabazların el çabukluğu ile yaptıkları gibi. Mesela: Bir sihirbazın insanların gözü önünde bir serçeyi kestikten sonra, insanların zannınca tekrar uçup giden serçenin aslında, o sihirbazın el çabukluğuyla gözler önüne bıraktığı bir başka serçedir.

Firavunun Hz. Musa'ya *(Aleyhisselam)* karşı getirdiği sihirbazlarda bu türdendir. Hâlbuki ki onlar ellerindeki bastonların içlerini oyarak içine bazı cıvalar doldurmuşlardı. Ve sihrin yapıldığı yeri daha önceden oyarak dehliz şeklinde ateş doldurmuşlar ve sihirbazlar bastonlarını attıklarında içleri cıva dolu bastonlar ateşten etkilenerek hareket haline geçerek yılan şeklinde olup görenlerini aldatmıştır.

İkinci Çeşit: Tesadüf ve Falcılık yaparak gaybı bilme iddiasıyla sihir yapma

Bu tür sihri de falcılar ve gaybı bildiklerini iddia edenler yapmaktadır. Nitekim bu kimseler, insanların sırlarını daha önceden araştırmaları için bazı kişileri görevlendirirler. İnsanlardan bazıları onların yanına geldiğinde yandaşlarından aldıkları bazı bilgileri gelen şahsa konuşurlar. O falcılar bu konuştuklarını cinler vasıtasıyla elde ettiklerini zannederler.

Cinleri, yüksek ilmi mertebelerinden dolayı kendi emirlerine amade olduklarını söylerler. Ve bu şekilde gayb'tan kendilerine haberler getirdiğini söylerler. İşte böylece insanları, daha önceden de haklarında elde ettikleri bilgileri onlara söyleyerek, gayb'tan haber verdiklerini iddia ederler.

Ebu Bekir ibni Cessas bu konuda şöyle der: "Bu tür sihirbazların çoğu, insanların güvenini kazanmak için, çölün ortasına et, ekmek ve meyve gömdürerek onları yandaşları vasıtasıyla tekrar gömülen yerleri işaret edip bulduğunu iddia ederler".

Üçüncü Çeşit: Koğuculuk ve ifsat yoluyla sihir yapma

Bu tür sihir yapmak insanlar arasında en çok yaygın olanıdır. Bu konuyla ilgili şöyle bir olay anlatılır. Karı ve kocanın arasını ayırtmak isteyen bir kadın, karısının yanına gelince senin bu kocan hep sana sırt dönüyor ve senin üzerine evlenmek istiyor. İstersen senin için ona bir sihir yaparım senden başkasına rağbet edemez. Hiçbir kadınla ilişki kuramadığı gibi başka kadınların yüzlerine bile bakamaz. Yalnız senden isteğim, kocanız uyurken çenesi altından üç tane kıl tanesini ustura ile kesip bana getirmendir demiş, Kadını aldattıktan sonra da bu defa kocasına gelerek: Seni çok seviyor ve aile hayatından endişe ediyorum. Çünkü eşiniz başka bir erkeği severek onunla evlenmek istiyor. Siz uykuda iken ustura ile boğazınızı kesecektir. Onun için, bu gece çok uyanık olmalısınız demiş adam da yatağına girdikten sonra uyuyor gibi davranmış. Bir ara gözlerini açıp baktığında birden başı ucunda ustura ile bekleyen eşini görmüş. Hemen "Allah o kadından razı olsun şayet beni uyarmasaydı gerçekten sen beni kesecekmişsin" diyerek hanımının elinden aldığı ustura ile hanımını kesmiş. Öldürülen kadının akrabaları bunu duyunca, onlar da gelip adamı öldürdüler. Koğuculuk ve ifsat yoluyla laf getirip götürenler bilerek veya bilmeyerek birçek felaketlere, aile dağılmalarına ve toplumsal zararların olmasına sebep olmaktadırlar.[87]

Bunlara sebep olanlarda Allah katında mesuldürler.

Dördüncü Çeşit: Aldatma ve hile yoluyla sihir yapma

Bu da bir takım sihirbazların sihir yapmak istedikleri kimselere yemekleriyle beraber yedirdikleri ilaçların akıllarına tesir ederek denge ve düşüncelerini bozarlar. Yahut da insanların zekâsına ve düşüncesine tesir etmek için bir takım yiyecekler yedirirler. Örneğin eşek beyinlerini yedirerek yiyen kimsenin aklının noksanlaşması, anlayışının kıtlaşması gibi sonuçlara sebep verdiğini eski tıp kitaplarında ele alınmıştır. Bu durumda ki bir insanın hareketleri ve tasarrufları selim olmayıp, dengesini sağlamayınca onu gören insanlar: Bunu cinler rahatsız etmiş veya sihir yapılmış derler.

87- Ayetül Ahkâm, Cessas

Akıllı ve zeki insanın bu ve buna benzer olayların, sihirbazlığın gerçekte aldatma, koğuculuk, hile ve tesadüf yoluyla yapılan bu şeylerin doğru olmadığını görür, gerçekten de o sihirle oğraşanların insanlara tesir etme noktasında hiçbir güç ve kuvvete sahip olmadıklarını bilir.

Ebubekir ibni Cessas bu konuda şöyle der: "Bu, sihirbazların gerçek yüzü olup, gerçeklerle hiçbir ilişkisi olmayan hile ve düzenbazlıktan başka bir şey değildir. Şayet sihirbazlarında iddia ettikleri gibi, insanlara menfaat ve zarar verme, havada uçma, gaybı bilme, uzak yerlerden haber verme, çalınan ve nerede saklandığı bilinmeyen mallar hakkında bilgi verme ve bunun gibi hususlarda güçleri olsaydı, bu sihirbazların yeryüzündeki hazineleri çıkararak, devlet adamlarını ortadan kaldırarak ve öldürerek onların sahip oldukları makamları ve ülkeleri kendilerine hiçbir kötülük gelmeden buna güçleri yeter, insanların ellerindeki mallara muhtaç olmazlardı. Hal böyle olmayınca onların durumları en çirkin insanlar gibi hile ve düzenbazlığa başvurarak insanların mallarını almak için yol tutmuşlardır. Bu da onların ne kadar acınacak ve insanlara muhtaç olduğunu gösterir. Bütün bu olanlardan anlaşılmaktadır ki onların hiçbir şekilde insanlar üzerinde bir güç ve tesirleri bulunmamaktadır".[88]

Sihirin gerçek ve tesirli olup olmadığı hususunda:

Mutezile mezhebinin delilleri: Sihrin gerçekten tesiri olmadığı ve ancak bir göz boyamak, aldatmak ve sapıtmaktan ibaret olup el çabukluğu ile yapılan hareket olduğu görüşündedirler.

Birinci delil: "(Firavn'nun sihirbazları) **halkın gözlerini büyülediler ve onlara korku saldılar"** ayeti kerimesidir.

İkinci delil: "Onların (Sihirbazların) **ipleri ve değnekler, sihirleri yüzünden, kendisine hakikaten koşuyormuş hayalini verdiler"** ayeti kerimesidir.

Üçüncü delil: " Büyücü ve sihirbaz ise nerede olursa olsun yaptığı sihirlerle felah bulmaz" ayeti kerimesidir.

Birinci ayet; Sihrin yalnızca gözle görülen bir şey olduğunu,

İkinci ayet; Sihrin gerçek değil, hayal olduğunu,

Üçüncü ayet ise; Sihir ve büyü yapanın hiçbir zaman hak olmayacağını dolaysıyla sihirbaz için kurtuluşun mümkün olmayacağını gösterir.

88- Ayetül Ahkâm, Cessas

Dördüncü delil: Mutezilelerin bu konuda akli delilleri ise; şayet sihirbaz suyun üzerinde yürümeye, havada uçmaya ve istediğinde toprağı gerçek altına çevire bilmeye gücü yetse peygamberlerin mucizelerine inanmak batıl olurdu. Dolaysıyla peygamber ve sihirbazı, hak ve batılı insanlar ayırt edemezdi. Bu şekilde peygamberler sihirbazlardan ayırt edilemez, mucizelerle sihirler arasında fark olmazdı. Bunun hepsi bir çeşitten olurdu.

Ehli Sünnet alimlerinin delilleri: Sihrin gerçek olduğu ve insanlar üzerindeki tesiri olduğu görüşündedirler.

Birinci delil: "(Firavn'nun sihirbazları) **halkın gözlerini büyülediler ve onlara korku saldılar, büyük bir sihir** (meydana) **getirmiş oldular"** ayeti kerimesidir.

İkinci delil: "İşte onlardan (o iki melekten) **koca ile karısının arasını ayıracak şeyler öğrendiler"** ayeti kerimesidir.

Üçüncü delil: "Hâlbuki (Sihirbazları) **Allah'ın izni olmadıkça onunla hiçbir kimseye zarar verici değillerdir"** ayeti kerimesidir.

Dördüncü delil: "Düğümlere üfleyen (nefes) **lerin şerrinden".**

Birinci ayet; sihrin gerçek olduğunu ispat ederek "**Büyük bir sihir** (meydana) **getirmiş oldular"** ayeti kerimesi bunu gösterir.

İkinci ayet; Sihrin gerçek olduğunu, dolayısıyla sihirle karı-kocanın arasının bozulduğunu ve insanlar arasına düşmanlık, buğz ve hoş olmayan şeylerin sokulduğunu gösterir bu da sihrin gerçekten tesiri olduğuna delalet eder.

Üçüncü ayet ise; Sihrin zararının dokunduğunu ancak bunun Allah *(Celle Celâlühu)*nun dilemesiyle olacağına işaret eder.

Dördüncü ayet; Sihrin tesirinin büyük olduğunu öyle ki sihirden ve üflenen düğümlerin şerrinden Yüce Allah'a sığınmamız emrolunduk.

Bu konuda Ehli Sünnet âlimleri şu delili öne sürdüler; *"Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem) efendimize bir Yahudi tarafından yapılan sihirden dolayı efendimiz sihrin etkisi altında kalmış ve durumdan şikâyetçi olduğunu gören Allah (Celle Celâlühu) Cebrail (Aleyhisselam) göndererek: "Yahudilerden bir kimse sana sihir yapmıştır. O nun sihrini falan yerdeki kuyunun içinde bir taşın altında saklamıştır"* dedi. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* efendimiz o kuyuya birisini göndererek o sihri çıkarttırdı.

Sihir yapanın attığı düğümleri Felak ve Nas surelerini okuyarak teker teker çözdü. Böyle yaptıktan sonra şikâyetçi olduğu rahatsızlıklar ortadan kalkmış oldu.

Tercih edilen görüş:

Geçen delilleri sunduktan sonra Ehli Sünnet âlimlerinin, Mutezilelerden daha kuvvetli deliller getirdiğini görürüz. Nitekim sihir gerçekten vardır ve insanlara tesir eder. Karı koca arasına kızgınlık sokma ve aralarını açma - Kur'an da bundan bahseder- sihrin tesirlerindendir. Şayet sihrin tesiri olmasaydı Kur'an-ı Kerim bizlere düğümlere üfürülmüş sihirler üzerine Kur'an okuyarak Allah'a sığınmamızı emretmezdi. Ancak yapılan sihirler daha çok şeytanlardan yardım alarak yapılmaktadır. Biz Müslümanlar inanır ve iman ederiz ki sihrin eseri ve zararı olduğu gibi Yüce Rabbimizin izni olmaksızın da hiç kimseye ne eseri ne de zararı ulaşamaz.

Nitekim sihir de Rabbimizin dilemesiyle insanlık üzerinde tecelli eden zahiri bir sebeptir.

Bu sebeplerin müsebbibi (yegâne sahibi) bütün âlemlerin Rabbidir.

Mutezile mezhebine verilen cevap:

Nitekim onlar; şayet sihrin varlığı kabul edilirse, mucize ile sihrin birbirine karıştığını iddia ederler. Delillerine karşı biz de (Ehli Sünnet) deriz ki; Hiç şüphesiz mucize ile sihir arasında apaçık fark vardır. Nitekim peygamberlerin mucizeleri hakikat olmakla beraber iç ve dış yüzleri birdir. Hangi gözle bakılırsa bakılsın basiret sahibinin mucizenin hakikatini bilir ve ona inanır. Ancak sihir böyle değildir. Çünkü sihrin içi başka dışı başkadır. Görünüşü hakikatten çok uzaktır. Basiret sahibi, düşünceli ve araştırmacı her insan bunu bilir. Nitekim bu farkı Kur'an-ı Kerim çok güzel ifade etmiştir. "... **Onlara korku saldılar, büyük bir sihir getirmiş oldular.**" Ayetteki "... **Onlara korku saldılar**" cümlesi bu farkı ispat etmiştir. Bu şekilde onların yaptıkları şeylerin hile, aldatma ve göz boyamadan başka bir şey değildir.

Allame Kurtubi bu konuda şöyle diyor: "Hiç kimse sihirbazların olağan üstü şeyler yapamadığını iddia edemez.

Nitekim hasta olmayanı hasta etmek, karı kocanın arasını açmak, insanların akıllarına zarar vermek, her hangi bir uzvu çalışamaz hale getirmek ve buna benzer şeylerin insanların gücünün üstünde olmadığını söyleyemez.

Bazı âlimler de şöyle der: Sihirbazların küçücük deliklerden geçmesi, ince bir çubuğun üzerinde yürümesi, havada uçması, suyun üzerinde yürümesi ve köpeğe binmesi mümkündür. Nitekim bunlar sihirle ve sihrin etkisiyle meydana gelmemekle beraber sihirbazın kendisine has kılınmış hallerden de değildir. Nitekim bu haller diğer eşyalarda zuhur ettiği gibi; yenilen yemeğin Allah *(Celle Celâlühu)* tarafından doyurucu, içilen suların Allah *(Celle Celâlühu)* tarafından kandırıcı olması gibi. Tüm bu ve benzeri haller her şeyi yaratan Allah' tandır *(Celle Celâlühu)*. Sihirler de ancak bu olağan üstü şeylerin sihrin vasıtasıyla olduğundan başka bir şey değildir. Dolayısıyla sihir ancak bir vesiledir, asıl bir müessir değildir. Bu kâinatta tek müessir Allah'tır *(Celle Celâlühu)*."

Kurtubi şöyle devam eder: "Müslümanlar, sihir yoluyla yapılan şeylerin Allah *(Celle Celâlühu)* peygamberlere mahsus kıldığı; Gökten çekirge, kımıl ve kurbağa yağdırması, denizin ikiye yarılması, bastonunun büyük bir ejderhaya dönüşmesi, ölünün dirilmesi, dilsizlerin ve bebeklerin konuşturulması ve buna benzer büyük mucizelerin ancak vahiyle, resuller tarafından gerçekleşir. Bu olağan üstü şeylerin bir sihirbaz tarafından Allah'ın *(Celle Celâlühu)* iradesi dışında olmasının mümkün olmadığı hususunda icma etmişlerdir."[89]

Ebu Hayyan bu konuda Tefsirinde şöyle der: "Âlimler sihrin hakikat olması hususunda birkaç değişik görüş beyan etmişlerdir:

Mucize ve kerametlere benzeterek maddeleri gerçek halleri dışında gösterme, uçma, uzun mesafeleri kısa zamanda kat etme gibi.

Sihrin ancak aldatma, göz boyama ve hokkabazlık yapma gibi şeylerden başka batıl olan ve hakikatten uzak olan şeylerdir. Bu görüş Mutezile mezhebinindir.

Sihir hile yaparak hakikatin başka türlü gösterilmesinden başka bir şey değildir. Firavun sihirbazlarının içleri oyulmuş asaları kimyevi maddelerle doldurarak altlarında gizlice yakılan ateşle ısıtılan meydana atılan bastonların ateşten etkilenerek hareket eden ve yürüyen birer yılana dönüşmeleri gibi. Cinlerin ve şeytanların sihirbazlara yardım ederek yaptıkları harikulade işlerdir.

Birtakım cisimlerin bir araya getirilip yakıldıktan sonra da onların küllerine okunan isim ve dualar neticesiyle daha sonra o kül üzerine yapılan sihir gibi.

89- Kurtubi Cami'ul Ahkâm.

Sihrin aslında yıldızlar aracılığıyla şekil ve rakamlar oluşturarak tılsım vasıtasıyla şeytanların yardımıyla yapılması güç olan işle yapma gibi.

İçerisinde küfürle karışık bir takım kelimelerin bir araya getirilerek hokkabazlık ve efsun yapılarak ortaya çıkartılan şeyler gibi."

Sonra Ebu Hayyan sözlerine şöyle devamla: "Bu günkü kitaplarda gördüğümüz tüm sihir türleri yalan, iftira ve aldatmadan başka bir şey değildir. Nitekim onların bu yukarda da geçen sihir çeşitleriyle birçok insanın kendilerine inanmalarına ve kulak vermelerine sebep olmuşlardır.[90]

İkinci hüküm: Sihir öğrenmek ve öğretmek caiz midir?

Bazı Ehli Sünnet alimlerine göre; sihri öğrenmek mubahtır. Şayet mubah olmasaydı, Babil halkına sihir öğretmek için Melekler gönderilmezdi. Nitekim bu görüşe Fahreddin Razi gitmiştir.

Cumhur ulemaya göre: Sihri hem öğrenmek hem de öğretmek haramdır. Zira Kur'an-ı Kerim bizlere sihrin ne kadar kötü ve çirkin olduğu hususunda uyarılarda bulunarak onun küfür olduğunu beyan etmiştir. Dolayısıyla küfür olan bir şeyi öğrenmek nasıl helal olabilir?

Nitekim Hz. Peygamber *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* bizlere sihrin yedi büyük günahtan ve helak eden şeylerden olduğunu şu hadisi şeriflerinde beyan etmektedir: *"Sizi helak eden yedi günahtan kaçınınız"*. Sahabeler: Onlar nelerdir Ey Allah'ın Resulü deyince, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*: *"Allah'a şirk koşmak, sihir yapmak, haksız yere adam öldürmek, faiz alıp vermek, yetim malı yemek, savaş meydanlarından kaçmak ve namuslu bir kadına zina iftirasında bulunmaktır"*[91] buyurdu.

Alusi bu konuda: "Sihri öğrenmenin caiz olduğunu söyleyen bazı alimlerin görüşlerini İmam Fahreddin Razi şu şekilde açıklar: İlim ehli kimseler sihri öğrenmenin çirkin olmadığın hususunda ittifak etmişlerdir. Çünkü ilim en şerefli şeydir. Nitekim Yüce Allah *(Celle Celâlühu)* bu konuda şöyle buyurur: "**...De ki: hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?**". Şayet sihir bilinmeseydi mucize ile sihrin arasındaki farklılıklar da bilinmezdi. Dolayısıyla böyle bir ilmi öğrenmek nasıl haram olabilir."

Hatta bazı Âlimlere göre: Bir müftünün sihri bilmesinin vacip olduğu söylenmiş, nitekim sihir yoluyla birileri katledildiyse sihir yaparak öldürenlerin de kısas yapılarak öldürülmeleri gerektir demişlerdir.

90- Ebu Hayyan, Bahrul Muhit.

91- Buhari, Müslim.

Müftünün kısasla ilgili fetvalarını verirken öldürülmenin nasıl gerçekleştiğini bilmesi gerekir. Dolayısıyla öldürülme sebebini tespit etmek vaciptir. Şayet öldürülme sebebi sihirle olduğu tespit edilirse müftünün de sihirbazı sihir yaparak kısas yapması ve öldürmesi gerekir. Bu şekilde bir müftünün sihir bilmesi onun üzerine vaciptir" demişlerdir.

Alusi şöyle devam eder: "Burada uyulması gereken hak mezhep cumhurun görüşüdür. Ancak şer'i bir sebep müstesnadır. Bu konuda Fahreddin Razi'nin görüşüne teslim olmamak gerekir.

Sihir aslında kötü olmamakla beraber çirkin şeylere sebebiyet verdiğinden kabul edilmemiştir. Nitekim bazı şeylerin aslında haram olmadığı halde kötü ve çirkin şeylere sebebiyet verdiğinden haram kılındığı gibi.

Mucize ile sihrin arasındaki farkı yalnızca sihir öğrenmekle bilineceği kabul edilmeyen bir görüştür. Zira alimlerimizin çoğunun sihir ilmini bilmedikleri halde mucize ile sihrin arasındaki farklılıkları bildiklerini de biliyoruz. Şayet sihri öğrenmek vacip olsaydı bunu ilk yapanların sahabeler ve tabiin olması gerekirdi.

Buna göre: müftünün kısas yapması için sihir ilmini bilmesi gereklidir sözü de geçersizdir. Bu durumda bir müftünün sihirbazın kısası için fetva vermesinin ancak şu suretle olduğunu allame İbni Hacer Heytemi şu şekilde açıklar: "Tövbe etmiş daha önceden sihirle uğraşan iki adil kimse getirilir, eğer ölüm sebebinin gerçekten sihir olduğu kanaatine varılırsa o halde sihirbazın ölümü için fetva verilir. Şayet ölüm sebebi sihir olmamışsa kısasta yapılmaz."[92]

Ebu Hayyan bu konuda şöyle demektedir: "Sihirde Allah'ı değil, cin, yıldız ve şeytanları büyütmek ve cenabı Hakkın yaptığı şeyleri onlara isnat etmek ümmetin icmasına göre küfürdür. Bu tür sihirlerin öğrenilmesi ve yapılması haramdır.

Adam öldürme, karı-koca arasını açmak, birbirlerini sevenleri birbirine düşman etme gibi sihir kısımlarını da öğrenmek ve yapmak kesinlikle haramdır. Bu sayılan işleri sihirden olduğu bilinmeyip yalnız ondan olabileceğine ihtimal veriliyorsa yine onu öğrenmek ve yapmak haramdır. Sihrin hayal ettirme ve hokkabazlık türlerini, öğrenmekte doğru değildir."[93]

92- Alusi, Ruhul Ma'ani.

93- Ebu Hayyan, Bahrul Muhit.

Üçüncü hüküm: Sihirbaz, öldürülür mü?

Ebubekir Cessas: "Selef ulemaya göre sihirbazın öldürülmesini farz olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Seleften başka alimlerde sihirbazın kâfir olduğunu, Rasûlüllâh şu hadisi şerifini delil göstermektedirler: *"Her kim falcıya, ayıptan haber verene ve sihirbaza giderek onlara bir şey sorar ve onların dediklerine inanarak tasdik ederse kâfir olur"*[94] demektedir. Değişik memleketlerdeki fıkıh alimleri sihir hakkındaki hükümlerle alakalı, olarak görüş ayrılığı içerisindedirler.

İmamı Azam Ebu Hanife; "Sihirbazın yaptığı sihir, kesin olarak bilinirse tevbeye davet edilmeden öldürülür. Onun "sihri terk ederek tevbe ettim" sözüde makbul değildir. Sihirbaz, sihir yaptığını açıklarsa onu öldürmek helaldir. Müslüman bir köle veya hür bir zimmî "Biz sihir yapıyoruz" diye itirafta bulunursa onlarında öldürülmesi helaldir" diyor.

İbni Şuc'a ise: "Erkek veya kadın sihirbazlarla ilgili şer'i hükümler mürted kadın ve erkek hakkındaki hükümler gibidir. Bu hükümde şöyledir: Önce sihri tespit edilen kimse, mürted gibi aralıklı olarak üç defa tevbeye davet edilir. Sihirbaz, eğer tevbe etmez veya tevbesinde sabit kalmazsa o zaman öldürülür."

İmam-ı Azam'dan naklen: "Sihirbaz, halk içerisindeki bozgunluğunu ayrıca sihri ile birleştirerek hareket ederse yine öldürülür. Şayet bozgunculukla adam öldürenin, kısas yapılarak öldürülmesi genel bir hükümdür" der.

İmam Malik'ten: "Sihir yapan Müslüman ise tevbeye davet edilmeden öldürülür. Zira onun açıklamaları gizli mürtet olduğundan tevbe ettiğine delil olamaz. Yalnız ehli kitap (Yahudi ve Hristiyanlar) sihirbazları, Müslümanlara zarar vermediği sürece öldürülmez." demektedir.

İmam Şafii'ye göre; Sihirbazın küfrüne doğrudan hükmedilmez. Ancak sihirbaz, sihri ile adam öldürüp "Benim sihrim adam öldürür" veya "Ben onu öldürmek için yaptım" derse kısasen öldürülür. "Bazen öldürür, bazende öldürmez" derse kısas yapılmaz, sadece diyet alınır.

İmam Ahmed İbni Hanbel'e göre; Bir kimse sihir yaparak adam öldürsün veya öldürmesin küfrüne hüküm verilir. Tevbe ettiği takdirde tevbesinin kabul edilip edilmeyeceği hususunda iki rivayet vardır. Ehl-i kitaptan olan sihirbazlar Müslümanlara zarar vermedikleri müddetçe öldürülmez.

94- Cessas, Ayetul Ahkâm.

Özet olarak İmam Azama göre; Sihirbazın küfrüne hüküm verilerek, tevbe etmesine beklemeden öldürülmesi caizdir.

İmam Şafii'ye göre; Sihrinden dolayı sihirbazın küfrüne hüküm verilmez. Ancak sihriyle herhangi bir Müslüman'ı kastederse, öldürülür.

İmam Malike göre ise; Müslüman bir sihirbaz, yaptığı sihirden dolayı öldürülür.

Ehl-i kitap olanlar öldürülmez. Müslüman sihirbaz, sihir yaptığı takdirde kâfir olduğuna hükmedilir.

Dolayısıyla her mezhebin kendi görüşlerini destekleyen delilleri vardır.

AYETLERDEN ÇIKARTILAN DERSLER

Tevrat, Allah'ın Hz. Musa'ya *(Aleyhisselam)* verdiği bir kitaptır. Kur'an'da, onun getirdikleri tevhid inancını tasdik etmektedir.

Yahudiler Tevrat'ın hükümleriyle amel etmedikleri gibi, sırtlarının arkasına atarak ondan yüz çevirmişlerdir. Onların torunları da Kur'an'a yüz çevirmektedirler.

Hz. Süleyman *(Aleyhisselam)* hem Peygamber hem de hükümdardı. Yahudilerin dedikleri gibi o, ne sihirbaz ne de sihri insanlara öğretmiştir.

Şeytanlar, sihri insanlara güzel göstererek gaybı bildiklerini iddia etmişlerdir.

Sihir, gerçekte vardır ve tesiri de görülmüştür. Öyle ki sihirle karı-koca arasını dahi açılmıştır.

Allah *(Celle Celâlühu)*, kullarını istediği şekilde imtihan edebilir.

Kim, Kur'an yolunu terk ederek sihir yolunu tutarsa ahirette Allah'ın rahmetinden mahrum kalır.

Ahirette karşılığı olacak şeyler ancak Allah rızası için yapılan ve sevabını yalnız ondan bekleyerek yapılan amellerdir.

AYETLERİN İHTİVA ETTİĞİ HİKMETLER

Hiç şüphesiz İslam şeriatı dinin her alanında Müslüman'ın selim bir akide üzerine kalplerinin muhafazası için çok önem göstermiştir. Bu da Müslüman'ın her zaman yaratıcısıyla irtibat halinde olup, yalnızca ona dayanarak, Rububiyyetine inanarak, hayatı boyunca karşılaştığı zorluklarda yalnızca ondan yardım dileyerek, dualarında ondan başkasına el açmayarak, ondan başkasının kâinatta hiçbir tesirinin bulunmadığını ve

tabiat kanunlarının değişiminde tek hükmedici olan ve her şeyi ilmiyle, kudretiyle ve iradesiyle kontrol altına alan yaratıcısına dayanır.

Yıldızlarla sihir yapan sihirbazların dayandığı yıldızların yaratıcısı Allah'tır. Nitekim bütün kâinat yaratılışından bu yana Allah'ın takdir ettiği doğrultuda hareket etmektedir.

Gökteki yıldızların hareket halinde olması yeryüzündeki insanların ve diğer mahlûkatların üzerinde hiçbir etkisi yoktur. Nitekim yeryüzündeki tüm varlıkların rızıklarını ve hayatlarını belirleyen ve takdir eden ancak Allah'tır *(Celle Celâlühu)*. Dolaysıyla yıldızların kaymasıyla, ortaya çıkıp gizlenmesiyle insan hayatında hiçbir etkisi yoktur. Yüce yaratıcının ezelden takdir ettiği rızıkların yıldızlar vasıtasıyla eksilip veya çoğalması söz konusu değildir. Hayatın dengesini kuran ve istediği şekilde evirip-çeviren ancak müdebbir olan Allah'tır.

Her kim sihirbazın yıldızlar vasıtasıyla kaybı bildiğini iddia ederse ve yıldızlara ta'zim ederse, cin ve şeytanların yardımıyla tabiatın ve hayatın kanunlarının etkilediğini söylerse bununla Allah *(Celle Celâlühu)* şeriatına muhalif gelmiş ve kitabında belirtmiş kanunlarına karşı çıkmış olur. Bu şekilde bir inanca sahip olan dosdoğru Hanif dinin kanunlarına karşı çıktığından ve Allah'tan başkasından yardım istemesinden, ondan başkasından kâinata tesir gücüne sahip olduğunu iddia etmesinden ötürü bunun küfrüne hükmetmekte hiçbir beis yoktur.

Hiç şüphesiz yüce Allah'ın Müslüman'a öğrettiği üzere; sihirbazın yaptığı sihrin zararı ulaşabilir ve insanlara eziyeti olabilir. Öyle ki karı-koca arasını ayırtabilir, ancak bunların hepsini Allah dilerse yapabilir.

Sihrin küfür olduğuna hüküm ettikten sonra ve İslam şeriatından ayrı şey olduğundan hiçbir peygamberin sihir yapmakla vasıflandırılması mümkün değildir. Böyle olmadığı gibi sihirle hükmetmesi de mümkün değildir nitekim sihir ile mucizeyi karışık olarak getiremez. Tüm bunları Kur'an-ı kerim apaçık bir şekilde Hz. Süleyman'ı *(Aleyhisselam)* sihirbaz olmaktan ve sihirle hükmetmekten veya sihri emretmekten münezzeh kılmıştır.

İsrail oğullarının (Yahudilerin) zannettikleri bu iddia yalancılık ve batıl sözden başka bir şey değil, bu onların doğru yolda olmayıp müstakim yoldan ayrılarak büyük bir sapıklık ve cehaletin içinde olduklarını gösterir. Çünkü onlar Allah'ı hakkıyla tanımadılar, peygamberler hakkında da caiz olan ve olmayan şeyleri de bilemediler.

Nitekim Allah'ın elçileri şeytanlardan yardım alarak sihir yapmaktan münezzehtirler. Hiç şüphesiz yüce Allah Hz. Süleyman'ın *(Aleyhisselam)* emri ne cinleri ve şeytanları musahhar kılmış ve onun emrine tabi olmuşlardır. Bununda sihirle hiçbir alakası yoktur.

Dolayısıyla Allah *(Celle Celâlühu)* kendisine şirk koşulmaktan ve mahlûkatı üzerin de başkalarının tesir etmesinden münezzehtir. Aynı şekilde peygamberleri de doğru yoldan uzaklaşmaktan ve insanlara zarar vermekten münezzehtir. Tüm bunlar her Müslümanın inanarak iman etmesi gereken hususlardır. Bundan dolayı Hz. Peygamber *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Efendimiz şöyle buyurmuştur: *"Sizi helak eden şu yedi şeyden sakınınız..."*derken sihrin bu yedi şeyden olduğunu bizlere belirtmiştir.

3. DERS

KUR'AN'DA NESH'İN HÜKMÜ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

مَا نَنْسَخْ مِنْ اٰيَةٍ اَوْ نُنْسِهَا نَاْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَآ اَوْ مِثْلِهَاۜ اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٠٦﴾ اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١٠٧﴾ اَمْ تُرِيدُونَ اَنْ تَسْـَٔلُوا رَسُولَكُمْ كَمَا سُئِلَ مُوسٰى مِنْ قَبْلُۜ وَمَنْ يَتَبَدَّلِ الْكُفْرَ بِالْاِيمَانِ فَقَدْ ضَلَّ سَوَٓاءَ السَّبِيلِ ﴿١٠٨﴾

MANASI

106 - Bizi, bir ayetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya unutturur (ertelersek), **herhalde daha iyisini veya benzerini getiririz. Bilmedın mi ki, Allah her şeye kadirdır.**

107 - Yine bilmedin mi ki göklerin ve yerin (hâkimiyeti ve idaresi) **yalnızca Allah'ındır. Sizin için Allah'tan başka ne bir dost vardır ne de bir yardimcı.**

108 - Yoksa siz de (Ey Müslümanlar), **daha önce Musa'ya sorulduğu gibi peygamberinize** (bir takım) **sorular sormak mı istiyorsunuz? Kim imanı küfre değişirse, şüphesiz dümdüz yoldan sapmış olur.**

AYETLERİN KELİME MANASI

(نَنْسَخْ): "Biz nesh edersek (değiştirirsek)".

Lugatta: nesh; izale etmek, gidermek manasındadır. Araplar: "Güneş gölgeyi nesh etti" derken, gölgesini kaldırdı manasında kullanırlar. Kur'an-ı Kerim'de bu ifade şöyle kullanılmaktadır: **"Allah, şeytanın ilka edeceği** (fitneyi ve vesveseyi) **giderir, iptal eder."**

Aynı şekilde nesh; nakletme, bir yerden başka bir yere götürme manasına gelmektedir. Bir kitaptan başka bir kitaba nesh ettim, yani naklettim.

Aynı bu ifade Kur'an'da; **"Şüphe yok ki neler yapıyor idiyseniz biz (hepsini meleklere) yazdırıyorduk."**

Nesh; değiştirmek, tebdil etmek manasına gelir. Hâkim hükmü nesh etti derken, değiştirdi demektir. Allah falanca sureyi veya ayeti nesh etti derken, başka bir ayet veya başka bir sure ile değiştirdi demektir. Şu ayette olduğu gibi **"Biz bir ayeti diğer ayetin yerine getirdiğimiz vakit..."**

Nesh; eski bir hükmü yeni bir hükümle değiştirmek manasına da gelmektedir. Fakihler ve usulcüler, neshin dinde birkaç manaya geldiğini söylemişlerdir. Bu tariflerden en kısa ve öz olanı İbni Hacib'in şu tarifidir: "Nesh: Şer'i bir delilin, daha sonra gelen şer'i bir delille kaldırılmasına denir."

(نُنْسِهَا): "Biz onu unuttururuz ve hafızadan sileriz".

Hatırlamanın zıttı olan unutmaktır. Ayet'in manası: **"Biz onu kalplerden sileriz"** yani hafızalardan kaldırırız, demek olduğu Katade'den rivayet olunmuştur.

Nesh; Bir başka ayette terk etti manasındadır. **"Onlar Allah'ı unuttular, O'da onları unuttu"**, Allah'u Teâlâ da bir ayeti kerime de şöyle buyuruyor: **"Öyledir, sana ayetlerimiz geldi de sen onları unuttun. İşte bu günde sen öylece unutuluyorsun."** Allah'ın *(Celle Celâlühu)* emirlerini unuttular ve terk ettiler Allah da onları azabına terk etti. Bu da İbni Abbas'tan rivayet olunmuştur.

İbni Abbas : "Biz onu terk ettik, ne değiştirdik, ne de nesh ettik".

Ezheri der ki: (nunsihe), biz onu unutturduk; terkedilmesini emrettik demiştir.

Şair şöyle der:

"Gerçekten benim yapmam gereken bir iş vardı,

Ben o işi ne terkettim, ne de terkolundum".[95]

Şair burada "Nesee" fiiline terketti manasını vermiştir.

Bir kıraatte (nunsiha) sonu hemzeli olarak (nenseuha) şeklinde geciktirme manasında okunmuştur. Bir ayeti kerimede de : **"(Haram ayları) geciktirmek, ancak küfürde bir artış** (sebebi) **dir"**. Buna göre, ayetteki (nenseuha) **"biz o ayeti erteledik"** anlamına gelir.

95- Fahrurrazi.

Bu konuda lügatçılar da : "Allah onun ecelini uzattı ve eceli uzadı"; geciktirdi ve ziyadeleştirdi manasında kullandılar.[96]

Alusi şöyle der: "(nenseehe) aslında (nesee) geciktirdi manasında okunmuştur. Bu da şu manaya gelir: "**Biz onu levhi mahfuzda geciktirdik veya indirmedik, zihinlerden uzaklaştırdık öyle ki ne manasını ne de lafzını hatırlayamadı.**" Bu da (nunsihe) manasıyla aynı şeyi ifade ettiğini gösterir.[97]

(بِخَيْرٍ مِّنْهَا) :"Ondan daha hayırlı".

Kolaylık ve hafiflik bakımından ondan daha faziletli yeni bir hüküm, anlamına gelir.

Ayetin manası: "Biz hayır ve fazilet bakımından, kullar için şimdi de, gelecekte de, en faydalısını getirdik" demektir.

Allame Kurtubi şöyle der: (بِخَيْرٍ) mübalağa manasını taşıyan, bir çeşit ismi tafdildir. Şayet yeni gelen hüküm daha hafif ise buradaki mana şöyledir: "Ey kullarım, sizin için şu an en hayırlısı ve en faydalısı, budur. Eğer gelen yeni hüküm daha ağır ise, bu da sizin için gelecekte daha hayırlıdır. Ancak yeni gelen hüküm, bir öncekiyle aynı ise, bu da her halde sizin için daha hayırlıdır" demektir.[98]

(وَلِيٍّ وَلاَ نَصِيرٍ): "Ne bir dost, ne de bir yardım eden".

"**Veliyyin**"; Yakın dost ve arkadaş. Mesela: "Falanın işinde velisi oldum" demek; onun işini üstlendim demektir. Aynı şekilde: "Veliyyul ahdi"; Müslümanların işleri ile ilgilenen halife veya sultan, demektir.

"**En-nasir**"; Yardım eden, demektir.

İmam Razi bu konuda: "**veliyy - nasir**" her iki kelime de, "fa'il" vezninden olup mübalağa manası ifade eder, demiştir.[99] Manası: Sizin bundan sonra, cehennem azabından kurtaracak hiçbir yardım edeniniz yoktur.

(أَمْ تُرِيدُونَ): "Bilakis onlar isterler".

"**Em**": Munkati ve muttasıl olmak üzere iki yerde kullanılır.

Birincisi; Munkati ki daha öncesinden soru edatı olan hemzenin gelmemesi halinde "Em" (veya) iken, "bel" (bilakis) manası verilmektedir.

96- Alusi, Ruhul Maani.

97- Kurtubi.

98- Kurtubi, İbni Enbari, Beyan fi Garibu İ'rab-il Kur'an.

99- Tefsir Kebir, Razi.

Şu ayeti kerime bizlere "Em" kelimesinin "bel" manasına geldiğini ifade etmektedir: **"Bilakis onlar, bu ancak bir iftiradır derler".**

Araplar da "Em" Kelimesinin "Bel" manasını ifade ettiği bilinmektedir. Mesela: Şu duran deve mi veya koyun mu? Derken orada duranın deve değil bilakis koyun olduğudur.

Şair Ahtal şöyle der:

"Gözün sana yalan söyledi. Hayır, bilakis sen,

Gecenin zifiri karanlığında, vasıtı gördün."

Kurtubi şöyle der:"Em" kelimesi bu ayette "Bel" manasını taşımaktadır. Manası ise : **"Bilakis onlar böyle isterler"** burada, cümle azarlama ve rencide etmeyi ifade eder.[100]

İkincisi; Muttasıl ki daha öncesinden soru edatı olan hemzenin gelmesi halinde "Em" (veya) manasını ifade eder. "(Ey habibim) **Sen onları uyarsan da veya uyarmasan da onlar iman etmezler".**

(يَتَبَدَّلِ الْكُفْرَ): "Küfürle değiştirirse".

"Beddele, tebeddele ve istebdele" Kelime türevleri; Bir şeyi başka bir şeyle değiştirmek demektir. Ayette onların imanı vererek, küfrü seçtiklerini ifade etmektedir. Nitekim aynı manayı ifade eden bir başka ayeti kerimede de; **"O kâfirler hidayeti vererek delaleti, Allah'ın mağfiretini vererek, azabı satın almışlardır. İşte onların cehennem ateşine sabır etmeleri ne kadar da zordur".**

(سَوَاءَ السَّبِيلِ): " Doğru yol ".

"Sevae" Kelimesi: Her şeyin düz ve orta olanıdır. Nitekim bu manayı şu ayeti kerime de görebiliriz: "Onu, cehennemin ortasında gördü".

"Sebil" Kelimesi lügat ta yol manasına gelir. Buradaki manası ise müstakim yol demektir.

Ayetin manası: Her kim Allah'ı inkâr ederek küfrü imana tercih ederse, haddini aşmış, müstakim yoldan sapmış ve kurtuluşu olmayan yola girmiştir.

AYETİN ÖNCEKİ AYETLERLE İRTİBATI

Önceki ayetlerde Allah Teâlâ bizlere vahyin hakikatini ve önemini beyan ederek, onu inkâr eden yalancıları da apaçık bir şekilde ifade etmişti. Burada ise bizlere neshin sırrını ve neshi inkâr edenlerin sözlerini

100- Tefsiri Taberi

boşa çıkartarak, Allah *(Celle Celâlühu)* yeni getirdiği bir hüküm ile kullarının maslahatı için bir önceki hükmü ortadan kaldırabilir. Yahut da daha önceden yapılması muhah olan şeyleri yeni bir hüküm ile yine kullarının maslahatı için nehyedebilir. Nitekim Allah *(Celle Celâlühu)* bizim kendisine nasıl ibadet etmemiz gerektiğini onun belirttiği ahkâmlarla en doğru bir şekilde bizlere öğretmiştir. Nitekim ahkâmların değişmesi hallerin, zamanların ve şahısların değişebilirliklerindendir. O halde biz Müslümanlara itiraz etmeksizin her şeye hükmeden ve her şeyi en iyi bilen, Allah'ın *(Celle Celâlühu)* ahkâmlarına, emir ve yasaklarına teslimiyet göstertmemiz gerekir.

AYETLERİN TOPLU MANALARI

Şanı Yüce Allah şöyle buyuruyor: **"Biz bir ayeti nesh eder veya unutturursak, ondan daha hayırlısını ya da onun bir benzerini getiririz."**

"Biz hükmünü değiştirdiğimiz veya terk ettiğimiz şeylerin yerine siz mü'minler için gerekse şimdi, gerekse gelecekte en hayırlısını getiririz. Bu hayırlılık bazen eski hükümde ki birtakım zorluk ve meşakkati kaldırarak veya yeni gelen hükmün kaldırılan hükümden sevap bakımından daha faziletlidir. Yahut da yeni gelen hükmün daha öncekiyle aynı olup ancak yeni gelenin sizin için daha faydalı olduğundandır.

Ey insanlar, siz bilmezisiniz ki her şeyi en iyi bilen, hâkimiyet elinde olan ve her şeye gücü yeten Allah'tan *(Celle Celâlühu)* kulları için her şeyin en hayırlısı ve en güzeli sadır olmaktadır. Öyle ki o Allah dosdoğru Hanif dinini insanlık için din olarak belirlemiş ve kullarının üzerinden kaldıramayacakları zor ve meşakkatli şeyleri kaldırmıştır. Sakın ola da ayetlerin hükümlerinin değişmesi sizlere hâkimiyet sahibi olan Allah'ın acziyetinden veya kullarının maslahatını bilememesindendir zannına kapılmayınız. Bilakis ahkâmların değişmesi hiç şüphesiz kullarının menfaati içindir. Her şeyin sahibi olan Allah yarattıkları üzerinde dilediği gibi tasarruf yapabilir, dilediği gibi hükmedebilir ve dilediğini emredebilir.

O Allah *(Celle Celâlühu)* istediği şekilde din kanunlarını nesh edip değiştirebilir. Size ne oluyor ey insanlar! Sanki sizi ondan başka düşünen, menfaatinizi gözeten başka bir veliniz mi var? Yahut da size ondan başka yardım eden mi var? O halde Ey insanlar; rabbinizden başkasına güvenmeyin ve ondan başkasına da sakın ola da dayanıp itimat etmeyin, o ne güzel yardım edendir ve ne güzel Mevla'dır.

Ey mü'minler yoksa siz, İsrail oğullarının (Yahudilerin) Musa'ya *(Aleyhis Selam)* gönderilen ayetlerde itiraz ettikleri ve onunla tartıştıkları gibi, peygamberiniz Hz. Muhammed'e *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* indirilen ayetlerde itiraz edip tartışmak mı istiyorsunuz?! O halde siz de onlar gibi sapıtırsınız.

Hani onlar peygamberlerine inat ve kibirle "(Ey Musa) **Bize Allah'ı göster"** diyerek bununla da kalmayıp hadlerini aşarak "(Ey Musa) **bize de şu kavimde olduğu gibi tapmamız, için bir put yapar mısın?"** dedikleri gibi, sizler Ey Muhammed ümmeti aynı şekilde inat edip peygamberinize karşı kibirlenmeniz, nefislerinizin arzu ve isteklerini peygamberinize sunmanız sizlere hiç yakışmaz. Şayet Yahudiler gibi olursanız onlar gibi delalete düşer Allah'ın gazap ettiği kimseler olursunuz?!

İşte her kim imanını satarak, küfrü satın alırsa, hidayeti satıp, delaleti satın alırsa ve müstakim yolu terk edip, yanlış yola girerse o zaman helak olanlardan olur. Nefsini hüsrana götürüp çok şiddetli cehennem ateşine maruz bırakmış olur.

NÜZUL SEBEBİ

Rivayete göre Yahudiler Efendimiz hakkında: Ey insanlar siz bu Muhammed'in söylediklerine hayret etmiyormusunuz! Görmez misiniz daha önceden nehyettiği bir şeyi emrediyor ve sahabelerine sözlerinin hilafını emrediyor. Bugün bir şey söylüyor, yarın sözünden geri dönüyor. Bu Kur'an ancak Muhammed'in kendi nefsinden uydurduğu bir kitaptır. Çünkü bazısı bazılarına zıt geliyor dediler. Bunun üzerine Yüce Allah *(Celle Celâlühu)* onların iftiralarını açığa çıkartmak için bu ayetleri indirmiştir.[101]

Fahrurrazi'nin İbni Abbas'dan rivayetine göre: "Bir gün Kureyş'ten bir topluluk Rasûlüllâh'a *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* gelerek onlardan Abdullah İbni Umeyye Mahzumi de başta olmak üzere; Ey Muhammed biz, senin yerden suları fışkırttığını görmedikçe sana iman etmeyiz veya senin hurma ve üzüm bahçelerinden bir bahçen olmadıkça sana iman etmeyiz veya altın ve gümüşlü süslü bir sarayın olmadıkça sana iman etmeyiz veya gözümüzün önünde gökyüzüne çıkmadığın müddetçe sana iman etmeyiz dediler.

Onlar sözlerine devamla: Ey Muhammed sana indirilen bu ayetle bize de indirmediği müddetçe senin Allah'ın peygamberi olduğuna iman

101- Keşşaf, Ruhul Maani Alusi,

etmeyiz dediler. Bunun üzerine Yüce Allah *(Celle Celâlühu)*: **"Siz Musa'nın kavminin, Musa ile tartıştıkları gibi, size gönderilen bu peygamberle de (inat ve kibirle) tartışıyorsunuz".**[102]

Mücahitten gelen bir rivayete göre: "Bir gün Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* huzuruna gelen Kureyş kavmi O'na, Ey Muhammed şu Safa dağını bize altın yapar mısın? Efendimiz de: *"Evet yaparım ancak bu İsrail oğullarına gökten indirilen sofranın neticesinde onlara ne olduysa, şayet beni inkâr ettiğinizde size aynı şeyin olmasına razı mısınız?* Buyurduğun da onlar tüyleri ürpererek, yüz çevirdiler ve razı olmayarak geri dönüp gittiler" bunun üzerine Allah *(Celle Celâlühu)* bu ayetleri indirmiştir.[103]

VARİD OLAN KIRAATLAR

Cumhur kıraat âlimlerine göre: (مَا نَنْسَخْ مِنْ آيَةٍ) de ki birinci "nun" harfinin fethalı olup ve "nensah" kelimesinin aslının sülasi (üç harfli) gelmesidir.

İbni Amir'e göre: Birinci "nun" ötreli olarak, "sin" harfi de kesreli olarak okunur. Dolaysıyla bu kelime rubayi olmaktadır.

İmam Tabersi şöyle der: "nensah" kelimesi ya "Ef'ale" veya "Faale" vezninde gelmektedir. Mesela:" İhramdan çıktı derken" her iki vezinle de "Halle" veya "Ehalle" şeklinde söylenmesi doğrudur. Bazen de rubayi (dört harfli) gelen fiilin birinci harfi olan hemze mef'ula teaddi yapabilir (mef'ul alır). Misali: "Edrabtuhu" sahih olan görüş birinci görüş olan sülasi fiilden gelmesidir. Nesaha fiilinin sülasi veya rubayi olmasında mana itibarıyla bir farkın olmadığı söylenmiştir. Dolayşıyla "Nensah" birinci "nun"un fethasıyla gelmesi daha net ve daha açıktır".[104]

2- **Cumhur kıraat âlimlerine göre:** (نُنْسِهَا) deki birinci "nun" dammeli "sin" harfi kesreli olarak okunmuş olan bu kelime hatırlamanın zıttı olan unutmak manasına gelir.

İbni Kesir ve Ebu Amr bu kelimeyi: (نَنْسَأْهَا) birinci "nun" ve "sinin" fethalı olarak sinden sonra da hemzeyi ilave ederek okumuşlardır, dolayşıyla "nesee"nin manası geciktirmektir. Mesela: deveyi sudan uzaklaştırdım demişlerdir. Bir başka yerde "Ensee Allah'u ecelek" Allah ömrünü geciktirsin, şeklinde kullanmışlardır.

102- Fahr Razi, Kurtubi,

103- Suyuti, Durrul Mensur, Fahraddin Razi.

104- Mecmaul Beyan, Tabersi. Ruhul Maani Alusi.

AYETLERDEKİ DEĞİŞİK İ'RABLAR

(مَا نَنْسَخْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنْسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا):

Nahiv Âlimlerinden İbni Kuteybe: أَوْ نُنْسِهَا derken, aslında أو نُنسكها diyerek, unutturma manasını ifade etmektedir, demiştir.[105] مَا; hem şartiye (şart etme) hem de cazime (kelimenin sonunu cezim etme) harfidir. Dolayısıyla نَنْسَخْ kelimesi fiili şart olup مَا harfi ile meczum olmuştur. مِنْ; Kur'an'la edepli bir tabir için sıla denilmiş, nahivcilere göre zaid bir harf olup tevkit içindir. آيَةٍ; mefuldür denilmiştir.

Meşhur nahiv imamlarından İbni Malik, Elfiyyesinde[106]; Şayet harfi cer nekire bir ismin başına gelir ve öncesinde nefiy veya nefye benzer bir edat gelirse, harfi cer zaid olup tevkit manasını ifade eder, demiştir.

أَوْ نُنْسِهَا; kendisinden önceki meczum fiile atfolunarak meczum olmuştur. نَأْتِ; cevabı şart olup illet harfi hazfedilmiştir. بِخَيْرٍ مِنْهَا ; car ve mecrur bir önceki fiile taalluk eder.

Abkeri şöyle der: أَوْ نُنْسِهَا kelimesinin "nun" harfini dammeli olarak okuyan cumhur kıraat imamlarına göre; "**Biz sana onu terk etmeni emrettik**" manasına gelmektedir, demişlerdir.

(أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ):

Burada ki başta gelen hemze takriri hemzesidir (böyle değil mi? tabi ki böyledir, demektir).

(ألم نشرح لك صدرك) Buradaki hitap Nebi'ye *(Sallallahu Aleyhi Vesellem)*dir.

105- Kurtubi, Alusi, Mecmaul Beyan, Tabersi. Ruhul Maani Alusi.

106- İmam İbni Malik diye bilinen büyük nahiv imamlarındandır. Hicri 7. Asırda yaşamış, aslı Endülüs'ten olup Şamda vefat etmiştir. Meşhur "Elfiyye" diye bilinen bu eser, bin beyitten oluşan çok kıymetli bir nahiv eseridir. Elfiyye'ye yazılan en kıymetli şerhlerden; Müellifin kendi yazdığı şerhidir, İbni Kayyım Cevziye, İbni Hişam, İbni Akil, İmam Suyuti ve müellif İbni Malikin oğlu başta olmak üzere bu değerli esere şerh yapanlardandır. Bu şerhin en mümeyyiz özelliği, daha önceki nahiv âlimlerinin, nahiv kurallarını eski Arap şiirlerinden elde ettikleri gramerlerle tasarım etmişken, imam İbni Malik bu kaide ve kuralları Kur'an-Sünnet doğrultusunda yaparak yepyeni bir öncülük yapmıştır.

Burada (أَنَّ اللّٰهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) Cumhura göre; iki mef'ul yerini alarak, Ahfeş'e göre; Birinci mef'ul yerinde olup, ikinci mef'ul hazf olmuştur.[107]

(أَمْ تُرِيدُونَ أَنْ تَسْأَلُوا رَسُولَكُمْ كَمَا سُئِلَ مُوسَى مِنْ قَبْلُ):

"أَمْ" harfi munkati[108] için olup "بَلْ" manasını ifade etmektedir. كَمَا سُئِلَ; "Kef" harfi, mahzuf bir mastar için nasb halinde olan bir sıfat mahallindedir. Manası ise: "Onların sorusu gibi soru sormak" demektir. ما; Mastar içindir.[109]

AYETLERDE VARİD OLAN İNCELİK ve LATİFELER

Birinci latife: Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de neshden bahsetti ve hikmetini açıkladı. Nesih, kulları için onlara en hayırlı olanı getirmesidir. Bu konuda neshin hayırlılık yönünü iki değişik şekilde ele alabiliriz.

İnsanlara hüküm bakımından daha hafif olanlar.

İnsanlar için, hem din ve hem de dünyalık işlerinde, onlara daha yararlı olan hükümler.

Kurtubi şöyle der: İkincisi insanların maslahatı açısından daha evladır. Ancak birincisi böyle değildir. Çünkü bir takım ahkâmlar kolayken, daha zor yeni bir hüküm gelerek öncekini nesh etmiştir. Aşure orucunun nesh edilip otuz gün ramazan orucuna çıkartılması gibi. Çünkü bu kulların ahirette daha çok sevap almaları açısından daha hayırlıdır. Ayeti kerimede (**daha hayırlısı**) ifadesi kulların maslahatı açısından en hayırlı olanı demektir.

İkinci latife: Bazı âlimler; (أَوْ نُنْسِهَا) kelimesine (**veya biz onu unutturduk**) manasını kabul etmemişlerdir. Nitekim Allah *(Celle Celâlühu)* Hz. Peygamber'in *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* unutmayacağı hususunda ona kefil olmuştur. (سَنُقْرِئُكَ فَلَا تَنْسَى) (**Biz sana okutacağız ve sen hiç unutmayacaksın**) ayeti kerimesi bunun apaçık delilidir. Nitekim bazı müfessirlerin (**veya biz onu unutturduk**) manasını vermekle, (**...sen hiç unutmayacaksın**) ayetine muhalif olmuşlardır.

İbni Atiyye'nin bu konuda verdiği cevap; Hz. Peygamber *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* yüce Allah'ın dilemesiyle unutması Şer'an ve aklen caiz

107- Tefsir Ebussuud Efendi.

108- Munkatinin tarifi daha önceden geçmişti.

109- Akberi, vucuhul irab.

görülmüştür. Ancak bir peygamberin, beşeri sıfatla unutkan olmasından uzak olduğunu, gerekse peygamberlikten önce veya sonra unutkanlıktan masum olduğu bilinmektedir. Çünkü bazı sahabeler dahi ahkâmları ezberlemişlerdi.

Bunun misalini şu hadis-i şerifle göstertmek mümkündür. "Bir gün Efendimiz namaz kıldırırken bir ayeti okumadan geçmişti. Namaz bittikten sonra Efendimiz ashabına dönerek; *Ubey içinizde mi?* buyurdular. Onlar da: Evet ya Resulallah dediler. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz; *Unuttuğum ayeti niçin hatırlatmadın ey Ubey?* deyince, O da; Ya Resulallah ayetin kaldırıldığını zannettim diye cevap verdi. Efendimizde; *Hayır kaldırılmadı ancak ben unuttum*" buyurdular.[110]

Üçüncü latife: (نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلِهَا) Ayeti kerimesindeki **(daha hayırlı)**dan maksat, daha faziletli (kolaylık ve hafiflik yönünden) olmasıdır. Yoksa buradaki daha hayırlı ve faziletliden maksat tilavet ve nazım (diziliş) bakımından demek değildir. Çünkü Yüce Allah'ın kelamı her yönüyle mucize olup hiçbiri, bir diğerinden üstün tutulamaz.

Allame Kurtubi şöyle der: "بِخَيْرٍ" mübalağa manasını taşıyan, bir çeşit ismi tafdildir. Şayet yeni gelen hüküm daha hafifse buradaki mana şöyledir: "Ey kullarım, sizin için şu an en hayırlısı ve en faydalısı, budur. Eğer gelen yeni hüküm daha ağır ise, bu da sizin için gelecekte daha hayırlıdır. Ancak yeni gelen hüküm, bir öncekiyle aynı ise, bu da her halde sizin için daha hayırlıdır. Yoksa buradaki maksat "أخْيَرٍ" ahyar, şeklinde ismi tafdil değildir.

Nitekim Allah'ın kelamı birbirine karşı üstün tutulamaz. Bunun misali de **"Kim bir iyilikle gelirse ondan daha hayırlısı onun için vardır"** ayetinde **"daha hayırlısı"** ifadesi sevap ve menfaat bakımından daha hayırlısı olduğuna ittifak edilmiştir.[111]

Ebu Bekir Cessas şöyle der: Buradaki **(daha hayırlısın)**dan maksat kolaylık yönünden daha hayırlısı olduğu İbni Abbas ve Katade den rivayet olunmuştur. Selef ulamasından hiçbirisinin buradaki daha hayırlı olmasından maksatın tilavet yönünden olduğunu söylememiştir. Nitekim şöyle denilmesi caiz değildir: Kur'an'ın bazısı, bazısından tilavet ve nazım yönünden daha hayırlıdır. Çünkü Kur'an'ın tamamı mucize olup Allah Kelamıdır.

110- Taberi Tefsiri, Fahr Razi.

111- Kurtubi.

Dördüncü latife: "(Ey Peygamber) Sen Allah'ın her şeye gücünün yettiğini bilmez misin?" ayeti kerimesi doğrudan Hz. Peygambere hitap etmektedir.

Ancak bu hitabın dolaylı olarak ümmetine oluşunu bir sonraki ayeti kerime şu ifadelerle belirtmektedir. **"Artık sizin için Allah'tan başka, ne bir dost, ne de bir yardımcı vardır".**

Yahutta buradan maksat hem Hz. Peygamber, hem de ümmeti içindir de denilebilir. Ayeti kerimede doğrudan Hz. Peygambere hitap etmesi onun bu ümmetin imamı ve lideri olmasındandır. Bu ayetin bir benzeri de **"Ey Peygamber eğer hanımlarınızı boşamak isterseniz, onları iddet günlerinde boşayınız"** ayeti kerimesinde olduğu gibi peygambere hitap ederek aslında ümmetin tamamına hitap etmiştir.

Yukardaki ayeti kerime de iki ayrı yerde Allah ismi Celal'ın zamirin yerine açıktan gelmesi mü'minlerin kalplerinde heybet ve korkunun yerleşmesi ve Rabbani güç ve kuvvetin ortaya çıkması ve bunun da mü'minlerin kalplerine yerleşmesi içindir. Şu ayeti kerimede aynı şeyi ifade etmektedir. **"Sen bilmez misin ki göklerin ve yerin mülkiyeti ancak Allah'ındır".**

Allame Ebussuud da şöyle der: Manası; Sen bilmez misin her şeyin yegâne sahibi ve kahredici olan Allah'tır. Yerler ve gökleri zikretmesi O'nun bu kâinatta istediği şekilde var edip yok etme veya emredip, nehyetme gibi her türlü tasarrufa ve güce sahip olduğunu göstermektedir. Bu kâinatta her şey O'nun iradesiyle olur. O'nun emirlerine karşı gelinemez ve hükmünü kimse bozamaz.[112]

Beşinci latife: (وَمَا لَكُم مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ) **"Artık sizin için Allah'tan başka, ne bir dost, ne de bir yardımcı vardır"** derken, **"Allah'tan başka"** ifadesi; O'nun dışında her şey demektir.

Şair Ümeyye b Ebi Salt şöyle der:

"Ey nefis, seni Allah'tan gayrısı ateşten kurtaramaz.

Kâinatta her şey sonradan ortaya çıkmış ve baki de değildir".

Futuhatul İlahiye'nin sahibi şöyle der: (مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ): Ayetindeki (veliy ve nasir) kelimeleri (fail) sigası üzere gelmektedir. Bu şekilde gelişi (fail) şeklinden daha beliğdir. Veliy (dost) ve nasir (yardımcı) bu iki sıfatın arasındaki fark: bazen veliy (dost) yardımdan aciz olabilir, nasir

112- Ebussuud.

(yardımcı) ise yardıma ihtiyacı olana yabancı olabilir. Dolayısıyla bu iki sıfat bir yönden umumiyeti, bir yönden de hususiyeti ifade etmektedir.[113]

Altıncı latife: (فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ): Ayetindeki (sevae) kelimesi; her şeyin orta yollu olduğunu ifada etmektedir. Dolayısıyla burada sıfatı sıfatlanana izafe etmek vardır. Manası ise: doğru ve müstakim yol demektir. (dalle) kelimesi: hata etti demektir. Bu tabir hak ve doğruyu görmesine rağmen, batıl ve yanlışa yönelenler için kullanıldığı gibi, doğru ve müstakim yolda olmasına rağmen hataya ve yanlışa düşenler için de kullanılmıştır.

FIKHİ HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Hak (semavi) olan dinlerde nesh caiz midir?

İmam Fahreddin Razi bu konuda şöyle der: "Nesh biz Müslümanlarca vardır ve akli olarak caizdir. Nitekim olmuştur da. Her ne kadar da bazı Yahudiler bunun aklen olabileceğini söylemişlerse de ancak Yahudiler genelde bunu inkâr etmişlerdir. Nitekim bunu Müslüman âlimlerden Ebu Müslim Asfahani'den başkası neshi inkâr etmemiştir.[114]

Cumhur bu konuda; Hz. Peygamberin *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* kendisinden önceki dinlerin hükmünü ortadan kaldırdığı kesin olarak bilinmekle, neshin gerçekten gerçekleştiğini söyleyerek, nübüvvetin kendisinden önceki şeriatı kaldırmasının vacib olduğunu delil olarak getirmişlerdir.

Neshin önceki semavi dinlerde gerçekleştiğinin Yahudi dinindeki bir örneğini verebiliriz. Nitekim Tevrat'ta da geldiği üzere Hz. Âdem *(Aleyhisselam)* erkek çocuklarına kız çocuklarıyla evlenmesini emretmesi ve bu hükmün Yahudilik dininde yasak olduğu da ittifakla bilinmektedir.[115]

Ebubekir Cessas Ayet'ul Ahkâm adlı tefsirinde şöyle der: "Maalesef bu ümmetin içinden fakih olmayan birtakım kimseler de Hz. Peygamberin *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* dininde neshin olmadığını söylemişlerdir. Yani neshi inkârdan maksat, Hz. Peygamberin *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* kendisinden önceki dinlerin hükmünü ortadan kaldırmadığını söylemişlerdir.

113- Futuhatul İlahiye, Celaleyn Haşiyesi.

114- Nitekim Ebu Müslim Asfaha'nin bu görüşü Cumhur ulema tarafından çürütülmüş ve reddedilmiştir.

115- Fahr Razi, Tefsir.

Ancak biz bu görüşün kesinlikle yanlış olduğunu, önceki dinlerde cumartesi gününde ayın yasaklanması, namaz kılmak isteyenlerin istedikleri yöne dönebilmeleri Hz. Peygamberin *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* gelişiyle ortadan kaldırılmıştır. Bunlar bu iddiayı savunanların ne kadar ilmin hakikatinden aciz ve fakih olmadıklarını gösterir.

Bu iddiaları Ehli Sünnet âlimlerinden kimseyi gösteremezsiniz. Bilakis bu ümmet yüce Allah'ın dinini anlamış ve inkârı mümkün olmayacak bir şekilde bizlere ulaşmıştır. Bu konuda nesh yoktur diyen kimse, ayetleri değişik şekilde tevil edip maksadından uzaklaşmıştır. Benim zannımca bunu iddia eden kimse, ilminin azlığından ve kendisine ulaşan rivayetlerin zayıf olmasıyla bu kanaate varmıştır. Dolayısıyla bu kimse selefin ve ümmetin sözlerini anlamaktan mahrum kalmıştır.[116]

İşte neshi inkâr eden Ebu Müslim Asfahani neshin olmadığını savunarak delillerini şu şekilde sıralamıştır:

Birinci delil: "Allah *(Celle Celâlühu)* kitabının ne önünden ne de arkasından batıl olan şeyleri getirmez" ayeti kerimesi, şayet nesih olsaydı kitapta batıl olurdu.

İkinci delil: Konumuz olan nesih ayetlerinden murat, ayetlerin levhi mahfuzdan vahiy yoluyla Peygamberlere indirilişi veya geçmiş kitaplardan İncil ve Tevrat gibi kitapların hükmü kaldırılmıştır demiştir.

Üçüncü delil: Buradaki nesihden maksat, gerçekleşmiş bir nesih değil, şayet nesih olsaydı biz size daha hayırlısını getirirdik demektir.

Birinci delile cevap: Bu yüce Kur'an'da ne bir tahrif ne de değişiklik oluştur. Bu kitapta zıt anlamlar da kesinlikle olmadığı gibi bir hilafta yoktur. **"Şayet bu Kur'an Allah'tan başkasının tarafından gelecek olsaydı, onda çok değişiklik ve ihtilaflar bulurlardı".**

İkinci ve üçüncü delillere cevap: Yapılan tevil batıl ve geçersizdir. Söylenilen şeyler gerçeklerle çakışmaktadır. Nitekim bu şeriatta da nesih olmuştur. Mesela: Namaz için kıblenin değiştirilmesi, kocası ölmüş bir kadının iddet gününün değiştirilmesi gibi. İnşallah bu konuları yeri geldikçe açıklayacağız.

116- Ebubekir Cessas, Ayet'ul Ahkâm.

Cumhur ulemaya göre neshin caiz oluşunun delilleri

Birinci delil: (مَا نَنْسَخْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنْسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا) **"Biz bir ayeti nesh eder veya unutturursak, ondan daha hayırlısını ya da onun bir benzerini getiririz."** Ayeti kelimesi neshin varlığına en açık delildir.

İkinci delil: (وَإِذَا بَدَّلْنَا آيَةً مَكَانَ آيَةٍ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ قَالُوا إِنَّمَا أَنتَ مُفْتَرٍ) bu ayet bir ayetin başka bir ayetle ahkâmların değiştiğinin en açık ve anlaşılır bir şekilde delilidir. Buradaki tebdil den kasıt, ayetlerin kaldırılıp değişmesi veya sabit kılınmasıdır. Kaldırılması da, gerekse tilavetinin kaldırılması ve gerekse de tilavetinin olup hükmünün kaldırılması gibi. Hangi şekilde olursa olsun bunun adı nesihtir.

Üçüncü delil: (سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلَّاهُمْ عَنْ قِبْلَتِهِمُ الَّتِي كَانُوا عَلَيْهَا قُلْ لِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ) **"İnsanların beyinsizleri, Yöneldikleri kıbleden onları çeviren nedir? Diyecekler"**, (قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ) **"Yüzünü göğe çevirip durduğunu görüyoruz. Hoşnut olacağın kıbleye seni elbette çevireceğiz. Artık yüzünü Mescid-i Haram semtine çevir"** Bu ayeti kerimeden önce Müslümanlar Mescid-i Aksaya doğru namaz kılıyorlardı, bu ayetten sonra Mescid-i Haram'a dönmeleri emrolundu. Dolayısıyla bu ayeti kerime nesheden bir ayet olmuştur."

Dördüncü delil: Allah *(Celle Celâlühu)* kocası ölen kadınlar için tam bir yıl beklemelerini emretmiş: (وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِأَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ) **"İçinizden ölüp, eşler bırakacak olanlar, evlerinden çıkarılmaksızın, senesine kadar eşlerinin geçimini sağlayacak şeyi vasiyet etsinler; eğer çıkarlarsa kendilerinin meşru olarak yaptıklarından dolayı size sorumluluk yoktur. Allah güçlüdür, Hâkim'dir".** Daha sonrada bunun dört ay on gün olarak değiştirmiştir: (وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا) **"İçinizden ölenlerin bırakmış olduğu eşler kendi kendilerine dört ay on gün beklerler; müddetleri sona erdiğinde, onların kendi haklarında uygun şekilde yaptıklarından dolayı size sorumluluk yoktur. Allah işlediklerinizden haberdardır"** buyurmuştur.

Beşinci delil: Allah'u Teâlâ bir müminin savaşta sebat etmesi üzere on kişiye bedel olacağını haber vererek:

(يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ إِنْ يَكُنْ مِنكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِئَتَيْنِ) **"Müminleri savaş için coştur. Sizin sabırlı yirmi kişiniz onlardan ikiyüz kişiyi yener"** buyurmuştur. Daha sonra yeni bir ayetle bunu da nesh ederek bir başka ayette: (الآنَ خَفَّفَ اللهُ عَنكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا فَإِن يَكُن مِّنكُم مِّئَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِئَتَيْنِ) **"Şimdi Allah yükünüzü hafifletti, zira içinizde zaaf bulunduğunu biliyordu. Sizin sabırlı yüz kişiniz onlardan iki yüz kişiyi yener"** buyurarak bir önceki ayeti nesh etmiştir.

Dolayısıyla bu ve benzeri ayetler Kur'an-ı Kerim'de çoktur. Hiçbir şekilde inkârı mümkünde değildir. İslam ulemaları neshin varlığı hususunda ittifak etmişlerdir. Bu konuda Hz. Ali *(Radıyallahu Anh)* efendimizden gelen bir rivayete göre: Bir gün yanına gelen bir adama; Sen Kur'an'da nesh ve mensuh ayetlerini bilir misin? diye sordu. Adam da: Hayır cevabını verince, Hz. Ali de *(Radıyallahu Anh)* ona: sen hem kendini hem de sana uyanları helak ettin be adam, demiştir.

Allame Kurtubi şöyle der: "Hiç şüphesiz bu ilim gerçektir ve faydası da çok büyüktür. Ulemalar bu ilimi bilmekten beri olamazlar. Neshi ancak cahil ve zenginler inkâr ederler. Çünkü bu ilim, üzerine birçok ahkâm bina edilmekle, helal ve haram ancak bununla bilinmektedir. Bazı kendilerini âlim zanneden kimseler, selefinde neshin olmadığı hususunda ittifak ettiklerini söylemişlerdir.

Kurtubi sözlerine şöyle devam etmektedir: Akıl sahipleri arasında neshin varlığı bilinmektedir. Nitekim önceki Peygamberlerde ancak insanların dünya ve ahiret maslahatları için gönderilmiştir.

İlk gelen emirlerle muhatap olan ümmetler, onun daha sonradan değişeceğini bilmeseler de, onunla amel etmek zorundadırlar. Çünkü insanların maslahatı gereğince, onları muhatap alan âlim, onların neye ne zaman ihtiyaçları olduğunu daha iyi bilendir. Nasıl ki bir doktorun hastaya vereceği ilaçlar, tedavisine ve hastanın durumuna göre ilaçları değiştirdiği gibi, Yüce Mevla da yarattıklarının ihtiyaç ve maslahatlarına göre, iradesi doğrultusunda, hitabını değiştirerek, ilmi ve iradesinde bir noksanlık zuhur etmemiştir. Bu da ilim ve iradesinin ezelden sabit olup kesinlikle değişmeyeceğini göstermektedir. Yüce Allah için bunun zıddı mümkün olmamakla beraber, bunu iddia eden kâfir olur.[117]

---

117 Kurtubi.

İkinci hüküm: Kur'an-ı Kerim'de neshin çeşitleri nelerdir?

Nesh üç kısma ayrılır:

Birinci: Kur'an-ın (bazı ayetlerinin) okunuşu (Kur'an da yazılışı) ve hükmü ile beraber nesh (kaldırılması) olması.

İkinci: Kur'an'ın (bazı ayetlerinin) okunuşunun (yazılışının) nesh olması, hükmünün sabit kalması ile beraber.

Üçüncü: Kur'an-ın (bazı ayetlerinin) okunuşunun (yazılışının) sabit kalmasıyla beraber, hükmünün nesh olması.

Birincisi: Kur'an'ın (bazı ayetlerinin) **okunuşu ve hükmü ile beraber nesh olması:**

Bu şekilde olan neshin ne okunması, ne de onunla amel edilmesi caiz değildir. Bu da o ayetin tümüyle ortadan kaldırılması demektir. Misali: "**On defa bilinen bir şekil üzere emen kimse, süt çocuğu sayılarak, emdiğiyle evlenmesinin haram kılınışı**". Bunu Hz. Aişe annemiz *(Radıyallahu Anha)* şu şekilde rivayet etmektedir: Kur'an'da daha önce inen ayetlerden "**on defa bilinen bir şekil üzere emen kimse, süt çocuğu sayılarak, emdiği kadınla evlenmesinin haram kılınışı**" dır. Bu da daha sonradan "**beş**"e düşerek nesh olmuştur. Allah'ın Resulü aramızdan ayrıldığında bizler bunu bu şekilde okurduk, demiştir.[118]

Fahreddin Razi şöyle der: Hz. Aişe'nin *(Radıyallahu Anha)* rivayet ettiği birinci ayet, hem hükmü ve hem de tilaveti ortadan kaldırılmıştır. İkincisi ise; İmam Şafiye göre tilaveti kaldırılıp hükmü baki kalmıştır.[119]

İkincisi: Kur'an'ın (bazı ayetlerinin) okunuşunun nesh olması, hükmünün sabit kalması ile beraber Zerkeşi; Burhan adlı eserinde, bu konuda; şayet bu ümmet bu şekildeki bir ayetle amel etme hususunda ittifak etmişlerse onunla amel etmek gerekir diyerek, okunuşunun nesh olup, *hükmünün sabit kalması ile ilgili şu ayeti misal vermiştir:* "**eş-Şeyhu ve'ş-şeyhatu iza zeneyâ fercumûhüma elbette...**" Manası: "**Yaşlı** (evli) **bir erkekle, yaşlı** (evli) **bir kadının birbirleriyle veya ayrı ayrı başkalarıyla zina yapması ile Allah'ın azabı için elbette onları taşlayacaksınız, şüphesiz Allah** *(Celle Celâlühu)* **yegâne galip ve hikmet sahibidir?**" ayetinin hükmü sabit ve geçerlidir.

118 Müslim, Nesai; bu hadisi rivayet etmişledir. Malik.

119 Fahr Razi, Tefsir

Bu konuda Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)*: "Eğer Müslümanlar; Ömer Allah'ın *(Celle Celâlühu)* kitabına bir âyet ekledi, demeyeceklerini bilsem bu ayeti, Nur suresine elimle yazardım" demiştir.[120] İbni Hibban da Sahih'inde, Ubey bin Ka'b *(Radıyallahu Anh)*dan şöyle naklediyor: "Ahzab suresi uzunluk bakımından, Nur suresi kadardı. Daha sonra Ahzab suresinden bazı ayetler neshedilince (tilaveti kaldırılınca) kısaldı."

Bu iki kısım da Kur'an'da, gerek hükmünün ve okunmasının neshi, gerekse hükmünün kalması okunmasının neshi, şekilleri azdır ve bulunması nadirdir. Yüce Allah *(Celle Celâlühu)* mukaddes kitabını, ihtiva ettiği hükümlerin amel edilip okunarak sevap kazanılması için göndermiştir.

Üçüncüsü: Kur'an'ın (bazı ayetlerinin) **okunuşunun** (yazılışının) **sabit kalmasıyla beraber, hükmünün nesh olması.**

Bu şekildeki nesh Kur'an-ı Kerim'de pek çoktur. Zerkeşi'nin dediği gibi: altmış üç surede mevcuttur. Bunların örneği de: Vasiyyet âyeti, iddet müddetiyle ilgili âyet, Resûlüllah *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Efendimizle konuşmak isteyenlerin önce sadaka vermeleri ve müşriklerle savaşmayı yasaklayan âyetler olarak gösterebiliriz.

Şeyh Hibetullah bin Selâmet, neshedilen ve nesheden âyet ve hadisleri ele alan eserinde: "Şeriatta ilk neshedilen, namazın İki rekât olarak kılınmasını emreden ayetten daha sonra namazın dört rekât olarak kılınmasını emreden âyet nazil olunca, namazın iki rekât olarak kılınmasını emreden hüküm neshedildi. Aynı şekilde önce Mescid-i Aksa'ya yönelerek namaz kılınmasını emreden âyetin gelişi, Aşure orucunun neshedilmesi ile onun yerine Ramazan ayında oruç tutulmasını emreden âyetin gelişi, müşriklerden yüz çevrilmesini emreden hükmün neshi ile onlarla cihat edilmesini emreden âyetin gelişi, Ehl-i Kitapla cizye verinceye kadar savaşın emredilmesi.

120- Bu hadisi Buhari ve Müslim sahihlerinde rivayet etmişlerdir. İşte bundan ötürü Hz. Ömer (Radıyallahu Anh) bir hutbesinde şöyle demiştir: "Allah (Celle Celâlühu) Resulü Muhammed'i hak üzere gönderdi. Resûlüllah (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem) Efendimiz›e indirilenlerden biri de recm âyeti idi. Biz onu okuduk ve kulak verip (okuyanları) dinledik. Resûlüllah (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem) Efendimiz zina eden evli kimseleri recmetti, biz de ondan sonra aynı suçu sabit görülenleri recmettik. Tilavetin neshedilmesi hükmün neshedilmesini gerektirmez. Ben, bir gün insanların; Allah'ın kitabında recm yok diyen bir takım kimselerin zuhur etmesinden korkarım. Ey insanlar; iyi bilesiniz ki, evli olduğu halde zina eden kadın ve erkekler için, Allah'ın recm emri vardır ve sabittir. Bu hadis Müslim'in lafzıyla, İbni Abbas'tan rivayet olunmuştur.

Miras hukukundaki bazı hükümlerin neshi ile bunların yerine yeni hükümlerin gelişi ve cahiliyet devri adetlerini belirten bütün işaretlerin neshi ki Hacta Müslümanlar için, cahiliyet âdeti üzere hac yapan müşrik ve kitap ehlinin yapacakları ibadetlerin birbirinden ayrılmasını emreden âyetin gelişini görürüz" der.

Ayetlerin hükmü nesh edilip, tilavetinin sabit kalmasının hikmeti nedir?

Allame Zerkeşi: Yukarıdaki soruya iki değişik şekilde cevap vermiştir.

Birincisi: Kur'an-ı Kerim, hükümlerin bilinip tatbik edilmesi için okunduğu gibi yalnız ibadet niyetiyle de okunabilir. Allah *(Celle Celâlühu)* kelâmı olduğundan hükmü nesh edilse de, lafızları ibâdet maksadıyla okunup ecirler alınması için sabit kalmıştır.

İkincisi: Nesh âyetleri, çoğu kez bir önceki âyette bulunan ağır bir hükmü hafifletmek için gönderilmiştir. Âyetin okunmasının kalışı, daha önceki hükmün ağırlığını ve Allah'ın *(Celle Celâlühu)* kullarına vermiş olduğu nimetini hatırlatmak içindir, demektedir.[121]

Üçüncü hüküm: Kur'an hadisle nesh olur mu?

Âlimler ittifakla: Kur'an ayetlerini, Kur'an ayetleri nesh eder. Muhakkak ki hadisler, hadislerle nesh olunur. Mütevatir haberler ise, metevatir haberlerle nesh olunur demişlerdir.

Ancak Kuran'ın sünnet ile mütevatir bir haberin mütevatir olmayan bir haberle nesh edilmesi konusunda âlimler, ihtilaf etmişlerdir.

İmam Şafii'ye göre: âyeti, yalnız âyet nesh eder. Âyetin hadisle nesh edilmesi caiz değildir.

Âlimlerin cumhuruna göre: bir âyet diğer bir âyetle nesh edildiği gibi, sahih bir hadisle de nesh edilir. Çünkü âyet ve hadisin ihtiva ettiği hükümler yine Allah' tandır.

İmam Şafii'nin Bu konuda ayetin hadisle nesh edilemeyeceği hususunda delilleri:

İmam Şafii "**Biz nesh ettiğimiz** (hükmünü diğer bir âyetle değiştirdiğimiz) **veya unutturduğumuz** (geri bıraktırdığımız) **bir ayetin** (yerine) **ya ondan daha hayırlısını yahut onun benzerini getiririz**" ayetine dayanarak, ayetin hadisle nesh edilmeyeceğini söylemiştir. Bu görüşünü şu delillerle ispat eder.

121- Zerkeşi,el-Burhan.

Birincisi: Ayetteki "**getiririz**" ifadesini Allah *(Celle Celâlühu)* kendisine isnat etmiştir. Bu da bir âyetin ancak başka bir ayetle nesh edileceğini gösterir.

İkincisi: Âyetteki "**ondan daha hayırlısını getiririz**" ifadesinden anlaşılan, ayet veya hükmünün neshi ancak âyetle mümkündür. Nitekim sünnet âyetten hayırlı olamaz.

Üçüncüsü: Allah'ın *(Celle Celâlühu)* "**Allah'ın her şeye kadir olduğunu bilmez misin?**" ayeti, daha hayırlı bir hükmü getirmenin Allah'a mahsus olduğuna işaret eder. Bu da, âyet veya hükmünün neshinin ancak Allah'a mahsus olduğunu gösterir.

Dördüncüsü: "**Biz bir âyeti diğer bir âyetle değiştiririz**" âyetindeki "**diğer bir âyetle değiştiririz**" ifadesi, ayetin veya hükmünün nesh olabilmesi yalnız âyetle olacağının delilidir. Nitekim burada da değiştirme işini kendisine isnat etmiştir. Bu da Şafii'nin en kuvvetli delilidir.

Cumhur'un delilleri:

Cumhur Âlimlerin, Kur'an'ın sünnetle nesh edilmesinin caiz olması hususunda birçok delilleri vardır. Bunları kısaca beyan ediyoruz.

Vasiyet âyetinin neshi: "**Sizden birinize ölüm gelip çattığı vakit onlar mallarını bırakacaksa anaya, babaya ve yakın akrabaya meşru bir şekilde vasiyyette bulunmak, takva sahipleri üzerinde bir hak olarak farzedildi**" âyetindeki anaya, babaya ve yakın akrabaya, ölümden sonra bırakılacak maldan vasiyyet etme hükmünü Hz. Peygamber *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*: *"Varislere mal vasiyet etmeyiniz"* meşhur hadisi ile nesh edilmiştir. Bu da âyetin hükmünün sadece âyetle değil hadisle de nesh edileceğini gösterir.[122]

"**Evli bir kadınla evli bir erkek zina yaptıkları zaman yüzer değnek vurunuz**" hükmü: "**Zina eden kadınla zina eden erkeğin her birine yüzer değnek vurun...**" âyetiyle sabit iken Rasulullah *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* kadın ve erkeğin ölünceye kadar taşlanmalarını emrederek ayetin hükmünü nesh etmiştir. Aynı şekilde burada da hükmü nesh eden Rasulullah'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* recmi emreden fiili hadisidir.

Cumhur Ulemaya göre: Kur'an ve sünnetin ihtiva ettiği hükümlerin tümü, isimleri değişik de olsa Allah'ındır *(Celle Celâlühu)*. Nitekim Yüce Allah, Rasulullah'ın konuştukları hakkında:

122- Tirmizi, Nesai, Ebu Davud, Hadis Sahihtir.

"(Muhammed) **Kendi hevesinden söylemez. O'nun konuştukları, kendisine** (Allah'tan) **gelen bir vahiyden başkası değildir**" buyurmaktadır.

Cumhur Ulema, Şafiî'nin delilleri hakkında; O'nun delilleri açık değildir. Zira âyetteki "**daha hayırlısı**" tabirinden maksat, bir nesh eden hükmün, nesh edilen hükümden daha hayırlı olmasıdır. Bu Allah'ın *(Celle Celâlühu)* kullarının maslahatlarına göre zaman zaman hükümlerini değiştirmesi, O'nun ilmi dâhilindedir. Yoksa bir âyetin lafzı diğer bir ayetin lafzından daha hayırlıdır anlamına gelmez, demiştirler.[123] Dolayısıyla nesh eden hüküm ister âyet, ister hadis olsun nesh edilen hükümden daha hayırlıdır. Zira onların hepsi âlim ve hakîm olan Allah'ın *(Celle Celâlühu)* kullarına farz kıldığı yeni hükümlerdir.

Cumhur'un görüşü, diğer görüşlere tercih olunmaktadır. Nitekim nesh eden hükümlerin, nesh olunan hükümlerden daha hayırlı ve daha faziletli oluşu, gelecekteki sevabı ve kullara getirdiği kolaylıklardan dolayıdır. Bu konunun daha geniş izahı Usulü Fıkıh kitaplarında bulunur.

Dördüncü hüküm: Neshin, daha zor ve daha ağır yeni bir hükümle olması caiz midir?

İmam Fahreddin Râzî; "Bazı âlimlere göre: nesh eden hükmün nesh edilen hükümden daha ağır olması caiz değildir. Nitekim Allah'ın *(Celle Celâlühu)*: "**Biz ondan daha hayırlısını ve benzerini getiririz**" âyeti, nesh eden hükmün bir önceki hükümden daha ağır olmayacağını gösterir. Daha ağır olan hüküm, daha hayırlı olmadığı gibi benzeri de olamaz. Bu görüşteki âlimlere şu cevabı verebiliriz:

Daha hayırlıdan maksat, ahirette sevabı daha çok olan anlamına gelmektedir. Allah'ın *(Celle Celâlühu)* zina edenler hakkındaki önceki hükmü, zina edenlerin hapsedilmesi iken, daha sonra bu hükmün kaldırılarak bekâr ise yüz değnek, evli ise taşlanarak öldürülmesini emreden hükmün gelişi, on gün olan Aşure orucuyla ilgili hükmün nesh edilerek otuz gün olan Ramazan orucunu emreden hükmün gelişi ve namazların iki rekât olarak kılınmasını emreden hükümlerin nesh edilerek mukim için dört rekâtlı namazların kılınmasını emreden hükümlerin gelişi, nesh eden hükmün, nesh edilen hükümlerden daha ağır olduğunu gösterir.

Aynı şekilde kocası ölen kadının iddet müddetinin bir yıl olduğunu emreden hükmün nesh edilerek, iddet müddetini dört ay on güne

123- Kurtubi.

indiren hükmün gelişi ve gece namazlarının kılınmasının farz olduğunu emreden hükmün kaldırılarak, gece namazı kılmayı serbest bırakan hükmün gelişi, nesh eden hükmün, nesh edilen hükümden hafif olarak geldiğini de gösterir.

Kıblenin Mescid-i Aksa'dan, Mescid-i Harama çevrilmesi de bir hükmün nesh edilerek benzeri bir hükmün gelişini gösteren en açık delildir" der.[124]

Beşinci Hüküm: Kıssalar ve olaylarla İlgili ayetlerde, nesh olur mu?

Cumhur Ulemaya göre: nesh, yalnız emir ve nehiy âyetlerinde olur. Kıssa ve olaylarla ilgili âyetlerinde olmaz. Birtakım âlimlere göre de: kıssa ve olaylarla ilgili olan âyetler bir şer'î hükmü içeriyorsa o âyetler de nesh caiz olur. Nitekim bir ayette de "**Hurma ağaçlarının meyvesinden ve üzümlerden de içki ve güzel bir rızık edinirsiniz. İşte bunda da aklını kullanacak bir kavim için hiç şüphesiz bir ayet vardır**" buyurmaktadır.

İbni Cerir Taberî de: "Allah'ın *(Celle Celâlühu)*,"**Biz nesh ettiğimiz veya unutturduğumuz bir âyetin...**" kelimesinden, bir âyetin hükmünü diğer bir âyetle değiştirmesiyle olur. Bu ise helali haram, haramı helal etme, daha önce mubah olan bir şeyi yapmayı sakıncalı hale getirme ve sakıncalı bir şeyi mubah hale getirme gibi hükümlerin değiştirilmesinin ancak emreden, yasaklayan ve mubah kılan âyetlerle olacağını gösterir.

Bu âyetlerin kendilerinde de nesh yapılabilir. Haber âyetlerinde ise bunların mümkün olamamasından dolayı nesh olmaz, demiştir.

Kurtubi şöyle der: Neshin tamamı peygamberimiz hayatta iken olmuştur. Ancak peygamberimiz vefat ettikten sonra İslam'ın hükümlerinin karar kılıp yerleşmesinden sonra İslam âlimleri neshin olmamasında ittifak etmişlerdir. İşte bunun içindir ki vahyin kesilmesinden sonra nesh eden ve nesh olunan olmamasında icma sabit olmuştur. Bunu iyi düşün çünkü bu çok güzel bir meseledir.

AYETLERDEN ÇIKARTILAN DERSLER

Kitap ve Sünnette beyan edildiği üzere hükümlerde nesh icma ile sabittir.

124- Fahrurrazi, tefsir.

Şeriat-ı Garra (parlak ve aydınlık), kulların maslahatına riayet etti ve işte bunun için neshi caiz kıldı.

Nesh daha önceki ümmetlerin haberlerini veren naslarda ve onların durumlarını haber veren naslarda olmaz. Muhakkak ki fıkıh hükümlerinde yani; helal ve haramlarda olur.

Ahkâm hükümlerinin konulmasında hüküm Allah'a aittir. Bunun içindir ki Allah *(Celle Celâlühu)* kulları için en hayırlı ve en faydalı olanına hükmeder.

Allah *(Celle Celâlühu)* mülkün sahibidir. Onun emir ve hükümlerine tam bir teslimiyetle teslim olmak gerekir.

Müslümanın durumu kendi peygamberlerine inat ederek istekte bulunan Yahudilerin durumu gibi olmaması gerekir.

Müstakim yoldan yüz çevirmek ve sapıkların yoluna gitmek bedbahtsızlığın sebebidir.

AYETLERİN İHTİVA ETTİĞİ HİKMETLER

Temiz İslâm şeriatı, her zaman ve mekânda halkın maslahatlarını nazarı itibara alarak, doğru yolda yürümelerini temin için gelmiştir. Hükümlerin tedrici gelişi ve onlara şer'î teklifleri kabul ettirmede herhangi bir zorlama ve meşakkati hissettirmeme yoluna gidilişi Allah'ın *(Celle Celâlühu)*, kullarına rahmetinin bir tecellisidir.

Allah'ın *(Celle Celâlühu)*, insanlar için koyduğu nizam, inananlara anlaşılması gayet kolay gelen, hiç bir günahı emretmeyen, hülasa, dünyada selameti, ahirette saadeti için ne lazımsa onu emreden bir sistemdir ki, kullarına onu göndermiştir, İslami hükümlerin, insanlığın maslahatlarını karşılamak için gönderildiği bilinir. Bu maslahatlar zamanın ve yerin değişmesiyle değişebilir.

Meselâ: Bir hükme ihtiyaç olduğu zamanda Allah *(Celle Celâlühu)*, o ihtiyacın giderilmesi için bir hükmü emreder. Daha sonra bu ihtiyacın ortadan kalkmasıyla o hükmü de ortadan kaldırarak (nesh ederek), onun yerine maslahata uygun bir hüküm gönderir. Bu nesh ediş kullar için daha kolay ve maslahata uygundur. Mütehassıs bir doktorun hastasının tedavisinde hastalığın seyrine göre ilaçlarını değiştirmesi gibi. Bütün peygamberler, kalplerin doktoru ve insanların terbiye edicileri olarak gönderilmişlerdir.

Her peygamberin şeriatı, içinde yaşadığı insanların maslahatlarına uygun bir tarzda tedrici bir surette Allah *(Celle Celâlühu)*, tarafından konulmuştur. Nitekim şer'i hükümler ilaçlar gibidir. Bir zaman hastanın tedavisi için verilen ilaç, aynı hastaya bir müddet sonra verilirse hastalık yapar. Bundan dolayı bir kavme gönderilen şeriat, diğer bir kavmin yaşayışına uymadığı için onlara da yapabilecekleri hükümleri ihtiva eden bir şeriat gönderilir. Bunu da dinler tarihini okuyan ve üzerinde inceleme yapanlar bilir. Bu, hâkim ve âlim olan Yüce Allah'ın hükmüdür. İslam ulemaları neshin varlığı hususunda ittifak etmişlerdir. Hiç şüphesiz bu ilim gerçektir ve faydası da çok büyüktür.

Ulemalar bu ilimi bilmekten beri olamazlar. Neshi ancak cahil ve zenginler inkâr ederler. Çünkü bu ilim, üzerine birçok ahkâm bina edilmekle, helal ve haram ancak bununla bilinmektedir. Bazı kendilerini âlim zanneden kimseler, selefinde neshin olmadığı hususunda ittifak ettiklerini söylemişlerdir. Bu konuda Hz. Ali *(Radıyallahu Anh)* efendimizden gelen bir rivayete göre: "Bir gün yanına gelen bir adama; Sen Kur'an'da nesh ve mensuh ayetlerini bilir misin? diye sordu. Adam da: Hayır cevabını verince, Hz. Ali de *(Radıyallahu Anh)* ona: Sen hem kendini hem de sana uyaoları holak ettin ey adam, demiştir".

Allame Kâsımi, (Mehâsinut-Te'vil) Adlı Tefsirinde şöyle demiştir:

Hiç şüphesiz her şeyi yaratan Allah *(Celle Celâlühu)*, Arapların yirmi üç yılda tedrici olarak terbiye etmiştir. Bu terbiye ediş başka kavimler için sosyal münasebetler vasıtasıyla bir kaç nesilde mümkün olurdu. Bundan dolayı Allah *(Celle Celâlühu)*, İslam milletine kabiliyet ve güçlerine göre hükümler göndermiştir. Onların kabiliyet ve güçleri terakki ettiği oranda Yüce Allah, daha önceki hükmü, başka bir hükümle değiştirmiştir. Bu Allah'ın *(Celle Celâlühu)*, kavimler ve fertlerin maslahatı için insanlığa bir hediyesidir.

Canlı varlıklara bakıldığı zaman, onlarda değişmenin (neshin) varlığı açıkça görülür. İnsan sperminin önce cenin, daha sonra bebek, çocuk, genç, orta yaş ve ihtiyarlık şekline intikal etmesi kâinatta muhakkak bir değişikliğin olduğuna delildir. Kâinattaki bu değişikliği kabul etmemek mümkün değildir. Allah *(Celle Celâlühu)*, tarafından bir kavim için bir hükmün diğer bir hükümle değiştirilmesi nasıl kabul edilemez? Akıllı bir insan için, en ilkel bir yaşayışta olan Arap kavmini, insanlığın en yüksek mertebesine ulaştıran hükümlerin ilahi bir hikmeti olduğu görülmez mi?

Kâinatta neshin varlığı inkâr edilemez. Bir insanın çocukluk dönemine ait hükümler ile yaşlılık dönemine ait hükümler nasıl birbirinden farklı ise, kavimlerin ilk ve son zamanlarına ait hükümler de birbirinden öylece farklıdır. Bunun içindir ki hüküm sahiplerinin en büyüğü Allah'ın *(Celle Celâlühu)* insanlığın maslahatı için hükümlerde nesh yapması mümkündür.

Her zaman ve her yerde herkes tarafından yapılabilen, insanlar ve cinler tarafından bir harfi dahi eksiltilmeyen İslam şeriatının sınırlarını belirten Allah *(Celle Celâlühu)*, irade ettiği yerde hükümlerinden istediklerini nesh etmiş, yerine başka hükümler koyarak onu tamamlamıştır. Asırlardır hükümleriyle amel edilen Kur'an-ı Kerim değiştirilememiştir. Diğer semavi dinler ise, kâhinler tarafından tahrif edilerek hükümleri değiştirilmiştir.

Bugün onlarda insanlığı ne bu dünyada selamete, ne de ahirette saadete kavuşturacak hiç bir hüküm ve nizam bulunamaz. İşte biz Müslümanlara en mümtaz ve doğru gösteren Rabbimize sonsuz şükürler ve hamdü senalar olsun.

4. DERS

NAMAZDA KABEYE DÖNMEK

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

سَيَقُولُ السُّفَهَٓاءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلّٰيهُمْ عَنْ قِبْلَتِهِمُ الَّت۪ي كَانُوا عَلَيْهَاۜ
قُلْ لِلّٰهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُۜ يَهْد۪ي مَنْ يَشَٓاءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَق۪يمٍ
﴿١٤٢﴾ وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ اُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَٓاءَ عَلَى النَّاسِ
وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَه۪يدًاۜ وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّت۪ي كُنْتَ عَلَيْهَٓا
اِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلٰى عَقِبَيْهِۜ وَاِنْ كَانَتْ
لَكَب۪يرَةً اِلَّا عَلَى الَّذ۪ينَ هَدَى اللّٰهُۜ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُض۪يعَ ا۪يمَانَكُمْۜ اِنَّ اللّٰهَ
بِالنَّاسِ لَرَؤُ۫فٌ رَح۪يمٌ ﴿١٤٣﴾ قَدْ نَرٰى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَٓاءِۚ
فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضٰيهَاۖ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِۜ
وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُۜ وَاِنَّ الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ
لَيَعْلَمُونَ اَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْۜ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٤٤﴾
وَلَئِنْ اَتَيْتَ الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ بِكُلِّ اٰيَةٍ مَا تَبِعُوا قِبْلَتَكَۚ وَمَٓا اَنْتَ بِتَابِعٍ
قِبْلَتَهُمْۚ وَمَا بَعْضُهُمْ بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍۜ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ اَهْوَٓاءَهُمْ مِنْ بَعْدِ
مَا جَٓاءَكَ مِنَ الْعِلْمِۙ اِنَّكَ اِذًا لَمِنَ الظَّالِم۪ينَۢ ﴿١٤٥﴾

MANASI

142- İnsanlardan (Yahudi ve müşriklerden) bir takım beyinsizler: (Müslümanların namazda kıble edinip) üzerinde durdukları (devam ettikleri eski) kıblesinden çeviren (sebep) nedir? Diyecekler. De ki (Habibim): Doğu da Allah'ın batı da. O, kimi dilerse onu doğru yola iletir.

143 - Böylece sizi (Ey Muhammed ümmeti) **vasat** (orta) **bir ümmet yapmışızdır, insanlara karşı** (hakikatin) **şahitleri olasınız. Bu peygamber de sizin üzerinize tam bir şahit olsun diye,** (Habibim) **senin hala üstünde dura geldiğin** (Ka'be'yi tekrar) **kıble yapmamız; O peygambere** (sana) **uyanları** (senin izince gidenleri) **ayağının iki ökçesi üzerinde geri deneceklerden** (irtidad edeceklerden ve münafıklardan) **ayırt etmemiz içindir. Gerçi kıblenin bu suretle** (çevrilmesi) **elbette büyük bir** (mesele) **dir. Ancak bu Allah'ın doğru yola ilettiği kimseler hakkında** (asla varid) **değil. Allah, imanınızı zayi edecek değildir. Çünkü Allah, insanları çok esirgeyendir,** (onlara) **rahmet (ve inayet) ini verendir.**

144 - Biz, yüzünü (vahye intizar ve iştiyakından) **çok kere göğe evirip çevirdiğini görüyoruz. Şimdi seni her halde hoşnut olacağın bir Kıble'ye döndürüyoruz.** (Namazda) **yüzünü artık Mescidi Haram tarafına** (Kâbe semtine) **çevir.** (Ey mü'minler) **Siz de nerede bulunursanız** (namazda) **yüzlerinizi o yöne döndürün. Şüphe yok ki kendilerine kitap verilenler bunun Rablerinden gelen bir gerçek olduğunu pekiyi bilendir. Allah, onların yapacaklarından gafil değildir.**

145 - Andolsun ki (Habibim) **sen, kendilerine Kıble verilenlere** (kıble meselesine dair) **her âyeti** (burhanı, mucizeyi) **getirmiş olsan onlar** (İnatlarından) **yine senin kıblene uymazlar. Sen de onların kıblesine tabi olucu değilsin.** (Hatta) **onların kimi kimin** (Yahudiler Hristiyanların, Hristiyanlar Yahudilerin) **kıblesine uyucu değildir. Andolsun** (Habibim) **sana gelen bunca ilim** (ve vahy) **den sonra onların heva ve heveslerine uyacak olursan, o takdirde şüphesiz** (kendilerine) **yazık etmişlerden sayılırsın."**

AYETLERİN KELİME MANASI

(اَلسُّفَهَاءُ):"Beyinsizler".

Arapçada: "ince ve hafif şey" anlamına gelen sefil kelimesinin çoğulu "Essufehâ"dür. "Sevbun sefih" demek; özürlü ve kötü elbise veya eski ve ince demektir. "seffehethu er-riyah" demek: Rüzgâr onu eğdirdi ve salladı demektir. Şair zur-Rimeh şöyle der:

"O kadınlar yürüdükleri vakit rüzgârlı havalarda

Mızrakların fırladığı zaman titrediği gibi,

Sallanarak ve meylederek yürürler".

Sefih kelimesi, vakarı ifade hilim kelimesinin zıddıdır, daha açık anlamıyla noksan akıllılığı ifade eder.[125] Bundan dolayı Arab dilinde çocuklara da sefih denir.

Nitekim Allah *(Celle Celâlühu)* diğer bir âyetinde buna işaret ederek: "**Allah'ın ihtiyaçlarınız için verdiği mallarınızı beyinsizlere vermeyin...**" buyurmuştur.

(وَلاَّهُمْ): "Onları çevirdi".

Lugatta: Çevirmek anlamındadır. Bu tabir soru şeklinde gelip bir çeşit alay ve taaccüp ifade eder.

(قِبْلَتِهِمْ): "Onların kıblesi".

Karşılaşma ve mukabele kökünden gelen kıble kelimesi, yönelme anlamındadır. Böylelikle Müslümanların namazda yöneldikleri tarafa Kıble adı verilmiştir.

(وَسَطًا): "Ortasına".

En adil ve güzel olan her şey, vesat (orta) anlamındadır. Bu anlamı bir başka ayette Allah *(Celle Celâlühu)* te'yit eder: "Ortancaları: "**Ben size demedim mi? (Allah'ı) tenzih etmeli değil miydiniz? Dedi**" vesat kelimesi, gerçekte her şeyin ortası, yani normal olanı manasına gelmektedir.

Şair şöyle der:

"İşte onlar, tüm insanlığın razı olduğu, orta ve adil bir ümmettir.
Onların hükmüne de tüm insanlık razıdır."

Dolayısıyla her şeyde haddi tecavüz etmek kötü sayılmıştır.

Cevheri sıhah adlı eserinde: "**İşte biz, sizi vesat (orta) bir ümmet kıldık**", yani en adil bir ümmet demiştir. Bu mana meşhur lügat İmamlarından olan Halil ve Ahfaş'tan rivayet olunmuştur.

Zemahşeri de şöyle der: "Vesat" kelimesi, daha hayırlı olanlar için kullanılmıştır.

Dolayısıyla vesatın zıt manası olan uç taraflar dağılmaya ve sapmaya daha müsaittir.

Ebu Hemmem bir şiirinde şöyle der:

"İşte o en adil ve orta yoldur,
Çünkü ortadaki en fazla muhafaza olunandır'."

125- Lisanü'l Arab, Sıhâh, Tacûl Arus.

(عَقِبَيْهِ): **"İki ayağı üzerinde geriye dönmek."**

Lugatta: Ukben, akıbın tesniyesidir. Ayak ökçesi yani İki ayağı üzerinde geriye dönrek kaçmak anlamına gelmektedir. Âyetteki bu cümlenin anlamı "Biz, İslam dininde sabit kalanlar ile imandan dönenleri birbirinden ayırmak için ve içlerindeki küfrü açığa çıkarmak" demektir. Burada belagat ilminden isti'ara vardır.

(لَكَبِيرَةً): "Çok büyüktür".

Ayetteki anlamı, zahmetli, büyük ve ağır demektir. Araplar: Bu iş ona çok büyük oldu, demek; ağır ve meşakkatli oldu demektir.

(لَرَؤُوفٌ رَّحِيمٌ): "O Rauf ve Rahimdir".

Rıf'at; Rahmet eden ve esirgeyen demektir, Yalnız Rıf'at; çirkin ve kötü bir şeyi uzaklaştırmak içindir. Rahmet ise; hem sevileni hem de çirkin işlerden uzaklaştırmak içindir.

(تَقَلُّبَ وَجْهِكَ):**"Yüzünü çok kere göğe evirip çevirdiği".**

Lugatta: "Yüzünü çok kere göğe evirip çevirdiği" anlamındadır, defalarca, tekrar tekrar bakmak. Zira gökyüzü vahyin kaynağı ve duaların kıblesidir.

Zuccec, buradan maksat: "Gözlerini çok kere göğe evirip çevirdiğini biz görmekteyiz" demektir der.

Gutrub da: "Yüzünü çok kere göğe evirip çevirdiği" demektir demiş, ancak her iki manada birbirine çok yakındır.[126]

Ayetim manası: Biz senin tekrar tekrar yüzünü semaya çevirdiğini ve büyük bir şevk ve özlemle vahyin geldiği yöne bakarak kıblenin değişmesi için bakışlarını görüyoruz, demektir.

(فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً): "Biz seni hoşnut olacağın bir Kıble 'ye döndürüyoruz".

"Senin hoşnut olacağın bir Kıbleye dönmene imkân vereceğiz" demektir. "velleytuhu keza" demek. Onu bir yere vali kılmak demektir.[127] Bu kelimenin aslı vilayetten gelir veya tevelli'den gelmiştir. O vakit manası da: Biz seni kıblenin yönüne döndüreceğiz, demektir. Âyette Allah'tan *(Celle Celâlühu)* Resulüne *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* sevdiği Kıble 'ye dönme konusunda bir müjde vardır.

(شَطْرَ الْمَسْجِدِ): "Mescid-i Haram tarafına".

126- Fethul Beyan.

127- Ebussuud Efendi.

Lügatta: "şatır", yön ve taraf anlamında olduğu gibi bazen bir şeyin yarısı manasına da gelir.

Şair şöyle der:

"Ben Zinba'nın anasına, eğsin yönünü

Beni temim kabilesine doğru çevir, dedim".[128]

Bazen de bir şeyin yarısı ve cüz'ü demektir. Nitekim Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* *"Temizlik, imanın yarısıdır (şatrıdır)"* buyurmuşlardır.

"Şatır": Aslında, ailesinden ve evinden uzak olan genç (zararlı ve azgın) demektir.

Bazı âlimler "Şatır" ne demektir diye sorulunca; Allah'ın *(Celle Celâlühu)* yasakladığı şeylerde çok aşırıya giden kimsedir demişlerdir.[129] Âyette yön anlamında kullanılmıştır.

Âyetin manası: **"Yüzünü, Ka'be (Mescid-i Haram) cihetine çevir"** demektir.

(أُوتُوا الْكِتَابَ): **"Kendilerine kitap verilenler"**. Bundan maksat, Yahudi ve Hristiyanlardır. Kitap kelimesiyle Tevrat ve İncil kastedilmiştir.

ÂYETLER ARASINDAKİ MÜNASEBET

Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* efendimiz, Mekke'de namazda önceki Peygamberler gibi Mescid-i Aksay'a dönerdi. Ancak O, Kâbe'ye yüz çevirmeyi çok arzu ederek hep yüzünü semaya çevirirdi. Rasûlüllâh *(Sallahu Aleyhi Vesellem)*, babası İbrahim'in davetini yenilemek ve yeni bir nizam getirmek için gelmişti. Nitekim Kâbe, kuruluş bakımından Mescidi Aksa'dan daha eskiydi.

Peygamber Efendimiz *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, Yahudilerin "Muhammed *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, yeni getirdiği dinle bize karşı iken, neden bizim kıblemize yöneliyor?" ve "Eğer bizim dinimizi bilmeseydi namaz kılarken kıblemize yönelir miydi?" demelerini duyuyor ve çok rahatsız oluyordu. Onların bu şekilde söyleyişleri yüzünden efendimiz *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Mescid-i Aksa'ya yönelerek namaz kılmayı hoş görmüyordu.

128- Kurtubi.

129- Bu kelime, günümüzde iyi zannedilerek Araplar tarafından övgü için kullanılmaktadır. Aslında, zararlı ve günahkâr kimselere kullanıldığı lügatçıler tarafında nakletmiştir.

Hal böyleyken Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, bir gün Cebrail'e *(Aleyhi Vesellem)* *"Allah'tan (Celle Celâlühu) isteğim, beni namazda Yahudilerin kıblesinden başka bir yöne çevirmesidir"* dedi. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, sık sık gökyüzüne bakarak Allah'tan *(Celle Celâlühu)* Kıblenin Ka'beye doğru çevrilmesi hususunda vahiy gelmesini istiyordu.[130]

Nitekim Yüce Allah, Rasûlüllâh'a *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, onlara susturucu cevaplar vermesi için Yahudilerin ve münafıkların, akılsız (sefih) cahillerin henüz kıblenin Kâbe'ye dönmesiyle ilgili âyet gelmeden önce, gelecekte kıble âyetiyle alakalı söyleyecekleri sözlerini haber verdi. Bunun üzerine Efendimiz *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, onlara en kesin cevabı da verebilsin. Hem de Kıble âyeti gelmezden önce Rasulullah'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* onlara vereceği bu haberle, nübüvvetini doğrulayan açık bir mucize olsun. Araplar: "Oku fırlatmadan, ucu tüylenir" demişlerdir.

AYETLERİN TOPLU MANALARI

Allah Teâlâ bu âyette bizlere akılsız müşrikler hakkında şöyle buyurmaktadır: İnsanların beyinsizleri olan münafıklar, müşrikler ve Yahudilerin sapıkları **"Daha önce Peygamberlerin ve Resullerin kıblesi olan Mescid-i Aksa'dan, Hz. Muhammed** *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* **ve Müslümanları Kâbe yönüne çeviren nedir? diyecekler. Allah** *(Celle Celâlühu)*, **Rasulullah'a** *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*; **Sen onlara de ki: Doğu, batı ve tüm yönler Allah'ındır. Allah** *(Celle Celâlühu)*, **mülkünde istediğini yapmaya kadirdir"** buyurdu. Allah *(Celle Celâlühu)*, kullarından dilediklerini dünya ve ahirette saadeti kavuşturur.

Ey Müslümanlar, Sizleri hidâyete erdirdiğim gibi İbrahim Peygamberin kıblesi olan Kâbe'yi de namazda yöneleceğiniz yer olarak tayin ettim. Öyle ki bütün milletlerin en faziletlisi olarak sizi seçtim ve vesat (adil) bir ümmet kıldım. Ki kıyamet günü geçmiş ümmetlerin, kendilerine gönderilen peygamberlerin benim emirlerimi tebliğ etmedikleri iddiaları üzerine geçmiş peygamberlerin tebliğ ettiklerini isbat için şehadet edesiniz.

(Ey Müslümanlar) Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, sizin iman ederek kendisine verdiğimiz İslam dini olan en son ve en mütekâmil dine ittiba ettiğinize şahitlik edecektir.

130- Tabersi, Mecmaul Beyan Tefsiri.

Biz sana, namaz kıldığın kıbleden Kâbe'ye dönmeni, dine şüphe sokmak istiyenler ile iman edenleri birbirinden ayırmak için emrettik.

Yahudiler ve münafıklar; Mescid-i Aksa'ya yönelerek namaz kılan Müslümanları saptırmak ve dinleri hakkında şüpheye düşürmek için, Hz. Muhammed'in *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* nasıl bir peygamber olduğuna hayret ediyoruz? Çünkü getirdiğini iddia ettiği yeni dinin hükümlerinin, eski şeriatların, özellikle Tevrat ve İncil'in ihtiva ettiği bütün hükümleri kaldırdığını söylediği halde ibadetlerin en mukaddesi olan namazda onların yöneldiği kıbleye dönerek namaz kılıyor. Onun bu tavır ve hareketleri bizleri şüphelendiriyor, iddialarını ortaya attılar. Hâlbuki onlar, Kıblenin Mescidi-i Harama dönüştürülüşünün Rasulullah'a *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* gelen bir emirle olduğunu çok iyi biliyorlardı. Ancak onlar Müslümanların zayıf olanlarının şüpheye düşeceklerini zannederek bu fitneye başvurmuşlardı.

Ancak Ey Müslümanlar, iyi bilesiniz ki, zahir ve batın kendisine malum olan Allah *(Celle Celâlühu)*, onların yaptıklarını çok iyi bildiği için bunun hesabını onlardan soracaktır.

AYETLERİN NÜZUL SEBEBLERİ

Buhari ve Müslim'in Berâ bin Âzib'den *(Radıyallahu Anh)* rivayet edilen bir hadis-i şerifte: "Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, Medine'ye ilk gelişlerinde ensardan dayısı oğullarının yanında altı ay kadar namazını Mescid-i Aksa'ya yönelerek kıldı. Fakat O; kıblenin Kâbe'ye yönelik olmasını istiyordu.

Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Kâbe'ye yönelmesi ilk defa ikindi namazında vaki olmuş, cemaati de onunla aynı yöne dönmek suretiyle namaza devam etmiştir. Peygamber *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* efendimizin ashabıyla beraber İlk defa Kâbe'ye yönelerek kıldığı (Medine'de Kıbleteyn (iki kıbleli) mescidinin bulunduğu şimdiki yerde) namazdan sonra sahabeler den biri cemaatten ayrılarak Mescid-i Saadet'e gitti. Oradaki cemaatin yine Mescid-i Aksa'ya yönelik namaz kıldıklarını, hem de rükûa gitmiş bir halde iken görünce onlara: "Andolsun, ben Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Kâbe'ye yönelerek namaz kıldığına, Allah *(Celle Celâlühu)* için şahitlik ederim" dedi.

Bunu duyanlar namazda iken hemen Kâbe'ye yönelerek namazlarına devam ettiler. Kıblenin Kâbe'ye dönmesinden önce Mescid-i Aksa'ya yönelik namaz kılanlardan ölen veya şehit olanlar hakkında da birtakım

Müslümanlar şüpheye düşünce: "**Allah, imanınızı (namazınızı) zayi edecek değildir**" âyeti nazil oldu. Bu âyet Kıblenin Kâbe'ye dönmesinden önce Mescid-i Aksaya müteveccih namaz kılanların, namazlarının kabul edildiğine işaret etmiştir.[131]

Berrâ *(Radıyallahu Anh)* dan: *"Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem), Mescid-i Aksa'ya yönelerek namaz kılardı. Daima Kıblenin Kâbe'ye dönmesi için semaya yüzünü çevirerek bakardı".* Bunun üzerine Allah *(Celle Celâlühu)*: "**Biz, yüzünü çok kere göğe evirip çevirdiğini görüyoruz. Şimdi seni herhalde hoşnut olacağın bir kıbleye döndürüyoruz**" âyetini indirdi. O zaman Müslümanlardan bir gurubun "Kıblenin Mescid-i Haram'a dönmesinden, Mescidi Aksa'ya yönelerek önce bizim ölmeden ve kardeşlerimizin öldükten sonraki, kıldığımız namazlarımızın kabul edilip edilmeyeceğini bilmek istiyoruz" demeleri üzerine "...**Allah, imanınızı zayi edecek değildir**" âyetini indirdi.[132]

VARİD OLAN KIRAATLAR

1- **Cumhur kıraat imamları;** (إِنَّ اللّٰهَ بِالنَّاسِ لَرَؤُوفٌ رَحِيمٌ) (raûf) kelimesinde med yapmışlardır. Bu da (faûul) vezninde gelmektedir.

Kesai ve Hamza ise; (لَرَؤُفٌ) şeklinde, med yapmadan okumuşlardır. Bu da Hicazlıların kıraatine daha uygundur.

Şair Cerir şöyle der:

"Sen Müslümanların senin üzerinde hakları olduğunu görürsün

Bu hak, bir Babanın evladına olan şefkat ve merhameti gibidir."

Burada da şair: (raûf) diyerek med yapmamıştır.

2 - **Cumhur kıraat imamları:** (وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ) (ya'melun) derken (ye) harfiyle okumuştur. O zaman bu, ehli kitap için bir tehtiddir.

Kesai ve Hamza ise; (تَعْمَلُونَ) (te) şeklinde okumuştur. O zaman da, bu hem ehli kitap için ve hem de Müslümanlar için bir tehdittir.

AYETLERDEKİ DEĞİŞİK DEĞİŞİK İ'RABLAR

1 - **Nahiv Âlimlerine** göre: (وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا) baştaki (kef) harfi teşbih için olup, üstünlü halinde gelerek hazfedilmiş bir mastarın sıfatı olmuştur. Bu da; "**Biz size nasıl hidayet ettiysek aynı şekilde de, sizi en adil bir ümmet kıldık**" demektir.

131- İmam Suyuti, İbni Kesir Tefsiri.

132- İbni Kesir Tefsiri.

أُمَّةً kelimesi, جَعَلْنَاكُمْ kelimesinin ikinci mefulüdür. وَسَطًا kelimesi de onun sıfatıdır.

2- Nahiv Âlimlerine göre: (وَإِن كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلاَّ عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللّهُ) buradaki إِنْ kelimesi aslında إِنَّ şeddelidir ancak şeddesiz okunarak, ismini zamiri şan olarak alır. Bunun belirtisi olarak لَكَبِيرَةً başına (lam) harfini almıştır.[133]

Küfe Nahiv Âlimleri: إِنْ kelimesinin nefy için olduğunu iddia ederek, (lam) harfinin de (illa) olduğunu söylemişlerdir. Abkeri de; bu kavlin doğru olmadığını söylemiştir.[134]

TEFSİRDEKİ İNCELİK ve LATİFELER

Birinci latife: Hiç şüphesiz Allah *(Celle Celâlühu)*, kıblenin çevrilmesinden önce, Yahudilerden sefihlerin (beyinsizlerin), kıblenin Kabeye çevrilmesinden sonra ne söyleyeceklerini Rasûlüllâh'a *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* mucize olarak üzere bildirmiştir. Bu da efendimize bir çeşit haber veriş, Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* peygamber olarak gelişini tasdik ve Onun düşmanlarına kesin bir cevap olmuştur.

Zemahşeri "Keşşaf" adlı tefsirinde: "Kıblenin dönüşünden önce, beyinsiz Yahudilerin kıblenin Kebeye çevrilmesinden sonra ne söyleyeceklerinin Efendimize *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* haber verilmesinin faydası nedir?

Bu soruya cevap olarak ben derim ki: "Birden ortaya çıkan şey her zaman daha sıkıcıdır. Düşmanların (Yahudilerin) gelecekte ne söyleyeceklerinden önce onlara cevap vermek, hem Efendimiz hem de Müslümanlar açısından bu olaydan önce nefislerini tatmin edebilmek için Peygamberine önceden haber veren Yüce Mevla, Yahudileri utandırmak ve nebisini üstün çıkartmak istemişti. Her zaman hasmıyla karşılaşmadan, ona verilecek cevabı hazır hale getirmek onu galip etmek için daha mühimdir. Araplar: Oku fırlatmadan, ucu tüylenir" demişlerdir." [135]

İkinci latife: (قُل لِّلّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ يَهْدِي مَن يَشَاء إِلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ) **"De ki:** (Habibim) **Doğu da Allah'ın, batı da. O, kimi dilerse onu doğru yola iletir."** âyetiyle insanlardan beyinsiz Yahudiler, Müşrikler ve Münafıklar akıllarını çatlatırcasına keskin bir red cevabı vermektedir.

133- Abkeri, Alusi.

134- Abkeri, Ebussuud.

135- Zemahşeri Kessaf Tefsiri. Bu Araplarda bir çeşit darbu misaldır.

Gerçekten bütün yönler onundur. Hiç bir yön diğerlerinden daha kıymetli değildir. Nitekim hiçbir yerin, kendi başına kıble olması mümkün değildir. Yüce Allah *(Celle Celâlühu)*, hangi yönü dilerse, onu kullarına kıble olarak belirler. Kıbleyi çevirme konusunda Allah'tan *(Celle Celâlühu)* başka hiç kimsenin bir şey konuşma hakkı yoktur, insan için lazım olan, Allah'a *(Celle Celâlühu)* samimi kalp İle yönelmek ve emirlerine uymaktır. Hiç şüphesiz Ey Muhammed, onlar en geri zekâlı ve en düşüncesiz kimselerdir.

Üçüncü latife: (أُمَّةً وَسَطًا) Âyettindeki **"Sizi vasat** (en adil) **bir ümmet yaptık"** çok güzel bir latife vardır. Nitekim her şeyin hayırlısı, vasat olanıdır, ifrat: bir şeyi fazlasıyla yapmak, tefrit ise; bir şeyi noksanıyla yapmakdır. Her ikisi de insan İçin beğenilmeyen ve sevilmeyen bir haldir. Sevilen ve tavsiye edilen, her ikisinin ortası yani vasat olanıdır.

İbni Cerir Taberi şöyle der: "En güzel iş orta olanıdır. Nitekim Müslümanlar Yahudiler gibi ifrat veya tafrit yapmamışlardır. Çünkü onlar tefrita giderek kitaplarını değiştirmişler. Peygamberlerini öldürmüşler ve dinlerinin birçok emirlerin yapmamışlardır. Hristiyanlar ise, ifrata giderek Hz. İsa'ya *(Aleyhisselam)* Allah'ın *(Celle Celâlühu)* eğlu demişlerdi. Müslümanlara ise dinlerinde daima vasat yolu seçmişler, ne ifrata ve ne de tefrite düşmemişler ve düşmeyeceklerdir, çünkü onlar hep doğru olanı ve orta olanı tercih etmişlerdir. İşte bunun için Allah *(Celle Celâlühu)* onları bu şekilde vasıflandırmıştır.[136]

Dördüncü latife: "Bu Ümmetin, inkârcı olan diğer ümmetlere karşı kıyamet günü gerçeklere şâhit olmaları, onların en faziletli bir ümmet olduğuna en büyük delildir. Çünkü diğer ümmetler, kendilerine gönderilen Peygamberlerin dini tebligatlarını inkâr edecekler. Allah Teâlâ'da her şeyi daha iyi bildiği halde Peygamberleri hesaba çekerek: "Sizler Tebliğat yaptığınıza dair şahit getirebilir misiniz?" buyuracak. Peygamberler de: "Evet, Hz. Muhammed *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*'in ümmetidir" diyerek onlardan şahitlik etmelerini isteyecekler. Bu isteğe karşı Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*'ın ümmeti, peygamberlerin için şahitlik yaptıklarında geçmiş ümmetler: "Sizler bizlerden sonra geldiğiniz halde nasıl bizim aleyhimizde şahitlik yaparsınız?" diyecekler. Onlar da (Hz. Muhammed ümmeti) kendileriyle alakalı bilgiyi peygamberlerinin diliyle "Allah'ın haber verdiğini" söyleyecekler. O zaman Rasûlüllâh *(Sallahu Aleyhi Vesellem)*

136- Teberi Tefsiri. İbni Cevzi; Zadül Mesir.

gelerek "Ümmetinin âdil olduğunu" söyleyerek, tezkiyede bulunacak ve şahitlik yapacaktır" biçiminde rivayet olunmuştur.

Buhari, Sahihinde Ebu Said el-Hudri'den *(Radıyallahu Anh)* şu hadis-i şerifi nakletmektedir: *"Kıyamet günü, Hz. Nuh (Aleyhisselam), Allah'ın (Celle Celâlühu) "Sana verdiğim emirleri, ümmetine tebliğ ettin mi?" sorusuna "Evet, Ya Rabbi" diyerek cevap verecektir. Yüce Allah (Celle Celâlühu), bu defa onun ümmetine: "Size gönderdiğim peygamber, emirlerimi size bildirdi mi?" diyecek, onlar da: "Bizi azaptan korkutacak ve ibadete davet edecek hiç kimse gelmedi" diyecekler. Bunun üzerine Allah (Celle Celâlühu), Hz. Nuh'a (Aleyhisselam): "Sana kim şahitlik yapacak?" diye soracak. O da: "Muhammed ve ümmeti şahitlerimdir" diyecek. Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem) ve ümmeti de hakikaten, Hz. Nuh'a (Aleyhisselam) dini emirleri ümmetine aynen tebliğ ettiğine şahitlik edeceklerdir."* Bu hadisi şerif *"Böylece sizi, vasat bir ümmet yapmışızdır, insanlara karsı (hakikatin) şahitleri olasınız. Bu peygamber de sizin üzerinize tam bir şahit olsun diye..."* âyetinin en doğru tefsiri olmuştur.[137]

Beşinci latife: (إِلاَّ لِنَعْلَمَ مَن يَتَّبِعُ الرَّسُولَ) "**O peygambere** (sana) **uyanları ayağının iki ökçesi üzerinde geri döneceklerden** (irtidad edeceklerden ve münafıklardan) **ayırt etmemiz içindir...**" âyetinin tefsiri konusunda Hz. Ali *(Radıyallahu Anh)*: "Buradaki; Biz biliriz demek, biz görürüz demektir. Arap diline göre bilginin karşılığı olan ilim kelimesi ile göstermek manasına gelen ru'yet kelimesi birbirlerinin yerlerine kullanılabilir" demiştir. Mesela: Fil suresinin başında "**Sen görmedin mi?**" anlamına gelen "**Elem tera**" cümlesi kullanılmıştır. Hâlbuki Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, olayın meydana geldiği yıl doğmuş ve fil vakasını görmemiştir. Bu cümlenin manası aslında: "**Sen bilmedin mi?**" anlamına gelen "**Elem ta'lem**" şeklindedir"[138] der.

Taberi ise: "Allah *(Celle Celâlühu)* her şeyin mahiyetini daha yaratmadan önen bilir. Ancak âyetteki "**ayırt etmeyi bilme**" Rasulünün *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* ve dostlarının bilmesi içindir. Yani Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, kendisine gerçekten tabi olanlar İle uymayanları birbirinden ayırsın ve bilsin. Yoksa Allah *(Celle Celâlühu)* bilsin" demek değildir.

137- Sahihi Buhari, Kurtubi Tefsiri, Taberi Tefsiri, Keşşaf Tefsiri.

138- Kurtubî Tefsiri, Taberi Tefsiri.

Çünkü Araplar, her şeyi kabile reislerine izafe ederler. Misali: Ömer *(Radıyallahu Anh)*, Irak'ı fethetti ve haracını (vergisini) aldı. Hâlbuki Irak'ı fetheden ve haracını alan Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)* değil, ordusuydu"[139] demektir.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*, şöyle der: "Biz, Müslümanlar ile şüphe sahipleri ve münafıkları birbirinden ayırtmak için" demektir diyerek, buradaki ilim kelimesini, ayırt etmek olarak tefsir etmiştir.

Zemahşerî, Keşşafın'da şöyle der: "İlim kelimesinden maksat, araştırmaktır".

Buna göre âyetin anlamı "**Biz sevap vereceklerimizi, ateşle azap edeceklerimizi birbirinden ayırmak içindir**".

Altıncı latife: (مِمَّن يَنقَلِبُ عَلَى عَقِبَيْهِ) Allah *(Celle Celâlühu)*, "**Ayağının iki ökçesi üzerinde geri döneceklerden...**" âyetindeki bu cümle ile dinden dönüp irtidat edenleri, "**İki ökçesi üzerinde dönenler**" olarak vasıflandırmaktadır. Çünkü onlar, imanı terk etmişlerdir. Dolayısıyla Allah da, Kur'an'da bu ifadeyi kullanmıştır. Bundan ötürü mürtedler aynı şekilde Kur'an'da şöyle vasıflandırılmışlardır: "O (müşrikler) arka çevirdi ve büyüklük tasladı da". Bu ayette belağatten istiara temsiliyye vaki olmuştur.

Yedinci latife: (وَمَا كَانَ اللهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ) Yüce Mevla: "**Allah, imanınızı asla zayi edecek değildir**" âyetinde "îman"dan murat, namazdır. Çünkü İman, ancak namazla tamamlanır. Nitekim namaz; niyet, söz ve işi ihtiva eder. Zaten iman da bunlardan ibarettir.

Kurtubî bu âyetin nazil oluş nedeniyle ilgili olarak: "Âlimler, bu âyetin Mescid-i Aksa'ya yönelik namaz kılan ve kıble âyeti nazil olmadan önce ölen veya şehit olanların namazlarının kabul edildiğini beyan etmek için nazil olduğunda ittifak etmişlerdir. Zira Abdullah İbni Abbas'tan rivayet edilen şu hadis-i şerif buna delalet eder; "Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Allah'ın *(Celle Celâlühu)* emriyle namazda Kâbe'ye yönelince sahabeler den bir gurubun, "Ya Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, daha önce Mescid-i Aksa' ya yönelik namaz kılan kardeşlerimizden ölen veya şehit olanların durumları ne olacak?" şeklinde soru sormaları üzerine bu âyet nazil oldu"[140]

139- Taberi Tefsiri, Keşşaf Tefsiri.

140- Ahmed bin Hanbel, Hâkim ve Tirmizi rivayet etmişlerdir

Kurtubi sözlerine devamla: "İmam Malik'de *(Radıyallahu Anh)* "Bu âyet namaz, imandan değildir" diyenlere en büyük bir delildir"[141]der.

Sekizinci latife: Zemahşerî, Keşşafında şöyle der: (قَدْ نَرَى) cümlesinde ki (kad) kelimesi, "rübbemâ" çoğu kez demektir. Bu da çekluk için gelir.

Ebu Hayyan şöyle der: "Bu ayetteki "Tegallub" kelimesi "**çok kere göğe evirip çevirdiğini**" şeklinde gelerek tekerrürü ifade eder. Nitekim bir veya iki kere başını göye kaldıran için (gallebe) fiili kullanılmaz.

"Kad nera" tabiri, âyette müzari olarak gelse de, geçmiş zamanı ifade eden mazi fiil şeklindedir. Nahiv âlimlerinin görüşleri de bu yoldadır.

Misali: "**Allah, içinizden geri bırakanları...**", "**Andolsun,** (Habibim) **biliyoruz ki onların söyleyip durduklarından** (dolayı) **göğsün cidden daralıyor**" âyetlerinde de olduğu gibi geniş kapsamlı muzari fiiller geçmiş zaman ifade eden mazi fiilller ifade eder" der.

Dokuzuncu latife: (قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا) "**Biz yüzünü çok kere göğe evirip çevirdiğini görüyoruz. Şimdi seni herhalde hoşnut olacağın bir kıbleye döndürüyoruz**" âyetinde, bazı muhakkik müfessirlere göre: Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Allah'a *(Celle Celâlühu)* karşı ne kadar güzel bir edep takındığına dair, bizler için çok ince bir uyarı vardır.

Nitekim Efendimiz *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* kıblenin dönmesini istemesine rağmen, dua etmeyip, zaten Rabbinin kendisini gördüğünü yakinen bilerek vahyin gelmesini beklemiştir. Efendimizin hayâsına karşılık, Allah *(Celle Celâlühu)* sevdiği ve arzu ettiği bir kıbleye yönelmesi emrini âyeti ile O'na ikram etmiştir.

Biz bu konuda Efendimizin *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* kıblenin Mescid-i Aksa'dan Mescid-i Haram'a dönmesini arzu etmesinin bir kaç sebebini söyleyebiliriz:

Yahudilerin Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* hakkında, şayet bizim kıblemiz olmasaydi Muhammed *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* nereye yönelirdi, demelerinden dolayı kıblenin dönmesini istiyordu.

Mescid-i Haram, babası Hz. İbrahim'in *(Aleyhisselam)* kıblesiydi. Onun için Hz. İbrahim'in *(Aleyhisselam)* kıblesine yönelmeyi arzu ediyordu.

141- Kurtubi Tefsiri.

Arapların gönüllerini hoşnut ederek, İslam'a girmelerini Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* arzu ettiğinden, kıblenin dönmesini istiyordu. Zira Araplar Mescid-i Haram ve Kabinin, en mukaddes bir yer olduğuna inanıyorlardı. Efendimizin *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* menşei büyüdüğü yer, Kâbe'nin bulunduğu emin belde Mekke-i Mükerrem olması nedeniyle, Efendimiz bu şerefin doğup şehirde bulunan Mescid-i Haram'a verilmesini arzu ediyordu.

Onuncu latife: (وَحَيْثُ مَا كُنتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ) ayeti kerimesinde (Kâbe) kelimesi yerine Mescid-i Harama atfedilmesinde bizzat Kâbe'nin değil, kabe cihetine yönelmenin farz olduğuna dair ince bir işaret vardır. Şayet (Kâbe'ye) denilseydi Müslümanların birçok zorluklarla karşılaşacakları aşikârdı. Bu konuda geniş bilgi ileride verilecektir.

Âyeti kerime'de "**Kıbleye yönelme**" emrinin "(Namazda), **yüzünü artık Mescid-i Harama tarafına çevir**" cümlesiyle Efendimize *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* hususi olarak, hemen peşinden de; "(Ey müminler) **siz de nerede bulunursanız** (namazda) **yüzlerinizi o yana döndürün**" cümlesiyle de umumi olarak Müslümanlara hitap olunuşu, kıblenin İslam'daki öneminden dolayıdır. Yalnız Efendimize *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* yapılan hitap, onun şahsında ümmetinedir. Kıblenin değişme emri Medine'de geldiğinden, Kâbe'nin yalnız Medine ehlinin kıblesi, Mescidi Aksanın kıble olarak devam etmesi gibi yanlış düşüncelere sebeb vermemek için hem Rasûlüllâh'a *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* hem de ümmetine ayrı ayrı hitab olunmuştur.

Râgıb şöyle der: "Âyette, Rasûlüllâh'a *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* hitab edilmesi, onun şeref ve arzusuna uymak, daha sonra müminlere umumi olarak hitab edilmesi de, kıblenin Efendimize'e *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* hususi olduğunun anlaşılmaması içindir. "**Gecenin birazında kalk**" âyetinde hükmün yalnız Rasûlüllâh'a *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* mahsus olması gibi, Kıblenin dönüşünde büyük bir değişiklik olduğundan Allah *(Celle Celâlühu)*, bilhassa O'nun ümmetine de burada doğrudan hitap da bulunmuştur" [142] der.

ÂYETLERDEKİ FIKHİ HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Kur'an-ı Kerim'deki "Mescid-i Haramdan" kasıt nedir?

Birçok âyetlerde ve olaylarda "Mescid-i Haram" kelimesi geçer. Bu kelimeden maksatlar nedir?:

142- Kasimi, Mehasin Te'vil.

Mescid-i Haram'dan maksat Kâbe'dir. "**Namazda yüzünü artık Mescidi Haram tarafına** (Kâbe semtine) **çevir**" âyeti de manayı işaret eder.

"Mescid" kelimesinden bütün mescitler anlaşılır. Nitekim Rasulullah'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*: "**Benim bu mescidimde** (mescidi nebevi) **kılınan bir vakit namaz, Mescid-i Haram'ın dışındaki mescidlerde kılınan bin vakit namazdan daha hayırlıdır.**"[143] Diğer bir hadiste de: "**Ziyaret maksadıyla ancak Mescid-i Haram, benim şu mescidim** (Medine mescidi) **ve Mescid-i Aksa'ya gidilir.**" [144] Buna delâlet eder.

Mescid-i Haram'dan maksat, Mekke'dir. Nitekim: "**Kulunu** (Muhammed) **bir gece Mescid-i Haram'dan** (alıp) **Mescid-i Aksa'ya kadar götüren** (Allah her türlü noksanlıklardım) **münezzehtir...**" âyeti buna işaret etmektedir. Nitekim "İsrâ" ve "Mirâc" hâdiseleri Mekke-i Mükerreme'de meydana gelmiştir. "**Onlar küfreden, sizi Mescid-i Haramdan ve alıkonulmuş hediyelerin mahalline ulaşmasından men edenlerdir...**" âyeti de, Mescid-i Haram'ın Mekke olduğunu gösterir. Zira onlar (kâfirler), Müslümanların Mescid-i Haram'a değil, Mekke'ye girmesine engel oluyorlardı. Bu hadis ise, âyetteki Mescid-i Haram'dan maksat, Mekke-i Mükerreme olduğuna delalet eder. İsrâ süresindeki Mescid-i Haram'dan maksat da, Mekke-i Mükerreme'dir. Dolayısıyla her iki âyetteki "Mescid-i Haram" kelimesinden maksat, bizzat Kâbe değil, Mekke-i Mükerreme'dir.

Mescid-i Haram, Mekke'nin harimi kabul edilen mahallin ismidir. Buna da "**Ey iman edenler, müşrikler ancak bir necistir. Onun için bu yıllarından sonra onlar Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar...**" âyeti de delalet edmektedir. Çünkü "**yaklaşmasınlar**" emrinden murat, müşriklerin Mekke-i Mükerreme harimine girmelerinin yasaklanmasıdır. Kıble âyetindeki; "Namazda artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir" cümlesinde geçen "Mescid-i Haram" sözünden maksat Kâbe'nin kendisidir.

İkinci hüküm: Namaz kılanın Kâbe'nin bizatihi kendisine mi, yoksa bulunduğu yöne mi yönelmek farzdır?

Namazda Kıbleye yönelmek, farzdır. Ona yönelmeden kılınan namaz, sahih değildir. Ancak savaş meydanında kılınan namaz ile gemi ve bineklerde kılınan sünnet ve nafile namazlarında vasıta hangi yöne doğru gidiyor veya dönüyorsa o yöne dönülür.

143- Buharı, Müslim, Malik.

144- Buharı, Müslim ve Ebu Davud.

İmam Ahmed bin Hanbel, Müslim ve Tirmizi *(Radıyallahu Anhum)* ittifakla; "**Rasûlüllâh'ın** *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* **bineğinin üzerinde, onun yöneldiği yöne doğru namaz kıldığını rivayet etmişlerdir**".

Âlimler arasında, kıblenin farz oluşu hakkında hiçbir görüş ayrılığı yoktur. Yalnız Kâbe'nin bizzat kendisine mi yoksa bulunduğu yöne mi yönelmek gerekeceği konusunda görüş ihtilaf vardır.

Şafiî ile Hanbelli'ye göre: namazda bizzat Kâbe'nin kendisine yönelmek farzdır. **Hanefi ile Malikiye göre ise:** namazda Kâbe'nin bulunduğu tarafa yönelmek farzdır. Bu görüş ayrılığı, namaz kılan adamın bizzat Kâbe'nin karşısında olmadığı zamandır. Ancak namaz kıldığı yerden baktığı zaman O'nu görüyorsa, bizzat kabeye yönelmeleri farzdır.

Birinci görüşe (Şafiî ile Hanbelî) göre: Namaz kılan kimsenin, Kâbe'yi görüyorsa bizzat kendisine, görmüyorsa Kâbe'nin bulunduğu yöne; Kâbe'nin bizzat kendisine isabet etmeyi kastetmeyi farz saymışlardır.

İkinci görüşe (Hanefî ile Malikî) göre ise: Bir kimse namaz kılarken Kâbe'yi görmüyorsa, onun için Kâbe'nin bulunduğu yöne dönmek farzdır.

Şafiî ve Hanbelî'nin delilleri:

Şafiî ve Hanbelîler; Kıble hususunda Kur'an, hadis ve kıyas'tan aldıkları delillerle görüşlerini isbat ederler.

Kur'an'dan delil: "**(Namazda) yüzünü artık Mescid-i Haram tarafına (Kâbe semtine) çevir...**" âyetinin zahiridir. Âyette, "şatır" kelimesinden maksat, namaz kılanın tam karşısına gelen yöndür, öyleyse Kâbe'nin bizzat kendisine yönelmek farzdır.

Sünnetten aldıkları delil; Buhari ve Müslim'in Üsâme bin Zeydi'den *(Radıyallahu Anh)* rivayet ettikleri şu hadistir: "Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, Mekke'nin fethinde Kâbe-i Muazzama içindeki putları temizlettirdikten sonra içine girdi ve her tarafına dönerek dua etti. Kâbe'nin içinden çıkıp karşısında İki rekât namaz kıldıktan sonra da Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* sahabelere Kâbe'yi göstererek "***Şu (Kâbe) sizin kıblenizdir***" buyurdu".

Şafiî ve Hanbelî âlimleri; "Hadiste ***(şu kıbledir)*** cümlesi, inhisarı ifade eder. Yani kıblenin yalnız Kâbe olduğunu gösterir" derler.

Kıyas yoluyla getirdikleri delil: Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Kâbe'yi Ta'zim konusundaki emirlerinin tevatür derecesine ulaşmasıdır.

Namaz, dinin en büyük şiarıdır. Onun sıhhati, Kâbe'nin bizzat kendisine dönülerek şerefinin artırılmasını icap ettirir. Öyleyse bizzat Kâbe'nin kendisinin kıble olması farzdır.

Kâbe'nin bulunduğu yönün kıble oluşu şüphelidir. Namazda en ihtiyatlı yola riayet etmek farz olduğuna göre, onun sıhhati için Kâbe'nin bulunduğu yöne değil, bizzat kendisine yönelmek farz olur. [145]

Hanefi ve Maliki'nin delilleri:

Maliki ve Hanefi'ler mezhep görüşlerinin delillerini kitap, sünnet, sahabilerin amelleri ve aklî deliller olduğunu söylemişlerdir.

Kur'an'dan deliller: "(Namazda) **yüzünü artık Mescid-i Haram tarafına (Kâbe semtine) çevir...**" âyetinin zahiri anlamıdır. Allah *(Celle Celâlühu)*, âyette Kâbe'nin yönü dememiş, Mescid-i Haram yönü tabirini kullanmıştır, öyleyse Mescid-i Harama yönelen kimse, namazda Kâbe'nin bizzat kendisine isabet edebilir veya etmeyebilir ancak farzını yerine getirmiş olur.

Sünnetten aldıkları delil ise; *"Batı ile doğunun arası kıbledir"* [146] başka hadiste de: *"Kâbe; Mescid-i Haram içinde bulunanların, Mescid-i Haram; Mekke hariminde bulunanların, Mekke'nin harimi ise yeryüzünün doğu-batı, kuzey ve güneyinde bulunan ümmetimin kıblesidir."* [147] Şeklinde gelmiştir.

Sahabenin bu konuda ameli de şudur: Mescidi Saadetin dışındaki diğer bir mescidin (Kıbleteyn mescidinin) cemaati, Mescid-i Aksa yönüne doğru sabah namazlarını kılıyorlardı. Sahabelerden birisi, o mescide gelerek namaz kılanlara hitaben "Kıblenin Kebeye döndürüldüğünü bilmiyor musunuz?" deyince onlar, hiçbir delil aramaksızın Kâbe yönüne döndüler. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, o cemaatin namazda iken Kâbe yönüne dönüşlerini duyunca sükût etti. Onun sükûtu ise, namazlarının doğru olduğuna işarettir. Kâbe'nin bizzat kendisine yönelmek, ancak hendesî bir hesapla mümkündür. Kıbleteyn mescidindeki cemaatin, gece namazda iken Kâbe yönüne dönmeleri mümkün olmadığı gibi ve Rasulullah'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* onların yaptıklarını

145- Fahreddin Râzi Tefsirü-l Kebir, Kurtubi Tefsiri. Cessas; Ahkâmü'l Kur'an.

146- İbni Mâce, Tirmizi. Tirmizi ayrıca güzel ve sahih hadistir demiştir. İmam Suyuti; Dürrü'l Mensur, Kurtubi Tefsiri.

147- Tirmizi, Maliki. İmam Malik bu konuda İbni Ömer'den; Medine Ehli o'na kıbleyi sorduklarında o'da: "sağ elinizi batıya, sol elinizi doğuya çevirdiğinizde tam önünüz kıbledir demiştir" hadisini rivayet etmiştir.

duyduğu zaman sükût etmeleri, kıblenin, Kâbe'nin bizzat kendisine yönelmek değil, bulunduğu yere (Mescid-i Haram'a) yönelmek olduğuna işaret emiştir.

Aklî delilleri ise şunlardır:

Mekke civarındaki yerleşim bölgelerinde oturan Müslümanlar için dahi Kâbe'nin bizzat kendisine isabet etmesi çok zordur. Mekke'den çok uzak yerlerde Dünyanın her tarafın da oturan Müslümanlar için bu zorluk daha da çoktur. Eğer Kâbe'nin bizzat kendisine yönelmek farz olsaydı, kılınan namazların hiçbiri sahih olmaması gerekirdi. Çünkü Kaybeden uzak yerlerde namaz kılan Müslümanların takriben yirmi metre en ve boyundaki Kebeye isabet etmesi mümkün değildir. Bundan dolayı Onun istikametine doğru kılınan namazların sıhhatli olduğu hususundaki ümmet icma etmiştir.

Yüce Allah'ın *(Celle Celâlühu)*: "**Allah, hiç kimseye gücünün yeteceğinden haşkasını yüklemez...**" ayeti kerimesi, hiç kimseye gücünün üstünde yük yüklenmeyeceğinin işaretidir.

Bu konuda (Şafii ve Hanbelî ile Maliki ve Hanefi) delillerini aktardık. Salim bir akılla, tarafsız bir gözle bakıldığı zaman, ikinci gurubun (Maliki ve Hanefî) Dünyanın uzak yerlerinde olan Müslümanların kıbleleri hususundaki delillerinin daha kuvvetli olduğu görülür. Zira İslâm, hiçbir zaman insanlara gücünün yetmeyeceği bir şeyi emretmez.

Kıble hususundaki mezheb görüşlerinin çetinliğini, özellikle namazda Kâbe'yi göremeyen namaz kılan kimse için daha da zor olduğunu hisseden birinci gurup; "**Namazda Kâbe'yi gören adam için kıblenin bizzat Kendisine isabet etmesi, görmeyen için de Kâbe'ye yöneldiği zaman yönünü O'na isabet ettirmeye kastetmesi farzdır**" demişlerdir.

Aslında (Şafiî ve Hanbelîler) Kâbe'yi görmeden namaz kılan için, bizzat Kâbe'ye yöneldiği inancını taşımasının yeterli olacağını söylemişlerdir, öyleki bütün engeller kalktığı zaman Kâbe'nin bizzat kendisine yöneldiğini namaz kılan kimsenin görmesi gerekir. Bu iki mezhebin görüşlerinde yumuşamaya gidildiği açıkça görülür. Dolayısıyla her iki gurup arasındaki görüş ayrılığının şeklî olduğudur. Allah *(Celle Celâlühu)*. İnsanları en doğru yola iletendir.

Allâme Kurtubi, "Camiü'l Ahkâm fî Tefsir-il Kur'an" isimli kitabında: "Âlimler, namazda Kâbe'yi görmeyen kimsenin, Kâbe'nin bizzat kendisine mi, yoksa yönüne mi döneceği konusunda ihtilaf etmişlerdir.

Bazı âlimlere göre, Kâbe'nin bizzat kendisine yönelmek farzdır. İbni Arabi bu görüşün zayıf olduğunu söyler. Zira o, insanların yapamayacağı şeydir. **"Allah hiç kimseye gücünün yeteceğinden başkasını yüklemez".**

Bazı âlimlere göre: Namazda Kâbe'nin bizzat kendine değil, bulunduğu tarafa yönelmek farzdır. Bu görüşün sahih olduğu üç ayrı delille tesbit edilir:

1. Allah *(Celle Celâlühu)*, insanlara gücünün üzerinde bir şeyi emretmez.

2. Kur'an, Kâbe'nin bizzat kendisine değil, bulunduğu tarafa yönelmeyi emreder: "(Namazda) **yüzünü artık** (Mescid-i Haram) **tarafına** (Kâbe semtine) **çevir".**

3. Yine Âlimler; "Namazda uzun bir saf, Kâbe genişliğinin geçebilir. Dolayısıyla namazların kabulünde de ittifak edilmiştir".

Üçüncü Hüküm: Kâbenin üzerinde namaz kılmak, sahih midir?

Kıbleyle ilgili her iki mezhebi de sunduktan sonra: "Kâbe üzerinde kılınan namaz, sahih midir? Kılınırsa hükmü nedir?" şeklinde bir ihtilaf doğmaktadır.

Şafii ile Hanbelîlere göre: Kâbe üzerinde kılınan namaz, sahih değildir. Çünkü Kâbe üzerinde namaz kılan kimse, başka yöne yönelmiş olur.

Hanefiler; Kâbe üzerinde kılınan namaz, kerahetle[148] caizdir, Çünkü kıble Kâbe'nin yön ve onun bulunduğu yerdir. Dolayısıyla yerden semevata kadar kabe hükmündedir.

Dördüncü Hüküm: Namaz kılan kimse, namaz kılarken nereye bakmalıdır?

Malikilere göre: Namaz kılarken karşısına bakar.

Cumhura göre ise: Namazda secde ettiği yere bakmak sünnettir.

Kadı Şüreyh'de: Namaz kılarken ayakta secde yerine, rükû da ayaklarının bulundu yere, secdede burnunun geldiği yere, oturduğu zaman da dizlerinin üzerine bakar demiştir.

Kurtubî bu konuda: Kıble âyeti, Maliki'nin görüşünü açıkça destekler, çünkü "**Namazdan, yüzünü artık Mescidi Haram tarafına** (Kâbe semtine) **çevir.**" karşısına bakmayı gerektirmektedir diyor.

148- Buradaki Kerahet tenzihidir.

İbni Arabî de: Namaz kılan kimse, mutlaka önüne bakmalıdır. Eğer başını eğerse farz olan kıyamı eksik yapmış olur. Yani, kıyamın olması nasıl farz ise, başın da dik durması öylece farzdır. İnsan, uzuvlarının en şereflisi olan başını eğerek secde yerine baktığında, namazına engel olabilir vardır. Hâlbuki dinde hiçbir zorlama yoktur.[149]

Bu konuda Cumhurun görüşü en sahih olanıdır. Nitekim namaz kılan kimse, namazda iken secde yerine bakarsa, Kabeye yönelmesine hiçbir zararı olmaz. Onların, secde yerine bakmak sünnettir, demelerinin hikmeti, namazda başka bir şeyle meşgul olunmaması ve huşulu bir şekilde kalabilmesi içindir. Allah *(Celle Celâlühu)*, daha iyisini bilir.

Konuyla ilgili diğer bilgiler, fıkıh kitaplarından öğrenilebilir.

AYETLERDEN ÇIKARTILAN DERSLER

Yahudilerin kıblenin değiştirilmesi hususundaki itiraz ederek beyinsizlik ve cahillik etmişlerdir. Onların bu itirazları, salim bir akla ve mantığa dayanmaz. Tüm yönler yaratılış ve mülkiyet bakımından şüphesiz Allah'ındır *(Celle Celâlühu)*. Hiç kimse itiraz etme hakkına sahip değildir.

Ümmeti Muhammed, ümmetlerin en faziletlisidir. Nitekim Allah *(Celle Celâlühu)*, kıyamet günü, onların diğer ümmetler hakkında şahitlik için bu ümmeti seçmiştir.

Kıblenin değiştirilmesi insanlar için bir imtihandır. Buda sadık müminler ile münafıkları birbirinden ayırt etmek içindir.

Allah Resulünün *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, Allah'a *(Celle Celâlühu)* karşı olan edebinden ötürü, kıblenin dönmesini bizzat dua ederek istememiştir. Bu eşsiz ve üstün edebe karşı Allah *(Celle Celâlühu)*, ona seveceği ve razı olacağı bir kıble yönünü ikram etmiştir.[150]

Kâbe-i Mükerreme, Peygamberlerin babası Hz. İbrahim'in *(Aleyhisselam)* kıblesi olup, Allah *(Celle Celâlühu)*, bu kıble ile müminlerin kalbini bir araya toplamıştır.

149- Cessas, İbni Arabi, Kurtubi.

150- Tenbih: Bu konu Allah'ın (Celle Celâlühu) bazı veli kulları şöyle derler: "Biz Yüce Mevla'ya; ihtiyaç ve taleplerimizi arz etmekten hayâ ederiz, nitekim O, bizim açığa vurduğumuzu ve gizlediklerimizi daha iyi bilmektedir. Nasıl olurda Mevla'yı, içimizde olanı bilmiyormuş gibi itham edebiliriz" demişlerdir [Hikem]. Bu mana biraz derin olup, sadece belirli kimselerin yapabileceği şeydir, itiraz etmeden önce biraz tefekkür edelim. Dolayısıyla burada da Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem) bu fiilinden dolayı yadırganmayıp mükâfatlandırılmıştır.

(Hristiyan ve Yahudiler) Kitap ehli, kıblenin dönüşünün hak olduğunu gayet iyi biliyorlarken, onların itirazları, müminler arasında fitne çıkarmak için olmuştur. Nitekim Rabbimiz onları emellerine ulaştırmadı.

AYETLERDEKİ HİKMETLER

Hiç şüphesiz Kâbe'nin temelini Hz. İbrahim *(Aleyhisselam)* atarak inşaa etmiştir. Nitekim Kâbe, yeryüzündeki bütün Müslümanların kıblesidir. Beytü'l Ma'mur da sema ehlinin (meleklerin) kıblesi olup Meleklerde orayı tavaf ederek Allah'ı *(Celle Celâlühu)* tesbih ve zikir ederler. Allah *(Celle Celâlühu)*, hikmeti gereği Hz. Peygamberin ümmetini bir kıble etrafında toplayarak Hz. İbrahim'e *(Aleyhisselam)* Beyt-i Atik (Kâbe)'in inşaa edilerek; emniyet ve ilahî nurun tecelli yeri, Hacc yapılma mekânı, her sınıf ve kavimden insanların biraraya gelerek Allah'a *(Celle Celâlühu)* yönelme ve ezelde kendisine vermiş oldukları ahdi yerine getirmedir.

Müslümanlar kendi aralarında buluşup tanışma ve anlaşma yeri olması için yapılmasını emretti. Nitekim Allah *(Celle Celâlühu)*, Kur'an'da buna işaret eder: "**Tâ ki kendilerine ait menfaatlere şahit** (ve hâzır) **olsunlar. Allah'ın rızık olarak kendilerine verdiği dört ayaklı davarlar** (kurbanlıklar) **üzere malum olan gtinlerde Allah'ın adını ansınlar.**"

Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, on altı veya on yedi ay Mescid-i Aksa'ya yönelik namaz kıldıktan sonra Allah *(Celle Celâlühu)*, O'nun Kâbe'ye yönelerek namaz kılmasını emreti. Kıbleye dönme emrinde büyük müminler için bir hikmet vardır.

Nitekim bu hususa Kur'an işaret ederek: "**Allah uğrunda** (nasıl savaşmak lazımsa öylece) **hakkıyla cihat edin. Din** (işlerin)**de üzerinize hiçbir güçlük de yüklenmedi.** (Tıpkı) **bu babanız İbrahim'in** (tevhid) **din** (inde olduğu) **gibi. Size daha evvel** (gönderilen kitaplar) **da, bu** (Kur'an da) **Müslümanın adını Peygamber sizin üzerinize şahit olsun, sizde bütün insanların üzerine şahitler olun diye** (Allah) **vermiştir...**".

Allah *(Celle Celâlühu)*, tevhid sembolü ve işareti, iman pınarı ve peygamberlerin babası İbrahim *(Aleyhisselam)*'ın kıblesi Kâbe'nin şerefini daha da yüceltsin. Zira Kâbe bir birleşme kaynağı kelime-i şahadet üzere toplanma vesilesi olmuştur. Kâbe'ye yönelme emrinde, insanlar için hayret edilecek bir şey yoktur. Onlar nerde olurlarsa olsunlar Allah'ın evine (Kâbe'ye) dönebilirler. "**Namazdan, yüzünü artık Mescidi Haram tarafına** (Kâbe semtine) **çevir.**" Ayeti bunu ifade eder.

Âlimler, namaz için kıblenin yönünün belirlenmesi hususunda birçok hikmetler zikretmişlerdir. Bunlardan birkaç tanesini İmam Fahraddin Râzî'den nakledebiliriz:

Zayıf ve fakir bir kimse, büyük bir hükümdarın huzuruna girince yüzünü ona tam olarak çevirir, saygı ifade eden şeyler söyler, ona hizmette ve dilekte bulunmaya gayret eder. Bunun gibi, namazda kıbleye yönelen kimde, hükümdara yüzünü dönemez. Namazdaki kıraat ve tesbihim, huzurunda Meliki övme. Rükû ve secde ise; Sultana yapılan hizmet gibidir. Secde, Allah'a *(Celle Celâlühu)* karşı aczini ve zaafını ifadedir.

Namazdan maksat, kalp huzuru ile Allah'ın *(Celle Celâlühu)* huzurunda bulunmaktır. Bu huzur, yalnız namazın tümünde sağa sola dönmeden, sabit bir yerde durarak tayin edilen bir yöne yönelmeyle elde edilir, öyleyse bir yerin şerefine binaen kıble olarak belirlenmesi, en hayırlı ve en sağlam bir yoldur.

Allah *(Celle Celâlühu)*, müminlerin birbirlerini sevmelerini ve anlaşmalarını sever. Nitekim bu hususa Yüce Allah Kur'an'da işaret eder: **"Hepiniz, toptan sımsıkı Allah'ın ipine sarılın. Parçalanıp ayrılmayın. Allah'ın üzerinizdeki nimetini düşünün. Hani siz** (birbirinizin) **düşmanları idiniz de o, kalplerinizi** (İslam'a ısındırıp) **birleştirmişti. İşte Onun bu nimeti sayesinde** (din) **kardeşleri olmuştunuz..."** Eğer müminler, namaz kılarken ayrı taraflara yönelseler, o zaman aralarında zahiri ayrılık olduğu hemen ortaya çıkar. Hâlbuki Allah *(Celle Celâlühu)* müminlere aralarında tam bir uyum olsun diye belli bir yönü tayin ederek oraya yönelmelerini emretmiştir.

Allah *(Celle Celâlühu)*; "Beytimi (Kâbe'yi) tavaf edenler, kıyam edenler, rükû, sucûd edenler için iyice temizle diye emretmiştik" âyetiyle Kâbe'yi kendisine tahsis ettiğini, müminleri de kulluk sıfatıyla kendine izafe ederek; **"Ey iman eden kullarım, şüphesiz ki benim arzım geniştir. O halde ancak bana ibadet edin."** emri ile onları, diğer insanlardan ayırarak en güzel bir yer verdiğini bildirir. Allah *(Celle Celâlühu)*, müminlere sanki hitaben; "Ey kulum, Kâbe benim evimdir. Kıldığın namaz bana hizmetindir. O halde evime hizmet yaparak yüzünü ve kalbini bana çevir." demektedir. [151] İşte namazlarda kıbleye dönmek farz ve rükün haline geldiğini ayette de belirtildiği gibi: **"Namazdan, yüzünü artık Mescidi Haram tarafına** (Kâbe semtine) **çevir."** Buyrulmaktadır.

151- İmam Fahreddin Râzi; Tefsirü'l Kebir.

5. DERS

SAFA ve MERVE ARASINDA SA'Y YAPMAK

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَآئِرِ اللّٰهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللّٰهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٥٨﴾

MANASI

158 - Şüphe yok ki Safa ile Merve Allah'ın (dinin) **şeairinden** (alametlerinden)'**dir. Her kim O Beyti** (Kâbe'yi) **hac veya** umre (kastı) **ile ziyaret ederse, bunları güzelce tavaf etmesinde üzerin bir beis yoktur. Kim gönlünden koparak** (vacip olmayan amellerinden) bir ha**yır işlerse** (mükâfatını görür). **Çünkü Allah, itaatlerin ecrini veren,** (her şeyi de) **hakkıyla bilendir.**

AYETLERİN KELİME MANASI

(الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ): **"Safa ve Merve"**

Lügatte; Aslı (Safa) kökünden türeyen bir kelimedir kaygan taş manasını ifade eder. Bir ayeti kerimede de bu kelime şöyle gelmiştir. **"... Kaygan bir kayanın hali gibidir..."**

'Safa' kelimesi çeğuldur. Tekili ise: 'Safetun'dur.

Şair cerir şöyle der:

"Şayet düşmanlar bizim kaygan toprağımıza gelirlerse,

Önlerinde çok sert kayalarla karşılaşırlar".

Müberred ise: 'Safa' kelimesi, içerisine toprak ve çamur bulaşmayan kaya anlamındadır[152] der.

Halil'e göre de; 'Merve' kelimesi beyaz, kaypak ve çok sert kayaya denir.

Çoğulu (mervun) olarak gelir. 'Temratun' ve 'temrun' gibi.

152- İbni Manzur, Lisanü'l Arap

Şair Ebu Zi'ib de şöyle der:

"Ben haşıma gelen yeni olaylarda merve gibi (beyaz ve kaypak)
olup, Her gün karşıma çıkanlarda Safa gibi
(çamur bulaşmayan kaya) **oldum".**[153]

Alûsî de bu konuda; 'Safa' ve 'Merve' kelimeleri, bugün Mekke topraklarında belirgin iki dağın ismi olarak bilinmektedir[154] demiştir.

(شَعَآئِرِ الله): **"Allah'ın dininin alâmet ve İbâdet yerleridir"**

Lügatte 'şeâir' kelimesi; şeîretun kelimesinin çoğuludur. Alâmet ve ben manasına da gelir. Şiar, bu anlamda simge demektir. Araplar: "Eş'ara hedyen" derken: İnsanlara doğru yolu gösterdi, demişlerdir.

Şair de şöyle der:

"Biz onları nesilden nesile öldüreceğiz,
Sen onları, Allah'a yaklaştıran birer kurban olarak göreceksin".[155]

Safa ile Merve, Allah'ın dininin alâmet ve ibâdet yerleridir. 'Şeâir' kelimesi, Rabbimize yapılan birçok ibâdet çeşitleri için de kullanılır. Mesela: Ezan, Kamet, Tavaf, Safa ve Merve gibi.

(حَجَّ): **"Hac"**

Lügatte Hac; Kastetme ve bir şeye çok defa yönelme anlamındadır.

Şair şöyle der:

"Ey Ummu Amara, sen bilmez misin? Bu zaman bizi çok aldatır.
Ben de insanların (Hacc'a) **Zeberka'nın cilalı evine**
çokça gittiklerine şahidim."[156]

Yani onlar Kâbe'yi büyük görerek oraya gitmeyi çoğaltıyorlardı.

Şeriatta (Fıkıh ıstılahatında) Hac: Beytul Atik'i (Kâbe'yi) Tavaf etmek, Safa ve Merve arasında Sa'y yapmak, Arafat'ta vakfeye durmak ve diğer Hac ibadetlerini yapmayı kastetmeye denir.

(اعْتَمَرَ): **"Umre"**

Lügatte: Umre; ziyaret anlamına gelir. Ziyaret yapana mu'temir denir. Çünkü o mübarek toprakları ziyaretiyle imar eder.

Şair şöyle der:

153- Kurtubi, Fahrur Razi.

154- Alusi, Ruhu›lMaani.

155- Şiir: Kimyete aittir. Kurtubi.

156- Tacül Arûs, Lisanul Arap, Kurtubi, Taberi.

"Her ne zaman ki İbni Ma'mar umre yapsa, o hep yücelir"[157]

Şeriatta (Fıkıh ıstılahatında) Umre; Kâbeyi Hac zamanı dışında tavaf, safa ile Merve arasında Sa'y ve başını traş veya saçlarını kısaltma gibi ibâdetlerin yapılmasına denir. Umrede Arafat vakfesi, Müzdelife'de gece yatma ve şeytan'ı taşlama gibi ibadet çeşitleri yoktur. Bu konular fıkıh kitaplarında mevcuttur.

(جُنَاحَ): **"Cünah"**

Cünah: cim harfinin ötresi ile okunduğunda günaha meyletme anlamındadır veya günahın kendisine denir.

Lisânü'l Arab'ta: Cenaha; günaha meyletme anlamındadır. Araplar: Cenahat nakatu, derken, Deve bir tarafına meyletti derler.

İbni Esir de şöyle der: Cünah kelimesi, hadislerde çokça geçen bir kelimedir. Bu kelimeler nerede gelse de günah ve meyletme manasınadır.

Buna göre âyette, bu kelimenin manası: "Safa ile Merve arasındaki Sa'yde sizin için günah, çetinlik ve sıkıntı verecok hiçbir şey yoktur." demektir.

(يَطَّوَّفَ): **"Tavaf etmek"**

Bu kelimenin aslı "Yetetavvefe" şeklinde olup "te" harfi "ta" harfine girerek idgam olmuştur. Mesela: Müzemmil kelimesinin aslının Mütezemmil ve Müddessir kelimesinin aslının Mütedessir oluşu gibi. Tafe ve Etafe (tavaf etti) her iki kelime de aynı manayı ifade eder.

AYETLERİN TOPLU MANASI

Yüce Mevla *(Celle Celâlühu)* : "Ey Mü'minler, Allah *(Celle Celâlühu)* Safa ile Merve'yi, kulların için şiar (alamet) ettiği din-i alâmetleridir. Müminler, orada Allah'a *(Celle Celâlühu)* dua, zikir ve kendisine yaklaştırıcı diğer amellerle ibâdet ederler. Safa ile Merve dinin şiarından olduğu gibi aynı zamanda da, Haccın menâsiklerindendir. Onda noksanlık yapmak doğru değildir. Çünkü O, Hâkim ve Âlim Allah'ın *(Celle Celâlühu)* hükmüdür.

Hz. İbrahim'in *(Aleyhisselam)* ; "...**Ey Rabbimiz, bize İbadet edeceğimiz yerleri** (Hac amellerini) **göster** (öğret)..." duasından sonra Safa ile Merve arasında Sa'y etmesi, kendisine emrolundu.

Ey mü'minler, sizden her kim Allah'ın *(Celle Celâlühu)* beytini Hac veya Umre için ziyaret ederse, Safa ile Merve arasında Sa'y yapmaktan

---

157 Taberi, Kurtubi.

çekinmesin. Orada Mü'minler için Sa'y etmekten dolayı her hangi bir zorluk ve günah da yoktur. Müslümanlar, Allah'ın *(Celle Celâlühu)* rızasını isteyip ve emrini kabul ettiği için Sa'y yapar. Müşrik ise putlar için Sa'y yaparlar.

Ey inananlar, siz Allah için Sa'y ediyorsunuz. Müşriklere benzeme korkusuyla Safa ile Merve arasında Sa'y yapmayı terk etmeyiniz. Müşrikler, küfür için Sa'y ederlerken sizler, benim Resulüme inandığınız, için tasdik ettiğiniz ve emrime itaat ettiğiniz için Sa'y ediyorsunuz.

Öyleyse sizden her kim Safa ile Merve arasında Sa'y ederse sizin için günah yoktur. Her kim Hac veya Umre yaparsa Allah *(Celle Celâlühu)* kıyamet günü yaptığı Hac veya Umreden dolayı onu en hayırlı bir mükâfatla karşılar. [158]

AYETLERİN NÜZUL SEBEBİ

Hz. Ayşe'ye *(Radıyallahu Anha)* Urve bin Zübeyir *(Radıyallahu Anh)*, şöyle dedi:

إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِن شَعَآئِرِ اللّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِ أَن يَطَّوَّفَ بِهِمَا

"**Şüphe yok ki Safa ile Merve Allah'ın** (dininin) **şeairindendir** (Alametlerindendir). **İşte kim o Beyti** (Kâbe'yi) **Hac veya Umre** (kasdı) **ile ziyaret ederse, bunları güzelce tavaf etmesinde üzerine bir beis yoktur...**" âyeti için ne diyorsunuz? Ben hiç bir kimsenin Safa ile Merve arasında Sa'y yapmayı terk etmesinden günaha gireceğini zannetmiyorum diye sordu.

Hz. Ayşe de *(Radıyallahu Anha)*; "Ey kardeşimin oğlu çok çirkin bir şey söyledin. Eğer âyet, anladığın gibi olsa: o zaman ayet; "tavaf etmesinde üzerine bir beis yoktur" şeklinde gelmesi gerekirdi, Hâlbuki bu âyetin nüzul sebebi: Ensariler (Medine Müslümanları), İslam'ı kabul etmeden önce Menat ismindeki putlarının adını anarak, ibâdet maksadıyla Safa ile Merve arasında Sa'y ederlerdi. Ensarîler İslam'ı kabul ettikten sonra Rasûlüllâh'a: "Bizler, Müslüman olmadan önce Safa ile Merve arasını Sa'y yapardık. Şimdi onların arasında Sa'y yapmayı müşriklere benzemek korkusuyla terk mi edelim?" demeleri üzerine Allah *(Celle Celâlühu)*

158- Bu toplu manayı, birçok tefsirlerden özetleyerek, özellikle Taberi tefsirine dayanarak yazdım. (Müellif).

bu âyeti inzal etti, diye cevap vererek devamla; *"Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem), onların arasında Sa'y yapmayı sünnet kıldı. Hiçbir Müslüman Safa ile Merve arasındaki Sa'yı terk edemez"*[159] dedi.

Buharî ve Tirmizi, Enes'den *(Radıyallahu Anh)*, naklen: *"Safa ile Merve arasında Sa'y yapma hakkında sorulan soruya Hz. Enes (Radıyallahu Anh); "Biz, Safa ile Merve arasında Sa'y yapmayı cahiliyyet dönemi adetlerinden biliyorduk. İslâm dini gelince Sa'y yapmayı yasaklamadı. Bunun üzerine, Sa'y hususunda âyet nazil oldu"* dedi. [160] Rivayet etmişlerdir.

AYETLERDE VARİD OLAN KIRAAT ÇEŞİTLERİ

Cumhur Kıraat İmamlarına göre: وَمَن تَطَوَّعَ 'te' harfi ve 'ayın' harfini fethalı olarak okunmuştur. Aslı muzari bir fiil olup (Tetavvu) manasına gelmektedir.

Hamza ve Kesaî'ye göre: يَطَّوَّعْ şeklinde 'te' harfi 'ta' harfine idgam edilerek ve ayın harfi meczum edilerek okunmuştur.

AYETLERDE VARİD OLAN DEĞİŞİK İ'RABLAR

إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِن شَعَآئِرِ اللهِ; Abkeri bu ayette: Muzaf hazf olunmuştur. Var sayılırsa: "Safa ve Merve'ye koşmak". Safa kelimesinin sonundaki elifin aslı vav harfidir. Buda müsennasında ortaya çıkar. مِن شَعَآئِرِ اللهِ kelimesi إِنَّ nin haberi olduğunu söylemiştir.

وَمَن تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ; Baştaki men mübteda olup harfi ismi mevsuldür ve ellezi demektir. فَإِنَّ اللهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ cümlesi haberidir. Bazılarına göre de مَن harfi şartiyedir.

AYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİK ve LATİFELER

Birinci latife: İmam Fahreddin Râzî şöyle der: Bu âyetin, bir önceki âyetle bağlantısı şöyledir: Allah *(Celle Celâlühu)* bir önceki âyette, Hz. Peygamber *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* ve ümmetine Hz. İbrahim'in *(Aleyhisselam)* şeriatının diriltilmesi adına İslam dinine geçiş yapıldığında bir takım şeylerinde değiştirilmeden sabit kalması gibi, Kâbe'nin Mescid-i Aksa'dan Mescid-i Haram'a dönüştürülmesi, Kâbe'nin inşası ile Hz. İbrahim'in *(Aleyhisselam)* zevcesi Hz. Hacer *(Radıyallahu Anha)*, iki dağ (Safa ile Merve) arasında Sa'y yapmasına baktığımızda, her ikisinin de

159- Buhari, Müslim, Tirmizi, Muvatta, Nesâî, Ebû Davud ve Dürrü›l Mensur.

160- İmam Suyuti, Dürrü›l Mensur. Kurtubi Tefsiri. Sahihi Buhari.

Hz. İbrahim'in *(Aleyhisselam)* dininin şiarlarından olduğunu görürüz. Bundan dolayı Allah *(Celle Celâlühu)*, Sa'y yapma hükmünü, kıble âyetinin hemen arkasından emretmiştir [161] der.

İkinci latife: Safa ile Merve arasında Sa'y yapma, ya farz, ya vacip ya da sünnettir. Allah *(Celle Celâlühu)*, bu hükmü yapan için neden "hiç bir günah yoktur?" buyurmaktadır?

Bu soruya şöyle cevap verilebilir: Cahiliyet devrinde Safa tepesinde İsaf adı verilen bir put, Merve tepesinde ise Nâile diye bilinen diğer bir put vardı. Bu iki tepe arasında Sa'y yapan Müşrikler o putlara ellerini sürer ve yüzlerine mesh ederlerdi. Onlara benzememek için Safa ile Merve arasında Sa'y yapmaktan kaçınan Müminlerin bu hareketi üzerine Müslümanlar için, **"Sa'y yapmakta bir günah yoktur"** âyeti indi. Çünkü Müslümanlar, putlar için değil, Allah'ın *(Celle Celâlühu)* emrini yerine getirmek için Sa'y yaparlar.

Üçüncü latife: Şükür, nimet ve iyiliğin karşılığında medh ve sena ile hamdetmektir. Nitekim Allah *(Celle Celâlühu)* hakkında medh ve senası mümkün değildir. Nitekim hiçbir kimse, Allah'a ne bir nimette ve ne de bir ihsanda bulunabilir. Âyetteki "**Muhakkak Allah** *(Celle Celâlühu)* **şâkirdir**" ifadesi, şükreden değil, amellerin karşılığı mükâfat ve ecirle veren, hiç kimsenin amelini boşa çıkarmayan anlamındadır.

AYETLERDE VARİD OLAN FIKHİ HÜKÜMLER

Birinci Hüküm: Safa ile Merve Arasında Sa'y yapmak farz mı, sünnet mi?

Safa ile Merve arasında Sa'y yapma hususunda Fakihler, üç kısma ayrılmışlardır:

Sa'y yapma Haccın rükünlerindendir. Kim Sa'y yapmazsa, Haccı batıl ve geçersiz olur. Bu, Şafiî ve Maliki mezheplerinin görüşü olduğu gibi imam Ahmed bin Hanbel'in *(Rahmetullahi Aleyh)* iki rivayetinden birisidir. Bu da Sahabelerden İbni Ömer *(Radıyallahu Anh)*, Cabir *(Radıyallahu Anh)*, ve Ayşe'den *(Radıyallahu Anha)*, rivayet olunmuştur.

Safa ile Merve arasında Sa'y yapma, Haccın vaciplerinden olup rükün değildir. Sa'y yapmayı terk ederse kurban kesmesi lazımdır. Bu da, İmam-ı Azam Ebu Hanife *(Rahmetullahi Aleyh)* ile İmam Sevri'nin *(Rahmetullahi Aleyh)* mezhebidir.

161- İmam Fahreddin Râzi, Tefsirül Kebir.

Sa'y yapmak, vacip değil, sünnettir. Bir kimse Sa'y yapmayı terk ederse hiçbir şey lazım gelmez. Bu görüş, sahabelerden İbni Abbas *(Radıyallahu Anh)* ve Enes bin Malik'indir *(Rahmetullahi Aleyh)*. İmam Ahmed bin Hanbel *(Rahmetullahi Aleyh)*'den de rivayet edilmiştir.

Birinci Mezhebin (Sa'y Farzdır diyen Cumhurun, Şafiî ve Maliki'nin) delilleri:

Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*: *"Sa'y yapınız. Çünkü Allah (Celle Celâlühu), muhakkak onu size farz kılmıştır."* Hadisi Şerifidir. [162]

Veda Haccında Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Safa ile Merve arasında Sa'y yaptığı sabittir. Hatta Efendimiz Safa tepesine yaklaşırken; **"Şüphe yok ki Safa ile Merve Allah'ın** (dinin) **şeairindendir** (alametindendir)..." âyetini okuyarak Sa'y yapmaya başlamış ve **"Siz** (Sa'y yapmaya) **Allah** *(Celle Celâlühu)*'**ın başladığı gibi başlayınız"**. Buyurmuştur. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, Hac esnasında Merve'den Safa'ya gidişini tamamladıktan sonra sahabelere *"Benden Haccın menâsikinizi öğreniniz"* buyurarak kendisine uyulmasını emretmiştir. Buradan da anlaşıldığı üzere emir, vacip (farz) olmayı gerektirir.

Hz. Ayşe'nin *(Radıyallahu Anha)* ; "Allah'a yemin olsun ki, Safa ile Merve arasında Sa'y yapmayan kimsenin haccı tamam değildir"[163] buyurduğu rivayet edilmiştir.

Safa ile Merve arasında Sa'y yapma alimlere göre, yalnız Harem-i Şerifin bölgesinde müsaade edilen bir hac vazifesidir. Onlar da Beyti tavaf etme gibi, hac ve umrenin rükünlerindendir.

İkinci Mezhebin (Ebu Hanife ve İmam Sevri'nin) **delilleri:**

İmam-ı Azam Ebu Hanife *(Rahmetullahi Aleyhi)* **ile** İmam Sevri *(Rahmetullahi Aleyh)*, Sa'y yapmanın Haccın rükünlerinden değil, vaciplerinden olduğunu âyet ve hadislerden aldıkları delillerle sabit kılınmıştır:

Âyetin ifadesi, Sa'y yapmanın rükün olduğuna değil, mubah olduğuna işarettir. "**Bunları** (Safa ile Merve) **tavaf etmesinde üzerine bir beis yoktur...**" onların tavaf edenler için bir günahın olmadığı anlaşılır. Şu halde Sa'y yapma; müzdelife vakfesi, şeytan taşlama ve kudüm tavafı gibi, terki kan akıtmak ile telâfi edilen hac vaciplerindendir. Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Sa'y yapması, bizlere onu vacip kılmıştır.

162- Nesai, Ahmed bin Hanbel, İmam Şafii, Kurtubi.

163- Cessas, Ahkâm tefsiri.

Şâ'bi'nin rivayet ettiği: "Ben (Urve bin Müdras Tâî) Muzdelife'de Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* huzuruna vararak; "Ya Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Tay dağından geliyorum. Tüm dağ ve tepelerde vakfe (durup, dua) ettim. Benim için başka bir hac yapmak var mıdır?" dedim O; *"Her kim bizimle şu namazı (Muzdelife'de akşam namazını yatsıya tehir ederek), eda eder, Muzdelife'de vakfeye durur ve arefe günü Arafat'ta gece veya gündüz vakfe yaparsa, haccını tamamlar"* buyurduğu hadisi şerifidir.

Bu hadis iki açıdan delildir:

Birincisi; Bu hadiste Safa ile Merve arasında Sa'y yapmaksızın haccının tamam oluşu.

İkincisi: Sa'y yapmak haccın farz ve rükünlerinden olsaydı, Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, hadiste adı geçen şahsa açıklaması gerekirdi. Nitekim Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, onun haccın rükünlerinden haberdar olmadığını biliyordu.

Üçüncü Mezhebin (Hanbeli) **delilleri:**

Sa'y yapma, haccın vacip ve rükünlerinden değil, sünnetlerindendir.

Âyette, Sa'y yapmanın haccın farz veya vaciplerinden olmayışı, bilakis sünnetlerinden olduğunu gösterir. "...**Kim gönlünden koparak** (vacip olmayan amellerden) **bir hayır İşlerse** (mükâfatını görür). **Çünkü Allah, taatlerin ecrini veren,** (her şeyi de) **hakkıyla bilendir."** Bir kimse, bu âyetin zahirine göre Sa'y yapmayı terk ederse haccında bir noksanlık olmaz *"Hacc, Arefe'dir"*[164] Hadisi, arefe vakfesini yapan kimsenin haccının tamam olduğuna işarettir. Bu ise, hacc amellerinin tamamlandığını gösterir. Bazı hususlarda bir kısım ameller terkedilse dahi, asıl farzlar işlendiği için hac tamamlanmıştır.[165]

İbni Cevzî de şöyle der: İmamımız olan Ahmed bin Hanbel'den Safa ile Merve arasında Sa'y yapma hususunda çeşitli rivayetler gelmiştir. Esram; Sa'y yapmayı terk edenin haccı kabul değildir naklini yaparken, Ebu Talib de; Sa'y yapmayı terk etmede bir sakınca olmamakla beraber terk etme, uygun görülmez demiştir. Meymunî'de Sa'y yapmanın sünnet (nafile) olduğunu İmam Ahmed bin Hanbel'den *(Rahmetullahi Aleyh)* nakleder.

164- Tirmizi, Ebu Davud, Nesei, Cessas, Ahkâm tefsiri, Kurtubi.

165- İbni Cevzi - Zadü-l Mesir Tefsiri C. 1. S. 164

Tercih:

Muğnînin sahibi (İbni Guteybe Hanbelî), ikinci görüşü (Ebu Hanife *(Rahmetullahi Aleyh)* ve İmam Sevr'nin *(Rahmetullahi Aleyh)*) daha evla olduğunu tercih eder. Zira Sa'y yapmanın vacip olduğunu söyleyenlerin delilleri, onun bir vacibi tamamlayıcı bir vacip değil, kendi başına bir vacip olduğuna işarettir. Hz. Ayşe'nin *(Radıyallahu Anha)*: Sa'y yapma vaciptir, sözü, ona muhalif olan sahabelerin rivayetleriyle zıtlaşır.

Müellifin Tercihi:

Sahih olan, Cumhurun (Şafii ve Malikilerin) görüşüdür.

Nitekim Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, Safla ile Merve arasında Sa'y yaptıktan sonra sahabelere; *"Haccın menâsikini benden öğreniniz"* buyurmuştur. O'na tabi olmakta farzdır. Sa'y yapmanın sünnet olduğunu savunanların; **"Her kim gönlünden koparak bir hayır işlerse** (mükâfatını görür)." âyetini getirmeleri, yeterli değildir.

Çünkü Taberi Tefsirinde de âyetin manası; **"Her kimse farz olan haccını edadan sonra nafile bir hac veya umre yaparsa"** anlamındadır demiştir. Allah *(Celle Celâlühu)*, en iyi bilendir.

AYETLERDEN ÇIKARTILAN DERSLER

1. Safa ile Merve, İslâm dinin şiarından olduğu gibi ibadetlerimizin de bir sembolüdür.

2. Safa ile Merve arasında Sa'y yapma, Hz. İsmail *(Aleyhisselam)*'in annesi Hz. Hacer'e *(Radıyallahu Anha)* vâki olan tarihi bir olayın canlandırılmasıdır.

3. Müşriklerin cahiliyet devrinde Sa'y yaparken Sufâ ile Merve tepelerindeki putlara el sürmeleri, Müslümanların Sa'y yapmalarına mani değildir.

4. Beyt (Ka'be)i, hac veya umre için ziyaret eden kimselere Sa'y yapmak vaciptir.

5. Farz dışında nafile hac veya umre yapmak, insanların imanlarının kemâlini gösterir.

6. Allah *(Celle Celâlühu)*, kendisine kulluk yapanlara en iyi mükâfatları verecektir.

AYETLERİN İHTİVA ETTİĞİ HİKMETLER

Allah *(Celle Celâlühu)*; Mü'minlerin hac ve umre yaparken Safa ile Merve arasında Sa'y vazifesini ifa etmelerini, taatın bir sembolü ve dinin şiarlarından saymıştır. İnsanlık tarihinin en eski hatıralarından olan Sa'y yapma, aynı zamanda tarihî bir hadiseyi de canlandırmaktadır.

Yalnız Allah *(Celle Celâlühu)*'ın emrine uyan Hz. İbrahim *(Aleyhisselam)*, oğlu Hz. İsmail *(Aleyhisselam)* ve hanımı Hz. Hacer'i *(Radıyallahu Anha)*, hiç kimsenin bulunmadığı, hayat emaresinin görülmediği ve meskenin de yapılmadığı bir çölde bıraktı. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)*, Hz. İbrahim *(Aleyhisselam)*'a çölün ortasındaki susuz, ağaçsız ve meyvesiz yerde eski Beyti'nin inşasını emretti ve insanların kalbini oraya meylettirmeyi irade buyurdu.

Hz. İsmail *(Aleyhisselam)*, o tarihte annesinin kucağında süt emen bir çocuktu. Hz. İbrahim *(Aleyhisselam)*, onu ve annesini bugün Haram-i Şerif'in bulunduğu yere bırakıp geri dönerken Hz. Hacer *(Aleyhisselam)*, o'na hitaben; "Bizi insansız, meskensiz ve başıboş çölde bırakıp nereye gidiyorsunuz?" dedi.

Hz. İbrahim *(Aleyhisselam)*, Allah *(Celle Celâlühu)*'n emrini yerine getirememe korkusuyla geri dönüp hanımına cevap vermeden yoluna devam etti. Onun bu hareketi üzerine Hz. Hacer *(Radıyallahu Anha)* arkasından yetişerek; "Bu yaptığınızı Allah *(Celle Celâlühu)* mı emretti?" diyerek tekrar sorunca, Hz. İbrahim *(Aleyhisselam)* da; "Evet" cevabını verdi. Bunun üzerine Hz. Hacer *(Radıyallahu Anha)* "Allah *(Celle Celâlühu)*, bizi burada korur" diyerek geri döndü.

Hz. İbrahim *(Aleyhisselam)* giderken Mekke'de bugün "seniyye" ismi verilen yere geldiğinde yüzünü Kabe'nin bulunduğu yere çevirerek onları gördü. Fakat onlar, Hz. İbrahim *(Aleyhisselam)*'i görmüyorlardı. O, ellerini kaldırarak: **"Ey Rabbimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için ben; evlatlarımdan bir kısmını, Beyt-i Haremi'nin** (Ka'be'nin) **yanında, ekinsiz bir vadiye yerleştirdim. Artık sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meyledici kıl ve meyvelerden bunlara rızık ver. Umulur ki, bu nimetlere şükrederler."** (İbrahim: 37)

Duasını yaptı ve susuz, ağaçsız, otsuz ve uzun çölleri aşarak asıl vatanı Filistin'e gitti. Hanımı ve oğlunu ise Allah *(Celle Celâlühu)*'ın hıfz ve himayesine bırakmıştı.

Hz. Hacer ve oğlu, o vadide yapayalnız kaldılar. Yiyecek ve içecekleri yanlarındaki tulukta bulunan su ile kuru meyvelerden ibaretti. Suları bitince Hz. Hacer *(Radıyallahu Anha)* ve oğlu susadılar. Susuzluktan oğlunun (Hz. İsmail) helak olacak hale gelmesi üzerine Hz. Hacer *(Radıyallahu Anha)*, su bulmak için en yakın yer Safa tepesine çıkıp etrafta» su bulunabilecek yerlere bakarken, bir taraftan da mutlak bir ölümle karşılaşan oğluna bakıyordu. Safa tepesi ve civarında su işareti göremeyince koşarak Merve tepesine çıktı. Fakat orada da su işaretine rastlayamadı. Bu iki tepe arasında 7 defa Sa'y yaptı.

İbni Abbas şöyle diyor: "İşte bugün hacılar ona benzeterek yaparlar" gücünü kaybettiği bir sırada uzaktan hırıltılı bir ses işitti ve sesin sahibine doğru yönelerek; «Sesinizi duydum. Yanında bana yardım edecek bir kimse varsa gönderiniz» dedi. Daha sonra Zemzem kuyusunun bulunduğu yerde çok güzel bir kişinin bulunduğunu gördü. İnsan zannederek ona doğru koştu. Yanına vardığı zaman onun Allah *(Celle Celâlühu)*'ın bir meleği olduğunu gördü. O melek kanadıyla yere vurunca su kaynamaya ve fışkırmaya başladı.

İşte bu (Zemzem) Allah *(Celle Celâlühu)*'ın alametlerinden bir alamettir. Sonra Melek, Hz. Hacer'e *(Radıyallahu Anha)* hitaben dedi ki: «Helak olmaktan hiç korkma! Allah *(Celle Celâlühu)* gelecekte burada, bu çocuğa ve babasına bir ev (Beytullah) yaptıracak. Muhakkak ki Allah *(Celle Celâlühu)* ehlini (kendine inananları) asla zayi etmeyecektir.[166]

Beyti Atık (Kabe)'in imarında Allah'ın isteği üzere ebedi bir hatıra ve tarihi olayın hatırlanması olarak ve işte bununla da Şerefli İslam dininin şiarı olan hac Menasikinin (ibadetlerinin) özetle zikredilmesidir.

166- Bu kıssayı Sahih-i Buhari'den özetledik.

6. DERS

DİN-İ İLİMLERİ GİZLEME HAKKINDA

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اِنَّ الَّذ۪ينَ يَكْتُمُونَ مَٓا اَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدٰى مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِى الْكِتَابِۙ اُو۬لٰٓئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللّٰهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَۙ ﴿١٥٩﴾ اِلَّا الَّذ۪ينَ تَابُوا وَاَصْلَحُوا وَبَيَّنُوا فَاُو۬لٰٓئِكَ اَتُوبُ عَلَيْهِمْۚ وَاَنَا التَّوَّابُ الرَّح۪يمُ ﴿١٦٠﴾

MANASI

159 - Hakikat indirdiğimiz o apaçık âyetlerimizi ve doğruyu - biz kitapta insanlara onun pek aşikâr bir surette bildirdikten sonra - gizleyenler (yok mu?) **İşte onlar, onlara hem Allah lanet eder, hem de bütün lanet ediciler lanet eder.**

160 - Ancak Tevbe edenler, (hareketlerini) **düzeltenler ve** (hakikati gizlemeyip) **iyice açıklayanlar başka. Ben artık onların günahlarından vazgeçerim. Ben en çok tevbeyi kabul edenim, en çok esirgeyenim.**

AYETLERİN KELİME MANASI

(يَكْتُمُونَ): "Gizlemek ve örtmek"

Kitman kelimesi; gizlemek ve örtmek anlamını ifade eder.

Râğıb şöyle der: Kitman, aslında (ketemtuhu, ketmen ve kitmanen) şeklinde gelerek, sözü gizlemek manasınadır.[167] Alusi de: Ketm, ihtiyaç duyulan bir şeyin açıklanmasını kasten terk etmek demektir. Bu ise, ya onu gizlemekle, ya da yerine başka bir şeyi koymakla olur. Yahudiler -Allah onlara lanet etsin- ketm'in her iki şeklini de kullanmışlardır [168] demektedir.

167- Rağib, Mufredat.

168- Alûsi. Ruhü'l Maani.

(الْبَيِّنَاتِ): **"Açık bir delil"**

Beyyinet: Hakka delalet eden şeylerdir. Tekili ise; 'Beyyinetun' şeklinde gelir. İster akli, ister hissi olsun açık bir delâlet manasınadır. Beyan'dan denilmesinin sebebi; kastedilen şeyin manasının ortaya çıkmasıdır.[169] Âyette geçen "beyyinat"tan maksat, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* hakkında Tevrat ve İncil'de inzal buyrulan âyetlerdir.

(وَالْهُدَى): **"Doğru yol, Hidayet"**

Hüdâ kelimesi aslında; insanların doğru yola gitmesine vesile olan her şey anlamındadır.

Ebussuud; Âyetteki Hûda'dan maksat, Rasûlüllâh'a *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* inanıp, uymanın vacip olduğuna delâlettir, bu tabir mastar-ı mübalağa şeklinde gelmiştir,[170]der.

(يَلْعَنُهُمُ اللّٰهُ): **"Allah onlara lanet eder"**

Bu cümle: "Allah *(Celle Celâlühu)* onları terk ederek, rahmetinden uzaklaştıracaktır" demektir lanetin kelime anlamı: Kovmak ve Rahmetten uzaklaştırmaktır.

Şair şöyle der:

"Vahşi kurt, lanetli adam gibidir"

Yani kovulur.

(اللاَّعِنُونَ): **"Lanet edenler"**

İbni Abbas *(Radıyallahu Anh)* bu konuda:" Âyetteki bu kelimeden maksat, yeryüzünde insan ve cinlerin dışındaki tüm canlı varlıklardır" der.

Mücahid ise şöyle demektedir: "Lanet edenler, yeryüzün de hayvanlardır. Arapların lisanıyla: Yeryüzünde insanların günahlarından dolayı yağmurdan men edildik" dediklerini nakleder.[171]

Sahih olan görüş şudur: Lanetlenenlerin aslında, Melekler, Peygamberler ve bütün Müslümanlar olduğudur. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)*, bu âyetin hemen arkasından; **"Muhakkak Allah'ın, Meleklerin, bütün insanların laneti onların üzerine olsun"** ifadesiyledir. Dolayısıyla Kur'an'ın bazı âyetleri, diğer bazı âyetlerini tefsir ettiği de malumdur.

169- Râğıb.

170- Ebussuud Tefsiri.

171- Beyhaki, Şüabul İman, Mücahid-den rivayet edilmiştir. Alüsi. Fahreddin Razi - Tefsir'ül Kebir.

(تَابُوا): "Tevbe edenler"

Kitman (gizlemek) etmekten geri dönmek anlamınadır. Tevbe aslında: Yapılmış olan hatadan dönüp, pişmanlık duymaktır.

(وَأَصْلَحُوا): "İslah edip düzeltenler"

Bozulan bir şeyi düzeltmek anlamındadır. Yani onlar kitabı tahrif etmişlerdi, şayet bu hatalarından vazgeçerlerse, demektir.

(وَبَيَّنُوا): "Hakkı Açıklayanlar"

Onlar (Yahudiler) daha önce Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* vasıflarından veya dinin hükümlerinden gizlediklerini halka açıklamışlardır anlamındadır.

(التَّوَّابُ الرَّحِيمُ): "Tevbeleri çokça bağışlayıp, çokça rahmet eden"

Tevbeyi kabul etmekte ve en çok esirgeyen olmakta aşırıya gitmek ve mübalağada bulunmak manasınadır. Bu her iki isim de mübalağa sığası ile gelmiştir.

DAHA ÖNCEKİ AYETLERLE İRTİBATI

Kitap ehli olan (Yahudi ve Hristiyanlar), kitaplarında halkın ihtiyaç duyduğu veya öğrenmek için sordukları hakkı insanlardan gizliyorlardı. Özellikle de son Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Efendimizin gelişini müjdeleyen âyetleri, insanlar ona inanmasın diye kasten gizlemişlerdi. Ayrıca âyetleri İstedikleri biçimde te'vil ederlerdi, işte Allah *(Celle Celâlühu)*, bunların yaptıklarını bu âyetleriyle çok açık bir şekilde ifade ile onlar ve benzerlerinin üzerine daimi bir lanetin geldiğini belirtmektedir.

AYETLERİN TOPLU MANALARI

Allah *(Celle Celâlühu)* genel olarak şöyle buyurur: "Hakikaten apaçık indirdiğimiz âyetleri ve Hz. Muhammed'in *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Allah'ın *(Celle Celâlühu)* kulu ve resulü olduğuna delâlet eden delilleri insanlardan gizleyenler (Yahudiler ve Hristiyanlar), özelliklede yanlarındaki Tevrat ve İncil'de O'nun gelişiyle ilgili yazılı âyetleri bildikleri ve vasıflarını tanıdıkları halde gizliyorlardı. Allah *(Celle Celâlühu)*, Kitap ehlinden Peygamberimize iman eden bazı kimselerin bulunacağını ve vasıflarını da şöyle beyan eder: "(Onları) **ellerindeki Tevrat ve İncil'de** (ismini ve sıfatını) **yazılı bulacakları Ümmi Nebi olan O Rasul'e tabi olanlardır.**"

Bu âyeti kerime Tevrat ve İncil'de Hz. Muhammed'in *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* vasıflarının mevcut olduğunu çok açık bir şekilde gösterir. Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* vasıflarını gizleyenler istedikleri zaman diledikleri hükümleri kaldırıp yerine başka hükümler koyanlar ile Tevrat ve İncil'den değişiklik yapanlar kovulmaya, Allah'ın *(Celle Celâlühu)* rahmetinden uzaklaştırılmaya ve melekler ile tüm insanlık tarafından lanetlenmeye layıktırlar. Ancak Allah'ın *(Celle Celâlühu)*, Peygamberlerine vahyettiği emirleri açıklayanların ve Hz. Peygamber'e *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* iman ederek kendilerini ıslah edenlerin tevbelerini Allah'u Azîmuş-Şan kabul eder, rahmet ve mağfiretini yağdırır.

Nitekim Allah *(Celle Celâlühu)* kullarının tevbelerini çokça kabul eden ve her zaman esirgeyendir".

NÜZUL SEBEBİ

Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* gelişi ve vasıfları hususunda, Kitap ehline (Yahudilere), soru sorulduğu zaman onlar, kin ve hasetlerinden haber vermeyip gizliyorlardı. Onların bu davranışları üzerine bu âyeti kerime nazil oldu.

Allâme Süyûti, Dürrül Mensur adlı tefsirinde; İbni Abbas' den *(Radıyallahu Anh)* naklen şöyle der: "Muaz bin Cebel *(Radıyallahu Anh)* ve bazı Sahabeler, Yahudi Âlimlerine Tevrat'tan bazı şeyler sorduklarında, Onlar bu sorulara cevap vermekten kaçındılar. Bunun üzerine bu âyet nazil olmuştur.

AYETLERDE VARİD OLAN İNCELİK ve LATİFELER

Birinci Latife: "Kitap'ta olanlar" ayeti kerimesi; Aslında tüm Resullere -insanlığın hidayeti için- indirilen semavi kitaplardır. Buradaki (el-Kitab) kelimesindeki (el) takısı; kendi cinsinden olan tüm kitapları kapsamaktadır. Veya şöyle de denilebilir: (el-Kitab)'tan maksat Tevrat ve İncil'dir, o zaman (el) takısı; kendi cinsinden olanlar değil de, daha önceden mevzu bahis olan Tevrat ve İncil atfedilerek "lamul ahd" olur.

İkinci Latife: (أُولَٰئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللّٰهُ) **"İşte onlar, Allah'ın kendilerine lanet ettiği kimselerdir"** ayetindeki "onlar" kelimesinin uzaklık zamiri olarak kullanılmasının sebebi; onların yaptıkları işin ne derece çirkin ve fesatçı olduklarını göstermek içindir.

Her iki cümlede de haber cümlesini açıktan zikretmesi aslında yapılan kötülüğün büyülüğünü ve tehlikesini vurgulamak içindir.

Ayette (يَلْعَنُهُمُ اللّٰهُ) derken, lanet fiilinin muzari olarak gelmesi de belagat ilminde sürekliliği ifade etmesindendir. Dolayısıyla onlar her zaman lanetlenmiş ve bu lanet onlardan hiç kalkmayacaktır, demektir.

İsmi Celal'in (اللّٰه), açıktan gelip zamir şeklinde gelmeyişi, onların kalbine korku ve heybet salmak içindir. Zira geçen cümlenin gelişine tabi olunsa; "**İşte onlar, Bizim kendilerine lanet ettiğimiz kimselerdir**" şeklinde olmasıdır.[172]

Üçüncü Latife: (وَيَلْعَنُهُمُ اللاَّعِنُونَ) "**Onlara;** (Yahudi ve Hristiyanlara) **hem de bütün lanet ediciler lanet eder**" bu ayeti kerimede de belagat ilminden (cinas muğayir); iki kelimeden birisinin isim diğerinin de fiil olarak gelmesi vardır. Bu da cümleye kuvvetlilik kazandırmaktadır.

Dördüncü Latife: (وَأَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ) "**Hiç şüphesiz Ben; tevbeleri çokça bağışlayıp, çokça rahmet edenim**"burada da her iki kelime mübalağa sığasıyla (fa'aal ve fa'iil) vezninde gelerek çokluk ifade etmiştir.

İmam İbni Melik meşhur elfiyyesinde şöyle der:

"(Fa'aalun, mif'alun ve fa'ulun) çok yerde,

(Fa'il) vezninin yerine gelmektedir".

Dolayısıyla Allah *(Celle Celâlühu)* bu manada: çokça tevbeleri kabul eden ve çokça mağfiret edendir.

AYETLERDEKİ FIKHİ HÜKÜMLER

Birinci Hüküm: Bu ayeti kerime, sadece Yahudi ve Hristiyan alimleri hususunda mı inmiştir?

Âyet, Peygamber Efendimizin *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* vasfını insanlardan gizleyen Yahudi ve Hristiyan bilginleri için nazil olmuştur. Âyetin iniş sebebi de buna işaret eder. Ancak bu ayet, Allah'ın *(Celle Celâlühu)* âyetlerini ve şer'î hükümleri insanlardan gizleyen her alimi kapsar. Usul-u Fıkıh alimlerine göre; ahkâm âyetlerinde, nüzul sebebindeki hususilik değil, âyetin umumi (genel) manayı ifade etmesidir.

Ayetteki (إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ) (ellezine) ifadesi umumi manayı ifade eder.

Ebu Hayyân'da bu hususta şöyle der: Âyet, her ne kadar hususi bir sebeple Yahudi ve Hristiyan bilginleri için nazil olmuşsa da, Allah'ın kitabındaki Ahkâmları gizleyen herkesi kapsamakta olduğunu Hz.

172- Suyuti- Durrul Mensur, Ruhul Ma'ani, Kurtubi.

Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*; *"İlmî bir mesele sorulduğu zaman onu söylemeyen kimsenin ağzına kıyamet günü ateşten bir gem vurulur"*[173] hadis-i şerifi ifade eder.

Nitekim Sahabelerin de Arapların en fasihi ve Kur'an'ı en iyi anlayan ve müracaat edilenler itibariyle âyetin umumu ifade ettiğini anlamışlar ve onlardan Hz. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: "**Hakikat, indirdiğimiz o apaçık âyetlerimizi ve doğruyu gizleyenler yok mu?...**" âyeti kerimesi Kur'an'da olmasaydı ben hiçbir hadis-i şerifi rivayet etmezdim[174] der.

İkinci Hüküm: Ücret karşılığında, Kur'an-ı Kerim ve dini ilimleri öğretmek için caiz midir?

"**Hakikat, indirdiğimiz o apaçık âyetlerimizi...**" âyeti kerimesini alimler, Kur'an ve dinî ilimleri öğretmek için ücret alınmasının caiz olmayacağına delil göstermişlerdir. Nitekim âyet, ilmin açıklanması ve yayılmasını emretmektedir, bu durumda insan yapmakla mükellef olduğu bir işi yaptığı zaman ücret almak hakkına sahip değildir.

Nasıl ki; Namaz kılmayı öğreten bir kimse bundan ötürü bir ücret alamayacağı gibi aynı şekilde Kur'an öğretmekle de ücret alamaz. Bundan dolayı öğretme -namaz gibi- insanlar üzerine farzdır.

Ancak son devir âlimleri, insanların dinî ilimleri öğretmekten yüz çevirip dünya ile meşgul olmakla dinî ilimlerin tamamen yok olamaya yüz tuttuğu ve Kur'an hafızlarının azaldığını görünce, insanların cahil kalacağı korkusuyla Kur'an okutmak ve dini ilimleri öğretmek karşılığında bir ücret alınmasının caiz olduğunu söylemişlerdir.

Bazı alimlere göre: Dini ilimleri öğrenme ve öğretmek için ücret alma ve vermeyi vacip saymışlardır. Zira Vakıfların yapılış sebepleri de Kur'an ilimlerinin korunup, nesilden nesile intikal ettirilmesi için değilmidir!.

Her ne kadar da bu konuda Selef alimleri şu ayete dayanarak; "**Muhakkak ki bu zikri** (Kur'an'ı) **biz indirdik ve onu yalnızca biz koruyacağız.**" Öğrenme ve öğretme karşılığında ücret alınmasının haram olduğu hususunda ittifak etmişlerdir.

173- Tirmizi, Ebu Davud. Tirmizi bu hadis için: Hasendir, demiştir. Hâkim'de sahihtir diyerek, Hafız Zehebi bunu tasdiklemiştir.

174- Ebu Hayyân-Bahru'l Muhit. Hadisin aslı Buhari ve Müslim dedir.

İlim ibadettir. İbadet karşılığı ücret almanın haram olduğuna ittifak etseler de, bu konu da, daha sonra gelen Muteahhirin Ulemanın fetvası bu nedenle ön görülmüştür. Zira bu da bizim ne kadar bu fani dünyaya bağlı olduğumuzu göstermektedir.

Ebubekir Cessâs: Konumuz ile ilgili âyetler, dinî ilimlerin açıklanmasının gereğine ve ilmî bir meselenin açıklanması karşılığı ücret almanın caiz olmadığın işaret eder. İnsanın yapmakla yükümlü olduğu ibâdet karşılığında ücret alması doğru olmaz. Dinî ilimlerin öğretilmesi, fakat karşılığında bir ücret alınmaması hususuna, "**Allah'ın indirdiği kitaptan** (ahir zaman peygamberinin vasıflarına dair) **bir şeyi gizleyip onu az bir baha ile değişenler** (onu maddi karşılık ile satanlar) varya, "âyeti de buna delâlet ederek, islâma karşılık ücret almanın bütün yönleriyle yasak olduğunu gösterir.

Ömer İbni Ebi Rabia bir şiirinde şöyle der:

"Şayet sen bu Dünyadan nasbini alsan da,

Ancak sen Hacc'ı terk etmekle onun bir

pahasını (bedelini) bulamazsın".

Buradan da anlaşıldığı üzere, Kur'an okumayı ve İslâmi ilimleri öğretme karşılığında ücret almak doğru doğildir.

Fahreddin Râzî ise: "**Hakikat indirdiğimiz o apaçık âyetlerimizi ve doğruyu gizleyenler yok mu?...**" âyeti kerimesini binaen, Kur'an ve dinî ilimleri öğretmek için ücret alınmasının caiz olmayacağına delil göstererek İslâmi ilimleri öğretme karşılığında ücret almanın, caiz olmadığına hükmederler.

Âyet, İlim öğrenmenin farz olduğuna delalet eder. Farz bir emrin, yerine getirilmesi karşılığı ücret almak caiz değildir[175] demektedir.

Buna göre; Fakihlerin bu görüşleri ilmi, ibâdet derecesine yükseltiyor. Bu da takdire şayan bir görüştür. Yalnız, Müteahhir âlimlerin görüşlerine göre; şer'î ilimlere karşılık ücret alımının mubah olmasına rağmen gün geçtikçe azalmaktadır. Şayet biz Mütekaddimin (Selef) âlimlerin bu husustaki fetvalarını alacak olursak, şer'i ilimleri öğreten ve öğrenen hiç kimse kalmaz. Şu halde "İnnelillahi ve inneileyhiraciun" demekten başka bir şey kalmıyor.

175- Fahreddin Râzi-Tefsirü'l Kebir .

AYETLERDEN ÇIKARTILAN DERSLER

İnsanların Rasûlüllâh'a *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* ve Kur'an'a İman etmelerine mani olmak için Yahudi ve Hristiyanlar, Efendimizin İncil ve Tevrat'ta yazılı sıfatlarını gizlediler.

İlmi gizlemesi, emanete hıyanet etmektir. İlimleri yaymak veya yayılmasına vesile olmak, insanlığın hidayetine vesile olmak için vaciptir.

Şer'i Hanif (Hanif dinden) hükümlerden birisini gizleyen kimse, ebedi ve sürekli bir lanete uğrar.

Yalnız tevbe etmek yeterli değildir. Onunla beraber kendisini ıslah etmesi ve amellerinde ihlâslı ve samimi olması gerekir.

AYETLERİN İHTİVA ETTİĞİ HİKMETLER

Muhakkak ki semavî dinler; insanlığın hidayete ve küfrün karanlıklarından İslam'ın aydınlığına kavuşturmak için gelmiştir. Hiçbir kimsenin kıyamet günü mazeretini ileri sürememesi için İslâm, cahil kimseye bilmediklerini öğretmeyi emreder.

Nitekim Allah *(Celle Celâlühu)* apaçık indirdiği âyetleri ve doğruyu, yalnız insanlığı doğru yola ve hayırlı işlere sevk etmek için göndermiştir. Dini ilimleri gizlemek ve halka öğretmemek ise, Peygamberlere ve âlimlere emanet edilen tebliğ vazifesine hıyanet etmektir.

Nitekim Allah *(Celle Celâlühu)* bir ayeti kerimesinde "**Allah, kendilerine kitap verilen Resullerinden, Allah'ın emirlerini insanlara apaçık beyan etmeleri ve gizlememeleri için söz almıştır.**"

Allah *(Celle Celâlühu)*, insanların bu şekilde muhtaç olduğu dinî meseleleri gizleyenlere, çok elem verici bir azaba çarptırılacaklarını te'kitle beyan eder. Çünkü herhangi bir İslâmi meseleyi gizlemek, büyük günahtır. Bu fiili yapan kimse, lanetlenmeyi ve Allah'ın *(Celle Celâlühu)* rahmetinden uzaklaşmayı hak etmiştir. İlmi yaymak, ibadet olduğu gibi, onu gizlemekte ancak bir cinayettir. Buda cehaletin yayılmasına sebebiyet verir.

Nitekim Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* bir hadisi şeriflerinde *"Benden duyduğunuzu bir âyet dahi olsa başkalarına ulaştırınız"*[176] buyurarak, bir başka hadislerinde de: *"İlmî bir mesele sorulduğu zaman onu söylemeyen ve gizleyen kimsenin ağzına kıyamet günü ateşten bir gem vurulur"*[177] buyurmuşlardır.

176- Buhari, Tirmizi. Hadisin devamı: *"İsrailoğulları hakkında istediğinizi nakledebilirsiniz. Ancak her kim benim söylemediğimi bana isnat ederse, o kimse cehennemde yerini hazırlasın".*

177- Tirmizi, Ebu Davud. Tirmizi bu hadis için: Hasendir, demiştir. Hâkim'de; Sahihtir diyerek, bu senedin doğru ve Sahihliğini Hafız Zehebi tastiklemiştir.

7. DERS
TEMİZ YİYECEKLERİN HELAL, KÖTÜ YİYECEKLERİN HARAM KILINIŞI HAKKINDA

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿١٧٢﴾ اِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْز۪يرِ وَمَٓا اُهِلَّ بِه۪ لِغَيْرِ اللّٰهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَٓا اِثْمَ عَلَيْهِ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿١٧٣﴾

MANASI

172 - Ey iman edenler, size rızık olarak verdiğimiz şeylerin en temiz olanlarından yeğin, Allah'a şükredin eğer (hakikaten) **O'na kulluk ediyorsanız.**

173 - O (Allah), **size ölüyü** (murdar hayvanı), **kanı, domuz etini, birde Allah'tan başkası için kesileni katiyen haram kıldı. Fakat kim bunlardan yemeye muztar kalırsa** (zorda kalırsa) **haddi geçmemek şartıyla** (ölmeyecek miktarda) **onun üzerine günah yoktur. Şüphesiz ki Allah, ziyade afedici ve hakkıyla esirgeyicidir.** (Bakara Suresi)

AYETLERİN KELİME MANASI

(وَاشْكُرُوا لِلّٰهِ): **"Allah'a şükredin"**

Şükür Lügatte; Hürmet ve tazimle nimeti itiraf etme anlamında olup iki vecihtir.

Birincisi: Nimet vereni sena edip övmekle, o nimet itiraf etmektir.

"Şayet (verdiğim nimetlere) **şükrederseniz, yemin olsun ki nimetlerimi artırırım."**

İkincisi: Nimeti, Allah'ın razı oluğu şekilde kullanmaktır. Bu durum ise şöyle oluyor ki: göz, kulak ve diğer uzuvları niçin yaratıldiysa onun için kullanmaktır.

(مَٓا اُهِلَّ بِه۪ لِغَيْرِ اللّٰهِ): **"Allah'tan başkası için kesileni."**

İhlâl Lügatte: Sesi yükseltme anlamındadır. Araplar "Uhille bi keza" sesini yükseltti derler. Nitekim çocuğun dünyaya gelişinden hemen sonra ağlayarak sesini yükseltmesine de "İhlelüs Sabiyy" denir.

"Ehellel Huccac" Hacılar, lebbeyk diyerek seslerini yükselttiler demektir.

Şair şöyle der:

"Çölden, umre yapanın sesini yükseltmesi gibi sesler yükselir".[178]

İhlel kelimesinin aslı: Hilal göründüğü vakit sesi yükseltmektir.

Bu kelime daha sonra, yüksek her ses için kullanılmıştır.

Müşrikler, bir hayvanı kestiklerinde Lat ve Uzza isimi ile putlarının adlarını yükselterek anarlardı.

Âyetin genel manası da şudur: **"Putlar, tağutlar ve Allah'tan başkası adıyla kesilen hayvanların etleri size haram kılınmıştır."**[179]

Zamahşeri de bunun cahiliye âdeti olduğunu söyleyerek onlar bir şey kesecekleri vakit: Lat ve Uzzenin adıyla derler, demiştir.

(فَمَنِ اضْطُرَّ): **"Her kim zorda kalırsa."**

Udturra kelimesi; Zaruret içinde olan kimsenin hayatını kurtaracak ve ölmeyecek kadar haram bir şeyi yiyebilmesi anlamındadır.

Kurtubi şöyle der: Bu Ayette bir gizlilik vardır. O da: Her kim bu haram kılınanları yemek zorunda kalırsa demektir. Aslında (ifteale) vezninden olan bu kelime daha sonra (idtarra) şeklinde olmuştur.

(بَاغٍ): **"Aşırı talep eden kimse."**

Bâğiy kelimesi Lügatte: Hayrı ve şerri aşırı isteyene denir. Nitekim hadisde de bu anlamda kullanılmıştır; *"Ey hayrı talep eden kimse, yüzünü bize çevir."* burada yalnız şerri talep eden anlamında gelmiştir.

Zeccac bu konuda: "Bağiy", fesat ve çirkin bir şeyi kasdetmek ve ona yönelmek manasını ifade eder.

Araplar: (Bağal curhu) derken; yara azdi demişlerdir. (Bağatel mer'etü) derken; Kadın fesat edip fuhuş yaptı demiştir.

178- İbni Menzûr - Lisânul Arab. Kurtubi. Şair burada çölü vasfetmektedir.

179- İbni Menzûr - Lisânul Arab. İbni Kuteybe - Garibul Kur'an, Zemâhşeri; Keşşaf Tefsiri.

(عَادٍ): **"Haddini aşan kimse"**

İsim fa'il olup aslında: "Üdvan" kökünden türeyen "âdin" kelimesi, haddi aşma ve zulmetme anlamındadır. Ayetteki "bağiy" kelimesinin manası; İhtiyacından fazlasını helal yiyecekleri bulma imkânı varken haram olan şeyleri yemek, demektir.

Taberi şöyle der: Bu konuda en adil görüş; **"Her kim zorda kalırsa"** Kendisine haram kılınan şeyi yemesiyle **"Haddini aşmaksızın"** Kendisi için Allah'ın helal kıldığı şey haricinde yemesinde bir imkân ve genişlik vardır"[180] demektir.

AYETLERİN TOPLU MANASI

Allah *(Celle Celâlühu)*, mümin kullarına yaşadıkları müddet içersinde helal kazançlardan, fayda veren güzel rızıklardan ve leziz olan yemeklerden -Allah tarafından mubah kılınan- şeylerden yemelerini emretmiştir. Allah *(Celle Celâlühu)*, verdiği bu nimetler karşılığında da iman davalarında doğru ve sadık, emirlerini kabul ve hükmüne razı olarak, arzu ve isteklerine tapınmıyor ve yalnız O'na ibadet ediyorlar ise, kendisine şükretmelerini buyurmuştur.

Cenab-ı Hak sağlam tabiatlı insanların dahi kaçtığı çirkin ve pis şeyler ile insan bünyesine zararlı şeyleri yemenin haram olduğunu en açık bir şekilde beyan etmiştir. Allah *(Celle Celâlühu)* murdar bir hayvan etini, kanı, domuz etini, putlara, batıl tapınaklara ve Allah isminin dışındaki bir varlık adının anılmasıyla kesilen hayvan etlerinin yenilmesini de haram kılmıştır.

Yalnız zarurete düşen bir insan, hayatını devam ettirecek bir şey bulamazsa, o zaman hayatını kurtaracak kadar bu haramlardan yerse, günahkâr olmaz. Zira zaruretler, birçok mahzurlu şeyleri mubah kılar. Cenab-ı Allah, kullarının günahlarını setreder ve bağışlar.

ÖNCEKİ AYETLERLE İRTİBATI

Allah *(Celle Celâlühu)*, önceki âyetlerde kendisine ortak koşanların, ortak koştukları şeyleri, Allah *(Celle Celâlühu)* sever gibi sevdiklerini beyan etmektedir. O onların ortak koşmalarının, bu ortakları niçin o kadar sevdiklerinin ve halkın reisleriyle her noktadaki münasebetlerinin sebebinin, yalnız dünya malı sevgisi olduğuna işaret etmiştir. Ve tüm insanlara hitapla yerden çıkan nimetleri temiz ve helal olmaları

180- Taberi Tefsiri

şartıyla yemeyi emretmiştir. **"Ey insanlar, yerdeki şeylerden helal ve temiz olmak şartıyla yiyin."** Cenab-ı Hak, çoban arkasından intizamlı bir şekilde yürüyen koyunlar gibi, akılsız, şuursuz, hürriyetsiz ve idraksiz liderlerin arkasından giden mukallit kâfirlerin hallerini de beyandan sonra, özellikle mü'minlere hitap etmiştir. Zira mü'minler, anlamaya, ilim öğrenmeye ve doğru yoldan gitmeye daha lâyık ve uygundurlar.

AYETLERDE VARİD OLAN KIRAAT ÇEŞİTLERİ

Cumhur Kıraat İmamlarına göre: (إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ) Ayetteki (حَرَّمَ) kelimesi bina'ı ma'lum olarak okunmuştur (حَرَّمَ) Yani (حَرَّمَ اللّٰه) 'Allah haram kıldı' manasındadır. (الْمَيْتَةَ) Kelimesi hafif (şeddesiz) olarak okunmuştur.

Ebu Cafer İbn Ka'ka ise hem bu kelimeyi (الْمَيِّتَةَ) şeddeli, hem de (حَرَّمَ) kelimesi bina'ı meçhul olarak şöyle okumuştur (إِنَّمَا حُرِّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيِّتَةُ).[181]

Kurtubi :(الْمَيْتَةَ), (الْمَيِّتَةَ) Kelimesi hafif ve şeddeli olarak okunması iki değişik lügatte caizdir diyor.

Şair de bu iki lügatı şu şiirinde kullanmıştır:

"Ölüp rahat eden ölmüş (meyt) değildir,

Gerçekten ölen yaşarken (meyyit) ölendir."

Lügat ehlinin yanında meşhur görüş şeddesiz (الْمَيْتَةَ) kelimesini fi'len ölen kimseye kullanılıyor.

Şeddeli (الْمَيِّتَةَ) kelimesini ise ölecek olan kimselere kullanılıyor.

Şu ayeti Kerime de olduğu gibi: (إِنَّكَ مَيِّتٌ وَ إِنَّهُمْ مَيِّتُونَ)

"Muhakkak ki sende öleceksin (meyyit) ve onlarda ölecekler"

Cumhur Kıraat İmamlarına göre: (فَمَنِ اضْطُرَّ) kelimesindeki "Ta" harfini ötreli okudular, Ebu Cafer ise (فَمَنِ اضْطِرَّ) kelimesindeki "Ta" harfini esreli okudu.

İbi Muhays ise (فَمَنِ اطِّرَّ) kelimesindeki "Dat"harfini "Ta" harfine girdirdi.

181- Kurtubi, Taberi

AYETLERDE VARİD OLAN DEĞİŞİK İ'RABLAR

(إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ) Ayeti kerimesi hazfedilmiş bir şart edatının cevabıdır, kendisinden önce geçen kelime cevaba delalet etmektedir.

(إِنَّمَا حَرَّمَ) "Ma" kelimesi bir harftir "İnne" kelimesinin görevini ibtal eder ve hasr (Hükmü bir şeye has kılmak) ifade eder. (الْمَيْتَةَ) Kelimesi (حَرَّمَ) kelimesinin mef'uludur. Manası şöyledir: Sizin üzerinize haram kılınmadı ancak murdar hayvan eti haram kılındı.

(غَيْرَ بَاغٍ) kelimesindeki "Gayra" Hal olarak üstünlü gelmiştir. (وَلاَ عَادٍ) kelimesi ise "Bagin" kelimesinin üzerine atıftır. Takdiri şöyledir: (لاَ بَاغِياً وَ لاَ عَادِياً). Kurtubi: "Gayra" kelimesini hal olarak üstünlü gelmiştir dedi. İstisna edatı olarak üstünlü gelmiştir denildi. Ne zaman ki "Gayra" kelimesinin yerine "Fi" kelimesi uygun olursa, o zaman "Gayra" kelimesinin i'rabı hal olur. Ancak "Gayra" kelimesinin yerine "illa" kelimesi uygun olursa o zaman istisna edatı olarak gelir buna göre kıyas et.

(بَاغٍ) kelimesinin aslı (بَاغِيٌ) ötreli okumak "Ya" harfinin üzerine ağır oldu bunun için "Ya" harfi sakin okunuldu, tenvin ve sakin harf yan yana geldiği için "Ya" harfi hazfedildi çünkü esre o'na delalet etmektedir.

AYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİK ve LATİFELER

Birinci latife: Âyetteki temiz yiyeceklerden maksat, helal rızklardır. Allah'ın *(Celle Celâlühu)* helal kıldığı her şey temiz, haram kıldığı her şey ise pistir.

Ömer bin Abdulaziz *(Rahmetullahi Aleyh)* şöyle der: "Yenen şeylerin değil, kazancın temiz olmasıdır." Nitekim O'nun bu sözünü, şu hadis-i şerif destekler: Rasulullah *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* şöyle buyurur:

"*Gerçekten Allah (Celle Celâlühu) temizdir, ancak temiz olanı kabul eder. Allah (Celle Celâlühu) Peygamberlerine emrettiğini, mümin kullarına da emretmiştir,* **"Ey Resuller, temiz ve helal olan şeylerden yiyin..."** âyetlerini okudu. *Sonra uzun bir yolculuğa çıkan adamdan haber vererek, tozlu topraklı ve yorgunluk içerisinde ellerini göğe doğru kaldırarak "Ey Rabbim, Ey Rabbim..." diyerek dua yapmaya başlar Hâlbuki onun yediği haram, içtiği haram, giydiği haram ve gıda olarak aldığı her şey haramdır. O'nun duası nasıl kabul olur?* Buyurdu"[182]

182- Müslim, Tirmizi, Ahmet b. Hanbel, Ebu Hureyre'den.

Temiz rızık hakkında Rasulullah'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* beyanlarından daha güzeli olmaz.

Araplar: "Gelin geldikten sonra güzel kokuya gerek kalmaz demişlerdir."

İkinci latife: Ebu Hayyan Tefsirinde şöyle der: Allah *(Celle Celâlühu)*, kullarına yerden çıkan şeylerin temiz ve helal olanlarının yenilme ve içilmesini mubah kılmış ancak bir, bir isimlerini saymamıştır. Haram şeyler az olduğundan, onlardan bahsetmiştir. Haram olduğu beyan edilen şeylerin dışında kalan her şey ise, mubah ve helaldir. Aynı şekilde Efendimize ihramlı kişinin giysisinden sorulduğunda: *"Gömlek ve şalvar giyilmez"* buyurmuştur.[183] Bu da mübah olan şeylerin çok, yasaklanan şeylerin de az olduğunda kullanılan bir tabirdir. Burada bir çeşit belagat ilmi vardır.

Üçüncü latife: (وَاشْكُرُوا لِلّٰهِ) Burada daha öncede bahsettiğimiz "iltifat" olmuştur. Bu da mütekellim zamirin ğaib zamirine dönüşmesidir. Şayet ayet akışına göre olsaydı: Allah'a şükredin, şeklinde değil de; Bize şükredin, şeklinde olması gerekirdi. Burada da iltifatın faydası: dinleyiciye heybet ve korku salmak için kullanılmıştır.

Dördüncü latife: (اِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ) yine burada da mudafın hazf olunması vardır. "O (Allah), **size ölüyü** (murdar hayvanı), **kanı, domuz etini, birde Allah'tan başkası için kesileni, katiyen haram kıldı.**" Derken aslında; "**Size ölüyü, kanı, domuz etini** (yemeyi), **bir de Allah'tan başkası için kesileni yemeyi**" haram kıldı demektir.

Muzafın hazfedilmesinin örneği şu ayeti kerimede olduğu gibi: "**Köye sor**" Yani köy ahalisine sor.

Âlûsi şöyle der: Haramlığın, özellikle haram şeylerin kendilerine izafe edilmesi, - her ne kadar da buradaki haramlık şer'i olup, bu şeylerin bizzat kendilerinin olmaması - murdar ölen bir hayvanın hiçbir uzvundan istifade edilemeyeceğine işaret eder[184].

Ebussuud ise şöyle der: Kur'an, niçin domuz etini özellikle zikretmiş ve domuz denilmemiş diye sorulursa? Zira eti yenen bir hayvanın diğer parçaları da etlerine tabidir denilir.

183- Ebu Hayyan Tefsiri.

184- Haşiyetü'l Cemel alel Celaleyn.

Eti haram olan hayvanların, diğer uzuv ve parçalarının yenilmesi ve kullanılması aynı şekilde haramdır, demektir.[185]

ÂYETLERDEKİ FIKHİ HÜKÜMLER

Birinci Hüküm: Murdar bir hayvanın eti mi, yoksa faydalanmak mı haramdır?

Âyet, ölmüş hayvan ve kanın bizzat kendilerine isnat etmiştir. Fakihler, âyetin haram kıldığı şeyin, ölmüş hayvan eti mi, yoksa her yönden faydalanması mı haram? Olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir. Eti haram olan bir hayvanın satılması ve herhangi bir şeyindon faydalanılması, şer'î delillerin istisna edeceği hazı menfaatleşme şekilleri hariç, haramdır.

Bazı âlimlere göre: Ölmüş hayvanın yalnız, etinin yenilmesi haramdır. Nitekim Allah *(Celle Celâlühu)* **"Siz rızıklandığınız şeylerin en temizlerinden yiyiniz..." "Fakat kim bunlardan yemeye muttar** (mecbur) **kalırsa haddı geçmemek şartıyla** (ölmeyecek miktarda yemesinde) **onun üzerinde günah yoktur."** âyeti onların görüşünü destekler.

Cessas ise şöyle der: Âyet, menfaatleşmenin bütün çeşidini kapsar. Ölmüş bir hayvanın herhangi bir parçasından hiçbir surette faydalanılamaz. Köpek ve av için eğitilmiş hayvanlara dahi yedirmek haramdır. Çünkü bu eti onlara yedirmek de bir nevi faydalanmaktır. Allah *(Celle Celâlühu)* mutlak bir ifadoyle, onun tümünün haram olduğunu buyurmaktadır. Murdar hayvanın bazı azaları hususunda özel delillerle helal edilen kısımları hariç hiç bir şey ile faydalanmak caiz doğildir.[186]

Ben de derim ki: Cessas'ın bu sözünü Buhari'nin şu hadisi teyid eder; "*Allah Yahudilere lanet etsin. Onlara hayvan yağı yemeleri haram kılınmıştı. Ancak onlar yağları eritip sattılar ve parasını yediler*".

İkinci Hüküm: Ölmüş balık ve çekirgenin hükmü nedir?

Âyeti kerime, ölmüş hayvanın, kanın, domuz etinin ve Allah'tan, başka varlıkların ismi ile kesilen hayvanların etlerinin haram olduğunu beyan eder.

Ancak Ölüm: Hayvanların sebepsiz olarak kendiliğinden ölmesine veya şer'i bir kesişin dışındaki öldürülmeye (elektrikle şoklamak, zehirlemek vs.) denir. Cahiliyet devrinde Araplar, ölen veya öldürülen

185- Ebussuud Tefsiri.

186- Cessâs,Ahkâmul Kur'an

hayvanların etinin mubah olduğunu iddia ederek yerlerdi, Allah *(Celle Celâlühu)*, ölmüş hayvan etini haram kılması üzerine müşrikler, mü'minlerle tartışarak; Allah'ın öldürdüğü bir hayvanın etini yemiyorsunuz da kendi kestiğiniz hayvanın etini mi yiyorsunuz? Diyorlardı.

Bunların bu iddiaları üzerine: "**...Şeytanlar, sizinle mücadele etmeleri için kendi dostlarına mutlaka telkinlerde bulunurlar. Eğer onlara itaat ederseniz, şüphesiz ki siz de Allah'a şirk koşanlardansınızdır.**" âyeti nazil oldu.

Ölen hayvanın tümü, kesin delil ile haram kılınmıştır. Yalnız ölen hayvanların bazılarının etinin yenilmesi hususunda birçok hadis-i şerifin istisnai hükümler getirdiği bilinmektedir.

Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*: *"Bize ölmüş hayvanlardan iki tür ve iki çeşit kan helal kılınmıştır. Balık ve çekirge ile ciğer ve dalak"* buyurdu.[187]

Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*: *"Denizin suyu temiz, içinde yaşayıp ölenler ise helaldir"* buyurdu.[188] Buhari ve Müslim'de Cabir b. Abdullah'dan *(Radıyallahu Anh)*

"Ebu Ubeyde b. Cerrah ile Kureyşlilerin bir kervanının önünü kesmek için Bahile'ye gitmiştik. Azığımız da bir torba hurmaydı. Sahile yaklaştığımızda uzaktan bir kum yığını görünüyordu. İyice yaklaştığımızda onun kum yığını değil, ölmüş bir balina balığı olduğu gördük. Ebu Ubeyde, önce bu, ölmüştür, yenilmez dedi. Fakat daha sonra, Biz Allah'ın *(Celle Celâlühu)* elçisinin elçileriyiz. Zorda kalıp sıkıntıya düştüğünüz zaman yiyiniz dedi.

Bunun üzerine orada kaldığımız müddet içerisinde balinanın etinden yiyerek hepimiz kilo aldık. Medine'ye döndüğümüzde sahilde yediğimiz ölmüş balina balığının eti hususunu sorduğumuzda Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*:

"Onu ancak Allah (Celle Celâlühu), size rızık olarak denizden çıkarmıştır. Sizde, onun etinden hâlâ var mı? Varsa getirin, bize de yediriniz" buyurdu. Bunun üzerine onun etinden Rasûlüllâh'a *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* gönderdik. O da ondan yedi."[189] Hadisini rivayet etmişlerdir.

187- Ahmed b. Hanbel, İbn Mace, İbn Kesir Tefsiri.

188- İmam Malik; Muvatta, İbn Arabi; Ahkâm'ul Kuran.

189- Buhari ve Müslim.

İbn Ebi Evfâ'nın rivayet ettiği: *"Biz Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem) ile yedi defa savaşa katıldık. Savaşta yiyeceğimiz bitince çekirge yedik"*[190] hadisidir.

Cumhur Fakihlerin çoğuna göre: Nakledilen Hadisler, deniz hayvanlarından ölenlerinin yenileceğine delil olarak, âyetteki haram etlerden istisna etmişlerdir.

Hanefi âlimlerine göre: Denizde sırtüstü dönüp ölmüş balıkların yenilmesinin haram olduğu, denizde ölüpte kenara atılan, sırtüstü değil de yan veya karın üzerinde düz duran balıkların etinin yenilmesinin helal olduğuna hükmederler.

Bu konuda Efendimiz *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*: *"Denizin sahile attığı balıklardan veya denizde ölen balıkların etinden yiyiniz. Denizde ölüpte sırtüstü dönmek suretiyle suyun üzerinde kalan balıkları yemeyiniz"*[191] buyurmuştur.

Ancak Maliki âlimleri de: Denizde ölen balıkların hepsinin, helâl oluğuna hükmederler. Yalnız ölen çekirge etinin yenilmesi haramdır. Bunun helâl olması için hiçbir sahih delil yoktur.

Kurtubi: Fakihlerin çoğuna göre tüm canlı veya ölü, deniz hayvanlarının etinin belâl olduğuna cevaz vermişlerdir. Bu görüş zaten İmam Malik'in mezhebidir. Ancak İmam Malik, deniz domuzu hususunda kesin bir hüküm vermekten çekinmiş ve: ona, siz domuz diyorsunuz, demiştir. İbn Kasım da: Deniz domuzunun haram olduğunu zannetmiyorum, ancak ben yiyemiyorum demiştir.[192]

Üçüncü Hüküm: Hayvan kesildikten sonra, içinden çıkan yavrunun kükmü nedir?

Âlimler; hayvan kesildikten sonra, içinden ölü olarak çıkan yavrunun hükmü ve etinin yenilip yenilmeyeceği hususunda ihtilâf etmişlerdir.

İmam Ebu Hanife'ye göre: İçinden ölü olarak çıkan yavrunun yenilmeyeceğine hükmetmiştir. Çünkü cenin ölüdür. Nitekim Allah *(Celle Celâlühu)*, ölü hayvanın etinin yenilmesini kesin olarak haram kılmış ve: **"O (Allah), size ölüyü katiyen haram kıldı"** buyurmuştur.

190- Müslim.

191- Cessas; Ahkâm'ul Kur'an.

192- Kurtubi Tefsiri.

İmam Şafiî, İmam Muhammed ve İmam Ebu Yusuf'a göre ise: Annesinin kesilmesi ile ölü olarak çıkan cenin etinin yenilmesinin helal olduğunu söylemişlerdir. Zira onlar, Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in şu hadis-i şerifini delil olarak getirirler: "*Ceninin kesimi, anasının kesimi iledir*".[193]

İmam Malik'e göre de: Şayet kesiminden sonra, içinden çıkan ceninin azaları tam ve tüyleri çıkmış ise eti yenir. Eğer azaları tamamlanmamış veya tüylenmemişse yenilmez.

Kurtubî ise bu hususta şöyle der: Hayvanın kesiminden sonra içinden ölü olarak çıkan cenin, annesinin parçalarından herhangi bir parça gibidir ve eti yenir.[194]

İmam Ebu Hanife'nin mezhebini teyit eden âlimler: "*Ceninin kesimi, anasının kesimi iledir*" hadisinden anlaşılan, hayvanın (annenin) kesimi gibi, ceninin de kesilmesi lazımdır, demişlerdir. Nitekim hadisin bu şekilde anlaşılmasını da; Arapların atasözlerinde görmek mümkündür.

Mesela: Benim Sözüm, Senin sözündür. Benim Mezhebim, Senin mezhebindir, derken aslında; Sözüm; Sözün gibidir, mezhebim; Mezhebin gibidir, demektedirler.

Nitekim şair şiirinde şöyle der:

"Senin gözün, onun gözüdür. Senin gerdanın, onun gerdanıdır,

Yalnızca senin bacakların daha ince ve narindir."[195]

Dördüncü Hüküm: Ölmüş hayvanın etinden yemeksizin, diğer organlarından faydalanmak mubah Mıdır?

Ata b. Ebi Rabah'a göre: Kesilmeden ölmüş bir hayvanın yağları ve derisinden faydalanmak caizdir. Mesela: İç yağlar, gemilerin yağlanmasında ve derilerin tabaklanmasında kullanılabilir. Ayetteki haram hükmü, sadece ölmüş hayvan etinin yenilmesi içindir. Bu görüşünün delili: **"De ki, bana vahyolunanlar arasında yiyen bir kimsenin yiyeceği içinde haram edilmiş bir şey bilmiyorum."**

Cumhur Ulemaya göre ise: Bunun haram olduğu görüşündedir. Bu görüşlerini "**O (Allah) size ölüyü haram kıldı**" ayetiyle teyit ederler. Çünkü onun haram olmasından kasıt, her yönüyledir. Hz. Rasûlüllâh'ın

193- Ebu Davud'un rivayet ettiği bu hadise, Cessas zayıf demiş, ancak Darimi'nin senediyle gelen bu hadise Sahih de denmiştir.

194- Kurtubi Tefsiri, Fethül Beyan, Ruhul Ma'ani

195- Bu şiiri Ebu Bekir Cessas, Tefsirinde nakletmiştir.

(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem) "Allah (Celle Celâlühu) Yahudilere lanet etsin. Allah onlara hayvanların iç yağlarının yenilmesini haram kılmış, onlar ise iç yağlarını eriterek satıp Karşılığında da aldıkları paralar da yemişlerdir" hadisi de buna delâlet eder ki, haram bir şeyi yemek haram olduğu gibi, onu satıp karşılığında alınan parayı kullanmakta haramdır.

Ancak ölmüş hayvan organlarından faydalanma hususunda (derilerini tabaklama gibi) gelen müstesna hükümler bundan hariçtir.

Beşinci Hüküm: Hayvan kesiminden sonra damarlarda kalan kanların hükmü nedir?

Bu konuda alimler; kanın mutlak olarak, haram ve necis olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Allah *(Celle Celâlühu)*, geçen âyette kanı mutlak olarak haram kılmıştır. Nitekim bir başka ayette "**dökülen kan**" tabirinde kan kelimesini, "**dökülen**" sözüyle ifade etmiştir. Bunun üzerine fakihler; Kanı, mutlak haram eden âyeti, "**dökülen kan**" ayetine hamlederek, yalnız dökülen kanın haram olduğuna hükmetmişlerdir. Hz. Aişe *(Radıyallahu Anha)* şöyle demiştir: "Şayet Allah *(Celle Celâlühu)*, âyette "**dökülen kan**" tabirini buyurmasaydı, insanlar damarlardaki kanları temizlemesi gerekirdi."

Zira damarlarda ve etin içinde kalan kanın haram olmadığı fakihlerin icması ile sabittir. Nitekim ciğer ve dalak, birer kan parçası olmalarına rağmen helal kılınmıştır.

Kurtubi şöyle der: Kesinlikle kan haram kılınmıştır. Sadece damar ve ette kalan kan, haram değildir. Hz. Aişe'den *(Radıyallahu Anha)* rivayet edilen; "*Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem) zamanında çömlekte et pişirirdik. Çömlekteki kandan sararmış bir et suyu oluşurdu. Bizim onu yediğimizi Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem) gördüğü halde bir şey demezlerdi*" hadisi de, et ve damarlarda kalan kanın haram olmadığına delildir.[196]

Altıncı Hüküm: Domuzda haram olan yerler nelerdir?

Âyeti kerime, domuz etinin haram olduğunu ifade etmiştir. Bazı Zahiri mezhebine[197] göre: domuzun etleri haram, iç yağları ise helaldir. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)*, âyette "**domuz eti**" demiş, "İç yağı" dememiştir, dediler.

196- Kurtubi Tefsiri.

197- Ehli Sünnet dışındaki sapık mezheplerden bir mezheptir.

Cumhur Ulema ise: Eti gibi, domuz iç yağının da haram olduğuna hükmetmiştir. Çünkü domuzun etinin çoğu, yağ olduğundan, iç yağları da kapsar. Sahih olan da cumhurun görüşüdür. Ayette Allah'ın *(Celle Celâlühu)* bizzat domuz etini zikretmesi, tümünün haram olduğuna delalet eder. Şayet domuz, şer'i kesimlerle dahi kesilse yine haramdır.

Ancak fakihler, domuz kılından faydalanıp faydalanmayacağı konusunda İhtilaf etmişlerdir.

İmam Ebu Hanife ile İmam Malik'e göre: Domuz kılının dikişte kullanılması caizdir.

İmam Şafii'ye göre ise: Domuzun kılından dahi istifade etmek haramdır.

İmam Ebu Yusuf'a göre de: Domuz kılıyla dikiş yapmayı mekruh görüyorum, demiştir.

Kurtubî de: Domuzun kılı dışında, tümünün haram olduğunda ittifak edilmiştir. Dolayısıyla onun kılı ile dikiş dikmek caizdir. Nitekim Hz. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* zamanında ve daha sonraki zamanlarda İnsanlar, domuz kılını dikişlerinde kullanmışlardır ama bu duruma Efendimizden, nehyine dair hiçbir delil yektur [198] der.

Âlimlerin deniz domuzu hakkındaki ihtilafları:

İmam Ebu Hanife'ye göre: Ayetin umumi olup tüm domuzları kapsadığından su domuzu eti de haramdır.

İmam Malik, İmam Şafii ve İmam Evzâî'ye göre ise: Denizde olan her şeyin yenilmesinde bir beis yektur. [199] Konuyla ilgili geniş daha geniş bilgiler, fıkıh kitaplarında görülebilir.

Yedinci Hüküm: Zorda kalan (açlıktan ölmek üzere olan) bir kimse, ölmüş hayvan etinden ne kadar yer?

Âlimler; Zorda kalan (açlıktan ölmek üzere olan) bir kimse, ölmüş hayvan etinden doyuncaya kadar mı, yoksa ölmeyecek kadar mı yemelidir? Hususunda İhtilaf etmişlerdir.

İmam Malik: Zarurette kalan kimse, ölmüş (murdar) hayvan etinden doyuncaya kadar yiyebilir. Çünkü zaruret hali, ölmüş (murdar) hayvanın haram hükmünü kaldırır ve onu mubah kılar, demiştir.

198- Kurtubi Tefsiri.

199- Cessâs; Ahkamu-l Kur'an. İbn Arabî, Kurtubi Tefsiri.

Cumhur'a göre ise: O eti yemeyi mubah kılan, zarurettir. Ancak zaruret miktarınca yiyebilir. Zira zarurette kalan kimse, ölmüş murdar hayvan etinden hayatını kurtaracak kadar yiyebilir.

Bu hususta Âlimler arasındaki ihtilafın nedeni; "**...Kim bunlardan yemek zorunda kalırsa** - (kimseye) **saldırmamak ve haddı** (ölmeyecek miktarı) **geçmemek şartıyla - onun üzerinde günah yoktur**" âyetinden bu anlaşılmıştır. Çünkü Cumhur Ulema; ayeti saldırma anlamına gelen "**bağiy**" kelimesini; ihtiyaç olmadan, ölmüş hayvan etinden yeme, Haddi aşma anlamına gelen "**âdin**" kelimesini de zaruret sınırlarını aşma olarak tefsir etmiştir. Âyeti bu şekilde tefsir eden Cumhur Ulema, ondan şu hükmü çıkarmıştır: Zarurette kalan kimse, ölmüş murdar hayvan etinden hayatını kurtaracak kadar yiyebilir. **İmam Malik ise:** ayeti "**bağiy**" ve "**udvan**" kelimelerini; İslâm Halifesine isyan edip başkaldıran, şeklinde tefsir etmiştir. Ancak her iki görüş de itibara değer görüşlerdir.

Allah *(Celle Celâlühu)* her şeyin en iyisini bilendir.

AYETLERDEN ÇIKARTILAN DERSLER

Müminler için helal kazanç olmak şartıyla, temiz olan her yiyecek helal kılınmıştır.

Müminlerin, Yüce Allah'ın sayısız nimetleri karşısında, şükretmeleri vaciptir.

Sadık müminlerin Allah *(Celle Celâlühu)* için yaptıkları ibadetler de samimi ve ihlâslı olmaları farzdır.

Allah *(Celle Celâlühu)*, kullarına temiz şeyleri değil, pis şeyleri yemeyi haram kılmıştır.

İnsanlara zaruret halinde, haram kılınan ölü etlerin yenmesi mubah kılınmıştır.

AYETLERİN İHTİVA ETTİĞİ HİKMETLER

Yüce Allah, mümin kullarına temiz şeyleri yemeyi helal, ölmüş hayvan, kan domuz eti ve pis şeyleri de haram kılmıştır. Rabbimiz insanları nefislerine eziyet vermekten ve helal nimetlerden kendilerini mahrum kılmaktan men etmiştir. Çünkü müşrikler, Allah *(Celle Celâlühu)*'ın haram kılmadığı bir takım şeyleri - Mesela: altıncı doğumunda erkek doğuran deveyi kesip kendilerine haram kılan, cahiliye âdeti gibi veya üzerinde uzun bir yolculuk yapılan deveyi işi bittikten sonra kesip etini de yememeyi adak etmeleri - kendilerine haram kılmışlardı.

Hristiyanların yaygın mezhebine göre: İnsanları Allah *(Celle Celâlühu)*'a en çok yaklaştıran ameller, nefse hakaret, eziyet etme, Rabbimizin helal ve temiz kıldığı nimetlerden nefsi men etmeyi, "ruha hayat yoktur" inancı ile vücuda eziyet verme gibi hareketlerdi. Bu yanlış hükümler, onların din adamları tarafından ortaya çıkartılmıştır. Allah'ın *(Celle Celâlühu)* gönderdiği şeriatların hiçbirin de bu tür batıl inançların eseri dahi yoktur. Bundan dolayı Allah *(Celle Celâlühu)* bu ümmeti vasat bir ümmet kılarak iyi ve temiz yiyecekleri helal kılmıştır. Zira Rabbimiz, insan vücudunun hakkı olan güzel nimetleri verdiği gibi, ruha da hayat hakkını tanımıştır.

Allah *(Celle Celâlühu)* her türlü temiz şeyleri mubah, pis şeyleri haram kılmıştır. Bu nimetlere karşılık kendisine şükretmemizi emretmektedir. Bizi hayvanlar gibi yalnız cisme, melekler gibi yalnız ruha önem veren kimseler kılmamış, mutedil ve orta bir şeriatla kâmil bir ümmet yapmıştır.

Ölmüş hayvan etinin haram oluşunun bazı hikmetleri, ondaki zarardan dolayıdır. Kendiliğinden ölen bir hayvan, ya hastalıktan veya ani bir sebepten dolayı ölmüştür.

Hastalanarak ölen bir hayvanın vücuduna hastalık yayıldığından, hastalıkla dolu olur.

Ani bir sebepten ölen bir hayvanın vücudunda ve kanında birçok zararlı şeyler bulunur. Şayet etten yenilirse, insana zararlı mikroplar geçebilir. Tüm bu sebeplerden ötürü yüce Allah, ani ölüm veya hastalıkla kendiliğinden ölen hayvan etinin yenilmesini haram kılmıştır.

Kesim anında akan kanın haram oluşunun bazı sebebi; pis ve zararlı olduğu içindir. Birçok zararlı mikrop ve hastalık verici elementler biriktiğini bu gün tıp dahi tespit etmiştir.

Dolayısıyla kanı dökülmeden yenen etin mikropları vücuda yayılarak insanı hasta eder.

Domuz etinin haram olmasının bilinen hikmeti; Domuz, birçok pis ve necis şeyleri yer. Onları yediği için de pis ve necistir. Çok saldırgan mikropları vücudunda taşıdığından onun etinden yiyen kimsenin vücudunu bu mikroplar tahrip etmeye başladığını bu gün tıpta keşfetmiştir. Domuz etini yiyen kimse, onun huyundan da alır. Bunların en çok bilineni, kıskanmamasıdır. Domuz etini çok yiyen halk topluluklarında kıskançlık duygusunun kaybolduğunu görürüz.

İslâm şehidi seyyid kutub, şöyle der: Domuz, sağlam ve temiz bünyeli herkesi tiksindirir. Asırlarca evvel Allah'ın *(Celle Celâlühu)* haram kılınan domuzun etinde, kanında ve bağırsaklarında kıl kurtçuklar bulunduğunu bugünkü tıpta tespit etmiştir. Birtakım kişilerin güya, ilerlemiş bugünkü pişirme cihazlarıyla kullanılması ve etlerinin yüksek sıcaklıkta kaynatılması sonucunda bu zararlı kurtçuklar ve yumurtaları ölmekte ve tehlike arz etmemektedir. Bu iddiada bulunanlar, ilmin uzun yıllar yaptığı çalışmalar sonucunda ancak bir tek zararı keşfettiğini unutuyorlar. Hangi akıllı, domuz etinde hala tespit edilmemiş daha birçek mikropların ve zararlı şeylerin bulunmadığını kesin olarak söyleyebilir?

Hiç şüphesiz İslam şeriatı, beşeri ilimleri yüzlerce yıl gerilerde bırakan, güvenilmeye, inanmaya ve iman etmeye daha layık değil midir? Öyleyse bu konuda yine kesin hükmün, Yüce Allah'ın, helal kıldığını helâl, haram kıldığını haram olduğunu kabul edelim. Nitekim bu karar ve hüküm, her şeyin Hakîmi ve Her şeyi en ince ayrıntılarına kadar bilen Allah *(Celle Celâlühu)* tarafından verilmiştir.[200]

Allah'tan *(Celle Celâlühu)* başkası adına kesilen hayvanlara gelince; Hiç bir illet taşımaksızın mutlak olarak kesinlikle haramdır. Bu haram oluş, herhangi bir sebepten dolayı değil, yalnız Allah'tan *(Celle Celâlühu)* başkasına teveccüh edilmiş olduğundandır. Çünkü Biz Müslümanlar için vücut temizliği kadar kalp ruh ve düşünce temizliği çok mühimdir. Dolayısıyla bu, bir tür manevi pislik ve necaset olup, hakiki ve maddi pisliğin bir parçasıdır. Nitekim İslâm Dini, yönelişin ve mukaddesliğin kayıtsız ve şartsız ancak, eşi ve benzeri olmayan Allah *(Celle Celâlühu)* için olmasını emretmiştir.

200- Seyyid Kutub; Fi Zilali'l Kur'an.

8. DERS

"KISASTA SİZLER İÇİN HAYAT VARDIR"

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِى الْقَتْلٰىۜ اَلْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْاُنْثٰى بِالْاُنْثٰىۜ فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ اَخ۪يهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ وَاَدَٓاءٌ اِلَيْهِ بِاِحْسَانٍۜ ذٰلِكَ تَخْف۪يفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌۜ فَمَنِ اعْتَدٰى بَعْدَ ذٰلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ اَل۪يمٌ ﴿١٧٨﴾

MANASI

178 - "Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı. Hüre hür, köleye köle, kadına kadın (öldürülür). **Ancak her kimin cezası, kardeşi** (öldürülenin velisi) **tarafından bir miktar bağışlanırsa artık** (taraflar) **hakkaniyete uymalı ve** (öldüren) **ona** (gereken diyeti) **güzellikle ödemelidır. Bu söylenenler, Rabbinizden bir hafifletme ve rahmettir. Her kim bundan sonra haddi aşarsa muhakkak onun için elem verici bir azap vardır.**

179 - Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için hayat vardır. Umulur ki suç işlemekten sakınırsınız." (Bakara Suresi)

AYETLERİN KELİME MANASI

(كُتِبَ); "Kütibe aleyküm": **"Size yazıldı"**, Ferrâ: Kur'an'ın neresinde bu ifadesi bulunursa manası;"furida aleyküm" yani **"Size farz kılındı"** anlamındadır[201] demiştir.

Şair şöyle der:

"Bize savaş farz kılındı ve o bizim içindır.[202]

Şair; Kutibe kelimesini, furida anlamında kullanmıştır.

201- Ferrâ; Maani'l Kuran.

202- Taberi Tefsiri. Kurtubi Tefsiri. Şair: Ömer bin Rebi'a'dır.

Taberî'ye göre: Ayetteki "**...size kısas yazıldı**" ayeti, "**...Size kısas farz kılındı**" anlamına gelmektedir. Arap dili ve edebiyatında ve birçok şiir ve nesirlerde "yazıldı" anlamındaki "kutibe" kelimesinin "farz kılındı" anlamındaki "furida" kelimesi yerine kullanıldığı sayılamayacak kadar çok görülmektedir. [203]

(الْقِصَاصُ); "**Kısas**", herhangi bir şahsın yaptığına misliyle karşılık vermek demektir.

Kısas: takip etmek ve izinden gitmek manasına gelen, "kassa" kelimesinden türemiştir.

Kısas: Akıtılan kanın kısas yapılarak izini sürmek demektir. Bu manada bir ayeti kerime: "**Akıtılan kanlarda sizin için kısas vardır**" buyrulmuştur.

Lisan'ul Arap'ta: "Kasastu şey'e" demek; bir şeyi, adım-adım takip etmek demektir. Bir ayeti kerimede de: "(O), **kız kardeşine, onu takip et dedi**" derken; Kassa kelimesini kullanmıştır.

Kısas; Kaved demektir. Yani: Öldürmeye karşılık öldürmektir.

Şair şöyle der:

"Kısas bizlere farz kılındı,
Kısas, biz Müslümanlar için en adil ve hikmetli
bir hüküm olmuştur."[204]

(الْقَتْلَى); Katle kelimesi, katl kelimesinin çoğulu olup "**öldürülenler**" anlamındadır. Bu ifade erkek ve kadınları içine alır. Aynı şekilde yine "Cerha" kelimesi de "Cerih" kelimesinin çoğulu olup; Yaralılar manasına gelmektedir. Kadın ve erkekler için geçerlidir. Yine aynı şekilde Sar'a kelimesi Sar'ı kelimesinin çoğulu olduğu gibi.

Lisanul Arap'ta şöyle der: "Raculun katil" Fa'il vezni ile gelip, Maktul demektir. "İmraetun katil", yani Maktule; Öldürülen kadın demektir. "Katiletü beni fülan" dediğin zaman "Katiletü" kelimesinin sonunda "He" harfiyle durursun.

Taberî'ye şöyle der: İnsanlar tarafından, ruhun cesedinden ayrılmasına ve öldürülene katil veya maktul denir.[205]

203- Taberi.

204- Lisan'ul Arap. (kasas) maddesi.

205- Taberi.

Kendi eceliyle, ruhun cesetten ayrılmasına ve ölene de, mevt (ölüm) adı verilir. Bu anlamda bir ayeti kerimede: (أَفَإِنْ مَّاتَ أَوْ قُتِلَ); **"Şayet O (Peygamber), ölse veya öldürülse..."** Derken aynı ayrımı yapmıştır.[206]

(عُفِيَ); kelimesi; **"affetmek ve hakkından vazgeçmek"** anlamındadır.

Aynı anlamı ifade eden bir ayeti kerime de: (عَفَا اللّٰهُ عَمَّا سَلَفَ); **"Allah sizin önceki günahlarınızı bağışladı".**

Ayetteki anlamı ise: öldürülen kişinin kardeşi veya diğer bir yakını tarafından, öldüren şahsın katlini terk edip ondan diyet almaktır.

(فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ); **"İyilik ve tatlı dille diyet istemek"** anlamındadır. Yani ölen adamın velisi (kardeşi, babası veya oğlu) öldürenden, şeriatın tayin ettiği kan bedelini alırken güzel bir dille İsteyip almasıdır, öldürenin de ödeyeceği fidyeyi (kan bedelini) geciktirmeden tayin edilen zaman da münakaşasız ve iyilikle ödemesidir.

(فَمَنِ اعْتَدٰى); **"Haddini aşarsa".** Yani: Bir kimse, öldürülenin diyetini aldıktan sonra katili veya bir yakınını öldürürse, haddi tecavüz etmiş olur ve Allah *(Celle Celâlühu)* İndinde ona çok şiddetli bir azap vardır.

(الْأَلْبَابِ); **"Salim akıl sahipleri"** anlamındadır. "Lüb" kelimesinin çoğul olup, aslında hurma çekirdeğinin tohumudur.

AYETLERİN TOPLU VE GENEL MANALARI

Allah *(Celle Celâlühu)* genel manada şöyle buyurur: Ey iman edenler, bir kişiyi öldürene kısas yapmak farz kılınmıştır. Birbirinizin canına kastetmeyiniz. Şayet hür hürü, köle köleyi, kadın kadını öldürürse, siz de onu öldürünüz. Adalet ve eşitlikten ayrılmayınız. Zulmü yapmayı terk edin ve hür karşılığında birkaç hürü, bir köle karşılığında bir hürü, bir kadın karşılığında bir erkeği öldürmeyin. Şayet böyle yaparsanız, bu zulüm ve düşmanlık olur Kim, kısası terk edip diyet almaya razı olursa, kan dökmeden, iyilikle ve maruf bir şekilde diyet istesin ve alsın. Katil, anlaşılan diyet miktarını tam olarak, zamanında ve güzellikle ödesin. İşte bu size farz kılınan hükümdür.

Ey müminler, kısası af edip diyete dönmek, ihsanı izhar için Allah tarafından size bir hafifletme ve kolaylıktır. Diyet hükmü, ancak

206- Ğarib'ul Kur'an; Asfahani.

müminler için has bir hükümdür. Hâlbuki Yahudilerin şeriatında kısas karşılığında diyet vermek veya almak gibi bir hüküm yoktur. Artık bundan sonra kim haddini aşarsa, onun için çok şiddetli bir azap vardır. Yani bir kimse, diyet aldıktan sonra katili öldürürse Allah *(Celle Celâlühu)* onu pek elem verici bir azaba müstahak eder. Çünkü o, kısasa karşılık, aldığı diyet ile katile dokunmayacağına söz vermiştir.

Ey salim akıl sahipleri, sizin için kısasta hayat vardır. Kısastaki hayat, katilleri, başkasını katlettikleri zaman, kısasla kendilerinin de katlolmalarıyla ve bu şekilde insanlara zarar vermekten alıkoymakla başlar. Öldüreceği kimsenin hayat bedelini, kendi hayatıyla ödeyeceğini bilen kimse, bu işi yapmaktan mutlaka vazgeçecektir. Bu suretle kan dökülmesinin önü alınmış ve herkes kendiliğinden korunmuş olur. Halkın hayatını teminat altına alan kısas sizler için, dünya ve ahiret saadeti olmuştur. Buda hiç şüphesiz Allah'ın *(Celle Celâlühu)* kanunu ve dinin bir hükmüdür.

AYETLERİN NÜZUL SEBEBİ

Ayetin nüzul sebebi; Katâde'nin şu rivayetidir: Cahiliye döneminde insanlar arasında zulüm ve düşmanlık yaygındı. Öyle ki birbirine düşman iki köy ahalisi arasında bir kabileden öldürülen bir köleye karşılık diğer kabilenin, - diğerlerinden daha şerefli ve üstün olduğunu göstermek için- kölemizin karşılığında bir hür kişi öldürürüz -veya bir kadın, diğer kabileden bir kadını öldürünce, katledilen kadının kabilesi, - öldürülen kadınımız karşılığı da ancak bir hür erkek öldürürüz - derlerdi. İşte bu nedenle "**...Hür, hür karşılığında, köle, köle karşılığında, kadın, kadın karşılığında öldürülür**" âyeti nazil oldu.[207]

Said bin Cübeyr'den *(Radıyallahu Anh)* İslâm'ı kabul etmeden kısa bir süre önce iki Arap kabilesi arasında kadın ve kölelerin dahi öldürüldüğü büyük bir savaş yapılmıştı. Aralarında öldürülen ve yaralananlar da vardı, İslâm gelinceye kadar da birbirlerinden kısas ve diyet namına hiçbir şey almamışlardı. Silah ve servet bakımından diğerine göre daha zengin olan kabile, - öldürülen bir köle veya kadınımızın yerine onlardan hür bir erkek öldürünceye kadar anlaşma yapmayacağız - diyerek yemin ederlerdi. Bunun üzerine "**Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı...**" [208] Emridir.

207- Buhari, Nesai, Süyûti; Dürrü'l Mensur. Kurtubi Tefsiri. İbn Cevzi; Zadü'l Mesir. Taberi Tefsiri.

208- Süyûti. İbn Kesir. Taberi Tefsiri.

AYETLERDE VARİD OLAN İNCELİK ve LATİFELER

Birinci latife: Yüce Rabbimiz kısas karşılığı diyeti meşru kılmakla müminlere ikramda bulunmuştur. Zira diyet Tevrat'ta yoktu.

İmam Buhari, İbni Abbas dan *(Radıyallahu Anh)* İsrail oğullarına gönderilen şeriatta kısas vardı. Fakat diyet yoktu. Bu hüküm, yalnız müminlere verilmiştir. Rabbimiz bu ümmete şöyle buyurmuştur:

كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى **"Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı. Hüre hür, köleye köle, kadına kadın** (öldürülür). **Ancak her kimin cezası, kardeşi** (öldürülenin velisi) **tarafından bir miktar bağışlanırsa artık** (taraflar) **hakkaniyete uymalı ve** (öldüren) **ona** (gereken diyeti) **güzellikle ödemelidir. Bu söylenenler, Rabbinizden bir hafifletme ve rahmettir. Her kim bundan sonra haddi aşarsa muhakkak onun için elem verici bir azap vardır"** ayetin de bağışlamak ve af'den den maksat, kasten adam öldürmekte diyetin, bu ümmet için kabul edildiğidir.

Ayetteki: فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ "...(öldüren) **ona** (gereken diyeti) **güzellikle ödemelidir"** cümlesinden maksat da: diyeti kabul eden kan sahibinin, iyilik ve memnuniyet içerisinde, güzellikle onu almasıdır. Katil veya velisinin de anlaşılan diyet miktarını, tam olarak, güzellikle ve ihsanla ödemesidir. ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ **"Bu söylenenler, Rabbinizden bir hafifletme ve rahmettir."** emrinden kasıt, daha önceki ümmetlerde diyet hükmünün olmadığıdır. İslâm şeriatındaki bu hükümlerin, daha önceki ümmetlerdeki şer'i hükümlerden daha hafif olduğunu gösterir. فَمَنِ اعْتَدَى بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ **"Her kim bundan sonra haddi aşarsa muhakkak onun için elem verici bir azap vardır"**[209] rivayetini yapmıştır.

İkinci latife: وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ **"Kısasta sizler için hayat vardır."**

Bu konuda Zeccâc şöyle der; Öldüreceği kimsenin hayat bedelini, kendi hayatıyla ödeyeceğini bilen kimse, adam öldürmekten vazgeçtiği gibi öldüreceği adamın ve kendisinin de hayatını kurtarır.

209- Buharı, Nesai, Taberi Tefsiri, Süyûti.

Şair şöyle der:

"Ebu Malik'e benden bir mektup ulaştırınız,

Tehdit ve azarda (kısas) **kavimler için hayat vardır."**

Bu şekilde kavimler arasında barış olduğu gibi hayat da vardır[210] der.

Üçüncü latife: Kuran'ın en belagatli ve en veciz ayetinin kısas ayeti olduğu söylenmiştir. Bu veciz ayet, Kısasın hikmetini, beyan etmiştir. Belagat inceliklerinden olan; bir zıt kelime, kendi zıddı olan dığer bir kelimenin yerine geçerek onun anlamını ifade eder. Nitekim ayette, hayat kelimesi, öldürme kelimesi yerine kullanılmıştır. Aynı şekilde kısas kelimesinin marife (bilinen), hayat kelimesinin nekre (bilinmeyen) tabiriyle ifade edilmiş olması, kısasta insanlık için büyük bir hayat olduğunu bildirir. Kısastaki hayat katillerin başkalarını katletmekten alıkoymakla başlar, Bu da insanlığa hayat kazandırır.

Bu âyetteki vecize ve belagat; Kuran'da ki icazın en yüksek mertebesidir. Arapların ittifakıyla, Kısas âyetinin anlamını taşıyan bu kısa cümleleri, ondan daha veciz ve kısa bir şekilde başka bir tabirle ifade edilmesi mümkün değildir. Bu beliğ ve icaz dolu kısa ayete rağmen Arap beliğleri aynı manayı şu sözlerle ifade etseler de ancak icazlığı kaybetmişlerdir:

"Adam öldürmek, öldürülmeyi daha çok nefyeder", "Bir kısmını öldürmek, topluma hayat vermektedir", "öldürme olayını çoğaltınız, öldürme azalsın". Araplar bu vecizeler içerisinde en veciz ve beliğ: "adam öldürmek, öldürmeyi daha çek nefyeder" vecizesini görüyorlardı. Ve onda ittifak etmişlerdi.

Bu hususta İmam Fahreddin Râzî şöyle der: Kısas âyetinin nazmı ile Arap vecizeleri arasında bir kaç açıdan çok büyük farklar vardır:

"Kısasta, hayat vardır" ayeti kerimesi, Arapların "öldürmek, öldürülmeyi daha çok nefyeder" vecizesinden, ayeti kerimesinin, harfleri daha az ve kapsamlıdır.

"Öldürmek, öldürülmeyi daha çok nefyeder" vecizelerinin anlamı şudur: Gerçekten bir şeyin kendi yokluğuna sebep olması lazımdır. Böyle bir şeyde görünüşte mümkün değildir.

"Öldürmek, öldürülmeyi daha çok giderir" vecizelerinde (öz ve kısa olarak) öldürme kelimesi tekrar edilmektedir. Hâlbuki ayeti kerimesi,

210- İbn Cevzi; Zadü'l Mesir.

olan ayette bu tekrar yoktur. Zira Arap edebiyatında bir kelimenin aynı cümlede tekrar edilişi, ayıp sayılmıştır.

"Öldürmek, öldürülmeyi giderir" veciz sözleri, insanı yalnız adam öldürmekten alıkoyar. Nazmı celil ise; kişiyi hem yaralamadan, hem de adam öldürmeden men eder. Dolayısıyla ayetin, daha kapsamlı ve geniş anlamlar ifade eder.

Zulmederek öldürmekte aynı şekilde katletmektir, hiç bir zaman öldürmeyi ortadan kaldırmadığı gibi çoğalmasına da sebep olabilir. Arapların kendilerine göre bu konuda en veciz sözlerinin zahiri, batıl ve boş bir söz olur. Nazmı celil ile Arapların o veciz sözleri arasındaki fark bu şekilde açıkça ortaya çıkmaktadır. [211]

FIKHİ HÜKÜMLER

Birinci Hüküm: Hür, köle ile Müslüman zimmî [212] ile kısas yapılır mı?

Fakihler hür bir kimse, bir köleyi, Müslüman bir kimse, bir zimmîyi öldürdüğü takdirde hür kimseyle, Müslüman'ın kısas edilip edilmeyeceği hususunda ihtilaf etmişlerdir.

Cumhura (Maliki, Şafiî, Hanbelî) göre: Hür; köleyi, Müslüman; zimmîyi öldürürse, hür ve Müslüman öldürülmez.

Hanefi'ye göre ise: Hür; köleyi, Müslüman; zimmîyi öldürürse, hür ve Müslüman öldürülür.

Cumhurun delilleri:

Kur'an, hadis ve akli yoldan delilerle, mezheplerini teyit etmişlerdir.

Kur'an'dan delilleri: "**Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı...**" âyetinde, kısasta eşitliği emreden Yüce Allah, daha sonra "**Hüre hür, köleye köle, kadına kadın** (öldürülür)" âyetiyle de kısasta eşitliğin nasıl olacağını beyan etmiştir. Hür ile köle, Müslüman ile zimmî arasında kısas bakımından bir eşitlik yoktur. O halde hür köle ile Müslüman da zimmî ile kısas yapılarak öldürülemez.

Sünnet'ten delilleri: Buhari'nin Hz. Ali *(Radıyallahu Anh)*'den rivayet ettiği hadiste: "*Müslüman, kâfirle kısas yapılamaz*".

211- İmam Fahreddin Razi; Ruh'ul Ma'ani adlı eserinde, bu iki ibare arasında on iki değişik faklardan çok beliğ bir şekilde bahsetmiştir.

212- [Zimmi, İslam Devletinde yaşayan, devlete vergisini [haraç] veren ve devletin gözetimi altında yaşayan gayr-i müslim kişilere denir.]

Aklî delilleri: Köle; Hürriyetsizliği nedeniyle bir eşya gibidir. Kâfir ise, küfründen dolayı bir hayvan gibidir. Rabbimizde: (إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِندَ اللهِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لاَ يُؤْمِنُونَ)

"Yeryüzünde yürüyen hayvanların, Allah katında en kötüsü şüphesiz ki kâfir olanlardır. Artık onlar iman etmezler." Âyetiyle buna işaret eder.

Hayvan mertebesinde olan kâfir, Müslüman'a nasıl eşit olabilir ve öldürülebilir?

Hanefi'nin delilleri:

Hanefilerin getirdiği bazı delilleri, özet olarak şöyledir:

Allah *(Celle Celâlühu)*, **"Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı..."** âyetidir. Âyeti kerime umumu ifade ettiği için hür, köle, Müslüman ve zimmî bütün katilleri kapsar. **"Hür, hür ile köle, köle ile..."** âyeti ise cahiliye devrindeki zulmü ortadan kaldırmak için Allah *(Celle Celâlühu)* tarafından emredilmiştir.

Çünkü Araplar, cahiliye devrinde bir hür karşılığı, bir kaç hürü bir köle karşılığı, bir hürü, bir kadın karşılığında da bir hür erkeği zulmederek öldürürlerdi, işte onların bu zulümlerinin iptali için bu âyeti inzal buyuran Allah *(Celle Celâlühu)*, kısasın yalnız katil olana (vasfı ne olursa olsun) uygulanacağını tekitle beyan etmiştir. Bu anlayış, yukarıda geçen nüzul sebebinden de anlaşılır.

"Biz onda (Tevrat'ta) **onların üzerine** (şunu da) **yazdık. Cana can..."** âyeti, öldürenlerin kısasını gerekli gördüğünden umumi bir ifadedir. Bu âyet bizden önceki ümmetlerin şeriatlarında bildirilen kısas hakkındaki bir hükümdür. Eski ümmetlerin şeriatlarını nesh eden (kaldıran) bir nas bulunmadığı takdirde, bizim de şeriatımızda bir hüküm içerir. Nitekim bu âyeti nesh eden hiçbir delile de rastlanmamıştır.

Bir ayeti kerimede: (وَمَن قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهِ سُلْطَانًا) **"Bir kimse zulmen öldürülürse, onun velisine** (hakkını alması için) **yetki verdik. Ancak bu veli de kısasta ileri gitmesin. Zaten** (kendisine bu yetki verilmekle) **o, alacağını almıştır"** âyeti, zulüm ile öldürülen köle, hür, Müslüman ve zimmîlerin hepsini kapsamına almış, velilerine, sulta (hak alma yetkisi) bir velayet (kısas) hakkını tanımıştır.

Rasûlüllâh Efendimizin *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*,*"Müslümanların kanları (hür olsun köle olsun) eşittir. Onlar, gayri Müslimlere karşı*

kuvvetli bir güçtürler"[213] hadisine göre köle ile hür, bilhassa kısas hükmünde eşittirler.

Bir diğer hadiste de: *"Kim, kölesini öldürürse, onu öldürürüz. Kim kölesinin burnunu keserse, onun burnunu keseriz. Kim, kölesini hadımlaştırırsa onu hadımlaştırırız"*[214] hadisi hür, köleyi öldürürse, onun da öldürüleceğine delildir.

İmam Beyhâki'nin Abdurrahman Beylemânî'den rivayet ettiği, *"Resulüllah (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem), bir zimmî öldüren bir Müslümanın kısasını icra ettikten sonra "Ahdine vefa gösterenlerin en kerimiyim"* buyurdu.[215] hadisi, hürün de köle karşısında kısas edileceğini gösterir.

Bir Müslümanın bir zimmî ile kısas edilmesinin bir başka delili de; tüm Müslümanların ittifakla; zimmînin malını çalan bir Müslümanın, hırsızlığından dolayı eli kesilir, öyleyse bir Müslüman, bir zimmîyi öldürürse, kısas yapılması farz olur. Zira kana hürmet etmek, mala saygı göstermekten daha büyük ve önemlidir. Özetle delillerini aktardığımız her iki gurup arasındaki ihtilaf, âyetlerin farklı anlaşılmasındandır.

Hanefilere göre, âyetin baş tarafı, başlı başına bir delildir. Çünkü âyet; "**Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı...**", cümlesiyle tamamlanmıştır.

Cumhura (Maliki, Şafiî ve Hanbelî) **göre ise**. "**Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı...**" âyetinde, kısasla ilgili cümle tamamlanmamıştır. Âyetin tamamlanışı ancak "**Hüre hür, köleye köle, kadına kadın** (öldürülür)" cümlesiyle tamamlanmaktadır. Âyetin başındaki "**size kısas farz kılındı**" cümlesini tefsir eder etmiştir.

Kısas âyeti, onun çeşitleri ve kısımlarını beyan etmek için varit olmuştur. Eğer böyle olmasaydı, âyetin başlangıç kısmını anlamak güç olurdu.

Hanefiler, Cumhurun görüşüne itiraz ederek şöyle derler: Hür erkek, hür kadını veya bir köle, bir hür kimseyi öldürürse uygun olan, hür erkek ve kölenin öldürülmemesidir. **Hâlbuki Cumhur**: Köle, hür kimseyi veya hür erkek, bir hür kadını öldürürse, köle ve hür kimseye kısas yapılır diyorlar.

213- Ebu Davud, hasen isnadla rivayet etmiştir.

214- Ebu Davud, Tirmizi, Nesai. İsnadı Hasendir.

215- İbn Selâm; Bu hadisin senedi yoktur der. Kurtubi ise, hadisin hem mürsel, hem de ravisinin zayıf olduğunu söylemiştir.

Cumhur (Maliki, Şafii, Hanbelî) **da Hanefilerin görüşüne itiraz ederek şu cevabı verdiler**; Kısas âyetinin zahiri manası, köle, hür adamı öldürürse, onun öldürülmemesini gerektirir. Ayetin manasına baktığımız zaman, kölenin köle ile kısası yapıldığını görürüz, öyleyse köle, hürü öldürürse, kölenin kısas yapılması daha evladır. Hür kadını öldüren hür erkeğin öldürülmesi, icma ile sabittir. Şayet icma olmasaydı hür erkek, hür kadın ile öldürülemezdi.

Muhterem Şeyh Ali Sâyis, Ahkâm Ayetlerinin Tefsiri isimli eserinde: Bu meselede en makul olanı, İmam-ı Azam Ebu Hanife'nin görüşünün daha kuvvetli olduğudur. Zira cumhurun; âyetin sonundaki taksim ve çeşitlendirmede muteber olan, eşitliğin beyanıdır. Tüm bunlar onların yanlış beyanda bulunduklarını gösterir. Onlar, hür erkeğin hür kadınla, hür kadının da hür bir erkekle kısas edilmesi görüşünde oldukları gibi, hür bir kimsenin, köleyle kısas edilmesini uygun görmemişlerdir. Fakat kölenin, hür bir kimseyle kısas edilmesini de caiz bulmuşlardır. Bu anlayış, onların görüşünü zayıflatmaktadır.

İmam-ı Azamın görüşünde ise, böyle bir zayıflık yoktur. O zaman köle hürre, Müslüman da zimmîye eşittir. Bunların hepsinin kanının dökülmesi haramdır[216] der.

Mezhepler Arasında Tercih:

İmam-ı Azamın mezhebi gereği; Hür birisinin köleyle öldürülmesi mana bakımından akla uygundur. Bu görüş Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* :"*Kim kölesini öldürürse, onu öldürürüz*" hadisi ile de teyit edilir, İslâm, hür ile kölenin kanlarını birbiri ne eşit görmüştür. Kölenin nefis ve hakkının korunması, hürün nefis ve hakkının korunması gibidir. Bunun için hür, köle ile kısas yapılır.

Müminlerin kâfirle kısas yapılması hususunda İmam-ı Azam: Mümin, kâfirle kısas yapılır, derse de, tercih olunan mezhep cumhurun görüşüdür. Nitekim onların görüşü, Buhari'nin "*Müslüman, kâfirle kısas yapılamaz*" rivayetine dayanır.

İbn Kesir şöyle der: Cumhur'un bu deliline zıt bir tevil veya sahih bir hadis yoktur.[217]

Mümin, kâfirle eşit olabilir mi? Kâfir, Allah *(Celle Celâlühu)* katında yerde yürüyen canlı varlıkların en aşağılığıdır. Mümin ise temizdir.

216- Şeyh Sayis; Ahkâm Âyetlerinin Tefsiri. Eski Ezher Şeyhi.

217- İbni Kesir Tefsiri.

Nitekim Allah *(Celle Celâlühu)*: **"Müşrikler ancak bir necistir" "De ki: Murdarla temiz** (hiçbir zaman) **bir olmaz"** buyuruyor. Buna göre, temiz bir mümini, murdar bir müşrikle nasıl öldürebiliriz? İnşallah bu hususta tercih edilecek olan, cumhurun görüşüdür[218] demektedir.

Bir araştırmamda (Sabuni) şu latif kıssaya rastladım:

Bir gün Ebu Yusuf, Halife Harun Reşid'in Kadılığını yaptığı sırada, zimmî bir kâfiri öldüren bir Müslüman getirildi. Ebu Yusuf; Müslüman'ın kısasla öldürülmesine hükmetti. Bir müddet sonra Ebu Yusuf oturuyorken, bir adam, içinde yazı olan bir kâğıdı İmamın kucağına attı ve gitti. Ebu Yusuf kâğıdı açınca şu beyitlerle karşılaştı:

"Ey Müslüman'ı kâfirle öldüren kimse,

Zulmettin, zalimin adil olmadığı gibi.

Ey Bağdat ahalisi alimleri ve şairleri,

"İnna lillahi" deyin ve dininize ağlayın.

Sabredin, ecir sabredenler içindir.

Zulmetti Ebu Yusuf dininize,

Müslüman'ı öldürerek kâfirden ötürü".

Bu şiiri okuyan İmam Ebu Yusuf, hemen Harun Reşid'in yanına vararak ona şiiri okur. Bunun üzerine Harun Reşit: Ey İmam! Bu olay büyük bir fitneye sebep verebilir. Bunun çaresine bir bak dedi. İmam Ebu Yusuf, hemen öldürülen zimmînin varislerine giderek onlardan, bu olay hakkında delillerini istedi ancak onlar gerekli delili getiremeyince, İmam, onlar için katilden diyet talebinde bulundu ve Müslüman'ın kısasla öldürülmesini engelledi.

Latif Bir Münazara

Ebubekir b Arabî, Ahkâmü'l Kur'an adlı eserinde latif bir münazarayı zikrederek şöyle der; Hicretin dört yüz seksen yedinci yılında biz Mescidi Aksa hareminde oturuyorken yanımıza İmam Azam'ın mezhebinin büyük âlimlerinden İmam Zevzeni, Hz. İbrahim'in *(Aleyhisselam)* kabrine ziyaret için geldi. Meclisteki bazı âlimler ona; Müslüman, kâfir ile kısas yapılır mı? Diye sordu. Zevzeni de, Evet. Ondan bu husustaki delilinin ne olduğu sorulunca, Allah'ın *(Celle Celâlühu)* **"Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı..."**âyetidir. Bu âyet geneli ifade ettiğinden, öldürenlerin tümünü içine alır dedi.

218- İbni Kesir.

Orada bulunan Şafii fakihlerinden Atâ Makdesi ile Zevzenî arasında latif bir münazara başladı. Makdisi, Şeyh Zevzeni'nin delil getirdiği âyetin, üç yönden hüccet sayılmadığını söyleyerek şöyle dedi:

Yüce Allah'ın; "**...Size kısas farz kılındı...**" âyetinde, kısasta eşitliği şart koşmuştur. Müslüman ile kâfir arasında hiçbir şekilde eşitlik yoktur. Çünkü küfür, kâfirin derecesini alçaltarak en alt mertebeye indirmiştir.

Rabbimiz *(Celle Celâlühu)* kısas âyetinin sonunu, başı ile bağlayarak, kimlerle kimlerin kısas edileceğini açıklayarak: "**Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı. Hüre hür, köleye köle, kadına kadın** (öldürülür)" şeklinde buyurdu. Nitekim kölelik bir yönden küfrün eseridir. Öyleyse köle, hüre eşit olmamalıdır.

Ayet, köleyi hürden ayırt etmişken, Müslüman'ı kâfir için öldürmemek daha evla olsa gerekir.

Yüce Rabbimiz ayetinde: "**...Ancak her kimin cezası, kardeşi** (öldürülenin velisi) **tarafından bir miktar bağışlanırsa...**" Müslümanla kâfir arasında ise hiçbir hususta kardeşlik bağı yoktur. Nitekim kısas âyeti, kâfirin bu hükme girmediğine delâlet eder.

Zevzenî de, Atâ Makdesi'ye şöyle cevap verdi:

Benim delilim sahihtir. Yalnız sizin delillerinizle delil getirmem gerekmez. Zikrettiğiniz "**...Size kısas farz kılındı...**" âyeti, kısasta eşitliği şart koşmuştur. Ancak Müslüman ile kâfir arasında, kısas ayetinde hiçbir eşitlik yoktur sözünüz, sahih değildir. Nitekim her ikisi de güvenliği acısından ve kanlarının bir birlerine. İslâm Devletinde oldukları ve kâfirin vergisini ödediği müddetçe kısas için bu eşitlik yeterlidir. Nasıl ki, bir Müslüman, zimmînin malını çalsa eli kesilir, aynı şekilde de, kısas yapılır. Nitekim zimmînin malı gibi, hayatı da İslam devletinin güvencesi altındadır.

Kısas âyetinin sonun, başı ile bağlanarak, kimlerle kimlerin kısas edileceğini açıklamıştır, sözünüz sahih değildir. Çünkü ayetin başı umumi sonu ise hususidir. Dolayısıyla sonunun hususi olması, başının umumi olmasını engellemez. Burada da, umumi ile umum, hususi ile husus şeklinde amel etmek mümkündür.

Hür, köle ile kısas yapılamaz sözünüzde kabul edilemez. Nitekim hür köle ile öldürülür. Bu konuda söylediğiniz söz aleyhinize olup davanız batıldır.

"...Ancak her kimin cezası, kardeşi (öldürülenin velisi) tarafından bir miktar bağışlanırsa..." Müslüman'la kâfir arasında ise hiçbir hususta kardeşlik bağı yoktur. Evet, ben de aynısını söylüyorum. Ancak bu affetmede has bir hükümdür. Buda kısasın umumi oluşuna kesinlikle engel değildir.

İbni Arabî: Bu Büyük iki İmamın münazaralarından çok faydalandık. "Nüzhetü'n Nazır" adlı kitabımda bunları geniş olarak ele aldım.[219]

İkinci Hüküm: Oğlunu öldüren babaya, kısas yapılır mı?

Cumhura (Hanefî, Şafiî, Hanbelî) **göre:** oğlunu öldüren babaya, kısas yapılmaz. Çünkü Efendimiz *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, *"Baba, oğlundan ötürü öldürülmez"*[220] buyurdu.

Cessâs, bu hususta şöyle der: Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* *"Baba, oğlundan ötürü öldürülmez"* hadisi meşhurdur.[221] Hz. Ömer'in *(Radıyallahu Anh)* bu hadisle amel etmesine hiçbir sahabe tarafından itiraz gelmemesi de bu haberi mütevatir kılmıştır.[222]

İmam Malik *(Radıyallahu Anh)* ise: Şayet bir baba, oğlunu işkence yaparak kasten öldürürse veya keserek öldürürse, kısas yapılır [223] der.

Kurtubi de şöyle der: Maliki mezhebinde bu konuda hiçbir görüş ayrılığı yoktur. Şayet bir baba oğlunu kasten, işkence yaparak, keserek, bir yere hapsederek, ölüme terk ederek öldürürse kısas yapılır. Yalnız öldürmek kastı ile değil, terbiye için döverken ölürse kısas yapılmaz, babadan fazlasıyla diyet alınır. [224]

Tercih:

Cumhurun görüşü, delil aldıkları hadise binaen tercih edilir. Zira babanın evladına olan şefkati, onu kasten öldürmeye manidir. Eğer oğul, babayı öldürürse, oğul kısas yapılır.

Fahrü'l İslâm Şâ'şi; Baba, evladın varlık sebebidir. Evlat, varlığının sebebi olan babanın nasıl yokluk sebebi olabilir? Der.

219- Kurtubi, Cessas, İbn Kesir.

220- Tirmizi, İbn Arabî.

221- Bu tabir, Hadis usulü için geçerli olan bir tabirdir. Hadis usulünde, Meşhur; en az üç veya üçten fazla değişik yollarla gelen hadislere denir. Bu da hadisin kuvvetini bildirir.

222- Cessas, Kurtubi, İbn Arabî.

223- Kurtubi, Ebu Bekr Cessas.

224- Kurtubi, İbn Arabî.

Üçüncü Hüküm: Bir adam bir toplumun tümü tarafından öldürülürse, kısas yapılır mı?

Bu konuda Fakihler ihtilafa düşerek iki değişik görüşe ayrılığına gittiler:

Cumhura -dört mezhep- göre: Bir adam bir toplumun tümü tarafından öldürülürse, o toplumun tümüne kısas yapılır.

Zahiri mezhebine ve İmam Ahmet'ten gelen bir rivayete göre: Bir adam bir toplumun tümü tarafından öldürülürse, o toplumun tümüne kısas yapılmaz.

Bu konuda zahirilerin delili:

Bu konuda varit olan kısas ayetini; "**Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı.**" şeklinde delil gösterdiler. Onlara göre bu ayeti kerime kısasta eşitliliği ve denkliği şart koşmuştur. Zira bir kişi ile topluluk arasında eşitlik yoktur.

Yine onlar şu ayeti kerimeyi delil olarak sundular: "**Biz onda** (Tevrat'ta) **onların üzerine** (şunu da) **yazdık; Cana can...**". dolayısıyla bu ayetten de anlaşılan bir cana karşılık birden fazla can öldürülmez. Şayet öldürülürlerse ayete muhalif edilmiş olur. Bir canın karşılığı ancak bir candır.

Bu konuda Cumhurun delilleri:

Hz. Ömer'den *(Radıyallahu Anh)* gelen şu rivayete göre: (Yemen) San'a'da yedi kişinin bir genci öldürmeleri sonucu Halife Ömer yedi kişinin hepsine de bir kişiden dolayı kısas yaptırdı. İbni Kesir, Hz. Ömer'in hükmüyle ilgili şöyle der: Halife Ömer'in bu hükmüne itiraz eden hiçbir sahabenin ortaya çıkmaması bu konuda ittifak edilerek icma gibi görülmüştür.

Efendimiz'den *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, varit olan bir hadis'te: "*Şayet Müslüman bir kimsenin kanının akıtılmasında yer ve gök ehli ortak olsalar Allah (Celle Celâlühu) onların tümünü yüz üstü ateşe atar*".[225] Bu hadisle ilgili alimler: Uhrevi cezalarda ortak oldukları gibi dünyevi cezalarda da ortaktırlar, dediler.

Âlimler, Allah *(Celle Celâlühu)* kısas hükmünü insanların canlarını korumak ve eman sağlamak için indirdi. "**Kısasta sizler için hayat vardır**". Şayet bir kişinin ölümüne ortak olan topluluk öldürülmeseydi, o

225- Tirmizi.

durumda kişinin düşmanları toplanarak o kişiyi öldürürlerdi. Böylece bu toplulukta, öldürülmekten kurtulmuş olurlardı ve yeryüzünde büyük bir fesat ve azgınlığa sebep olunurdu.

İbn Arabî şöyle der: Âlimlerimiz (maliki alimleri); **"Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı"**, ayetine itibar ederek, Ahmed b. Hanbel'in; Bir adam bir toplumun tümü tarafından öldürülürse, o toplumun tümüne kısas yapılmaz, sözüne karşı çıktılar. Nitekim İmam Ahmed, ayette eşitlilik şartının olduğunu söylemişti. Buna cevap olarak da (maliki alimleri) şöyle dediler:

Kaideye bağlı kalıp onu gözetlemek, lafızlara bağlı kalmaktan daha evladır. Nitekim İmam Ahmed'in dediği gibi olsaydı, insanlar, bir kimseyi öldürmek için bir araya gelerek öldürürlerdi. Ancak bu şekilde bir söz, yeryüzünde büyük bir fesat ve azgınlığa sebep olurdu.

Bir başka cevap: Buradaki kısastan maksat öldürenin kim olursa olsun öldürülmesidir. Bu şekilde öldürmeyeni öldürülen bir kişi karşılığında kendi kavmi ve aşiretiyle övünen ve kavminden öldürülen bir kişi karşılığında yüz kişi öldürmek isteyen Arap topluluklarına bir cevap ve reddiye olarak Allah *(Celle Celâlühu)* kısas ayetini indirerek eşitlik ve adaletliyi gözeterek yalnızca öldürenin öldürülmesini gerektiğini emretmiştir.[226]

Dördüncü hüküm: Katile kısas nasıl yapılır?

Fakihler bu konuda iki değişik mezhep ayrılığına gitmişlerdir:

Malik ve Şafii'nin, İmam Ahmed'den de bir rivayete göre: katilin katlettiği şekil üzere kısas yapılması gereklidir. Her kim boğarak öldürürse beğularak öldürülür. Taş ile bir insanın başını ezerek öldürür ise, taş ile başı ezilerek kısas yapılır. Nitekim ayeti kerimede: **"Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı"**. Buyurarak eşitliği ve denkliği, öldürenin öldürdüğü şekil üzere kısas yapılması emir olunmuştur.

Bu konuda Enes bin Malik'in şu hadisini delil getirdiler: *"Yahudi bir adam bir kadının başını taş ile ezerek öldürdü. Efendimiz de (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem), o Yahudi'nin başını taş ile ezdirerek öldürttü"*[227]

İmam Ebu Hanife ve Ahmet b Hanbel'in de bir rivayetinde: kısas ancak kılıç ile olmalıdır. Zira kısastan maksat bir can karşılığında başka

226- İbn Arabî, Cessas, Kurtub.

227- Cessas, Zadül Mesır, Fıkhu ale Mezehibi'l Erba'a

bir canı telef etmektir. Bunların da delili şu hadisi şeriftir: *"Kısas ancak kılıç iledir"*, bir başka hadiste de Efendimiz *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* öldürmekte "müsle" yapmayı (kulak, göz, burun vs. gibi organları kesmeyi) nehy etmiştir. Nitekim bir hadiste de şöyle buyurmuştur: *"Eğer öldürürseniz en güzel bir şekilde öldürünüz, eğer (kurbanı) keserseniz en güzel bir şekilde kesiniz"*[228] buradan yola çıkılarak fakihler: şayet Enes b. Malik'in yukarıda geçen hadisi sabit ise de müsle hadisi ile nesh edilerek mensuh olmuştur.

Bu görüşün sahipleri sözlerine devamla şöyle dediler: Kılıç dışında yapılan kısaslar; yakma, parçalama, müsle, taş ile ezme, ölünceye kadar hapsetme gibi uygulamalar da eşitliği gözetememek çok büyük bir ihtimaldir dolayısıyla karşı tarafın hakkına girmiş olunabilir bu da Allah'ın emrine karşı gelmektir ve haddi aşmaktır. Bir ayeti kerimede: **"Her kim haddi aşarsa artık o kimse için elem verici azap vardır".**

Âlimlerden Kasım bin Ma'an, Şerik bin Abdullah ile bazı devlet adamlarının yanında iken Kasım, Şerike: Sen ok ile öldüren bir adam için ne dersin? O da: ok ile öldürülür diye cevap verdi. Kasım: Eğer bir okla ölmezse? Şerik: İkinci ok ile öldürülür, diye cevap verdi. Bunun üzerine Kasım ona şu cevabı verdi: Onu bir eşya mı zannettiniz? Allah'ın Resulü *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* *"Bir hayvanın dahi hedef alınarak bir eşya gibi kullanılmasını nehyetmiştir"*[229].

Bu konuda Hanifelerin ve Hanbelîlerin mezhebi en sahih mezheptir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Beşinci hüküm: Kısas yapma işini kim üstlenir?

Kurtubi şöyle der: Fakihler, halife ve devlet büyüğünün dışında hiç bir kimse'nin kısas yapmasını caiz görmedikleri hususunda ittifak etmişlerdir. Zira insanlar birbirlerine kısas uygulayamazlar. Nitekim bu ancak devlet büyüğünün işidir. Bundan dolayı Yüce Allah devlet büyüklerine insanlar arasında hüküm ve adaleti sağlamaları için bir takım özel yetkiler bahşetmiştir.[230]

AYETLERDEN ÇIKARTILAN DERSLER

Kısas hükmü, Allah'ın *(Celle Celâlühu)* mümin kulları üzerine onların maslahatı ve saadeti için farz kılınmıştır.

228- Cessas; Ahkamül Kur'an.

229- Cessas Ahkamül Kur'an.

230- Kurtubi.

Kısas suçları ve öldürmeleri azaltır. Bu şekilde katiller ve caniler korkutulup, terbiye edilirler.

Kısasta insanlar için hayat vardır. Nitekim kısas genel olarak toplumu ve fertleri katil olmaktan korur.

Katil olmayan bir kimseyi suç işlemediği halde katletmek Islama karşı savaş açan cahiliye adetlerindendir.

Kısasta zulmün, azgınlığın ve düşmanlığın yaygınlaşmaması için mumesele (eşitlik) yapmak farzdır.

Eğer katili maktulun yakınları affedip diyeti kabul ederlerse, katilin geciktirme den ve karşı tarafa bıkkınlık vermeden diyetini en kısa zamanda vermesi farzdır.

Kısasta katilin öldürülmeyip diyetinde kabul edilmesi cezanın hafiflemesi açısından Yüce Rabbimizin mümin kullarına bir çeşit rahmeti olup bu rahmetin karşılığında biz mü'minlere şükretmek gerekir.

AYETLERİN İHTİVA ETTİĞİ HİKMETLER

Hâkim ve Âlim olan yüce Mevla kısası farz kılmış, insanların kanlarını boş yere akmaktan koruyarak bu işi devlet büyüklerinin yerine getirmesini farz kılmıştır. Nitekim böyle yapmak temiz canların muhafazası için ve fitne yatağını söndürmek için gereklidir. Zira katili katlinden dolayı cezalandırmak onu ve başkalarını rencide edici olup haddi aşan ve düşmanlara karşıda bir tehdittir.

Şayet bir kimse Müslüman kardeşini öldürmeye yönelse böyle bir kanunun varlığından haberdar olunca katletmekten vazgeçer. Hiç şüphesiz bu da hem onun için hem de öldürülmek istenen kişi için en önemlisi toplum için bir hayat olmuştur. Zira haddini aşanlar serbest bırakılıp cezasız kaldıklarında bu devlette fitnenin uyanışına, emniyet ve güvenilirliğin ortadan kalkmasına sebep olur. Bu da toplumu boş yere kan davaları adı altında temiz kanların dökülmesine sebebiyet verir. Çünkü akıtılan kana karşı insanların kızması ve buna karşılık kan akıtma istekleri fıtraten vardır.

İşte İslam da tüm bunları göz önünde bulundurarak zulüm etmeden ve adil bir şekilde katiller için kısası farz kılmıştır. Bu da kalpleri kinle dolu maktul yakınlarını teselli eden en adil bir hükümdür. Nitekim bu karar azgınların, husumet ehlinin ve zulüm etmek isteyen düşmanların zulmü engelleyen bir sebeptir.

Bütün bunlara rağmen İslam yine rahmetini göstererek, kısas yapılması farz olan bir kişiyi affetmeyi de teşvik etmiştir. Ancak bu da şart ve koşullar içerisinde olmalıdır. Zira maktul yakınlarını affetmeye zorlamak adaletsizliktir. "**...Ancak her kimin cezası, kardeşi** (öldürülenin velisi) **tarafından bir miktar bağışlanırsa** (öldüren) **ona** (gereken diyeti) **güzellikle ödemelidir"**. Kısas hükmünü inişi çok hikmetli bir adaletle böyle bir cezaya tabi tutmak, yüce Mevla'nın, intikam duygusuyla yaşayan ve kan akıtmak isteyenleri bu yüce karara tabi tutmuştur.

Cahiliye döneminde katilleri cezalandırmak toplumun ferdi olarak yaptıkları işlerdi. Dolayısıyla maktulün yakınları intikam almak için katili ve yakınlarını öldürünceye kadar vazgeçmezlerdi. Öyle ki bu uğurda onlarca suçsuz canlar öldürülür ve kanlar akıtılırdı. Bazen öldürülen bir kişi karşılığında yüz kişiyi öldürürlerdi. İnsanların maslahatını onlardan daha iyi bilen yüce yaratıcı; **"Ey akıl sahipleri kısasta sizin için hayat vardır."** Ayeti kerimesini insanlığa kanun olarak indirmiş ve kısas kelimesi yerine intikam kelimesini de kullanmamıştır.

Tüm bunlara rağmen insanların kendi elleriyle koydukları kanunlar katillerin katline merhametlice ve müsamahakârca konulan kanunlardır. Onlar bilmezler mi ki burada asıl merhamet gösterilmesi maktulun kendisi ve yakınlarıdır. Bu şekildeki kanunların varlığından haberdar olan katiller kendilerine müsamahakâr olunduğunu bilerek toplumun arasına ektikleri fesat tohumlarını bitirmek mümkün olmayacağı gibi, yine burada da asıl acınması ve merhamet edilmesi gerekenler aralarına katillerin ve zalimlerin karıştığı toplumlardır.

İçinde yaşadığımız bu zamanda insanların kendi elleriyle koydukları kanunlar, kanların dökülmesine ve toplumun paramparça olmasına sebep vermektedir. Çünkü insanların koydukları kanunlar tam manasıyla onların yararına olmayıp bu işi yapabilecek tek gücün ancak Yüce Yaratıcı olduğuna inanmak gerekir. Şayet onlar Allah'ın emirlerini iyi anlayıp onunla amel etseler katil ve zalimlere değil de insanlığın tümüne rahmet edildiğini parlak ve nurlu akıllarıyla görecekler. Her kim insanlara rahmet nazarıyla bakarsa o insanlara en az zarar veren ve onların hakkına en az geçendir.

9. DERS

ORUCUN FARZ OLUŞU

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذٖينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَۙ ﴿١٨٣﴾ اَيَّامًا مَعْدُودَاتٍۜ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرٖيضًا اَوْ عَلٰى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ اَيَّامٍ اُخَرَۜ وَعَلَى الَّذٖينَ يُطٖيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكٖينٍۜ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُۜ وَاَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٨٤﴾ شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذٖيٓ اُنْزِلَ فٖيهِ الْقُرْاٰنُ هُدًى لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدٰى وَالْفُرْقَانِۚ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُۜ وَمَنْ كَانَ مَرٖيضًا اَوْ عَلٰى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ اَيَّامٍ اُخَرَۜ يُرٖيدُ اللّٰهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرٖيدُ بِكُمُ الْعُسْرَۘ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ عَلٰى مَا هَدٰيكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٨٥﴾ وَاِذَا سَاَلَكَ عِبَادٖي عَنّٖي فَاِنّٖي قَرٖيبٌۜ اُجٖيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ اِذَا دَعَانِۙ فَلْيَسْتَجٖيبُوا لٖي وَلْيُؤْمِنُوا بٖي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ﴿١٨٦﴾ اُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ اِلٰى نِسَٓائِكُمْۜ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَاَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّۜ عَلِمَ اللّٰهُ اَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ اَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْۚ فَالْـٰنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللّٰهُ لَكُمْص وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْاَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْاَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِص ثُمَّ اَتِمُّوا الصِّيَامَ اِلَى الَّيْلِۚ وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَاَنْتُمْ عَاكِفُونَۙ فِي الْمَسَاجِدِۜ تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ فَلَا تَقْرَبُوهَاۜ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ اٰيَاتِهٖ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٨٧﴾

MANASI

183 - Ey iman edenler! Oruç sizden önce gelip geçmiş ümmetlere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki korunursunuz.

184 - Sayılı günlerde olmak üzere (oruç size farz kılındı). Sizden her kim hasta yahut yolcu olursa (tutamadığı günler kadar) diğer günler de kaza eder. (ihtiyarlık veya şifa umudu kalmamış hastalık gibi devamlı mazereti olup da) oruç tutmaya güçleri yetmeyenlere bir fakir doyumu kadar fidye gerekir. Bununla beraber kim gönüllü olarak hayır yaparsa, bu kendisi için daha iyidir. Eğer bilirseniz (güçlüğüne rağmen) oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.

185 - Ramazan ayı, insanlara yol gösterici, doğrunun ve doğruyu eğriden ayırmanın açık delilleri olarak Kur'an'ın indirildiği aydır. Öyle ise sizden ramazan ayını idrak edenler onda oruç tutsun. Kim o anda hasta veya yolcu olursa (tutamadığı günler sayısınca) başka günlerde kaza etsin. Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez. Bütün bunlar, sayıyı tamamlamanız ve size doğru yolu göstermesine karşılık, Allah'ı tazim etmeniz, şükretmeniz içindir.

186 - Kullarım sana, beni sorduğunda (söyle onlara): Ben çok yakınım. Bana dua ettiği vakit dua edenin dileğine karşılık veririm. O halde (kullarım da) benim davetime uysunlar ve bana inansınlar ki doğru yolu bulalar.

187 - Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı. Onlar sizin için birer elbise, siz de onlar için birer elbisesiniz. Allah sizin kendinize kötülük ettiğinizi bildi ve tevbenizi kabul edip sizi bağışladı. Artık (ramazan gecelerinde) onlara yaklaşın ve Allah'ın sizin için takdir ettiklerini isteyin. Sabahın beyaz ipliği (aydınlığı), siyah ipliğinden (karanlığından) ayırt edilinceye kadar yiyin, için, sonra akşama kadar orucu tamamlayın. Mescitlerde ibadete çekilmiş olduğunuz zamanlarda kadınlarla birleşmeyin. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakin bu sınırlara yaklaşmayın.

İşte böylece Allah ayetlerini insanlara açıklar. Umulur ki korunurlar. (Bakara Suresi)

AYETLERİN KELİME MANASI

(اَلصِّيَامُ): **"Oruç."**

Lügatte: Oruç, bir şeyi tutmak ve başka şeyleri terk etmek demektir. Araplarda: "Sa'metul hayl"; At yürümekten vazgeçti, demektir. Yine Araplar: "Sa'metur rih"; Rüzgâr esintisini durdurdu.[231]

Rağıb şöyle der: Oruç: Yemekten, konuşmaktan veya yürümekten vazgeçmektir. Araplar bundan dolayı yemini yemeyen veya yürümeyen ata; Saim (kendisini tutan) derler.

Şair şöyle der:

"Oruç tutan atla oruç tutmayan at,
Toz duman altında kalan atla,
Gemini çiğneyen at gibidir."

Yani: yürümokten veya yemekten vazgeçen at demektir.

Bir başka şair de:

"O at ki, gündüz oruç tutsa,
Öğle sıcağında ağzından salyası akar".[232]

Ebu Ubeyde şöyle der: Yemekten, konuşmaktan veya yürümekten vazgeçen herkese oruçlu denir.

Orucun fıkıhtaki manası: Fecrin doğumundan güneşin batışına kadar niyetle beraber yemekten, içmekten ve cinsi münasebetten uzak durmaktır. Bunun en kâmil olması da; sakıncalı şeylerden ve haramlardan uzak durmaktır.

(فَعِدَّةٌ): **"Sayılı günler".**

Rağib şöyle der; "İddet"; günü belirli şeylere denir. Bu da ayette şu şekilde ifade edilir: "**...Onların sayısını da...**" "İddet" kelimesini kullanmıştır.

Ayetin manası: Tutmadığı günlerin sayısınca Ramazan orucunu kaza etmesidir.[233]

Kurtubi şöyle der: İddet saymaktan gelir, yani sayılan demektir. Araplar; "Tıhn" kelimesini "mathun" kelimesinin yerine kullanmışlardır.

231- Tehzibül Lügat, Ezheri. Lisanul Arab. Tacul Arus.

232- Tefsiril Kurtubi.

233- Müfredatul Kur'an, İsfehani.

Bir başka yerde de "Ben değirmenin sesini duymama rağmen öğütüleni göremiyorum". Kadının iddet günleri de aynı manadadır. [234]

(أُخَرُ): **"Diğer günler".**

"Uhra"nın çoğuludur. Diğer günler manasını ifade eder. Kesai'ye göre; Bu kelime Memnuatün mines sarf (Tenvin ve esre almaz) Sibeveyhe göre de; Elif ve lam harflerinden dönüldüğü için sarf edilir (Tenvin ve esre alır). Bu veznin misali "Es Sugar" ve "El Kübar" kelimeleri gibidir.

"Uhar" kelimesinin çoğul gelip tekil gelmemesi duyanın bu kelimenin iddet lafzının sıfatı olduğu zannına düşmemesi içindir.[235]

(يُطِيقُونَهُ): **"Oruç tutmaya güçleri yetmeyenler"** (zorluk içinde oruç tutanlar).

Zorluk ve meşakkat içinde oruç tutanlar demektir.

Lisanü'l Arap sahibi şöyle der: Buradaki "Takat" kelimesinden maksat: Bir şeyi yapmaya güç yetirmek demektir.[236] Araplar: O iş benim takatimdedir derken: Gücüm yetendir demişlerdir.

Rağıb şöyle der; Takat, bir insanın, zor işi gücünün yettiğince yapmasıdır. Bunu da bir şeyi kapsayan ve boğazı sıkan toka benzetirler.[237]

(فِدْيَةٌ): **"Fidye"** (Bir fakirin bir günlük yemek parası).

İnsanın malını, canını veya bir başka şeyi bir şey uğrunda feda etmesidir. Bu fedakârlık onun yaptığı bir kusurun ifadesidir. Buradaki fidye bazı yönden kefarete benzetilir.

(شَهْرُ): **"Ay".**

Şehr bilinen bir ay demektir. Bunun aslı şöhretten gelerek zuhur eden bir zaman dilimine denir. Araplar: İş şöhret buldu derken, "zuhur etti ve yayıldı" derler. Yine; "kılıç şehroldu" derken, kınından çıkıp zuhur etti demişlerdir. Bilinen ayların bu şekilde ifade edilmesinin sebebi de şöhret bulup zuhur etmesindendir. Çünkü aylar hem ibadet ve hem de insanlar arasında vakitlerinin belirtilmesi için bir zaman dilimi olarak şöhret bulmuştur.[238]

(رَمَضَانَ): **"Ramazan".**

234- Tefsiri Kurtubi.

235- Haşiyetül Cemel Alel Celaleyn. Kurtubi.

236- Lisanül Arab.

237- Müfredatul Kur'an, Asfahani.

238- Kurtubi, Alusi; Ruhul Ma'ani, Taberi; Mecma'ul Beyan,

Rağib şöyle der: Ramazan kelimesinin aslı "Ramd" olup güneş sıcaklığının şiddetli olması anlamına gelir. Araplar şöyle der: "Ramadat elğanemü" koyunlar güneş sıcağının altında otlandılar, ciğerleri susuzluktan kurudu.[239] Ramazan ayını bu şekilde isimlendirilmesi, bu ayda günahların -ateşin yakıp kavurduğu gibi- yanıp yok olmasındandır.

Zamahşeri şöyle der: Araplar bu ayların isimlerini en eski lügatlerinden nakledip her ayı o ayın mevsimine göre isimlendirmiş ve Ramazan ayı da yazın en şiddetli sıcağına rastlamasıyla bu şekilde isimlendirmişlerdir.[240]

Denildi ki: Salih amellerin Ramazan ayında günahları yakıp erittiği için bu şekilde isimlendirilmiştir.[241]

(الرَّفَثُ): "Cima" (Kadınla ilişkiye girmek)

Cima (Kadınla ilişkiye girmek) ve cimayı çağrıştıran şeyler.

Rağıp şöyle der: Rafes: Zikrolunması insanlar arasında ayıp sayıldığından dolayı cimayı bu kelimeyle ifade etmiştir. Bu da cima kelimesinden bir kinayedir.

Ayeti Kerimede: **"Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı"**, buyurarak bu ayda (Ramazan ayının gecelerinde) kadınlara yaklaşmanın, onlarla oynaşmanın ve konuşmanın helal olduğunu bildirmiştir.[242]

"Rafes" kelimesinin aslı (kelimenin kök manası): Kötü ve çirkin sözdür. Daha sonra bu kelime cima kelimesinden kinaye olarak kullanılmıştır.

Şair şöyle der:

"O kadınlar tatlı sözleriyle sanki birer fahişe idiler.

Ancak erkekler onlarla beraber olmak istedikleri vakit kaçtılar"[243]

İbni Abbas şöyle der: Rafes; Cima demektir. Nitekim Kerim ve Halim olan Allah *(Celle Celâlühu)* bu şekilde kinayeli (üstü kapalı) zikretmiştir.[244]

(تَخْتَانُونَ): **"Nefislerinize kötülük ettiniz".**

239- Müfradatul Kur'an.

240- Kurtubi, Keşşaf, Zadül Mesir.

241- Kurtubi.

242- Müfradatul Kur'an.

243- Kurtubi, Lisan.

244- Kurtubi, Zadül Mesir.

"İhtiyan" kelimesinden türeyip hıyanet manasını ifade etmektedir. Bunun misali; "İktisab" Kelimesinin "Kesb" kelimesinde türediği gibi.

Ayetteki manası; hıyanet yapmayı istemek demektir.

Lisan'da şöyle der; "Hanehu, ihtenehu ve muhanetu" kelimeleri hıyanet kelimesinden türeyen mastarlardır. Hıyanet kelimesinin zıt manası emanettir.

Şair şöyle der:

"Onlar, hain ve korkakça konuşur,

Ancak, gürültü olmaksızın bunları ayıp sayarlar".

Bazılarına kılıcın ne olduğu sorulunca şöyle cevap verdiler: Kılıç, senin kardeşindir, şayet sana ihanet edenler olsa da. Ancak senin halini değiştiren her şey sana ihanet etmiş olur.[245]

Rağib şöyle der: Hıyanet kelimesinin karşıt (zıt) manası emanettir. İhtiyan: Hıyanet yapmayı istemek demektir. Ayette "Tehunune" kelimesi kullanılmayarak "Tehtanune" kelimesi kullanılmıştır. Birincisi ile ifade edilmeme sebebi, onlardan hıyanet sadır olmamış bilakis ikinci kelimeyi "İhtiyan": Hainlik yapmak için insanın şehvani istek ve arzularının harekete geçmesi anlamını ifade edebilmek için bu kelime tercih edilmiştir.

(عَاكِفُونَ): **"İbadete çekilmiş olanlar"**

"Akuf" ve "İtikâf": Bir yerde sabit ve devamlı kalmak demektir. Araplar şöyle der: Akeftu bil mekân; orada sürekli ve devamlı kaldım demektir.

Bir ayeti Kerimede şöyle buyrulmaktadır: "**Musa** *(Aleyhisselam)* **geri dönüp gelinceye kadar Ona** (buzağıya tapmaktan) **asla ayrılmayacağız.**"

Şair şöyle der:

"Gece kızları, etrafımda hareketsizce sabahladı,

Ancak onlar sanki birer sara hastası gibi ses çıkardılar".[246]

Bu kelimenin fıkıhtaki manası: Allah'a yakın olmak niyetiyle bir mescitte bekleyerek ibadet etmektir.

(حُدُودُ الله): **"Allah'ın yasakları"**

245- Lisanül Arab. İbni Münzur.

246- Kurtubi bu beyti; Şair Tarmah'a ait olduğunu rivayet etmiştir.

"Hudud" Kelimesi "Had" kelimesinin çoğuludur. Lügatte had: Yasaklamak ve engellemek demektir. Demirin "hadid" diye isimlendirilmesi sahibini düşmanlarına karşı koruyup bir engel oluşturduğundan dolayıdır. Bazen de kapı bekçilerinin "Hadded" diye isimlendirilmesi; izinsiz giren ve çıkanlara engel olmalarındandır. Araplar kocası için süslenmeyi terk eden kadına; Yasakladı ve engel oldu manası ifade eden "Ehaddet" kelimesini kullanırlar.

Zuccac şöyle der: "Hudud" Allah'ın *(Celle Celâlühu)*, dinine muhalif olan her şeyi yasaklayıp, yasaklanan şeyde haddi aşmayı da caiz görmediği şeylerdir.[247]

AYETLERİN TOPLU MANASI

Bu ayetlerde yüce Rabbimiz, bizden önceki ümmetlere orucu farz kıldığı gibi biz müminlere de farz kıldığını haber vererek, orucun büyük hikmet ve faydalarını bizlere bu ayetlerle açıklamıştır. Nitekim oruç tutanlar, bu şekilde büyük sevaba nail olmak arzusuyla Yüce Mevla'nın helal kıldığı yiyecekleri terk ederek Allah'tan korkan muttaki kullarından olurlar.

Yüce Rabbimiz, bizlere orucu, yalnız sayılı Ramazan ayında olmakla beraber, tüm senede oruç tutmayı farz kılmamıştır. Böylelikle Rabbimizin, kullarına karşı ne kadar çok şefkatli ve merhametli olduğunu anlarız. Ayrıca Yüce Allah, orucun zarar verdiği hastalar ile oruçta zorluk çeken misafirlere, oruçlarını yeme izni vermiş ve oruçlarını yedikleri günler sayısınca diğer günlerde oruç tutmalarını da emretmiştir. Bu da biz müminler için bir kolaylık ve şefkattir.

Ramazan ayı, Allah'ın *(Celle Celâlühu)*, oruç tutulmasını emrettiği ve yüce Kur'an'ın nazil olmaya başladığı mübarek bir aydır. Yüce Kur'an, bu ayda inmeye başlamış ve biz Müminler için bir kanun ve düstur olmuştur. O Kur'an; Bir nur ve hidayet ışığı olmuştur. Öyleyse biz Müslümanlar bu yüce kanun ile kendimize yol çizmeliyiz.

Allah'ın *(Celle Celâlühu)*, rahmetini kulları üzerine yağmur gibi indirdiği bu ayda, Rabbimiz kulları için yalnız kolaylık ister. Bundan dolayı da hasta ve misafir için Ramazanda oruç yemeye izin vermiştir.

Yüce Rabbimiz kullarına yakınlığını, bir talepte bulunanların taleplerine icabet edeceğini, ihtiyaç sahiplerinin ihtiyacını gidereceğini

---

247- Mecmaul Beyan, Kurtubi, Zadül Mesir.

ve kendisi ile kullarının arasında hiç bir perde olmadığını bildirmiştir. Kullara düşen de, ellerini açıp dua ederek, ihlâsla ve samimiyetle ona yönelmek ve ibadet etmek olmasıdır.

Allah *(Celle Celâlühu)*, Ramazan ayı gecelerinde yeme, içme ve eşlerinden faydalanmayı mubah kılmıştır. Zira daha önceden Ramazan ayı gecelerinde eşlerden faydalanma haramdı. Yine bu da Yüce Allah'ın rahmetinin bir çeşit bizlere tecellisi olmuştur.

Âyette kadını vücudu örten elbiseye benzeterek, kadın kocasının, koca da kadının, her türlü arzularını karşılayarak, birbirlerini haramlardan muhafaza etmişlerdir. İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle der: **"Onlar sizin için siz de onlar için birer elbisesiniz..."** yani; Yüce Allah, müminlere imsak vakti girinceye kadar kadınlarıyla cinsi münasebette bulunmayı, ancak ayetin umumi manasından da anlaşılan, itikâf günleri geceleri de kadınlarla beraber olmayı müstesna kılmıştır. Çünkü bu günlerde yalnız ibadetle meşgul olmak gerekir. Çünkü itikâf, ibadete ayrılma vaktidir.

Yüce Allah, emirlerine muhalefeti ve haramlarından kaçınmayı emrederek ayetleri sona erdirir. Tüm bunlarda Mevla'nın emir ve yasaklarının sınırlarıdır.

Nitekim bunlar sakınmamız gereken ve emirlerine sımsıkı sarılmamız gereken pak şeriatın; biz müminlerin muttaki olmaları için birer emirleridir.

AYETLERİN NÜZUL SEBEBİ

İbn Cerir Taberi, Muaz bin Cebel'den *(Radıyallahu Anh)* şöyle rivayet eder; "Hz. Peygamber *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Medine'yi Münevvere'ye geldikleri zaman Aşure günü ile her aydan üç gün oruç tutarlardı. Daha sonra Allah *(Celle Celaluhü)*, Ramazan ayının orucunu farz kıldı.

يَاأَيُّهَاالَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ

"Ey iman edenler! Oruç sizden önce gelip geçmiş ümmetlere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki korunursunuz" ayetini

وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ

"Oruç tutmaya güçleri yetmeyenlere bir fakir deyumu kadar fidye gerekir" ayetiyle beraber nazil buyurdu.

Zira bu ayete göre isteyen orucunu tutup isteyende tutmayıp onun yerine fidye olarak fakir ve miskinlere yemek yedirmelerini emretti. Ancak daha sonra Yüce Allah Ramazan orucunu hasta olmayan ve mukim her kimseye farz kılarak, sadece yaşlı olanların fidye verebileceklerini beyan etmek üzere;

فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ

"Öyle ise sizden ramazan ayını idrak edenler onda oruç tutsun" ayetini inzal etti.[248]

Selemete bin Ekvâ *(Radıyallahu Anh)* şöyle dedi; Şu ayeti kerime nazil olunca;

وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ

"Oruç tutmaya güçleri yetmeyenlere bir fakir doyumu kadar fidye gerekir" isteyen orucunu tuttu ve isteyende tutmayıp onun yerine fidye olarak fakir ve miskinlere yemek yedirdi. Ancak daha sonra Yüce Allah Ramazan orucunu hasta olmayan ve mukim her kimseye farz kılarak, bir önceki ayeti nesh eden:

فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ

"Öyle ise sizden ramazan ayını idrak edenler onda oruç tutsun" ayetini inzal ederek, isteyenlerin orucunu fidye karşılığında yiyebileceği hükmünü geçersiz kıldı.[249]

Rivayete göre bir Arap topluluğu, Rasûlüllâh'a *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* gelerek, "Ya Rasûlüllâh Rabbimiz bize yakın mı? Münacatımızı sessizce yapalım mı? Yoksa uzak mı? Yüksek sesle yapıyoruz." diye sorunca: Yüce Mevla:

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ

"Kullarım sana, beni sorduğunda (söyle onlara): **Ben çok yakınım."** âyeti nazil oldu.[250]

Buhari'nin, Berâ bin Azib'den *(Radıyallahu Anh)* rivayet ettiği şu hadiste: "Peygamberin sahabeleri oruç tuttukları zaman iftar yemeği

248- Camiul Beyan, Taberi.

249- Buhari, Müslim, Tirmizi.

250- Taberi Tefsiri, Kurtubi Tefsiri, Zadu'l Mesir.

hazır olsa dahi iftar etmez, yatarlardı. Onlar bu şekilde, gece ve gündüz hiçbir şey yememiş olurlardı. Bir Ramazan ayında, Kays bin Sermet *(Radıyallahu Anh)* hem oruç tutuyor, hem de hurma bahçesinde çalışıyordu, iftar zamanı evine gelerek hanımına; Yenecek bir şey var mı? diye sordu. Hanımı, Yok, ama hemen gidip bir şeyler bulayım diyerek hazırlığa başladı. O sırada yorgunluktan dolayı hanımı gelinceye kadar uyudu. Hanımı onu uyur görünce: Sana yazıklar olsun, dedi. Ertesi günü öğle vaktine doğru Kays bin Sermet *(Radıyallahu Anh)* halsiz kalınca bayıldı, olanlar, Rasûlüllâh'a *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* anlatılınca, şu ayeti kerime nazil oldu:

أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَآئِكُمْ

"Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı". Bunun üzerine sahabe efendilerimiz çok mutlu olup ferahladılar ve hemen ardından bir yeni ayet daha nazil oldu:

وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الأَسْوَدِ

"Sabahın beyaz ipliği (aydınlığı), **siyah ipliğinden** (karanlığından) **ayırt edilinceye kadar yiyin, için".**[251]

AYETLERDE VARİD OLAN KIRAAT ÇEŞİTLERİ

Cumhur Kıraat İmamlarına göre: (وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَه) İbni Abbas ise: (يُطَوَّقُونَه) şeklinde "Yükellefune" okudu.[252]

Cumhur Kıraat İmamlarına göre: (فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ) Nafi ve İbni Amir ise şöyle okudular: (فِدْيَةُ طَعَام مساكِين) "Mesekin" kelimesini çoğul ve (فِدْيَة) kelimesini (طَعَامُ) kelimesine İzafet (İsim tamlaması) yaparak okudular.[253]

Cumhur Kıraat İmamları: (فَمَن تَطَوَّعَ) "Tetavvaa" kelimesini Fiili mazi olarak okudular. Hamza ve Kesai ise (فَمَن تَطَوَّعْ) "Yetetavva" manası kastedilerek cezimli okudular.

(فَمَن يطَّوعَ) Kelimesi fiili muzari şeklinde de okunulmuştur.[254]

251- Buhari, Ebu Davud, Tirmizi, Kurtubi Tefsiri, Taberi Tefsiri.

252- Zadül mesir, Taberi, Kurtubi.

253- Zadül mesir, Kurtubi. Mecmaul beyan.

254- Keşşaf Tefsiri, Kurtubi.

Cumhur Kıraat İmamları: (وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ) ayetini hafif (şeddesiz) okudular. Ebubekir ve Asım ise (وَلِتُكَمِّلُوا) kelimesini şeddeli olarak okudular[255]

AYETLERDE VARİD OLAN DEĞİŞİK İ'RABLAR

(كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ) Ayeti kerimesindeki "Kef" harfi teşbih (bir şeyi başka bir şeye benzetmek için) gelmiştir. Hazfedilmiş bir masdarın da sıfatıdır.

(مَا) Masdariyyedir. Takdiri ise şöyledir: (كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصيامُ كتابةً كتابته علي من قبلكم)

(أَيَّامًا مَعْدُودَات) Ayeti kerimesini Züccac: Zarfiyet üzerine üstünlü okudu. Sanki şöyle der gibi: (كُتِبَ عَلَيْكم في هذه الأيام) burada amil (etki eden) "Essıyam" kelimesidir.

Akberi şöyle diyor: Ne zarfiyet, ne de mef'ul olarak üstünlü okunması caiz değildir. Çünkü masdar sıfatlandığı zaman amel etmez. Amilin hazfedilmiş olması daha uygundur ki Takdiri şöyledir: (صوموا أياماً)

(فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّام أُخَرَ) Ayeti kerimesinin takdiri: "Fe aleyhi iddetün" dür. "iddetün" kelimesi mübteda olarak ötrelidir, haberi ise hazfedilmiştir.

"Uharu"kelimesi"İddetün"kelimesinin sıfatıdır. Vasıf (sıfat özelliği) ve "Elif" "lam" dan udul (başka bir şeyden dönme) olması sebebiyle gayri münsariftir (tenvin almaz).[256]

(وَأَن تَصُومُوا خَيْرٌ لَّكُمْ) Ayeti Kerimesindeki (وَأَن تَصُومُوا) mübteda olarak ref (ötreli okunulması) makamındadır. "Hayrun" kelimesi ise haberdir. Takdiri: "sıyamuküm hayrun leküm" demektir.

(إن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ) Ayeti kerimesi şart cümlesidir. Kendisinden önceki cümle cevap cümlesine delalet ettiği için cevap cümlesi hazfedilmiştir.[257]

(فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ) Ayeti Kerimesindeki "Şehr" kelimesi zarfiyet üzerine üstünlüdür. Yine aynı şekilde (فَلْيَصُمْهُ) kelimesindeki

255- Zadül mesir, Mecmeul beyan.

256- Akberi Vücul İ'rab.

257- Mecmaul Beyan, Akberi Vücuhul İ'rab.

"He" Mefulübih değil zarfiyet üzerine nasp (üstünlü okumak) makamındadır. Eğer Mef'ul makamında olsaydı misafirde Ramazan ayını görmüş oluyor ki onun da oruç tutması lazım, gelirdi.

Zamahşeri şöyle diyor: Ayetin manası şöyledir; her kim ramazan ayını seferde olmadığı halde (mukim), hazır olurda görürse Ramazan ayının orucunu tutsun (yemesin). [258]

AYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİK ve LATİFELER

Birinci latife: Ayeti Kerime orucun daha önceden de bir ibadet olduğuna işaret etti. Allah bizden önceki ümmetlere de orucu farz kılmıştı. Ancak Ehli Kitap bu farzı doğiştirdiler. Çünkü bu oruç ibadet bazı zaman çok sıcak günlere, bazı zamanlar da soğuk günlere denk geliyordu. Onun için o oruç tutulacak günleri ilkbahar gününe değiştirdiler. Yaptıkları bu suçtan dolayı da (kendi kendilerine ceza veriyormuş gibi) oruç günlerinin sayısını da elli güne çıkarttılar.

Taberî, Sudiyy'den rivayetle şöyle der: Hıristiyanlara Ramazan orucunu tutmak farz kılınmıştı. Aynı şekilde onlara ramazan geceleri sahura kalkıp yemek, içmek ve ailesiyle cinsi münasebette bulunmak yasaktı. Ramazan ayının hem sıcak hem de soğuk aylara tesadüf etmesi onlara çok ağır geldi. Hıristiyanlara, bu zorluğu ortadan kaldırmak için bu iki mevsim arasındaki ilkbahar mevsimini oruç ayına tahsis ederek, ramazan ayını yirmi gün uzatarak bu tayinin kefareti yaptılar. Böylece onların orucu tam elli gün oldu.[259]

İkinci latife: (فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ); "...(tutamadığı günler sayısınca) **başka günlerde kaza etsin."**

İbni Arabî şöyle der: Bu ayet'i kerime bir çeşit latife ve fesahatten ibaret olup, aslında; "orucu yersen onun yerine **"başka günlerde kaza et"** demektir. Ancak burada mahzuf olan muzaf, en bariz bir şekilde bu manaya delalet ettiğinden zikretmeye ihtiyaç kalmamıştır.[260]

Üçüncü latife: Orucu insanların takva olmasına vesile olduğunu Rabbimiz beyan etmiştir. Zira oruç en büyük hikmet ve takva kaynağıdır. Nitekim mubah olan doğal istek ve arzularını Allah'ın *(Celle Celâlühu)*, emrine uyarak terk eden ve sevap kazanacağına inanarak

258- Keşşaf Tefsiri.

259- Taberi, Süyuti

260- İbni Arabî, Ebussud.

oruç tutan kimse, kendisini muttaki olmaya hazırlamış olur. Bu şekilde oluşan takva, meleke kesbederek nefsanî arzu ve isteklerini daha kolay terk ettirir.

Nitekim oruç, kişinin, yemek, içmek ve cinsi münasebette bulunmak gibi beşeri arzularını kırar. Burada söylene bir darbı meselde de olduğu gibi; insan iki şey için her şey yapar: mide ve tenasül uzvu.[261]

Dördüncü latife: Gaffâl *(Radıyallahu Anh)* şöyle der: Rabbimiz *(Celle Celaluhü)*, İnsanlara orucu tarz kılmakla hayret verici şu mevzular hususunda bizleri tenbih etmiştir:

Bu ümmet, oruca olan sadakatleriyle, geçmiş ümmetlere en güzel örnek ve model olmuştur.

Şüphesiz oruç, insanlarda takvanın meleke haline gelmesine vesile olmuş, şayet böyle bir ibadet olmasaydı, takva gibi şerefli bir sıfata vasıl kolay olmazdı.

Oruç sayılı günlere mahsustur (senede bir ay tutmak). Eğer bütün sene oruç tutmak emir olunsaydı, insanlar için çok büyük sıkıntı ve meşakkat olurdu.

Yüce Allah, oruca, aylar içinde en şerefli Ramazan ayını farz kıldı. Çünkü Kur'an bu mübarek ayda inzal olup bu ayı şereflendirmiştir.

Yüce Mevla bu ayda oruç tutmayı misafir ve hastalara güçlük ve sıkıntı olmaması için izale etmiş ve onların yemelerini mubah kılmıştır. Nitekim bu da Rabbimizin rahmet ve şefkatinin bir delilidir. Bizlere sayılamayacak nimetleri bahşeden Rabbimize sonsuz şükürler olsun.

Beşinci latife: "Oruç tutmaya güçleri yetmeyenlere bir fakir doyumu kadar fidye gerekir" âyeti, yaşlıların orucu yemelerine karşılık, fidye vermeleri gerektiğini beyan eder. Arap diline göre: bir şeye takat getirdi, derken; Zor yapılabilecek ve gücünün en son noktasında olduğunu ifade etmektedir.

Rağib şöyle der: Takat; insanın meşakkatle yapabileceği bir miktardır. Bir ayette de: "**Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün** (takatimizin) **yetmediği yük verme**".[262]

Takat: İnsanın meşakkatle ve zorlanarak yapabilecoği bir iştir.

261- Fahrur Razi.

262- Fahrur Razi.

Vus'u: İnsanın meşakkatsiz ve kolay yapabileceği bir iştir. Dikkat et bu ince bir meseledir.

Altıncı latife: (فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ الشَّهْرَفَلْيَصُمْهُ) **"Öyle ise sizden ramazan ayını idrak edenler onda oruç tutsun"** âyetinden maksat, ayın bizatihi kendisini görmek değil, Ramazan ayı vaktine erişmektir. Nitekim birkaç Müslüman'ın ayı görmesiyle oruç bütün Müslümanlara farz olur. Buradaki شَهِدَ kelimesinin manası; Hazır olmak demektir. Burada yine beliğ bir gizlilik vardır. Yani: Sizden her kim ramazan ayını, hasta veya yolcu olmaksızın idrak ederse onda oruç tutsun, demektir. Bunu Ebussuud ifade etti.

Yedinci latife: (يُرِيدُ اللّٰهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلاَ يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ) **"Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez"**ayetinde Arap dili ve edebiyatında belagatten; "Tıbâkus selb" diye bilinen güzel bir ifade şekli vardır. Fakihlerde buradan esinlenerek bir usul kuralı çıkartmış ve: "Meşakkat, kolaylığı celbeder", demişlerdir. Her zaman Yüce Allah, emir ve yasaklarında kulları için zorluk ve meşakkati değil, kolaylık ve hayrı ister.

Sekizinci latife: Allâme Zemahşeri şöyle der; (وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ عَلَى مَاهَدَاكُمْ و لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ) **"...Bütün bunlar, sayıyı tamamlamanız ve size doğru yolu göstermesine karşılık, Allah'ı tazim etmeniz, şükretmeniz içindir."** âyetinde Yüce Allah daha önce oruç ayına ulaşan hastaya misafir kişilerin yedikleri günlerin kazasını yapmaları gibi hükümlerden sonra, "**...sayıyı tamamlamanız...**"cümlesiyle sayılara dikkat edilmesini,"**...Allah'ı tazim etmeniz...**", cümlesiyle de yenilen oruçların kaza edılmesi gibi bir kolaylık tanındığının bilinmesini"**...şükretmeniz içindir**"cümlesi ile verilen kolaylık ve ruhsata şükredilmesi gerektiğini gösteriyor.[263] bu ayette belagat ilminden; lef ve neşir diye bilinen çok güzel bir yol izlenmiştir. Bu inceliğe, bazı ilim ehli dışında birçok kimse vakıf olamamıştır.

Dokuzuncu latife: Yüce Mevla çok edebi bir şekilde karı koca arasındaki cinsi münasebeti, en ahlaki ve latif cümlelerle ifade etmiştir.

(هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ) **"...Onlar sizin için birer elbise, siz de onlar için birer elbisesiniz"** buyurarak karı koca arasındaki cinsi münasebeti, en yüksek ahlaki tabirle biz Müslümanlara bu tür konularda

263- Zamahşeri; Keşşaf Tefsiri.

nasıl edepli olmamız gerektiğini beyan etmiş ve bizlere İslami ahlakın önemine ehemmiyet vermemiz gerektiğine işaret etmiştir. Burada da bir çeşit istiara[264] kullanılmıştır. Yüce Mevlanın bu güzel, edebi ve latif buyruğu, elbisenin vücudu örtüp setrettiği gibi, kadın erkeğin, erkek de kadının birbirlerinin tamamlayıcısı olarak bir örtü gibi olmaları gerektiğini göstermiştir.

Fahruddin Râzî şöyle der: Erkek ve kadın birbirlerine sarılarak adeta birbirlerini bir örtü gibi örttüğünden, Rabbimiz o ikisini bir elbiseye benzeterek; bu durumu (libas) kelimesiyle ifade etmiştir.[265]

Onuncu latife: Şerif Rıza şöyle der; (وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الأَسْوَدِ) **"Sabahın beyaz ipliği** (aydınlığı), **siyah ipliğinden** (karanlığından) **ayırt edilinceye kadar yiyin, için"** âyetinde acayip bir istiare kullanılmıştır. Yüce Rabbimiz sabah beyazlığının gecenin karanlığından ayırt edilmesini, mecazi olarak iki ipe benzetmiştir. Birinci ipi; sabahın beyazına benzetmesi, o vakitte doğudan bir beyazlığın hafifçe zuhur etmesinden dolayıdır. İkinci ipi gece karanlığına benzetmesi ise, artık gece karanlığının sona ermesinin gizli bir belirtisinin zuhur ettiğinden ötürüdür. Bu vakit öyle bir zaman dilimidir ki; her iki tarafında zayıfladığı bir vakittir. Dolayısıyla bu vakitten sonra birisinin gittikçe azaldığı ve diğerinin de gittikçe çoğaldığı bir zaman dilimi zuhur etmektedir.[266]

Bu âyet nazil olunca, sahabeden Adiy bin Hâtim *(Radıyallahu Anh)* ayeti nasıl anladığı şu şekilde ifade etmektedir: Yatmadan önce siyah ve beyaz iplik alarak yastığımın altına koydum. Gece iplikleri alarak dışarı çıktım ancak birbirinden seçemedim. Bu hal güneş doğuncaya kadar devam etti. Sabah olunca Efendimize *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* gidip olup biteni anlattım. Allah'ın Resulü gülerek; *"Sen gerçekten kalın kafalı birisin, ayetten maksat; sabahın beyazlığı ve gecenin karanlığıdır"* buyurdular[267] diye rivayet edilmiştir.

264- Belagat ilminde: İstiare; bir kelimenin, gerçek manası dışında kullanılmasına denir. Bu konu için; Cürcani'nin "İcaz" adlı eserine bakılabilir.

265- Zemahşeri, Keşşaf.

266- Şerif Radi; Telhisü'l Beyan fi Mecazil Kur'an.

267- Buhari, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai.

FIKHİ HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Oruç Ramazan ayından önce de Müslümanlara farz mıydı?

"Sayılı günler..." ayetinin zahirine göre Müslümanlara farz olan oruç, Ramazan ayı günleridir. Nitekim müfessirlerin çoğunun benimsediği bu görüş: İbn Abbas ve Hasan'dan rivayet edilen bir görüş olup, ibni Cerir Taberi de bunu tercih etmiştir.

Katâde ve Atâ'dan bu konuda şunlar rivayet olunmuştur: Daha önce her aydan üç gün oruç tutmak Müslümanlara farz kılınmıştı. Daha sonrada Ramazan ayı orucu farz kılındı, diyerek buna **"Oruç tutmaya güçleri yetmeyenlere bir fakir doyumu kadar fidye gerekir"** âyeti ile delil getirdiler. Zira bu ayette oruç tutup tutmamakta bir serbestlik vardır. Ramazan ayı orucu için ise âyette zaman ve sayı tayini yapıldığından bu serbest söz konusu değildir. Dolayısıyla bu ayetten anlaşılan **"sayılı günler..."**oruç tutmak, Ramazan orucunun dışında bir oruçtur.

Cumhurun bu konudaki delilleri: "Ey iman edenler! Oruç size farz kılındı" âyeti, mücmel ve kapalıdır. Öyleyse farz olan oruç bir gün, iki gün veya daha fazla olma ihtimali söz konusudur. Şayet ayetteki kapalılığı, **"sayılı günler..."** ifadesi yine mücmel bırakarak kesin bir tayin yapmamaktadır. Çünkü bu ifadeden bir hafta veya bir ay da anlaşılabilir. Ancak bu mücmellikler, Yüce Allah'ın, **"Ramazan ayı"** sözü ile tam bir açıklık getirmiş ve Müslümanlar için farz olan orucun Ramazan ayı orucu olduğunu ifade etmiştir.

İbn Cerir Taberi bu konu ile ilgili şöyle der: Bana göre oruçla ilgili görüşlerin en güzeli: **"Sayılı günler..."**den maksat, Ramazan ayı günleridir, diyen görüştür. Nitekim hiçbir nas, Ramazan ayı dışında Müslümanlara başka bir orucun farz olduğunu haber vermemiştir. Zira Yüce Allah, âyetin akışında farz orucun, Ramazan orucu olduğunu, **"Ramazan ayı, insanlara yol gösterici, doğrunun ve doğruyu eğriden ayırmanın açık delilleri olarak Kur'an'ın indirildiği aydır"** âyetiyle bunu ifade etmiştir. Bu âyetin te'vili de şöyledir: "Ey mü'minler, sizden önceki ümmetlere oruç farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Ta ki korunasınız. İşte o belirli günler, Ramazan ayı günleridir." [268]

268- Taberi.

İkinci Hüküm: Orucu yemeyi serbest kılan hastalık ve yolculuk nedir?

Hasta ve misafire rahmeti gereği, kolaylık olmak üzere Ramazan ayı orucunu yemeyi Yüce Allah mubah kılmıştır. Ancak Fakihler, hangi hastalığın oruç yemeyi caiz kılacağı hususunda ihtilafa düşerek birkaç değişik görüş beyan etmişlerdir.

Zahiri Mezhebine göre: Hastalık veya yolculuk mutlak manada, oruç yemeyi caiz görmüştür. Öyle ki kısa bir yolculuk, parmak ve diş ağrısı gibi basit hastalıklarda dahi, orucu yemek mubahtır. Bu görüş, Atâ ve İbn Sirin'den rivayet edilmiştir.[269]

Bazı âlimlere göre de: Şayet oruç tuttuğu zaman çok acı çekecek hasta veya yolculuğunda çok meşakkatler olan kimselere mahsustur. Bu görüş, Asam'a ait görüştür.

Çoğu fakihlere göre ise: Oruç yemeyi caiz kılan; hastayı zora sokan, iyileşmesini geciktiren ve hastalığını artıran oruçtur. Aynı şekilde zahmet ve yorgunluk verici uzun yolculukta oruç yemeyi caiz kılar. Bu da dört mezhebin görüşüdür.

Zahirilerin delilleri: (وَمَن كَانَ مَرِيضًا أَوْعَلَى سَفَر) **"Kim o anda hasta veya yolcu olursa..."** âyeti, her türlü hastalık ve yolculuğu kapsamaktadır. Dolayısıyla böyle bir kimse için Ramazan ayı orununu yemek caizdir. Nitekim âyette hastalığı, ağır olmakla, yolculuğu uzaklıkla belirtilmemiştir. İbn Sirin'in ramazan orucunu yediğini görenler nedenini sorunca, onun parmak ağrısından ötürü oruç yediğini söylemiştir.

Davudu Zahirî'de; Tüm yolculuklar için oruç yeme ruhsatı vardır. Şayet yolculuk bir fersah dahi olsa kişi seferidir. Kur'an'ın zahiri anlamı da budur der.

Cumhur'un delilleri: Çoğu fakihlere göre, insana zorluk ve külfet vermeyen hastalık, Ramazan orucunun yenilmesini caiz kılmaz. Nitekim Yüce Allah:**"Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez"** buyurmuştur. Ayette orucu yeme ruhsatı, meşakkat ve zorluğun vaki olduğu durumlarda mübah kılınmıştır. Hastalık hafif olursa, bu durumda oruçlu meşakkat çekiyor denilemez. Parmak ve dişi ağrısından ötürü nasıl olur da oruç yeme ruhsatı alabilir?

269- Fahrurrazi.

Bu konuda tercih edilen görüş:

Akıl sahibi herkesin kabul edeceği gibi sahih olan mezhep, cumhurun mezhebidir. Nitekim oruç yeme ruhsatı, kolaylık sağlamak ve zorluğu gidermek içindir. Kolaylığın sağlanması, ancak zorluğun bulunduğu yerde mümkündür. Hafif baş ağrıları ile soğuk algınlığı gibi hastalıklarda oruçlu kişi için zorluk olması mümkün doğildir. Öyle ki bazı hastalıkların tedavisi, ancak oruçla mümkündür, nasıl olur da böyle bir durumda oruç yemek mubah olabilir? Yüce Allah, gücümüzün yeteceği ve kolaylıkla yapabileceğimizi emretmiştir. Şayet oruç, hastalığa veya onun ağırlaşmasına sebep olursa yenebilir.

Ancak bu işi tamamen serbest bırakmakta veya çok aşırı daraltmakta mükelleflere kolaylık sağlamayla birbirine zıttır.

Kurtubi şöyle der: Hastalığın iki çeşidi vardır.

Oruç tutamayacak güçte olan hastanın oruç yemesi farzdır.

Diğeri ise orucu güçlükle tutabilen hastalar için Ramazan'da oruç yemek müstehaptır. Bu durumlarda orucu ancak cahiller tutar.

Çoğu alimlere göre hastalık, şiddetli ağrı veriyor veya oruçlu olursa hastalığının artacağı ve uzayacağını biliyorsa, kişinin oruç yemesi caiz olur. İmam Malik'ten oruç yemeyi mubah kılma hususunda doğişik rivayetler vardır.

Bir rivayete göre oruç tutmak ölüme sebep olursa, kişi orucunu yer. Başka bir rivayete göre ise oruç, hastalığın ağırlaşma ve uzamasına sebep olursa, kişinin orucu yemesi caiz olur. Bu ikinci rivayet Maliki mezhebindeki en sahih görüştür.[270]

Üçüncü Hüküm: Oruç yemeyi serbest kılan yolculuk hangisidir?

Fakihler, bir kimsenin oruç yiyebilmesi için yolculuğunun uzun olması hususunda ittifak etmişlerdir. Fakat uzunluğun miktarı konusunda ihtilaf ederek birkaç değişik görüşe ayrılmışlardır.

İmam Evzâi şöyle der: Oruç yemeyi caiz kılan yolculuk bir gündür.

İmam Şafiî ve İmam Ahmed'e göre: Oruç yemeyi caiz kılan yolculuk iki gün iki gece olmalıdır. Bu müddet on altı fersah olarak tayin edilir.

İmam Ebu Hanife ve İmam Sevr'i de şöyle der: Oruç yemeyi caiz kılan yelculuk, üç gün üç gece olmalıdır. Bu ise yirmi dört fersahtır.

270- Kurtubi.

Bu hükümlerin tümü, eğer yolculuk bir hayvanın üzerinde olursa geçerlidir.

Evzai'nin delili:

Bir günden az olan yolculuklar kısa olup, mukim kimse çoğu kez, bir günden az yolculuk yapabilir. Misafir evinden ayrıldığı gün tekrar aynı gün evine dönmesi mümkün olmayan kimsedir. Bir günden fazla olursa o misafirdir ve orucunu yiyebilir.

İmam Şafiî ve İmam Ahmed'in delilleri:

Namazın kısaltılarak kılındığı yolculuk şer'i yolculuktur. Bir günün uzunluğuna tahammül etmek mümkün olup, iki günün uzunluğuna tahammül etmek ise zordur.

Rasûlüllâh'tan *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* rivayet ettiği: *"Ey Mekke ehli yolculuğunuz dört bürd'den az olursa, namazlarınızı tam kılınız. Eğer Mekke'den Asfan'a kadar giderseniz namazınızı seferi olarak kılınız"* [271] hadisidir.

Lügat Âlimleri: "Bürd"ün, dört fersah olduğunu söylemişlerdir. Hadiste geçen dört "bürd", On altı fersahtır.

Atâ'dan varit olan bir rivayette: Atâ, İbn Abbas'a; Arafat'ta namazı kısaltayım mı? Diye sordu. O da hayır deyince, peki; Zahran'a giden seferi olur mu? İbni Abbas: Hayır, diyerek sözlerine şöyle devam etti: Cidde, Asfan ve Taife giden adam, namazını kısaltabilir.

Kurtubi şöyle der: Buharî, Abdullah bin Ömer ve İbni Abbas'ın, yolculukları dört "bürd"e ulaştığı zaman oruçlarını yer ve namazlarını da seferi olarak kılarlardı demiştir.[272]

Maliki mezhebinin meşhur olan görüşü budur. İmam Malik'den şöyle bir rivayette varit olmuştur; Sefer müddetinin en azı bir gün, bir gecedir. Bu görüşün delilide, Buharî'nin şu rivayetidir; *"Allah'a (Celle Celâlühu), ve ahiret gününe iman eden bir kadının, yanına mahremini almadan bir gün, bir gece yolculuk yapması helal değildir."*[273]

Ebu Hanife ve Sevri'nin Delili:

Ebu Hanifenin delili: **"Öyle ise sizden ramazan ayını idrak edenler onda oruç tutsun"** âyeti, oruç tutmayı farz kılmıştır. Fakat biz

271- Şafii, İbn Abbas tan rivayet etmiştir. Fahreddin Razi.

272- İmam Şafii, Atadan rivayet etmiştir. Fahreddin Razi.

273 İbni Arabî, Ahkamul Kur'an.

misafir için oruç ruhsatını üç gün olarak belirledik. Zira bunda icmâ vardır. Üç günden az yolculuklarda ihtiyaten oruç tutmak farzdır.

Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* şu hadisidir: *"Mukim kimse, bir gün bir gece mesh yapar. Misafir ise, üç gün üç gece mesh yapar"*[274]. Şeriatta hüküm belirleyici yalnızca Efendimiz olup; meshin misafir için illetinin üç gün üç gece olarak belirlemiştir. Bu durumda ruhsatlar ancak şeriatta hüküm belirleyici tarafından bilinir. Bundan ötürü biz, şer'i misafirlik hükmü olarak üç günü itibara aldık.

Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Efendimiz: *"Bir kadının, yanına mahremini almadan üç gün, üç gece yolculuk yapmasın"*[275] buyurmuştur. Bu hadis, seferiliği üç günle kayıtlamıştır. Bunun dışındaki yolculuklar seferi hükmüne girmez.

İbni Arabî Ahkamu'l Kur'an adlı eserinde şöyle der: Efendimizin: *"Allah'a (Celle Celâlühu), ve ahiret gününe iman eden bir kadının, yanına mahremini almadan bir gün, bir gece yolculuk yapması helal değildir."* Hadisi sahihtir.

Peygamber Efendimiz *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, diğer bir hadisi şeriflerinde de; *"Sefer, üç gündür"* buyurmuştur. Buradan yola çıkarak Ebu Hanife, seferin ancak birkaç günde gerçekleşeceği görüşündedir:

Evinden ayrıldığı gün,

Yolculuk yaptığı gün,

Gideceği yere ulaştığı gün, bu üç gün seferi olmayı gerektiren, yolculuktur.[276]

Ben derim ki:

İbadetlerde ihtiyatla hareket etmek elzemdir. Çünkü Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Efendimiz sahih hadislerde, bir kadının yanında mahremi olmaksızın üç gün yolculuk yapmasını yasakladığı gibi, bir gün bir gece yolculuk yapmasını da yasaklamıştır. Zira yolculuk için üç gün üç gece için varit olan hadisle amel etmek, en ihtiyatlısı olanıdır. İmam Ebu Hanife'nin *(Rahmetullahi Aleyh)* görüşü diğerlerine tercih edilen en sahih görüştür. Allah *(Celle Celâlühu)*, doğruyu en iyi bilendir.

274- Cessas.

275- Buhari.

276- İbni Arabî.

Dördüncü Hüküm: Hasta ve misafir için oruç yemek ruhsat mı veya azimet mi?

Zahiri Mezhebine göre: Hasta veya misafirin oruç yemesi farzdır. Daha sonra Ramazan orucunu yedikleri gün sayısınca başka zamanda oruç tutar. Hasta veya misafir iken tuttukları oruç, Ramazan orucu yerine geçmez. Nitekim Allah *(Celle Celâlühu)*: "**Sayılı günlerde olmak üzere** (oruç size farz kılındı). **Sizden her kim hasta yahut yolcu olursa** (tutamadığı günler kadar) **diğer günler de kaza eder.**" Oruç yemelerinin farz olduğunun beyanıdır. Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*; *"Seferde oruç tutmak, iyilikten değildir"*[277] hadisi de buna işaret etmektedir. Bu görüş bazı selef âlimlerinden rivayet edilmiştir.

Cumhura göre de: Misafir ve hastanın Ramazanda oruç yemeleri ruhsattır. Dilerse tutar, dilerse yer. Bunun delilleri şunlardır:

Bu ayette mukadder bir mana vardır. Yani: "hasta veya misafir orucunu yerse, yediği günler sayısınca diğer bir zamanda orucunu tutması lazımdır" demektir. Bu ayetin bir benzeri: "**...Asanı taşa vur, demiştik de ondan on iki pınar kaynamış ve her sınıf, su alacağı yeri öğrenmiştir...**" âyetidir. Âyette takdiri olan mana:"**asanı taşa vur**" cümlesinden sonra "**asasını taşa vurdu**" cümlesi gizlidir. Aynı şekilde bir başka ayette: "**...Sizden her kim hasta olursa yahut başından bir rahatsızlığı varsa, oruç veya sadaka veya kurban olmak üzere fidye gerekir.** "Yine burada da: "Fe haleka, fe aleyhi fidye" kelimesi mukadder olarak gelmiştir. Ayetlerdeki takdirlerin (aslında var olup hazfolunan cümleler) benzerleri Kur'an'da pek çoktur. Bunları ancak cahiller inkâr ederler.

Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Efendimiz'den, seferde de oruç tutması Mütevatir hadislerle bilinmektedir.[278]

Enes bin Malik'den *(Radıyallahu Anh)* gelen bir rivayete göre:*"Biz Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem) ile birlikte ramazan ayında yolculuk yaptık. Oruç tutanlar tutmayanları, tutmayanlarda tutanları ayıplamadılar"*.[279] Demiştir.

Aklen ve Şer'an hastalık ve yolculuk, kolaylığı gerektiren şeylerdir. Bunların zorluğa sebep olmaları doğru olmaz.

277- Buhari, Müslim.

278- Bu hadis; İbni Abbas, Ebu Said el-Hudri, Enes bin Malik, Cabir b Abdullah, Ebu Derda ve diğer birçok sahabeden rivayet edilmiştir.

279- Müslim. İmam Malik.

Zahirilerin delil olarak sundukları: *"Seferde oruç tutmak, güzel değildir"* hadisi, hususi bir sebebe istinaden varid olmuştur. Zira Efendimiz *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, bir yolculuk esnasında bir sahabenin küçük bir yerde gölgelendiğini gördü. Efendimiz, sahabelere: *"Bu kişinin sıkıntısının sebebi nedir?"* diye sorunca, Onlar: Oruçtan dolayı çok susadı ve sıkıldı dediler. Bu hadisin sebebi vürududur.

İbni Arabî Tefsiri Ahkamul Kur'an'da şöyle der: Bir kavimden Ramazanda yolculuk yapan bir kimsenin, orucunu ister tutsun, ister tutmasın yolculukta gecen günlerin sayısınca Ramazan dışındaki günlerde, kaza etmesi lazımdır. Çünkü o kavme göre yolculukta oruç yoktur. Bu cahilce bir hükümdür. Çünkü âyette çok manalı bir fesahat vardır. Bu da "şayet orucunu yerse" cümlesinin mukadder olmasıdır. Nitekim Efendimizin *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* yolculukta oruç tuttuğu, kavlî, ve fiilî hadislerle sabittir. Bu hususu, Sahih Buhari şerhlerinde ve diğer kitaplarımızda da açıkladık.[280]

Beşinci Hüküm: (Yolculukta) orucu tutmak mı veya yemek mi daha efdaldir?

Yolculukta oruç yemenin ruhsat olduğunu söyleyen âlimler, tutulması mı yoksa tutulmamasının mı daha faziletli olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir.

İmamı Azam, İmam Şafiî ve İmam Malik'e göre: Güçlü ve dayanıklı olan kimseler için yolculukta orucunu tutması daha efdaldir. Çünkü Rabbimiz *(Celle Celâlühu)*, şöyle buyuruyor: **"Eğer bilirseniz** (güçlüğüne rağmen) **oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır."** Şayet rahat olmayıp güçsüz ve halsiz kalırsa o durumda orucunu yemesi daha faziletlidir. Zira Yüce Mevla: **"Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez"** buyurarak bunu beyan etmektedir.

İmam Ahmed'e göre ise: Yolculukta oruç açmak daha faziletlidir. Çünkü bu bir ruhsattır. Rabbimiz, azimetlerinin yapılmasını sevdiği gibi, ruhsatlarınında yapılmasını öyle sever ve ister.

Ömer bin Abdulaziz *(Rahmetullahi Aleyh)* şöyle der: Yolculukta, azimet veya ruhsattan hangisi daha kolaysa, onu yapmak en faziletlisidir.

Bu Konuda Tercih Edilen Görüş: Cumhurun görüşü en tercih edilen görüştür. Nitekim delilleri daha kuvvetlidir. Allah *(Celle Celâlühu)*, en iyi bilendir.

280- İbni Arabî.

Altıncı Hüküm: Kaza orucunu peşpeşe tutmak vacip midir?

Bu konuda Hz. Ali, İbni Ömer ve Şa'bi'ye göre: Orucunu kazaya bırakan hasta veya misafirin daha sonra peş-peşe kazası gerekir. Çünkü orucun kazası, onun edası gibidir. Nitekim Ramazan orucunu peş peşe tutmak nasıl farz ise, aynı şekilde ara vermeden kaza etmekte farzdır.

Cumhura göre: Bir kimse için kazaya kalan orucunu, başka bir zamanda aralıklı veya aralıksız tutması caizdir. Nitekim Allah Teâlâ: (Tutamadığı günler kadar) **diğer günler de kaza eder"** ayetinde, sadece Ramazan'da yediyi gün sayısı kadar tutulmasını emreder. Nitekim peşpeşe tutulmasına delalet eden bir nas yoktur. Zira ayette bu belirtilmediğinden her ikisini de kapsamaktadır. Ebu Ubeyde İbn Cerrah şöyle der: Allah *(Celle Celâlühu)*, Ramazan orucunu yemek zorunda kalanlar için, kaza ederken meşakkatle eda etmeleri üzere (peşpeşe tutmaları için) ruhsat vermemiştir. Dileyen aralıklı, dileyen aralıksız olarak Ramazan orucunu kaza eder.[281]

Bu Konuda Tercih Edilen Görüş: Cumhurun görüşü en tercih edilen görüştür. Nitekim delilleri daha açıktır. Allah *(Celle Celâlühu)*, en iyi bilendir.

Yedinci Hüküm: "Oruç tutmaya güçleri yetmeyonlere fidye gerekir" ayetinde, "güçleri yotmeyenlerden" maksat, kimlerdir?

Çoğu Âlimlere göre: Oruç tutmak, başlangıçta tercihe bağlı şey idi. Nitekim isteyen tutar, istemeyen de tutmaz, ancak tutmadığı her gün için her gün bir fakirin karnın doyurarak fidye verirdi. Daha sonra bu muhayyerlik hükmü; "**Öyle ise sizden ramazan ayını idrak edenler onda oruç tutsun"** âyetiyle nesh edilince, herkese oruç tutmak farz kılındı.

Bunların delili; Buhari ve Müslim'in, Seleme bin Ekvâ'dan *(Radıyallahu Anh)* rivayet ettikleri hadistir. "**Oruç tutmaya güçleri yetmeyenlere bir fakir doyumu kadar fidye gerekir"** âyeti nazil olunca bazılarımız oruç tuttu, bazılarımız da oruç tutmayarak fidyo verdi. Daha sonra, **"Öyle ise sizden ramazan ayını idrak edenler onda oruç tutsun"** âyeti nazil olunca, bir önceki âyetin hükmünü neshettiğinden herkesin oruç tutması farz kılındı."[282] Bu görüş ibn Mesud, Muaz, İbni Ömer *(Radıyallahu Anhüm)* ve bazı sahabelerden rivayet edilmiştir.

281- Fahreddin Razi.

282- Fahreddin Râzi, Tefsirûl Kebir, Âlusi, İbn Cevzi.

Diğer âlimlere göre de: Ayetinin hükmü, nesih edilmemiştir. Çünkü bu âyet çok yaşlı kimseler ile orucun çok rahatsız ettiği basta kimseler için nazil olmuştur. Bu da İbni Abbas'dan rivayet edilmiştir.

İbni Abbas şöyle der: Çok yaşlı insanların orucu yemeleri, yerine her gün için bir fakir doyurmaları kaydıyla ruhsat olarak verilmiştir Onlar oruçlarını tekrar kaza etmelerine gerek yoktur.[283]

Buhari'nin Atâ'dan, O da İbni Abbas'dan: **"Oruç tutmaya güçleri yetmeyenlere bir fakir doyumu kadar fidye gerekir"** âyetinin hükmü, neshedilmemiştir. Nitekim bu âyet çok yaşlı kadın ve erkekler hakkında nazil olmuştur. Çünkü onlar oruç tutmaya güçleri olmadığından oruçlarını yerler veyedikleri her gün için de birer fakiri yedirirler[284] rivayetini yapmıştır. Bu rivayete göre: **"Oruç tutmaya güçleri yetmeyenlere..."** âyetinin hükmü nesh edilmemiştir.

İcmali manası da şöyledir; Orucu zorlukla tutabilecek kişiler, tutamadıkları her gün için birer fakir doyururlar. Zira bu manayı: "yutikunehu" kelimesinin başka bir kıraat'ta: "yutavvikunehu": "meşakkatle beraber tekellüf " manası bunu teyit etmektedir.

Sekizinci Hüküm: Hamile ve emzikli kadınların, orucu hakkındaki hükmü nedir?

Hamile veya emzikli kadın, kendisine veya çocuğuna herhangi bir zarar gelmesinden korkarsa orucunu yer. Nitekim bunlar hasta hükmündedir.

Hasan Basri, hamile veya emzikli kadın hakkında sorulunca, kendisine veya çocuğuna herhangi bir zarar gelmesinden korkarsa oruç tutar mı? O'da: Hangi hastalık, hamilelikten daha ağırdır? Orucunu yer ve kaza eder, dedi.

Fakihler, hamile ve emzikli kadınların, oruçlarını yemeleri, ancak daha sonra kazasını etmek üzere ittifak etmişlerdir. Bu durumda olanlar oruçlarını kaza edip, fidye verecekler mi? yoksa sadece kaza mı edecekler? Şeklinde ihtilaf etmişlerdir.

İmam Ebu Hanife'ye göre: Yalnızca kaza etmeleri gerekir.

İmam Şafiî ve İmam Ahmed'e göre ise: Kazası ile beraber fidyo gerekir.

283- Hâkim, İbni Abbas'dan rivayet yapmışlardır. Hadisin isnadı da sahihtir.

284- Sahihil Buhari.

İmam Şafii ve İmam Ahmed'in delilleri:

Hamile ile emzikli kadın, **"Oruç tutmaya güçleri yetmeyenlere bir fakir doyumu kadar fidye gerekir"**âyetine dâhildir. Çünkü âyet yaşlıları kapsadığı gibi orucunu zahmetle tutan her kişiye de kapsamaktadır. Hal böyle olunca, hamile ve emzikli kadınların, tutamadıkları günler için oruçlarını hem kaza etmeleri, hem de fidye vermeleri vaciptir.

İmam Ebu Hanife'nin delilleri:

Hamile ile emzikli kadın, hasta hükmündedir. Hasan Basri'nin şu kavlini görmez misin: Kendisine veya çocuğuna herhangi bir zarar gelmesinden korkarsa oruç tutar mı? O'da: Hangi hastalık, hamilelikten daha ağırdır? Orucunu yer ve kaza eder, dedi. O, kazadan başkasını gerekli görmedi.

Yaşlının orucunu kaza etmesi mümkün değildir. Nitekim oruç ondan sakıt olmuştur. Yalnız fidye vermesi gerekir. Onun gelecekte orucunu kaza edebileceği de düşünülemez. Ancak hamile ve emzikli kadının özürleri geçicidir. Onlara orucu kaza etmek, farzdır. Şayet hem de fidye vermeleri gerekir dediğimiz takdirde, ikisinin bir arada yapılması caiz değildir. Zira kaza etmek, orucun bir bedeli olduğu gibi, fidye vermekte bir başka bedeldir. Aynı anda her iki bedeli yapmak mümkün ve caiz değildir.[285]

İmam Şafiî ve İmam Ahmed'e göre; Hamile ile emzikli kadın yalnız çocuklarının hayatından endişe ederlerse, oruçlarını yerler, fakat hem kaza ederler, hem de fidye verirler. Şayet yalnızca kendi hayatlarından veya hem kendi hayatlarından, hem de çocuklarının hayatlarından endişe ederek oruçlarını yerlerse, yalnız kaza etmeleri gerekir.[286]

Dokuzuncu Hüküm: Ramazan ayı nasıl tespit edilir?

Ramazan orucu hilali (ayı) görmekle tespit edilir. Şayet Ramazan orucunun tespiti adil bir kimsenin ayı görmesi veya Şaban ayını otuz güne tamamlamakla bilinir. Ramazan orucunun tespiti matematik veya astronomik bilgilere göre itibar edilmez. Nitekim Efendimiz *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*: *"Hilali gördüğünüz zaman, oruç tutunuz. İkinci hilali görürseniz Ramazan bayramınızı yapınız. Eğer hava bulutlu olursa ayı göremezsiniz Şaban ayını otuza tamamladıktan sonra oruç tutmaya başlayınız"*[287] buyurmuştur.

285- Cessâs, Fahreddin Râzi, Kurlubi.

286- Kitabu'l Fıkıh Ala Mezehibi'l Erbaa.

287- Buhari, Müslim, Tirmizi.

Hilali görmek suretiyle, oruç tutma ve hac yapma vakti tespit edilir. Zira Yüce Allah: "**Sana yeni doğan ayları sorarlar. De ki: O, insanların faydası için bir de hac için vakit ölçüleridir**" buyurmuştur. Şu halde itibar edilecek olan, oruç tutmak için ayı görmektir.

Cumhura göre: Ramazan ayının başlangıcını tespit için adil bir kişinin ayı görmesi kâfidir. Zira İbn Ömer'in rivayeti buna delildir: *"İnsanlarla beraber Ramazan ayı hilalini görmeye çalışıyordum. Ben Ayı görünce Rasûlüllâh'a (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem) haber verdim. O da: oruç tuttu ve insanlara da oruç tutmalarını emretti"*[288].

Şevval ayı hilali, ay görülmediğinde Ramazan ayını otuza tamamlamakla tespit edilir. Cumhur fakihlere göre: Şevval ayı hilalini tespit için, aynı şeklinde adil bir kimsenin şahadeti kâfi değildir.

İmam Malik'e göre de: Ramazan ayı hilalinin tespiti Şevval ayının tespiti gibi en az iki adil kimsenin şahitlik yapmaları lazımdır. Zira ayın iki kişi tarafından görülmesi şahadettir.

İmam Tirmizî'de şöyle der: "İlim adamlarının çoğuna göre (selefe göre), hilalin tespiti için adil bir kişinin şahadeti yeterlidir".

İmam Dârekutnî ise şöyle der: "Birisi, Hz. Ali'nin yanına gelerek hilali gördüm diye şahitlik yaptı. Bunun üzerine Hz. Ali oruç tutarak halkada oruç tutmalarını emretti ve şöyle dedi: "Benim için Şaban ayından bir gün oruç tutmak, Ramazan ayından bir gün oruç yemekten daha hayırlıdır"[289].

Onuncu Hüküm: Oruca başlamanın farz olmasında matlaların (hilalin doğuş yerleri) değişik olmasına itibar edilir mi?

Hanefi, Maliki ve Hanbelilere göre: Ülkelerin doğuş yerlerinin farklı oluşuna itibar edilmez. Bir ülke halkından bir veya daha çok insan hilali görür ve haber diğer ülkelere ulaşırsa, hepsinin de oruç tutması farzdır. Nitekim Efendimiz *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*: *"Hilali gördüğünüz zaman, oruç tutunuz. Şevval hilalini görürseniz Ramazan bayramınızı yapınız"* buyruğu, ümmetinin hepsi için bir hitaptır. Nitekim bir Müslüman'ın hilali görmesi, tüm ümmetin görmesi gibidir. **İmam Şafiî'ye göre de:** Ramazan ayı hilalini her belde halkının ayrı ayrı görmesi gerekir. Bir belde halkının Ramazan hilalini görmesi, başka bir şehri buna dâhil edilemez. Bu husustaki teferruatlar fıkıh kitaplarında mevcuttur.

288- Ebu Davud, Hâkim ve Ebu Hayyan. İsnadı sahihtir.

289- Kurtubi Tefsiri.

On birinci Hüküm: Hatayla iftar yapmanın hükmü?

Âlimler, Ramazan ayında oruç tutan bir kimsenin, güneş battı zannıyla orucunu açması veya şafak atmıştır zannıyla sahur yapmasından sonra yanıldığını anlarsa, kazasını edip etmeyeceği hususunda ihtilaf etmişlerdir.

Cumhur imamlarına (dört mezhebe) göre: Orucun kaza edilmesi farzdır. Nitekim o kimse vaktin girip girmediğini bilmek zorundadır. Buda ayeti kerimede: "**Sabahın beyaz ipliği** (aydınlığı), **siyah ipliğinden** (karanlığından) **ayırt edilinceye kadar yiyin, için**" şeklinde beyan edilmiştir. Daha sonrada güneşin batışına kadar oruç tutmayı emretmiştir.

Zahirî ve Hasan Basri'nin mezhebine göre: Orucu geçerli olup orucunu kaza etmesi gerekmez. Çünkü: "**...Hata ettikleriniz de ise üstünüze bir vebal yoktur...**" âyeti ile Efendimizin: "*Ümmetimin hata, unutma ve zorla yaptırıldıkları şeylerin günahı onlardan kaldırılmıştır*" hadisi, buna işaret etmektedir. Bu kimse, unutarak orucunu bozan kimse gibidir ki orucu bozulmamış olur.

Bu Konuda Tercih Edilen Görüş: En Sahih olan, Cumhurun görüşüdür. Zira hadisten maksat; hükmün değil, günahın kalkmasıdır. Her kim hata ile orucunu bozarsa, onun kaza etmesi gerekir. Fakat kefaret gerekmez. Nitekim hata ile adam öldüren kimsenin diyet vermesi farz olduğu gibi, onun da orucunu kaza etmesi farzdır. Hiç şüphesiz hata ile oruç yiyen kimseyi, unutarak yiyen kimse ile kıyaslamak kesinlikle doğru olmaz. Çünkü unutarak orucunu yiyen kimse hususunda hususi deliller varit olmuştur. Allah *(Celle Celâlühu)*, en İyi bilendir.

On İkinci Hüküm: Cünüplük hali oruca engel midir?

"**Artık** (Ramazan gecelerinde) **onlara yaklaşın ve Allah'ın sizin için takdir ettiklerini isteyin**" âyeti kerimesi, akşamdan cünüp olmanın, orucun sıhhatine zarar vermediğine açıkça işaret eder. Çünkü Ramazan ayında, gecenin sonuna kadar yemek, içmek ve cinsî münasebette bulunmak ayetle sabit olmakla beraber caizdir. Nitekim bir kimse sabaha yakın bir vakitte, eşi ile cinsî münasebette bulunursa ve cünüp olarak sabahlarsa orucu sahihtir. Şayet cünüp olarak sabaha çıkan adamın orucu sahih olmasaydı, Yüce Allah ayette: "**Orucunuzu tamamlayınız**" diye emretmezdi. [290]

290- Cessas; Ahkamu'l Kur'an.

Buhari ve Müslim'in Hz. Ayşe'den *(Radıyallahu Anha)* rivayetlerine göre: "*Rasûlüllâh Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem), oruçlu olduğu halde cünüp olarak yatar, daha sonra gusül abdestini alarak sabah namazına giderdi.*" demiştir. Bu da cünüplüğün kesinlikle orucun sıhhatine zarar vermediğinin açık bir delilidir. Bir kimse akşama kadar cünüp olarak kalsa orucu sahih olmakla beraber namazını kılmadığından ötürü haram işlemiş sayılır ve günahkâr olur.[291]

On üçüncü Hüküm: Nafile orucu bezduğu zaman yerine kaza tutması gerekir mi?

Nafile orucu bozduğu zaman onun yerine kaza gerekir mi gerekmez mi fakihler, ihtilafa düştüler?

Mezheplerin görüşleri:

Hanefi Mezhebi: Başlamakla tamamlaması gerektiği için kazası vacip olur.

Şafii ve Hanbelî Mezhebi: Kazası vacip olmaz. Çünkü nafile ibadet yapan kendi nefsinin hâkimidir (serbesttir).

Maliki Mezhebi: Şayet kendisi bozarsa üzerine kazası lazım olur. Ancak herhangi bir şeyden dolayı bozulursa üzerine kazası lazım gelmez.

Hanefilerin Delili:

"Sonra orucunuzu geceye kadar tamamlayınız". Ayeti Kerimesi umumi bir mana ifade ettiği için her orucu içine almaktadır. Her başlanılan orucun tamamlanması lazımdır.

"Amellerinizi bozmayınız". Ayeti Kerimesi nafile olarak başlanılan ibadetleri içerisine alıyor ki, bu ibadetler başlanıldıktan sonra bozulursa tekrar iadesi vacip olur. İade olunmazsa üzeriden borç düşmüş olmaz.

Hz. Aişe'den *(Radıyallahu Anha)* gelen bir hadisi şerifte diyor ki; "Ben ve Hafsa nafile oruç tutarak sabahladık, bize bir yemek hediye edildi, hoşumuza gitti orucumuzu bozduk. Nebi *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* efendimiz geldikleri zaman Hafsa benden daha çabuk davrandı - o babasının kızı - [292] ve soruyu serdu. Efendimiz *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* "*Onun yerine bir gün oruç tutunuz*" buyurdular.[293]

Şafii ve Hanbelîlerin delili:

291- El Fıkhu Alal Mezehibi'l Erbaa.

292- Soru sormada çabuk davranması ve babası gibi dindar olmasından kinaye.

293- Ahkamül Kur'an Cessas

Bu ayeti kerimedir ki; "**Muhsinlerin üzerine bir zorluk yoktur**" burada nafile ibadet yapana bir zorluk yoktur demek yani orucu yemesinden dolayı bir günah yoktur manası vardır.

Bu Hadisi şerif ise; *"Nafile oruç tutan kimse nefsinin amiridir. İsterse orucunu tutar devam eder, isterse orucunu yer".*[294]

Bu Konuda Tercih Edilen Görüş: Hanefi mezhebini gitmiş olduğu görüş daha tercihlidir. Çünkü Efendimiz *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Aişe ve Hafsa'ya *(Radıyallahu Anhuma)* yedikleri orucun yerine bir gün tutmalarını emretti. Bu da yerine kaza yapılmasının vacip olduğunu göstermektedir. Allah En iyisini bilendir.

On Dördüncü Hüküm: İtikâf yapmak ne demektir? Ve hangi mescitlerde yapılır?

İmamı Şafii şöyle der: İtikâfın lügat manası; Kişinin ister iyi yönde olsun, isterse kötü yönde olsun nefsini bir yere hapsedip, orada sabit durmasına denir. Ayeti Kerimede şöyle gelmiştir. "**Onlar putlarının önünde sabit durup dikiliyorlar...**"

İtikâfın fıkıh manası; İbadet niyetiyle Allah'ın evinde beklemektir. Bu (itikâf) eskiden beri gelen bir ibadettir. Allah Teâlâ bir ayeti kerimesin de: "**Benim beytimi** (Kâbe) **tavaf edenler ve i'tikaf yapanlar için temizleyiniz**" buyuruyor

Allah Teâlâ yine başka bir ayeti kerimesine ise "**Mescitlerde ibadete çekilmiş olduğunuz zamanlarda hanımlarınızla ilişkiye girmeyiniz**" buyurarak itikâfın mescitte yapılması şar koşulmuştur. Yine ayeti kerime de "**Mescitlerde ibadete çekilmiş olduğunuz zamanlarda...**" Derken itikâfın hangi mescitler de olacağı hakkında ihtilaf olunmuştur.

Bazı alimler dediler: İtikâf özellikle şu üç mescitte olur; Mescidi Haram, Mescidi Nebevi ve Mescidi Aksa. Çünkü bu mescitler peygamberlerin *(Aleyhimüsselam)* mescitleridir. Bu konu da efendimizin şu hadisini de delil getirdiler; *"Yolculuk (ibadet niyetiyle) ancak şu üç mescide yapılır..."* bu Said ibni Müseyyeb'in görüşüdür.

Bazı alimler de şöyle der: İtikâf ancak içerisinde cemaat toplayan bir mescitte (camide) yapılır. Bu ise İbn Mes'ud'un *(Radıyallahu Anh)* görüşüdür ki İmam Malik de *(Rahimehullah)* bir kavlinde bunu almıştır.

294- Hadisi Hakim rivayet etti ve isnadı sahihtir dedi.

Cumhur ulemanın delilleri: İtikâf mescitlerden hangisi olursa olsun itikâf yapmak caizdir. Çünkü bu ayetin: "**Mescitlerde ibadete çekilmiş olduğunuz zamanlarda**"[295] manası umumidir. Çünkü sahih olan görüş budur. Çünkü ayette özel bir mescit tayin edilmemiş ayetin manası geneli ifade etmektedir.

Ebubekir Cessas şöyle dedi: "Bütün selef âlimlerinin ittifakı itikâfın mescitte olması şeklinde gerçekleşti. Her ne kadar mescidin umumi veya hususi olması hususunda ihtilaf etseler dahi şu ayeti kerimenin "**Mescitlerde ibadete çekilmiş olduğunuz zamanlarda**"... Zahiri manasına bakarak itikâfın bütün mescitleri (camiler) içine aldığı ayetin kelimelerinin genel manasından anlaşılmaktadır. Her ne kadar bazıları onun cemaati olan camilerde olması hususunda söyledilerse de onun üzerine delil getirilmesi gerekiyordu ki halbuki böyle bir delil yoktur. Bazılarının da onun (itikâfın) peygamberlerin mescitlerinde hususi olması gerektiğini söyledikleri gibi, bununda delili yoktur, itibarı düşmüştür geçersizdir."[296]

Ancak kadının ise daha önce geçen ayetin hükmünün dışında olduğu için evinde itikâf yapması caizdir.

On Beşinci Hüküm: İtikâfın müddeti nedir? İtikâflı iken oruçlu olmak şart mıdır?

Fakihler itikâfın müddeti hususunda birkaç görüşe ayrıldılar:

İtikâfın en azı bir gün bir gecedir bu Hanefilerin görüşüdür.

Onun en azı on gündür bu İmam Malikin bir görüşüdür.

Onun en azı bir andır çoğuna sınır yoktur bu Şafi mezhebinin görüşüdür.

İmam Şafii ve Ahmet, bir görüşünde oruç tutmaksızın itikâf caizdir, der.

Cumhura (Ebu Hanife, Malik ve Ahmed) **göre:**

Aişe'den *(Radıyallahu Anha)* gelen bir hadis'i şerifte Nebi *(Sallallahu Aleyhi Vesellem)* Efendimiz: *"Oruç olmadan itikaf olmaz"*[297] buyurmuşlardır.

Efendimizin: *"İtikâf yap, Oruç tut"* hadis-i şerifine ise muhakkak Allah şu ayeti kerimede oruçla beraber itikâfı zikretti dediler:

295- Kurtubi, Alusi, Keşşaf, Razi.

296- Ahkamu'l Kur'an; Ebubekir Cessas.

297- Darukutni.

"Yiyiniz, içiniz..." ta ki ayetin sonuna kadar **"Mescitlerde ibadete çekilmiş olduğunuz zamanlarda...** "Bu ayeti kerime oruç olmadan itikâf olmadığına delalet etti.

İmam Fahreddin Razi şöyle der: "Oruç olmaksızın da itikâf caizdir. Ancak efdal olan itikâfla iken oruç tutmaktır. Bu Şafii mezhebinin de görüşüdür.

Ebu Hanife ise: Oruç tutmaksızın itikâf caiz değildir diyor".[298]

İmam Şafii'nin delili bu ayeti kerimedir. Çünkü o oruçsuz itikâf edendir. Allah Teâlâ itikâfta iken kadınlarla beraber olmayı yasakladı.

Ben derim ki: Hanefi fakihleri itikâfı üç kısma ayırdılar:

Müstahap olan itikâf: Yalnız niyet etmekle velev ki bir an da olsa yapılan itikâftır.

Sünnet olan itikâf: Ramazan'ın son on günüde yapılan.

Vacip olan itikâf: Adak olarak adanarak yapılan itikâftır ki bunda oruçlu olmak lazımdır...

Tafsilatlı bir şekilde deliller ise ayrıntılarıyla anlatılan (fıkıh) kitaplarına bakılsın.

AYETLERDEN ÇIKARTILAN DERSLER

Oruç bütün ümmetlere Allah'ın *(Celle Celâlühu)* koyduğu bir şeriat (kanun)dur. Allah *(Celle Celâlühu)* Müslümanlara da orucu farz kıldı.

Oruç nefsi terbiye etmek ve o'nu sabra alıştırmak için ruhu bir okuldur.

Allah *(Celle Celâlühu)* orucu farz kılmak için ramazan ayını seçti. Çünkü Ramazan ayı Kur'an ayıdır.

Özürlüler için, Allah *(Celle Celâlühu)* bir rahmet ve kolaylık olarak oruç tutmamayı ruhsat kıldı.

Allah'ın *(Celle Celâlühu)* koyduğu sınırlarda, emir ve nehiylerde haddi tecavüzde bulunmak asla caiz değildir. Çünkü onlarda insanlık için çok hayırlar vardır.

298- Razi Tefsiri.

AYETLERİN İHTİVA ETTİĞİ HİKMETLER

Şüphesiz, oruçta çok büyük faydalar vardır. Cahil insanlar bunlardan habersizdirler. Onlar oruçta nefsi aç bırakmak, cesedi helak etmek ve hürriyeti kısıtlamak var zannediyorlar. Hiçbir kesinlik olmadan ve böyle bir şeye (oruç tutmaya) çağırıcı olmaksızın, bedene faydası ve lüzumu olmadığı halde (oruç tutmayı) bedene azap olarak görüyorlar... Hâlbuki alimler ve aklını kullananlar onun sırrını bildiler ve onun (oruç tutmanın) sırlarını ve faydalarını anladılar. Doktorlar da bunda onları desteklediler. Oruçta en büyük bir ilaç, en hayırlı bir perhiz ve vücut hastalıklarının çoğunun en kurtarıcı bir deva olduğunu gördüler. Öyle ki (birçok hastalıklardan) tam bir perhiz yapılmadan ve belirli bir müddet yemekten ve içmekten kesilmeden iyileşemiyor.

Bizim konumuz orucun sıhhat yönünden faydalarını bilmek değildir. Bu meselenin mercii bu konuda ihtisas yapan doktorların yeridir. Ancak bizim konumuz orucun ruhi hikmetlerinin bir kısmını bildirmektir -ki orucun İslam'ın esaslarından olması da bundandır-. Allah Teâlâ, ibadetleri şeriat olarak koymadı, ancak insan da takva melekesini geliştirmek, onu kulluğa, (Allah'a) beyun bükmeye ve Allah'ı *(Celle Celâlühu)* emirlerine gücü yettiği kadar itaat etmeye alıştırmak için koydu.

Oruç Allah *(Celle Celâlühu)* için bir kulluktur. Onun emirlerine tutunmak, yasaklarından sakınmaktır. İşte bunun içindir ki bir kutsi hadis-i şerifte şöyle gelmektedir: *"Âdemoğlunu yaptığı her amel (ibadet) kendi içindir. Ancak oruç benim içindir onun mükâfatını ben veririm. Çünkü o yemesini, içmesini ve şehvani isteklerini sırf benim rızam için terk ediyor"*[299] buyrulmaktadır. İnsan (oruç tutmakla) Allah'a karşı kulluğunu, Onun emrine ve hükmüne teslim olmayı hisseder. Bu ise ibadetlerde en yüksek hedef ve yüksek maksattır. Hatta insanın yaratılmasını hikmetinin merkezini oluşturan esas ve asıldır. **"Âlemlerin Rabbine teslim olmakla emrolunduk".**

İkinci durum: Orucun meşruiyetinin hikmeti; nefsi terbiye etmektir. Onu Allah yolunda sabır ve meşakkatlere alıştırmaktır. Oruç azimet ve irade kuvvetini besler. İnsanı cesedini kölesi, şehvetini esiri olmaktan kurtararak nefsanî isteklerine ve rağbetlerine hükmetmeyi kazandırır. (İnsan oruç tutmakla) aklının ve basiretinin nuruyla şeriat yolunda

299- Buhari, Müslim.

hidayet üzere gider. Şehvani ve hevayı arzu isteklerinin tahakkümü altında hayvan gibi yaşayan insan ile hevasına ve şehvetine hâkim olarak yaşayan insan arsında çok farklar vardır. O insan (nefsine hâkim olmakla) temiz meleklerden bir melek olmuştur. Allah Teâlâ şu ayeti Kerim ile ne güzel beyan etmiştir: **"O kâfirler ki hayvanların yedikleri gibi yer ve faydalanırlar, onların yeri ateştir".**

Üçüncü durum: Oruç insan da şefkat, acıma ve sevgi melekesini besler. Ondan (oruçtan) insan nefis temizliğini ve kalp inceliğini kazanır. İmanın gizliliklerindeki şeyleri harekete geçirir. Oruç insanın yemekten ve içmekten mahrum etmek değildir. Bilakis o insan nefsinde ruhu gücü harekete geçirmektir işte böylece onların hislerini ve duygularını anlar. Onlara yardım elini uzatır. Yoksulların gözyaşlarını siler. Üzüntüde olanların üzüntüsünü giderir. Oruç ayı ile terbiyelenen nefisler güzel hayırlarla cömertlik yaparlar. Yusuf *(Aleyhisselam)* denildi ki; **"Yeryüzünün hazinelerine sahip olduğun halde niçin aç kalıyorsun? O da: Şayet ben doyarsam aç olanların halini unutmaktan korkuyorum dedi."**

Dördüncü durum: Muhakkak Oruç beşeri nefsi terbiye eder. Açıkta ve gizlide Allah'ın *(Celle Celâlühu)*, kendisini kontrol ettiğini bilen ve Allah *(Celle Celâlühu)* korkusunu kalbine dikerek (yerleştirerek) ve Allah'ın *(Celle Celâlühu)*, haram kıldığı şeylerden uzaklaştırarak, oruç kişiye temizlik ve takva kazandırır. Oruç tutmaktaki sır da zaten bu takva mertebesini elde etmektir. Çünkü Allah Tebareke ve Teâlâ orucun meşruiyetinin hikmetini zikrederken **"Umulur ki korkarsınız"** (takva sahibi olursunuz) buyurdu. (Umulur ki acı çekersiniz) veya (Umulur ki aç kalırsınız) veya (Umulur ki sıhhat bulursunuz) buyurmadı.

Takva oruç tutan kişinin bu ibadetten elde ettiği meyvedir. İşte o takva Allah'ın *(Celle Celâlühu)*, yasaklarında durmayı, nefsin yaradılış icabı mubah (serbest) şehvani isteklerini dahi terk etmekle mükâfatını ondan bekleyerok, onun emrine tutunarak, oruç tutanın nefsini (Allah korkusu olan takvaya) hazırlamaktır. İşte bu Allah'ın farz kıldığı Aziz kitabında da açıkladığı gibi orucun sırrı, ruhu en yüksek maksadıdır. Allah için oruç ne güzel bir ibadettir. Kalplerde korkusunu kıldığı Adil ve Hâkim (her şeye hükmeden) olan Allah'ın*(Celle Celâlühu)* şeriat koyduğu ne güzel bir ibadettir.

10. DERS

İSLAMDA SAVAŞIN MEŞRUİYETİ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَقَاتِلُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿١٩٠﴾ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَاَخْرِجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ اَخْرَجُوكُمْ وَالْفِتْنَةُ اَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتّٰى يُقَاتِلُوكُمْ فِيهِ فَاِنْ قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ كَذٰلِكَ جَزَٓاءُ الْكَافِرِينَ ﴿١٩١﴾ فَاِنِ انْتَهَوْا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٩٢﴾ وَقَاتِلُوهُمْ حَتّٰى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلّٰهِ فَاِنِ انْتَهَوْا فَلَا عُدْوَانَ اِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿١٩٣﴾ اَلشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَاتُ قِصَاصٌ فَمَنِ اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ ۖ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿١٩٤﴾ وَاَنْفِقُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَلَا تُلْقُوا بِاَيْدِيكُمْ اِلَى التَّهْلُكَةِ وَاَحْسِنُوا اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٩٥﴾

MANASI

190 - Size karşı savaş açanlara, siz de Allah yolunda savaş açın. Sakın aşırı gitmeyin, çünkü Allah aşırıları sevmez.

191 - Onları (size karşı savaşanları) yakaladığınız yerde öldürün. Sizi çıkardıkları yerden siz de onları çıkarın. Fitne, adam öldürmekten daha kötüdür. Mescidi Haram'da onlar sizinle savaşmadıkça, siz de onlarla savaşmayın. Eğer onlar size karşı savaş açarlarsa siz de onları öldürün. İşte kâfirlerin cezası böyledir.

192 - Eğer onlar (savaştan) vazgeçerlerse, (şunu iyi bilin ki) Allah Gafur ve Rahîmdir.

193 - Fitne tamamen yok edilinceye ve din (kulluk) **de yalnız Allah için oluncaya kadar onlarla savaşın. Şayet vazgeçerlerse zalimlerden başkasına düşmanlık ve saldırı yoktur.**

194 - Haram ay haram aya karşılıktır. Hürmetler (dokunulmazlıklar) **karşılıklıdır. Kim size saldırırsa siz de ona misilleme olacak kadar saldırın. Allah'tan korkun ve bilin ki Allah muttakilerle beraberdir.**

195 - Allah yolunda harcayın. Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. Her türlü hareketinizde dürüst davranın. Çünkü Allah dürüstleri (İyilik yapanları) **sever.** (Bakara Suresi)

AYETLERİN KELİME MANASI

(ثَقِفْتُمُوهُمْ): **"Onları** (size karşı savaşanları) **yakaladığınız yerde** (öldürün)**".**

Lugatta: "Sekif"; Almak, idrak etmek, ulaşmak, yakalamak ve muzaffer olmak demektir.

Lisanu'l Arapta: "Sekifer Racul"; muzaffer oldu demektir.

Bu manayı: (فَإِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِي الْحَرْبِ) **"Eğer savaşta onları yakalarsan..."** [300] ayeti kerimesi teyit etmektedir. "Raculun sekifun"; her işinde muzaffer ve başarılı olan adam demektir.[301]

Rağıb şöyle der: "Sekif"; Bir şeyi yapmakta başarılı olmaktır. Bu kelimede istiara yapılarak; birçok alanda başarı göstermiş, basiretli ve kültürlü kimselere; "musakkaf" denilmiştir.[302]

Keşşaf'ta bu kelime için, zorla ve güçlükle elde edilen bir başarı için kullanılmaktadır. İşte o kelimenin kullanımındandır ki "Raculün sekifün" kendi seviyesinde kilerini yakalaması hızlıdır der.

Şair şöyle der:

"Ya beni güçlükle yakalarsınız veya öldürürsünüz,

Yoksa ben kimi yakalarsam onun benden kurtuluşu yoktur"[303]

Ayettin manası: Siz müşrikleri Mekke'nin içinde veya dışında nerde bulursanız onları öldürün ve muzaffer olun, demektir.

(الْفِتْنَةُ): **"Fitne".**

300- Enfal/56.

301- Lisanu'lArab.

302- Müfredat fi ğaribil Kur'an; Rağib.

303- Keşşaf, Fahrurrazi.

Kelime anlamıyla; Belalara maruz kalıp imtihan edilmek olup, asıl manası: Altını ateşte eriterek iyisini kötüsünden ayırt etmek demektir.

Ezheri şöyle der: "Fitne" kelimesini topluca manası; Bela, musibet ve imtihan edilmek manasını ifade ederek, aslında manası: Gümüşü ve altını ateşte eriterek iyisini kötüsünden ayırt etmek manasından alınmıştır.[304]

Buna göre ayetin manası: Dinlerini terk etmeleri için, kâfirler tarafından eziyet ve işkence gören Müslümanların tekrar küfre dönmeleri Allah katında bir cana kıymaktan daha ağır bir günahtır.

İbni Abbas şöyle der: Şirke düşmek, Mescid-i Haram'da bir cana kıymaktan daha büyük bir günahtır.

(وَالْحُرُمَاتُ قِصَاصٌ): **"Hürmetler (dokunulmazlıklar) karşılıklıdır".**

"Hurumet", "hurmet" kelimesinin çoğulu olup; Şeriatın yasakladığı şeylere denmektedir. Bu kelimenin çoğul gelmesinin nedeni; Haram ayları, Mekke'yi ve ihram'a girmeyi ifade etmek içindir.

Kısas: Cezada denklik ve eşitliği gözetmek demektir. Zira daha önceden de genişçe ele almıştık.

Manası: Şayet o müşrikler, haram aylarda sizlerle savaşırlarsa, sizde onlarla savaşmaktan çekinmeyin savaşın.

Züccac de şöyle der: Yüce Mevla burada da biz Müslümanlara, haram aylarında kısas yapmak kaydıyla savaş yapmayı haber vermiş, ancak her istendiği vakit bu ay ve mekânda kısasın ve savaşın caiz olmadığını bildirmiştir.[305]

(التَّهْلُكَة): **"Tehlike".**

"Lam" harfinin ötreli olarak okunmasıyla; Helak olma manasına gelmektedir. "Heleke, Yehlükü, Heleken ve Tehlüketen" gelmiştir.

Ebu Ebeyde şöyle der: Tehluke, helak ve hulk; Helak olma anlamına gelen "heleke" kelimesinin mastarıdır.

Lisanu'lArapta: "Tehluke"; Helak olmak demektir. Akıbeti helake uğrayan her şey için bu kelime kullanılmaktadır.[306]

(الْمُحْسِنِينَ): **"Dürüstler"** (İyilik yapanlar).

304- TehzibilLuğah; Ezheri.

305- Razi.

306- Lisanu'lArab.

Muhsin kelimesinin çoğulu olup; iyi ve güzellikleriyle başkalarına fayda veren kimseye veya Allah'ın rızasına vasıl olmak için amellerini güzelleştiren kimselere denmektedir.

AYETLERİN TOPLU MANASI

Yüce Allah, bu ayetlerinde icmâlen şöyle buyuruyor: "Ey müminler, Kelime-i Tevhidin yükselmesi ve İslâm'ın yeryüzüne hâkim olması için, sizinle savaşan kâfirlerle savaşmaktan geri durmayın savaşın. Ancak savaşta çocukları, kadınları, çok yaşlı ihtiyarları, savaşa gücü yetmeyen zayıf ve çaresiz kişileri öldürmeyiniz. Zira Yüce Allah, ne olursa olsun zulüm ve düşmanlığı asla sevmez.

Şayet siz, müşriklerle nerede karşılaşırsanız onları öldürünüz. Mekke'de Harem bölgesinde olmanız, sizi müşrikleri öldürmekten alıkoymasın. Sizi asıl beldeniz olan Mekke'den zulüm yaparak ve dininizden dolayı düşman oldukları için çıkardıkları gibi, siz de onları o mukaddes yerden çıkarınız. Onlar Müminlere her türlü azabı yaparak, asıl vatanlarından uzaklaştırmak ve mallarına el koymakla, öldürmekten daha da çirkin bir şey yaptılar.

Ey müminler, onlar Mescid-i Haram'da iken, size saldırıncaya kadar onlarla savaşmayınız, oğer saldırırlarsa, onlara teslim olmayın ve onlarla savaşın. Çünkü savaşı başlatan her zaman zalimdir, bundan dolayı kendini savunan günahkâr değildir. İşte kâfirlerin cezası böyledir. Şayet onlar size düşmanlık yapmaktan vazgeçerlerse, Allah *(Celle Celâlühu)*, hakkıyla bağışlayan ve esirgeyendir.

Daha sonra Yüce Allah, savaşın asıl gayesinin ne olduğunu beyan ederek, kâfirlerle savaşma emrini te'kit ve teyit ederek dinde hiçbir fitnenin varlığına izin vermeyerek; ayetlerle bizlere şu ifadeleri beyan buyurmaktadır: Onlarla Dininizde fitne yapmalarına müsaade etmeyerek savaşın ve Din'in yalnız Allah *(Celle Celâlühu)* için oluncaya, putlara ibadet ve taatın kesinlikle yok oluncaya kadar ve yalnız Ona ibadet yapılıncaya kadar savaşınız. Şayet onlar savaşa son verirlerse ve kendi dinlerini terk edip sizin dininize girerlerse onlarla harbetmeyi bırakın. Çünkü düşmanlık yapmak ancak zalimleredir.

Yüce Allah, müşriklerin Müslümanlara eziyet yapmakta ısrar ettiklerini ve yaptıklarının adam öldürmekten daha kötü bir iş olduğunu haber vererek, "Haram ay, haram ay karşılığıdır, Ona hürmet etmemek, hürmet etmemekle karşılanır" buyurmuştur.

Onlar haram aylara saygısızlık yaparak size saldırırlarsa, siz de haram aylarda onlara karşı müdafaaya geçin, demektir.

Ey müminler, eğer haram ayda dininizin müdafaası ve Kelime-i Tevhidin yücelmesi için haram ay'da olduğunuzdan ötürü darda kalırsanız, hiç tereddüt etmeden sizde onlarla savaşınız ve misliyle karşılık veriniz. Allah'tan *(Celle Celâlühu)* sakınınız ve zulüm yapmayınız. Allah *(Celle Celâlühu)* muhakkak muttakileri çok sever.

Ayette bedenle cihat yapma emrinden sonra, malla cihat yapmayı emrederek; **"Allah yolunda harcayın."** buyurmaktadır. Yani: Din-i İslam'ın muzaffer olması için mallarımızdan vazgeçip infak etmeli ve her zaman hakkı savunmalısınız. Bu uğurda cimri ve dünya sevdalısı olmamalısınız. Zira böyle olursanız düşmanlar karşısında zayıf düşer ve helak olursunuz. Ey Müslümanlar, Allah yolunda iyilik yapmaktan kaçınmayınız. Hiç şüphesiz Yüce Allah iyilik yapanları çok sever.

AYETLERİN NÜZUL SEBEBİ

Birinci: Bir rivayete göre: Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Mekke'ye umre için girmesine müşrikler izin vermeyip Hudeybiye anlaşması yapılmıştı. Bu anlaşmada Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* ile müşrikler arasında bir yıl sonra Beytullah'ı ziyaret için anlaşma yapıldı. Allah'ın peygamberi *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* bu anlaşmadan hemen sonra Hudeybiye'de kurbanını keserek geri Medine-i Münevvere 'ye döndü. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, bu anlaşmada Beytullah'ı ziyaret için tayin edilen yeni bir umre için hazırlık yaparken, sahabeler Kureyş'in anlaşmayı bozarak savaşa hazırlık yapmalarından korktular. Zira sahabeler için haram ayda savaşmak Allah'ın hiç sevmediği bir işti.

Bunun üzerine: (وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ) **"Size karşı savaş açanlara, siz de Allah yolunda savaş açın."** Âyeti kerimesi nazil oldu. Bu sebebi nüzul; İbn Abbas'ın rivayetidir.[307]

İkinci: Rivayete göre: Müşrikler Hz. Peygamber'e *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* gelerek: Bizimle haram ayında savaşmaktan yasaklandın mı? Deyince Efendimiz de: *"Evet"* buyurdu. Nitekim bu şekilde Haram ayında Müslümanların hazırlıksız olduklarını anlayan müşrikler, o ayda savaşmaya hazırlandılar.

307- Suyuti; Durrul Mensur. Kurtubi Tefsiri, Fahreddin Razi, Zadul Mesir.

Bunun üzerine: (الشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ) **"Haram ay, haram aya karşılıktır."** ayeti kerimesi nazil olmuştur. Bu görüşü Hasan Basri söylemiştir.[308]

Üçüncü: İbni Abbas'tan gelen bir rivayete göre o şöyle demiştir: Efendimiz *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, hicretin altıncı senesi Zilkade ayında Kureyş müşrikleri tarafından Kâbe'ye girmesi engellenince Medine'ye geri döndüler. Ancak bunun üzerine Allah *(Celle Celâlühu)*, bir sonraki sene muhakkak Mekke'ye giderek umre yapacağını Peygamber Efendimize vaat etti. Nitekim Efendimiz *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, hicretin yedinci yılında umresini kaza yaptıktan sonra: (الشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ) **"Haram ay haram aya karşılıktır"** ayeti kerimesi nazil oldu.[309]

Dördüncü: İbn Cerir Taberi; Eslem Ebu İmrâne'den şu rivayeti yapmıştır: Biz Kostantiniyye (İstanbul)daki bir orduda bulunuyorduk. Ukbe bin Âmir Mısır'daki ordunun başında, Fadâle bin Ubeyd de, Şam'daki ordunun başında bulunuyordu. Karşımıza çıkan büyük Rum ordusuna karşı hemen muharebe düzeni aldığımızda, bir müslüman Rum ordusuna saldırarak aralarına girdi. Bu sırada müslümanlar bağırarak: Sübhanallah! bu adam kendini tehlikeye attı, dediler.

Hz. Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* sahabesinden, Ebu Eyyub Ensari *(Radıyallahu Anh)* ayağa kalkarak bizlere hitaben şöyle seslendi: Bu âyeti, öyle mi anlıyorsunuz? Oysa bu ayet bizim için inmişti. Bizler Rasûlüllâh'tan *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* gizlice kendi aramızda malımızı Allah yelunda sarf ettik ve bitti. Hâlbuki Yüce Allah İslam'ı yüceltmiş ve izzetli kılmış ona yardım edenlerin sayısını çoğalttı. Artık malımızın başında bulunarak çalışsak ve çoğaltsak, derdik.

Bunun üzerine Rabbimiz *(Celle Celâlühu)* yanlış düşündüğümüzü ikaz etmek için: (وَأَنفِقُوا فِي سَبِيلِ اللهِ وَلاَتُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ) **"Allah yolunda harcayın. Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın".** Ayetini inzal etti dedi. Zaten bu yüzden de bu gün cihadı terk ettik diyen Ebu Eyyub Ensari *(Radıyallahu Anh)* ruhunu teslim edinceye kadar savaşı bırakmamış ta ki Allah'a ruhunu Kostantiniyye topraklarında teslim etti ve oraya defnolundu.[310]

308- İbn Cevzi, Kurtubi.

309- Taberi, Suyuti, Kurtubi bu görüşün Cumhur tarafından kabul edildiğini ve Tabiinden: Mucehid, Katade, Dahhak, Sudiy'den de rivayet edildiğini nakletmiştir.

310- Ebu Davud, Tirmizi, Taberi, Kurtubi, Suyuti. Hadisin isnadı sahihtir.

AYETLERDE VARİD OLAN KIRAAT ÇEŞİTLERİ

Cumhur Kıraat İmamları şöyle okudular: (وَلاَتُقَاتِلُوهُمْ عِندَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّى يُقَاتِلُوكُمْ فِيهِ فَإِنْ قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ) bu ayeti kerimedeki (تُقَاتِلُوهُمْ), (يُقَاتِلُوكُمْ), (قَاتلوكُمْ) yerlerini "Elif" ile okudular.

Hamza, Kesai ve Halef ise bu yerleri: "Elif" harfini hazfederek şöyle okudular. (وَلاَتَقْتُلُوهُمْ عِندَ الْمَسْجِدِالْحَرَامِ حَتَّى يَقْتُلُوكُمْ فِيهِ فَإِنْ قَتَلُوكُمْ) [311]

Taberi şöyle dedi: Bu iki kıratın en doğrusu şöyle okuyanların okumasıdır (وَلاَتُقَاتِلُوهُمْ) Nitekim Yüce Allah, Resulüne her halükarda müşriklerle savaşmayı emretmemiştir. Ancak onlarla, onların savaş açmasıyla savaş edilmesi gerektiğini haber vermiştir.

AYETLERDE VARİD OLAN DEĞİŞİK İ'RABLAR

(كَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ) Ayeti Kerimesi hakkında Akberi şöyle dedi: (كَذَلِكَ) Mübteda, (جَزَاءُ) kelimesi haberdir. "Cezau" kelimesi masdardır. Mef'ulüne mudaf olmuştur. Mana yönüyle de üstünlü okunması da caizdir. Manası: İşte Allah'ın kâfirleri cezalandırması böyledir.[312] Demektir.

(حَتَّى لاَ تَكُونَ فِتْنَةٌ) Ayeti Kerimesinde ki "Hatte" kelimesi (كي)"için" manasına gelmektedir. "İle en" (oluncaya kadar) manası da verilmesi caizdir. "Kane" kelimesi tam olarak mana verilerek şöyle mana verilmesi uygundur: Onlardan (Kâfirlerden) fitne bulunmayıncaya (tamamen ortadan kalıncaya) kadar savaşın.

(فَلاَعُدْوَانَ إِلاَّ عَلَى الظَّالِمِينَ) Ayeti kerimesindeki "Udvan" kelimesi "La" harfinin ismidir. (إِلاَّ عَلَى الظَّالِمِينَ) Cümlesi haber olmasından dolayı "Ref" yerinde olup,(لا) harfinin de haberidir.

Akberi şöyle dedi: Nefiy ile gelen bu ayetin müsbet şekli; (الْعُدْوَانِ عَلَى الظَّالِمِينَ)'dir. Ancak nefiy şeklinde olursa (إِلاَّ) kelimesinin i'rabı aynı şekilde kalır.[313]

311- Taberi Tefsiri, kurtubi Tefsiri, Zadül Mesir, Mecmaul Beyan; Taberi.

312- Akberi; Kıraat ve İ'rabın çeşitleri.

313- Akberi; Kıraat ve İ'rabın çeşitleri.

AYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİK ve LATİFELER

Birinci latife: Kur'an'ı Kerim'de "savaş ve cihad" kelimelerinin tümü, "Allah yolunda" kelimesiyle beraber anılmıştır. Bu da asıl amacın sadece Allah *(Celle Celâlühu)* isminin ve Kelime-i Tevhidin yüceltilmesi olduğuna işaret etmektedir. Zira savaşın asıl amacının, servete ulaşmak, yiğitliğini ortaya koymak, yeryüzüne hâkimiyet salmak veya yeryüzünde mutlak bir saltanat kurmak doğil, olmadığını Efendimiz *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*; *"Kelime-i Tevhidin yüceltilmesi için savaşan kimse, yalnız Allah (Celle Celâlühu) için cihat etmiştir"*[314] hadisiyle bizlere açıklamıştır.

İkinci latife: Zemahşeri: "Fitne, öldürmekten daha şiddetlidir" âyetindeki "fitne" kelimesinden maksat, Allah'ın *(Celle Celâlühu)* imtihan için verdiği bela ve musibetler olup, insanlar onunla azabı çekerek onlara bu durum ölümden ve öldürmekten daha beterdir.

Bir hikmet ehline: İnsana ölümden daha ağır gelen bir şey var mıdır? Diye soruldu. Evet, ölümü isteten bela, ölümden daha ağırdır, dedi. İnsanların ana vatanlarından zorla, her şeyleri ellerinden alınarak, insanlar tarafından çıkartılmaları onlara ölümden daha ağır gelmiştir der.

Nitekim bir sözde şöyle denilmiştir:

Kişinin vatanından ayrılması keskin kılıç darbesiyle öldürülmek daha kolaydır.[315]

Üçüncü latife: "Zalimlerden başkasına düşmanlık yoktur".

İmam Fahreddin Razi şöyle dedi:

Ayette "öldürmek" ifadesi yerine "**düşmanlık**" kelimesini niçin kullanmıştır? Denilirse:

Şöyle deriz: Çünkü öldürmek, düşmanlığın cezasıdır. Dolayısıyla bu ifade yerinde ve güzel bir ifade olmuştur. Bunun bir benzeri de: "**Kötülüğün karşılığı aynı şekilde kötülükledir**" ayeti kerimesidir.[316]

Züccac de şöyle der: Araplar şöyle derler: Falanca kimse bana zulmetti bende ona zulmettim. Yani: Cezasını verdim demektir.

Falanca kimse bana karşı cahilce davrandı bende ona cahilce davrandım.

314- Cemül Fevaid

315- Zemahşeri.

316- Razi; Tefsirul Kebir.

Şair şöyle der:

"Dikkat edin, kimse bize cahilce davranmaya kalkışmasın,

Kim böyle yaparsa, bizde onlardan daha fazla cahil oluruz".

Dördüncü latife: "Kim size saldırırsa siz de ona misilleme olacak kadar saldırın". Nitekim nefsi müdafaa yapmak meşru ve caizdir. Ayette her iki kelimenin aynı lafızlarla gelip ayrı mana ifade etmesi belagat ilminden müşakele babından gelmesidir.

Müşakele babına şairin şu şiirini misal verebiliriz:

"Bana, bize bir fikir ver senin hoşlanacağın bir yemek pişirelim dediler. Ben de bana, bir cübbe ile bir gömlek pişirin dedim".

"Kim size saldırırsa..." manasını ifade eden (فَمَنِ اعْتَدَى عَلَيْكُمْ) cümlesinin asıl manası: Size karşı saldıranlara sizde bil mukabil saldırın, demektir. Zira Müşakele babından birçok ayetler varit olmuştur.

Beşinci latife: Bazı âlimler: (وَلاَ تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ)

"Allah yolunda harcayın. Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın". Ayetindeki: (التَّهْلُكَةِ) kelimesinin vezni dışında "Tef'ule" vezninden haşka bir kelime bilinmemektedir, demişlerdir.

Zamahşeri: (التَّهْلُكَةِ) kelimesinin aslı "lam" harfinin esreli olmasıdır. Ancak bu ötre ile yer değiştirilerek mastar gelmiştir. Bu da: Tecribe, tebsira gibi bazı kelimelerde varit olmuştur. "Civar ve cuvar" kelimesinde de aynı şeyi söylemek mümkündür.

Tefsiri Kebir'in sahibi İmam Fahrurrazi şöyle der:

Ben Kur'an'daki kelimelerin şiirlerle hüccet gösterilmesine şaşarım. Bu kelimelerin Allah'ın Kelamında var olması Arap dilinde delil ve hüccet olması yetmez mi? İlla o kelimelerin şiirlerde mi olması gerekir. Bana göre bu dilin istikameti ve fesahati için Kur'an'ın bu kelimeleri kullanmış olmaları yeterlidir.[317]

Ben de derim ki:

İmam Fahrurrazi gerçekten bu sözleriyle isabet etmiştir. Çünkü Kur'an, bu dile hüccet olarak kâfidir. Arap dili, Kur'an'a delil değildir. Allah İmam Fahrurrazi'den razı olsun o ne güzel söylemiştir.

Altıncı latife: Allah *(Celle Celâlühu)* katında, cihat hiçbir şeyle ölçüleme yen faziletli bir ibadet'tir. Zira Efendimiz *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*:

317- Razi; Tefsirul Kebir.

"Allah yolunda cihat yapan kimse, gündüzlerini oruç gecelerini namaz ve kıraatle geçirerek ki bir an dahi ibadetten uzak olmadan ibadet etmekten daha faziletlidir"[318] buyurmuştur.

Abdullah bin Mübarek, Fudayl bin iyad'a gönderdiği bir mektupta şu beyitleri yazmıştır:

"Ey Haremeyn'de ihadet eden, eğer bize bakıp görseniz,

İbadetinizle avunduğunuzu yakinen bilirsiniz.

Yüzünüzün hatları gözlerinizden akan kanlı yaşlar ile kına gibi kırmızı olsa da, bizim göğsümüzde cihat meydanında aldığımız yaraların kanı da kına gibi kırmızıdır".

Mektubu okuyunca gözleri yaşaran Fudayl bin İyaz, Abdullah bin Mübarek, doğru yazmış, nasihati ile bizleri irşat etmiştir[319] der.

FIKHİ HÜKÜMLER

Birinci Hüküm: Müslümanlara cihat ne zaman farz kılındı?

Müslümanlar için hicretten önce savaşın, yasaklanmış olduğunda ulemalar İttifak etmişlerdir. Nitekim bu hususta Kur'an'da birçok ayet vardır. Bu ayetlerden hazıları:

"...Sen yine onların suçundan vazgeç, aldırış etme..." "...Sen (kötülüğü) **en güzel** (haslet ne ise) **onunla önle..."**

"...Eğer yüz çevirirlerse artık sana düşen (vazife) **ancak tehliğdir..."** "(Habibim) **iman edenlere söyle: Allah'ın günlerinin** (çatıp geleceği) **ni ümit etmeyenlerin** (ezalarına) **aldırış etmesinler..."**

"**Kendilerine beyinsizler** (hoşa gitmeyecek) **lafları attığı zaman "selametle" deyip geçerler..."**

Benzeri âyetler, müminleri, düşmanları ile savaşmalarını nehyine delalet eder. Müslümanların savaş yapmaktan men edildiğini gösteren en açık ayette: "(Evvelce) **kendilerine** (ellerinizi muharebeden) **çekin, dosdoğru namazı kılın, zekâtı verin, denilen kimselere bakmaz mısın? Şimdi onların üzerine muharehe yazılınca** (farz edilince) **içlerinden bir zümre insan** (dan başka bir şey olmayan düşmanlardan) **Allah'tan korkar gibi, hatta daha şiddetli bir korku ile korkuyorlar..."** (Nisa: 77) ayeti kerimesidir.

318- Buharı, Müslim.

319- Hafız ibn Asakir, bunu Abdullah b. Mübarek (Radıyallahu Anh)ın Menakıb›ında rivayet etmiştir.

İbni Cerir Taberi, İbni Abbas'tan şu rivayeti nakletmiştir: Abdurrahman bin Avf ve arkadaşları Rasûlüllâh'a *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* gelerek: Ey Allah'ın Resulü, müşrik iken aziz ve zengin, iman ettikten sonra zelil ve fakir olduk, deyince, Efendimiz ona; "*Ben affetmekle emr olundum. Siz müşriklerle savaşmayınız*" buyurdular.

Mekke'den Medine'ye hicret ettikten sonra, müşriklerle savaş yapma emri gelince birçok kişi savaşmaktan çekindi. Bunun üzerine Yüce Allah:

"(Evvelce) **kendilerine** (ellerinizi muharebeden) **çekin, dosdoğru namazı kılın, zekâtı verin, denilen kimselere bakmaz mısın? Şimdi onların üzerine muharebe yazılınca** (farz edilince) **içlerinden bir zümre insan**(dan başka bir şey olmayan düşmanlardan) **Allah'tan korkar gibi, hatta daha şiddetli bir korku ile korkuyorlar...**" (Nisa: 77) âyetini inzal buyurdular.[320]

İslam'ın başlarında savaş yapmanın nehy oluşundaki hikmet ve sebeplerini şöyle özetleyebiliriz:

Müslümanlar Mekke'de iken azınlıkta olmakla beraber mahsur idiler. Müşriklerle savaşmaya güçleri ve kudretleri de yoktu. Müşriklerle aralarında olabilecek bir savaşta yok olup kimse kalmaya bilirdi. Halbuki Allah *(Celle Celâlühu)* onların çoğalmalarını ve kendilerine her hususta yardımcı olacak insanların bulunacağını irade kılmıştı. Onlar için emin ve güvenilir bir yerde devlet haline gelmelerini de arzu etmişti. Medine'ye hicretten sonra oradaki Müslümanların da yardımlarıyla hem güçleri hem de sayıları arttı. İşte o zaman müminlerin, müşriklerle savaş yapmasına yüce Allah izin verdi.

Gerçek amaç müminleri, şeriatın emirlerini tutmaya karşı, sabırlı ve saygılı olmaya alıştırmaktı. Nitekim Araplar cahiliye devrinde kahramanlığa ve zulüm karşısında büyük bir sabırsızlıkla hemen karşılık vermeye alışkındılar.

Onların eza ve sıkıntıya dayanmalarını, büyük komutanın emri altına girmeye alıştırılmalarını, cahiliyet devrinde geriye kalan nefis adına hareket etme anlayışlarının silinerek insana yakışır, hâkimiyet, sabır ve metanet gibi güzel hasletlerle bezenerek İslami ahlakıyla ahlaklanma üzere İlahi terbiyeden geçerek Allah'ın *(Celle Celâlühu)* iradesi, İslam gibi büyük bir dava için onları hazırlamıştır.

320- Taberi Tefsiri, Hâkim Müstedrek.

Araplar yaşadıkları çevre ve ortamlarda, gururlanma ve kahramanlık duyguları yüksek seviyede idi. Nitekim Müslümanlar arasında yiğit ve kahramanların olmasına rağmen, onlardan gelen eza ve cefaya karşı sabrediyor, İslâm'a ve Müslümanlara zarar gelmesin diyorlardı. Müslümanların eza ve cefalara karşı sabretmeleri, müşriklerin gururlarını kırıyor, kalplerini de İslam'a çekiyordu. Nitekim onların Haşimoğulları çevresini ablukaya almaları sırasında bu durum müşahade edildi. Nitekim Rasûlüllâh'ı *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* himayeden vazgeçirmek maksadıyla müşrik Kureyşliler, Haşimoğullarını muhasara ettiler. O zaman İslam'a hiç inanmayan müşrikler dahi yaradılışlarındaki gurur ve kahramanlık duyguları galeyana geldiğinden daha önce muhasara hususunda aralarında yaptıkları sözleşmeyi yırtıp attılar. Böylece muhasara sona erdi.

Müslümanlar Mekke'deyken yakın aile ve akrabalarıyla aynı evlerde yaşıyorlardı. Yakın akrabaları olan müşrikler, onları daima dinlerinden döndürmek için akla ve hayale gelmeyen çeşitli işkenceler yapıyorlardı. Eğer Müslümanlara, onlarla savaşma izni verilseydi, her evde ayrı, ayrı savaş meydana gelir ve kan akardı. Hâlbuki İslâm'ın davet metodunda aynı çatı altında yaşayanlar arasında kan dökme yoktur. Ancak daha sonra Medine'ye hicret gerçekleşince baba evladından, kardeş kardeşinden ayrıldı. O zaman müşriklerle savaşma izni Müslümanlara verildi.

İkinci Hüküm: Savaş meşruiyetini ilan eden ilk âyet hangisidir?

Selef alimleri, savaş meşruiyetini ilan eden ilk âyetin hangisi olduğu hususunda ihtilâf etmişlerdir.

Bu hususta Rebi bin Enes'ten şu rivayet yapılmıştır: "**Size karşı savaş açanlara, siz de Allah yolunda savaş açın...**" âyeti, savaş konusunda nazil olan ilk âyettir. Çünkü o Medine'de nazil olmuştur. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, Müslümanlara savaş ilan edenlere karşı savaşır, böyle bir niyetle Müslümanlara eziyet etmeyenlere karışmazdı.

Sahabelerden Hz. Ebubekir, İbni Abbas ve Said bin Cübeyr'in ve diğer Sahabelerden gelen rivayetlere göre: Hac süresinin otuz dokuzuncu ayeti olan "**Kendileriyle mukatele edilenlere uğradıkları o zulümden dolayı** (bil mukabele harbe) **izin verildi. Şüphesiz ki Allah, onlara yardım etmeye elbette kemaliyle kadirdir**" savaş hakkında nazil olan ilk âyet olduğu rivayet edilmiştir.

Ebubekir İbni Arabî şöyle der: Sahih olan görüş, savaş hakkında ilk nazil olan âyetin; "**Kendileriyle mukatele edilenlere uğradıkları o zulümden dolayı** (bil mukabele harbe) **izin verildi.**" Hac suresinin otuz dokuzuncu ayetidir. Daha sonra; "**Size karşı savaş açanlara, siz de Allah yolunda savaş açın...**" âyeti nazil oldu. Savaşa Allah *(Celle Celâlühu)* önce izin verdi, daha sonra farz kıldı. Nitekim savaşa izin veren âyet Mekki, farz kılan âyet ise Medenidir.[321]

Üçüncü Hüküm: Mekke harem bölgesinde savaşmak, mubah mıdır?

Buna Allah Teâlâ'nın; "**Mescidi Haram'da onlar sizinle savaşmadıkça, siz de onlarla savaşmayın**" âyeti kerimesi, savaşın Mekke hariminde yapılmasını yasaklayarak, şayet müşrikler, Mescid-i Haram'da savaşmaya başlarlarsa onlardan korunmak için biz Müslümanlar müdafaa için savaşırlar. Âyete göre kâfirler saldırmaksızın Mekke harlminde bizim savaşa başlamamız caiz değildir. Bu da âyetin hükmünün nesih olunmadığını ve muhkem olduğunu bildirir.

Mücâhid'den: "**Eğer onlar size karşı savaş açarlarsa siz de onları öldürün. İşte kâfirlerin cezası böyledir**" âyetine göre, Mekke hariminde kesinlikle savaş yapılmaz. Şayet bir müşrik orada size saldırırsa siz de aynı şekilde onlarla savaşın.[322] Şeklinde rivayet olunmuştur.

Katade'den ise şu rivayet yapılmıştır: bu ayet, berat suresindeki, "(Dokunulması), **haram olan aylar çıktığı zaman artık o müşrikleri, *nerede bulursanız öldürün...*"** *âyeti ile nesh edildi.*[323]

Allâme Kurtubî şöyle der: Âlimler, bu âyetinin hükmü hususunda iki değişik görüşe ayrılmışlardır. Birincisi: âyetin hükmü neshedilmiştir. İkinci görüş ise: Muhkem olup mensuh değildir.

Mücahid' göre; ayet, muhkemdir ve hükmü bakidir. Nitekim Mescid-i Haram'da bir kimsenin savaşması haramdır. Şayet müşrikler tarafından orada savaş başlatılırsa, aynı şekilde karşılık verilir.

Tavus da bu görüşü teyit etmiştir. Ayetin açık nassı da bu görüşünü teyit etmektedir. Sahih olan da budur. İmam Ebu Hanife ve arkadaşları da bu görüştedirler.

Sahih rivayetler de İbn Abbas'tan; Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Efendimiz, Mekke fethedildiği gün Müslümanlara hitaben:

321- İbn Arabî, Kurtubi.

322- Taberi.

323- İbn Cevzi, Kurtubi, Taberi Tefsiri.

"Ey Müslümanlar! Hiç şüphesiz, Allah (Celle Celâlühu) gökleri ve yeri yarattığı günden bugüne kadar Mekke'yi harem bölgesi kılmıştır. Bu bölge benden önceki ve sonraki kişiler içinde, haramdır. Ancak bana bu gündüzün bir bölümünde Mekke hareminde savaşmak helal kılınmıştır. Ancak Kıyamet gününe kadar da buralar harem bölgesi olarak kalmaya devam edecektir" buyurdular diye rivayet edilen hadis de bu âyetin hükmünün baki olduğuna ve nesh edilmediğine işaret etmektedir.[324]

Latif Bir Münazara

Kadı Ebubekir İbn Arabî bir münazarayı şöyle anlatıyor:

Ebu Ukbe Hanefi medresesinde bir cuma günü Mescid-i Aksa yakınlarında, Kadı Zincani'nin derslerini dinliyorduk. O sırada içeriye güzel bakışlı, sırtında kaftan bulunan bir zat, âlimler gibi selam vererek girdi ve meclisin baş tarafına geçerek oturdu. Bunun üzerine Kadı Zincani: Bu gelen misafirimizi tanımak istiyoruz, deyince O da: Dün hırsızlar tarafından soyulan birisiyim. Maksadım, Mescid-i Aksa harimine gelmektir. Sağan şehri ilim talebelerindenim, dedi.

Kadı Zincanî hemen ilim adamlarının âdeti üzere bu zata bir soru sordu. Ona: Mescid-i Haram'a bir kâfir sığınırsa orada iken öldürülür mü? Diye sordu. O da: Öldürülmez fetvasını verince, zincani: Deliliniz nedir? Dedi. O: Allah Teâlâ'nın; **"Mescidi Haram'da onlar sizinle savaşmadıkça, siz de onlarla savaşmayın"** âyeti kerimesidir. Ayet, **"Siz onlarla savaşmayın."** Ve **"Onları öldürmeyiniz"** şeklinde iki değişik kıraatle okunmuştur. Şayet **"Onları öldürmeyiniz"** şeklinde okunursa başlı başına bir nastır. Ancak **"Siz onlarla savaşmayın"** şeklinde okunursa bu Müslümanların savaşmamalarını teyit eden bir uyarı olur. Çünkü ölüme sebep olan savaşmayı Allah'ın *(Celle Celâlühu)* nehiy etmesi, açıkça öldürme fiilini yasak ettiğine bir delildir dedi.

Şafii ve Maliki mezhebinden olmadığı halde, onların delillerini kendi delilleri edinerek itiraz eden Kadı Zincani şöyle cevap verdi: Okuduğunuz âyetin hükmü **"...O müşrikleri nerede bulursanız öldürün..."** âyetiyle neshedilmiştir, dedi.

Bunun üzerine Sağanlı misafir âlim itirazla: Bu sözleriniz kadılık makamına ve ilmine layık değildir. Çünkü müşriklerin görüldüğü her yerde öldürülmesini emreden umumi bir âyeti delil olarak getiriyorsunuz. Benim delil getirdiğim âyet ise yalnız Mescid-i Harama mahsus bir

324- Buhari, Müslim ve Ebu Davud.

âyettir. Hiçbir âlim, umumu ifade eden âyetlerin, hususi bir hükmü ifade eden âyetleri neshettiğini söylememiştir ve doğru da değildir, dedi. Bunun üzerine Kadı Zencani sükût etti.[325]

İbni Arabî ise şöyle dedi: Zira Mescid-i Haram'da öldürmeyi gerektiren savaşın haram olduğu Kur'an ve hadisle sabit kılınmıştır. Nitekim Mescid-i Harama sığınan bir kâfiri orada öldürmek caiz değildir. Bir zâni veya katil sonradan oraya sığınırsa şer'i had (kısas) orada icra edilir. Şayet Mescid-i Harama sığınan bir kâfir orada savaş ilan ederse, Kur'an nassına göre hemen orada öldürülür.[326]

Dördüncü Hüküm: Ayetteki "Allah aşırıları sevmez" deki "aşırı" dan maksat nedir?

Allah *(Celle Celâlühu)*: **"Sakın aşırı gitmeyin, çünkü Allah aşırıları sevmez"** âyetiyle aşırıya gitmeyi ve haddi aşmayı yasaklamıştır

Hasan Basri'nin de dediği gibi bu yasaklanışa; insanın burnunu, kulağını ve dudağını kesmek (müsle yapmak), kadınları, çocukları, savaş gücü olmayan yaşlı ve sakatlar ile gayr-i Müslim din adamlarını öldürmek, ağaçları yakmak, sebepsiz yere hayvanlarını katletmek, gibi hususlar: **"Sakın aşırı gitmeyin"** kapsamı içindedir.

Tüm bunlara İmam Müslim'in Büreyde'den rivayeten Efendimiz *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* şu buyruğu: *"Allah'ın adıyla savaşın. İnanmayan, kâfir olan her şahısla savaşınız. Gaddarlık yapmayınız. İnsanların kulak, burun ve dudaklarını müsle yaparak kesmeyiniz. Çocukları, kilise ve havralarda ibadet eden rahipleri öldürmeyiniz"* [327] buna işaret eder.

Buhari ve Müslim'in İbni Ömer'den rivayet ettikleri diğer bir hadiste şöyledir: *"Bir savaşta öldürülmüş bir kadın cesedi bulundu. Bunun üzerine Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem) Efendimiz kadın ve çocukların öldürülmesini yasakladı."*[328]

Bazılarına göre de: **"Sakın aşırı gitmeyin"** ayetinden maksat, müşrikler ile savaşa ilk başlayan siz olmayın demektir diye rivayet etmişlerdir. Bu da İmam Mükâtil'den rivayet edilen bir görüştür.

325- İbn Arabi, Kurtubi Tefsiri.

326- İbn Arabi, Kurtubi Tefsiri.

327- Müslim, Ebu Davud, Tirmizi, İbn Kesir Tefsiri.

328- Kurtubi Tefsiri.

Bir diğer görüşe göre de: **"Sakın aşırı gitmeyin"** buyruğundan maksat, sizinle savaşmayan ile sizde savaşmayınız. Bu görüşte: Said bin Cübeyr ve Ebu Aliye'den rivayet edilmiştir.

Kurtubi ise şöyle der: "Kâtele" fiili, müşareket babından olup çoğunlukla iki kişi arasında karşılıklı dövüşmeye denir. Bu fiilin misali: Muşeteme ve muhasama'dır. Aynı şekilde çoğunlukla iki kişi arasında karşılıklı yapılan fiillerdir. Âyetteki bu tabirden savaşın; çocuklar, kadınlar, yaşlılar ile yapılmayacağı anlaşılır, öyleyse savaşta bunlar öldürülemez. Halife Hz. Ebubekir *(Radıyallahu Anh)* bu önemli hususu, Şam'a savaş için gönderdiği Yezid bin Ebi Süfyan'a da tenbihle tavsiyede bulunmuştur. Ancak bunlar, savaşta, savaşçılarına yardımda bulunurlarsa veya casusluk yaparlarsa o zaman öldürülürler.

Âlimler; Savaşta, savaşçılarına yardımda bulunan veya casusluk yapanların öldürülmelerini altı kısma ayırmışlardır.

Kadınlar; **"Size savaş açanlarla, Allah yolunda siz de savaşın..."** ayeti umumi bir ifade olduğundan bu ayete göre kadınlar, savaşırsa elbette öldürülürler.

Çocuklar; Savaşta çocuklar mükellef olmadıklarından öldürülemezler. Çünkü çocukları öldürmenin yasak olduğuna dair birçok nass vardır.

Ruhbanlar; Savaşta ruhbanlar öldürülmez. Köle de edinilmezler. Zira Hz. Ebubekir *(Radıyallahu Anh)* : *"Kendilerini savaştan alıkoydukları müddetçe onları kendi hallerine terkediniz"* demiştir.

Hastalar; Savaşta Müslümanlara zarar veren sakatlar da öldürülür. Zarar vermezlerse kendi hallerine bırakılır.

İhtiyarlar; İmam Malik'e *(Rahmetullahi Aleyh)* göre: Kendi yandaşlarına, Müslümanlara karşı fikir beyan eden veya onlara yol gösteren çok yaşlı erkekler öldürülür. Yoksa öldürülmezler. Cumhurun görüşü de budur.

İşçiler ve çiftçiler; Müşriklerin ücretle çalıştırdıkları işçiler ile çiftçiler de savaşta öldürülmezler. Zira Hz. Ömer de *(Radıyallahu Anh)* bu hususta şöyle buyurdu: *"Savaşta karşınıza dikilmeyen; müşriklerin çocukları, ücretli işçileri ve çiftçileri hususunda Allah'tan (Celle Celâlühu) sakınınız"*[329]

329- Cessas; Ahkamu'l Kur'an, İbn Arabi, Kurtubi Tefsiri.

AYETLERDEN ÇIKARTILAN DERSLER

Savaş yalnızca dinin izzetli kılınması ve ilâ'ı kelimetullah (Allah'ın dinini yüceltmek) için yapılmalıdır.

Allah *(Celle Celâlühu)* düşmanlığı, zulmü ve haddi tecavüzü kim tarafından olursa olsun sevmez.

Müşriklerin mü'minlere karşı yaptıkları her türlü eziyet, sıkıntı, eza ve cefalar, onları öldürmek gibidir.

Aynı şekilde savaşta; Kadınlar, çocuklar, hastalar ve savaş gücü olmayan kimseler öldürülmez.

Cihad yalnızca, müşriklerin eza, cefa, fitne ve fesatlıklarını gidermek, tebliğ ve davet görevinin yapılmasını temin etmek için yapılmalıdır.

Allah *(Celle Celâlühu)* yolunda mal ve canıyla cihad yapmayı terketmek, Müslümanın en büyük helaki olur.

AYETLERİN İHTİVA ETTİĞİ HİKMETLER

İnsanlık tarihinin ilk günlerinden itibaren başlayan hak batıl mücadelesi, yüce Mevla Dünya ve içindekileri tekrar kendisine döndürünceye kadar devam edecektir.

Rahat ve huzur içinde yaşamak isteyen her kavim, düşmanları tarafından yapılacak bir saldırıya karşı azami derecede hazır olmalıdır. Çünkü dünyada ancak kuvvetliler yaşıyor ve konuşabiliyor. Bunu için gençlerimizi cihad için hep hazır tutmalı ve bu şuuru onlara vermeliyiz. Eski bir Arap şairimiz şöyle der:

"Her kim silahı ile bölgesini korumaz ise,

İnsanlara zulmetmese de zulmedilir."

Allah *(Celle Celâlühu)* İslâm dini ile insanlığa emniyet, istikrar ve yaşama biçimi olan beşeriyeti topyekûn hidayete çağırır. Kendi sancağı altında toplanmalarına önem verir ve yaşamalarını ister.

Allah'ın *(Celle Celâlühu)*, İslâm'ın yücelmesi, ilâ-ı kelimetullah davası ve İslâm'ın tüm kavimlere ulaştırılması için seçtiği ümmet, İslâm ümmetidir.

İslam dininin yeryüzüne yayılmasına ve İslam akidesinin yücelmesine mani olmak isteyenleri uzaklaştırmak ve yeryüzünü şerlerinden

korumak da yine bu ümmetin işidir. Şayet bu şuura varılırsa, din hürriyeti ve iman etmek konusunda emniyet içinde bir yaşam tarzı izhar eder. Ta ki bir ve tek olan Kahhar Rabbimiz'e iman edilsin. Bu yolda imanın ve davetin önüne geçenlerle, Yüce Allah: "**Fitneden (eser) kalmayıncaya din de yalnız Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın**"[330] âyetiyle İslam'ın davetine mani olan bütün kuvvetlerin yok edilmesi için kâfirlerle cihad yapmayı emretmiştir.

Şunun iyi bilinmesi lazımdır ki, kendi fikrini ve davasını İslam davasına karşı öne çıkaran ve zorla insanlara diktatörlük yapmak isteyenlere karşı savaş edilir. Çünkü onlar hadlerini aşarak azgınlığa uğramışlardır. Onlar hakkında Kahhar ve Cebbar olan Rabbimiz, bizler için: "**Size karşı savaş açanlara, siz de Allah yolunda savaş açın. Sakın aşırı gitmeyin, çünkü Allah aşırıları sevmez**" ayeti kerimesini inzal etmiştir.

330- Bakara/193.

11. DERS

HAC ve UMREYİ TAMAMLAMAK

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَاَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلّٰهِ فَاِنْ اُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِۚ وَلَا
تَحْلِقُوا رُؤُ۫سَكُمْ حَتّٰى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُۜ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَر۪يضًا
اَوْ بِه۪ٓ اَذًى مِنْ رَاْسِه۪ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ اَوْ صَدَقَةٍ اَوْ نُسُكٍۚ فَاِذَٓا اَمِنْتُمْ
فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ اِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِۚ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ
فَصِيَامُ ثَلٰثَةِ اَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ اِذَا رَجَعْتُمْۜ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌۜ ذٰلِكَ
لِمَنْ لَمْ يَكُنْ اَهْلُهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِۜ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوٓا
اَنَّ اللّٰهَ شَد۪يدُ الْعِقَابِ ﴿١٩٦﴾ اَلْحَجُّ اَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌۚ فَمَنْ فَرَضَ
ف۪يهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّۜ وَمَا تَفْعَلُوا
مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ اللّٰهُۜ وَتَزَوَّدُوا فَاِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوٰىۘ وَاتَّقُونِ يَٓا اُو۬لِي
الْاَلْبَابِ ﴿١٩٧﴾ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْۜ فَاِذَٓا
اَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِص وَاذْكُرُوهُ كَمَا
هَدٰيكُمْۚ وَاِنْ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلِه۪ لَمِنَ الضَّٓالّ۪ينَ ﴿١٩٨﴾ ثُمَّ اَف۪يضُوا مِنْ
حَيْثُ اَفَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا اللّٰهَۜ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿١٩٩﴾ فَاِذَا
قَضَيْتُمْ مَنَاسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَذِكْرِكُمْ اٰبَٓاءَكُمْ اَوْ اَشَدَّ ذِكْرًاۜ فَمِنَ النَّاسِ
مَنْ يَقُولُ رَبَّنَٓا اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي الْاٰخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ ﴿٢٠٠﴾

وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَآ اٰتِنَا فِى الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِى الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً
وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿٢٠١﴾ اُو۬لٰٓئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِمَّا كَسَبُوا
وَاللّٰهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٢٠٢﴾ وَاذْكُرُوا اللّٰهَ فِيٓ اَيَّامٍ مَعْدُودَاتٍ
فَمَنْ تَعَجَّلَ فِى يَوْمَيْنِ فَلَآ اِثْمَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَاَخَّرَ فَلَآ اِثْمَ عَلَيْهِ
لِمَنِ اتَّقٰى وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوٓا اَنَّكُمْ اِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٠٣﴾

MANASI

196 - Haccı ve umreyi Allah için tam yapın. Eğer (bunlardan) **alıkonursanız kolayınıza gelen kurbanı gönderin. Kurban, yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyiniz. Sizden her kim hasta olursa yahut başından bir rahatsızlığı varsa, oruç veya sadaka ve ya kurban olmak üzere fidye gerekir.** (Hac yolculuğu için) **emin olduğunuz vakit kim hac günlerine kadar umre ile faydalanmak isterse, kolayına gelen bir kurban kesmek gerekir. Kurban kesmeyen kimse hac günlerinde üç, memleketine döndüğü zaman yedi olmak üzere oruç tutar ki, hepsi tam on gündür. Bu söylenenler, ailesi Mescid-i Haram civarında oturmayanlar içindir. Allah'tan korkun. Biliniz ki Allah'ın vereceği ceza ağırdır.**

197 - Hac, bilinen aylardadır. Kim o aylarda hacca niyet ederse (ihramını giyerse)**, hac esnasında kadına yaklaşmak, günah sayılan davranışlara yönelmek, kavga etmek yoktur. Ne hayır işlerseniz Allah onu bilir.** (Ey müminler! Ahiret için) **azık edinin. Bilin ki azığın en hayırlısı takvadır. Ey akıl sahipleri! Benden** (emirlerime muhalefetten) **sakının.**

198 - Hac mevsiminde ticaret yaparak Rabbinizden gelecek bir lütfu (kazancı) **aramanızda size herhangi bir günah yoktur. Arafat'tan ayrılıp akın ettiğinizde Meş'ar-i Haram'da Allah'ı zikredin ve Onu size gösterdiği şekilde anın. Şüphesiz siz daha önce yanlış gidenlerden idiniz.**

199 - Sonra insanların (sel gibi) **aktığı yerden siz de akın. Allah'tan mağfiret isteyin. Çünkü Allah affedici ve esirgeyicidir.**

200 - Hac ibadetlerinizi bitirince, babalarınızı andığınız gibi, hatta ondan daha kuvvetli bir şekilde Allah'ı anın. İnsanlardan öyleleri var ki: Ey Rabbimiz! Bize dünyada ver, derler. Böyle kimselerin ahiretten hiç nasibi yoktur.

201 - Onlardan bir kısmı da: Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver. Bizi cehennem azabından koru! Derler.

202- İşte onlar için, kazandıklarından büyük bir nasip vardır. (Şüphesiz) **Allah'ın hesabı çok süratlidir.**

203 -Sayılı günlerde (eyyam-i teşrikte telbiye ve tekbir getirerek) **Allah'ı anın. Kim iki gün içinde acele edip** (Mina'dan Mekke'ye) **dönmek isterse, ona günah yoktur. Bunlar günahtan sakınanlar içindir. Allah'tan korkun ve bilin ki hepiniz O'nun huzurunda toplanacaksınız.** (Bakara Suresi)

AYETLERİN KELİME MANASI

(أُحْصِرْتُمْ): **"Alıkondunuz"**

Lugatta; Alıkonma, engel olma ve yasaklama anlamındadır.

Araplar: "Hasarahu an seferi ve ahsarahu anhu" derken; Onu yolculuk yapmaktan engelledi ve alıkoydu, demişlerdir.

Şair şöyle der:

"Leyla'nın gitmesi sen'den uzak olması için, değil

Seni hapseden işinden dolayı da değil ."

Lisanu'l Arap kitabında şöyle der; "İhsâr": Hac ibadeti sırasında, ibadetlerini yapmaya hastalık veya herhangi bir rahatsızlığın engel olmasına denir.

İmamı Ferra şöyle der: Araplar; Hacca veya umreye gitmesine, korku veya hastalık gibi şeylerin engel olmasına "uhsira" rubai fiille; engellendi, şayet bir sultan tarafından hapse girdirilmiş kişiye de "husira" sülasi fiile ifade ederler demiştir.

İmamı Ezheri ve Ebu Ubeyde şöyle der: "Husira erraculu fil habsi" kelimesi; hapse girdirilmiş kişiye, "uhsira" kelimesi ise; korku veya hastalık gibi şeylerin yolculuk yapmasına engel olduğunda kullanılan bir ifadedir.[331]

331- Tehzib luğa, Kamusu'l Muhit, Sıhah, Tefsir Ğaribu'l Kur'an; İbn Kuteybe.

(الْهَدْىُ): **"Kurban"**

Beytullah'a hediye olmak üzere kesilen deve ve benzeri başka hayvan anlamındadır. Bu kelimenin son harfi aslında şeddeli olup kolaylık için sakin kılınmıştır. Hediyye kelimesinin de çoğuludur.

İbn Kuteybe ve Kurtubi şöyle der: Bu kelime, Beytullah'a hediye olmak üzere hayvanların kesilmesinden dolayı bu şekilde isimlendirilmiştir.

(مَحِلَّه): **"Yerine"**

Mahille; "Ha" harfinin esreli okunup, kurban kesilen yer anlamındadır, Bu da Mekke harimi veya ihsâr (yasak bölge) kişinin mahsur kaldığı yerdir.

(نُسُك): **"İbadet"** (Kurban)

"Nesiketun" kelimesinin çoğuludur. Hacda kulun Allah için kestiği kurbana denir. Bu kelime aslında hac ibadetleri için kullanılmaktadır.

Bu da; (وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا) **"(Ey Rabbimiz) bize ibadetlerimizi öğret"** ayeti kerimesinde de olduğu gibi.[332]

(رَفَث): **"Kadına yaklaşmak"**

Kadınlarla konuşulan her türlü çirkin sözler ve cimaya çağıran söz ve davranışlar anlamındadır.

Şair Ebu Ubeyde şöyle der:

"Hacıların çoğu lağvı ve kötü sözleri

söylememek için ağızlarını kapatıyorlar ."

(فُسُوق): **"Günah sayılan davranışlar"**

(El fusuku): Lügatte bir şeyden çıkmak manasındadır. "Fesakatür Ratbetü" denildiğin de hurma kabuğundan çıktı demektir. Şeriatta ise; Allah'ın *(Celle Celâlühu)* emirlerinden çıkma uzaklaşma manasındadır. İblis hakkında olan şu ayeti kerime bu manayı te'yit etmektedir: (كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ) **"(O İblis), cinlerdendi, ancak Rabbinin emrine karşı gelerek fasık oldu".** Konumuzla ilgili ayetteki manası ise, tüm masiyetler için ifade edilmiştir.

(جِدَال): **"Kavga etmek"** (Mücadele)

(El cidâlü): Düşmanlık ve tartışmak anlamındadır. Bu kelime daha çok yolculuk esnasında hizmetçi veya arkadaşla tartışmayı ifade eder.

332- Tefsir Ğaribu'l Kur'an; İbn Kuteybe.

(الزَّاد): **"Yolculuk azığı"**

Bir insanın yolculuk için hazırladığı yiyecek ve içecek manasındadır. Buradaki maksat, salih amellerle ahiret için hazırlık yapmaktır.

Şair A'şe şöyle der:

"Şayet sen, ahirete takva ile gitmezsen,

Takva ile gidenleri göreceksin.

O zaman, onun gibi olmadığına pişman olup,

Onun, Dünyada Rabbini murakabe ettiği gibi,

Sen de Rabbini murakabe etmediğini bileceksin."[333]

(جُنَاح): **"Günah"**

(El cünah): Gerçek halis niyetten meylederek, günaha düşmek demektir. Bu kelimenin manası daha önceden genişçe ele alınmıştı.

(أَفَضْتُمْ): (Sel gibi) **"Aktınız"** (indiniz)

Lügatte: Suyun kabı doldurarak etrafından taşmasına denir.

Rağib der ki: "Fada'l me'u", su taştı, bu kelime, suyun kabı doldurarak etrafından taşmasına kullanıldığı gibi, bolca akan su içinde kullanılmaktadır.

Araplar şöyle der: "Gaydun min faydin" çoğun içinde azınlık.

Ayeti kerimede "sel gibi" tabiri, bir çeşit teşbih ve benzetme olup: Arafat'tan bu şekilde büyük kalabalıklarla indiğiniz zaman demektir.[334]

Zamahşeri şöyle der: (أَفَضْتُمْ): (Sel gibi) **"Aktınız"** (indiniz), kelimesi aslında; büyük kalabalıklar demektir. Suyun kabı doldurmasına ve etrafından taşmasına kullanıldığı gibi, bolca suyu doldurmak demektir.

Bu cümlenin takdiri manası: "Kendinizi Arafat'tan (Sel gibi) **Akıttınız** ve (indiniz)" şeklindedir. Ancak buradaki, Kendinizi, kelimesini ifade eden "enfusekum" kelimesinin zikredilmesi terk edilmiş bir mef'uldur.[335]

(عَرَافَات): **"Arafat"**

Belirgin bir mekân ismi olan Arafat, hacıların vakfe için durdukları yere denir. Tanışmak ve kaynaşmak anlamına gelen Arafat kelimesi, insanların orada buluşup tanıştıkları ve kaynaştıkları bir mekân

333- Kurtubi.

334- Rağib.

335- Keşşaf, Alusi; Ruhu'l Ma'ani.

olduğundandır. Bu kelime, "Ezrati" kelimesi gibi çoğul lafzıyla gelen bir isim olup ve kendi lafzından çoğulu yoktur.

Ferra şöyle der: Arafat tekil lafzı olmayan çoğul bir lafızdır. Bu kelimeyi tekil kullanıyorlar. Ancak böyle kullanmak fasih Arapça doğildir.

Nitekim Efendimizin *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*: (الْحَجُّ عَرَفَةٌ) *"Hac Arafattır"* hadis-i şeriflerindeki Arafat lafzı, bir mekân ismi değil, zilhicce ayının dokuzuncu günü olan vakfe gününün ismidir. Rağib de böyle demiştir.

(الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ): **"Meş'arul Haram"**

Müzdelife dağında imamın çıkıp durduğu yerdir. Bu mekân ibadet için bilinen bir yerdir. Harem bölgesinden olduğu için bu isimle isimlendirilmiştir.[336]

(مَنَاسِكَكُم): **"Hac İbadetlerinizi"**

"Mensek" kelimesinin çoğulu olan bu kelime, mastar olup aslında "nusuk" ile de aynı şeyi ifade ederek hacca mahsus ibadetler anlamındadır.

Fahrurrazi şöyle der: Buna göre manası: Size emir olunan hac ibadetlerinizi bitirdiğiniz zaman, şeklindedir.

Ancak bu kelime mensek kelimesinin çoğulu dersen ki bu, bir çeşit ibadet mekânının ismidir. O vakit bunun takdiri: "Mensek"de (Hacda) Size emir olunan hac ibadetlerinizi bitirdiğiniz zaman, şeklindedir. Bu da muzafın hazfı ile olur.[337]

(خَلَاق): **"Nasip"**

Pay ve hisse manasına gelen bu kelime daha öncede genişçe ele alınmıştır. Manası: "Onun Ahirette Allah'ın rahmetinden hiçbir nasibi yoktur".

AYETLERİN TOPLU MANASI

Hacca ve umreye mahsus ibadetlerin en iyi şekilde, tam ve rızasına uygun olarak yapılmasını, Yüce Allah müminlere emretmiştir. Zira hac için ihrama giren kimse düşman veya hastalıktan ötürü hacca mahsus ibadetlerini yapmasına her hangi bir mani olursa, ihramdan çıkmadan önce, deve, sığır veya koyunu kurban olarak kesmesi lazımdır.

336- Fahrurrazi.

337- Keşşaf, Alusi.

Nitekim Allah *(Celle Celâlühu)*, kurban için belirtilen yerde kurban kesilinceye kadar tıraş olma ve ihramdan çıkmayı kesinlikle yasaklamıştır. Yalnız herhangi bir hastalığı veya baş rahatsızlığı olan kimse, başını tıraş ederek yerine fidye vermesi lazımdır. Veyahut üç gün oruç tutması veya bir koyun kesmesi veya altı fakire ve her fakire bir fidye olacak şekilde sadaka vermesi gerekir. Hac aylarında umre yapan bir kimse, umreden sonra ihramsız iken, koku sürer veya hanımıyla cinsi ilişkide bulunursa ve normal zamanda yaptığı şeyleri yaparsa Allah'a *(Celle Celâlühu)* şükür için bir koyun kurban eder. Kurban kesmeye gücü yetmeyen veya bulamayan kimse, on gün, oruç tutar. Bunun üçünü hacda ihramda iken, yedi gününü ise vatanına döndüğünde tutar. Bu şekilde on gün oruç tutmuş olur. Mekke ehli için bu hükümler geçersizdir. Zira onlar için temettü haccı yapmak yoktur. Kurban kesmeye gerek yoktur.

Daha sonra hac aylarını (şevval, zilkade, zilhicce ayının ilk on günü) olarak beyan eden Yüce Allah, hac yapan kimsenin dünya lezzetlerinden, kadından, güzel koku sürünmekten ve bu gibi şeylerden uzaklaşmasını emreder. Zira bu kimse yalnız Allah'ın *(Celle Celâlühu)* rızası için ihlâsla Ona yönelir. Hac yapmak isteyenlerin, mutlaka kadınlara meyletmeyi ve günah olan şeyleri terk etmeleri gerekir. Bu şekilde kendisini Yüce Allah'ın rızasına yaklaştıracak Salih ameller işleyerek ahiret azığını hazırlar.

Tüm bu beyanlardan sonra yüce Mevla, hac günlerinde para kazanmanın sakıncalı olmadığını haber vermektedir. Dünya ticareti, dini ibadetlere kesinlikle mani doğildir. Çünkü o dönemde insanlar, hac ibadetinin eda edildiği günlerde yapılan ticaretlerin günah olduğunu zannediyorlardı. Ancak Allah *(Celle Celâlühu)* yaptıkları ibadetlerde ihlâslı oldukları takdirde, para kazanmanın günah olmadığını ve onun da Yüce Allah'ın, kulları için bir fazlı ve keremi olduğunu onlara bildirdi.

Arafat'tan döndükten sonra, Meş'arül Haram dağı ve çevresinde Allah'ı zikretmelerini, tekbir ve telbiyelerle dua etmeği müminlere emretmiştir. Müminlerin en değerli nimeti olan imandan dolayı Allah'a *(Celle Celâlühu)* karşı, şükretmeleri gerekir. Bunlardan sonra hac vazifeleri biten müminler; nasıl ki babalarının nesepleri ile övünüp andıkları gibi, tekbirlerle, telbiyelerle Allah'ı *(Celle Celâlühu)* da çokça zikretmeleri lazımdır.

İbn Abbas'dan *(Radıyallahu Anh)* şöyle rivayet edilmiştir: "*Cahiliyet dönemindeki hac mevsiminde müşrikler toplantılarında, babalarının yaptıklarını iftiharla konuşur ve anlatırlardı. Öyle ki: Babam çok cömerttir, o çok yemek yedirirdi, hatta katillerin dahi diyetini verendi şeklinde övünürlerdi. Onlar babalarının yaptığından başka şeyler konuşmazlardı. Banun üzerine Yüce Allah;*

فَإِذَا قَضَيْتُمْ مَنَاسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَذِكْرِكُمْ آبَاءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا

"Hac ibadetlerinizi bitirince, babalarınızı andığınız gibi, hatta ondan daha kuvvetli bir şekilde Allah'ı anın" ayeti kerimesini inzal buyurdu.[338]

GEÇEN AYETLERLE İRTİBAT

Hac meselelerinin oruç mevzuundan sonra anılmasının hikmeti; Nitekim haccın yapıldığı aylar, oruç ayının hemen arkasından gelir. Ancak bu ikisinin arasına, müşriklere karşı savaşmayı bildiren âyetlerin gelişi, haram aylar, ihram, Mescid-i Haram gibi dini hükümlerin açıklanması içindir.

Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, umre yapmayı arzu ediyordu. Ancak Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* umre yapmasına müşrikler Hudeybiye denilen mekânda Ona engel oldular. İkinci yıl kazaya kalan umresini yapmak için Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Mekke'ye gitme arzusu bulunması üzerine sahabeler, müşriklerin bir önceki yıl yaptıkları anlaşmayı bozacaklarından korktular.

Bunun üzerine Yüce Allah, müşriklerle savaşmanın gerektiği âyetlerini inzal buyurdu. Tüm bu ahkâmlardan sonra da haccın hükümlerini tamamlamak üzere, hac hususundaki âyetlerini tamamlamak üzere inzal etti. İşte geçen ayetlerle irtibat budur. Allah *(Celle Celâlühu)* en iyi bilendir.

AYETLERİN NÜZUL SEBEBİ

Birinci: Ka'b ibn Ucra *(Radıyallahu Anh)* şöyle der; "*Ben Rasûlüllâh'a (ihramlı iken) (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem) başımda bit ve pireler beni rahatsız ettiği halde götürüldüm, bana şöyle bayurdu; Senin bu halde olduğunu düşünememiştim, kesmek için bir koyunun var mı? Ben de hayır dedim.*

338- İbn Ebi Hâtem,İbn Abbas'tan rivayet etmiştir. Süyûti Durrul Mensur.

Bana: O halde üç gün oruç tut veya altı fakire her birisine yarım sa' (birer ölçek buğday) olmak üzere yemek yedir. Tıraş ol." Bunun üzerine **"Sizden her kim hasta olursa yahut başından bir rahatsızlığı varsa..."** ayeti kerimesi özel olarak bana ve umumi olarak tüm Müslümanlar için nazil olmuştur.[339]

İkinci: İbni Abbas *(Radıyallahu Anh)* şöyle der: Yemenliler hac yapmak istedikleri zaman hazırlıksız ve azıksız yola çıkarak biz tevekkül ehliyiz derlerdi. Ancak insanlardan *yiyecek istemeleri üzerine* ***"Azık edininiz, bilin ki azığın en hayırlısı takvadır"*** ayeti kerimesi nazil oldu.[340]

Üçüncü: Hz. Aişe *(Radıyallahu Anha)* şöyle der; Hac zamanı Kureyş ve onların dinine bağlı olanlar Arafat ta durma yerine Müzdelife de vakfe yaparlardı bunu da dinlerine aşırı bağlı oldukları için yaptıklarını söylerlerdi. Diğer Arap kabileleri Arafat'ta vakfelerini yaparlardı bunun üzerine Allah Teâlâ Resulüne Arafat'ta durup daha sonrada oradan inmeyi emretti ve şöyle buyurdu; **"Sonra insanların** (sel gibi) **aktığı yerden siz de akın** (Arafat'tan inin)."[341]

Bir rivayette de şöyle derlerdi; Biz Allah'ın ehliyiz (yakınlarıyız), Gattan kabilesi de harem'in ehlidir, vakfemizi ancak Harem de (Müzdelife de) yaparız.

AYETLERDE VARİD OLAN KIRAAT ÇEŞİTLERİ

Cumhur Kıraat İmamları: (أو نُسُك) **kelimesinin "Nun" ve "Sin"** harflerini ötreli olarak okudular. Hasan ise (أو نُسْك) **"Sin"** harfini cezimli okudu.

Cumhur Kıraat İmamları: (فَلاَ رَفَثَ وَلاَ فُسُوقَ وَلاَ جِدَالَ فِي الْحَجِّ) **"Rafese, Füsuga ve Cidale" kelimelerinin** son harekelerini üstünlü olarak okudular. Ebu Cafer ve İbn Kesir hepsini ötreli olarak (فَلاَ رَفَثٌ وَلاَ فُسُوقٌ وَلاَ جِدَالٌ فِي الْحَجِّ) okudular.[342]

339- Buhari. Müslim.

340- Buhari. Ebu Davud.

341- Buhari. Müslim. Ebu Davud.

342- Ruhul Maani. Mecmaul Beyan. Zadül Mesir.

AYETLERDE VARİD OLAN DEĞİŞİK İ'RABLAR

(فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ) Ayeti kerimesi hakkında Zamahşeri şöyle dedi: Mübteda olması itibarıyla merfudur. Yani manası: Onun üzerine kolay olanı yapması gerekir. Veyahut takdirinde bir fiil var kabul edilerek nasb (üstünlü) makamındadır. Kolayınıza geleni kurbanlık olarak gönderiniz.[343]

(الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ) Ayeti kerimesindeki (الْحَجُّ) kelimesi mübteda, (أَشْهُرٌ) kelimesi ise haberdir. Takdiri şöyledir: Hac ayları bilinen aylardır. Şöyle demek gibi; Soğuk iki aydır. Yani soğuğun vakti iki aydır.[344]

Ben derim ki: Âlimler bunu şöyle takdir ettiler şu bilinendir ki hac, ayın kendisi demek değildir.

(فَلاَ رَفَثَ وَلاَ فُسُوقَ) Ayeti kerimesindeki (لاَ) cinsi nefyeden (olumsuzluk edatı), (رَفَثَ) kelimesi onun (La) harfinin ismi, (فِي الْحَجِّ) kelimesi ise haberidir. (لاَ) Harfi manayı kuvvetlendirmek için tekrar edilmiştir. Bu nehyi ifade eden bir haberdir. Yani mana şöyledir: Kadına yaklaşmayınız, günah davranışlarda bulunmayınız.

(وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدَاكُمْ) Ayeti kerimesindeki "Kef" harfi hazfedilmiş masdarın sıfatıdır. (مَا) Masdariyedir. Takdiri şöyledir: Sizi güzel bir hidayetle hidayete erdireni güzel bir zikirle zikredeniz. Burada "Kef" harfinin (على) manasına gelmesi de caizdir. Mananın takdiri şöyledir: Sizi hidayete erdirdiğinden dolayı Allah'ı zikrediniz. (وَإِن كُنتُم) ayeti kerimesindeki "in" harfi ağır (şeddeli)'nin hafif (şeddesiz) şeklidir. "Lam" harfi ise Farikadır (şeddeliden ayırandır).[345]

AYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİK ve LATİFELER

Birinci latife: Hedy, hac veya umre yapmak isteyenin harem ehline sebepsiz yanında sürüp götürdüğü kurbanlık bir hediyedir. Ancak buradaki maksat bu değildir. Buradaki (ayeti kerimedeki) "hedy"in manası hac veya umre yapan kimse için yasaklanmış olan bir şeyi yaptığından veya bir vacibi terk ettiğinden dolayı yanında götürdüğü kurbanlıktır.

343- Keşşaf.

344- Akberi İ'rab yönleri ve Kıraatlar. Fahrrazi.

345- Keşşaf. Akberi, Vücuhul İ'rab.

İhrama girip düşmandan korktuğu için hac vazifelerini yapamadığından veya temettu haccından sonra kesmesi gereken hayvana "Hedy" denir. Ayeti Kerime de ki maksat işte budur.

İkinci latife: Hac ve umrenin tamamlanmasından maksat her ikisinin de en güzel bir şekilde şartlarına ve rükunlerine riayet ederek zahiren menasiklerini gerektiği şekilde yapıp, batınen de riya ve gösteriş olmadan Allah rızası için haccını veya umresini tamamlamasıdır.

Şair şöyle der:

"Aslı haram olan mal ile hac yapmak istediğinde,

İyi bilesin ki sen değil bindiğin deven haccını yapmıştır.

Allah kendi rızası için olmayan haccı kabul etmediği gibi,

Allah'ın evini hac yapan herkesin

Haccı mebrur (makbul ve hayırlı) **değildir."**

Üçüncü latife: Allah Teale'nın buyurduğu şu ayeti kerimede **"...Veyahut başından bir rahatsızlığı varsa bir fidye vermek..."** Ayetinde mahzuf olan bir mecaz vardır. Bunun takdiri; (أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ) ayetindeki "Fe fidyetun" kelimesinden önce "Fe halaga" kelimesi mahzuf olup manası; Tıraş olursanız oruç tutarak fidyenizi ödeyiniz cümlesinde ki "Tıraş olursanız" kelimesi mahzuf olan kelimedir. Bunu bir benzeri de oruç ayetidir. "Şayet orucunuzu yerseniz onun yerine başka günlerde yediğinizin sayısınca oruç tutunuz" ayetindeki "Şayet orucunuzu yerseniz" manasına gelen "Fe eftara" kelimesi aynı şekilde mahzuf olarak gelip ayetin lafzı mahzufa delalet etmiştir.

Dördüncü latife: Arapların kelamında tekid meşhurdur. Allah Teâlâ'nın şu ayetin de olduğu gibi: "Tilke Aşeretun Kamileh" (Tamı tamına on gün) bu ayeti kerimede onların üslubu üzerine tekitle gelmiştir. O ayetlerin misali "Velâkin tu'mel kulubu fis sudur" ve "Vela Tairin yatıru bi cenahayhi" ve "Zelikum kavlukum bi efvehikum." İşte bunlarda (Te'kitli gelmede) zannı uzaklaştırmak faydası vardır. Çünkü bazı Araplar mesela yedi sayısını birli sayılarda çokluk için kullanıyorlar. Yetmiş sayısını da daha çok onluk sayıların çokluğunda kullandıkları gibi. "Tamı tamına on gün" denildiğinde dinleyen başka bir şey anlamısın diye böyle kullanılmaktadır buna da dikkat et.

Beşinci latife: Allah Teâlâ'nın: **"Sonra insanların** (sel gibi) **aktığı yerden siz de akın** (Arafat'tan inin)**".** Ayeti kerimesi Kureyşliler

Mescid-i Haram'dan çıkmayarak, biz diğer insanlar gibi değiliz. Allah'a *(Celle Celâlühu)* ibadet ehli ve hareminin sakinleriyiz. Ondan dolayı buradan çıkmayız derlerdi. Diğer insanlar ise Mekke hareminin dışında Arafat'ta vakfe yapar, sonra da akın akın Arafat'tan dönerlerdi. Allah *(Celle Celâlühu)*, halkın vakfe yaptığı yerde, Kureyşlilerin de vakfe yapmasını, vakfeden sonra ise diğer insanlar gibi akın akın dönmelerini âyetle emretti. Bu incelik İbn Kuteybe'nin görüşüdür.

Altıncı latife: Ayette icaz ve belağattan dolayı zamirin yerine açık bir şekilde üç defa "Hac" kelimesi zikredilmiştir. Allah Teâlâ: "**Hac, bilinen aylardadır. Kim o aylarda hacca niyet ederse** (ihramını giyerse), **hac esnasında kadına yaklaşmak, günah sayılan davranışlara yönelmek, kavga etmek yoktur**" buyurdu. Bu ayette "hac" kelimesinin zamirle değil, bizzat üç defa tekrar edilmesinden maksat şudur: Birincisiyle haccın zamanı, ikincisiyle haccın menâsikleri, üçüncüsüyle de haccın yapıldığı yer (Harem) ve zaman kastedilmiştir. Şayet ayeti kerime şöyle "Kim o aylarda ona niyet ederse (ihramını giyerse), o esnada kadına yaklaşmak, günah sayılan davranışlara yönelmek, kavga etmek yoktur" gelerek (zamirle ifade edilmiş olsaydı), bu anlamları taşıyamazdi. Ayette kadına yaklaşmak, günah yapmak ve kavga yapmak ifadeleri nefy sığaları ile geldi. Çünkü bu sığa nehiy'den daha belağatlıdır.

Ebussuud: Nehiy'de mübalağa için nefyi tercih etmek, burada delalet eden mana hakikaten bunların olmamasıdır diyor.[346]

FIKHİ HÜKÜMLER

Birinci Hüküm: Umre, hac gibi farz mıdır?

Âlimler, umrenin hükmü hususunda ihtilaf etmişlerdir.

Şafiî *(Rahmetullahi Aleyh)* ve Hanbelî'lere göre, hac yapan kimse için umre yapmak farzdır. Bu görüş Ali, İbn Ömer ve İbni Abbas'dan *(Radıyallahu Anhum)* dan rivayet edilmiştir.

Maliki ve Hanefilere göre ise umre yapmak sünnettir. Bu görüş İbni Mesud ve Cabir bin Abdullah *(Radıyallahu Anhum)*dan rivayet edilmiştir.

Şafiî ve Hanbelîlerin delilleri:

Birçok delillerini özetleyerek aktarıyoruz.

1. **"Haccı da umreyi de Allah için tam yapın..."** âyetinde "tam yapın" ifadesi, umrenin hac gibi farz olduğuna işarettir.

346- Tefsir, Ebussut.

2. Sahih bir hadisle sabit olmuştur Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* sahabelere: *"Yanında kurban keseceği bir hayvanı bulunan kimse, hac ve umreye birlikte niyet etsin ve yapsın"* buyurdumuştur.[347]

3. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*den rivayet edilen, *"Kıyamet gününe kadar umreyi hacca dahil ettim"* hadisidir.[348]

Maliki ve Hanefiler'in delilleri:

Maliki ve Hanefiler aşağıda nakledeceğimiz şeylere dayanarak sünnet olduğu görüşündedirler.

"Ona bir yol bulabilenlerin Beyti hac (ziyaret) etmesi Allah'ın insanlar üzerine bir hakkıdır". Bu ayeti kerime haccın farz olduğuna delalet ettiği halde umre zikredilmedi için umre farz değildir. Başka bir ayette de şöyle geliyor. **"İnsanlar içinde haccı ilan et."**

İslâm'ın esaslarını bildiren hadislerde umrenin zikredilmemesi, farz olmadığına işarettir. Umre hüküm bakımından da hacdan farklıdır.

Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*den rivayet edilen: *"Hac cihattır. Umre ise Allah'a (Celle Celâlühu) nafiledir."* Hadisidir.[349]

Cabir bin Abdullah *(Radıyallahu Anh)*'tan rivayet edilen; Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*e gelen bir kimse *umre farz mıdır? diye sorunca O da "Hayır, farz değildir. Umre yaparsanız sizin için daha hayırlıdır."* buyurdu.[350]

Şafiilerin delilleri olan âyet ve hadisler, umre yapmaya başlayan kimsenin daha sonraki durumuna işaret eder. Çünkü **"Haccı da, umreyi de Allah İçin tam yapın..."** âyetinde, **"tam yapın"** emri, başlanmış bir umreyi tam yapmayı bildirmektedir. Başlanan bir umrenin tamamlanması hususunda âlimler ittifak etmişlerdir.

Şevkâni bu hususta; Başlanmış bir umrenin tamamlanmasının farz olduğunu kabul eden görüş, her ne kadar hadis değilse de, umumi olarak hadislerin mealinden alınmıştır. Umre ile ilgili delillerin bir araya toplanması bakımından bu görüşün mutlaka kabul edilmesi lazımdır.[351]

347- Fethul Kadir, Şevkani.

348- Müslim:

349- İbn Ebi Şeybe. İbn Mace. İmam Şafii Üm kitabında zikretti.

350- Tirmizi. Fethul Kadir, Şevkani.

351- Fethul Kadir, Şevkani.

(Musannif) Ben derim ki: Bu görüş tercih edilen görüştür. Allah en iyisini bilendir.

İkinci Hüküm: İhsar, hastalık ve düşmanı kapsar mı?

Âlimler, ihsârın sebepleri ile ihramda olan kişinin hac veya umresini yapamadığı takdirde, ihramdan çıkmasını mubah kılan nedenler hususunda ihtilaf etmişlerdir.

Cumhura görüşü (Maliki, Şafii ve Hanbelî):

İhsâr'ın sebebi, yalnız düşmandır. Çünkü ihsar hakkında ayeti kerime indi: Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* ve arkadaşlarının Hudeybiye'de ihramlı oldukları halde, Mekke müşrikleri tarafından alıkonulmaları hususunda nazil olmuştur

Abdullah İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*: İhsar ancak düşmandan dolayıdır dedi.

Hanefilere göre ise hac veya umre yapan kimsenin, Mekke'ye girmesine engel olan düşman, hastalık, baskın, azığın elden çıkması, bineğin kaybolması ve kadın mahreminin yolda ölmesi gibi sebeplere ihsar denir. Ayeti kerimede "Uhsirtüm" denilmiştir. "Husirtüm" denilmemiştir. Âyette "alıkonma" ifadesinin Arap Dili ve Edebiyatında karşılığı ihsâr kelimesidir. Çünkü Arap dilinde ihsâr, hastalıktan dolayı evde mahsur kalmaya denir. Öyleyse ihsâr, düşmanla olduğu kadar, hastalık ve benzeri engellerle de olabilir.

Bu görüşü teyid eden, İbni Mesud'un *(Radıyallahu Anh)* verdiği fetvadır:

Mekke yolunda bulunan bir hac kafilesinde, bir kişiyi yılan zehirlemişti. İbni Mesud'a bunun hükmünün ne olduğu sorulduğunda, kurbanlık hayvanını kesip ihramdan çıksın dedi.[352]

Cumhurun delili:

Ayetteki "...Emin olduğunuz vakit..." tabirinden anlaşılan, yalnız hastalığın değil düşmanın sana mani olmasıdır. Eğer hastalık ihsârın sebeplerinden olsaydı Allah *(Celle Celâlühu)* "Emin olduğunuz vakit" tabiri yerine, "Siz iyileştiğiniz vakit" ifadesini buyurması gerekirdi.

İbn Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*ın, yalnız düşman insanı engeller ifadesi de, onların görüşünü te'yid eder. Zira o, âyetlerin manasını herkesten daha çok biliyordu.[353]

352- Tahavi Abdurrahman ibn Zeyd'den rivayet edilen hadistir.

353- Fahrrazi, Ahkamul Kur'an.

(Musannifin) **Tercihi:** İmamı Azam *(Rahmetullahi Aleyh)*'in görüşü tercih edilir. Onun görüşü âyetin zahirine ve zorlaştırmayınız, kolaylaştırın emrine daha uygundur. Çünkü hastalığı şiddetlenen, parasını kaybeden veya bineğini yitiren kimse, hac veya umrenin menâsikini yapabilir mi?

Bizim bu tercîhimiz, müfessirlerin şeyhi İbni Cerir Taberi'nin de tercihidir. Zira o, tefsirinde şöyle der: "**Fakat alıkonursanız o halde kolayınıza gelen kurban** (gönderin)..." âyetini en iyi tevil eden sizleri Beytullaha gitmekten alıkoyanın, düşman korkusu, hastalık ve diğer engeller olduğudur. Âyette "**Fakat alıkonursanız...**"dan maksat, yalnız düşman engeli anlaşılıyorsa da, Allah *(Celle Celâlühu)*, "Uhsirtüm) "**Fakat alıkonursanız...**" anlamındaki "ihsâr" kelimesi yerine, hapsetme anlamındaki "hasır" tabirini buyururlardı.[354]

Ben diyorum ki: Buharî ve Müslim'de, Hz. Aişe: Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, Abdulmuttalib oğlu Zübeyr'in kızı Dubâe'nin yanına gitti. O, hasta olduğum halde hac yapmak istiyorum ne dersiniz? deyince Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, *"Hastalığının ağırlaştığı yerde bir kurban keserek ihramdan çıkarsın diyerek hacca niyet ediniz"* buyurdu, hadisi, hastalığın menâsik yapmazdan önce ihramdan çıkmayı mubah kılan ve hükümleri kolaylaştırma sebepleri olduğuna delalet eder.

Üçüncü Hüküm: Muhsir (umre veya hac niyetiyle ihrama girip ibadetten engellenen kişi) ne yapması lazımdır? Kurbanını nerede kesecektir?

Ayeti kerimede açık bir şekilde (Muhsirin) üzerine kurban kesmeyi belirtiyor. Allah Teâlâ şöyle buyurdu: "**Eğer** (bunlardan) **alıkonursanız kolayınıza gelen kurbanı gönderin.**" Bu kurbanın da en aşağısı bir koyundur. Efdal olanı ise sığır ve devedir. Koyun kesmekte caizdir. Allah Teâlâ şöyle buyurdu: "...**Kolayınıza gelen...**" Cumhurun görüşü de budur. İbn Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* den de şöyle rivayet edilmiştir. Kesilecek kurban yalnız deve ve sığır olmalıdır. Koyun kurban yapılamaz. Sahih olan, cumhurun görüşüdür.

İhsâr kurbanının nerede kesileceği hususunda fakihler ihtilaf etmişlerdir.

Cumhur (Şafiî, Maliki ve Hanbelî *(Rahmetullahi Aleyhim)* şöyle dediler: İnsar nerede alıkonulmuşsa kurbanını orada keser. Kestiği yerin Harem bölgesi veya dışı olması fark etmez.

354- Taberi, Camiul Beyan.

İmam-ı Azam *(Rahmetullahi Aleyh)*'a göreyse: Kurbanını, bulunduğu yerde değil, ancak Mekke'ye göndererek kestirir. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)*, **"...Sonra varacakları** (kurban edecekleri) **yer Beyti atika müntehidir"** buyurmuştur.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* bu hususta: Hac veya umre niyetiyle ihrama giren kimsenin, Mekke'ye gitmesine engel olunursa, kurbanını gücü yeterse Mekke'ye gönderip kestirmesi vaciptir. Gücü yetmezse alıkonulduğu yerde keser der.

İmam Fahreddin Râzî de: Âlimler arasında bu görüş ayrılığı âyette "el mahillü" kelimesinin tefsirinden kaynaklanmaktadır. İmam Şafii *(Rahmetullahi Aleyh)*'ye göre o kelimeden maksat, ihramdan çıkma zamanıdır, İmam Azam Ebu Hanife *(Rahmetullahi Aleyh)*'ye göre de, o kelime, bir yer ismidir demektedir.[355]

(Musannifin) **Tercihi:**

Bu meselede cumhurun görüşü (Şafii, Maliki ve Hanbelî) peygamber *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Efendimize uyma bakımından tercih edilir. Müşrikler tarafından Hudeybiye'de umre yapması engellenen Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* kurbanını orada keserek ihramdan çıktı. Hâlbuki orası Mekke harimi değildi.

İşte Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*'in bu fiili hadisi, ihsâr kurbanının Mekke harimi veya dışında kesileceğini gösterir. **"...Kabeye ulaşmış bir kurbanlık olmak üzere..."** ve **"...Sonra varacakları** (kurban edilecekleri) **yer Beyti atike müntehidir..."** âyetleri, hac ve umredeki ceza kurbanlarının Mekke hariminde kesilmesine işaret ediyorlarsa da Şevkâni'nin de dediği gibi, Mekke'ye emniyetle girebilmesi mümkün olan insanlar hakkındadır.[356] Allah en iyisini bilir.

Dördüncü Hüküm: Temettü haccı yapan kimse, kurban bulamazsa ne yapar?

"...Her kim hac günlerine kadar umre ile faydalanmak isterse, kolayına gelen bir kurban kesmek gerekir." âyeti, Temettu haccı yapan kimsenin bir kurban kesmesinin vacip olduğuna işaret etmektedir.[357]

355- Tefsir Kebir, Fahr Razi.

356- Şevkani, Fethul Kadir.

357- Temettu: Afakîlerin [Mekke ehli olmayanların] Hac aylarında umre için ihrama girmeleri, umre ibadetini yaptıktan sonra Mekke enli gibi her şey helal olur kadınlardan beraber olmak dahi serbest olur.

Kurban edecek hayvan bulamayan veya gücü olmayan kimse hacda üç gün, döndükten sonra da yedi gün olmak üzere on gün oruç tutar.

Fıkıh alimleri şu ayeti kerime hususunda ihtilaf ettiler: **"Kurban kesmeyen kimse hac günlerinde üç gün oruç tutar ki..."**

Ebu Hanife şöyle dedi: Hac aylarından maksat iki ihram arası (umre ihramı) ve (hac ihramıdır). Umresini bitirdiği zaman hac içinde ihram giymemişse oruç tutması caiz olur. Efdal olan ise orucunu tevriye gününden bir gün önce, tevriye günü ve Arefe günü yani zilhicce'nin (yedinci, sekizinci ve dokuzuncu) günleridir.

İmamı Şafii şöyle buyurdu: Hac ihramından sonra ancak oruç sahih olur. Zira Allah *(Celle Celâlühu)* **"...Hac günlerinde..."** buyurmaktadır. Bu âyet, hac niyetiyle ihrama girdikten sonra oruç tutmanın gerekli olduğunu gösteriyor. Ancak Kurban bayramı ve teşrik günlerinde oruç tutmak caiz değildir. Müstehab olan, hacca ihram niyetiyle girip arefe gününden önce tutmaktır.

Bazı âlimler üç günlük orucu bayramdan önce tutamayan kimsenin, teşrik günlerinde (bayramın ikinci, üçüncü ve dördüncü) günlerinde tutabileceğini söylerler. Zira Hz. Aişe *(Radıyallahu Anha)* ile İbni Ömer *(Radıyallahu Anh)*dan rivayet edilen: *"Ancak kurban kesmeye gücü yetmeyen veya bulamayan şahısların dışında hiç kimsenin, oruç tutmasına müsaade edilmedi."*[358]

Şafiiler ile Hanefiler arasındaki ihtilafın kaynağı, âyetteki **"...Hac günlerinde üç..."** ifadesinin tefsiridir. Hanefiler bu ayetden maksat, hac aylarıdır dediler. Şafiiler ise bundan maksat, ihrama girdiği günlerdir, derler. Bu iki görüşü de sahabelerden ve tabiinden kabul eden zatlar vardır.

Fakihlerin ihtilaf ettikleri bir konu da, tutulacak orucun yedi gün olarak tutulacak vakti hususudur.

İmamı Şafii bu konuda şöyle dedi: Ülkesine ve ailesine kavuştuktan sonra (yedi gün oruç tutar). Zira Allah *(Celle Celâlühu)*, **"...Memleketine döndüğü zaman yedi gün olmak üzere oruç tutar..."**

Ahmed bin Hanbel ise: (Yedi gün oruç tutar) yolda da tutulabilir. Ülkesine ve ailesine kavuştuktan sonra tutmak şart değildir demektedir.

358- Buhari. Hadisi Aişe (Radıyallahu Anha)

Ebu Hanife de, âyetteki döndüğünüz vakit ifadesi, hac menâsikinin bitiminden sonraki vakittir diyor. Bu mesele de Malikilerin görüşüdür.

Şevkâni bununla ilgili olarak: Birinci görüş daha tercihe şayandır der. Zira İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)*dan rivayet edilen: Efendimizden *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* rivayet ettiği hadis de: *"Her kim kurban kesmeye gücü yetmiyorsa hacda üç gün, ailesine döndükten sonra da yedi gün oruç tutsun."* [359]

Yine bu görüşü İbni Abbas *(Radıyallahu Anh)*dan rivayet edilen sahih hadisle: *"Yedi günlük orucu ülkenize gittikten sonra tutunuz"*[360] hadisi, te'yid eder.

Beşinci Hüküm: Temettu haccı için kesilen kurban, hangi şartlarda vacibtir?

Âlimlere göre temettu haccı yapan kimsenin kurban kesebilmesi için beş şartı yerine getirmesi lazımdır:

1. Bir kimse umreyi, haçtan önce yapmalıdır. Eğer önce hac daha sonra umre yaparsa, bu yapılan temettu haccı olmaz.

2. Kişinin umresini, hac aylarında (Şevval, Zilkade, Zilhicce) yapması lazımdır.

3. Haccı, umre yaptığı yıl eda etmesi lazımdır. Zira Allah *(Celle Celâlühu)*: "(Hac yolculuğu için) **emin olduğunuz vakit kim hac günlerine kadar umre ile faydalanmak isterse...**" Buyurmuştur.

4. Hac yapan kimse, Mekke'li olmamalıdır. Zira Allah *(Celle Celâlühu)* "**...Bu ailesi (ikametgâhı) Mescid-i Haram'da bulunmayanlara aittir**" buyurmuştur.

5. Hac için ihrama girmeyi mutlaka Mekke içinde yapmalıdır. Eğer Mekke'den çıkıp ülkesine ait olan Mikat'da İhrama girerse, kurban kesmesi vacib değildir.[361]

Malikilere göre temettu haccında kurban kesilmesinin sekiz şartı vardır. Bu şartlar şunlardır:

1, 2, 3. Haccı ve umreyi, aynı zamanda, aynı seferde ve aynı yılda yapmak.

4. Hac aylarında yapmak.

359- Tefsir, Fethul Kadir Şevkani.

360- Ahkamul Kur'an, Cessas.

361- Fahurrazi Tefsiri Kebir'den özetlenmiştir.

5 - Umreyi hacdan önce yapmak.

6 - Haccın ihramı umrenin ihramını bitirdikten sonra olması.

7 - Haccın ve umrenin bir şahıs için olması lazımdır.

8- Temettu haccını yapan kimse, Mekkeli olmamalıdır.[362]

Altıncı Hüküm: Ailesi, Mescid-i Haram'da bulunanlar kimlerdir?

"...**Ailesi,** (ikametgâhı) **Mescid-i Haram'da bulunmayanlara ait-tir...**" âyeti, Mekke halkının temettu haccı yapamayacağına işaret eder. İbni Abbas *(Radıyallahu Anh)* ve İmamı Azam Ebu Hanife *(Rahmetullahi Aleyh)* de bu görüştedirler. İmam Malik, İmam Şafii ve İmam Ahmed bin Hanbel *(Rahmetullahi Aleyhim)*'e göre, Mekkeliler kerahetsiz olarak Temettu haccı yapabilirler. Onların kurban kesmesi veya yerine oruç tutması lazım değildir.

Buna delil olaraktan gösterdikleri şey ise işaret zamirinin en yakın zikredilene dönmesidir. Burada en yakın zikredilen "hedy" ve "sıyam" temettu yapanın üzerine gereklidir. Ancak Ebu Hanife işaret zamirini temettuya gönderdi. Şöyle var kabul edilerek: Bu temettudan maksat Ehli Mescidi Haram'da olmayanlar içindir. Allah Teâlâ'nın şu ayetinin "... **Ailesi,** (ikametgâhı) **Mescid-i Haram'da bulunmayanlara aittir...**" kast ettiği manada ihtilaf ettiler.

İmam Malik: Onlar Mekke ehlinin bizzat yerlileridirler dedi. Tahavi de bu görüşü seçti ve tercih etti.

İbni Abbas şöyle dedi: Onlar Harem ehlidirler. Hafız da böyle dedi. O zahiri mezhebindendir.

İmam Şafii şöyle dedi: Her kim namazın kısaltıldığı sefer mesafesinden daha az ise oranın ehlindendir. İbni Cerir de bu görüşü seçti.

Ebu Hanife şöyle dedi: Onlar Mikat ehli ve her yönden Mikat sınırları dışında olanların hepsidir.

(Musannifin) **Tercihi:** Tercih edilen görüş, Maliki'nin görüşüdür. Allah en iyisini bilendir.

Yedinci Hüküm: Hac ayları hangileridir?

Âlimler, "**Hac, bilinen aylardadır.**" âyetinde kastedilen şey hususunda ihtilaf etmişlerdir. İmam Malik *(Rahmetullahi Aleyh)*e göre hac ayları, Şevval, Zilkade ayları ile Zilhicce'nin hepsidir. İbn Ömer, İbni Mesud *(Radıyallahu Anhum)*, Ata *(Rahmetullahi Aleyh)* ve Mücahid *(Rahmetullahi Aleyh)* de bu görüştedirler.

362- Kurtubi.

Cumhur (İmam Şafii ve İmam Ahmed bin Hanbel *(Rahmetullahi Aleyhim)*e göre ise Şevval, Zilkade ve Zilhicce ayından on gündür. Bu görüş İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*, Şabi *(Rahmetullahi Aleyh)* ve Nehaî *(Rahmetullahi Aleyh)* görüşüdür. Umre ise yılın tüm aylarında yapılabilir.

Şevkâni bu hususta şöyle der: Âlimler arasında hac aylarıyla ilgili ihtilafın faydası, hac menâsikinin kurban bayramının birinci gününden sonra yapılması sırasında görülür. Âlimlerden hangisi, Zilhicce ayının tamamı da, hac ayıdır derse, bayramın birinci gününden sonra yapılan hac menâsikinin tehir edilmesi hususunda kurban kesilmesi vacib değildir.

Âlimlerden biri de, Zilhicce ayının ilk on günü, hac zamanıdır derse, bayramın gününden sonra yapılan hac menâsiki tehir edildiğinden, kurban kesmek vacibtir.[363]

Sekizinci Hüküm: Hac aylarından önce, hac için ihrama girmek caiz midir?

Fıkıh alimleri, hac aylarından önce, hac için ihrama giren kimsenin ihramının sahih olup olmadığı hususunda İhtilafa düşmüşlerdir.

İbni Abbas: Haccın sünnetlerinden birisi de, hac aylarında ihrama girmektir dedi.

İmam Şafiî'ye göre, hac aylarından önce hac için ihrama giren kimsenin yapacağı hac, caiz değildir. Bu umre olur. Bir kişinin vakit girmeden kıldığı namaz, vakit namazı değil, nafile namaz sayılır.

İmam Ahmed bin Hanbel'e göre ise, hac aylarından önce hac için ihrama girmek her ne kadar caiz ise de, mekruhtur.

Ebu Hanife'ye göre de, senenin tümünde hac için ihrama girilir. İmam Malik'in meşhur olan görüşü de budur. Zira Allah *(Celle Celâlühu)* şu ayetini delil getirdiler: "**Sana aylardan, soruyorlar, de ki: Onlar, İnsanlar ve özellikle hac için vakit ölçüleridir.**" Senenin tümünde umre için ihrama girmek sahih olduğu gibi, hac için ihrama girmek caizdir.

Allâme Kurtubî şöyle der: Şafii'nin görüşü en sahihtir. Çünkü âyetin hükmü umumidir. Hac aylarıyla ilgili âyet ise, hac hükümlerini bildiren âyetlerden biridir. (Usul-ü fıkıh ilmi kurallarına göre) hususi hükümleri ifade eden âyetler, kendi mevzularında umumilik ifade eden âyetlere tercih edilir. Şevkâni de İmam Şafii'nin görüşünü tercih ederek kabul etmiştir. Çünkü Şafiî'nin görüşü, âyeti kerimenin zahirine daha uygundur.

363- Tefsiri Fethul Kadir , Şevkani.

Dokuzuncu Hüküm: İhramlıya yasak olan şeyler nelerdir?

Allah *(Celle Celâlühu)* ihrama giren kimseye, birçok şeyleri yasaklamıştır. Bunların bazıları âyet ile bazıları da hadis ile sabittir. Aşağıda gelen şeylerde topluca bunları zikredeceğiz:

Ailesiyle cinsi münasebette bulunmak, öpmek, şehvetle sarılmak veya el tutmak ve cinsi münasebetle ilgili sözleri konuşmak,

Allah *(Celle Celâlühu)*'nün itaatinden çıkmak. İsyanlara girmek. Günahları yapmak, arkadaşlarına ve halka her türlü düşmanlığı yapmak ve onlarla tartışmak yasaktır.

Bu haram olan şeylerin aslı Allah *(Celle Celâlühu)* şu ayeti kerimesinde buyurduğu gibi: "**Kim o aylarda hacca niyet ederse** (ihramını giyerse), **hac esnasında kadına yaklaşmak, günah sayılan davranışlara yönelmek, kavga etmek yoktur**". Bunların hepsi işte bu âyeti kerime ile yasaklamıştır. Buhari Sahih'inde Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)*dan gelen bir rivayetle: Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* "*Her kim haçta kadına yaklaşmazsa ve günah işlemezse o kimse, annesinden yeni doğmuş gibi günahlarından temizlenerek döner*" buyurdu.

İhramlı kimsenin koku sürmesi, dikişli elbise giymesi, tırnaklarını kesmesi, saçlarını kısaltması veya saçlarını tıraş etmesi, kadınların yüzlerini örtmesi veya eldiven giyinmesi gibi şeyler sünnet (hadis)le haram kılınmıştır. Geniş açıklamalar fıkıh kitaplarından öğrenilebilir.[364]

Onuncu Hüküm: Arafat'ta vakfe yapmanın hükmü ve vakti ne zaman başlar?

Âlimler Arafat'ta vakfe yapmanın, haccın en büyük rüknü olduğunda icma etmişlerdir. Çünkü Rasulullah *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* : "*Hac, arefedir. Bir kimse Arafat'a cem gecesinde* (Arefe gününü Kurban bayramına bağlayan gece) *fecirden önce giderse vakfe yapma vaktine kavuşmuş olur*"[365] buyuruyor.

Cumhura göre Arafat'ta vakfe yapma zamanı, Zilhicce ayının dokuzuncu günü öğle vaktinin girişi ile başlar, onuncu güne bağlayan gecenin şafak vaktine kadar devam eder. Bir kimse, bu süre içinde vakfe yaparsa, vakfesini yapmış olur. Yalnız gündüz vakfe yapan kimsenin, vakfesini akşam namazının vakti girinceye kadar uzatması vaciptir. Vakfesini gece yaparsa uzatması vacip değildir.

364- Kurtubi. Ahkamul Kur'an, İbn Arabî. Mezahibil Erbea; Cezeri.

365- Ahmed, Ashabı Sünen.

İmam Malik *(Rahmetullahi Aleyh)*: Güneş batmadan Arafat'tan ayrılan kimsenin, haccı sahih değildir. Ertesi sene mutlaka hac yapması farzdır, der.

Kurtubi ise: Cumhur alimler, şu hususta ihtilaf etmişlerdir: Güneş batmadan önce Arafat'tan ayrılıp tekrar aynı yere dönmeyen kimse için ne gerekir?

İmam Şafii, İmam Ahmed bin Hanbel ve İmam Azam Ebu Hanife *(Rahmetullahi Aleyhim)* ye göre, güneş batmadan önce Arafat'tan ayrılıp tekrar aynı yere dönmeyen kimsenin bir kurban kesmesi vaciptir.

İmam Malik *(Rahmetullahi Aleyh)*'e göre de, o kimse, ertesi sene yeniden hac yapmalıdır. Kurbanını da o zaman kesmelidir. Bu kişi haccını geçiren kişi gibidir.[366]

366- Tefsiri Tabari.

12. DERS

HARAM AYLARDA SAVAŞMAK

كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَكُمْ وَعَسَى اَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَعَسَى اَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢١٦﴾ يَسْئَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَصَدٌّ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاِخْرَاجُ اَهْلِهِ مِنْهُ اَكْبَرُ عِنْدَ اللّٰهِ وَالْفِتْنَةُ اَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتّٰى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ اِنِ اسْتَطَاعُوا وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَاُولٰئِكَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَاُولٰئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢١٧﴾ اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ اُولٰئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢١٨﴾

MANASI

216 - Hoşunuza gitmediği halde Savaş size farz kılındı. Sizin için daha hayırlı olduğu halde bir şeyi sevmemeniz mümkündür. Sizin için daha kötü olduğu halde bir şeyi sevmeniz de mümkündür. Allah bilir, siz bilmezsiniz.

217 - Sana haram ayı, yani onda Savaşmayı soruyorlar. De ki: O ayda Savaşmak büyük bir günahtır. (İnsanları) Allah yolundan çevirmek, Allah'ı inkâr etmek, Mescid-i Haram'ın ziyaretine mâni olmak ve halkını oradan çıkarmak ise Allah katında daha büyük günahtır. Fitne de adam öldürmekten daha büyük bir günahtır. Onlar eğer güçleri yeterse, sizi dininizden döndürünceye kadar size karşı Savaşa devam ederler. Sizden kim, dininden döner ve kâfir olarak ölürse, onların yaptıkları işler dünyada da ahirette de boşa gider. Onlar cehennemliktirler ve orada devamlı kalırlar.

218- İman edenler ve hicret edip Allah yolunda cihad edenler var ya, işte bunlar, Allah›ın rahmetini umabilirler. Allah, gafur ve rahîmdir. (Bakara Suresi)

AYETLERİN KELİME MANASI

(كُرْهٌ): **"Hoşunuza gitmediği"** (sevmediğiniz)

Kef harfi ötrelidir. Manası: Nefislerinize meşakkat vererek çirkin gelen ve nefret ettiğiniz şeyler. Burada mastar, mananın daha beliğ olması için sıfat yerinde kullanılmıştır. Bunun bir benzeri de:

(إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ) **"Muhakkak ki müşrikler necistirler."** âyetin de ki (نَجَسٌ) kelimesin de olduğu gibi. Şair Hunse şöyle der:

"Bu ancak ileri gidip geriye gelmektir"

İbn Kuteybe de: (كُرْهٌ) kelimesinin birinci harfi olan kef; üstünlü olursa manası: zor kullanmak ve mecbur etmek demektir. Şayet kef, ötreli olursa manası: zorluk ve meşakkat demektir, der.[367]

(الشَّهْرُ الْحَرَامِ): **"Haram ayı"**

Düşmanla savaşın yasaklandığı Receb ayı anlamındadır. Ayetten de bu kastedilmektedir. Cahiliyet döneminde Recep ayına sağır (asam) ay denilmesinin sebebi, bu ayda savaşı durdururlar ve hatta silah sesi dahi duyulmazdı.

(صَدٌّ): (İnsanları) **"Allah yolundan çevirmek"**

Bir şeyi engelleme ve yasaklama anlamındadır. Araplar: "Saddehu an şeyin" yani; Onu bir şey den engelledi demişlerdir.

(الْفِتْنَةُ): **"Fitne"**

Müslümanların akıllarına ve dinlerine şüphe sokma veya dinlerinden dönmeleri için türlü azap ve işkence yapma manasınadır.

(يَرْتَدِدْ) : **"Dininden döner"**

Riddet kelimesi, geri dönmek demektir. Burada da, imandan küfre dönme manasınadır. Böyle bir kimseye de mürted denir.

Rağib şöyle der: Riddet ve irtidet: Aslında, gittiği yoldan dönüp gelmektir. Ancak bu kelime imandan çıkan kâfir için kullanılan özel bir isimdir.[368]

367- Zadul Mesir, Keşşaf, Fahrurrazi, Ruhul Ma'ani.

368- Rağip İsfahani; Müfredat.

Allah-u Teâlâ ayeti kerimede şöyle buyurmuştur: **"Sizden kim, dininden dönerse..."** burada İslam'dan çıkıp kâfir olmak manasındadır. Yine başka bir ayeti kerime de şöyle gelmektedir: **"O ikisi izlerini takip ederek izleri üzerine gerisine geriye döndüler..."**[369]

(حَبِطَ): "Boşa gider"

Amelin bozulması ve iptal edilmesi manasınadır. Lisanul Arap'ta şöyle der: Habita, habtan ve hubutan: Bir işi yaptıktan sonra, o işi ifsat edip bozmak demektir. Ayetteki manası: Yaptıkları amallerin sevabı boşa gitti demektir.

Arap dili âlimleri bu kelimenin asıl manası hakkında şöyle dediler: (حَبِطَ) kelimesinin aslı "habata" kökün den olup; Bahar ayında hayvanların çokça otlanarak karınlarının şişip daha sonra yediklerini dışarıya çıkaramamalarına denir. Hadisi şerifte: *"Muhakkak ki ilkbaharın bitirdiği şeyler hayvanı öldürür veya öldürmeye yaklaştırır"* buyrulmaktadır. Burada bu kelime "Butlan" kelimesi bozmak, fesada vermek manasında kullanılmıştır.[370]

(هَاجَرُوا): "Hicret ettiler"

Hicret: Allah yolunda onun dinine yardım etmek için vatanından ve ailesinden ayrılmaktır.

Râğib İsfahani şöyle der: Hicret; Darü'l küfürden, Darü'l imana göç etmek anlamındadır. Aslı "hecr" olan hicret kelimesi kavuşmanın tam tersidir.

Araplar kötü ve çirkin söze "hucr" demişlerdir. Çünkü çirkin sözlerden ayrılmak ve uzak durmak gerekir. "Elheciretü" kelimesi öğlenin sıcaklığını kızıştığı vakittir. Çünkü o vakitte işler bırakılır terk edilir.

(جَاهَدُوا): "Cihat ettiler"

Lügatta cihad; meşakkatli bir güç sarf etme manasınadır.

Düşmanla Savaşmaya da "cihad" denilmiştir. Çünkü orada da malı ve ruhu Allah yolun da dinin nusreti için sarf etme anlamı vardır.

(يَرْجُونَ) : "Umuyorlar"

Faydalı bir şeyin olmasını arzu etme anlamındadır.

Râğib İsfahani şöyle der: Rica; İyi şeyin olmasını zan ederek ümit etmektir.

369- Rağip İsfahani; Müfredat. Garibül Kur'an.

370- Lisanul Arap, İbn Manzur. Rağıp İsfahani; Müfredat.

Lisanul Arap'ta şöyle der: Rica (Race); Ümitsizliğin zıddı olan emel için kullanılır. Bir şeyin gerçekleşmesi olma ihtimali olan şeyler için de kullanılmaktadır.

Bişr'ul Hafi *(Rahmetullahi Aleyhi)* bir şiirin de kızına şöyle hitabetti.

"Hayırları rica et (ümit et), ve benim mana dönüşümü bekle."[371]

(غَفُورٌ رَّحِيمٌ): **"Gafur ve Rahîmdir."**

Çokça mağfiret eden ve tövbe edenleri bağışlayan Allah *(Celle Celâlühu)* Mümin kullarına karşı büyük rahmet sahibi manasınadır.

AYETLERİN TOPLU MANASI

Yüce Allah genel mana olarak şöyle buyurur: "Ey müminler, kâfirlerle savaş yapmaktan fıtratınız gereği nefret ediyorsunuz. Zira savaş, insana ağır gelmesine, mal ve canı helak etmesine rağmen size farz kılınmıştır.

Nitekim nefislerinize ağır gelen ve çirkin gördüğünüz çok şeyler vardır ki, hakkınızda daha hayırlı ve sizin için daha menfaatlidir. Bazen de sevdiğiniz birçok şeylerde sizin için daha zararlı ve tehlikeli şeyler olabilir. Kesinlikle Allah *(Celle Celâlühu)*, gerçekten sizin için hayırlı ve şerli olanı bilir. Öyleyse kâfirlere karşı size farz kılınan savaştan çekinmeyiniz ve nefret etmeyiniz. Çünkü onda şimdi de ve gelecekte de sizin için çok faydalar vardır.

Ey Muhammed *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, sahabelerin senden haram ayda Savaşmanın helal olup olmadığını soruyorlar? Onlara de ki: Gerçekten savaş, nefisler için büyük ve zor bir iştir. Ancak müşriklerin sizi, Allah'ın yolundan yürümeye ve Mescid-i Haram'a gitmeye mani olmaları ve sizin asıl vatanınız olan Haram belde (Mekke)'den çıkarmaları, Allah *(Celle Celâlühu)* katında günah bakımından, onlarla savaşmaktan daha büyük günahtır.

Hâlbuki onların dininizden dolayı eza ve cefa vermeleri, Allah *(Celle Celâlühu)* katında sizin onları haram ayda öldürmenizden daha büyüktür. Çünkü onlar, sizi dinden çıkarmak için daha kötü şeyler yapmışlardır. Hiç şüphesiz fitne öldürmekten daha şiddetli bir günahtır.

Daha sonra Yüce Allah; müşriklerin gücü yetse, müminleri dinlerinden çıkarmak, döndürmek için her türlü fitne, eza ve cefaya devam edeceklerini haber vermiştir.

371- Tefsiri Kebir, Fahrrazi.

İyi bilesiniz ki müşrikler küfürlerinden, hile ve zulümlerinden kesinlikle ayrılmazlar. Sizden her kim müşriklerin sözlerine inanarak dininden dönerse, işlediği amellerin hepsi zayi olduğu gibi, Cehennemde de ebedi yanacağını bilsin. Çünkü o kişi, sapık ve batıl bir davete (kâfirlerin davetine) icabet etmiştir.

Daha sonra Yüce Mevla, Hz. Peygamber *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* ile hicret eden ve kâfirler karşısında sabit olup onların eza ve cefalarına katlanarak Allah'ın *(Celle Celâlühu)* rahmet ve ikramını ümit eden müminlerin, elbette Allah *(Celle Celâlühu)*'ın rahmet ve fazlına kavuşmaya layık olduklarını haber vermiştir. Zira Allah *(Celle Celâlühu)* için bütün mal ve canlarını feda eden müminler, dünyada ve ahiretde her türlü saadete kavuşmaya en layık olanlardır.

AYETLERİN NÜZUL SEBEBİ

İbni Abbas'ın *(Radıyallahu Anh)* rivayetine göre; Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, Cemazel Ahir ayında, Abdullah bin Cahş *(Radıyallahu Anh)* kumandasında bir seriyyeyi (bir bölük asker), Bedir savaşından iki ay önce Kureyşlileri gözetlemek ve haber almak için gönderdi. Ordu, başlarında Amr bin Abdullah Hadrami olmak üzere üç kişi olan ve ticaret eşyası taşıyan Kureyş kervanına rastladılar. Abdullah bin Cahş *(Radıyallahu Anh)* ve seriyyesi, Amr bin Abdullah Hadrami'yi öldürdü ve diğer iki kişiyi esir aldı. İçlerinde Taif'e ait kervanlarda bulunan bu kervanı ganimet olarak aldı.

Seriyye, Cemazel Ahir ayının son günü olduğunu sanıyorlardi. Ancak haram aylardan birisi olan Recep ayının ilk günün girdiğini bilmiyorlardı.

Bunları duyan Kureyşli kâfirler; Muhammed *(Sallallahu Aleyhi Vesellem)* ve arkadaşları, haram ayları helal ettiler. O aylarda kan döktüler, mal aldılar, adam esir ettiler diyorlardı. Seriyye, kervan ve esirlerle birlikte Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* yanına geldiği zaman, Peygamber *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, kervan ve esirlere dokunulmadan bir yerde alıkonulmasını ve Allah'tan *(Celle Celâlühu)* bir vahyin gelmesini beklediler.

Seriyyedeki Müslüman askerler, yaptıkları bu işi Allah katında büyük bir günah sayarak duydukları pişmanlık içerisinde şöyle dediler: Andolsun ki tövbemizin kabul edildiğine dair bir âyet gelinceye kadar Mescid-i Nebevi'den çıkmayacağız dediler.

Bunun üzerine: (يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ) **"Sana haram ayı, yani onda savaşmayı soruyorlar".** âyeti kerimesi nazil oldu.

İbni Abbas dedi ki: Bu ayeti kerime indiği zaman Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Efendimiz ganimeti aldı.[372]

AYETLERDE VARİD OLAN DEĞİŞİK İ'RABLAR

(يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ) Ayeti kerimesindeki "Kıtalin" kelimesi "Eşşehrul Haram" kelimesinden bedeli iştimalidir. Buna göre mana şöyledir: Sana haram ayda savaşmaktan soruyorlar.

Kesâi dedi ki: O tekrardan dolayı esreli olmuştur. Yani o ayın içerisinde savaşmaktan.[373]

(وَصَدٌّ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ) Ayeti kerimesindeki "**Saddun**" kelimesi: Mübteda, (عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ) cümlesi ona taalluk (bağlıdır) etmiştir.

Ve (كُفْرٌ) kelimesi "**Saddun**" kelimesinin üzerine atfedilmiştir. (وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ) kelimesi de yine onun üzerine atfedilmiştir. Bu üç ismin haberi ise (أَكْبَرُ) kelimesidir.

Zamahşeri dedi ki: (وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ) kelimesi (سَبِيلِ اللّٰهِ) kelimesinin üzerine atıftır. (بِهِ) kelimesinin üzerine atıf yapılması caiz olmaz.[374]

(وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ) "**Men**" şart edatı ve mübtedadır. Haberi ise (فَأُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ) cümlesidir.

AYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİKve LATİFELER

Birinci latife: (عَسَى) kelimesi aslında şüphe belirten bir kelimedir, "olur ya" gibi manalar ifade eder. (لَعَلَّ) kelimesi de aynı şekildedir, "umulur ki" demektir. Ancak bu ve benzeri kelimeler Yüce Allah'tan olunca, kesin ve yakinen vuku bulacağı ifade edilir.

Büyük lügatçi Halil şöyle der: (فَعَسَى اللّٰهُ أَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ); ayetindeki (عَسَى) kelimesi; "evet gerçekten oldu" manasına gelmiştir. Nitekim Fetih gerçekleşmiştir.

372- Keşşaf, Fahrurrazi, Kurtubi, İbn Kesir, Taberi.

373- Vücuhül İrab , Akberi. Keşşaf Zamahşeri.

374- Keşşaf Tefsiri.

(عَسَى اللّٰهُ أَنْ يَأْتِيَنِي بِهِمْ جَمِيعًا) aynı şekilde burada da; "evet, yerine geldi ve hâsıl oldu" manasına gelmiştir.[375]

İkinci latife: Hasan[376] şöyle der: Dünyada size eza ve cefa veren şeyleri çirkin ve kötü görmeyiniz. Zira sizin, çirkin ve kötü gördüğünüz birçok şeylerde sizler için kurtuluş ve felah olabilir. Ancak sevdiğiniz birçok şeyler de sizin helakinize sebep olabilir.

Şair Ebu Said Dariri, bir şiirinde şöyle der:

"Sakındığınız ve çirkin gördüğünüz birçok şeyler,

Sizin razı olacağınız ve beğeneceğiniz şeylere vesile olur.

Çünkü sevilen şeyler bazen gözle görülmez, gizlidir.

Sevilmeyen ve kötü şeyler ise açık ve barizdir."[377]

Üçüncü latife: Ayeti kerime **"Hoşunuza gitmediği halde..."** Yani tabiatıyla size çirkin, kötü ve ağır gelen birçok şeyler, Allah *(Celle Celâlühu)*' hüküm ve takdirine razı olmağa aykırı değildir. Çünkü hasta kimse, gelecekte kendisini tedavi edeceğine inandığı ilaçları, sevmese ve nefret etse dahi alır.

Muhakkak ki ayeti kerimede mastar sıfat yerinde daha fazla mübalağa olsun diye kullanılmıştır.

Şair Hunse şöyle dediği gibi:

"Bu ancak ileri gidip geriye gelmektir"

Dördüncü latife: Müşrikler, haram ayda insan öldürmeyi büyük günah sayıyorlardı. Hâlbuki onlar dinin yayılmasına engel olma, müminlerin dinlerinden dönmeleri için eza ve cefa yapma, yalan ve iftirada bulunma gibi daha büyük, kötü ve çirkin şeyler yapıyorlardı.

Bu hususu bir şair şöyle dile getirir:

"Siz, haram ayda İnsan öldürmeyi büyük günah sayıyorsunuz.

Akıllı bir kişi, yaptıklarınızı görse,

Daha büyük günah olduğuna hükmeder.

Muhammed *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)***in dininin yayılmasına**

Mani olmanızı ve ona inanmamanızı Allah görüyor ve biliyor.

375- Fahrurrazi.

376- Hasan Basri

377- Kurtubi.

Allah'a secde eden kimse kalmaması için

Mescid-i Haram ehlini çıkarıyorsunuz.

Haram ayda bizi insan öldürmekle kınarsanız,

İslâm'a göre bunun sakıncasıda yoktur.

İslâm'ın yayılmasına engel olanlar,

Huzursuzluk ve fitne çıkaranlar ancak

Haddi tecavüz eden kâfirler ile İslâm'a

Tahammül edemeyen müşriklerdir.

Vakıd harbi tutuşturduğu zaman

İbni Hadrami'den mızraklarımızla hurmalıkları suladık"[378]

Beşinci latife: Zemahşeri'ye göre, âyetteki; (إِنِ اسْتَطَاعُوا) **"...Şayet kâfirlerin güçleri yetse..."** ifadesi, kâfirlerin gücünün yetmeyeceğine işarettir. Araplar: bana gücün yeterse dilediğini yap, derken aslında; Senin bana zaten gücün yetmeyecek demişlerdir.[379]

Altıncı latife: Âyetteki, (أُولَئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللهِ) **"...İşte onlar, Allah'ın rahmetini umarlar..."** ifadesi, insanın ameline değil. Allah'ın rahmetine güvenmenin gerekliliğini latif ve dolaylı bir şekilde ifade etmiştir. Nitekim hadis-i şerifte: "*Amelleriniz sizi Cennete girdirmeyecektir. Sahabe: Ey Allah'ın Resulü: sen de mi amellerinle cennete giremeyeceksin?! Evet, ben de. Ancak Rabbimin lütfü ve fazileti ile cennete gireceğim*" buyurdular.

Katade *(Radıyallahu Anh)* şöyle der: Sahabeler, ümmetin en seçkinleridir. Allah *(Celle Celâlühu)* onları reca (Allah'tan ümit edenler) ehli kılmıştır. Çünkü bir kimse, herhangi bir şeyi, ümit ederse ümit ettiğine vasıl olmak için onu arar. Her kim de korkarsa korktuğu şeyden kaçar. [380]

FIKHİ HÜKÜMLER

Birinci Hüküm: Haram aylarda savaşmak, mübah mıdır?

Bu ayeti kerime haram aylarda savaşmanın haram olduğuna delâlet eder. Ancak Müfessirler âyetteki "haram" hükmünün nesh edilip edilmediği hususunda ihtilaf etmişlerdir.

378- Kurtubi, İbn Kesir.

379- Zamahşeri; Keşşaf.

380- Zamahşeri; Keşşaf.

Ata b. Ebi Rabah, bu âyetin hükmünün nesh edilmediğini yemin ederek söyler. İbn Cerir de: Ata, bana, Mekke harimi ve haram aylarda insanların savaşmasının haram olduğunu yemin ederek söylerdi. Yalnız din düşmanları, Müslümanlara saldırdığında, nefsi müdafaa için savaş yapılır[381] der.

Cumhura göre: Bu ayetin hükmü "**...O müşrikleri, onları nerede bulursanız öldürün...**" ve "**...Müşrikler sizinle nasıl top yekûn harb ederlerse siz de onlarla top yekûn harb edin...**" âyetleriyle nesh edilmiştir.

Said bin Müseyyeb'e, Müslümanların, müşrikleri haram aylarda öldürmesi doğru mudur? Diye sorulunca O: Evet, diye cevap verdi.

Cumhurun Delili:

Şüphesiz Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, Huneyn'de (Havazin) kabilesiyle, Taif'te (Sekif) kabilesiyle savaşırken, Ebu Amir kumandasındaki bir orduyu da, Evtâs kabilesi müşrikleriyle savaşmaya göndermiştir. Eğer haram aylarda, savaş haram olsaydı, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* savaşa gitmezdi.

İbn Arabî şöyle der: Sahih olan: Bu âyet, Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, haram aylarda yaptığı savaşın, müşrikler tarafından büyük günah olduğu inanışlarını reddediyor. Zira Allah *(Celle Celâlühu)*, "... (İnsanları) **Allah yolundan menetmek, onu inkâr etmek...**" Ey müşrikler, bunları haram aylarda da yaparsanız, sizinle savaşmak o aylarda lazım olur.[382]

İkinci Hüküm: Riddet (imandan küfre dönme), insanın amelini yok eder mi? Hasenatlarını götürür mü?

"**İçinizden dininden dönüp kâfir olarak ölen olursa, bunların işleri dünya ve ahirette boşa gitmiş olur**" âyetine göre, riddet insanın ibâdet ve salih amellerini yok eder.

Âlimler; mürtedin amelinin boşa gitmesinin sebebi, riddet mi? Yoksa küfür üzere ölmesi mi? Hususunda ihtilaf etmişlerdir.

İmam Ebu Hanife ve İmam Malik'e göre: Mürted kimsenin ameli, mürted olmasıyla yok olur.

381- Zamahşeri; Keşşaf. İmam Fahr; Tefsirul Kebir.

382- İbni Arabi; Ahkamu'l Kur'an.

İmam Şafii'ye göre ise: Amelin yok olması, riddetle değil, küfür üzere ölürse yok olur.

İmam Şafii'nin delili:

"İçinizden dininden dönüp kâfir olarak ölen olursa,..." âyetinde küfrün ölümle birlikte anılması, mürtedin amelinin ancak küfür üzere ölmesi ile yok olacağına işaret etmiştir. Şayet böyle bir kimse tekrardan Müslüman olursa, amelin yok olması veya sonsuza kadar Cehennemde kalması söylenemez.

İmam Malik ve Ebu Hanife'nin delilleri:

"Andolsun ki (habibim)**! Sana da, senden evvelki peygamberlere de** (şu) **vahyolunmuştur. Eğer** (Allah'a) **şirk koşarsan, bütün amelin gider..."** ve **"...Kim imanı tanımayıp kâfir olursa mutlaka onun bütün yaptığı boşuna gitmiştir..."** âyetleridir. Çünkü bu âyetler, en bariz bir şekilde küfrün, insanın amelini yok edeceğini ifade eder.

Mezhep imamları arasındaki bu ihtilafın üzerine bina edilen bir diğer mesele de: Hac yapan bir Müslüman, mürted olduktan bir müddet sonra tekrar Müslüman olursa, kişinin haccını da iade edip etmeyeceğidir.

İmam Malik ve İmam Azam'a göre: O kimseye, haccını yeniden iade etmesi farzdır. Çünkü riddetin yok ettiği amellerden birisi de hactır.

İmam Şafii'ye göre ise: O kimse haccını iade etmez. Nitekim daha önceden haccını yapmıştır. İrtidat ise, mürtedin amelini (haccını) küfür üzere ölürse yok eder.

İbn Arabî Ahkâm'ında şöyle der: Mezhep İmamlarımızın (İmam Malik ve İmam Azam'ın) delil olarak gösterdikleri ayeti kerime: **"Andolsun ki** (habibim)**! Sana da, senden evvelki peygamberlere de** (şu) **vahyolunmuştur. Eğer** (Allah'a) **şirk koşarsan, bütün amelin gider..."** âyetin de hitap, her ne kadar Rasûlüllâh'a *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* ise de genel olarak ümmetine hitaptır. Zira Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* hakkında riddet (dinden çıkması) mümkün değildir.

Ancak: **"...Kim imanı tanımayıp kâfir olursa mutlaka onun bütün yaptığı boşuna gitmiştir..."** âyeti, en bariz bir şekilde küfrün, insanın amelini vefattan önce yok edeceğini ifade eder. Konumuz olan ayette küfür üzere ölmekten bahsetmesi, o şekilde ölenin ebediyen Cehennemde kalacağını ifade etmek içindir. Ancak diğer ayetlerde geldiği gibi şirk koşan mürtedin, irtidadı ile bütün amellerinin boşa çıkacağı belirtilmiştir.

Zira bu iki âyet, değişik yerlerde geldiği gibi, her biri kendine has değişik hükmü beyan eder[383] der.

Musannifin Görüşü:

Ayetlerin zahirine bakıldığında, kesinlikle amel ve ibadetlerin irtidat ile yok olacağına işaret eder. Tercih edilen, Maliki ve Hanefi'nin görüşüdür.[384] Allah en iyisini bilendir.

AYETLERDEN ÇIKARTILAN DERSLER

Savaşmak nefislerin hoşuna gitmediği bir şeydir. Ancak onun yolu dini aziz kılmak, hakka yardım etmek içindir.

Mü'min için cihat'tan kaçması uygun değildir. Çünkü onda ya zafer ve yahut şehitlik vardır.

Allah'ın dininden engellemek ve Allah'ın ayetlerini inkâr etmek haram aylarda savaşmaktan daha büyük günahtır.

Müşriklerin Müslümanlarla savaşmaktaki hedefi çeşitli yollar ve vesilelerle onları küfre döndürmektir.

İslam dininden dönmek (çıkmak) ameli boşa giderir ve insanı cehennem ateşinde ebedi kılar.

٣٨٣İbn Arabi; Ahkamu'l Kur'an.

٣٨٤İbn Arabi; Ahkamu'l Kur'an.Ruhu'l Ma'ani, Kurtubi, Keşşaf.

13. DERS

İÇKİ ve KUMARIN HARAM OLMASI

يَسْـئَلُونَكَ عَـنِ الْخَمْـرِ وَالْمَيْسِـرِ قُـلْ فِيهِمَـآ اِثْـمٌ كَبِيـرٌ وَمَنَافِـعُ لِلنَّـاسِ وَاِثْمُهُمَـآ اَكْبَـرُ مِـنْ نَفْعِهِمَا وَيَسْـئَلُونَكَ مَـاذَا يُنْفِقُـونَ قُلِ الْعَفْـوَ كَذٰلِـكَ يُبَيِّـنُ اللّٰهُ لَكُـمُ الْاٰيَـاتِ لَعَلَّكُـمْ تَتَفَكَّـرُونَ ﴿٢١٩﴾ فِـى الدُّنْيَـا وَالْاٰخِـرَةِ وَيَسْـئَلُونَكَ عَـنِ الْيَتَامٰـي قُـلْ اِصْـلَاحٌ لَهُمْ خَيْـرٌ وَاِنْ تُخَالِطُوهُـمْ فَاِخْوَانُكُـمْ وَاللّٰهُ يَعْلَـمُ الْمُفْسِـدَ مِـنَ الْمُصْلِـحِ وَلَـوْ شَـآءَ اللّٰهُ لَاَعْنَتَكُـمْ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيـزٌ حَكِيـمٌ ﴿٢٢٠﴾

MANASI

219 - Sana, şarap ve kumar hakkında soru sorarlar. De ki: Her ikisinde de büyük bir günah ve insanlar için bir takım faydalar vardır. Ancak her ikisinin de günahı faydasından daha büyüktür. Yine sana iyilik yolunda ne harcayacaklarını sorarlar. "İhtiyaç fazlasını" de. Allah size âyetleri böyle açıklar ki düşünesiniz.

220 - Dünya ve ahiret hakkında (lehinize olan davranışları düşünün ve ona göre hareket edin). **Sana yetimler hakkında soruyorlar. De ki: Onları iyi yetiştirmek** (yüz üstü bırakmaktan) **daha hayırlıdır. Eğer onlarla birlikte yasarsanız,** (unutmayın ki) **onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah, işleri bozanla düzelteni bilir. Eğer Allah dileseydi, sizi de zahmet ve meşakkate sokardı. Çünkü Allah güçlüdür, hakîmdir.** (Bakara Suresi)

AYETLERİN KELİME MANASI

(الْخَمْرِ): **"Şarap"** (içki, rakı)

Üzüm ve başka şeylerin şırasından yapılan sarhoş edici içki anlamındadır. Kelime kökü "hamara" olan hamr, bir şeyi örtmek demektir.

Bu şekilde ifade edilmesinin sebebi; aklın önüne geçerek doğru düşünmeye engel olduğundan dolayıdır. Araplar şöyle derler: "hammartu line'e" cümlesiyle; kabın ağzını örttüm, manasını ifade etmişlerdir.

Zeccac'a göre hamr, aklın üstünü kapatan şeye denir.

Bazen de; Falanca kimse, insanların hımarına girdi, ifadesi; Mestur ve mahrem yerlerine girdi demektir. Kadının başını ve yüzünü örttüğü şeye de "hımarul mer'e" denmektedir.[385]

İbni Enberi de: Aklı karıştırıp örttüğü için "hamr" denilmiştir, der.

Araplar: Hâmarahu'd de'u, derken, hastalık karıştı ve bozdu manasını ifade etmişlerdir.

Birçokları şiirlerinde şöyle demişlerdir:

"Yediğiniz, hastalık bulaşmamış afiyet ve şifa olsun"[386]

Şiirindeki; Bulaşmamış, ifadesini Şâir: Hamr kelimesiyle ifade etmiştir.

(وَالْمَيْسِرِ): "Kumar"

Kumar manasınadır. Kelimenin aslı yusur olup kolaylıkla elde etmek manasını ifade eder. Çünkü kumarda yorulmaksızın kazanç elde etmek vardır.

Şayet kelime kökü yesar ise, gayrı meşru yollarla zengin olmayı ifade eder.[387]

Ezheri şöyle der: "Meyser" üzerinde kumar oynanan (ağacın kökleri) parçalanabilen şeylere denir. Parçalanan ve bölünen her şeye böyle demek mümkündür.

Sıhah'ta da: Yesru'l kavm cuzura; Ağacın köklerini bölüşen topluluk demektir.[388]

(إِثْمٌ): "Günah"

Günah işlemek anlamındadır. Çoğulu: Esemdir. Günahı üstlenen kimseye denir. Ayette de: "O daha önceden de günah işlemişti" buyurmaktadır. Bunu da Rağib nakletmiştir.

385- Lisanu'l Arap, Sıhah, Müfredat fi Ğaribi'l Kur'an.

386- Mecmau'l Beyan, Taberi, Kurtubi, Razi, Zadu'l Mesir.

387- Zamahşeri; Keşşaf.

388- Fethu'l Kadir; Şevkeni. Lisanu'l Arap.

Burada içkiyi "ism" günah diye isimlendirmesi, içkinin günaha sebep olmasındandır.

Şair şöyle der:

"Aklım kayboluncaya kadar "ism" (günah/içki) içtim.

Çünkü "ism" akılları götürücüdür."

(الْعَفْوَ): "İhtiyaç fazlasını"

Kaffel şöyle der: Afuv; kifayetten fazla olan bol şeylerdir. Araplar şöyle derler: huz me afelek; sana kolay geleni al.[389]

Bu durumda ayetin manası: Fazla olan mallarınızı Allah yolunda infak edin bunu yaparken de nefsinizin kaldıramayacağı şeylerin altına girdirmeyin, demektir.

(لأَعْنَتَكُمْ): "Sizi de zahmet ve meşakkate sokardı"

Zorluk ve meşakkat manasınadır. Araplar: birisi diğerini, içinden çıkamayacağı zorluğa girdirdi demişlerdir.

Kırılan yerin alçıya alınmasından sonra tekrar kırılmasına da "anete" kelimesiyle ifade etmişlerdir.

Aynı kelime: "**Sizin başınıza gelen zorluk ve meşakkatler Onu (peygamberi) çok üzer**" ayeti kerimesinde de kullanılmaktadır.[390]

Zeccac şöyle der: "**Eğer Allah dileseydi, sizi de zahmet ve meşakkate sokardı**" ayetinin anlamı; Eğer Yüce Allah dileseydi, sizi gücünüzün yetmediği şeylerle mükellef kılardı, demektir.

(عَزِيزٌ حَكِيمٌ): "Güçlüdür, Hakîm'dir"

Aziz: Yapmak istediği hiçbir şeye mani yoktur. Hakîm: Kulların maslahatı ve zatının hikmeti üzere, dilediği şekilde mülkünde tasarruf sahibi anlamındadır.

AYETLERİN TOPLU MANASI

Allah *(Celle Celâlühu)*, bu ayetlerde Rasûlüllâh'a *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* hitaben şöyle buyurur; Ey Muhammed *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, sana sahabelerin, içki ve kumar hükmünü sorarlar de ki:

İçki içilmesi ve kumar oynanmasında büyük günah olduğu gibi meşakkatli, yok denilecek kadar az (maddi) bir menfaatte vardır. Hiç şüphesiz zararları, menfaatlerinden daha çoktur. Nitekim içkinin,

389- Fahrurrazi, Şevkani.

390- Kurtubi, Fahrurrazi.

aklı kullanamaz hale getirmesi, malı gidermesi, özellikle vücudun telef olması gibi bariz zararları kaçınılmaz olmuştur. Kumarda ise; aile hayatının yok olması, ibadet yapmaya engel olması, kumar oynayanlar arasında düşmanlığa vesile oluşu gibi büyük zararları, onun menfaat gibi gözüken çirkin yüzü ile karşılaştırıldığında, zararının ne kadar büyük açık olduğu aşikâr ortadadır.

Ey Muhammed *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*! Sahabeler sana mallarından ne kadarını Yüce Allah'ın yolunda sarf edeceklerini, ne kadarını da kendilerine bırakacaklarını sorarlar. Onlara şöyle de: Kolay infak edebileceğiniz ve ailenizin ihtiyaç fazlasından mallarınızı infak ediniz. Hiç şüphesiz Rabbinizin hikmeti, sizin için pek yararlı ve çok zararlı olan şeylerin açıklanmasını gerektirir. O *(Celle Celâlühu)* , size düşünüp akıl edebilmeniz için hayra ve saadete sevk edecek şeylerin beyan edilmesini istemiştir. İyi bilesiniz ki, birinci hayat (dünya) fâni, ahiret ise bâkidir. Akıllı Müslüman, ebedi hayatı, fani hayata tercih edendir.

Ey Muhammed *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*! Sahabeler sana yetimlere ait malları, kendi mallarına katıp katmayacaklarını soracaklar. Onlara de ki:

Yetimlerin mallarını düzgün bir şekilde onların hayrına çalıştırmak, onlarla ilgilenmemekten daha hayırlıdır. Yetimlerin mallarını kendi mallarınıza katacak olursanız, unutmayın ki onlar sizin din kardeşlerinizdir. Kendisi için hoşlandıklarını din kardeşi için de sevmelidir. Yüce Allah sizi her zaman gözettiği gibi, bütün çirkin amellerinizden de haberdardır. O, sizlerden kimin bozguncu, kimin Salih kimse olduğunu en iyi bilendir.

Şayet yetimlerin mallarını, kendi mallarınıza, onların hayrını düşünerek katarsanız onlarınkini yemeyiniz. Unutmayın ki Allah *(Celle Celâlühu)* isteseydi sizi meşakkat ve zorlukların içinde bırakabilirdi. Ancak Allah *(Celle Celâlühu)* , sizin için rahmet (ruhsat vererek) ederek kolaylıklar yaratmıştır. Hiç şüphesiz Allah *(Celle Celâlühu)*, Aziz: yapmak istediği hiçbir şeye mani yoktur. Hakîm: Kulların maslahatı ve zatının hikmeti üzere, dilediği şekilde mülkünde tasarruf sahibidir.

AYETLERİN NÜZUL SEBEBİ

Birincisi: İmam Ahmed, Ebu Davud ve Tirmizi'nin Ömer b. Hattab'tan *(Radıyallahu Anh)* rivayetleri: O şöyle der: Ey Allah'ım! İçki hakkında bize açık şifa verici bir beyanda bulun, çünkü o aklı ve malı gideriyor dedikten sonra "**Sana, şarap ve kumar hakkında soru sorarlar.**"

Ayeti kerimesi nazil oldu. Bunu üzerine Ömer çağırılarak bu ayet okunuldu. Ben yine dua ettim: Ey Allah'ım! Bize içki hakkında hilafa düşmeyeceğimiz bir şekilde beyanda bulun. Bunun üzerine de: "Ey iman edenler! **Sarhoş olduğunuz halde namaza yaklaşmayınız.**" ayeti nazil oldu. Beni, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* bir sahabesi tekrar çağırarak nazil olan âyeti okudular. Ben yine: Ey Allah'ım! Bize içki hakkında hilafa düşmeyeceğimiz bir şekilde beyanda bulun, diye dua ettim. Bunun üzerine de, (Maide)[391] âyetleri nazil oldu. Beni tekrar çağırıp nazil olan ayetleri okumaya başladılar: "**Siz** (içki içmeye) **son verdiniz mi?**" ayetine ulaşınca ben: Son verdik, son verdik dedim.[392]

İkinci: İbn Cerir Taberi'nin İbni Abbas'tan *(Radıyallahu Anh)*: "**Yetim malına, erginlik çağına erişene kadar en iyi şeklin dışında yaklaşmayın...**" ile; "**Gerçek, yetimlerin mallarını haksız** (ve haram) **olarak yiyenler karınlarına ancak bir ateş yemiş olurlar. Onlar çılgın bir ateşe** (Cehenneme) **gireceklerdir**" ayetleri nazil olunca yanında yetim bulunduran Müslümanlar, yiyecek ve içeceklerini, yetimlerin yiyecek ve içeceklerinden ayırdılar. Hatta kendi yiyeceklerinden de onların yemesi için bir miktar ayırdılar. Kendilerine çok zor gelen bu durumu Rasûlüllâh'a *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* arz ettiler. Bunun üzerine Yüce Allah: "**Sana yetimler hakkında soruyorlar. De ki: Onları iyi yetiştirmek** (yüz üstü bırakmaktan) **daha hayırlıdır. Eğer onlarla birlikte yaşarsanız,** (unutmayın ki) **onlar sizin kardeşlerinizdir**" ayetini inzal buyurdu. Bundan sonra Müslümanlar, yetimlerin yiyeceklerini kendi yiyeceklerine, içeceklerini kendi içeceklerine katarak beraber yediler ve içtiler[393] rivayetidir.

391- Bu ayetler: "Ey İman edenler, içki kumar (tapınmaya mahsus) dikili taşlar, fal okları, ancak şeytanın amelinden birer murdardır. Onun İçin bunlardan kaçının ki muradına eresiniz" ayeti ile "Şeytan içkide ve kumarda ancak aranıza düşmanlık ve kin düşürmek, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık siz bitirdiniz mi?" ayeti kerimesidir.

392- Tirmizi, Ebu Davud, Nesai, Süyuti, ibn Kesir.

393- Süyuti, Taberi, ibn Kesir, Zemahşeri.

AYETLERDE VARİD OLAN KIRAAT ÇEŞİTLERİ

Cumhur Kıraat İmamları: (قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ) **"Be"** harfi ile okudular

Hamza ve Kesai ise (كَثِيرٌ) **"Se"** harfi ile okudular

Taberi dedi ki: Şayet bu çokluktan vasıf edilen şey açıklanmış olsaydı: O ikisinin günahı faydasından daha çok denilirdi.[394]

Cumhur kıraat imamları: (قُلِ الْعَفْوَ) üstünlü olarak okudular. Ebu Amir ise (قُلِ الْعَفْوُ) ötreli olarak okudular. O zaman cümlenin manası şöyle oluyor: Onların infak ettikleri şey nedir? De ki: İnfak olunan ihtiyaç fazlasıdır.[395]

AYETLERDE VARİD OLAN DEĞİŞİK İ'RABLAR

(كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللهُ) Ayeti kerimesi hakkında İbni Enbari şöyle dedi: "Kezalike" kelimesindeki "Kef" harfi infaktaki anlatılması gereken şeye işarettir. Sanki mana şöyle demiş gibi olur: Sizin için açıklanılan bu şeyin misali şöyledir ki infak (Allah yolunda ne harcayacaklarını) hakkında ayetler açıklıyor.

"Kezalike" kelimesinin kendisinden önceki için işaret olmaması da caizdir. Bilakis onun manası "Hekeza" şeklinde olur bu görüşü de İbni Abbas söyledi[396]

Akberi şöyle dedi: (كَذَلِكَ) kelimesindeki "Kef" harfi hazfedilmiş bir mastarın sıfatı yerinde gelerek nasp (üstünlü) okunma makamındadır. Yani Allah'ın sizin için açıklamış olduğu bu açıklama şunun misali gibidir.

(فِي الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ) Ayeti kerimesi (يَتَفَكَّرُونَ) kelimesine bağlıdır. Bu ayeti kerimenin (يُبَيِّنُ) kelimesine bağlı olması da caizdir.

Mana şöyledir: Dünya ve Ahiret işlerinde ayetlerini açıklıyor.[397]

(إِصْلاَحٌ لَهُمْ خَيْرٌ) Ayeti kerimesindeki "İslahun" kelimesi Mübteda, (خَيْرٌ) kelimesi ise onun haberidir. Burada mübtedanın nekire gelmesi de caizdir. Çünkü takdiri bir fiil var manasındadır ki; onları islah ediniz demektir.

394- *Zadül Mesir. Taberi. Kurtubi.*

395- Mecmaul Beyan, Tabersi. Taberi.

396- İbn Enbari, Garibul Kur'an. İbn Cevzi, Zadül Mesir.

397- Vücuhül İ'rab vel Kıraat , Akberi.

(فَإِخْوَانُكُمْ) Ayeti kerimesi hazfedilmiş bir mübtedanın haber olarak merfu (ötreli) makamındadır. Takdiri şöyledir: Onlar sizin kardeşinizdirler.

AYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİK ve LATİFELER

Birinci latife: Allah-u Teâlâ içki hakkında dört ayeti kerime indirdi. Şu ayeti kerime Mekke'de indi: **"Hurma ağaçlarının meyvesinden ve üzümlerden de içki ve güzel bir rızık edinirsiniz..."**

İslam'ın ilk devrelerinde içki haram olmadığı için Müslümanlar içki içiyorlardı. Sonra Medine'de: **"Sana, şarap ve kumar hakkında soru sorarlar. De ki: Her ikisinde de büyük bir günah ve insanlar için bir takım faydalar vardır"** âyeti nazil olunca Sahabelerden bir kısmı, ayette **her ikisinde de büyük bir günah...** (vardır)" emrine uyarak içki ve kumarı bir daha hiç yapmamak üzere terk ettiler.

Ancak çok az bir kısmı ise **"...ve insanlar için bir takım faydalar vardır"** ayetine binaen terketmeyerek, içkiye devam ettiler.

Bir gün Abdurrahman bin Avf, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*'in sahabelerini davet ederek bir ziyafet verdi. Ziyafette çokça yemek yenip içki içildi. Akşam namazı vakti olunca, içlerinden birini seçerek namaz kılmaya başladılar. İmam olan kimse, namazda: "(Habibim) **de: Ey kâfirler, ben sizin taptığınıza tapmam"** ayetini; "Ben sizin taptıklarınıza taparım" şeklinde okudu. Bunun üzerine, **"Ey iman edenler siz sarhoşken ne söyleyeceğiniz bitinceye ve cünüp iken de -yolcu olmanız müstesna- gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayın..."** ayeti nazil oldu. Böylece namaz vakitleri içki içmekten nehy edildi. Tüm bu olup bitenlere rağmen bir kısım Müslümanlar ise, yatsı namazından sonra içki içmeye başladılar.

Daha sonra sahabi Atban bin Mâlik, bir deve başını pişirerek içlerinde Saad bin Ebi Vakkasın da bulunduğu bir topluluğu evine davet etti. Davette yemek yemeye ve içki içilmeye başlandı. İçkinin tesiriyle şiirler söylemeye başladılar.

Şiir söyleyenlerden biri, kabilesini öven, onları rencide eden bir kaside söylemesiyle, bir Ensari devenin çene kemiğini alarak Saad bin Ebi Vakkasın başına vurdu ve kan akıttı. O da başının kanı ile Rasûlüllâh'a *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* gelerek şikâyette bulundu. Bunun üzerine:

"Ey İman edenler, içki, kumar, dikili taşlar, fal okları ancak şeytanın amelinden birer murdardır..." "ta ki son verdiniz mi" kelimesine kadar ayeti nazil oldu. Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)*, son verdik, ey Rabbimiz, son verdik, dedi.[398]

İkinci latife: Nitekim içkinin tedrici ayetlerle haram kılınmasında çok mühim hikmetler vardır. Çünkü cahiliyet devrinde Araplar, içkiye alışkındılar. İçki sanki onların hayatlarının bir parçası haline gelmişti. Şayet bir emirle yasaklansaydı, bu onlara çok ağır gelirdi. Belki de yasaklama emrine uymazlardı.

Bu durumu Hz. Ayşe'nin *(Radıyallahu Anha)* şu sözleriyle anlamak mümkün: Önce Kur'an'ın uzun bir suresinde Cennet ve Cehennemden haber veren ayetler geldi. Bunun ardından İslâmi kabul edenler, imanı esaslara iyice aşina olduktan sonra helal ve haramı bildiren ayetler nazil olmaya başladı. Şayet içki hususunda da ilk önce, "içkiyi içmeyin" emri nazil olsaydı, onlar; İçkiyi katiyen bırakmayız, derlerdi.

Hiç şüphesiz İslam'ın toplumsal hastalıkları ve sorunları nasıl tedavi ettiği bu şekilde görülmektedir. En güzel ve hikmetli bir şekilde içki hususunda nazil olan ilk ayette; İnsanları ondan nefret ettirme, ikinci ayette; mala ve bedene verdiği büyük zararlar ve çok az menfaatinin olduğunu bildirerek nefret ettirme, üçüncü ayette; Namaz vakitlerinde içkinin yasaklanması ve namaza yaklaştırmama, dördüncü ayette; Kesin olarak doğrudan içkinin haram kılınması belirtilmiştir.[399]

Üçüncü latife: İçki, aklın doğru ve düzgün düşünmesine mani olduğu gibi, malın da elden gitmesine sebep olmakla beraber nasıl oluyor da faydası vardır?

Cevap olarak; Ayetteki, "faydalar" tabiri, maddi menfaatlerden bahsetmektedir. Çünkü o dönemde onlar, içkiyi yüksek ve fahiş fiyatla satarak büyük kazançlar elde ediyorlardı. Aynı şekilde kumar ile de, kumar bilmeyenlerin elinden kolaylıkla paralarını alırlardı. Nitekim Yüce Allah gerek içki, gerekse kumar hakkında **"Sana içki ve kumardan soruyorlar..."** ayetinde faydalarından da zikretmesi bu ortak nedenden dolayıdır. Her ikisinde de fayda maddidir. Kumar oynayanların bir kısmı kazanır, bir kısmı ise kaybeder. İçki ticaretini yapanlar da, büyük kazançlar elde etseler de yine onu alıp içenler, satanlardan kat kat fazladır.

398- Ebussuud Tefsiri, Taberi, Fahreddin Razi.

399- Tibyan fi Ulumul Kur'an.

Yüce Allah, ayette genel itibarla şöyle der: Onda her ne kadar az bir fayda varsa da, onun içilmesi ve satılmasıyla kazandığınız günahlar ise, menfaatinden çok fazladır.

Allame Kurtubi, bu konuda şöyle der: İçkideki menfaat ve faydalar sadece ticaretinden elde edilen şeylerdir. Çünkü Araplar, Şam bölgesinden çok ucuza aldıkları içkiyi, Hicaz bölgesine getirerek fahiş fiyatla satarlardı. Nitekim içkiye alışanlar, pahalı olmasına aldırmadan onu satın alırlar. Tüm bunları üst üste koyduğumuz da hiç şüphesiz zararının faydasından da pek çok olduğu anlaşılır.[400]

Buradaki menfaatten maksadın, içen kimseye verdiği aldatıcı lezzetlerde olabilir. Nitekim şair şöyle der:

"Bunu içtiğimiz zaman bizi Sultalar ve Aslanlar gibi yapıyor.

Onu içmekte bizleri düşmana karşı durmaktan alıkoymuyor."[401]

Bazı Mağripliler şöyle der:

"Sarhoş olup ayakkabısını yemeyen,

Önündeki tabağı fil, fili de karınca gibi görmeyen

Onun lezzetini alamamıştır."

Dördüncü latife: İnsanın en kıymetli varlığı aklıdır. İçki içerek insani duygulardan uzak kalan bir insan, adeta bir hayvanın seviyesine iner. Bundan ötürü Yüce Allah, içkiyi haram etmiştir. Öyle ki, içkiye "kötülüklerin anası" ismi verilmiştir.

Nesâi, Hz. Osman'dan ***(Radıyallahu Anh)*** **şöyle rivayet eder:** "*İçkiden kaçınınız, çünkü o bütün kötülüklerin anasıdır. Önceki ümmetlerden birinde çok ibadet eden bir adam vardı. Onu yoldan çıkarmak isteyen azgın, sapık bir kadın, cariyesini göndererek, şahitlik yapmasını istiyorum, yanıma gelsin dedi. O kimse, cariye ile birlikte sapık kadının evine girdi. Cariye, kadının yanına varıncaya kadar geçtikleri tüm kapıları kilitledi.*

Kadının yanına gelen o kimse, onun çok süslenmiş olarak oturduğunu gördü. Kadın ona seni şahitlik için değil, benimle cinsi münasebette bulunma, bu şaraptan bir kâse içme veya şu çocuğu öldürme fiillerinden birini yapman için çağırdım dedi. Bunların içinde en hafif olarak şarap içmeği gören o kimse, Bana bir kâse şarap verin dedi.

400- Kurtubi.

401- Şiir Hasan İbn Sabit'e aittir, İçki haram olmazdan önceye söylenmiştir.

Onlar bir kâse şarabı verdikten sonra, o kimse sarhoş oluncaya kadar şarap içmeye devam etti. Bundan sonra kadınla cinsi münasebette bulundu. Çocuğu da öldürdü.

Öyleyse siz içkiden kaçınınız. Çünkü Allah'a yemin ederim ki, iman ile içki bir arada olmaz. Ancak birisi çıkar, diğeri o zaman girer. (iman çıkar, içki kalır.)"[402]

Beşinci latife: İçki içmeye karar veren ve nefsine haram kılan Kays[403] bin Asım Minkarî *(Radıyallahu Anh)*, içkinin kötülüklerini bir şiirinde şöyle anlatır:

"İçkiyi iyi zannettik ancak hiç bir hususta iyiliğini görmedik.

Çünkü ondaki hususiyet, en uysal insanı dahi azgınlaştırıyor.

Allah'a yemin ederim ki, o, hiç bir hastalığı iyileştirmez.

Ben onunla hiçbir kimseyi de tedavi etmem.

Ona hiç paramı dökmem,

Ona hiç kimseyi davette etmem.

Çünkü içki içenini halka rezil eder.

Ve onu birçok büyük felaketlere sürükler."[404]

Kurtubi şöyle der: İçki içen akıllılar arasında hep komik ve gülünç olmuştur. Öyle ki, bazen sarhoş olanlar, kendi necis idrarları ile oynarlar. Avret yerlerini açarlar. Birisi bir gün böyle bir haldeyken görüldüğünde şöyle demiştir: Ey Allah'ım, beni tövbe edenlerden kıl ve temizlenenlerden eyle.

Bazısı da yüzünü köpeğe yalatırken görülmüş ve şöyle dua etmiştir: Ey köpek, sen nasıl bana ikram ediyorsan Allah da sana öyle ikram etsin.[405]

Altıncı latife: Keşşaf sahibi (Zemahşeri) **şöyle der:** Arapların cahiliyet döneminde oynadıkları on değişik kumar aletleri vardı. Onlar: fincan şeklinde, son üç tanesi hariç diğerlerinin üzerinde pay miktarını yazarlardı.

402- Kurtubi, Nesâi.

403- Cahiliyet döneminde Kays; içkiyi kendine haram kıldı. Çünkü içkili olduğu zaman kızına saldırmaya, anne ve babasına kötü sözler söylemeye başlamış. İçkinin tesiri geçince yaptıkları kendisine anlatılmış. O zaman içki içmemeye karar vermiş.

404- Kays cahiliye zamanında içki içerdi. Sonra kendi nefsine haram kıldı.

405- Kurtubi.

Birinci alet ismi fezz, ikinci alet tum, üçüncü alet rakip (kontrol), dördüncü alet hils, beşinci alet nafis, altıncı alet müsbil, yedinci alet mualla, sekizinci alet menih, dokuzuncu alet sefih ve onuncu alet vağd şeklinde isimlendirilen oyun çeşitleridir.

Yukarıda ismi geçen oyunlar karşılığında sırasına göre birer pay artırılarak paylar verilmiştir. Örneğin: Fezz için bir pay, tum için iki pay, rakip için üç pay şeklinde devam eder.

Bunları bir torbaya koyduktan sonra, güvendikleri adil bir kimseye verirler o kimse, torbayı karıştırdıktan sonra kumar aletlerinden onların her birisine birer tane verir, aletlerin üzerlerinde pay miktarları yazılı olduğundan, herkes hakkına razı olur hissesi boş çıkanlarda bir şey almazdı. Hisselerine pay çıkanlar, bunları yemeyerek fakirlere dağıtır ve bununla da övünürlerdi. Oyuna katılmayanlar da hakir görülerek horlanırlardı.[406]

FIKHİ HÜKÜMLER

Birinci hüküm: İçkinin haram olduğuna işaret eden bu ayeti kerime mi?

Bazı âlimler:**"Sana, şarap ve kumar hakkında soru sorarlar."** ayeti kerimesinin içkinin haram olduğuna delalet ettiği görüşüne gittiler.

Zira Allah *(Celle Celâlühu)* âyette **"De ki: Her ikisinde de büyük bir günah vardır"**ifadesini zikretmiştir. Binaenaleyh Yüce Mevla: **"De ki: Rabbim ancak hayâsızlıkları, onların açığını, gizlisini bununla beraber (her türlü) günahı haram kılmıştır"** ayetiyle "günah" işlemeyi haram kılmıştır. Bu görüş Kadı Ebu Ya'la'nındır.

Cumhura göre: Bu âyet, içkinin haram olduğuna değil, çirkin bir şey olduğuna işarettir. Nitekim sahabeler, bu ayetin nüzulünden sonra da içki içmişlerdir. Eğer içkinin haram olduğu bu ayetten anlaşılsaydı sahabeler, kesinlikle içki içmezlerdi. Bu ayetin hükmü, Mâide suresi ayetiyle nesh edilmiştir. Bu görüş, Mücahid, Katâde ve Mukâtilin'dir.

Kurtubi, bununla ilgili olarak şöyle der: Bu ayette, yalnız içkiyi yerme ve kötüleme vardır. Onun haram edilmesi: **"Ey İman edenler, içki, kumar, dikili taşlar, fal okları ancak şeytanın amelinden birer murdardır..."** Maide ayetiyledir. Çoğu müfessir bu görüştedir.[407]

406- Zamahşeri; Keşşaf.

407- Kurtubi.

İkinci hüküm: İçki (alkol) nedir? İçki her türlü sarhoşluk veren şey için kullanılır mı?

Âlimler içkinin ne olduğu (tarifi) hakkında ihtilaf ettiler:

İmam Ebu Hanife şöyle der: Üzüm şırasından yapılan sarhoş edici içkiye hamr denir. Üzüm dışındaki şeylerden yapılan, hurma ve arpa gibi sarhoş edici içkiye ise hamr değil, nebiz (sarhoş edici bir madde) denir. Bu görüş, Küfe âlimlerinin ve İbrahim Nehaî, Sevrî ve İbn Ebi Leyla'nındır görüşüdür.

Cumhur (İmam Malik, İmam Şafii ve İmam Ahmed bin Hanbel'e) **göreyse:** Hamr (içki); hurma, üzüm, arpa ve diğer herhangi bir maddeden yapılıp sarhoş edici şeylere denir. Bu görüşte bütün muhaddis ve Hicaz âlimlerinin görüşüdür.

Küfe Âlimleri Ve İmam Ebu Hanife 'nin Delilleri:

Küfe âlimleri ve Ebu Hanife, üzüm dışında, diğer meyve ve arpalardan yapılan şıraya, hamr (şarap) denilmediğini hem lügat ve hem de hadisle delil getirirler.

Lügatten delilleri: Ebu'l Esved Düeli, -bu zatın şiirleri lügatte hüccet ve delildir-

"Sen hamr (şarap) içmeyi bırak, onu azgınlar içsin.
Çünkü ben hamr'ın kardeşini çıldırmış olarak gördüm."

(İfadesinde hamr yalnız üzümden yapılan sarhoş edici içki anlamında kullanmıştır.)

Sünnetten delilleri: Ebu Said Hudri'den gelen rivayete göre, Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* yanına getirilen sarhoş kişiye: "Hamr mı içtin? diye sorunca o: "Allah ve Resulü *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, onu haram ettikten sonra hiç içmedim" dedi. Efendimiz ona: "Öyleyse ne içtin?" diye sorunca, dedi ki: "karışık şıralar (nebiz) içtim" cevabını verdi. Peygamber Efendimiz de ona: "Allah'ın Resulü, onları da haram kıldı" buyurdular.[408]

Bu hadisten anlaşılan, o sarhoşun karışık şıraya hamr ismini kullanmadığıdır. Efendimizin huzurunda hiç kimsede buna itiraz etmemiştir.

Cumhur'un delilleri:

Hicazlılar ve cumhur fukahanın her sarhoşluk veren şeylerin hamr olduğuna dair deliller:

408- Cessâs.

İbni Ömer'den:*"Her sarhoş edici şey, hamr (içki)dir ve her sarhoş edici şey de haramdır"* hadisidir.[409]

Ebu Hüreyre'nin rivayet ettiği hadistir: *"Rasûlüllâh), üzüm ve hurma ağaçlarına işaret ederek, "Hamr, bunlardan yapılır"* buyurdular[410]

Enes'den: *"Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem), Hamr, haram kılınmıştır. Üzümden yapılan hamr, bizim bölgemizde azdır. Bizim bölgemizin hamr'ı ise, taze ve kurutulmuş hurmadan yapılır"* buyurdu[411]

İbni Ömer'den bir rivayete göre: *"Haram kılınan hamr beş çeşittendir; üzüm, buğday, hurma, arpa ve mısırdan yapılır. Aklı örten* (çalışamaz hale getiren) *her şeye hamr denir"*[412]

Ümme Seleme annemizin; *"Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem), her sarhoş edici şeyi yasaklamıştır"*[413] rivayetidir.

Lügatta da hamr, bir şeyi örtme anlamındadır. Sarhoş edici şeylere de hamr denmesi, aklı örttüğü, yani üstü örtülü şeyin görülmediği gibi, içkinin bir kişinin geçici bir zaman da olsa aklını çalışamaz hale getirdiği içindir. Nebizler de (arpa, hurma, buğday gibi şıralar), hamr gibi aklı örterler. Sarhoş edici madde neden yapılırsa yapılsın, hamr olduğu kesindir. Nitekim tüm bunlar aklın nurunu diğer azalardan mahrum ederler.

Fahreddin Râzî bu hususta şöyle der: Yapılan tüm izahlar, şıraların hamr gibi sarhoş edici olduklarını ortaya çıkarıyor. Tüm bunlara, hadislerde ilave edilirse bütün şıraların hamr gibi yasak edildiği açıkça görülür. Burada, bu hüküm lügatle verilmiş bir kıyastır bu da caiz değildir denilemez. Nitekim burada lügatle verilmiş bir kıyas söz konusu değildir. Bu ancak lügatin belirlediği isimlerdir.[414]

Tercih:

Her iki görüşün delilleri incelendiğinde, hıcaz ehlinin ve cumhurun mezhebi tercih edilir, öyleyse hamr, haram olduğu gibi, her sarhoş edici şey de hamr diye isimlendirilir. Hz. Ömer [415] de bu görüştedir. Zira Sahabeler hamrın haram olduğunu duyunca, ondan bütün şıraların haram

409- Ebu Davud.

410- Müslim.

411- Buhari.

412- Ebu Davud, Nesai, Fahreddin Razi.

413- Ebu Davud.

414- Fahreddin Razi.

415- Doğru olan İbn Ömer'dir. Zira yukarıda bu manada hadisi de o nakletmiştir.

edildiğini anladılar. Çünkü Arap Dili ve Edebiyatını sahabeler herkesten iyi bildikleri gibi, Allah *(Celle Celâlühu)*nun ayetteki maksadını da herkesten iyi anlıyorlardı. Sarhoş edici şeyin haram olduğu hadisle de sabittir. Enes bin Malik'den: İçki haram kılındığı gün Ebu Talha'nın evinde içki içen arkadaşlara içki dağıtıyordum. Hurma şırasından yapılmış içkiyi dağıtırken; içkinin haram olduğunun haberini alıklarında evde bulunanların hepsi içkilerini dökerek, kâselerini kırarak orayı terk ettiler.

Cumhurun mezhebi en sahih olanıdır. Nitekim sonraki Hanefi alimleri de bu konuda İmam Muhammed'in fetvasını vererek diğer mezheplerle ittifak etmişlerdir.

Alusi şöyle der: Bu konuda vazgeçilmeyen hak şudur: Sarhoş edici şeyler neden yapılırsa yapılsın haram olup, içene had (ceza) uygulanır, talak düşer[416] ve necaseti de ğaliza (büyük necis)'dir.[417]

Üçüncü hüküm: Haram olan kumar çeşitleri nelerdir?

Bütün İslam alimleri, her türlü kumarın kesinlikle haram olduğuna hükmederler. Zira Allah *(Celle Celâlühu)* :**"De ki: Her ikisinde de büyük bir günah vardır"** ayetiyle; hangi oyun olursa olsun, bir kısmı kazanırken, diğer bir kısmı da zarara giriyorsa kesinlikle haram kılmıştır. Bu oyunlar tavla, satranç, (kâğıt veya herhangi bir oyun aletiyle olsun) hepsi haramdır. İslâm'a göre kumar türleri içerisinde hangi maksatla satılırsa satılsın tüm piyango biletleri, (at yarışlarında atların ismiyle çekilen biletler, spor kulüpleri namına doldurulan kâğıtlar) aynen kumar hükmündedir. Bu oyunlardan elde edilen paraların hayır kurumlarına vermek niyetiyle oynamak veya verilmesi de aynı şekilde haramdır. *"Allah Teâlâ temizdir (noksan sıfatlardan münezzehtir. Ancak temiz olanları kabul eder."*

Keşşaf sahibi[418] şöyle der: Kumar hükmünde olan tavla, satranç ve benzeri oyunlar Efendimizin *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*: *"Şu iki uğursuz ve hayırsız oyundan sizleri sakındırırım. Onlar, acemlerin oyunlarıdır."*[419]

Hz. Ali'den *(Radıyallahu Anh)*: *"Tavla ve satranç kumardır"* der.

416- Yani: sarhoşun eşini boşaması dinen kabul edilip boşanmış sayılır. Onun sarhoşluğu kesinlikle özür değildir.

417- Ruhu'l Ma'ani, Cessas, Kurtubi.

418- İmam Zamahşeri.

419- Buhari; Edebu'l Müfred, Ahmed, İbni Merduye.

Muhammed İbni Sirin'den: "İçinde tehlike bulunan her türlü oyun kumardır."[420]

Ruhu'l Meânî'nin sahibi şöyle der: Kumar hükmünde olan tavla, satranç ve benzeri oyunlar ve hatta çocukların ceviz oyunları, kura çekimleri (her iki tarafın ortaya koyduğu şeyler karşılığında) kumardan sayılmıştır. Aynı şekilde bir şeylerin tehlike olmasına sebep olan her türlü oyunlar kumardır.[421]

Tavla; İslam alimlerinin ittifakıyla haramdır. Nitekim Efendimiz *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*: *"Her kim tavla oyunu oynarsa, o kimse Allah'a ve Resulüne asi olmuştur."*

Satranç: İmam Şafii'ye göre bazı şartlarla birlikte mubahtır.

İmam Fahr, Şafii'nin şartlarını şu şekilde beyan eder:

Kimse kimsenin malını tehlike olarak almayacak.

Oyun esnasında dilini küfürden ve kötü sözlerden koruyacak.

Namazını vaktinde kılmasına engel olmayacak.

Bu durumlarda haram olmamakla beraber kumarda değildir. Zira kumar, birilerinin oyuna para ödemesidir. Yahut da, oyundan para kazanmasıdır. Satranç böyle değildir. Onun için kumar çeşitlerinden sayılmamaktadır.

Ancak at, hayvan ve ok atma yarışları için fıkıh kitaplarında da bilineceği gibi ruhsat verilmiştir. Burası tafsilatlı anlatma yeri değildir. Allah en iyisini bilendir.

KONUNUN SONU

AYETLERİN İHTİVA ETTİĞİ HİKMETLER

Yüce Allah içkiyi, insan aklına, mâlına ve hayatına büyük zarar verdiğinden kesinlikle haram kılmıştır.

İçkinin zararları: Hiç şüphesiz içki, insanın aklını gidererek, onu delileştiriyor. Hatta öyle ki, midesi ve hazmında sorunlar oluyor. Bununla da kalmıyor, boğazda ve diğer değişik birçok azalarda ciddi iltihablara sebeb oluyor. Sindirim sistemini ve kan dolaşımını etkiliyor. Çoğu kez içki, kendisine alışanların ani ölümüne dahi neden olur. Bu husustaki geniş izahat elbette modern tıpta da mevcuttur. Hatta bazı Alman

420- Zamahşeri.

421- Ruhu'l Ma'ani,

doktorları, kendi devlet adamlarına; Siz meyhane ve içki fabrikalarının yarışını kapatınız. Biz de hastane ve hapishanelerin yarısının kapanacağına dair sizlere teminat verelim, demişler. Nitekim içkinin zarar ve kötülüklerini, *"İçki, kötülüklerin anasıdır"* hadisi şerifi ne güzel beyan eder.

Kumarın zararları da; İçkinin zararlarından az değildir. Zira o, oynayanlar arasına kin, düşmanlık sokar. Halkı tembelliğe, başıboş gezmeğe, yorulmadan ve çalışmadan para kazanmaya alıştırıp, namaz kılmak ve zikir yapmaktan alıkor. Aile hayatını yıkar. Onun vasıtasıyla çoğu zengin aileler, fakir düşer. Kumara alışanların para ve servetlerini kaybetmelerinden dolayı intihar ettikleri veya o zilletle yaşamayı tercih ettikleri görülür.

Gün geçtikçe ayetlerinde ifade ettiği gibi, içki ve kumarın zararlarının ne kadar çok olduğu açıkça müşahede edilmektedir. **"Şeytan içkide ve kumarda ancak aranıza düşmanlık ve kin düşürmek, sizi Allah'ı anmaktan alıkoymak ister. Artık siz vazgeçtiniz değil mi?".**

14. DERS

MÜŞRİKLERLE EVLİLİK

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتّٰى يُؤْمِنَّ وَلَاَمَةٌ مُؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكَةٍ وَلَوْ اَعْجَبَتْكُمْ وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتّٰى يُؤْمِنُوا وَلَعَبْدٌ مُؤْمِنٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكٍ وَلَوْ اَعْجَبَكُمْ اُولٰئِكَ يَدْعُونَ اِلَى النَّارِ وَاللّٰهُ يَدْعُوا اِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِاِذْنِهِ وَيُبَيِّنُ اٰيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٢١﴾

MANASI

221 - İman etmedikçe müşrik (putperest) kadınlarla evlenmeyin. Beğenseniz bile, putperest bir kadından, imanlı bir câriye kesinlikle daha iyidir. İman etmedikçe putperest erkekleri de (kızlarınızla) evlendirmeyin. Beğenseniz bile, putperest bir kişiden inanmış bir köle kesinlikle daha iyidir. Onlar (müşrikler) cehenneme çağırır. Allah ise, izni (ve yardımı) ile cennete ve mağfirete çağırır. Allah, düşünüp anlasınlar diye âyetlerini insanlara açıklar. (Bakara Suresi)

AYETLERİN KELİME MANASI

(وَلاَ تَنكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ): **"Müşrik (putperest) kadınlarla evlenmeyiniz."** Allah'a eş tanıyan kadınlarla evlenmeyiniz. Lügatta, hiçbir semavî dini olmayan, putlara tapan kadına müşrike, erkeğe müşrik denir. Denildi ki: Burada "Müşrik" kelimesi umumi manada kullanılmıştır. Ehli Kitabı da müşriklerden saymışlardır. Çünkü Ehli Kitap olanlar da müşriklerdir. Ayeti kerimede olduğu gibi: **"Yahudiler Üzeyr Allah'ın oğlu dediler, Hıristiyanlar ise İsa Allah'ın oğlu dediler"**. Yine başka bir Ayeti kerimede: **"Allah onların şirk koştuklarından çok yüce ve münezzehtir"**[422]

(أَمَةٌ مُؤْمِنَةٌ): **"İmanlı bir câriye"**

422- Keşşaf.

Emetü: Kelimesi, cariye anlamındadır. Hür kadının karşılığıdır. Bu kelimenin aslı "Emuv"dur. Arap Edebiyatındaki kaideye uymaksızın "Lam" harfi hazf olmuştur. Bunun yerine müenneslik "He" harfi gelmiştir. Bu kelimenin çoğulu "İmee" olarak gelir. Mü'mine kelimesi ise, İslâmi kabul eden kadın manasınadır. Ayeti kerimede şöyle gelmiştir: **"Aranızdaki bekarları kölelerinizden ve cariyelerinizden iyi davranışlı olanları evlendirin."** Şair de şöyle der:

"Benül emvet ayıplı olarak çağırdıkları zaman.

Ancak cariyeler beni veled diye çağırmasınlar".[423]

AYETLERİN TOPLU MANASI

Allah *(Celle Celâlühu)*, ayetlerin manasında icmâlen şöyle buyurur: Ey müminler, müşrik kadınlarla, Allah'a *(Celle Celâlühu)* ve ahiret gününe inanıncaya kadar evlenmeyiniz. Sizin için Allah'a *(Celle Celâlühu)* ve Rasulüne *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* inanan bir cariye -malı, mevkisi ve güzelliğiyle hoşunuza giden- müşrik bir hür kadından daha hayırlıdır.

Siz kadınlarınızı müşrik erkeklere Allah *(Celle Celâlühu)* ve Resulüne *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* inanıncaya kadar nikâhlamayınız. Sizin hür kadınlarınızı, mü'min bir köleyle evlendirmeniz, -serveti ve mevkisi hoşunuza giden- hür bir müşrikle evlendirmenizden daha hayırlıdır. Çünkü evlenmeleri haram olan müşrik erkek ve kadınlar, sizi cehennem ateşine götürecek bir yola davet ediyorlar. Allah *(Celle Celâlühu)* ise sizi cennete götürecek bir yola davet ediyor ve halka kendi yolunun cennet yolu olduğunu gösteriyor. Ki onlar güzel ile çirkini, hayır ile şerri birbirinden ayırt edebilmeyi düşünsünler.

AYETLERİN NÜZUL SEBEBİ

Birinci: Mersed bin Ebi Mersed *(Radıyallahu Anh)*, hicretten sonra Muhacirlerin Mekke'de kalan ailelerini Medine'ye getiriyordu. Onun cahiliyet devrinde "Enak" isimli müşrik bir kadınla ilişkisi vardı. Mersed, Mekke'ye geldiğinde kadın, benimle kalmaz mısınız? dedi. Mersed kadına, ne yapıyersunuz? İslâm, seni bana haram kıldı deyince, o da, öyleyse benimle evlenir misin dedi. Mersed, evet ancak Rasûlüllâha *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* gidip sorduktan sonra evlenebiliriz diye cevap verdi. Bunun üzerine, bu âyet nazil oldu. [424]

423- Şiir Kelabiye aittir. Alusi Tefsirine bak.

424- Ruhul Maani. Keşşaf. Zadül Masür. Fethul Kadir.

Suyuti bu rivayetin devamını şöyle getirdi: Bu olay ayetin inmesinin sebebi değildir. Muhakkak ki bu rivayet Nur suresinde olan ayetin inme sebebidir. **"Zina eden bir erkek ancak zina eden bir kadınla veya müşrik (putperest) bir kadınla evlensin."**[425]

İkinci: İbni Abbas'ın *(Radıyallahu Anhuma)* rivayetidir: Abdullah bin Revaha'ın *(Radıyallahu Anh)* zenci bir cariyesi vardı. Kızarak ona bir tokat attı, fakat korktu. Rasûlüllâha giderek durumu anlattı. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* o cariyenin kim olduğunu sorunca, oruç tutan, abdesti güzel alan, namaz kılan, Allah'a *(Celle Celâlühu)* ve sana inanan bir kadındır dedi. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* *"Ey Abdullah O cariye, mu'minedir"* deyince Abdullah, Seni hak yol ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, onu azat edip evleneceğim dedi. Sonra Abdullah bin Revaha *(Radıyallahu Anh)* o mümine cariye ile evlendi. Bunun üzerine bazı Müslümanlar, Onun bu cariye ile evlenmesini ayıpladılar. Çünkü onlar müşrik kadınları güzellik, soyluluk, zenginlik gibi vasıflarla övünerek almak (evlenmek) istiyorlardı. İşte bunun üzerine, bu âyet nazil oldu.[426]

AYETLERDE VARİD OLAN DEĞİŞİK İ'RABLAR

(حَتَّى يُؤْمِنَّ) Ayeti kerimesindeki "Hatta" (إلى أنْ) (oluncaya kadar) manasına gelmektedir. (يُؤْمِنَّ) Kelimesinin i'rabı: Sonuna nunu nisve bitiştiği için (حَتَّى) ile nasb yerinde mebni ales sukundür. Aslı şöyledir: (يُؤْمِنْنَ)[427]

(وَلَوْ أَعْجَبَتْكُمْ) Ayeti kerimesindeki "Vav" harfi hal içindir. (لَو) Kelimesi burada (إن) manasındadır. Ne zaman ki "Lev" harfini fiili mazi takip ederse o zaman yine burada olduğu gibi "in" manasına gelir. Şu ayette olduğu gibi, (وَلَوْ أَعْجَبَتْكَ كَثْرَةُ الْخَبِيثِ) yani: "Ve in e'acebeküm" demektir. Takdiri şöyledir: İnana bir cariye müşrik bir kadından daha hayırlıdır, her ne kadar o müşrik kadın sizin hoşunuza da gitse dahi.[428]

(وَلاَ تُنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ) Ayeti kerimesi burada rubayi fiilden olduğu için "Te" harfi ötreli gelmiştir. (أنكح) Bu kelime iki mef'ul alır. Birincisi

425- Ruhul Maani.

426- İbn Abbas rivayet etti. Dürrül Mensur. Ruhul Maani.

427- Haşiyetul Cemel alel Celaleyn.

428- Akberi, Vucuhul Kıraat.

(المشركين) kelimesidir. İkincisi ise hazf olunan (المؤمنات) kelimesidir. Manası: Mü'min kadınları müşrik erkeklerle evlendirmeyiniz.

Ancak (وَلاَ تَنكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ) Ayeti kerimesindeki (نكح) kelimesi üç harflidir. O yalnız bir meful alır. Yani mana şöyledir: Müşrik kadınlarla evlenmeyiniz.

AYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİK ve LATİFELER

Birinci latife: Âyette, "nikâh" kelimesinden maksat, âlimlerin icmasıyla nikâh akdi demektir. Yani müşriklerle evlenmeyiniz.

Kerhi şöyle dedi: Nikâh akdinden maksat; Cinsi münasebette bulunmak değildir. Bazı âlimler Kur'an'ı Kerim'de o (Nikâh) kelimesi cinsi münasbette bulunmak manasında kullanılmamıştır. Çünkü Kur'an'da bu kelime üstü kapalı kinayeli bir şekilde gelmiştir. Bu da Kur'an'ın ince ve hassasiyetindendir.

İbn Cinni şöyle dedi: Ebe Ali'ye "Nekahal mer'ete" kelimesini sordum. Dedi ki: Araplar bu kelimeyi başka bir kelimeyle karışmasın diyerek kullanmakta çok hassas ve latif bir şekilde kullandılar. Şayet "Fülan fülanla nikâh yapmış" deseler burada maksat nikâh akdi yaptı ve evlendi demektir. Ancak "Nekaha imraetehu ev zevcetuhu" şeklinde kullandıkları zaman manası: Cinsi münasebetten başka bir manada kullanılmamıştır dediler. Çünkü kendi hanımını veya kendi zevcesini demekle evlilik akdi manasının anlaşılmasına ihtiyaç duyulmuyor.[429]

İkinci latife: "Beğenseniz bile, müşrik (putperest) bir kişiden inanmış bir köle kesinlikle daha iyidir." âyetinde, evlenme konusunda dikkat edilecek şeylere çok ince bir işaret vardır. Evlenmede en dikkat edilecek şey, kadının güzelliği, soyluluğu ve zenginliği değil, güzel huyluluğu ve dindar oluşudur.

Nitekim Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* bir hadisinde: *"Siz kadınları güzelliği için almayınız. Güzellik onları gurura ve şımarıklığa sevkedebilir. Malları için de evlenmeyiniz. Çünkü servetleri, onları size karşı isyan ettirebilir. Dindar kadınlarla evleniniz. Dindar zenci bir cariye, güzellik ve servet sahibi ğayrimüslim bir kadından daha hayırlıdır,"* buyurmuştur.[430]

429- Tefsiri Kebir, Farrazi.

430- İbni Mace Sa'd İbni Mansur , İbn Ömer *(Radıyallahu Anhuma)*

Üçüncü latife: Malumdur ki cennete girmezden önce affolunma vardır. Bunun için şu ayeti kerimenin haricindeki yerlerde mağfiret kelimesi öne alındı. **"Rabbinizin cennetine ve mağfiretine koşunuz."** Bu ayeti kerime de ise cennet kelimesinin öne alınması cehennemle ilgili ayetin mukabilinde olduğu için bu karşılıklı gelmeyi tamamlamak ve göstermek için böyle geldi. **"Onlar (müşrikler) cehenneme çağırır. Allah ise, izni (ve yardımı) ile cennete ve mağfirete çağırır."**

Dördüncü latife: Ayeti kerimede "Bed'i" sanatının en güzel bir kullanılışı vardır ki ona Arapça da "Mukabele" (Zıt kelimeleri karşılıklı getirme sanatı) deniliyor. Hakikaten burada "Cariye (kadın köle)" kelimesinin zıttı olan "(erkek) Köle" kelimesi, "Mü'mine (inanan bir kadın)" kelimesinin zıttı olan "Müşrike" (inanmayan kadın) kelimesi, "Cennet" kelimesinin zıttı olan "Cehennem" kelimesi getirilmiştir ki bu sanat çok latif ve kelama bir çekicilik vermektedir. "Mukabele" sanatı ile "Tıbak" sanatını arasında ki fark şudur ki: İki veya daha çok birbirlerine muvafık kelimeler dizili bir şekilde getirilir sonra onların "Mukabili" (Zıttı) olan kelimeler sıralı bir şekilde getirilir. Ancak "Tıbak" sanatı iki lafız arasında olur ki misali şöyledir: "Evvel, Ahir" veya "Güldürdü, ağlattı" gibi.

FIKHİ HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Ehli kitap olan o kadınlarla nikâh yapılması (evlenilmesi) haram mıdır?

"(Ey müminler) **İman etmedikçe müşrik** (putperest) **kadınlarla evlenmeyin."** âyeti, puta ve ateşe tapan kadınlarla evlenmenin haram olduğuna delalet eder.

Kitap ehil kadınlarla evlenmek ise, caizdir. Zira Allah *(Celle Celâlühu)* Maide Suresinde şöyle buyurmaktadır: **"Bugün size bütün iyi ve temiz** (nimetler) **helal kılındı. Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği sizin için helal olduğu gibi, sizin yiyeceğiniz de onlar için helaldir. Namuskâr, zinaya sapmamış, gizli dostlar edinmemiş** (insanlar) **halinde** (yaşamanız şartıyla) **müminlerden hür ve iffetli kadınlarla, kendilerine sizden evvel kitap verilenlerden yine hür ve iffetli hanımlar dahi, siz onların mihrlerini verip** (nikâh akdi yapmanız) **size helaldir..."**

Bu âyete göre kitap ehli kadınlardan iffetli ve namuslu olanlarla evlenmek mubahtır. Cumhur ve ehlisünnet'in dört mezheb imamı bu görüştedir.

İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* ise, kitap ehli kadınlarla evlenmeye haram demiştir. Çünkü bir Müslüman erkeğin, Hristiyan ve Yahudi bir kadınla evlenip evlenemeyeceği sorulduğunda Allah *(Celle Celâlühu)*, müslümanın müşrik kadınlarla evlenmeyi haram kılmıştır. Bir kadının Hz. İsa *(Aleyhisselam)* veya Hz. Meryem *(Aleyhisselam)*in Allah'ın kullarından olan bir kula, Rab olduğuna inanarak söylediklerinden daha büyük bir şirk tasavvur edemiyorum demiştir.

İşte bundan dolayıdır ki "İmamiye" ve bazı "Zeydiye" mezheplerine mensup olanlar bu görüşe gittiler. Maide suresinde bulunan ayeti nesh edilmiş saydılar. Hususi olan ayet umumi olan ayet ile nesh olunmuştur dediler.

Cumhur'un delili:

Müşrik kelimesi, kitap ehlini kapsamaz. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)* **"Ehli kitaptan olan kâfirler de, (Allah'a eş koşan) müşrikler de size Rabbinizden bir kaç hayır indirilmesini istemezler"** ve **"Ehli Kitaptan ve müşriklerden küfredenler..."** âyetleriyle buna işaret eder. Bu iki âyette, müşrikler ve kitap ehli ayrı-ayrı zikredilmiştir. Bu da göstermektedir ki, ikisi bir değildir.

Cumhur ulema, kitap ehli kadınlarla evlenmeyi mubah görmelerini delil getirirler. Katâde *(Radıyallahu Anh)*'ye göre âyetten maksat, okuyup amel edecekleri hiçbir semavi kitapları olmayan müşrik Arap kadınlarıdır.

İmamı Hammâd'dan şöyle rivayet edilmiştir: Ben, İbrahim Nehâî'ye, Hıristiyan ve Yahudi bir kadınla evlenmek mubah mıdır? diye sordum. Bunda bir beis yok dediği zaman tekrar, Allah *(Celle Celâlühu)* "müşrik kadınla evlenmeyiniz" buyurmamışımıdır? Dedim. O da ayette müşrik kadından maksat, puta ve ateşe tapan kadınlardır dedi.

Âlimler şöyle dediler: Bakara süresindeki ayetin, Maide suresindeki ayeti nesh etmesi caiz olmaz. Çünkü Bakara suresindeki âyet, Medine'de nazil olan ilk ayetlerdendir. Maide suresindeki âyet ise sonradan inen ayetlerdendir. Nesh kuralında son gelen âyet, bir önceki âyetin hükmünü nesheder. Aksi olmaz.

Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)*, bir yahudi kadınla evlenen Huzeyfetü'l Yemanî'ye yazdığı mektupta, evlendiği kadını boşamasını tavsiye etti. O, Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)*)'e yazdığı cevabı mektupta eğer Yahudi bir kadınla evlenmek haram ise, boşayayım dedi. Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)*, onun mektubuna verdiği cevapta şöyle dedi: Onlarla evlenmek

haram değildir. Endişem, sizin iffetli olmayan kadınlarla evlenmenizdir. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)*, kitap ehli kadınlarla evlenmeyi ancak iffetli olmak, yani kimseyle zina yapmayan veya gizli ilişkisi olmayan kadın olmak şartıyla mubah kılmıştır.

Hz. Ömer'in *(Radıyallahu Anh)*, bunu böyle yapmasından Müslümanların evlilik hususunda çok dikkatli ve ihtiyatlı olmalarına delalet etmektedir. Yoksa kitap ehli bir kadınla evlenmenin haram olduğu anlaşılmaz.

Abdurrahman b. Avf *(Radıyallahu Anh)*'ın rivayet ettiği hadise göre, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, mecusiler hakkında; *"Siz onlarla yaptığınız işlerde, kitap ehli ile yaptığınız işlerdeki gibi hareket ediniz. Yalnız Mecusilerin kadınlarıyla evlenmeyiniz ve kestikleri hayvanların etlerini yemeyiniz"* buyurdu. [431] Kitap ehli kadınlarla nikâh caiz olmasaydı, naklettiğimiz hadiste, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*'in bu hatırlatmasının bir faydası olmazdı.

Taberi, bu hususta âlimlerin sözlerini sıralayıp getirdikten sonra şöyle der: Tefsirler içinde bu ayetin en güzel tefsirini Katâde aşağıdaki şekilde yapmıştır: Allah *(Celle Celâlühu)*'ın, "**Müşrik** (putperest) **kadınlarla evlenmeyin.**" Âyetinden maksat, kitap ehli olmayan müşrik kadınlardır. Âyetin hükmü zahiri manasıyla umumidir. Ayetin batını manasıyla hususidir. Burada bir nesh olma da yoktur. Çünkü kitap ehli kadınlar tabirine dâhil değildir. Allah*(Celle Celâlühu)* kitap ehli kadınların, "**... Kendilerine sizden evvel kitap verilenlerden yine hür ve iffetli kadınlar dahi, siz onların mehirlerin verip nikâh edince size helaldir...**" âyetiyle, mü'minlerle evlenmesini helal kılmıştır. Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)* de, Müslüman bir erkek, Hıristiyan bir kadınla evlenebilir. Hiçbir zaman Hıristiyan bir erkek, Müslüman bir kadınla evlenemez buyurdu. Yalnız Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)*'in sahabilerden Talha ve Huzeyfe *(Radıyallahu Anhuma)*'nin, yahudi ve Hıristiyan kadınlarla evlenmelerini çirkin görmesi ve onları boşamasını istemesi, onlara halkın bu hususta uymamaları içindir. Eğer Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)*, onların kitap ehli kadınlarla evlenmelerini çirkin görmeseydi, Müslümanların çoğu onlara uyarak kitap ehli kadınlarla evlenir, Müslüman kadınlarla evlenmeyi terk ederdi. Veya o ikisine (ehli kitap olan) hanımlarını bıraktırmasında başka manalar da vardır.[432]

431- Hadis Sahihtir. Fahurraziye bak.

432- Taberi, Camiul Beyan.

Ben derim ki [Musannifin Tercihi]: Ömer *(Radıyallahu Anh)* Müslümanların maslahatlarına bakıyor ve onlar için en uygun olan bir şekilde onları idare ediyordu. Onun misli gibi siyasete hâkim olanların idaresine çok muhtacız.

İkinci hüküm: Kendileriyle evlenilmesi haram olan o müşrikler kimlerdir?

"İman etmedikçe müşrik (putperest) **kadınlarla evlenmeyin."** âyeti, müşrik bir erkeğin, Müslüman bir kadınla evlenmesini kesinlikle haram kılar. Âyette "müşrik" kelimesinden maksat, İslâm dinine girmeyen, putperest, Mecusi, Yahudi, Hıristiyan ve mürtetlerdir. Bunların hepsi de âyette de görüldüğü gibi kesinlikle haramdır. Bunun hikmeti de İslâm'ın izzet ve şerefinin her şeyin üstünde olmasıdır. Hiçbir şey, İslâm'ın üstüne çıkamaz.

Müslüman bir erkeğin, Yahudi ve Hıristiyan bir kadınla evlenmesi helal olduğu halde, Hıristiyan veya Yahudi bir erkeğin, Müslüman bir kadınla evlenmesi kesin olarak haramdır. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)* **Onlar sizi cehenneme çağırırlar...** âyetiyle bunu beyan etmiştir. Yani onlar, sizi küfre davet eder, küfür ise cehennem ateşine atılmaya sebeptir. İslam'a göre erkeğin, kadın üzerinde mutlaka bir hâkimiyeti vardır. Bu nedenle evlendiği kimse, mü'mine kadını dinini terk etmeye zorlayarak kendi dinine sokabilir. Doğan çocukları babası Hıristiyan, Musevî veya putperest yapabilir. Çünkü çocuklar, babanın yanında terbiye olmuştur. Bu da çocuğun ateşe girmesine vesile olur.

Diğer taraftan Müslüman bir erkek, Hz. İsa *(Aleyhisselam)* ve Hz. Musa'ya *(Aleyhisselam)* inandığı gibi onlara inzal olan İncil ve Tevrat'a da inanır. Erkeğin Müslüman olması, Hıristiyan veya Yahudi karısına eza ve cefa yapmasına manidir. Çünkü o, karısının inandığı peygamberlere de inanır. Hiç bir dinî ihtilafları, eza ve cefaya sebep olmaz. Ama Kur'an'a ve Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*'e İnanmayan bir gayri müslim erkek, dininden dolayı her zaman karısına işkence yapar ve dinini hafife alır.

Halep'te iken, İslâm hukukunu küçük düşürmek kastıyla, Müslüman erkek, Hıristiyan bir kadınla evlenebilir de bir Hıristiyan erkek, neden Müslüman bir kadınla evlenemez? Diye soran gayri müslim bir talebeye, Biz Müslümanlar, peygamberiniz Hz. İsa'ya ve kitabınız İncil'e inanıyoruz. Eğer siz de Peygamberimiz Hz. Muhammed

(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)'e ve kitabımız Kur'an'a inanırsanız, kızlarımızla evlenebilirsiniz dedim. Bizden kim aşırı taassupcu. O ğayri müslim şaşkına dönerek yanımdan ayrıldı.

AYETLERDEN ÇIKARTILAN DERSLER

Semavi kitaplara inanmayan ve puta tapan bir kadınla evlenmek haramdır.

Kâfirleri (Ehli kitap ve puta tapanlar), Müslüman kadınlarla evlenmeleri haramdır.

Müslüman bir erkeğin, Hıristiyan veya Yahudi bir kadınla evlenmesi, doğacak çocuğa dini bir zarar gelmemek şartıyla helaldir.

İnsanlar arasında üstünlük salih amellerle vardır. Müslüman bir cariye kâfir bir hür kadından üstündür.

Kâfir bir erkek, evlendiği takdirde mümine bir kadını her zaman kâfir yapmaya çalışacağından dolayı mü'min bir kadınınla evlilik yapması haramdır.[433]

433- Bu Tefsirin ikinci cildinde Hikmeti Teşri konusuna bakınız.

15. DERS

HAYIZ ESNASINDA KADINLARLA İLİŞKİYE GİRMEMEK

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْمَح۪يضِۜ قُلْ هُوَ اَذًىۙ فَاعْتَزِلُوا النِّسَٓاءَ فِي الْمَح۪يضِۙ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتّٰى يَطْهُرْنَۚ فَاِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ اَمَرَكُمُ اللّٰهُۜ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ التَّوَّاب۪ينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّر۪ينَ ﴿٢٢٢﴾ نِسَٓاؤُ۬كُمْ حَرْثٌ لَكُمْص فَأْتُوا حَرْثَكُمْ اَنّٰى شِئْتُمْۘ وَقَدِّمُوا لِاَنْفُسِكُمْۜ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُٓوا اَنَّكُمْ مُلَاقُوهُۜ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿٢٢٣﴾

MANASI

222 - Sana kadınların ay halini sorarlar. De ki: O, bir rahatsızlıktır. Bu sebeple ay halinde olan kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah›ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın. Şunu iyi bilin ki, Allah tevbe edenleri de sever, temizlenenleri de sever.

223 - Kadınlarınız sizin için bir tarladır. Tarlanıza nasıl dilerseniz öyle varın. Kendiniz için önceden (uygun davranışlarla) hazırlık yapın. Allah'tan korkun, biliniz ki siz Ona kavuşacaksınız. (Yâ Muhammed!) müminleri müjdele! (Bakara Suresi)

AYETLERİN KELİME MANASI

(الْمَحِيضِ): "Hayız" (Ay hali)

"Mahîd", hayız manasına gelen bir mastarı mimi kelimedir "Maış" kelimesinin "ayş" manasına geldiği gibi. Şair Ru'be şöyle der:

"Yaşantının şiddetliğini sana şikâyet ediyorum."

"Mahıd" kelimesi Kurtubi'nin de ifade ettiği gibi ismi zaman, ismi mekân manasında kullanıldığı gibi hayız olma manasında da mecaz olarak kullanılıyor.

Hayız kelimesinin aslı: Akmaktır. Denilir ki "Hadas seylü ve feda" Sel aktı ve taştı. "Hadatiş şeceru" Ağaç aktı denilir.

Ezheri de şöyle dedi: İşte o hayız kelimesindendir ki "Havz" kelimesi için de "Havuz" kullanılmıştır. Çünkü su oraya "yahıdu" yani akıyor[434] Kadın için "Haidun" kelimesi veya "Haidatün" kelimesi de kullanılır. İmamı Ferra da şöyle bir şiir söyledi:

"Hayızlı kadın gibi ki temiz olmadığı halde zina yapılıyor."[435]

(أَذًى): **"Rahatsızlık"**

Ata şöyle dedi: "Eza" kelimesi, pislik manasınadır. "Eza" kelimesi lügatte bütün hoşa gitmeyen şeyler için kullanılır. Şu ayette de olduğu gibi: **"Sadakalarınızı başa kalkarak ve sadaka verdiğiniz insana eziyet ederek amellerinizi iptal etmeyiniz."**

Misbah kitabında da şöyle dedi: "Eza şey'ü ezen" "Teıbe" babındandır. Pis oldu manasına gelmektedir. Ayette de **"De ki: O, bir rahatsızlıktır."** Yani pisliktir.

Taberi de: Hayız kelimesine "eza" denilmesinin sebebi necaseti, pis olması ve kötü kokusundan dolayıdır dedi.[436]

(فَاعْتَزِلُوا): **"Uzak durunuz"**

İ'tizâl kökünden türeyen bu kelime, bir şeyden uzaklaşmak ve bir köşeye çekilmek anlamındadır. Ayeti kerime de şöyle gelmiştir: **"Ben sizin Allah'tan başka çağırdıklarınızdan uzaklaşıyorum"** Kadınlardan uzaklaşmaktan maksat onlarla cinsi münasebetten uzaklaşmak demektir. Yoksa onlarla oturmaktan ve onlara dokunmaktan uzaklaşmak değildir. Çünkü bunlar caizdir.

(يَطْهُرْنَ): **"Temizleniyorlar"**

"Ta" harfinin hafif okunmasıyla, kadınlardan adet kanının kesilmesine denir. Yathurne kelimesi (yattaherne) şeklinde şedde ile okunursa temizlik (Gusül yaparlar) manasınadır.

(حَرْثٌ): **"Ekin Tarlası"**

Ragıp şöyle dedi: Hars kelimesi, tohumu yere atmak ve yeri ekime hazırlamak manasınadır. "Ma'rus" kelimesi de "Hars" manasındadır. Ayette geldiği gibi: "Şayet ekinlerinizi toplayacaksanız erkenden ekinlerinize gidiniz."

434- Tehzibül Lügat. Sıhhah. Lisanül Arab.

435- Tefsirül Kurtubi. Fethul Kadir Şevkani.

436- Camiul Beyan Taberi.

Cevheri şöyle dedi: "Elhars" ekin "Elharisü" de ekin eken (çiftçi) manasındadır. "Hars" Ekin ekilen yer ve çocuğun geliştiği yer manasındadır.

Ayette mudaf hazfedilmiş yani mana: Ekin ekilen yer veya benzetme yönü itibarıyla kadının ferci yere, nutfe de tohuma, çocuk ise yerden çıkan bitkiye benzetilmiştir. "Hars" kelimesi "Muhteris" manasında yani mübalağa yönü itibarıyla bir şeyin yeri, o şeyin ismi olarak isimlendirilmiştir.[437]

(أَنَّى شِئْتُمْ): **"Nasıl dilerseniz"**

Nasıl isterseniz? Veya hangi şekil üzerine olursa olsun ister önden, ister arkadan veya ayakta veya yan yatarak yeter ki ekin ekilen taraftan olsun demektir.

Taberi dedi ki: İbni Abbas şöyle diyor; "Tarlanıza nasıl dilerseniz öyle varın." Bu ayetin manası: Yani ona önden, arkadan gidiniz yalnız hayızlı iken ve birde dübüründen olmaksızın demektir.

İkrime'den de şöyle rivayet olunmuştur: Nasıl isterse ona öyle gelir ancak Lut kavminin amelini yapmaksızın.

(وَقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ): "Kendiniz için önceden (uygun davranışlarla) hazırlık yapın." Yani: Hayır ve Salih amelleri ahrette size azık olması için önden gönderiniz.

(وَاتَّقُوا اللهَ): **"Allah'tan korkun."** Yani Onun emirlerine sarılmakla ve nehiylerinden uzaklaşmakla azabından korkunuz.

AYETLERİN TOPLU MANASI

Allah *(Celle Celâlühu)* icmâlen şöyle buyurur: Ya Muhammed *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, ay halindeki kadınla cinsi münasebette bulunmanın helal veya haram mı olduğu hususunu soracaklar. Onlara de ki: Kadınların ay halinde iken gelen kanları pistir. O halde iken kadınlarla cinsi münasebette bulunmak, hem sizin için, hem de onlar için eziyettir. Onlardan sakınınız ve kan kesilinceye kadar da yaklaşmayınız. Ay hali kanı kesilen ve temizlenen kadınlarla Allah *(Celle Celâlühu)*'ın yasakladığı yer ve şekilde olan dübürden değil, emrettiği yer ve şekilde çocuğun nesli ve önden olmak şartıyla cinsi münasebette bulununuz. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)*, tövbe eden, kötü fiillerden ve pisliklerden uzaklaşan kullarını sever.

437- Cevheri, Sihhah. Tacul Arus. Tefsir Razi.

Yasağını tekid eden ve kadınlarla cinsi münasebet için helal yolun gerekliliğini beyan eden Allah *(Celle Celâlühu)*, daha sonra: Ey İnsanlar, kadınlar sizin nesil tarlanızdır. Onların rahminde cenin ve çocuk oluşur. Siz kadınlarınızla helal yol olmak şartıyla dilediğiniz gibi cinsi münasebette bulununuz. Yani kadınlarınıza yaklaştığınız zaman tohumunuzu zayi etmeyecek yer olsun buyurur.

İbn Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* bu **hususu**: Sen tohumunu bitecek yere serp cümlesiyle ifade etmiştir.

Ey mümin insanlar, ahiretiniz için salih ameller hazırlayınız. Zira iyilik yapanlar iyiliğiyle, kötülük yapanlarda kötülüğüyle yargılanır.

Ya Muhammed *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, müminleri efendilik ve ikramlarla ikram yurdu olan Cennetteki sonsuz ve devamlı nimetlerle müjdele.[438]

AYETLERİN NÜZUL SEBEBİ

Birinci: Enes bin Malik *(Radıyallahu Anh)*dan gelen rivayete göre: *"Yahudiler ay hali olan kadınlarıyla temizleninceye kadar yemez, içmez hatta bir evde dahi oturmazlardı.[439] Bu durum Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)a sorulunca:* ***"Sana kadınların ay halini sorarlar. De ki: O, bir rahatsızlıktır. Bu sebeple ay halinde olan kadınlardan uzak durun."*** *Ayetleri nazil oldu.*

Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem), ay hali olan kadınlarla cinsi münasebetin dışında onlarla yemelerini, içmelerini evlerde onlarla beraber olmalarını ve her şey yapılabileceğini emretti.

Yahudiler kızarak, Hz. Muhammed (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem), her hususta olduğu gibi, kadınların ay hali konusunda da bize muhalefet ediyor dediler. Yahudilerin bu sözlerini Abbâd bin Bişr (Radıyallahu Anh) ve Useyd bin Hadir, Peygamberimize gelerek haber verdiler. Ve Ya Resulellah (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem), ay hali olan kadınlarımızdan, cinsi münasebetin dışında menfatlene bilir miyiz? dediler. Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)'ın yüzü kızardı. Onun kızdığını zannederken, kendisine hediye edilen sütü, onlara ikram ettiğini gördük. Anladık ki kızmamış."[440]

---

438 İcmali olarak İbn Cerir (Rahımehullah)ın tefsirinden alınmıştır.

439- Onlarla beraber olmazlar bil akis onları tek başlarına bir odada bırakırlar taki hayız hali bitip temizleninceye kadar yaklaşmazlardı.

440- Müslim, Tirmizi.

İkinci: Câbir *(Radıyallahu Anh)*ın rivayetidir: *"Yahudiler, hanımının doğru yoluna arkadan münasebette bulunan kimsenin doğabilecek çocuğu şaşı olur derlerdi. Bunun üzerine:* **"Kadınlarınız sizin için bir tarladır. Tarlanıza nasıl dilerseniz öyle varın."** âyeti nazil oldu.[441]

AYETLERDE VARİD OLAN KIRAAT ÇEŞİTLERİ

Cumhur Kıraat İmamları: (وَلاَ تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهُرْنَ) bu ayeti kerimeyi "Ta" harfinin sükûnu ve "He" harfini ötreli olarak okudular. Hamza ve Kesai ise (ويَطَّهَّرْنَ) "Ta" ve "He" harflerini şeddeli ve üstünlü olarak okudular. Taberani "Ta" harfini şeddeli okumayı tercih etti ve buna göre o'nun manası şöyle olur dedi: Yıkanırlar (gusül yaparlar).[442]

Fahreddin Razi şöyle dedi: Her kim bu kelimeyi hafif okursa onun manası hayız bittiği zaman kadının da hayız dan dolayı gelen kanının yok olması bitmesi demektir. Mana şöyledir: Onlara (Kadınlara) hayız kanı bitinceye kadar yaklaşmayınız. Her kim şeddeli okursa o zaman mana Temizleninceye (Gusül edip yıkanıncaya) kadar (yaklaşmayınız) demektir.[443]

AYETLERDE VARİD OLAN DEĞİŞİK İ'RABLAR

(نِسَآؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ) Ayeti kerimesi ya mübteda veya haberdir. (فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُم) Ayeti kerimesindeki (أَنَّى) kelimesi Arap lügatinde (مِنْ أَيْنَ) (nereden) manasına gelmektedir. Yine başka bir ayeti kerimede (قَالَ يَا مَرْيَمُ أَنَّى لَكِ هَذَا) derken burada "Enne"nin manası: Nereden demektir. Yine bu kelime (كيف) ve (متى) manalarında da kullanılmaktadır.

Örneğin şöyle dersen: "Safir enne şi'te, Veclis enne eredte". Manası: Ne zaman istersen yolculuk yap, Nasıl istersen öyle otur.

Ayeti kerimedeki manası ise: Tarlanıza nasıl isterseniz öyle gelin. İster ayakta, isterseniz oturarak, isterseniz yan yatarak, ancak bazı cahillerinde anladıkları gibi (من أين شئتم) diyerek kadına dübüründen yaklaşılması asla caiz değildir.

Kurtubi şöyle dedi: (أَنَّى شِئْتُم) manası cumhur âlimlere göre hangi yönden yaklaşmak isterseniz, ister ön taraftan, isterseniz arka taraftan

441- Buhari. Tirmizi.

442- Tefsiri Taberi. Tefsiri Kurtubi. Haşiyetü Cemel alel Celaleyn.

443- Fahrrazi, Tefsiri Kebir.

yaklaşınız. (أَنَّى) kelimesini manası birçok yönleri olan bir şeyden ya haber vermek veya soru sormak kastıyla gelir dediler. Bu kelime (كيف), (أين), (متى) kelimelerinden daha umumi olarak kullanılmaktadır. "Enne" kelimesi bu manaların hepsi için de kullanılmaktadır.[444]

AYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİK ve LATİFELER

Birinci latife: Yahudiler ay halindeki kadınlarıyla yeme, içme, aynı evde beraber kalma gibi fiilleri hiç yapmazlardı. Onların halini, pislik ve bir hastalık kabul ederlerdi. Hıristiyanlar ise onların aksine aşırı serbest davranarak ay halindeki hanımlarıyla çok rahat bir şekilde cinsi münasebette bulunurlardı. Bu konuda İslâm orta hali getirdi. *"İlişkiye girmek her şey her şey yapınız."*

İşte bu parlak olan İslam'ın güzelliklerinden ve Müslümanlara emrettiği o iki emrin de ortası olan odur.

İkinci latife: "Mahıd" kelimesi, bizzat kadının ay haline dendiği gibi ay haline vesile olan yere de denir. Örneğin: gece kalma yerine "Mebit", ögle uykusuna yatma yerine "Mekile" denildiği gibi. Âyet, "Mahid" kelimesinin, hayız hali olduğuna işaret eder. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)* "...O, bir ezadır..." cümlesiyle, adet halinin vasıflandırmaktadır. Bu cümle "hayız"ın yerini değil bizzat kendisinin (hayızın) sıfatıdır. Bu görüşü Allame Cessas ifade etti.[445]

Üçüncü latife: İbnü'l Arabî: Bir ilmi münazara meclisinde alim Şâ'şi'den, şöyle duydum: Şayet ayet "La takrab" diyerek "Ra" harfinin üstünlü olmasıyla gelseydi manası: O fiile karışma olurdu. Şayet ayet "La takrub" diyerek "Ra" harfinin ötreli olmasıyla gelseydi manası: Ona yaklaşma olurdu.[446] Ancak ayeti kerime: **"Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın."** İfadesinden kullandığı zaman bu nehyin ifade delalet etti maksat hayız (ay halinde) cinsi münasebette bulunmamaktır.

Dördüncü latife: Taberi'nin, Mücahid'den rivayet ettiğine göre: Kur'an'ı Fatiha'dan başlayıp Kur'an'ın sonuna kadar İbni Abbas'a üç defa okudum. Her âyetin bitiminde onu durduruyor o ayetten anlamını soruyordum. Sora bu, **"Kadınlarınız sizin için bir tarladır."** âyeti gelince İbn Abbas *(Radıyallahu Anh)*, Kureyşliler, Mekke'de iken kadınlarını sırt

444- Kurtubi, Camiul Ahkam.

445- Tefsiri Ahkamul Kur'an , Cessas.

446- Ahkamul Kur'an ,İbn Arabi.

üstü yatırarak önden veya arkadan (dübürden olmamak şartıyla) istedikleri şekilde onlardan lezzet alıyorlardı.

Mekke'den Medine'ye hicret ettikten sonra Medineli kadınlarla evlenenler, diledikleri gibi cinsi münasebette bulundular. Şikayetlenen Medineli kadınlar bu durumu hoş görmediler ve "biz bunun için getirilmeye razı olmadık" dediler. Bu durum Medine'de yayıldı ve ta ki Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* ulaştı, işte bu âyet **"Kadınlarınız sizin için bir tarladır. Tarlanıza nasıl dilerseniz öyle varın."** Nazil oldu. Yani erkek, karısının doğru yolundan dilediği şekilde ister önden, ister arkadan, isterse diz çöküp olarak faydalanabilir. Ancak ekin için çocuğun doğum yeri olmak şartıyla rivayetidir.[447]

Beşinci latife: Allah *(Celle Celâlühu)*, kadının rahmini, tarlaya, erkeğin nutfesini tohuma, doğacak çocuğu, biten bitkiye benzetmiştir. Bu benzetiş, kesinlikle şu durumu açıklıyor ki erkeğin, kadınına yaklaşmasını tek yolu fercidir başka yön asla caiz değildir.

Hakikaten bu konuda Sa'leb de şu şiiri söyledi:

Rahimler bizim ekin ektiğimiz tarlalarımızdır,

Bizim üzerimize orayı ekmek düşer, bitkiyi bitirmek Allah'a aittir.

Kadının rahmini yere, nutfeyi tohuma, çocuğu da yerden çıkan nebatata benzetti.

FIKHİ HÜKÜMLER

Birinci Hüküm: Ay hali olan kadından kaçınılması gereken yer neresidir?

Âlimler, ay hali olan kadından ne kadar kaçınılması gerektiği hususunda birkaç görüşe ayrılmışlardır.

1. İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* ve Abîdet Selmani *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen görüşe göre, ay hali olan kadının bütün vücudundan kaçınılır.

2. Ay hali olan kadının, dizkapağı ile göbeği arasından kaçınılması gerekir. Bu Ebu Hanife ile İmam Malik *(Rahmetullahi Aleyhim)*in mezhebidir.

3. Ay hali olan kadından, cinsi münasebet dışında her türlü faydalanma helaldir. Bu görüşte İmam Şafiî *(Rahmetullahi Aleyh)*inindir.

447- Camiul Beyan Taberi.

Birinci görüşün (İbn Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* ve Abîdet Selmani'nin) **delili:**

Allah *(Celle Celâlühu)*, ay halindeki kadınlardan uzaklaşmayı umumi bir ifade ile emretmiştir, öyleyse kadınların bütüun vücudundan faydalanmak yasaktır. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)*, **"...Hayız zamanında kadınlarınızla cinsi münasebetken ayrılın..."** buyurmuştur.

Kurtubî'ye göre bu görüş: Bu görüş alimlerin görüşlerinin dışında ve şaz görüştür. Her ne kadar ayetin umumi ifadesinden bu anlaşılıyor olsa dahi. Çünkü sabit hadisler, bu görüşün aksinedir. [448]

İkinci görüşün delili:

Ebu Hanife ve İmam Malik *(Rahmetullahi Aleyhim)* Hz. Aişe *(Radıyallahu Anha)*dan rivayet edilen; *"Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)le birlikte bir kabın suyuyla cunuplü iken gusül abdesti alırdık. Ay halim olunca peştemal bağlamamı emreder ve onun üzerinden benden menfaatlenirdi"*[449] hadisi ile Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in Hz. Meymune'den rivayet edilen: *"Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem), ay hali zamanlarında hanımlarından peştemal üzerinden menfaatlenirdi"*[450] hadisidir.

Üçüncü Mezhebin delili:

İmam Şafiî *(Rahmetullahi Aleyh)*, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* in; **"Ay halindeki kadınlarınızdan cinsi münasebetin dışında her bakımdan menfaatlenebilirsiniz"** ve Mesruk'dan rivayet edilen: Hz. Aişe *(Radıyallahu Anha)*ya, ay halindeki kadının neleri helaldir? diye sordum. O'da cinsi münasebet dışındaki her türlü oynama serbesttir dedi.[451]

Diğer bir rivayette Mesruk , Hz. Aişe'nin *(Radıyallahu Anha)* yanına gitti ve Allah *(Celle Celâlühu)*'ın elçisine ve ehli beytine selam olsun diyerek konuşmak için izin istedi. Müsade aldıktan sonra sizden bazı dini meseleleri sormak istiyorum. fakat utanıyorum deyince, Hz. Aişe *(Radıyallahu Anha)*: Ben sizin annenizim, siz de benim evladımsınız dedi. Bunun üzerine O, Ay halindeki kadının, kocasına neleri helaldir? diye sordu. Hz. Aişe *(Radıyallahu Anha)*, cinsi münasebetin dışında bütün uzuvları kocasına helaldir dedi.[452]

448- Camiul Kur'an , Kurtubi.

449- Buhari. Müslim. Tirmizi.

450- Buhari. Müslim. Mübaşeret: Birbirlerine sarılıp oynaşma ve öpme.

451- İbn Cerir Taberi.

452- Camiul Beyan Taberi.

Tercih (Musannifin görüşü): İncelediğimiz delilleri karşılaştırdığımızda ikinci görüş, diğerlerine tercih edilir. İbni Cerir Taberî de bu görüşü tercih etmiştir. İleri sürülen görüşler içersinde doğruya en uygun olan görüş, ay halindeki kadının dizle göbek arası dışındaki bütün vücudu kocasına helaldir diyen görüştür.[453] Çünkü dizle göbek arasından faydalanma, haram olan cinsi münasebete vesile olur ki: Koruluğun etrafında dolaşanın onun içerisine düşmesi yakın olur.

İhtiyatlı olan tehlikeli mıntıkadan kaçınmaktır. Zaten Hz. Aişe *(Radıyallahu Anha)* da, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* peştemal bağlamamı emreder, daha sonra benden her türlü menfaatlenirdi hadisini naklettikten sonra, sizden kim Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* gibi nefsine hakim olduğu gibi nefsine hakim olur?

Diğer taraftan bir meselede Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*den tarihleri bizce bilinmeyen, iki hadis rivayet edilmiş olsa ve bunlardan biri o meselenin helal, diğeri haram olduğunu beyan etse, bizim yapacağımız, o meselenin haram olduğunu beyan eden hadisle amel etmektir. Çünkü usulü fıkıh âlimlerin görüşü budur. Allah *(Celle Celâlühu)*, en iyi bilendir.

İkinci Hüküm: Ay halindeki hanımıyla cinsi münasebette bulunan erkeğin, nasıl bir kefaret vermesi lazımdır?

Ay halindeki bir kadınla cinsi münasebette bulunmanın haram olduğuna tüm İslâm alimleri fetvâ vermişlerdir. Zaten âyetin zahiri, açıkça bunu göstermektedir. Âlimlerin ihtilaf ettiği konu, ay halindeki hanımıyla cinsi münasebette bulunan erkeğin, nasıl bir keffaret vereceği hususudur.

Cumhur: İmamı Malik, Şafiî ve Ebu Hanife *(Rahmetullahi Aleyhim)*aya göre: Ay halindeki karısıyla cinsi münasebette bulunan kimsenin tevbe ve istiğfar etmesi lazım, bundan başka bir şeye gerek yoktur dediler.

İmam Ahmed bin **Hanbel** *(Rahmetullahi Aleyh)***e göre ise:** Mutlaka bir veya yarım altın sadaka vermesi gerekir. Çünkü İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*dan varid olan rivayete göre Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*; *"Ay halindeki hanımıyla cinsi münasebette bulunan kimsenin, bir veya yarım altın sadaka vermesi lazımdır"* buyurdu. [454]

453- Daha önce geçenlerin aynısı.

454- Ashabu Sünen.

Bazı hadis alimleri de: Bir kimse, karısıyla ay halinde iken cinsi munasebette bulunursa bir dinar (altın), ay halinin kesilmesi sırasında bulunursa yarım altın vermesi lazımdır dediler.

Kurtubî bu hususta: Hanımı ay halinde iken cinsi münasebette bulunan bir kimsenin' yalnız tevbe etmesi lazımdır, herhangi bir kefaret vermesi lazım değildir diyen alimlerin görüşünün delili ibn Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*'dan rivayet edilen hadistir. O misli gibi hadisler delil olamaz. (usulu fıkıhta; Zimmeti Beraat, kaidesi vardır).

Üçüncü hüküm: Kadınlarda ay hali, en az ve en çok kaç gündür?

Fıkıh alimleri, kadınlarda ay halinin en az ve en çok kaç gün olacağı hususunda ihtilaf ederek birkaç görüşe ayrılmışlardır.

1. İmamı Azam Ebu Hanife *(Rahmetullahi Aleyh)* ve İmam Sevri *(Rahmetullahi Aleyh)*e göre, ay hali müddeti en az üç, en çok on gündür.

2. İmam Şafiî ve İmam Ahmed bin Hanbel *(Rahmetullahi Aleyhim)*e göre ise, hayız hali zamanı en az bir, en çok on beş gündür.

3. İmam Malik *(Rahmetullahi Aleyh)*in meşhur olan görüşüne göre de, adet hali en az ve en çok şeklinde zamanla ölçülmez. Bu hususta muteber olan. kadının bünyesi ve adetleridir.

Ebu Hanife ve İmam Sevri'nin *(Rahmetullahi Aleyhim)* **delili:** Ebu Emâmete *(Radıyallahu Anh)*dan varit olan rivayete göre; Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, *"Kadında ay halinin müddeti en az üç en çok on gündür"* buyurduğu hadisidir.

Cessâs da: Şayet bu hadis sahih ise, Ondan başka bir yöne hiçbir kimsenin yönelmesi olamaz dedi.

İmam Şafiî ve İmam Ahmed bin Hanbel'in *(Rahmetullahi Aleyhima)* **delili:** Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in (kadınlara hitaben) buyurduğu: *"Siz ömrünüzün yarısında namaz kılmıyorsunuz"* hadisidir. Hadisten anlaşılan, kadınlarda ay hali müddetinin en çok on beş gün olacağıdır. Buna İstinaden ay halinin en çok on beş gün olacağına hükmetmişlerdir. Hadis'te geçen "Şatr" kelimesinin lügat manası: yarım demektir. Bu da hayız günlerinin on beş gün olduğuna delalet ediyor.[455]

(Musannifin Tercihi): Ayette ay hali müddetinin en az ve en çok kaç gün olacağına herhangi bir delâlet yoktur. Yalnız ay halinin zamanı içtihatlarla bilinir.

455- Tefsiri Kebir, Razi. Ahkamul Kur'an , Cessas.

Geniş bilgi için izahat fıkıh kitaplarına dönülür. Deliller ise haberlerde ve eserlerde varid olan hadislerle bilinilir. Oraya dön oradadır. Allah senin işlerini üzerine alandır.

Dördüncü Hüküm: Bir kimsenin, ay halindeki hanımıyla cinsi münasebette bulunması ne zaman helal olur?

"Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın." âyeti, bir kişinin, temizleninceye kadar ay halindeki hanımıyla, cinsi münasebette bulunmasının haram olduğuna delâlet eder. Fakihler, âyette temizlenme sözünden maksadın ne oluğu ve müddetinin ne kadar olacağı hususunda ihtilaf etmişlerdir.

İmamı Azam Ebu Hanife *(Rahmetullahi Aleyh)***e göre:** Temizlenmeden maksat, kanın durmasıdır. Ay hali müddetinin vaktini tamamlayan önce gusül abdesti almayan kadınla, kocasının cinsi münasebette bulunması helaldir.

Eğer ay halinin en çok müddeti olan on gün tamamlandıktan sonra kan kesilirse, gusül etmeden de erkeğin cinsi münasebette bulunması caizdir. Ancak on gün tamamlanmadan kan kesilirse yıkanmadan veya üzerinden bir vakit namaz vakti geçmeden cinsi münasebette bulunması caiz olmaz.

Cumhur (İmam Malik, İmam Şafii ve İmam Ahmed bin Hanbel) **göre ise:** Temizlenmeden maksat, kadının cünüplükten, gusül abdesti alarak kurtulmasıdır, yani adet kanı kesilen kadınla, gusül abdesti almadan, cinsi münasebette bulunması helal değildir.

İmamı Tavus ve Mücâhid'e göre de: Temizlenmeden anlaşılan, adet kan kesilen kadının avret yerini yıkayıp, namaz abdesti gibi abdest alırsa kadınla kocası cinsi münasebette bulunursa helaldir.

Fakihler arasındaki ihtilafın sebebi, şüphesiz Allah *(Celle Celâlühu)*; **"Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın."** âyetidir. Ayette temizlenme kelimesi birincide "Yethurne" şeddesiz, ikincide "Tetahherne" şeddeli şekilde gelmesinden kaynaklanmaktadır. Zira taharet kelimesi fiil olarak "tehure" şeklinde gelirse, insanların müdahalesi olmadan kanın durması ve temizlenmenin yapılmasına denir. Eğer şedde ile "Tetahhere" şeklinde şeddeli olarak gelirse, insanların müdahalesi ile yapılan temizliğe yani gusletmeye denir.

İmamı Azam Ebu Hanife ise: Ayetteki "Hatte Yathurne" kelimesini şeddesiz olarak okunmasından mana: Hayız kanın kesilmesi şeklinde vermiştir. Ayetteki "Fe İze Tetahherne" kelimesini şeddeli olarak okunmasından mananın yine şeddesiz okunması halinde ki gibi mana verilmesinde kullanmıştır.

Cumhura göre: "Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın." Âyetindeki şeddesiz olarak okunan temizlik kelimesini şeddeli olarak mana vermişlerdir. Bu manayı verirken de her iki yerde de Kesai ve Hamza kıraatını delil olarak getirmişlerdir ki o iki kıraatta da temizlik kelimesini bildiren ayet şeddeli olarak okunmuştur.

Âlimler dediler ki: Bizim sözümüzün sahih olduğunun delili Aziz ve Celil olan Allah'ın ayetteki hükmü iki şarta bağlamasıdır:

Birincisi: Kanın kesilmesi: "Hatte Yathurne" Onlardan kan kesilinceye kadar.

İkincisi: Su ile yıkanılması gusl edilmesi: "Fe İza Tetahherne" Onlar yıkanırlarsa. Burada esas gaye ikisinin toplanmasıdır. Aynı bu ayetin misali olan şu ayeti kerimedir: **"Yetimleri deneyiniz ta ki evlilik çağına geldikleri zaman ve onlarda bir olgunluk görürseniz..."** Burada da yetimlerin mallarının kendilerine verilmesi iki şarta bağlanmıştır: Birisi: Evlilik çağına ulaşmaları. İkincisi. Olgunluğun onlarda görülmesi, işte bu iki şartı da içine alması gerekir.

Şüphesiz tercih edilecek görüş ben derim ki: Cumhurun görüşüdür. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)*, hükmü bildirdikten sonra da sebebini de diğer ayetle şöyle açıklıyor:

"... Her halde Allah, hem çok tevbe edenleri sever, hem çok temizlenenleri sever" Bu âyetin zahiri, görünür şekildeki temizliğin ancak suyla olabileceğine işaret eder. Bizim tercih ettiğimiz görüşü, tefsircilerin şeyhi Taberî, Allame İbni Ârâbî[456] ve Şevkâni de tercih etmiştir.

Beşinci Hüküm: Adet halindeki kadının neleri yapması haramdır?

Âlimler, ay halindeki kadının namaz kılması, oruç tutması, Beyt'i tavaf etmesi, camiye girmesi, Kur'an'a el sürmesi, tutması veya okuması ve kocası ile cinsi münasebette bulunmasının temizlenmediği müddetçe haram olduğunda ittifak etmişlerdir. Geniş bilgi izahat fıkıh kitaplarındadır. Deliller bilinmektedir. Orada daha bir çok diğer hükümler vardır.

456- Camiul Beyan Taberi. Ahkamul Kur'an İbn Arabi. Kurtubi. Fethul Kadir, Şevkani.

Onları başka yerde örneklerini verdik. Çünkü onların hükümleri bu ayetlerden çıkartılmıyor. Allah en iyisini bilendir.

AYETLERDEN ÇIKARTILAN DERSLER

Kadınlar ay halinde iken onlardan cinsi münasebetten uzak durmak vaciptir.

Adet kanı kesilen ve temizlenen kadın, kocasına her bakımdan helaldir.

Kadınların doğru yolunun (önleri) dışında, arkadan onlarla cinsi münasebette bulunmak yasaktır. Çünkü orası çocuk doğurma yeri değildir.

Kadından çocuk doğurma yeri olmak şartıyla her türlü faydalanma helaldir.

Allah *(Celle Celâlühu)*'ın emrine muhalefet etmekten kaçınmak, yasaklarını kesinlikle yapmamak lazımdır.

KONUNUN SONU

AYETLERİN İHTİVA ETTİĞİ HİKMETLER

Allah *(Celle Celâlühu)*, kadını insan neslinin çoğalmasına vesile olarak yaratmıştır Ancak hacda ihramlı iken, itikâf yapma esnasında, oruç tutma ve ay hali dışında kendisiyle cinsi münasebette bulunabilmeyi mubah kılmıştır. Kadının ay hali ise, rahminde biriken ve döllenmeyen yumurtaları dışarıya attığı ve görünür bir hastalığa benzediği için onunla cinsi münasebette bulunmak haramdır. Kadın adet halinde iken kocasıyla cinsi münasebette bulunmaya ve ondan zevk almaya, durumu müsait değildir.

Çünkü hayız halinde kadından gelen kan, diğer kanlar gibi değildir. O kötü kokar ve rengi siyaha yakındır. O kanı gören salim tabiatlı bir insanın iğrenmemesi mümkün değildir. Ay halinde iken cinsi münasebette bulunmak, kadın ve erkek için zararlıdır. Nitekim Kur'an'ın, "O, bir rahatsızlıktır." İfadesinden daha veciz ve mucizeli bir buyruk görülemez.

Modern tıpda, ay halindeki kadınla cinsi münasebette bulunmanın bir çok kadın hastalıklarına vesile olacağını özellikle münasebet yoluyla kadın rahmine giden erkek menisinin mikroplu kanlara karışmasıyla rahmin giriş ve çıkış yolunda iltihaplanmanın meydana geleceğini izah eder.

Cinsi münasebetten sonra kadın hamile kalırsa, daha cenin halinde iken çocuk tehlikeli mikropları kapar. Bunun için doktorlar, kadın ay halinde iken erkeklerin cinsi münasebet hususunda ondan uzak durmalarını tavsiye ederler. Modern tıbbın kısa ve olarak aktardığımız bu görüşü de, parlak İslâm'ın bu husustaki teşrîî hikmetine açık bir delildir.

16. DERS

ÇOK YEMİN ETMENİN YASAK OLMASI

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَلَا تَجْعَلُوا اللّٰهَ عُرْضَةً لِاَيْمَانِكُمْ اَنْ تَبَرُّوا وَتَتَّقُوا وَتُصْلِحُوا بَيْنَ النَّاسِۜ وَاللّٰهُ سَم۪يعٌ عَل۪يمٌ ﴿٢٢٤﴾ لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ ف۪ٓي اَيْمَانِكُمْ وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْۜ وَاللّٰهُ غَفُورٌ حَل۪يمٌ ﴿٢٢٥﴾ لِلَّذ۪ينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَٓائِهِمْ تَرَبُّصُ اَرْبَعَةِ اَشْهُرٍۚ فَاِنْ فَٓاؤُ۫ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿٢٢٦﴾ وَاِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَاِنَّ اللّٰهَ سَم۪يعٌ عَل۪يمٌ ﴿٢٢٧﴾

MANASI

224 - Yeminlerinizden dolayı Allah'ı (Onun adını), iyilik etmenize, Ondan sakınmanıza ve insanların arasını düzeltmenize engel kılmayın. Allah işitir ve bilir.

225 - Allah sizi kasıtsız yeminlerinizden sorumlu tutmaz. Lâkin kasıtlı yaptığınız yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutar. Allah Gafûrdur, Halîmdir.

226- Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler, dört ay bekleyebilirler, eğer yeminlerinden dönerlerse, bilsinler ki Allah bağışlar ve merhamet eder.

227 - Şayet boşanmaya kararlı iseler, bilsinler ki Allah şüphesiz işitir ve bilir. (Bakara Suresi)

AYETLERİN KELİME MANASI

(عُرْضَةً): "Engel."

"Urdaten" kelimesi, aynın ötresi ile mani olma anlamındadır. Bir şeye arız olan ve engelleyen her şeye de "Urdaten" denilmiştir. İşte bunu içindir ki buluta da "Arıdatün" engelleyen denilmiştir. Çünkü gökyüzünü

ve güneşi görmekten engelliyor. "İ'terada fülan fülane" denildiği zaman onun yapmak istediğini engelledi demektir.[457]

Ayetin manası: Allah'a yeminlerinizi kendiniz için iyilik yapmaya ve takvalı olmaya bir engel olan sebep kılmayınız. Çünkü sizden birisine bir iyilik yapmak ve iki kişini arasını düzeltmek için çağırıldığınız zaman o kişi der ki ben onu yapmamaya yemin ettim diyerek yeminini sebep gösteriyor.

Razi de şöyle diyor: Burada nehiyden maksat Allah'a *(Celle Celâlühu)* çokça yemin etmeye cür'et etmemektir. Çünkü her kim bir şeyin zikrini çok yaparsa onu kendine engel kılmış olur. Mesela bir adam: Sen beni kendini kınamaya bir engel koydun, diyor.

Şair de şöyle diyor:

"Beni kınayanlar için engel kılmayınız"[458]

Cessas da mana şöyle dedi: İster hak olsun, isterse batıl olsun Allah'ın *(Celle Celâlühu)* ismini her şeye vererek onu bir engel kılmayınız. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)* kendi ismini çokça yemin edilerek buna cüret edilmesinden nehyediyor. İşte yine bunu gibi Allah'a *(Celle Celâlühu)* yemin edilerek iyilik yapmaya, takvalı olmaya ve bir de iki kişinin arasını düzeltme de bir engel kılmayınız.[459]

(لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ): "Allah sizi kasıtsız yeminlerinizden sorumlu tutmaz"

Ragıp şöyle dedi: Lügatte "lağv" kelimesi, itibar edilmeyen söz, yani düşünmeden yapılan konuşma manasınadır. "Laga" kelimesi de aynı manaya geliyor. O serçelerin ve ona benzeyen kuşların ötmelerine de kullanılıyor. Ebu Ubeyde de şöyle bir şiir söyledi:

"Boş ve günah sözlerden uzak..."[460]

İmam Fahrrazi de şöyle dedi: "Ellagvü" Kendisine itibar edilmeyen şey. İster bu söz olsun isterse başka şey olsun. Kuşun lagvı; Onun ötmesidir. Deve yavrularından itibar edilmeyenlere de lagv denilir.[461]

(يُؤْلُونَ): "Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler"

457- Cevher, Sihhah. Tehzibil Lügat Ezheri. Müfredat, Ragıb Esfahani.

458- Tefsir Razi. Kurtubi.

459- Ahkamul Kur'an Cessas.

460- Müfredat, Ragıb Esfahani.

461- Tefsiril Kebir, Razi.

Yani: Yemin ederler. Bu kelimenin masdarı "İlau", ismim "Eliyyetü" Eliyyetü kelimesi ise kasem, yemin ve halif bunların hepsi de bir manaya gelir ki o da yemin etmek manasındadır.

Şair de şöyle dedi:

"Kaside söylememden ayrılmamaya yemin ettim,

Benden sonra o'na bir misal olması için."[462]

Bu "Yü'lû" kelimesinin lügat manasıdır. Ancak fıkıh ıstılahındaki manası ise: Karısıyla cinsi münasebette bulunmamaya yemin etmek anlamınadır.

(تَرَبُّصُ): **"Beklemek"**

"Terebbusu" Kelimesi lügatte bekleme manasınadır. Bir ayette şöyle gelmiştir. **"Kul terabbesu fe inni maakum minel müterabbisun"** Yani manası "(Ey Habibim) de k: Bekleyiniz ben de sizinle beklemekteyim."

Şair de şöyle dedi:

İsteklerin şüphesiyle onu bekle,

Umulur ki bir gün ya boşanılır ya da kocası ölür."[463]

"Terabesu" kelimesi "Eşhur" kelimesine mudaf olmuştur ki bu da masdarın zarfa mudaf oluşunun örneğidir.

(فَآؤُوا): **"Yeminlerinden döndüler"**

Yani: Onlar döndüler. Ayeti Kerime de şöyle gelmiştir: **"Taki Allah'ın emrine dönünceye kadar"** Yani döner. Denildi ki: Bu kelime Öğleden sonra ki gölgeye de kullanılıyor. Çünkü o gölge kısalmaya başladıktan sonra uzamaya başlıyor.

Ferra da şöyle dedi: Araplar da bu kelimeyi şöyle kullanıyorlar: "Fulan Seriul fey'i ve fey'eti" Yani manası: Kızgınlıktan sonra tekrar eski haline dönmesi hızlıdır.[464]

Şair de şöyle dedi:

"Döndü yöneldiği şeyi yerine getirmedi,

Hükmetmediği şey insanın ihtiyacındandır."[465]

462- Cami Ahkamul Kur'an, Kur'tubi.

463- Daha önce geçen kaynak.

464- Tefsiril Kebir, Razi.

465- Kurtubi. Fethul Kadir.

Ayetin manası: Şayet kadınlarla beraber olmamak üzere etmiş oldukları yeminlerinden, yeminin gerektirmiş olduğu zulme girmekten geri dönerlerse Muhakkak ki Allah çok bağışlayan ve çok Merhametlidir.

AYETLERİN TOPLU MANASI

Allah *(Celle Celâlühu)*, icmalen şöyle buyurur: Ey mü'minler, bir hayırlı iş yapmayı terk etmek için Allah' ın *(Celle Celâlühu)* ismiyle yemin etmeyi kendinize delil yapmayınız. Kendisinden hayırlı bir iş, iyilik, iki kişinin arasını düzeltme istenen kimse Allah'a *(Celle Celâlühu)* yemin ettiğim için o işi yapmam demesin. Yemininizi bozarak hayırlı işler yapınız. Bozduğunuz yemin yerine de kefaret veriniz. Allah *(Celle Celâlühu)* ismiyle çok yemin yapmayınız. O mübarek ismi, dünya işlerine alet etmeyiniz. Çok yemin yapmaya kendini alıştıran kimse, hiçbir zaman hayır ve takva sahibi olamaz. Alışkanlığınızdan, kasıtsız olarak fuzuli yere yapmış olduğunuz yeminlerinizden dolayı Allah *(Celle Celâlühu)* sizi sorumlu tutmaz. Yalnız Allah *(Celle Celâlühu)*'ın ismiyle kasıtlı olarak yemin ederseniz, o size azap verir. Allah *(Celle Celâlühu)* bol mağfiret sahibi ve Halim olduğu için kullarına hemen azap vermeyi sevmez.

Kadınlarından uzaklaşmak, terk etmek veya zarar vermek kastıyla onlara yaklaşmayan erkeklerin, dört ay beklemeleri lazımdır. Eğer Allah *(Celle Celâlühu)*'ın emrettiği şekilde kadınlarına tekrar dönerlerse, yemin ederek ailelerinden uzaklaştıkları zaman içinde yaptıkları günah ve kusurları Allah affeder. Onlar, ailelerinden uzaklaşmak için yaptıklarında ısrar eder ve yeminlerini üzerinden de dört ay geçerse, aileleri onlardan boşanmış olur söylediklerinizi, niyet ve işlerinizi işiten ve bilendir.

AYETLERİN NÜZUL SEBEBİ

Âyetin, Abdullah bin Revaha *(Radıyallahu Anh)* ile kayınpederi Beşir İbni Numan *(Radıyallahu Anh)* arasında gecen küçük bir ailevi meseleden dolayı nazil olduğu rivayet edilir. Şöyle ki: Abdullah bin Revaha *(Radıyallahu Anh)*. Kayınpederinin yanına gitmeyeceğine, konuşmayacağına onunla düşmanlarının arasını düzeltmeyeceğine Allah *(Celle Celâlühu)*'ın ismiyie yemin etti. Bu hususta arkadaşları tarafından kendisine bir şey söylendiği zaman. Ben yemin ettim. Yeminimi bozmam helal değildir derdi.

Bunun üzerine. "**Allah'ı yeminlerinizden dolayı, iyilik etmenize (fenalıktan) sakınmanıza, insanların arasını bulmaya engel yapmayın...**" âyeti nazil oldu.[466]

466- Futuhatil İlahiyye alel Celaleyn.

AYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİK ve LATİFELER

Birinci latife: Allah *(Celle Celâlühu)*, çok yemin edenleri, "(Doğruya da eğriye de) **alabildiğine yemin eden ve aşağı olana itaat etme."** ayetiyle zemmetmiştir. Araplar da hiç yemin etmeyen veya az yemin edenleri methederlerdi.

Birçoklarının dediği gibi:

"Yeminleri az olan yeminini muhafaza edendir,

Şayet yemin ederse de onu yerine getirendir."

İmam Fahreddin Râzi bu hususta şöyle der: Yeminleri azaltılmasının hikmeti şudur: Çoğa da olsa, aza da olsa yemin ederek kendisini alıştıran kimsenin, Allah *(Celle Celâlühu)* ismiyle yemin etme hususunda, kalbinde bir korku kalmaz. Yalan yere de çok yemin edebilir: İnsanların Allah *(Celle Celâlühu)*'a kemaliyle tazim yapabilmesi için, Onun isminin her şeyden kıymetli, yüce, olması ve herhangi bir dünya işine alet edilmemesi gerekir.[467]

İkinci latife: Allah *(Celle Celâlühu)* çok yemin etmekten nehyin hikmetini; **"En teberru ve tetteku.."** Yani ayetin manası şöyledir: **"...İyilik etmenize ve sakınmanıza..."** kelimesiyle açıklamıştır.

Şayet denilirse çok yemin etmekten sakınmak iyilik ve takvayı gerektiriyor mu?

Cevap: Her kim Allah'ın *(Celle Celâlühu)* büyüklük ve yüceliğine inanarak, Onun isminin büyüklüğünü dünya istekleri ve hayatın basit işleri için kullanmazsa işte bu en büyük iyilik ve takvalı olmaktır.

Üçüncü latife: İmam Cessâs: Allah *(Celle Celâlühu)* "lağv" kelimesini Kur'an'ın muhtelif âyetlerinde anmıştır. Bu kelime, cümlede kelamın yerine göre çeşitli anlamlar taşır. Mesela bir ayette: **"Orada boş bir laf işitmez"** boş bir laf. Yani Çirkin, fuhuş söz demektir.

Başka bir ayette: **"Onlar, orada,** (Cennette) **ne fahiş** (çirkin) **bir laf, ne de günaha sokacak bir şey işitmezler"** ve diğer ayette: **"Bunlar yaramaz lakırdı(lar) işittikleri zaman ondan yüz çevirdiler..."** âyetinde, yaramaz lakırdı, küfür sözler manasındadır. **"...O'nun** (Kur'an) **hakkında manasız yaygaralar** (gürültüler) **yapın..."** âyetinde, manasız

467- Tefsir Kebir.

yaygara, hiçbir manası olmayan sözler demektir. **"Boş ve kötü lakırdıya rastladıkları vakit..."** âyetinde ise, "lağv" kelimesi boş ve kötü lakırdı, anlamına gelmiştir, demektedir.[468]

Dördüncü latife: İlâ'nın dört ay gibi bir zamanla sınırlandırılmasında ki hikmet; Bu kadın uzaklaşmak terbiye için olduğundan bu zamanın geçmemesi lazımdır. Çünkü bir kadının dört ay gibi bir zamanı erkeksiz geçirmesiyle sabrı tükenir. Daha fazla tahammül edemez. Bundan dolayı İlâ müddeti, dört ayla sınırlandırmıştır.

Rivayet olunur ki: Hz. Ömer bin Hattab *(Radıyallahu Anh)*, bir gece Medine sokaklarında halkın güvenliğini yakından kontrol için dolaşırken bir kadının şöyle bir şiir söylediğini duydu:

"Bu gece o kadar uzadı ki, karanlığı her tarafı kapladı.

Yanımda sevgili eşim olmadığından uyuyamıyorum,

Allah *(Celle Celâlühu)*'a yemin ederim ki. Onun korkusu olmasaydı,

üzerinde uzandığım divan dört tarafından da sallanırdı.

Beni durduran yalnız Allah korkusu ve hayalı olmamdır.

Benim bu durumum kocama olan bağlılığımdandır."

Ertesi gün olduğu zaman, o kadının kocasının nerede olduğunu sordu? Ey Müminlerin emiri sen onu ırak ordusuna gönderdin dediler. Bunun üzerine bir kaç kadın çağırtan Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)*; Bir kadın, kocası olmadan ne kadar sabredebilir? diye sordu, onlar, Bir kadın, kocası olmadan bir veya iki ay sabredebilir. Daha sonra sabrı azalmaya başlar. Dört ay olunca sabrı kalmaz dediler. Bunun üzerine Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)*, erkeklerin savaşta kalma müddetlerini dört aya indirdi. Dört ayı dolduran gazileri geri memleketlerine gönderiyor, onların yerine diğerlerini gönderiyordu.[469]

Kurtubi'ye göre: Bu olay (Hz. Ömer'in bu ictihadı), âyetteki dört aylık İla müddetinin zamanını te'yid eder. En iyisini Allah bilendir.

Beşinci latife: Cahiliyet devrinde ilâ, talak (boşama) kabul edilirdi. Said bin Müseyyeb *(Radıyallahu Anh)* bu hususta: Cahiliyet devrinde bir erkek, hanımını istemediği, sevmediği ve başka bir erkekle evlenmesine gönlü razı olmadığı zaman, yemin eder ve kadını terk ederdi. Bu surette kadını ne boşamış olur, ne de beraber olurdu. Durum askıda kalırdı.

468- Tefsirul Ahkamul Kur'an Cessas.

469- Siretü Ömer, Muhammed Ali Tantavi. Kurtubi. İbn Kesir.

Erkeklerin bunu yapmaktaki maksadı, kadına zarar vermekti. Allah *(Celle Celâlühu)*, bu zulmü ortadan kaldırmak için, erkeğe dört ay gibi bir düşünme müddeti tanıdı. O süre içersinde, erkek dilerse karısına dönebilir, dilerse dört ay tamamlanınca hanımından ayrılmış olurdu diyor.

FIKHİ HÜKÜMLER

Birinci Hüküm: Yemini lagv'dan maksat nedir? Keffareti var mıdır?

"Allah, sizi yeminlerinizdeki lağv'dan dolayı sorumlu tutmaz..," âyeti, "lağv" yemininde günah ve keffaret olmadığına delâlet eder. Fıkıh âlimleri bu yeminin tarif edilişinde ihtilaf ederek bir kaç görüşe ayrılmışlardır.

İmamı Şafii ve **Ahmed** *(Rahmetullahi Aleyhima)*ya göre: Lagv yemini, yemin kastı olmaksızın ağızdan çıkan "vallahi ", sözüne denir. Mesela: Yemin kastı olmaksızın kişinin "vallahi evet", "vallahi hayır" demesi gibi. Bu te'vil ve tarif, Hz. Aişe, İkrime *(Radıyallahu Anhuma)* ve Şâ'bi *(Rahmetullahi Aleyh)* gibi selefden kişilerden nakledilir.

Ebu Hanife ve Malik'e göre ise: Lağv yemini, bir şeyi bildiğini zan ederek yapılan yemindir. Bu görüş, İbn Abbas, Hasan Basri ve Mücahid *(Rahmetullahi Aleyhim)*den nakledilir.

İmam Malik *(Radıyallahu Anh)*, **Muvatta kitabında şöyle der;** **Lağv** yemini hususunda en uygun ve güzel olan görüş, kişinin bir şeyi yakından biliyormuş gibi yemin etmesidir. Fakat bir müddet sonra zannettiği gibi olmadığını görür. İşte bu yemine, kefaret vacib değildir.[470]

Buharı, Hz. Aişe *(Radıyallahu Anha)*dan: **"Allah, sizi yeminlerinizdeki lağv'den dolayı sorumlu tutmaz..."** âyeti, bir kimsenin konuşması sırasında vallahi böyledir veya vallahi böyle değildir demesi üzerine nazil olmuştur rivayotini yapmıştır. Yani konuşma esnasında yemin kastı olmaksızın yapılan yeminlerdir.[471]

Sahih olan, lağv: Kelimesinin, yeminin her iki nevini de kapsadığıdır. İmam Cerir Taberi de *(Rahmetullahi Aleyh)* bu görüşü tercih etmiştir. Zira O, Arap dilinde lağv kelimesi, sevilmeyen her söze ve kasıtsız olarak yapılan her işe de denir. Yaptığı bir işe vallahi ben yapmadım veya yapmadığı bir işe de vallahi ben yaptım diyen kimseden sadır olan yemin, kasıtsızdır. Yine, şu şey vallahi filan adamındır diyen kimse, o şeyin

470- Kurtubi Tefsirnden naklen.

471- Buhari ve Malik.

onun olduğunu biliyor. Şu adam, vallahi filan değildir diyen kişi, biliyor ki o değildir. Vallahi işi yapacağım diyen şahıs, gerçekten o işi yapmak için değil, bir alışkanlık olduğu için yaptığı yemindir. Bu sayılanların hepsi, lağv yemini türleridir. Hiçbirisi için kefaret lazım gelmez.[472]

İkinci Hüküm: İlâ nedir? Fıkhı hükmü nedir?

İla kelimesinin lügat manası daha önce geçti. **Fıkıhta İlâ:** Kişinin ailesiyle dört aydan fazla cinsi münasebette bulunmamak için Allah *(Celle Celâlühu)* ismiyle yemin etmesidir. Bir kimsenin, ailesine vallahi sana yaklaşmayacağım veya seninle cinsi münasebette bulunmayacağımı veya buna benzer sözler demesi gibi.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* **bu hususta şöyle demektedir:** Cahiliyet devrinde ilâ müddeti bir veya iki sene veya daha fazlaydı. Ailelerine kızan cahil kişilerin kastı, eza ve cefa maksadıyla onları terk etmekti. Allah *(Celle Celâlühu)* ise, ilâ edenler için dört aylık bir süreyi, vakit olarak tayin etti. Dört aydan aşağı ilâ, hükmen İlâ olmaz.[473]

Fıkıh âlimlerinin ittifak ettiği konu şudur: Bir kimse, yeminsiz olarak dört aydan fazla ailesini terk ederse, bu ilâ sayılmaz. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)*, **"Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler için..."** buyurmuştur. Yukarıda zikredilen kimse ise yemin etmemiştir. Dolayısıyla onun ailesini terk etmesi yemin olmadığı gibi ailesi ondan boşanmamış olur, kefaret vermesi de gerekmez.

Fıkıh âlimlerinin, kadının kocasından ayrılma müddeti hususunda ise, ihtilaf etmişlerdir. İbn Abbas *(Radıyallahu Anh)*'a göre, yemin ederek karısını dört ay terk eden ve müddetin bitiminde de yemininden dönmeyen kimseden, ailesinden bir talakla boş olur. İmam Azam *(Rahmetullahi Aleyh)* da bu görüştedir.

İmam Malik, İmam Şafiî ve İmam Hanbelî *(Rahmetullahi Aleyhim)*'e göre ise: Dört ay müddetin dolmasıyla kadın kocasından boşanmaz. Ancak hâkim tarafından erkeğe yeminden dönmesi veya karısını boşaması emredilir. Erkek, hâkimin emrini yerine getirmezse, hâkim kendi yetkisiyle boşanma kararı verir.

İmamı Azam *(Rahmetullahi Aleyh)***'in delili:**

Allah *(Celle Celâlühu)*, yeminden dönme zamanını, dört ayla sınırlandırmıştır. Kişi, dört ay dolduğu halde yemininden dönmezse, talaka

472- Cemiul Beyan Taberi.

473- Camiul Ahkamul Kur'an Kurtubi.

azmetmiş ve onu arzu etmiştir. Çünkü azm, kalbi bir şeyin yapılmasına bağlamaktır. Mesela: Ben şu şeye azmettim diyen kimsenin ifadesinden anlaşılan, kişinin, ben kalbimi onun yapılmasına bağladım demektir. İşte, şu ayette de "İn azamut Talaka" yani manası: "**Şayet onların kalpleri ona karar vermişse...** " derken bil fiil boşamayı ayet şart koşmadı.

Cumhurun delili: "Şayet onların kalpleri ona karar vermişse... " âyeti, talakın ancak koca tarafından bilfiil yerine getirileceğine işaret eder. Dört aylık müddetin geçmesi kâfi değildir. Belki o müddet dolduktan sonra, yemin yapan kimse, ya karısını boşar veya yemininden döner.

Şevkani de Fehul Kadir tefsirinde şöyle dedi: Her mezheb ayeti kendi mezhebine mutabık olarak tefsir etti. Lafzın delalet etmediği manayı dahi verdiler. Halbuki ayetin manası açıktır. Allah *(Celle Celâlühu)* müddeti yemin edenler için sınırladı: Yani kişi hanımına dört ay yaklaşmamaya yemin ediyor. Sonra Allah *(Celle Celâlühu)* kullarına onun hükmünü haber veriyor. Yemin eden bu müddetten sonra geri evliliğin devamına dönerse nikâh devam etmektedir. "**Muhakkak ki Allah çok affeden ve çok merhametlidir.**" Yani bu yeminlerden dolayı muahaze etmez. Bilakis onlara acır ve affeder. "**Şayet onların kalpleri ona karar vermişse...** " bu ayetten maksat onlardan bir karar vermeye ve kastetmeye yönelmişlerdir. İşte bunun için ayette "**Muhakkak ki Allah** çok **işitendir.**" ve "**Allah çok bilendir.**" Buyrulmuştur. Ayetin manasının böyle oluşun da asla şek ve şüphe yoktur.[474]

Üçüncü Hüküm: İlâ yeminiyle, kadına zarar vermek şart koşulur mu?

Ebu Hanife, İmam Şafi ve İmam Ahmed *(Rahmetullahi Aleyhim)*'**e göre:** Bir kimse "ilâ" yeminini karısına kızdığı zaman yaptığı gibi, kızmadığı zamanda yapabilir.

İmam Malik *(Rahmetullahi Aleyh)*'**e göre:** Bir kimse İlâ yeminini ancak hanımına kızdığı zaman eza ve cefa için yapar.

İmam Malik *(Rahmetullahi Aleyh)*'**in delili:**

Hz. Ali *(Radıyallahu Anh)*'den rivayet edilmiştir ki: Ailesiyle, çocuğu memeden kesinciye kadar cinsi münasebet yapmayacağına bir kimse yemin etti. Yeminden kast, kadına eza ve cefa değil, çocuğun maslahatı bunu gerektirdiği içindi. Bunun hükmü nedir? diye sorulunca Hz. Ali *(Radıyallahu Anh)*; Yeminden kasıt, hayırlı bir iş içindir. İlâ yemini değildir. İlâ yemini ise ancak kızgınlık zamanı yapılan yemindir buyurdu.[475]

474- Fethul Kadir, Şevkani.

475- İbni Cerir Taberi.

Yine İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*dan varit olan rivayete göre de ilâ yemini, ancak kızgınlık zamanı yapılan yemindir.

Cumhurun delili:

"Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler..." âyetinde, umumi bir ifade vardır. Ailesine kızarak ve çocuğun sıhhatini düşünerek yemin eden kimse, İlâ yemini yapmış sayılır. Çünkü âyetteki ifade, ister zarar vermek kasdıyla olsun isterse çocuğunun maslahatını düşünerek yemin etsin hepsini de kapsamaktadır.

Şâbi'ye göre, dört aya kadar cinsi münasebet yapmaya mani olan yeminlerin hepsi îlâ yeminidir.

İbni Cerir Taberi, cumhurun görüşünü tercih ederek şöyle diyor: Bana göre en uygun olan görüş şudur; Dört aylık süre içersinde cinsi münasebeti yasaklayan yemin, ilâ yeminidir. ilâ yemini yapan kimse, ister kızarak veya isterse razı olarak bunu yapsın ilâ yeminidir.[476]

Dördüncü Hüküm: Ayette geri dönmekten maksat nedir?

Fıkıh âlimleri, **"Eğer yeminlerinden dönerlerse, bilsinler ki Allah bağışlar ve merhamet eder."** âyetindeki dönmeden maksadın, ne olduğu hususunda ihtilâf etmişlerdir.

Bazı fakihlere göre: "Fey" (dönmek)ten maksat, cinsi münasebettir. Yani yeminden sonra şeriatın tayin ettiği süre içersinde ailesiyle cinsi münasebette bulunursa dönmüş sayılır. Bu tarzda dönüş yapmayıp dört aylık müddeti dolduran kimseden, ailesi boşanmış sayılır. Bu görüş, Said bin Cübeyr ve Şâ'bî *(rahimehumallah)*ındır.

Diğer bir kısım fakihlere göre de hastalık, misafirlik ve mahkûmiyet gibi meşru özürleri olmayan adam için, âyetteki "Fey" (dönmek)den maksat, cinsi münasebette bulunmaktır. Şayet hasta, yolcu veya habiste ise diliyle veya kalbiyle döndüm demesi yeterlidir. Bu da cumhur mezhebinin görüşüdür.

Diğer Fıkıhçılara göreyse, âyette "Fey"den maksat, kişinin yaptığım yeminden döndüm demesinin yeterli olacağıdır. Bu da Nehai'nin görüşüdür.[477]

Bu görüşler içersinde en adili, şüphesiz cumhur mezhebinin sahiplerinin görüşüdür. Allah en iyi bilendir.

476- Camiul Beyan İbni Cerir Taberi.

477- Ahkamul Kur'an, Cessas. Taberi, Kurtubi, Ruhul Maani.

AYETLERDEN ÇIKARTILAN DERSLER

Hayırlı ve iyi bir işi terk etmek için yemin etmek, caiz değildir.

Bir işi yapmak için yemin eden kimsenin sonra o işi terk etmesi, kendisi için daha hayırlıysa, yeminine kefaret versin o işi yapsın.

Kasıtsız veya habersiz olarak yemin eden kimsenin, ahirette cezası olmadığı gibi, dünyada da kefareti yoktur.

Ailesine eza ve cefa için edilen yeminler, Allah'ın *(Celle Celâlühu)* aile içersinde tatlı geçininiz emrine aykırıdır.

Ailesinden uzak durma kastıyla yemin eden kimse, Allah *(Celle Celâlühu)*'ın tayin ettiği süre içersinde yemininden dönmezse ailesi, ondan bir talakla boşanmış olur.

KONUNUN SONU

AYETLERİN İHTİVA ETTİĞİ HİKMETLER

İslâm dini, kadınlarla iyi geçinmeyi ve onlara iyilik yapmayı emretmiştir; Her ne şekilde olursa olsun eza ve cefa yapmayı yasaklamıştır. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)*, "...**Onlarla (kadınlarınızla) iyi geçinin. Eğer kendilerinden hoşlanmadıysanız olabilir ki bir şey sizin hoşunuza gitmez de Allah, onda birçok hayır takdir etmiş bulunur**" âyetiyle bunu beyan eder.

Kişinin, "ilâ" yemini yaparak karısını uzun zaman yatağından uzaklaştırması, ancak eza ve cefa maksadıyla yapılır. Ancak kadın, uzaklaşma müddeti içersinde ne kocasından boşanmış, ne de kocasıyla beraber olabilmiştir. Bu ayrılık, onu vicdan azabı içersinde yaşatır. Kadın erkek arasındaki bu olay, âyetteki esaslara aykırı olduğu gibi İslam'ın terbiye kurallarına da aykırıdır. Allah *(Celle Celâlühu)* bu durumu bertaraf etmek için, kadınların kocalarından ayrı yaşayabilme müddetinin en uzunu olan dört aylık zamanı, erkeğe düşünme zamanı olarak tanımış ve müsaade etmiştir. Erkek, bu vakit içersinde yapmış olduğu yemine kefaret vererek, karısına güzel muamelede bulunursa ailesi yine onundur. Ve iyi bir görev yapmıştır. Eğer yeminine kefaret vererek ailesine dönmezlerse ve şekilde ısrarla devam ederlerse, hanımı ondan boşanmış sayılır.

İşte bu parlak İslam'ın hikmetini de gösteriyor ki İslâm, kadınların zulme uğramamalarını, onlara iyilik yapılmasını emreder. Sürdürecekleri mesut hayata, kocalarını da ortak eder.

17. DERS

İSLAMDA BOŞAMANIN MEŞRUİYETİ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيم

وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِاَنْفُسِهِنَّ ثَلٰثَةَ قُرُوٓءٍ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ اَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللّٰهُ فٖيٓ اَرْحَامِهِنَّ اِنْ كُنَّ يُؤْمِنَّ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَبُعُولَتُهُنَّ اَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فٖى ذٰلِكَ اِنْ اَرَادُوٓا اِصْلَاحًا وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذٖى عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ وَاللّٰهُ عَزٖيزٌ حَكٖيمٌ ﴿٢٢٨﴾ اَلطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَاِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ اَوْ تَسْرٖيحٌ بِاِحْسَانٍ وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ اَنْ تَاْخُذُوا مِمَّآ اٰتَيْتُمُوهُنَّ شَيْـًٔا اِلَّآ اَنْ يَخَافَآ اَلَّا يُقٖيمَا حُدُودَ اللّٰهِ فَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا يُقٖيمَا حُدُودَ اللّٰهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فٖيمَا افْتَدَتْ بِهٖ تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّٰهِ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٢٩﴾ فَاِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتّٰى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَاِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَآ اَنْ يَتَرَاجَعَآ اِنْ ظَنَّآ اَنْ يُقٖيمَا حُدُودَ اللّٰهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٢٣٠﴾ وَاِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ فَبَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَاَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ اَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِتَعْتَدُوا وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ وَلَا تَتَّخِذُوٓا اٰيَاتِ اللّٰهِ هُزُوًا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَمَآ اَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُمْ بِهٖ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلٖيمٌ ﴿٢٣١﴾

MANASI

228 - Boşanmış kadınlar, kendi başlarına (evlenmeden) üç ay hali (hayız veya temizlik müddeti) beklerler. Eğer onlar Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanmışlarsa, rahimlerinde Allah'ın yarattığını gizlemeleri kendilerine helâl olmaz. Eger kocalar barışmak isterlerse, bu durumda boşadıkları kadınları geri almaya daha fazla hak sahibidirler. Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları gibi, kadınların da erkekler üzerinde belli hakları vardır. Ancak erkekler, kadınlara göre bir derece üstünlüğe sahiptirler. Allah Azîzdir, hakîmdir.

229 - Boşama iki defadır. Bundan sonrası ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir. Kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şey almanız size helâl olmaz. Ancak erkek ve kadın Allah'ın sınırlarında durup evlilik haklarını tam tatbik edememekten korkarlarsa bu durum müstesna. (Ey müminler!) Siz de karı ile kocanın, Allah'ın sınırlarını, hakkıyla muhafaza etmelerinden kuşkuya düşerseniz, kadinın (erkeğe) fidye vermesinde her iki taraf için de sakınca yoktur. Bu söylenenler Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın onları aşmayın. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa iste onlar zalimlerdir.

230 - Eğer erkek kadını (üçüncü defa) boşarsa, ondan sonra kadın bir başka erkekle evlenmedikçe onu alması kendisine helâl olmaz. Eğer bu kişi de onu boşarsa, (her iki taraf da) Allah'ın sınırlarını muhafaza edeceklerine inandıkları takdirde, yeniden evlenmelerinde beis yoktur. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Allah bunları bilmek, öğrenmek isteyenler için açıklar.

231 - Kadinları boşadığınız ve onlar da bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit ya onları iyilikle tutun yahut iyilikle bırakın. Fakat haksızlık ederek ve zarar vermek için onları nikâh altında tutmayın. Kim bunu yaparsa muhakkak kendine kötülük etmiş olur. Allah'ın âyotlerini eğlenceye almayın. Allah'ın sizin üzerinizdeki nimetini, (size verdiği hidayeti), size öğüt vermek üzere indirdiği Kitabı ve hikmeti hatırlayın. Allah'tan korkun. Bilesiniz ki Allah, her şeyi bilir. (Bakara Suresi)

AYETLERİN KELİME MANASI

(قُرُوءٍ): **" Ay hali (hayız veya temizlik müddeti)"**

(Kur'u) kelimesinin çoğulu olan bu kelime (kar'u) şeklinde de okunur. İki zıt anlamı içeren sözlerden olup hem hayız, hem tuhur (hayızdan temizlenme) manalarına gelir.

Kamusta: "Kur'u"; kelimesinin harekesi üstün ve ötreli olarak okunulur. Hayız, temizlik ve vakit için kullanılan bir kelimedir. Araplar: "Akra'at"; hayız ve temiz oldu derler.

Temizliğin (tuhrun) çoğulu: "Kuru'u", hayzın çoğulu: Akra'u şeklinde gelir.[478]

Aslında "kur'u", toplanmaya denir. Hayız; kadının rahminde biriken kana denir.

Ahfaş şöyle der: "Akra'atil Mer'etü" denildiği zaman; kadın hayız sahibi oldu, "Fe ize hadet" denildiği zaman hayız oldu manasında "Hadet" kelimesi de kullanılır. "Kur'u" kelimesinin hayız manasına geldiğini ifade eden şu hadisi şeriftir: *"Efendimiz, Fatıma binti Ebi Cahşa; hayızlı günlerinde namazım terk et"* "eyyeme akraiki" buyurmuşlardır.

Şair şöyle der:

"O'nun, hayız gören kadının (kanı) hayızı gibi, hayız (kanı) var"[479]

Şair A'şe şöyle der:

"Kadınlarının temizlik günleri kayıp olduklarında,

Onlara izzet miras kalır, yaşayandan da şeref kalır"[480]

(وَبُعُولَتُهُنَّ): **"Kocaları"**

Kocalar kelimesinin çoğuludur. Ayette de: **"Bu benim kocam yaşlıdır"**. Kadına da: "B'al" kelimesi kullanılır. Bunu kamus sahibi ifade etti. "B'al"ın aslı: Efendi ve sahip demektir.

Araplar: Bu devenin "b'al"ı kimdir? Yani sahibi kim demektir.

Manası: İddet müddetinde, boşanmış kadınlar tekrar eşlerine dönmeye daha mustehaktırlar.

478- Kamusul Muhit.

479- Kurtubi, Cessas.

480- Taberi, Ruhu'lMeani.

(دَرَجَةٌ): "Derece"

Yüksek yer manasınadır. Bir ayette de: "Onlar Allah indinde yüksektirler" Araplarda: Merdivene; "Derac" denildiği için, yükseklere çıktığın her şeye de derece denmektedir.

Araplar yolun ortasına; "Medrace" derler, çünkü yol evleri birbirlerine bağlar. Zira: "Derç" kelimesinin aslıda "tave"dir. Yani, bükmek katlamak demektir.

Yine Araplar da bir atasözünde: O, "debden ve dercden" daha yalancıdır yani ölüden ve canlıdan demektir.[481]

(عَزِيزٌ حَكِيمٌ): "Azizdir, Hâkimdir."

Her şeye hâkim olan galip gelen ve her şeyi hikmetle yapan yüce Allah'tır.

(الطَّلَاقُ): "Talak"

Talak: Nikâh akdini çözmek demektir. Başıboş bırakılmış, mera'ya çobansız olarak terk edilmiş bağlanmayan hayvanlara: talik denir. Bu manadan boşanmış kadına aynı kelime kullanılmaktadır. Çünkü nikâhsız olmuştur.[482]

Rağib şöyle der: Talak aslında çözmek ve serbest bırakmak demektir. Deveyi ıtlak ettim demek, onu serbest bıraktım demektir.

Daha sonra istiare yapılarak boşanan kadın için "Tallaktül Mer'ete" Onu serbest bıraktım O da boşanandır, yani Nikâh iplerinden çözdüm şeklinde kullanılmıştır. Yine "Tallakahul Merazu" Yani: Hastalık onu bıraktı manasındadır.

Şair şöyle der:

"Sen onu yavaş yavaş boşa"[483]

(تَسْرِيحٌ): "Serbest bırakmak"

Bir şeyi serbest bırakmaktır. Saçları bir birinden ayırtmak içinde "tesrih" kelimesi kullanılmaktadır.

Araplar: Hayvan "tesrih" oldu derken; Meyveli olan ağaçlardan otlandılar demek istemişlerdir. Bu kelime daha sonrada serbest bırakılan hayvanlar için kullanılan bir ifade olmuştur.

481- Kurtubi.

482- Kurtubi.

483- Müfradet.

Rağib der ki; Talakla bu kelimenin istiare olarak ortak anlamı: Serbest bırakılmaktır. Devenin ipinin çözülmesine her iki kelimede kullanılmaktadır.[484]

(فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ): **"Bekleme müddetlerine ulaştılar"**

Yani; iddet bekleme süresi bitirmeye yaklaştılar. Bundan sonra kocasının onun üzerinde hiçbir hakkında kalmamıştır. Araplar şöyle diyorlar: "Belagal Beledü" oraya (şehre) ulaşmaya yaklaştıkları zaman böyle denir.

Şevkani şöyle der: Buluğ; Bir şeye ulaşmak demektir. Ancak bu kelime, yaklaştı manasına yalnızca karine ile kullanılır nitekim burada da karine hâsıl olmuştur. Nitekim kadın iddetten çıkınca kocası ile her türlü irtibatları da bitmiştir.[485]

(ضِرَارًا): **"Zarar"** Zarar verme kastı.

Kaffel der ki; "Dırar", zarar vermektir. Ayeti kerimede: **"Onlar Mescitleri zarar yeri olarak kullanırlar"** ifadesi; Müminlere zarar vermek için mescitlere girerler demektir. "Madarra" kelimesinin manası ise, tekrardan düşmanlığa dönmek ve aradakı ülfeti kaldırmak demektir.[486]

(تَعْضُلُوهُنَّ): **"Engellemek"**

Kadınların iddetten sonra evlenmelerine mani olmak demektir. Bir işin çıkmaza uğramasına da bu kelime kullanılmaktadır. "Daun udal" kelimesi doktorların çaresini bulamadıkları şiddetli hastalıklar için de kullanmaktadırlar. Araplar için müşkül teşkil eden her iş mudaldır.

İmam Şafii bir şiirinde şöyle der:

"Şayet bana içinden çıkılmaz bir mesele gelse,

Derin bir araştırma ile onu hallederim".[487]

Ezheri'de der ki; Adale kelimesi aslında, devenin yavrusunu doğurmakta zorlandığı zaman kullanılmaktadır. Aynı şekilde tavuk içinde kullanılır.[488]

Ayetin manası: Kadınların iddetten sonra evlenmelerine mani olmayın demektir.

484- Müfredat.

485- Fethu'l Kadir.

486- Tefsiru'l Kebir.

487- Kurtubi.

488- Tehzibulbuleğa; Ezheri.

(أَزْكَى لَكُمْ): "Bu sizin için daha hayırlıdır"

Böyle yapmanız sizin için daha hayırlıdır. "Zeke" kelimesi, büyüyen ve yetişen bitkilerin çok ve bereketli olmasında kullanılır.

AYETLERİN TOPLU MANASI

Yüce Allah şöyle buyurur: "Kocaları tarafından herhangi bir sebepten dolayı boşanan kadınların; rahimlerinin temiz olduğu kesinleşinceye kadar üç temizlik müddeti veya üç ay hali görecek kadar beklemesi lazımdır. Nitekim bu nesep karışıklığı olmaması içinde gereklidir. Kocanın, iddeti dolmadan karısını tekrar kabul edip eş yapması daha uygundur. Dönüşten maksat, kadına zarar vermek değil, aile hayatını güzel inşa etmektir.

Erkekler eşlerine karşı güzel muamelede bulunup onların dertleri ile ilgilenmeleri farzdır. Nasıl ki kadınlar Allah'ın emri ile kocalarına itaat etmek zorundadırlar aynı şekilde de erkeklerin, kadınların üzerinde emretme yetkisi, yedirme, giydirme ve zaruri ihtiyaçlarını karşılamak gibi şeylerden dolayı hakları vardır.

Yüce Allah, iki talakla boşama olduğu takdirde erkeğin, hanımını tekrar alabileceğini beyan etmiştir. Şayet üç talakla boşama gerçekleşirse, hanımının başka bir erkekle evlenmesinden sonra mümkündür. Zira erkek, hanımını üç talakla boşamamışsa tekrar hanımıyla evlenebilir.

Kadınları ile iyi geçinemeyenler onlara zulüm etmesin ve onlarla iyi muamele etsinler veyahutta onları boşasınlar umulur ki ikinci evlilikte mutlu olurlar. **"Şayet ayrılırlarsa Allah her ikisin de kendi zenginliğiyle zengin eder"**

Yüce Allah, boşanırken kadına verilen mihri geri almanızı helal etmez. Çünkü siz onlardan faydalandınız. Ancak kocasıyla geçinemeyen, evliliği sırasında erkekten aldığı mihri kendini boşatmak için geri veren ve kocası da kabul eden kadını, erkeğin boşaması ve mihri almasında veya ayrı bir mal teklif etmesinde ve kocanın da bunu almasında bir günah yoktur.

Daha sonra Rabbimiz, erkeklere, üç talakla boşama gerçekleşirse, hanımının başka bir erkekle evlenmesinden sonra tekrar hanımıyla evlenmesine izin vermiştir. Aynı şekilde Rabbimiz, üç talakla boşanmayan ve eski kocasına dönmek isteyen kadına, yakınlarının mani olmamalarını emretmiştir. Şayet tekrardan birleşmeleri, öncekinden daha güzel ve

yararlı olacaksa ve pişmanlıklarını da belirtmişlerse, velilerin kesinlikle mani olmamaları gerekir.

AYETLERİN NÜZUL SEBEBİ

Cahiliye döneminde talakta belirli bir sayı yoktu. Öyle ki, bir kimse dilediği kadar talak yapabilirdi. Kadının iddet müddeti bitmeye yakın tekrar alırlardı. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Efendimizin zamanında bir kimse, hanımına: Seni ne barındıracağım, ne de boşayacağım deyince, kadın: Nasıl olur? diye sorunca Kocası: Seni boşayacağım, iddet müddetin dolmadan tekrar ric'at edip talakımdan döneceğim dedi. Bunu üzerine kadın Efendimize *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* şikâyeti üzerine Allah *(Celle Celâlühu)*: **Boşama iki defadır. Bundan sonrası ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir"** âyetini indirdi.[489]

İbn Cerîr Taberi, İbni Abbas'tan *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle rivayet eder; Cahiliyet döneminde kadını boşarlar iddet müddeti bitmeye yakın tekrar dönderirler sonra yine boşarlardı. Bu kadınlara zarar vermekten başka bir şey değildi. Bunun üzerine Allah *(Celle Celâlühu)*, **"Eğer erkek kadını boşarsa..."** ayetini indirdi.[490]

Buhari ve Tirmizi'nin Ma'kal bin Yesar'dan *(Radıyallahu Anh)* rivayetidir o şöyle der: Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* zamanında bir Müslümanla kız kardeşimi evlendirdim. Bir müddet sonra kocası, kız kardeşimi bir talakla boşadı. İddet müddeti içerisinde tekrar ricat (çevirmedi) etmedi. İddet müddeti dolduktan sonra kocası ve kız kardeşim tekrardan evlenmek istediler. Kız kardeşimin kocasına ben: "Ey alçak adam, daha önce ikramda bulunarak kız kardeşimle seni evlendirdim. Ancak sen onu boşadın. Yemin ederim ki kız kardeşimi ebediyen sana vermeyeceğim diyerek reddettim. Ancak Yüce Allah biliyor ki, kocanın karısına, onun da kocasına ihtiyacı var dedi. Bunun üzerine, Allah *(Celle Celâlühu)*: **"Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit ya onları iyilikle tutun yahut iyilikle bırakın. Fakat haksızlık ederek ve zarar vermek için onları nikâh altında tutmayın..."** âyetini inzal buyurdu.

Bu emri işiten Ma'kal; Allah'ın *(Celle Celâlühu)* emrine elbette itaat ediyorum, diyerek o adamı çağırıp kız kardeşi ile tekrar evlendirdi.[491]

489- İmam Malik, Muvatta. İmam Şafii, Ümm. Beyhaki, Kurtubi.

490- Taberi. Şevkani.

491- Camiu'l Usûl.

AYETLERDE VARİD OLAN KIRAAT ÇEŞİTLERİ

Cumhur Kıraat İmamları: (ثَلاَثَةَ قُرُوءٍ) Ayeti kerimesini hemzeli okudular. Naf'i ise (ثَلاَثَةَ قُرُوٍّ) Hemze olmaksızın ve "vav" harfini esreli ve şeddeli olarak okudu. Hasan ise (ثَلاَثَةَ قَرْءٍ) "Kaf" harfini üstünlü, "Ra" harfini ise cezimli olarak okudu.[492]

Cumhur Kıraat İmamları şöyle okudu: (إِلاَّ أَن يَخَافَا أَلاَّ يُقِيمَ حُدُودَ اللَّهِ). Hamza ise (إِلاَّ أَن يُخَافَا) "Ya" harfini ötreli olarak meçhul fiil için mebni olarak okudu. Ve "Yüzanne" şeklinde de okunulmuştur.[493]

Cumhur Kıraat İmamları: (وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ يُبَيِّنُهَا) Ayetini "Ya" harfiyle: "Yübeyyinuhellahu" manası olacak şekilde okudular. Asım ise (نُبَيِّنُهَا) "Nun" ile okudu. O "Nun" azamet nunudur.

AYETLERDE VARİD OLAN DEĞİŞİK İ'RABLAR

(وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ) Ayeti kerimesindeki "El Mutallakatü" mübteda, cümleyi fi'liyye Haberdir. (ثَلاَثَةَ قُرُوءٍ) Zarfiyyet üzerine üstünlüdür. Mef'ulü bih hazfedilmiştir. Yani: "Yeterabbesne zevce" koca beklesinler.

(وَلاَ يَحِلُّ لَهُنَّ أَن يَكْتُمْنَ) Ayeti kerimesinde ki "En" ve ondan sonra gelen Te'vili masdar (يَحِلُّ) Kelimesinin failidir. Takdiri şöyledir: "La yehillü lehünne kitmanün" Onlar için gizlemeleri helal olmaz. (مَا) Kelimesi ismi Mevsul "Ellezi" manasındadır. (يَكْتُمْنَ) Kelimesinin de mef'uludür.

(وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ) Ayeti kerimesindeki "Lirriceli" Haberun Mukaddemun. (دَرَجَةٌ) Mubtedun Mueeharun. Nekire ismin car ve mecrurun önüne geçerek Mübteda olması caizdir.

(وَلاَ تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِتَعْتَدُوا) Ayeti kerimesinde ki (ضِرَارًا) kelimesi Mef'ulü Lieclihdir. Yani zarar sebebin den dolayı. Bazı alimler hal ola-

492- Cemiul Beyan. Kurtubi. Fethul Kadir.

493- Camiu Ahkamul Kur'an, Kurtubi. Tefsir Ebussuud.

rak da üstünlü gelmesini caiz gördüler. Yani. (مضارين) manası vererek. (لِتَعْتَدُوا) Kelimesi (ضِرَارًا) Kelimesine taalluk eder (Ona bağlıdır).[494]

AYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİK ve LATİFELER

Birinci latife: (وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ); Asıl manası: "**Boşanan kadınlar, beklerler**" şeklinde ifade edilen bu ayet, haber siygasıyla gelen bir çeşit emirdir. Sanki burada (لِيَتَرَبَّصْنَ) muzari fiilinin başında gizli bir emir lamı vardır. Bu da aslında, bu emri duyar duymaz hemen onun yerine getirilmesi ve acele edilmesini ifade eder.

Keşşaf sahibi şöyle der: Haber sigası ile gelen emirler, tekit ve vurgu ifade etmektedir. Öyle ki, bu emri duyar duymaz hemen onun yerine getirilmesi ve acele edilmesini ifade eder. Bunun duada bir benzeri: Allah sana rahmet etti cümlesidir. Burada rahmetin varlığı kesin olarak bilindiği ve icabetin kesinliği hissi ağır bastığından, sanki rahmet olundu gibi haber sığasında gelir.[495]

İkinci latife: Yüce Allah,"**Kendi başlarına** (evlenmeden) **üç ay hali** (hayız veya temizlik müddeti) **beklerler**" ayetinde; "**Kendi başlarına**" ifadesini kullanırken, "**Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler için, dört ay beklemek vardır**" âyetinde ise, "**beklemek**" kelimesini, "**kendi başlarına**" ifadesiyle kayıtlamamasındaki hikmet nedir?

Cevap: Âyeti kerimede, "**kendi başlarına**" kelimesi; "Enfüs" kelimesinin karşılığı olup, kadınların nefsanî istek ve arzularına karşı, kendi kendilerine sabrederek, iddet beklemelerini ister. Zira kadınlarda yaratılış gereği erkek arzusu çoktur. Allah'ın *(Celle Celâlühu)* emrine uymak üzere bu arzularını kendi kendilerine, nefislerini terbiye için, bu ifade ile emr olunmuşlardır.

Daha önce geçen âyetde erkeklere hitap olunduğundan, böyle bir kayıta; "Enfüs" kelimesinin varlığına ihtiyaç yoktur. Buradaki inceliği iyi düşün.[496]

Üçüncü latife: (إِنْ كُنَّ يُؤْمِنَّ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ) "**Eğer onlar Allah›a ve ahiret gününe gerçekten inanmışlarsa...**" ayeti şart cümlesi olup cevabı mahzuftur. Ancak önceki cümle buna delalet eder. Buradan maksat Mü'min kadınlar olup dışındakiler çıkartmak değildir. Asıl maksat,

494- Ruhul Maani, Alusi.

495- Zamahşeri, Keşşaf.

496- Ebussuud. Fahrrazi.

Mü'min kadınların kalbine korku ve heybet salarak emrin ciddiyetini anlamaları içindir. Bu hitap şekli Araplarca bilinen bir yöntemdir. Zira onlar şöyle der: Mü'min isen babana eziyet etme veya mümin isen insanları kandırma şeklinde bir çeşit nüktedir.

Dördüncü latife: (وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ) **"Eğer kocalar barışmak isterlerse, bu durumda boşadıkları kadınları geri almaya daha fazla hak sahibidirler."**

Fahreddin Razi şöyle der: Bu âyetin hikmeti: İnsan arkadaşı ile beraber olduğu müddetçe, ayrılığın acısını bilmez. Ancak ayrıldıktan sonra onun zorluluğunu anlayabilir. Allah *(Celle Celâlühu)*, talak hakkını bir ile sınırlamış olsaydı dönmeye müsaade etmeseydi, insanlar için özellikle aile hayatı için çok zorluk ve ağır durumlar ortaya çıkardı. Ancak sevgi ve saygı bir müddet ayrılıktan sonra zuhur eder. İşte bundan ötürü Yüce Allah, talak hakkını iki defaya mahsus geri dönmeyi erkeklere müsaade etmiştir. Bu da Yüce Mevla'nın kullarına ne derece rahmetli ve şefkatli olduğu gösterir.[497]

Beşinci latife: (وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ) **"...Kadınların da erkekler üzerinde belli hakları vardır."** Beyan ilminde ilim ehlinin anlayacağı bir gizlilik vardır. Burada: Birinci bölümde ikinci bölümün mananın yakınlığı, ikinci bölümde birinci bölümün mananın yakınlığıyla hazf olmuştur. Sanki ayet şöyle der: O kadınlar için erkekler üzerinde bazı hakları olduğu gibi erkeklerin de kadınları üzerinde hakları vardır.

Âyetteki (لَهُنَّ) ve (عَلَيْهِنَّ) kelimeleri arasında ancak mütemekkin ilim ehlinin anlayacağı bir belagat çeşidi vardır. O da her iki kelime arasında "bedi" ilminden "tibak" hâsıl olmuştur yani; Son iki harfleri aynı gelmiştir. Manası: Rasûlüllâh Efendimiz bu haklardan bazısını veda haccı hutbesinde bildirmiştir: "Dikkat edin, sizin kadınlarınız üzerinde haklarınız olduğu kadar, onlarında sizin üzerinizde hakları vardır. Sizin, onlar üzerindeki haklarınız, evlerinize sevmediğiniz ve istemediğiniz kimseleri almamalarıdır. Veya kocaları evde bulunmadığı zamanlar yabancı bir erkeği eve almamalarıdır.

Dikkat edin, kadınların, erkekleri üzerindeki hakkı ise, onlara güzel elbise ve yiyeceklerini temin etmeleridir"[498]

497- Fahreddin Razi.

498- Tirmizi. Bu hadisin Buhari ve Müslimde benzerleri vardır.

İbni Abbas o şöyle demiştir: Ben eşim, benim için süslendiği gibi, ben de eşim için güzel görünmeyi severim. Çünkü Yüce Allah şöyle buyuruyor: "**...Kadınların da erkekler üzerinde belli hakları vardır.**"[499]

Altıncı latife: Ayeti kerimede zikredilen "derece"den maksat, şeref bakımından bir üstünlük değil, mükellefiyet bakımından bir üstünlüktür. Nisa suresindeki: "**...Erkekler kadınlar üzerine hâkimdirler...**" ayeti de aslında, infak etme ve mesuliyetin erkekler için olduğu haber vermektedir. "**...Şüphesiz Allah nezdinde en şerefliniz takvaca en ileri olanınızdır...**" buyuran Allah *(Celle Celâlühu)*, şerefte üstünlük ölçüsünü takva ile ve Salih ameller ile sınırlamıştır. Nice kadınlar vardır ki, binlerce erkekten daha hayırlıdır. İşte bu, İslam adaletini en bariz bir şekilde izhar eder.

Yedinci latife: İbni Abbas'dan *(Radıyallahu Anhuma)* varit olan rivayete göre: İslâm'da ilk hulu'u (kadının, razı olduğu bir mal veya para vererek, boşama hakkını kocasından satın alması), Sabit bin Kays'ın *(Radıyallahu Anh)* zevcesi[500] yapmıştır. Onun hanımı Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Efendimize gelerek: Ya Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, kocamla benim başım aynı yastıkta toplanmasın dedi. Allah'a *(Celle Celâlühu)* yemin ederim ki, bunu, Onun ahlak ve dininden dolayı değil, yalnız İslam'dan sonra tekrar küfre dönmek ve kâfir olmayı da sevmiyorum. Evimin bahçesinden, kocamın uzaktan birkaç kişiyle geldiğini gördüm. Onların içinde rengi en siyah, boyu hepsinden kısa ve yüzü hepsinden çirkin olarak kocamı gördüm, dedi. Hanımının konuşmasını dinleyen Sabit bin Kays: Ey Allah'ın Resulü *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, malımın en iyisi olan bahçemi mehir olarak ona verdim. Eğer beni istemiyorsa, bahçemi geri verirse boşarım dedi. Bunun üzerine Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* kadına, kocasının sözlerine karşılık ne dediğini sorunca: Evet, boşadığı takdirde bahçesini, dilerse daha fazlasını da veririm, dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* ikisini birbirinden ayırdı.

Sekizinci latife: Allame Ebussuud şöyle der: Ayeti kerimelerde üç yerde zamirle zikredilmesi gerekirken ismu'l Celal lafzı (Allah lafzı) açıkça zikredilmiştir.

499- Fahreddin Razi, Alûsi.

500- İbni Cerir. Buhari'de; Hadiste geçen kadının ismi Cemile binti Abdullah b Ubey'dir.

(أَلاَّ يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ)

(تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ)

(وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ)

Bunun sebebi ise, muhatabın kalbine korku ve heybet salmak içindir. Şayet bu emrin akabinde itaat edilmezse Allah'ın azabı çok yakındır şeklinde bir tehdit ve uyarıdır.[501]

FIKHİ HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Boşanan kadın, hamile kadın ve âdeti olmayan kadınların iddetleri nasıl olmalıdır?

Yüce Allah ayeti kerimesinde, boşanan kadınların iddet beklemesini, "**Boşanmış kadınlar, kendi başlarına** (evlenmeden) **üç ay hali** (hayız veya temizlik müddeti) **beklerler**" buyurarak emretmiştir.

Ayette: "**Boşanmış kadınlar**"dan maksat, baliğ olan, hamile olmayan, adetten kesilmeyen ve kocasıyla cinsi münasebette bulunan kadınlardır. Zira nikâhlı olduğu halde, karı koca arasında cinsi münasebet olmadıysa, kocası tarafından boşanan kadının, iddet beklemesi yoktur. Nitekim Allah *(Celle Celâlühu)* ayette: "**Ey imân edenler, mümin kadınları nikâhlayıp da sonra kendilerine dokunmadan, onları boşadığınız zaman, sizin kadınların üzerlerine sayacağınız bir iddet yoktur...**" buyurmuştur. Boşanan hamile kadının iddeti, doğuma kadardır. Zira Yüce Allah ayette: "...**Hamile kadınların iddetleri ise, doğurunca biter...**" buyurmaktadır.

Ancak hiç adet görmeyenler ile yaşlılıktan dolayı adetten kesilen kadınların iddeti, üç ay beklemektir. Zira Allah *(Celle Celâlühu)*: "**Kadınlarınızdan ay hali görmekten kesilenler ile henüz ay hali görmemiş olanların iddetleri hususunda şüpheye düşerseniz, bilin ki, onların iddet beklemesi üç aydır; gebe olanların iddeti, doğurmaları ile tamamlanır**" buyurmuştur.

Konumuz olan ayetten de anlaşılıyor ki, âyetti kerimede, bir tahsis vardır. Yani iddet, henüz adet görmeyen, yaşlılıktan dolayı adetten kesilen ve hamile olan kadınlara değil, evlenip kocasıyla cinsi münasebette bulunduktan sonra boşanan kadınlar içindir.

501- Tefsir Ebussuud.

İkinci Hüküm: Ayeti kerimedeki, "kuru'" dan maksat nedir?

"Kuru" kelimesi, hem hayız için, hem de temizlenme gibi iki zıt anlam taşıdığını daha önceden açıklamıştık. Âlimler, bu kelimenin iki zıt anlamından, hangisinin kastedildiği hususunda ihtilaf ederek iki görüşe ayrılmışlardır.

İmam Malik ve İmam Şafii'ye göre: Bu kelimesinden maksat, ay halinden temizlenme ve tuhurdur demektir. Nitekim bu görüş İbni Ömer, Ayşe ve Zeyd bin Sabit'in görüşüdür ve İmam Ahmed bin Hanbelî *(Rahmetullahi Aleyhim)*adan da nakledilen iki görüşten biridir.

İmam Ebu Hanife ve İmam Ahmed bin Hanbeli'n diğer bir görüşüne göre: "Kuru" kelimesinden maksat, ay halini yani hayız olmaktır. Bu görüş Ömer, İbni Mesud, Ebu Musa Eş'arî, Ebu Derda ve diğerlerinden rivayet edilmiştir.

İmam Malik ve İmam Şafii'nin delilleri:

Mezheplerinin teyit için getirdikleri delilleri veciz bir şekilde zikrediyoruz:

(ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ) kelimesindeki: "Selâsetün" kelimesinin sonunda, te harfinin olması "Kuru" kelimesinin temizlik günleri olduğunu ifade eder. Sayılar erkek nevinden olursa, sayarken sayıların sonuna "te" harfi eklenir. Eğer dişi ise eklenmez. Bundan da anlaşılıyor ki, kuru kelimesinden maksat, tuhurdur. Tuhur kelimesi aynı zamanda, Arap dilinde müzekker kelimelerdendir.

Şayet bu kelimeden maksat, ay hali kastedilseydi, âyetteki, "selâsetün" kelimesinin, "Selâsün" şeklinde olması lazım gelirdi. Ancak hayız kelimesi müennestir. Bundan da anlaşılıyor ki, sayılar, müzekkerle beraber müennes, müennesle beraber müzekker olarak gelir.

Hz. Ayşe'den şöyle rivayet edilmiştir: "Kuru'nun ne olduğunu bilir misiniz? Kuru temizliktir" buyurdu.

İmam Şafii şöyle der: Kadınlar ay hali ve ondan temizlenmeyi daha iyi bilirler.[502] Allah *(Celle Celâlühu)* şöyle buyurur: **"Kadınları boşayacağınız vakit, iddetlerinde boşayınız..."** zira adette bir olan kadının boşanması, doğru değildir. Hâlbuki âyet, boşama zamanının ancak temizlik zamanında olacağına delâlet eder. O vakit ayetteki, "Kuru" kelimesinden maksat ancak tuhur (temizlik).

502- Fahreddin Razi. İbni Arabi.

İmam Ebu Hanife ve Ahmed Bin Hanbelî'n delilleri:

Mezheplerinin tercih ettiği görüşün teyidi için şu delilleri zikrettiler:

Emredilen iddet'ten maksat, kadın rahminin boş olduğunun bilinmesidir. Bunun içinde temizliği değil, ancak adet görmesi, hayızlı olması delâlet eder.

İmam Ahmed şöyle der: "Kuru"nun temizlik olduğunu söylüyordum. Şimdi ise o görüşümden dönerek, "Kuru"dan maksadın, ay hali yani hayız olduğunu söylüyorum. [503]

Rasulullah'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, Fatma binti Ebi Hübeyş'e, *"Sen namazlarını "Kuru"* (hayızlı) *günlerinde terk et"* buyurduğu hadisidir. Nitekim bu hadisten anlaşılan, "Kuru"nun ay hali olduğudur. Zira adetli ve hayızlı kadının namaz kılması, haramdır. [504]

Efendimiz'in *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*: *"Hamile kadın çocuğunu doğuruncaya, hamile olmayan kadın da adet görüp rahmini temizleyinceye kadar, onlarla cinsi münasebette bulunulmaz"* [505] hadisidir. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, kadın rahminin temizliğinin, ancak hayızla olacağını ifade etmiştir. Âlimler, alınan bir cariye rahminin temiz olmasının hayız görmesiyle olabileceği hususunda icmâ etmişlerdir. Dolayısıyla iddetin dolması için, kadının üç defa ay hali yani hayız görmesi gerekir. Nitekim tüm bunlardan ortak amaç, rahimlerin temiz olduğunun bilinmesidir.

Allah *(Celle Celâlühu)*, ayları, iddet beklemekte hayız yerine saymıştır. Zira iddet müddetinin temizlik olmayıp, adet ve hayız olduğuna, "**Kadınlarınızdan ay hali görmekten kesilenler ile henüz ay hali görmemiş olanların iddetleri hususunda şüpheye düşerseniz, bilin ki, onların iddet beklemesi üç aydır; hamile olanların iddeti, doğurmaları ile tamamlanır**" ayeti delildir. Bu delil, Hanefilerin en kuvvetli delillerinden sayılır.

Şayet iddeti adet olarak kabul ettiğimizde, onun üç tam "Kuru" (hayız) ve temizlik olacağı kesinleşir. Nitekim boşanan bir kadının iddeti, ancak üç adet olup temizlendikten sonra biter. Eğer biz iddeti, üç temizlik ile itibar etsek, bu durumda, karısını temizliğin bitimine ya-

---

503- İbn Cevzi.

504- İmam Dâru Gutni.

505- Ebu Davud, Cessas, Camiu'l Usul.

kın ve adetten önce boşarsa üç tuhur'un (temiz günlerin) ikisi tamam, üçüncüsü az olur. Bu görüşümüzde delil olarak diğerlerinden daha kuvvetli olur. [506]

Tercih: İkinci görüşün (Hanefi ve Hanbelî) Mezhebi daha tercih edilen bir görüştür. Çünkü sahih hadisler onların mezheplerini teyit eder. Sahih görüş: iddetten maksadın, rahmin temiz olduğunu bilmek ise bu da ancak hayızla bilinir, tuhurla değil.

İbni Kayyım da; Zadü'l Meâd isimli eserinde, bu görüşü tercih etmiştir. Nitekim O şöyle der; "Kuru" kelimesi dinde, tuhur yerine değil, hayız yerine kullanılmıştır. Zira ayetleri Hz. Peygambere göre yorumlamak lazımdır. Çünkü Efendimiz *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, müstehâzeli (devamlı adeti) olan bir kadına; *"Sen namazlarını Kuru* (hayızlı) *günlerinde terk et"* buyrukları, Kur'a'nın tefsiri olmuştur. İki ayrı mana taşıyan bu kelime, Kur'an ve hadiste görüldüğü zaman, Kur'an'ın diğer âyetlerine bakılarak hangi anlamda kullanılmışsa o iki ayrı manayı ifade eden müşterek kelimeyi de, o anlamda te'vil etmek gerekir. Şayet O kelime, diğer lügatçilerin yanında değişik anlamda da kullanılsa, yine Kur'an'a bakmak ve Şârî (Hz. Peygamber), "Kuru" kelimesini hangi anlamda kullanmışsa ona uyulur.

Bu manaya âyetin siyakı da işaret eder. Nitekim Allah *(Celle Celâlühu)* ayette: "**...Allah'ın kendi rahimlerinde yarattığını** (söylemeyerek) **gizlemeleri onlara helal olmaz...**" buyurmuştur. Bu da ancak adetle olur. Bütün müfessirlere göre "Kuru"dan maksat, adet zamanıdır. Allah *(Celle Celâlühu)*: "**Kadınlarınızdan ay hali görmekten kesilenler ile henüz ay hali görmemiş olanların iddetleri hususunda şüpheye düşerseniz, bilin ki, onların iddet beklemesi üç aydır...**" âyetin de, her ayı bir adet karşılığında zikretmiştir. Burada da hüküm olan iddeti de temizliğe değil, hayız görmeye bağlamıştır. Yine Allah *(Celle Celâlühu)* bir başka yerde: "**Kadınları boşayacağınız vakit, iddetlerinde boşayınız...**" âyetinde de aslında: Kadınları iddet günlerinde değil, iddetleri başlamadan önce boşayınız, buyurmuştur. Nitekim talak temiz iken yapıldığından ondan sonra gelecek olan ancak adet vaktidir. Bir temizliğin peşinden diğer bir temizlik gelmez. Ancak temizlikten sonra onu karşılayacak olan, hayızdır. [507]

506- Cessâs, İbn Arabi, Zamahşeri.

507- İbni Kayyım; Zadu'l Mead.

Üçüncü Hüküm: "Eğer onlar Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanmışlarsa, rahimlerinde Allah'ın yarattığını gizlemeleri kendilerine helâl olmaz." Âyetinin anlamı nedir?

Müfessirler bu âyetin tefsiri hakkında ihtilaf ederek değişik görüşlere ayrılmışlardır.

Bazı âlimlere göre: Ayette, "...rahimlerinde Allah'ın yarattığını...' cümlesinden maksat, hamileliktir. Bu da Ömer, İbni Abbas ve Mücahidin görüşüdür.

Bazı âlimlere göre ise: Ayetteki bu cümleden murat, Hayız (adet) halidir. Bu da İkrime, Nehâî ve Zührî'nin görüşüdür.

Diğer bazı âlimler de, âyetteki bu cümleden amaç, hamilelikle beraber, Hayız (adet) halidir. Bu da İbni Ömer'in görüşüdür. İbni Arabî de bu görüşü tercih etmiştir.

Nitekim İbni Arabî şöyle der: Sahih olan üçüncü olarak zikredilen görüştür. Çünkü hamilelikle beraber, hayız (adet) halidir. Allah, rahimlerini kadınlara emanet etmiştir. Onların rahimleri hususunda söyleyecekleri sözleri doğru kabul edilir. Kadın haber vermezse, rahminde ne olduğunu kimse bilemez. Şayet insanlar arasında yalan konuştukları bilinmedikçe, kadınların rahimleri hakkında söyleyecekleri sözlerin geçerliliğinde âlimler ittifak etmişlerdir. [508]

Ben derim ki:

Allah *(Celle Celâlühu)*, kadınların rahimlerinde olanı gizlemelerini kesinlikle onlara haram kılmıştır. Zira talakla ailesinden ayrılan erkeğin, tekrar hanımını alabilmesi, neseb temizliği ve kadın rahmi ile alakalıdır.

Bazen (boşanmış) hamile bir kadın iddetinin bittiğini iddia ederek ikinci bir erkekle evlendiğinde, nesepler karışır. İlk koca ric'at hakkından da mahrum kalır. Bundan dolayı Allah *(Celle Celâlühu)*, kadınların rahimlerinde olanı gizlemelerini haram kılmıştır.

Dördüncü Hüküm: Bu ayet, kocasından ayrılan bütün kadınlar hakkında umumi midir?

(وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ) **"Boşanmış kadınlar, kendi başlarına (evlenmeden) üç ay hali (hayız veya temizlik müddeti) beklerler."** Bu ayeti kerime, hem ric'i (geri dönüşü mümkün olan) talak ve hem de bâin talakla ayrılan kadınlar için iddet bekleme konusunda umumi bir emirdir.

508- İbni Arabi.

Ancak, (وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ) **"...Eğer kocalar barışmak isterlerse, bu durumda boşadıkları kadınları geri almaya daha fazla hak sahibidirler."** âyeti, bâin talakla ayrılan kadınlar için değil. Yalnızca ric'i talak ile ayrılan kadınlara aittir. Çünkü bâin talakla tamamen boşandıklarından, kendilerine maliktirler. Artık kocalarının onlar üzerinde hiçbir hakkı yoktur.

İbni Kesir bu hususta şöyle der; Bu âyet, yalnız bir veya iki talakla ric'ıyyet boşanan kadınlar hakkındadır. Çünkü âyetin nazil olduğu sırada üç talakla ayrılmak yoktu. Bir kimse, karısını yüz defa da boşasa yine geri alabilirdi. Ancak Yüce Allah üç talakta ayrılmayı emretmiş bunun üzerine insanlar kendi aralarında; ric'i veya bâin talaklar şeklinde isimlendirme yapmışlardır. [509]

Beşinci Hüküm: Ricî talakın hükmü nedir?

Allah *(Celle Celâlühu)*, ric'i talağı erkeğin, tekrardan nikâh tazelemeden, mehir vermeden ve rızasını almadan, iddeti bitmeden önce karısını almasını mubah kılmıştır. Zira Rabbimiz, erkeklere ricat hakkını; **"...Eğer kocalar barışmak isterlerse, bu durumda boşadıkları kadınları geri almaya daha fazla hak sahibidirler"** âyetiyle, bu hakkı iddet müddeti içinde tanımıştır. Erkek dönme hakkını, iddet müddeti içinde kullanırsa, kadının rızasını alma, velisine haber verme veya şahit getirmeye lüzum yoktur. Yalnız kadının, erkeğin ricatını inkâr edebilme ihtimaline karşı dönüşün iki şahit huzurunda yapılması müstehabtır.

Ricat, söz ile yani; karımı, tekrar nikâhıma aldım, demek suretiyle sahih olduğu gibi, fiil ile de; öpme, sarılma, cinsi münasebette bulunma şeklinde olur. Bu görüş İmam Ebu Hanife ve İmam Malik göredir.

İmam Şafii'ye göre de: Ricat, ancak sarih bir ifade ile olur. Ailemi, tekrar nikâhıma aldım demek veya cinsi münasebet ve diğer fiillerle ricat olmaz. Çünkü talak, nikâhı tamamen ortadan kaldırır.

Şevkâni, bununla ilgili olarak şöyle der: (İmam Ebu Hanife ve İmam Malik)'in mezheplerin birinci görüşü doğru olandır. Nitekim iddet müddeti, erkeğin bir seçim yapacağı zaman süresidir. Bu tercih ise söz veya fiille olabilir. Nitekim Allah'ın *(Celle Celâlühu)*, **"...Eğer kocalar barışmak isterlerse, bu durumda boşadıkları kadınları geri almaya daha fazla hak sahibidirler"** âyeti ile; Bir sahabenin karısını ricî talak ile

509- İbn Kesir.

boşadığını duyan Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, sahabelere; *"Ona karısını geri almasını söyleyiniz"*, hadisinde, ricat'ın fiilen yapılabildiği görülüyor. Zikredilen âyet ve hadiste, ricatın yalnız sözle yapılacağına dair bir hususi ifade yoktur. Ricat, yalnız söz ile yapılır, diyen kimsenin, iddiasını ispat etmesi gerekir.[510]

Altıncı Hüküm: Bir cümlede üç talakla boşayan bir kimse, üç talak mı, yoksa bir talak mı boşamış sayılır?

(اَلطَّلاَقُ مَرَّتَانِ) "**Boşama iki defadır**" âyeti, boşamanın ayrı ayrı talaklar ile yapılmasına delalet eder.

Âlimler üç talakı ifade eden bir cümle ile üç talakın mı yoksa bir talakın mı meydana geleceği hususunda ihtilaf etmişlerdir.

Sahabelerin hepsi, tabiinler ve ehl-i sünnetin dört mezhep müctehitleri: Üç talakı ifade eden bir cümle ile üç talakın da meydana geleceğine hükmetmişlerdir. Ancak ayetten anladıklarına binaen bir defada, üç talakla boşamayı bazıları haram, bazısı da mekruh saymıştır.

Bazı Zahiri mezhebi âlimlerine göre: Üç talakı ifade eden bir cümle, üç talakı ifade etse dahi, bir talak sayılır. Bu da İmamı Tavus, İbni Teymiye ve İmamiyye mezhebinin görüşüdür.

Bazıları aile hayatının maslahatı adına (sanki yüce İslam bu maslahatı görememiş gibi) bu fetvaları kullanırlar.

Cumhurûn (sahabe, tabiin ve ehl-i sünnetin dört mezhep müçtehitlerinin) **delilleri:**

Bunlar üç talakı ifade eden bir cümle ile üç talakın meydana geleceğine hükmederek şunları söylemişlerdir:

Allah *(Celle Celâlühu)*, talaka (boşamaya) bir sınırlama getirmiştir. Talakın birer birer yapılması gerektiğini insanlara bildiren Yüce Allah bir veya iki talakla karılarından ayrılan erkeklerin, tekrar aileleriyle birleşmek istediklerinde, ricat hakkı tanımıştır. Bu da, ricat hakkının zayi edilmemesi için, Allah'tan bir ruhsattır. Bir kimse, bu ruhsatı aşarak üç talakla karısından ayrılırsa, üç talak da meydana gelmiş ve dönüşü olmayan bir şekilde boşanmış olurlar.

Bir ve iki talakta, erkeğin ailesini tekrar yanına alma ruhsatı varken, üçüncü kez talakı telaffuz edince ailesi ondan tamamen boş olur. Erkek isterse hakkını birer birer, isterse de tümünü bir anda kullanabilir.

510- Şevkani; Neylü'l Evtâr.

Çünkü İslâm, erkeği bu konuda uyarmış ve maslahatına en uygun olanları bildirmiştir. Eğer erkek haddi aşıp, üç talakla eşinden ayrılıp da yeni bir evlilik geçirmeden, tekrar eski eşine dönmesi (icmâ ile) haramdır.

Bir kimse, İbni Abbas'a, "karısından üç talakla ayrıldığını anlatınca" İbni Abbas sükût etti. (Talebelerinden) imamı Mücahid şöyle dedi: İbni Abbas'ın bu sükûtundan, bir talak sayarak onu ricat ettirip ailesine döndüreceğini zannettim. Fakat İbni Abbas, az sonra başını kaldırarak: Siz, ahmaklaşıp ailenizi üç talakla boşadıktan sonra bana gelerek: İbni Abbas, İbni Abbas, bana çare bulunuz diyorsunuz. Bilmiyor musunuz ki Allah *(Celle Celâlühu)* "**...Kim Allah'tan korkarsa (Allah) ona bir çıkış (kurtuluş) yeri ihsan eder**" buyurmuştur. Sen, Allah'tan *(Celle Celâlühu)* korkmadın ey adam. Ben de, sana bir çıkış yolu bulamam. Sen böyle yapmakla Allah'a *(Celle Celâlühu)* isyan ettin. Karın da senden tamamen boş oldu, dedi. [511]

Sahabelerin icmâsıdır. Hz. Ömer: *(Radıyallahu Anh)* Bir gün üç talak birden söyleyerek karısından ayrılan bir kimsenin durumunu dinleyince: "Üç talak meydana geldiği için eşin, senden tamamen ayrılmış olur", hükmünü vermiştir. Bütün Sahabelerin ittifakla, Hz. Ömer'in *(Radıyallahu Anh)* bu görüş ve fetvasını kabul etmeleri ve ona itiraz etmemeleri bu meselenin icmâ olduğuna delalet eder.

Sahihi Buhari'de, şu âyetinin tefsiri hususunda, (الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ) "**Boşama iki defadır. Bundan sonrası, ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir**" üç talakın bir cümlede meydana geleceğine dair bir bab/konu ayırmıştır. Bu da işaret ediyor ki talakın bir veya iki defa yapılmasında geniş bir ruhsat vardır. Bir kimse, bu geniş ruhsattan yararlanmayarak, üç talaktan meydana gelen bir cümle ile eşini ayırırsa, tamamen boşanmış olur. [512]

İkinci Grubun (Zahirî mezhebinin bazı âlimleri, İmamı Tavus, İmamiyye mezhebi ve İbni Teymiye'nin) **delilleri:**

Üç talakın yalnız bir talak sayılacağı görüşünde olanlar, İmam Ahmed bin Hanbel ile Müslim'in Tavus'tan, Onun da İbni Abbas'dan rivayet ettiği hadis ile görüşlerini bildirirler: Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'in hilafetinin ilk iki yılında, üç talak bir defada ifade edilse de bir talak sayılırdı.

511- İmam Malik; Muvatta'a, Ebu Davud, Cessas.

512- Sahih Buhari, İbn Arabi; Camiu'l Ahkamü'l Kuran.

Hz. Ömer b. Hattab; İnsanlar geri dönüşü mümkün olan talakla eşlerine dönme hususunda ruhsatları varken onlar, acele ettiler. Biz de onların acele etmelerini (bir defada üç talaklarının) kabul ettik (ve üç olarak saydık)[513] der.

Delillerine şu şekilde devam ettiler: Allah *(Celle Celâlühu)*, **"Talak, iki defadır"** âyetiyle ikiye ayırmıştır. Öyle ki, bir erkek karısından bir talakta ayrılıp, daha sonra ikinci bir talakla da ayrılabilecektir. Öyle ise ikiye ayrılan talak, bir defa da üç defa yapılması doğru değildir.

Li'an da böyledir birbirinden ayırması lazımdır. Bir kimse: Allah'ın varlığına iman ederek, dört defa "şehadet ederim ki, doğrulardanım", cümlesi bir şehadet sayıldığı gibi, "ailemden üç talakla ayrılıyorum", cümlesi de bir talak sayılır.

Aynı şekilde: "Zina yaptığımı dört defa itiraf ederim" cümlesi bir defa kabul edilir. Zira Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, *"Namazlardan sonra herkes otuz üç defa tesbih, hamd ve tekbir getirsin"* tavsiyesinde bulunmuştur. Bir kimse otuz üç defa "Sübhanallah" demeyipte, bir cümlede otuz üç kere "Sübhanallah" derse, bir defa "Sübhanallah" sayılır. Ancak ayrı ayrı yapılması ile Allah'ın emrini yerine getirmiş olur.

İbn Kayyım *(Rahmetullahi Aleyh)* "A'lâmu'l Muvaki'în" isimli eserinde, bu meseleden geniş izahat vererek, hocası İbni Teymiyye'nin görüşünü kuvvetlendirmiştir. Bunu Şevkani de yaparak Cumhurun delillerine reddiye yapmışlardır.

Musannif/Ben derim ki: Bu ikinci kısmın (Zahiri mezhebinin bazı âlimleri, İmamiyye Mezhebi, Tavus ve İbni Teymiyye'nin delilleri), Cumhurun görüşlerinden daha kuvvetli değildir. Yalnızca Sahabelerin icmâ'ı, bu konuda delil olarak yeter.

Bizler bu inanca sahip çıkarak Allah'a da bu şekilde ibadet ederiz. Sahabeler, ehli-i sünnetin ve mezhep imamlarının icmâsına muhalefet etmek kolay değildir.[514]

Allâme Kurtubi'nin "Cami Ahkâmul Kur'an" isimli eserinden şunların nakletmeyi uygun görüyoruz.

Fetva âlimleri, üç talakı kapsayan bir cümle ile üç talakın meydana geleceği hususunda ittifak etmişlerdir. Bu da cumhurunun görüşüdür.

513- Sahihi Müslim, Ebu Davud, Kurtubi Tefsiri, Şevkani; Fethü'l Kadir.

514- Usul'u Fıkıh kaidesi olarak; malum bir icmâya muhalif olmak ittifakla bid'at ve sapıklıktır. Hele de bu icmâ kat'i ise küfre kadar tehlike arzetmektedir. (Çeviren).

Tavus ile Zahiri Mezhebinin bazı âlimleri: Bir kimse, karısından üç talakı, bir cümle ile ayrılmaya kalksa, bu üç talak değil, bir talak olur, fetva verdiklerinden dolayı, cumhur ulemaya zıt görüşlü oldular. Davudu Zahiri'nin dahi, üç talak sayılır dediği rivayet edilir.

Cumhur ve ehlî sünnetin imamları, üç talakı ifade eden bir cümle ile üç talakında meydana geleceği hususunda ittifak etmişlerdir. Bir kimsenin üç talakı, bir cümlede veya aralıklı olarak, birkaç cümlede ifade etmesinin, aynı olduğunu beyan etmişlerdir.

Üç talakı kapsayan bir cümle ancak bir talak sayılır diyenler görüşlerini üç hadisi delil gösteririler.

Tavus'un, Ebi Sahbe ve İkrime'nin İbni Abbas'dan rivayet ettiği hadistir.

İbni Ömer, ailesinden üç talakla ayrılınca, Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* üç talakı bir talak sayıp, ailesini ricat ederek geri almasını emrettiği hadistir.

Rükâne, ailesini üç talakla ayırdığı halde, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Ona eşini ricat ederek geri almasını emrettiği hadistir. Ricat ancak talakın bir olmasını gerektir.

İmam Tahâvî naklettikleri bu üç hadise şu cevabı verir: Said Bin Cübeyr, Mücahid ve Atâ'dan rivayet ettiğine göre İbni Abbas, karısından ayrılan bir kimseye: Karınızı üç talakla boşadığınızdan Allah'a asi oldunuz. Karınız sizden tamamen ayrılmıştır, tekrar onunla nikâhlanamazsınız. Ancak o kadın başka bir kocaya varırsa o zaman sen o kadına nikâh kıyabilirsiniz dedi. İbni Abbas'ın bu görüşü, sahabelerin icmâsına en uygun olduğu gibi, Tavus ve diğerinin İbni Abbas'dan yaptığı rivayetin de, zayıf olduğuna delalet eder.[515] Zira İbni Abbas gibi birisinin hiçbir yerde, sahabelerin icmâsına muhalefet ederek kendi görüşüyle fetva ve hüküm verdiği görülmemiştir.

İmam İbni Abdü'l ber şöyle der: Tavus'un, İbni Abbas'tan rivayeti büyük bir yanlıştır. Nitekim Şam, Irak, Hicaz, şark ve garp fakihlerinden hiç biri onun bu rivayetiyle kesinlikle amel etmemiştir.

515- Tavus'un rivayetinden kastedilen Ebu Davud ve Nesaî'de rivayet edilen Sahben İbni Abbas'a: Sen biliyor musun Rasûlüllâh (sav) zamanında ve Ebubekir ve Ömer'in emirliğinin ilk yıllarında üç talakla boşamak bir kabul ediliyordu? İbni Abbas da evet dedi.

Bâcî ise şöyle der: Tavus'un, İbni Abbas'tan rivayeti doğru kabul edilse dahi, o, fetvasından dönerek sahabelerin icmâsına kabul etmiştir. Bizim bu konudaki delilimiz, kıyas yoluyladır. Çünkü İbni Abbas'a gelen kişi, karısını üç talakla boşadığından, kendisine malik ve konuşmasını da talak niyetiyle yaptığından üç talak kabul edilmiştir.

İbni Ömer'in hayız halinde iken eşini üç talakla ayırması üzerine Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Hz. Ömer'e: *"Oğluna eşini ric'at etmesini emret"* buyurdu, hadisini, İmam Dârakutnî redderek şöyle demiştir: Bu hadisin bütün ravileri Şii'lerdendir. Hadisin gerçeği ise, Nâfi'den rivayet edilen şu şekildir. Abdullah bin Ömer, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* zamanında adet gören hanımını bir talakla ayırdı. Hz. Ömer'in bu meseleyi sorması üzerine Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* geri ric'at yapmasını emretti.[516]

Rükanenin ric'at ettirmesiyle ilgili hadisin senetleri birbirinden kopuk (munkati'), isnatları yanlış olduğundan (mudtarip) olup, kabul edilmemiştir.

Ancak, bu hadis hakkında (muhaddislerin) tespiti şudur: Rükâne, eşini kesinlikle boşadığını söyleyip daha sonra da Rasûlüllâh'a *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* gelmiştir. Rasûlüllâh da *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* ona yemin ettirip, kesinlikle boşadığından neyi kastettiğini sorunca, o da bir talakla ayrıldığını haber vermiştir. Bunun üzerine Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, kadını eşine ricat ettirmiştir.[517]

Bu hadiste hem isim ve hem de fiilde ittirab (doğru rivayetlere muhalif) olduğundan kesinlikle hüccet olarak kabul görülmemiştir.[518]

Özet olarak: Cumhur'un görüşü en kuvvetli delildir. Hüccet bakımından en sağlıklı olanıdır. Özellikle de bu hüküm sahabenin ittifak ve icmasıyla teyit edilip Müçtehitlerin kabul gördüğü delil olmuştur. Allah *(Celle Celâlühu)*, en iyi bilendir.

516- Müslim, Ebu Davud ve Nesai.

517- Darekutni'nin Süneninde rivayet ettiği hadis: Rukane hanımı Süheymetül Müzeniyi boşadı. Bunu Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)'e haber verdiği zaman Vallahi ben yalnız bir defa boşadım dedi. Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem) sen ancak bir defamı boşadın deyince? Rukane de vallahi ben yalnız bir defa boşadım deyince Resullulah (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem) hanımını geri dönderdi. Rukane hanımını ikinci kez Hz. Ömer zamanında, üçüncü defada Osman zamanında boşadı.

518- Tefsiri Kurtubi. Ruhul Maani.

Yedinci Hüküm: "Talak, iki defadır" âyettinden maksat nedir?

Müfessirler, bu âyetteki **"Talak, iki defadır"** cümlesi hakkında ihtilaf ederek değişik görüşlere ayrılmışlardır. Bu görüşleri genel olarak zikretmeyi uygun görüyoruz:

Âyetteki, **"Talak, iki defadır"** cümlesinden kasıt, meşru talakın iki defa olacağıdır. Bunun dışındaki talak meşru değildir. Çünkü bu âyet kendisinden önceki ayetlerden olmayıp, hüküm ifade eden müstakil bir ayettir. Bu görüş, Haccac bin Artae ve Rafızîlerin (Şiilerin) görüşüdür.

"Talak, iki defadır" ayeti, sünnete uygun talakın iki defa olduğuna işaret eder. Bu da İbni Abbas, Mücahid ve Maliki mezhebinin görüşüdür.

"Talak, iki defadır" ayeti, aslında Rac'i talaktan (geri dönüşü olan iki defa boşamaktan) bahseder. Bu da Katade, Urve ve cumhurun tercih ettiği görüşüdür.

Şevkâni, Fethü'l Kadir adlı tefsirinde; Ayetteki, "Talak, **iki defadır"** ayeti, aslında Rac'i talaktan (geri dönüşü olan iki defa boşamaktan) bahseder.

Çünkü bir önceki âyet, bunun delilidir. Yani erkeklerin ricat etme hakkı, ancak birinci ve ikinci talaktan sonra olabilir. Üçüncü talaktan sonra erkek için ric'at hakkı yoktur. Yüce Allah âyette, Talak iki boşamadır şeklinde değil de, **"Talak, iki defadır"** buyurması, tek tek vermesine işaret eder. İki talakı bir defa da vermesine değil.[519]

Sekizinci Hüküm: Erkeğin, eşinden talak karşılığı mal alması caiz midir?

Allah *(Celle Celâlühu)*, kadını boşarken iyilikle ayırmayı emrettiği gibi, erkeğin mehir olarak verdiği maldan bir şey almayı da yasaklamıştır. Ancak aralarında bir anlaşmazlıktan dolayı Allah'ın *(Celle Celâlühu)* razı olduğu evlilik hudutlarını yerine getiremeyeceklerinden korkarlarsa o vakit talak karşılığı mal almak caizdir. Nitekim Allah *(Celle Celâlühu)* ayette: "**Ancak erkek ve kadın Allah'ın sınırlarında durup evlilik haklarını tam tatbik edememekten korkarlarsa bu durum müstesna.** (Ey müminler!) **Siz de karı ile kocanın,** Allah'ın sınırlarını, **hakkıyla muhafaza etmelerinden kuşkuya düşerseniz, kadının** (erkeğe) **fidye vermesinde her iki taraf için de sakınca yoktur"** buyurmaktadır. Âyetteki korkmaktan maksat, Allah'ın *(Celle Celâlühu)* evli çifte meşru kıldığı hudutları aşmaktan korkmaktır. Birbirlerine karşı iyi geçinmemeleri,

519- Şevkâni, Fethü'l Kadir.

birbirlerine bağlı olmamaları, hülasa erkeğin kadın, kadının erkek üzerindeki haklarının yerine gelmemesidir.

Bu suretle sevgi ve saygı yok olduğu gibi, nefrete de dönüşür. Bu durumda kendisini boşaması için kocasına mal ve para vermesi, kocasının da alıp kabul etmesi caizdir. Bu şekilde kadının boşanmasına fıkıh âlimleri kocanın, karısından aldığı bir mal karşılığı ayrılmasına "hulu" adı vermişlerdir.

Erkeğin, karısından boşanma karşılığı fidye alması zulüm değil, adalet ve insafla bir harekettir. Çünkü erkek evlilik sırasında mehir verdiği gibi, birçok masraflar da yapmıştır. Tüm bunlara rağmen ayrılma arzusunda bulunan hanımından, ona verdiklerini geri alması caizdir.

Bu meselenin aslı Buhari'nin rivayet ettiği Sabit bin Kays'ın karısının hadisidir. Efendimiz: *"kocandan aldığın bahçeyi geri verir misin?"* deyince o da evet dedi. Bahçeyi kocasına verdirdi. İkisini birbirinden ayırdı. [520]

Cumhur fukaha, kendi isteğiyle kocasından ayrılan kadından, erkeğin verdiği Mehir'den fazlasını alabilmesinin caiz olduğuna hükmetmişlerdir. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)*: "...(Kadının serbestçe boşanması için) **fidye vermesinde** (hakkından vazgeçmesinde) **ikisi üzerine de bir vebal yoktur...**" buyurmuştur. Bu âyet, umumi bir ifade olduğundan, malın çoğunu da, azını da kapsar.

Şâ'bi, Zührî ve Hasan Basri şöyle der: Erkeğin, verdiğinden fazlasını alması helâl değildir. Çünkü bu haksız olarak fazla bir mal almaktadır. Elbette haksız olarak alınan mal, caiz değildir.

Delilleri ise: Ayetten, kadına verilenin alınacağı anlaşılmıştır. Fazlası caiz değildir. Burada tercih olunan: Erkek verdiği mehirden fazlasını alması, kerahetle caizdir.

Âlimler, Hulu' yapmak nikâhın iptali mi, yoksa talakın iptali mi? olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir.

Cumhur'a (Hanefî, Maliki ve Hanbelî) göre: Hulu' yapmak talaktır.

İmam Şafii'nin eski mezhebine göre ise: Nikâh feshi sayılmaktadır.

Bu ihtilafın faydaları: Hul'u yapıldığı zaman talak olur mu olmaz mı?

520- Buharı, Alûsi.

Delilleri ise: Bu meseleler hakkında fıkıh kitaplarından araştırılır.[521]

Dokuzuncu Hüküm: Üç talakla kocasından ayrılan bir kadının; dinî hükmü nedir? Kadının tekrar ilk kocasıyla, tekrar evlenmesi nasıl helal olur?

(فَإِن طَلَّقَهَا فَلاَ تَحِلُّ لَهُ مِن بَعْدُ حَتَّىَ تَنكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ) **"Eğer erkek kadını** (üçüncü defa) **boşarsa, ondan sonra kadın bir başka erkekle evlenmedikçe onu alması kendisine helâl olmaz"** âyeti üç talakla kocasından ayrılan bir kadının, ikinci bir erkekle evlendikten sonra boşanıp, ilk kocasıyla ikinci kocanın iddet müddetinden sonra tekrar evlenebilmesine işaret eder.

Fakihler, üç talakla ayrılmaya beynûne kübra (büyük ayrılık) adını vermişlerdir. Nitekim Allah *(Celle Celâlühu)*, önce talakı zikredip, daha sonra da onun iki defa olduğunu beyan etmiştir.

Hulu'nun hükmünü: **"Eğer erkek kadını** (üçüncü defa) **boşarsa..."** âyetiyle üç talakla boşanmayı zikretmiştir.

Kurtubi şöyle der: "Eğer erkek kadını (üçüncü defa) **boşarsa,"** (فَإِن طَلَّقَهَا) ayetinden maksat, üçüncü talaktır. Üç talakla boşanan kadın, başka bir erkekle evlenip boşandıktan sonra evlenebilir. İslâm âlimlerinin hepsi bu konuda icmâ etmiş hiç kimsenin bu âyeti kerimeye muhalif bir görüşü de olmamıştır.[522]

Cumhur Ulema ve dört mezhebin müçtehitlerine göre:

(حَتَّىَ تَنكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ) **"...ondan sonra kadın bir başka erkekle evlenmedikçe onu alması kendisine helâl olmaz"** âyetteki; **evlenmedikçe** kelimesinden maksatın, nikâh akdi değil, cinsî münasebet olduğudur. Bu durumda üç talakla boşanan bir kadının, ikinci bir erkekle evlendiğinde - tekrar ilk eşi ile evlenmesinin caiz olması için - ikinci eşi ile cinsi münasebette bulunması şarttır.

Said bin Müseyyib'ten varit olan rivayete göre;[523] Üç talakla ilk kocasından ayrılan bir kadın için, ikinci eşi ile yalnız nikâh akdi yapması - tekrar ilk eşi ile evlenmesi için - yeterlidir.

Bu rivayetin kesinlikle zayıf olduğu açıktır. Çünkü aşağıda nakledeceğimiz sahih hadislerle çelişmektedir.

521- Kurtubi. İbni Kesir. İbni Arabi.

522- Kurtubi.

523- İbni Kesir Tefsiri.

Cumhur ile dört ehli sünnet mezhebi müçtehitleri, İbni Cerir'in, Hz. Ayşe'den rivayet ettikleri; "Rufâ'anin hanımı Rasûlüllâh'a *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* gelerek, "Ben Rufâ'anın hanımı idim. O beni boşadı. Daha sonra Abdurrahman bin Zübeyr ile evlendim. Ancak cinsel gücünün bir bez parçası gibi hareketsiz olduğunu gördüm," deyince Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, ona: *"Tekrar Rufâ'aya dönmek mi istiyorsunuz? Hayır, Sen Abdurrahman bin Zübeyr'in balından, o da senin balından tadıncaya (gerçek bir cinsi münasebette bulununcaya) kadar ona dönemezsin"* hadistir. Bu hadis, Meşhur Sünen sahipleri tarafından rivayet edilmiştir. [524]

Hadisteki baldan kasıt: Kadınlarla ilişkinin bal gibi tatlı olduğundan bir benzetme yapılmıştır.

Ayetteki evlilikten kasıtta, sadece nikâh akdi değil bizzat cinsî münasebettir. Bazı âlimlere göre; ayetin lafzı da bizzat cinsî münasebetin yapılmasına delâlet eder.

İbni Cinni; (hocası) Ebu Ali'ye, kadını nikâhlamanın ne anlama geldiğini sorduğumda, şöyle dedi: Araplar bu cümleyi değişik anlamda kullanırlar. Mesela: Filan erkek, filan kadınla nikâhlandı demek bazı Araplar da, kadınla nikâh akdi yaptı anlaşılır. Bazılarına göre ise: kadınla bizzat cinsi münasebette bulunmak demektir. Nitekim bu mana: "... ondan sonra kadın bir başka erkekle evlenmedikçe onu alması kendisine helâl olmaz" ayetinin... "Evlenmedikçe..." Kelimesinden açıkça cinsi münasebet olduğu bildirilir. [525]

Onuncu Hüküm: Muhalil'in yaptığı nikâh, sahih midir? batıl mıdır?

"Muhallil": Lam harfinin esreli okunuşu ile olup manası; üç talakla ayrılan bir kadınla, kendisini boşayan ilk kocasına helal ettirmek niyetiyle - geçici suretle - evlenen kimseye denir.

Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* sahabilere, Muhallili "emanet alınan teke" olarak vasıflandırıp şöyle buyurmuştur: *"Size emanet alınan teke'yi haber vereyim mi?" dediğinde, Evet, Ya Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem) dediler. Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem): "Emanet alınan teke, muhallil'dir. Allah (Celle Celâlühu), ona da, tahlil (helal olması için) yaptıran (ilk kocaya) da lanet etsin"* [526]

524- Taberani.

525- Fahreddin Razi.

526- İbni Mace, Hâkim, Beyhaki, Alûsi, İbni Kesir Tefsiri.

Âlimler, muhallilin nikâhı hususunda ihtilaf etmişlerdir. Cumhur, (Maliki, Şafii, Hanbelî ve Sevrî), muhallilin nikâhının batıl olduğuna hükmederler. O nikâhtan sonra kadın boşansa dahi, ilk kocasına helal olmaz. Çünkü nikâh batıldır.

Hanefiler ile bazı Şafiî fakihleri ise, muhalillin nikâhının batıl değil (tahrimen) mekruh olduğuna hükmederler. Çünkü o şahsa muhallil denilmesi, nikâhın sahih olduğuna açıkça delalet eder.

Evzaî şöyle der: Muhallil nikâhı, çok çirkin olmakla beraber, caizdir.

Cumhurun delilleri;

Cumhur muhallilin nikâhının batıl olduğuna, şu hadislere dayanarak hükmederler.

"Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, muhallil'e ve onun için nikâh yapılan birinci kocaya da lanet etmiştir" [527] hadisidir.

Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* sahabilere: *"Size emanet alınan teke'yi haber vereyim mi?" dediğinde, Evet, Ya Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem) dediler. Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem): "Emanet alınan teke, muhallil'dir. Allah (Celle Celâlühu), ona da, tahlil (helal olması için) yaptıran (ilk kocaya) da lanet etsin"*

İbni Abbas'dan varit olan rivayete göre, Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* muhallil nikâhının hükmü sorulduğunda: "O nikâh, (helal) değildir. Ancak kişinin istek ve arzusuyla yaptığı nikâhtır. Çünkü muhallil nikâhı, kandırma ve Kur'an'la alay etme vardır. Bu da, kadından istifade için onun tadını tatmak üzere yapılan bir şeydir" buyurdu. [528]

Hz. Ömer'in *(Radıyallahu Anh)* şu hadisidir; "Bana muhallil veya kadının ilk kocası getirilse ikisini de recmederim".

Nâfi'nin, İbni Ömer'den rivayet ettiği görüştür: Üç talakla boşanan bir kadını, boşayan kocasına nikâhı tekrar helal olmak amacıyla anlaşma yapmaksızın kardeşinin nikâhlayıp boşaması hususu sorulunca, İbn Ömer: O muhallil nikâhıdır. Ancak kişinin istek ve arzusuyla yaptığı nikâhtır. Biz Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* zamanında böyle nikâhları zina sayardık. [529]

527- Ahmed bin Hanbel, Tirmizi ve Nesâi.

528- İbni Kesir.

529- Hakim.

MusannifinTercihi:

Sahih olan görüş: Cumhurun görüşüdür. Çünkü nikâhtan maksat, aile hayatının devamıdır. Yapılan nikâhı, bir zamanla sınırlamak, nikâhı geçersiz kılar. Boşanan bir kadını, boşayan kocasına helal olması kastıyla bir kimsenin nikâhlaması veya boşamak şartıyla evlenmesi fasittir. Çünkü bunlar, mut'a nikâhına benzer. Mut'a nikâhı ise, bütün İslâm âlimlerinin ittifakıyla batıldır.

Allâme İbni Kesir *(Rahmetullahi Aleyh)*: Bununla ilgili olarak: İkinci kocadan kasıt, kadınla evlendiğinde kendi arzusuyla evlenip devamlı yaşamayı amaçlamaktır. Çünkü meşru olan evlilikten maksat ta budur.

İmam Malik, cinsi münasebettin yalnızca mubah vakitlerde olmasını şart koşmuştur. Binaen aleyh, ikinci koca, cinsi münasebette bulunacağı vakit, kadının hac ihramda olması, oruçlu olması ve itikâfta olması birinci kocanın evlenmesini helal kılmaz çünkü meşru ilişki olmamış hükmünde olup ilk kocasına helal olmaz.

Hasan Basri'ye göre: Hanımıyla cinsi münasebette bulunan ikinci kocanın, ilişki esnasında menisinin gelmesi şarttır. Sanki bu İmam: Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* *"Sen, onun balından, o da senin balından tadıncaya kadar, eski kocana helal olmazsın"* hadisinden, meninin gelmesini lezzetin tamamından olduğunu anlamıştır.

İbni Kesir, devamla şöyle der: Şayet ikinci kocanın, yaptığı evlilikten amaç, evlendiği kadını tekrar eski kocasına helal ettirmek ise, bu hadislerin çirkin vasıflarla yerip lanetlediği muhallil nikâhıdır. Nitekim böyle bir kimse bu niyetini nikâh akdi esnasında açıklasa bütün İslâm âlimlerine göre, o nikâh batıldır.[530]

Seyyid Reşid Rızanın bu konudaki sözleri: Tefsiri Menar adlı eserde o şöyle der: Âyetin, üç talakla kocasından ayrılan bir kadının, tekrar eski kocasına helal olması için, ikinci evliliğin İslam'da sahih kabul edilen ve evliliğe rağbet amaçlı bir nikâh ile olacağı tüm Müslümanlarca bilinmektedir. Ancak o vakit maksat elde edilir. Bir kimse, yalnız eski kocasına helal olmak niyetiyle bir kadınla evlenirse, bu şekli bir evlilik olur. Dinen sahih evlilik olmayıp, kadının bu şekilde birinci kocasıyla tekrar evlenmesi de helal değildir.

Bu evlilik ancak Allah'a *(Celle Celâlühu)* isyan olup, Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, lanetine maruz kalmıştır. Bu evlilik kanın idrar

530- İbni Kesir.

ile temizlenmesine benzer. Muhallil nikâhı, mut'a nikâhından daha çirkin olduğu gibi, topluma utanç ve fesatlık getireceği açıktır.

Daha sonra İbni Hacer Mekki'nin, Zevâcir adlı bir eserinden muhallil nikâhının haramlığına işaret eden hadisleri naklederek şöyle der: Muhallil nikâhı, çok rezil olmakla beraber şerli insanlar arasında yaygın bir haldedir. İslâm bunu bizzat tenkit edip ayıp saymışken birileri bunu kendilerine ruhsat edinmişlerdir.

Lübnan'da İslami eserleri çokça okuyan ve daha önceden Hristiyan olan birisiyle tanıştım. O kimse, aldığı kitaplar vasıtasıyla, hem Müslüman ve hem de tasavvuf ehli biri olmuştu. Bir gün bana: İslâm'da üç ayıptan başka bir şey bulamadım. Allah'tan olması mümkün değildir. Bunların en çirkini ve fuhşu şu muhallil nikâhı, demesi üzerine ben o kimseye, muhallil nikâhını çok geniş olarak anlatınca, bunun İslam da olmadığına ikna olup kabul etti. [531]

Ben derim ki:

Muhallil nikâhının birçok toplumsal zararları vardır. Âlimler bu hususta gereken uyarıyı yapmışlardır. Allâme İbn Kayyım, "İ'lemil Muvakıın" isimli eserinde, bu mesele için bir bölüm ayırmıştır. Çünkü bazıları (gayri müslimler), bundan dolayı İslam'ı yermişlerdir. Ancak meselenin hakikatini ve doğru görüşünü, Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* hadislerinden, sahabelerin ve tabii'nin görüşlerinden anlamak mümkündür. Doğru olan, bu nikâhın helal olduğunu iddia etmemektir. Allah *(Celle Celâlühu)* en iyi yardım edendir.

AYETLERDEN ALINAN DERSLER

Kadın rahminin temiz olduğunun bilinmesi için, gerek ric'i talakta ve gerekse bain talakta iddet beklemenin vacip olması.

Kadının hamileliğini gizlemesinin haram olup, iddeti hususunda doğru söylemesi vaciptir.

Ric'i talakla eşini boşayan bir kimsenin, henüz iddet müddeti dolmadan karısına dönmesi caizdir.

Kadın ve erkek, evlilik hayatındaki bütün haklarda eşittirler. Yönetme ve aile sorumluluğu gibi geçimlerde erkeğin, kadına bir derece üstünlüğü vardır.

531- Reşid Rıda; Tefsiri Menar.

Ric'i talakta, erkek hanımından iki defa ayrıldığı vakit tekrar dönme hakkına sahiptir. Üç talakla hanımından ayrılan bir erkeğin, tekrar onunla evlenmesi haramdır. Ancak bir diğer erkekle evliliği devam ettirme kastıyla sahih bir nikâh yaptıktan (ilişkiden) sonra, (tekrar ikinci kocadan da boşanırsa) eski kocasına helal olur.

Ayrılmalarını gerektiren Dini bir maslahat varsa, kadının kocasına kendisini boşatmak için mal vermesi ve kocanın da alması caizdir.

Erkeğin karısından mal almak kastıyla, karısına işkence ve eziyet yapması haramdır.

İkinci kocasıyla cinsel ilişkiden sonra şayet tekrar (üç talakla) boşanırsa, ilk kocası ile evlenmesinde bir sakınca yoktur.

KONUNUN SONU

AYETLERİN İHTİVA ETTİĞİ HİKMETLER

İslâm Dini, talakı mubah kılmıştır. Ancak Yüce Allah'ın en çok sevmediği helallerdendir. Talak, İslâm'da müstesna hallerde, zaruri olarak meşru kılınmıştır. Nitekim çoğu kez, karı koca arasındaki sorunlar her iki tarafın ailelerini de ateş gibi yakar.

İslâm, boşanmayla ailelerin yıkıldığını, fertlerin dağıldığını, hatta bundan en fazla çocukların zarar göreceğini bildiği halde buna izin vermiştir. Zira çocuklar, annenin gözetiminde olduğu müddetçe daha güzel terbiye alacaklardır.

Ancak anne sevgisi ve terbiyesinden uzak kalan çocuklar, tabii ki dağılmaya ve terbiyesiz yetişmeye müsait duruma gelirler.

İslâm, bundan daha büyük bir zararı engellemek için boşanmayı meşru kılmıştır. Çünkü ailelerde geçimsizliğin çoğu kez, daha çirkin sorunlara yol açtığı görülmektedir. Doğru olan birbirlerine buğz eden iki kişinin ayrılmasıdır.

Ailede nefret ve kin değil, karşılıklı sevgi, saygı ve istikrar olmalıdır. Karı koca arasındaki anlaşma, çabalara rağmen mümkün olmaz ise, ayrılmaları zarurettir. Şu sebepler ve benzerleri bunun nedenlerinden olabilir: Hanımının yaşantısından şüphelenme, fahişelik yapması, aileye söz getirerek namusunu kirletmesi, hainlik etmesi ki bunlar neseplerin bozulmasına sebep olmaktır, çocuk doğurmayacağı veya doğurmadığını kesinlikle bilme, bulaşıcı bir hastalığı olan kadınlar da böyledir. Bu gibi sebeplerle erkeğin, eşini boşaması zaruri sayılabilir.

Yüce Allah, hikmetli dininde iki talak ile temiz günlerinde kadının boşanmasını, meşru kılmıştır. Nitekim Efendimiz'in *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* hadisleri buna işaret eder. Erkek, hanımını dilerse iddet müddeti içerisinde ricat ederek tekrar birleşebilir. Şayet birleşmeleri mümkün olmazsa üçüncü (son) kez hanımını boşayarak tamamen de ayrılabilir.

Kıymetli Üstat Ahmed Muhammed Cemâl, İslâm Kültürü makalesinde şöyle der: İslâm'ın talak hususundaki hikmetli kanunları dikkate şayandır. Bu konuda İslam bir ilk olarak; Evlilik hayatındaki bağların yeniden düzeltilmesi, neseplerin muhafaza edilip çocukların aile sevgi ve terbiyesinden yoksun olmamaları ve iddet müddeti içerisinde her iki tarafın, iyi düşünerek ayrılığın verdiği pişmanlık ve huzursuzluk nedeniyle tekrar birbirlerine dönmeleri için verilen bu fırsat aynı zamanda en büyük hikmetlerden olmuştur.

İslâm Dini, cahiliyet devrinde zillete uğrayan, ortada kalıp ezilen ve çiğnenen kadın haklarını düzeltip kadınlara olması gereken haklarını tekrar iade etmek için geri dönüşlü Ric'i talakı meşru kılmıştır. Araplar o dönemde, karılarını boşayıp ayrıldıktan sonra iddetleri dolmadan tekrar alırlar, hemen sonra tekrar talakla yine boşarlardı. Maksatları karılarına işkence, eza ve cefa yapmaktı.

Bu şekildeki bir kadın, iddetle talak arasında, başkalarıyla evlenemeyecek bir durumda, askıda kalırdı. İşte bunun için İslâm, kadınlara yapılan zulmü ve haksızlığı önlemek için, talak sayısını sınırlandırarak:

(الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ) **"Boşama iki defadır. Bundan sonrası ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir..."** buyurarak kadınlara yapılan bu zulümlere son vermiştir. [532]

532- Üstad Ahmed Muhammed Cemal Sekafetü'l İslamiyye.

18. DERS

ÇOCUK EMZİRMENİN HÜKÜMLERİ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ اَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ اَرَادَ اَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ اِلَّا وُسْعَهَا لَا تُضَآرَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِهِ وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذٰلِكَ فَاِنْ اَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا وَاِنْ اَرَدْتُمْ اَنْ تَسْتَرْضِعُوا اَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِذَا سَلَّمْتُمْ مَآ اٰتَيْتُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٣﴾

MANASI

233 - Anneler çocuklarını, emzirmeyi tamamlatmak isteyen baba için, tam iki sene emzirirler. Anaların yiyecek ve giyeceğini uygun bir şekilde sağlamak çocuk kendisinin olan babaya borçtur. Herkese ancak gücü nisbetinde teklifte bulunulur. Ana çocuğundan, çocuk kendisinin olan baba da çocuğundan dolayı zarara sokulmasın. Mirasçıya da aynı şeyi yapmak borçtur. Ana baba aralarında danışarak ve anlaşarak sütten kesmek isterlerse, ikisine do sorumluluk yoktur. Çocuklarınızı sütanneye emzirtmek isterseniz, vereceğinizi örfe uygun bir şekilde öderseniz, size sorumluluk yoktur. Allah›tan sakının, yaptıklarınızı gördüğünü bilin. (Bakara Suresi)

AYETLERİN KELİME MANASI

(وَالْوَالِدَاتُ): "Anneler"

"Vâlidetin" kelimesinin çoğulu "vâlidat" kelimesidir, anneler manasınadır. "Vâlid" ise: Babaya denir. "Valide": Anne. O ikisine: "valideyn" denir. Lügat kitabında böyle gelmiştir.

Bahr kitabı da şöyle der: Kıyasa (kaideye) göre şöyle denilmesi gerekirdi: "Validün". Ancak baba kelimesi genel olarak "Eb ve Validün" şeklinde kullanılıyor. Anne kelimesi ise "Te" harfiyle "Validetün" erkekler için kullanılan kelimenin kadınlar için olan şekliyle gelmektedir. Bu lügat yönü itibarıyladır. Sanki bu ikisi de çocuğa nispetle asıl oldukları için genel olarak Validen şeklinde söylenmektedir.[533]

(حَوْلَيْنِ): **"İki sene"**

"Havleyn" kelimesi, iki sene demektir. "Haleş Şey" kelimesinden bir şey döndüğü zaman böyle denir. "Havl" birinci vakitten ikinci vakte dönmeye kullanılır.

Ragıp şöyle dedi: "Havl" dönmesi itibarıyla ve Güneşin doğudan batıya devran eylemesinden dolayı da sene denir.[534]

(مَوْلُودٌ لَهُ): **"Baba"**

Baba anlamındadır. Çünkü çocuklar annelerine değil, babalarına nispet edilirler.

Şair şöyle diyor:

"İnsanların anneleri birer emanet bırakılan kaptırlar,

Çocuklar ise babalarına aittirler."[535]

(فِصَالاً): **"Sütten kesmek"**

"Fisâl ve Fasl" kelimeleri: "Fitam" kelimesiyle isimlendirilmektedir. Çünkü çocuğun annesinin sütünden ayrılıp diğer gıdalara ve yiyecekler geçmesine isimlendirilmektedir.

Müberrid de şöyle diyor: Çocuğun annesinden ayrılmasına "Fasl ve Fisal" kelimeleri kullanılmaktadır. Ancak en güzeli de "Fisal" kelimesidir.

Çünkü çocuk annesinden, anne de çocuktan ayrıldı manasına gelmektedir. Bu kelimenin kullanıldığı gibi: "Kıtal", "Dırab" kelimeleri de kullanılmaktadır.

"Fasıl" kelimesi de o ayrılık manasındandır ki annesinden ayrılan manasındadır.

(وَتَشَاوُرٍ): **"Danışarak"**

533- Bahrul Muhit, Ebi Hayan. Lisanül Arap.

534- Müfredat Garibul Kur'an, İsfahani.

535- Bu şiiri Harun Reşi'in özoğlu Emin, aşçılık yapan cariyeden olma kardeşi Me'mun'u ayıpladığı zaman, Me'mun'un söylediği şiirdir.

İstişare etmek demektir. Lügatte: Görüş çıkartmak anlamındadır. O kelimenin misli: Müşaveret ve Meveret kelimeleridir ki Şura kelimesinden alınmıştır. O kelime bal çıkartmak manasına gelmektedir.

Ragıp şöyle dedi: "Teşevur, Müşavere ve Meşveret" kelimeleri: Bazılarının bazılarına müracaat ederek görüşlerini çıkartmasına denmektedir. Onların kullandığı bu kelime: "Şirtül asele" yani balı yerinden çıkarttım demektir.[536]

(تَسْتَرْضِعُوا): **"Emzirtmek"**

Çocuklarınızı emzirtmek istiyorsunuz anlamındadır. Denilir ki: "İsterdea" emzirtmek istedi. Bu kelimenin misali: "İstefteha" açmak istedi. Yine onun gibi: "İstensara" Yardım istedi.

Mana şöyledir: Ey babalar çocuklarınızı sütanneye emzirtmek istediğiniz zaman. Yani Onlar için emzirecek anne aramanızda sizlere hiçbir günah ve vebal yoktur anlamındadır.

(بِالْمَعْرُوفِ): **"Örfe uygun"**

Dinin sizlere emrettiği şekilde Şer'an en güzel ve adeten de en uygun bir şekilde yapmaktır.

(بَصِيرٌ): **"Gören"**

(Allah'ın *(Celle Celâlühu)* bir sıfatıdır). Amellerinizi bilen ve Ona asla bir şey gizli olmayan anlamındadır. Burada ki maksat: Yani amellerinizin karşılığını veren, şayet iyi amel ise mükâfat, yok kötü amel ise cezasını veren demektir.

AYETLERİN TOPLU MANASI

Allah *(Celle Celâlühu)* icmâlen şöyle diyor: Anne ve baba bu emzirme süresini tamamlamak istedikleri zaman. Allah *(Celle Celâlühu)* boşanan anneye tam iki yıl çocuğunu emzirmesini emretmiştir. Babanın üzerine de, çocuğunu emzirenin kifayet miktarı çocuğa karşı yapmış olduğu bu hizmetten dolayı onun geçimi olan nafakasını (yiyeceğini, giyeceğini) vermesi ve bakması lazımdır. Babanın üzerine verilen infak sorumluluğunda normal günlerde ki harcamalara göre, âdetinin ve gücünün yettiği miktarınca iyilikle olması gerekir. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)* hiçbir kimseye gücünü yetmediğinden sorumlu tutmaz.

Sonra Cenab-ı Allah *(Celle Celâlühu)*, anne ve babadan her birisine, çocuk sebebiyle birinin diğerine zarar vermesinden de sakındırmıştır.

536- Müfredat, Garibul Kur'an İsfahani. Kurtubi.

Anne babaya zarar vermek için çocuğu emzirmekten sakınması anne için helal değildir.

Mesela annenin babaya git çocuk için benden başka süt anne tut demesi gibi. Çocuk sebebiyle her ikisinden birisinin diğerini kızdırması ve annenin şefkatle ve istekle çocuğunu emzirmek istemesine rağmen babanın da bunu engellemesi helal değildir.

Sonra Allah *(Celle Celâlühu)* şunu açıkladı, anne ve baba, çocuğun memeden kesilmesinde, müşavere yaptıktan sonra çocuğun da başka gıdalarla anne sütüne ihtiyaç duymadığını gördükleri zaman, karşılıklı rızalarıyla iki yıl bitmeden önce çocuğun memeden kesilmesinde üzerlerine bir günah da ve bir vebal da yoktur. Bu (emzirme süresinin iki yıl olarak) sınırlandırılması çocuğun faydası ve ondan zararı uzaklaştırmak içidir. Anne, baba onun maslahatını ve ona acımada insanların en iyi bilenidir.

Ey babalar, boşadığınız hanımın çocuğu emzirmek istememesi veya evlenme arzusunda bulunması veya emzirmekten aciz olması halinde, başka bir süt annesi bulmanızda üzerinize hiçbir günah yoktur. Bulacağınız süt annesinin anlaştığınız ücretini gücünüz nispetinde maruf bir şekilde vermeniz şartıyla. Onun ücretini hakkıyla vermekte cimri davranmayınız. Çünkü ikram edilmeyen bir sütannenin, çocuğa layıkıyla bakması ve emzirmesi onunla ilgilenmesi ve diğer işlerinin de ona gereği şekilde alakadar olması mümkün değildir. Siz onlara iyi bakınız ki, onlarda sizin çocuklarınıza iyi baksınlar. Ey müminler, Allah *(Celle Celâlühu)*dan korkun ve bilin ki, şüphesiz Allah *(Celle Celâlühu)*, yaptığınız şeyleri hakkıyla görendir. O, sizin bütün hallerinize bilendir. Din gününde mükâfatınızı verendir. O (din) günü hiçbir nefsin nefsi için hiçbir şeye sahip olmadığı bir gündür. Bütün işler o gün Allah'a *(Celle Celâlühu)* aittir.

AYETLERDE VARİD OLAN KIRAAT ÇEŞİTLERİ

Cumhur kıraat imamları şöyle okudular: (لِمَنْ أَرَادَ أَن يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ). Mücahid ise: (أَن يَتِمُّ الرُّضَاعَةَ) ayeti kerimesini "Te" harfi ve "Radaat" kelimesini ötreli olarak okudu. Ebu Reca ve İbni Ebi Able: (الرِّضَاعَةَ) "Ra" harfinin esresiyle okudular. Züccac dedi ki: "Radaat" kelimesinin "Ra" harfini üstünlü ve esreli olarak ta okudular. Ancak üstünlü olması daha çoktur.

Cumhur Kıraat İmamları şöyle okudular (لاَ تُضَآرَّ وَالِدَةٌ). İbni Kesir ve Ebu Amir ise: (لاَ تُضَآرُّ) ötreli, (لا) harfini de nafiye (olumsuzluk edatı) olarak okudular.

(إِذَا سَلَّمْتُم مَّآ آتَيْتُم) Ayeti Kerimesini Cumhur Kıraat İmamları (آتَيْتُم) kelimesini med (uzatarak), İbni Kesir ise (أَتَيْتُم) şeklinde kısaltarak (uzatmadan) okudular.[537]

AYETLERDE VARİD OLAN DEĞİŞİK İ'RABLAR

(وَعلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ) Ayeti kerimesindeki car ve mecrur haberi Mukaddem (öne geçmiş haberdir). (رِزْقُهُنَّ) Mubtedai müehhar (sonradan gelen mübteda). Aynı zaman da bu kelime Mudaftır. Yani "Rizkul Mürdiaati" şeklindedir. (بِالْمَعْرُوفِ) kelimesi de, (رِزْقُهُنَّ) kelimesine bağlıdır.

(لاَ تُضَآرَّ وَالِدَةٌ) Ayeti kerimesindeki "La" cezmeden nehiy edatıdır. (تُضَآرَّ) Kelimesinin aslı ise şöyledir: (تضارر) sondaki "Ra" cezimden dolayı sakin oldu, birinci "Ra" harfi de idğam için iki sakin harf yan yana geldi iltikayı sakinden kurtarmak için sondaki "Ra" üstünle harekelendi.

Ayeti kerimedeki (وَالِدَةٌ) kelimesi faildir. Mef'ulü hazfedilmiştir. Takdiri şöyledir: "La tüdaarra validetün zevcehe bisebebi veledihe"[538]

(وَإِنْ أَرَدتُّمْ أَن تَسْتَرْضِعُوا أَوْلاَدَكُمْ) Ayeti kerimesindeki "İsterdaa" kelimesi iki mef'ul alıyor. İkincisi: Harfi cer ile gelmiştir. Mana şöyledir: Şayet çocuklarınızı sütannelere emzirtmek isterseniz. Birinci mef'ul ihtiyaç duyulmayarak hazfedilmiştir.

Vahidi şöyle dedi: Yani kelimenin aslı "Li Evladikum" geçişten dolayı ve "İstirda" kelimesi de o manaya delalet ettiği için o olmaz ancak çocukları emzirmek için manasına gelerek "Lam" harfi düşmüştür. Bu ayetin bir benzeri olan ayeti kerime: **"Ve ize keluhum ev vezenuhum"** Yani manası: Onlar için tartınız onlar için ölçünüz.[539]

537- Zadül Masir. Razi. Kurtubi. Keşşaf. Bahrul Muhit.

538- Ebi Hayan Bahrul Muhit. Keşşaf.

539- Tefsir Kebir, Fahr. Bahrul Muhit. Keşşaf.

DAHA ÖNCE GEÇEN AYETLERLE İRTİBAT SAĞLAMAK

Bu ayetlerle daha önce geçen ayetler arasındaki münasebet: Allah *(Celle Celâlühu)*, daha önceki âyetlerde, nikâh, talak, iddet, ric'at ve azl (kadını evlenmeye bırakmamak),ilgili hükümleri zikrettikten sonra, bu âyetle de çocuk emzirme hükmünü beyan etmiştir. Çünkü talakla bir ayrılık meydana gelir. Çoğu kez karısını boşayan bir erkeğin, süt emen çocuğu olur. Kocasından intikam almak isteyen boşanmış kadının, emzirmediği çocuğun ortada kalarak zayi olmaması için Allah *(Celle Celâlühu)*, bu âyetlerle, kocasından ayrılan kadınların çocuklarını emzirmelerine teşvik ederek çocuklardan tarafa ihtimam gösterilerek onların durumlarına riayet edilmesi için bu ayetler geldi.

TEFSİRİNDEKİ İNCELİK ve LATİFELER

Birinci latife: İlahi emir, doğrudan doğruya emir şeklinde değil de, daha mübalağalı olarak yani: Emzirsinler manasını ifade için haber şeklinde gelmiştir. Cümleye zahiren bakıldığında haber vermek manası var iken hakikatte bir emirdir. Şu ayete olduğu gibi: "**Boşanmış olan kadınlar beklerler.**" Buradaki lafzın tabiri, boşanan kadınlar, boşanmışlar şeklinde değil de "**Anneler**" olarak gelmesi annelerin çocuklarına karşı aşırı bir sevgiye, sahip oldukları içindir.

Kocalarından boşanan kadınların, çocuklarına karşı annelik duygularını kaybetmeleri uygun değildir.

İkinci latife: Âyette, "Alel Validi" baba tabirinden dönülüp, "Alel Mevlüdi lehu" "**Çocuklar kendisinin olan**" ifadesinin kullanılmasında ince ve derin bir hikmet vardır. Çocuklar soy bakımından anneye değil, babaya tabidir. Annelere veya sütannelerine maruf olan yedirmek, giydirmek gibi şeylerin babalara farz olmasının hikmeti, çocukların annelerin değil, babaların tekellüfü altında olduğundan dolayıdır. Bunun için emme müddeti içinde, emziren kadının nafakası ile sütten kesilen çocukların nafakasını temin etme, babaların üzerine farzdır. Bu lafız bağış (ikramı) hissettiriyor ve temlike benziyor, işte bunun için valid (baba) lafzı değil de "Mevlüdü lehu" (çocuk kendisinin olan) lafzı kullanılmıştır.

Allâme Zemahşerî bu hususta; Âyette niçin baba denilmiyor da çocuk kendisinin olan tabiri kullanılıyor? Şayet böyle bir soru sorulsa:

Ben de derim ki: Şu bilinmelidir ki: Anneler, yalnız kocaları (babaları) için çocuk doğurmuşlardır. Çünkü çocuk annesine değil, babasına isnat edilir denilir.[540]

Üçüncü latife: Ebu Hayyan: Âyette, iki sene tabirinin, tam kelimesiyle vasıflandırılmasındaki hikmet, ihtimali bir mecazın akla gelmemesi içindir. Tam kelimesiyle, iki sene vasıflanmamış olsaydı, iki seneyi tamamlamanın şart olmadığı akla gelebilirdi. Konuşma sırasında, filanın yanında iki sene oturdum diyen kimsenin sözleri tetkik edildiği zaman çoğu kez, iki seninin tamam olmadığı görülür demektedir. İşte bu tevkidin sıfat olarak gelmesidir. Şu ayette olduğu gibi: **"Tamı tamına on gün."**[541]

Dördüncü latife: Allah *(Celle Celâlühu)*, **"Ana çocuğundan, çocuk kendisinin olan baba da çocuğundan dolayı zarara sokulmasın."** âyetiyle, çocuğu, anne ve babanın her ikisine izafe etmiştir. **"Ana çocuğundan", "Çocuk kendisinin olan baba"** lafızlarıyla ifade edilmiştir. Bundan maksat, her ikisinin çocuğa karşı şefkatlerini ve acımalarını talep etmek içindir. Çünkü çocuk yabancı değildir. Birisi annesi, diğeri ise babasıdır. Karı kocanın ayrılmalarına vesile olan düşmanlığın, çocuğa zarar vermeye vesile olmaması lazımdır.

Allâme Ebussuud; Âyette, çocuğun anne ve babaya izafesi, çocuğun yetiştirilmesi hususunda her ikisinin (karı koca) anlaşmalarının gerekli olduğu ve boşanmanın çocuğa zarar vermeye değil, çocuk yüzünden zarara sokulmalarının doğru olmadığını beyan içindir diyor.[542]

Beşinci latife: "Çocuklarınızı sütanneye emzirtmek isterseniz," Ayeti kerimesin de gaib zamirinden hitap şekline gelmesinde ki bir önceki ayette "Fein Erade Fisalen" şayet onlar sütten kesmek isterlerse ifadesinde gaib tesniye zamiri kullanılmışken burada tabiri güzelleştirmek vardır. Bu ayeti kerimede çoğul muhatap zamiri kullanılması gaipten hitabe geçmesidir. Bu iltifatın faydası: babalık hissiyatını harekete geçirerek çocukları hususunda Allah'ın *(Celle Celâlühu)* emrine sımsıkı tutunmalarını sağlamak içindir.[543]

540- Tefsiri Keşşaf, Zemahşeri.

541- Tefsiri Bahrul Muhit, Ebi Hayyan.

542- İrşadül Akli Selim Ebussud.

543- Tefsiri Bahrul Muhit, Ebi Hayyan.

FIKHİ HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Âyeti kerimede, anneler kelimesinden maksat nedir?

Bazı âlimler dediler ki: Anneler tabirinden maksat, **özellikle kocalarından boşanan** annelerdir. Bu da, Mücahid, Dehhâk ve Süddî'nin görüşleridir. Şunu delil getirerek: Boşanan kadınların hükümlerini beyan eden âyetten hemen sonra gelen âyet, onun hükümlerini tamamlamak için gönderilmiştir. Şüphesiz Allah *(Celle Celâlühu)*, âyette, anneler tabiri kapsamına girenlerin, yemeleri ve giymelerinin, çocuk babalarına farz olduğunu açıklamıştır. Eğer âyette, anneler tabirinden halen evli anneler kastedilseydi, yeme ve giymenin çocuk babalarına bu âyetle farz edilmesine lüzum kalmazdı. Evli bir kadının yeme ve giymesini temin, zaten evlendiği günden itibaren çocuk olsun veya olmasın, babanın üzerine farzdır. Bu nehiydeki hükmün sebebini çocuğa zarar vermemek için olduğundan dolayıdır. Âyette, anneler den maksadın, boşanan anneler olduğuna delalet etmektedir. Çünkü evli bir kadının çocuğuna zarar vermesi düşünülemez.

Diğer bazı âlimler ise şöyle dediler: Ayette anneler tabirinden maksat, özellikle kocalarının yanında olan evli annelerdir. İmam Fahreddin Râzî ve Allâme Kurtubî'nin naklettikleri gibi, Vâhidî'nin de görüş ve tercihi budur. Onların delilleri ise şudur: Boşanmış bir kadının, çocuğu emzirmesi halinde dahi elbisesini temin, çocuğun babasına farz değildir. Kadın çocuğunu emzirmekle ancak emzirme ücreti alır. **"Çocuk emziren kadının yiyeceği, giyeceği çocuk kendisinin olan babaya aittir"** buyruğu delalet ediyor ki, âyette annelerden maksat, evli annelerdir.

Bir kısım âlimlere de şöyle dediler: Ayette anneler kelimesinden maksat, evli veya kocalarından boşanmış tüm annelerdir. Çünkü âyette evli veya boşanmış anne ile tahsis değil, lafzın zahiriyle amel edilirse umumi bir ifade kullanılmaktadır. Bu da Kadı Ebu Ya'la, Ebu Süleyman Dımişki ile diğer âlimlerin tercih ettikleri görüştür. Bunların görüşleri, daha tercihlidir. Ebu Hayyan da, Bahril Muhit isimli tefsirinde bu görüşe gitti.

İkinci hüküm: Çocuğu emzirmek, anneye farz mıdır?

Bazı âlimlere göre, annenin çocuğunu emzirmesi farzdır. Çünkü **"Anneler, iki bütün yıl emzirirler..."** âyetinin zahiri, buna işaret eder.

Âyet, her ne kadar haber şeklinde varit olmuşsa da, emri ifade eder. Yani **"İki bütün yıl emzirsinler"** manasındadır.

Malik'in *(Radıyallahu Anh)* **görüşü** de budur. Süt emzirmek annenin üzerine evlilik esnasında farzdır. O evli iken süt emzirmeye en layık olandır. Veya başka bir kadının memesini emmeyen çocuğunu emzirmesi veya babası olmadığı zaman kendisine farzdır. Bundan örf ve adet olarak bazı şeyleri istisna tuttular.

Kocasından tamamen ayrılan bir kadının, çocuğunu emzirmesi farz değildir. Çocuğu emzirtmek, babaya aittir. Yalnız ayrılan kadın, çocuğunu emzirmek isterse, elbette onun emzirmesi daha iyidir. Emzirme ücretini de, çocuğun babasından o günkü rayiç üzerinden alır.[544]

Cumhur fıkıh âlimleri ise şu görüşe gittiler: Buradaki **"emzirirler"** ifadesi emri değil, müstahabtır. Yalnız çocuk, başka bir kadının memesini almıyorsa, babanın da' sütanne tutma gücü yoksa veya gücü olup ta bulamıyorsa, Şu ayeti de delil getirerek **"Şayet zora düşmüşseniz diğeri onu emzirsin"** o zaman annenin emzirmesi farzdır.

Çocuğu emzirmek, kadına farz olsaydı İslâm, anneleri çocuklarını emzirtmekte mükellef tutardı. Yalnız çocuğu emzirmek, kadına menduptur. Çünkü onun sütü, çocuk bünyesine daha uygun ve bakımı hususunda şefkatlidir.

Üçüncü hüküm: Haram olmayı gerektiren süt emme süresi, ne kadardır?

Cumhur fıkıh alimleri (imamı Malik, Şafii, Hanbelî)**'a şu görüşe gitti:** Haram olmayı ve nesebin cari olmasını gerektiren Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*'in şu *"Nesep ile haram olan, süt ile de haramdır."* hadisiyle sabit olan süt emme süresi: Tam iki yıl olmasıdır. Şu ayeti kerimeyi de buna delil getirdiler: **"Anneler, çocuklarını iki bütün yıl emzirdiler"** İbni Abbas *(Radıyallahu Anh)*adan rivayet edilen Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in, *"Süt emme hükmü yoktur ancak tam iki sene olanıdır"* [545] hadisi de bu süreyi te'yid eder.

Ebu Hanife (ra)'ye göre ise: Haram kılan süt müddeti. İki yıl altı aydır. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)*, **"...O'nun** (çocuğun anne karnında) **taşınması ve sütten kesilmesi** (süresi) **otuz aydır"** buyurmuştur.[546]

544- Ahkamul Kur'an, İbni Arabî. Camiul Ahkâm, Kurtubi.

545- Darekutni rivayet etti.

546- Ahkamul Kur'an, Cessas.

Allâme Kurtubî bu hususta şöyle der: Sahih olan, birinci görüşü (cumhurun görüşüdür). Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)*, âyette **"tam iki yıl"** buyurmuştur, iki yıldan fazla süt emmenin hiçbir hükmü olmadığına âyet delâlet etmektedir. Nitekim Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* 'ın, *"Süt emme hükmü yoktur ancak tam iki sene olanıdır"* buyurması ayetle beraber olduğundan büyük çocuğun emmesinin hükmünü nefyediyor ve haram olma hükmü yoktur. Bu görüş Hz. Aişe *(Radıyallahu Anha)* rivayet olunan bir görüşü ile Leys bin Saad *(Radıyallahu Anh)* aynı görüştedirler. Ebu Musa Eş'ari'den gelen bir rivayette ise büyük çocuğunda (süt emmesi haramiyeti) gerektirdiğini söylemişse de bu görüşünden geri dönmüştür.

Dördüncü hüküm: Çocuk emziren kadının nafakası, nasıl tesbit edilir?

"...**Onların** (annelerin) **maruf veçhile yiyeceği, giyeceği**, çocuk **kendisinin olan** (babaya) **aittir...**" âyeti, çocuk emziren kadının yiyecek ve giyeceğinin temin edilmesinin, çocuk kendisinin olan babaya farz olduğuna delâlet eder. Yiyecek ve giyecek miktarı ise, çocuk babasının mali gücüne göre ayarlanır. Çünkü "**Allah, hiç bir kimseye gücünün yeteceğinden başkasını yüklemez**" Yine başka bir ayette "(Hali vakti) **geniş olan nafakayı genişliğine göre versin. Rızkı kendisine daraltılmış bulunan** (fakir de) **nafakayı Allah'ın ona verdiğinden versin**" âyetleri buna delâlet eder.

Fıkıh alimleri: Bakara suresindeki ayetten "...**Yiyeceği, giyeceği, çocuk kendisinin olan** (babaya) **aittir**" âyetini delil getirerek, çocuk nafakasının babasına farz olduğuna hükmetmişlerdir. Çünkü boşanan bir kadın nafakasının, çocuğu emzirdiği sürece babaya farz olduğu beyan edilmiştir. Bu farz oluş, kadın, çocuğu emzirdiği içindir, öyleyse çocukların nafakaları buluğa erinceye kadar babalarına farzdır.

Cessâs, Ahkâmü'l Kur'an isimli tefsirinde; Ayet, iki ayrı anlamı ihtiva eder.

1. Tam iki yaşına kadar çocuğu emzirmeye, annesi daha layıktır. Anne çocuğunu emzirmeye razı olursa, diğer bir süt annesi aramaya, babanın hakkı yoktur.

2. Baba doğumundan itibaren tam iki yıl, çocuğun emzirilme ücretini vermekle yükümlüdür. Ayeti kerime delalet etmektedir ki: Babaya emzirme nafakasında kimse ortak değildir. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)*,

bu ücreti, anneye verilmek üzere babaya farz kılmıştır. Çocuğun mirasına anne ve baba ortak oldukları halde, emzirilme ücretinin temini babaya aittir. Buradan da anlaşılan babanın nafaka vermesi hususunda özel bir durumu vardır. Süt emzirme ücretinin babaya farz olması gibi, buluğ çağına gelmeyen küçük çocuklar ile yaşları büyük sakat (özürlü, yatalak hasta) çocukların nafakalarını temin etmede babalarına aittir. Çünkü âyet, açıkça buna işaret eder der.[547]

Beşinci Hüküm: " ...Mirasçıya da aynı bunun misli gibidir" ayetinden, maksat nedir?

Müfessirler, âyette "Mirasçı" kelimesinden maksadın ne ve kim olduğu hususunda ihtilaf ederek birkaç görüşe ayrılmışlardır.

Bazı âlimlere şöyle dediler: Mirasçıdan maksat, öldüğü takdirde çocuğun mirasçılarıdır. Bu, Atâ, Mücâhid ve Said bin Cübeyr'in görüşüdür Bu görüş sahipleri de kendi aralarında ihtilaf etmişlerdir. Bir kısmına göre, mirascısdan maksat, yalnız hayatta olan çocuğun nafakasını temin eden erkektir.

Diğer bir kısmına göre de, mirasçıdan maksat, çocuğun varisleri olan kadın ve erkeklerdir. Bu da, Ahmed bin Hanbel ve İshak *(Rahmetullahi Aleyhima)*nın görüşüdür.

Diğer bir kısım âlimlere göre ise: Mirasçından amaç, çocuğun yakın akrabalarıdır. Bu da, İmamı Azam'ın, talebeleri İmam Yusuf ve İmam Muhammed *(Rahmetullahi Aleyhim)*in görüşleridir.

Bazı âlimlere şöyle dediler: "Mirasçıdan" maksat, ölen çocuğun baba mirasçılarıdır. Bu da, Hasan ve Suddî'den rivayet edilmiştir.

Diğer bazı âlimlere göre ise, mirasçıdan maksat, çocuğun anne ve babasından biri öldüğü takdirde, diğeridir. Bu da Süfyanı Sevri *(Rahmetullahi Aleyh)*inin görüşüdür.

Diğer âlimlere göre de, âyette, "mirasçımdan maksat, çocuğun kendisidir. Çünkü malı olan çocuk nafakasının, kendi malından verilmesi farzdır.

Taberî bu görüşler içersinde, en son görüşü tercih etmiştir. En iyisini Allah *(Celle Celâlühu)* bilendir.[548]

547- Ahkamul Kur'an, Cessas.

548- Tefsiri Taberi.

AYETLERDEN ÇIKARTILAN DERSLER

Çocuklarını emzirmek, annelere aittir. Çünkü anne sütü, çocuğun bünyesine daha uygun ve daha şefkatlidir.

Çocukların soyu babalarına aittir. Onun için çocuğa bakmak, yedirmek, giydirmek, barındırmak ve terbiye etmek, babaya aittir ve daha uygundur.

Çocuğun nafakası, babasının mali durumuna göre ayarlanır. Allah *(Celle Celâlühu)*, hiç kimseye gücünün yetmeyeceği bir şeyi yüklemez.

Babası ölen çocuğun nafakası, yavrunun varislerine aittir. Çünkü fıkıhta "Elğurmu bil ğunmi" (kim ne kadar faydalanıyorsa, o kadar da masrafa katlanır) kaidesi vardır.

Çocuğun iki seneden önce memeden kesilmesine karar vermek, anne ve babanın aralarında istişare ederek razı olmalarına bağlıdır.

KONUNUN SONU

AYETLERİN İHTİVA ETTİĞİ HİKMETLER

Allah *(Celle Celâlühu)*, anneleri çocuklarını emzirmek için teşvik, etmekte ve emme süresini de tam iki yılla sınırlandırmaktadır. Çünkü bu süreden sonra çocuk, anne sütüne ihtiyaç duymaz. Yalnız iki sene zarfında anne sütüne bedel başka bir gıdanın olmadığı ve o sütün çocuk için en uygun ve en üstün gıda olduğu doktorların ittifakıyla belirlenmiştir. Çocuğun anne rahmindeki gelişmesi, annenin kanıyladır. Rahimde çocuğu geliştiren kan, çocuğun doğumuyla hemen süte dönüşür. Çocuğun bünyesini oluşturan parçalara o süt, daha uygundur. Annesinden ayrılarak dünyaya gelen çocuğun gelişmesi oranında, anne sütü ona daha uygun ve daha münasiptir.

Hikmeti ilahi anne sütünün halinin çocuğun haline ve yaşına uygun olarak oluşuyor. Zaruret halinde başka bir sütanne tutulacaksa, ahlak ve huylarının iyice araştırılması lazımdır. Çünkü süt, çocuğun ahlak ve huyları üzerine ve cisminde büyük ölçüde tesir eder. Çocuk bünyesine etki yapan sütün, annenin karnından oluştuğu çocukta onu emerek çocukta da kan, et ve kemik oluşturduğu kişilik ve karakter oluşumuna da etki yaptığı müşahede edilmiştir. Hakikaten nefsanî ve akli oluşumların tesiri bedenin sıfatının oluşumundan daha tesirlidir. O zaman onun aklının, şuurunun ve nefsani melekelerinin oluşumundaki tesir hususunda sen ne dersin?!

Çocuğunu emziren kadın, yalnız süt değil, sütle beraber iyi huy, rahmet ve şefkat gibi duygular da verir. Mesela; hayırsever bir kadın sütünü emen çocuğun, büyük ölçüde hayırsever olması mümkündür. Tam bunun aksi de olabilir. Ahlaksız ve huysuz bir kadın sütü emen çocuğun, kötü huy sahibi olması kesindir. Terbiye âlimleri, eserlerinde bu hususu uzun-uzun incelemişlerdir. Tarihte büyük devlet adamları, çocuklarının yetişmesi için bizzat annelerine emzirtirlerdi.

Ne yazık ki, günümüzde bu durum hiç düşünülmeden çocuğunu emzirmeğe ehemmiyet verilmemekte ve diğer şeylerde de gevşek davranılmaktadır. Hatta o kadınlar ki yaratılış gereği çocuklarını emzirirken emzirmekten tat lezzet alıyor ve çocuklarına gıpta ile bakıyorlar. Çocuk emzirmeyi terk etmedeki amaç, annelerin güzelliklerinin bozulmamasıdır. Çağımızın zengin hanımları, doğumdan hemen sonra çocuklarını çeşitli gıdalarla besleyerek sütten kesmektedirler. Hâlbuki bu durum yaratılış sünnetine aykırıdır. Çocuk terbiyesini de bozmaktır. İslam dinin arz ettiği güzelliğinin misalini başka hiçbir yerde görmemiz mümkün değildir.

Ey Allah'ım! Bizi kerim bir hidayetle hidayetine muvaffak kıl. Muhakkak ki sen dualara icabet eden ve işitensin.

19. DERS

KOCASI ÖLEN KADININ İDDET BEKLEME SÜRESİ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّج۪يمِ

وَالَّذ۪ينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ اَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِاَنْفُسِهِنَّ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَعَشْرًاۚ فَاِذَا بَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ ف۪يمَا فَعَلْنَ ف۪ٓي اَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِۜ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَب۪يرٌ ﴿٢٣٤﴾

MANASI

234 - İçinizden ölenlerin bırakmış olduğu eşler kendi kendilerine dört ay on gün beklerler; müddetleri sona erdiğinde, onların kendi haklarında uygun şekilde yaptıklarından dolayı size sorumluluk yoktur. Allah işlediklerinizden haberdardır. (Bakara Suresi)

AYETLERİN KELİME MANASI

(يُتَوَفَّوْنَ): **"Ölürler"**

Kabzolunurlar, Ölürler, manasınadır. Ayeti kerimede şöyle gelmektedir: **"Onların ömürleri bittiği zaman Allah** *(Celle Celâlühu)* **onların nefislerini alır (öldürür)"** "Teveffi" kelimesinin aslı: Bir şeyi tamı tamına almak manasındadır. Her kim ölürse onun ömrü ve rızkı tamı tamına bitmiş demektir.

Ebussuud şöyle diyor: Yani ölümle ruhları kabzolunuyor, çünkü ölmekle ruhları alınmaktır. "Teveffeytü" Denildiğin de: Malımı aldım demektir.[549]

İmam Fahrrazi de şöyle dedi: "Teveffe Fülanün" ve "Tüvüfiye" bir kimse öldüğü zaman böyle denilir. Her kim derse ki "Tüvüffiye" manası: Kubida, alındı demektir. Her kim "Teveffe" derse manası: Onun eceli bitti, ömrü tamamlandı demektir.[550]

549- Tefsiri Ebussuud.

550- Tefsirul Kebir, Fahrrazi.

(وَيَذَرُونَ): **"Terk ederler"**

Bu fiilin fiili mazisi ve mastarı kullanılmaz. Şöyle denilir: "Fülanün yedeu keze ve yezeru" Fülan bir şeyi terk ediyor bırakıyor anlamındadır. O ikisinin (Fiilin) emri gelir. Şöyle denilir: "De'a hu ve Zerhu" onu bırak terk et anlamında kullanılır. Ayeti kerimede Allah *(Celle Celâlühu)* şöyle buyuruyor: **"Beni o yarattığım kimseyle baş başa bırak."**

(أَزْوَاجًا): **"Eşler"**

"Ezvâc" kelimesi, burada kadınlar manasında kullanılmıştır. Araplar "Zevc" kelimesini erkeklere, "Zevcen lehu" kelimesini de kadınlara isimlendirirler. Bazı zaman da onun sonuna bir "He" harfini ek yaparlar. "Zevcetün" derler ancak bu fasih değildir.

(يَتَرَبَّصْنَ): **"Beklerler"**

Beklerler demektir, Ayeti Kerime de Allah *(Celle Celâlühu)*: **"Allah'ın *(Celle Celâlühu)* emri gelinceye kadar bekleyiniz"** buyurmaktadır. Bu daha önce geçti.

(بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ): **"Müddet sona erdiğinde"**

"Ecel" kelimesi, bir şey için tayin edilen süre manasındadır. İnsan hayatı için belirlenmiş süreye de "ecel" denilir. Ayeti kerimede Allah *(Celle Celâlühu)* şöyle buyuruyor: **"Onların ecelleri geldiği zaman..."** Yani tayin edilen süre sayısı bittiğinde.

(خَبِيرٌ): **"Allah işlediklerinizden haberdardır"** (Allah) işlerin açığını da gizlisini de hiçbir şey ona gizli kalmayacak şekilde bilendir.

AYETLERİN TOPLU MANASI

Allah *(Celle Celâlühu)*, icmalen şöyle buyuruyor; İçinizde ölen erkeklerin geride bıraktıkları hanımların, kendi kendilerine dört ay on gün beklemeleri onların üzerlerine gerekir. Bu (iddet) bekleyiş müddeti içerisinde, kocaları üzerine yas tutarak; Kadınların güzel elbise giymemelerini, koku sürmemelerini, kocalarının evlerinden çıkmamalarını ve erkeklerin de İddet bekleyen kadınlara evlenme teklifi yapmamalarını Allah *(Celle Celâlühu)* emretmiştir. Onların bu iddetleri bittiği zaman Ey o kadınların velisi olanlar onları evlenmeye bırakmanızda sizlerin üzerine hiçbir günah ve vebal yoktur.

O süreden sonra kadınların güzel koku sürünmeleri ve güzel elbise giymeleri de serbesttir. Allah *(Celle Celâlühu)*, iş ve amellerinizi en iyi

bilendir. Sizin gizli yaptıklarınızı dahi hiçbir şey ona gizli kalmayacak şekilde bilendir. O'ndan sakınınız ve emrettiğini, mutlaka emrettiği şekilde yapınız. İşte onların kocalarına yas tutması bu sebepten dolayıdır.

AYETLERDE VARİD OLAN DEĞİŞİK İ'RABLAR

(وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنكُمْ) Ayeti kerimesinin irabunda iki şekil vardır.

(وَالَّذِينَ) kelimesi mübteda, (يُتَوَفَّوْنَ) kelimesi muzari mebni lil meçhul, haber ise hazfolunmuştur. Takdiri şöyledir. "Fi ma yütle aleykum hukmüllezine yüteveffvne" Manası: Size okunulan kocası ölen kadınların hükmüdür.

Mübteda hazfolunmuştur. (وَالَّذِينَ) Onun yerine kalmıştır. Takdiri: "Ve Ezvecüllezine yüteveffevne Minkum "Sizden hanımları ölmüş olan kocalar ki. Burada hazfedilen kelimeye şu ayetler delalet etti: (وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا). (يَتَرَبَّصْنَ) Kelimesi ise haberdir.[551]

Taberi dedi ki: Şayet birisi: "Anillezine Yüteveffevne"nin haberi nerdedir derse. Denilir ki: O terk edilmiştir. Çünkü burada haber kastedilmemiştir. Muhakkak ki haberin kastettiği kocası vefat eden iddet bekleyen kadınların üzerlerine vacip olan şeydir. Burada haberin onlardan dönderilip kocalarından haber verilmesi vardır. Bunun bir benzeri de şairin şu şiirinde vardır.

"Şayet rüzgâr beni İbni Ebi Zeba'nın tarafına götürürse,

İşte o vakit onun pişman olduğu zamandır." [552]

TEFSİRİNDEKİ İNCELİK ve LATİFELER

Birinci latife: Ölümün ifade şeklinde fasih kullanılan şöyle denilmesi: "Tüvüffiye fülanün" Binail mef'ul (fiili meçhul) fiil olarak kullanmaktır. İsmi fail (Ma'lum fiil) olarak kullanmayı bazıları lahn (konuşmada hata) sayıyorlar. Çünkü o kişi kabzolunandır, kabzeden değildir.

Rivayet olunur ki Ebi Esvedil Düeli bir cenazenin arkasında iken bir adam ona: "Men Elmüteveffi" diyor.(Soru soran kişi ölenin kim olduğunu sormak istiyor. Ancak kelimeyi Arap kelimelerini kurallarına göre yanlış kullandığı için soru öldüren kim manasına geliyor cevap veren de

551- Vucuhul Kıraat vel İ'rab, Akberi.

552- Camiul Beyan, Taberi.

sorusunun cevabını tam olarak hem de karşıya uyarı olarak veriyor.) O da Allah Teâlâ diye cevap veriyor. Bu durum Nahiv ilminin hükümlerinin yerine konulmasının sebeplerindendir.[553]

İkinci latife: Âyetteki, "zevç" kelimesi, hem erkeğe, hem kadına denir. Gerçekten iki şeyden meydana gelen şeye "zevç" denir. Bunun için kadın ve erkeğin birleşmesine de "zevç" denmektedir.

Zevciyet (evlilik)ten maksat, ikisinin de her hususta birlik olmalarıdır. Dış görünüş de ve içerde her ikisi de birbirinin aynısıdır. Evlilikte zaten bunu gerektiriyor. Ta ki biri diğerinin aynısı oluncaya kadar bir bütün oluşturmaktadırlar.

Üçüncü latife: İbni Cerir Taberi; Ümmü Seleme *(Radıyallahu Anh)* 'den varit olan rivayete göre, kocası ölen bir kadın, gözünün ağrıdığını, bunun için gözüne sürme çekip çekmeyeceğini sorunca, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*: *"Sizler cahiliyet devrinde en pis elbise ile bir sene beklerdiniz. Sonra da yanınızdan geçen köpeğe, bir koyun veya deve dışkısı atardınız. Cahiliyet devrinde bir sene bekliyardunuz da, şimdi dört ay on gün beklemeye dayanamıyor musunuz?"* [554] Buyurdu der.

Dördüncü latife: Kocası ölen bir kadın için, dört ay on gün gibi bir süre tayin edilmesi ve o müddet içersinde güzel elbise giymeyi ve koku sürmeyi terk etmesinin talep edilmesinden maksat şudur: Kadının dört ay on gün iddet beklemesindeki gaye, hamile olup olmadığının bilinmesidir. Çünkü cenin anne rahmine düştükten sonra ilk kırk günde nutfe, ikinci kırk günde kan halini alır. Üçüncü kırk günde ise çocuğun uzuvları teşekkül eder ve tam bir çocuk şeklini alır. Bu hususa Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in sarih ve sahih hadisi de delalet eder. Yüz yirmi günden sonra çocuğa ruh verilir. İşte bu on gün de çocuğun canlanma müddeti olarak sayıldığında toplam dört ay on gün olur.

FIKHİ HÜKÜMLER

Birinci Hüküm: Bu âyet, kocası ölen kadının bir sene iddet beklemesini emreden âyeti nesheder mi?

Cumhura göre: Bu âyet, "**Sizden zevceler**(ini geride) **bırakıp ölen olanlar eşlerinin** (kendi evlerinden) **çıkmayarak bir yıla kadar faydalanmasını** (bakılmasını) **vasiyet** (etsinler)..." âyetini nesh etmiştir.

553- Bu kıssayı Menar sahibi zikretti

554- Camiul Beyan ibn Cerir Taberi.

Çünkü iddet, önce bir yıldı. Sonra o hüküm nesh edilerek, dört ay on güne indirildi. Okuma sırasına göre her ne kadar bu âyet, nesh edilen âyetten önce ise de, Allah *(Celle Celâlühu)* tarafından inzal buyrulduğunda önce nesh edilen âyet, daha sonra da nesh edici ayet gelmiştir. Çünkü Kuran'ın bu tertibi, nüzul sırasına göre değil, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in emri ile sıralanan şekildir, öyleyse bu âyetin, kendisinden sonra gelen âyeti nesh etmesi doğrudur.

Bazı âlimlere göre de bu âyetin hükmü nesh edilmemiş, yalnız ihtiva ettiği bir yıllık iddet süresi, sonradan gelen âyetle noksanlaştırılarak dört ay on güne indirilmiştir. Yolcu bir kimsenin namazlarının dörtten iki›ye indirilişi, nesh değil, hafifleştirme olduğudur.

Kurtubî'ye göre: Bu görüş bir hatadır. Çünkü iddetin bir yıldan dört ay on güne indirilişi neshtir. Yolcunun, yolculukta kıldığı iki rekât namazın buna benzer tarafı yoktur. Bunlar birbirleriyle kıyaslanmazlar. Zira namaz yolcu için dört rekâttan iki rekâta kısaltılmış değil, yolcu için zaten farz olan iki rekâttır. [555]

İkinci Hüküm: Kocası ölen hamile kadının, iddeti ne kadardır?

Kocası ölen hamile bir kadının iddet müddeti, doğumuyla sona erer. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)*, "**...Yüklü kadınların iddetleri ise, yüklerini vaz etmeleri ile** (biter)..." buyurmuştur ki bu âyet, "**İçinizden Ölenlerin** (geride) **bıraktıkları zevceler, kendi kendilerine dört ay on gün beklesinler...**" âyetindeki umumi ifadeden, hamile kadınlar ile ilgili hükmü, istisna etmiştir. Bu da cumhurun görüşüdür.

Hz. Ali *(Radıyallahu Anh)* **ve Hz. İbni Abbas** *(Radıyallahu Anh)***dan varit olan rivayete göre** hamile kadın, en uzun iddeti bekler. Yani kocası öldüğü zaman hamile olan kadın, henüz dört ay on günü tamamlamadan doğum yapsa dahi, dört ay on günü beklemek zorundadır veya dört ay on günü doldurduğu halde henüz doğum yapmayan kadının, doğumu beklemesi mecburidir. Bu surette en uzun süreyi beklediğinden iddet hakkında nazil olan her iki âyetinde hükmünü yerine getirmiş olur. Kadın, doğumla iddetim bitmiştir. Âyet böyle söylüyor derse, kocası ölen kadınların dört ay on gün iddet beklemelerini emreden âyetin hükmü ile amel etmemiş olur.

Kadının her iki âyetin emirleriyle amel etmesi, birini tercih etmesinden daha iyidir.

555- Camiul Ahkamul Kur'an, Kurtubi.

Kurtubî bu hususta: Bu görüşü, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* 'ın sahih hadisi (cumhurun delillerinde söylenilecek) olmasaydı, güzel bir görüştü der.

Cumhurun delilleri:

Kur'an ve hadisten getirilen delillerle kocası ölen hamile bir kadının iddet süresi, doğumu ile sona erer.

Kur'an'dan delili: "...Yüklü kadınların iddetleri ise, yüklerini vaz etmeleri ile (biter)..." âyetidir. Umumi bir hükmü ifade eden âyet, kocası ölen hamile kadın veya kocası tarafından boşanan hamile kadını da kapsar.

Hadisten delili:

"Bedir savaşına katılan Saad İbni Halet *(Radıyallahu Anh)*ın Sübeyat eslemiyye *(Radıyallahu Anh)* isimli bir hanımı vardı. Hamile idi. Veda haccında iken kocası vefat etti. Kocasının ölümünden hemen sonra doğum yaptı. Lohusalıktan temizlendikten sonra güzel elbiseler giyindiğini gören Ebu Senâbil bin Ba'kek Ona, seni çok süslenmiş görüyorum. Evlenmek mi istiyorsunuz?

Dört ay on günü dolduruncaya kadar evlenemezsiniz dedi. Kadın, durumu Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*e anlattı. O, *"Evlenmek istiyorsanız evlenebilirsiniz"* buyurdu. Hadisinde, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in *"Evlenmek istiyorsanız evlenebilirsiniz"* buyruğundan, hamile bir kadının iddet süresinin, doğumla sona ereceği anlaşılır. Bunun sayılı bir günü ve zamanı yoktur.[556]

İbn Abdülber: İbni Abbas *(Radıyallahu Anh)*a bu Sübiya hadisi nakledildikten sonra, görüşünden dönerek, hamile bir kadının doğumla iddetinin sona ereceğini kabul etmiş ve bu husustaki tüm fetvalarını bu hadisin muhtevasına göre vermiştir. Zaten bütün ilim adamlarının görüşü de bu doğrultudadır. [557]

Kurtubî dedi ki: Bu nakledilen hadis şu ayeti açıkladi, **"...Hamile kadınların iddetleri ise, yüklerini vaz' etmeleri ile** (biter)..." âyeti, umumi olarak kocasından boşanan ve kocası ölen kadınların iddet hükümlerini ihtiva eder. Muhakkak ki dört ay on gün olarak tespit edilen iddet süresi, kocası ölükte hamile olmayan kadınlardan her iki sınıfa da (Kocası ölen veya boşanan) mahsustur. Bu görüşlerini, İbni Mesud

556- Buhari. Müslim. Nesai. Ebi Davud.

557- Tefsiril Kur'an Azım, İbni Kesir.

*(Radıyallahu Anh)*ın şu sözü takviye eder. Her kim bunu hakkıyla bilmek isterse şunu iyi bilsin ki: Muhakkak ki Nisa suresindeki kısa ayet (kocaları ölen hamile kadınların iddet süreleri, hususunda nazil olan), vefat iddeti olan (kocaları ölen kadınların iddet süreleri hususunda nazil olan) âyetten daha sonra nazil olmuştur.[558]

Üçüncü Hüküm: İhdâd (yas tutmak) nedir? Kocası ölen kadın, ne kadar tahdid yapar?

İslâm, kocası ölen hamile olmayan kadının, dört ay on gün yas tutmasını farz kılmıştır. Yalnız bir kadının kocası değil, bir yakını vefat ederse, üç gün yas tutması yapması lazımdır. Üç günden fazla yaparsa, haramdır. Günkü Buharı ve Müslim'de olan: Ben (Zeynep binti Ümmü Seleme), Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in zevcesi Ümmü Habibe *(Radıyallahu Anha)*ya, babası Ebu Süfyan *(Radıyallahu Anh)*ın ölümünden üç gün sonra taziye için gittim. Cariyesinden istediği kokuyu süründükten sonra, Allah *(Celle Celâlühu)*'a yemin ederim ki, güzel koku sürmeyi şu anda hiç arzulamıyordum. Fakat Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*den minberde iken işittim: "*Allah'a ve ahiret gününe inanan yakın akrabası ölen bir kadının, üç günden sonra koku sürmemesi ve güzel elbise giymemesi helal değildir. Ancak kocası için dört ay on gün* (yas tutar)" buyurdu hadisi bunu te'yid eder.[559]

İhdâdın (yas tutmak) manası: Süslenmeyi, koku sürmeyi, ellere kına yakmayı terk etme, yani kocası ölen bir kadının bunlarla beraber gelecekte muhtemelen evlenebileceği erkeklerden de kaçınması anlamındadır. Kocası ölen bir kadına, dört ay on günlük bir süre içersinde bunları terk etme sini, yalnız kocasının, kendisi üzerindeki büyük hakkından ötürü Allah*(Celle Celâlühu)*, farz kılmıştır.

Şüphesiz evlilik bağı, en kutsal bir bağdır. Kadının ne İslâmi, ne de ahlaki bakımdan, kocasının kendi üzerindeki hakkı ile evlilik bağını unutması, hiç de doğru değildir. Cahiliyet devrinde kadın, ölen kocası için bir sene koku sürmeyi, güzel elbise giymeyi ve kına yakmayı terk ederdi. İslâm ise, bir senelik yas tutmayı nesh ederek, dört ay on gün beklemeyi farz kılmıştır.

Buhari ve Müslim de Ümmü Seleme *(Radıyallahu Anha)*dan varit olan rivayete göre; bir kadın gelerek; Ya Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, kızımın kocası öldü. Onun ise gözleri hastadır. Gözlerine sürme çekebilir

558- Camiul Ahkam Kur'an, Kutrubi.

559- Buhari. Müslim. Tefsirul Menar. Tefsir İbni Kesir.

miyim? Deyince Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, *"Hayır, hayır, dedi* kadın sorusunu iki veya üç defa tekrar etmesine rağmen yine *Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem), hayır,* dedi ve sonra buyurdular ki: *Dört ay on gün bekledikten sonra dediğinizi yapabilirsiniz. Siz cahiliyet devrinde bir sene bekliyordunuz da, şimdi dört ay on gün bekleyemiyor musunuz?"* buyurdu. Zeynep binti Ümmü Seleme *(Radıyallahu Anha)* şöyle rivayet ediyor: Cahiliyet devrinde kocası ölen bir kadın, küçük karanlık bir odaya kapanarak, en kötü bir elbiseyi giyer, hatta bir sene hiç yıkanmadan beklerdi. Bir senelik süreden sonra kendisine verilen davar ve keçi dışkısını atardı. Sonra kendisine bir hayvan eşek veya koyun getirilir iftadda yapardı Bazı zaman da o kadın iftadda yapmaya bile yetişemez ölürdü.[560]

Bazı âlimler, ihdat yapmanın vacip olduğunu işte bu ayetlerden çıkarıyorlar: "**...İşte bu müddet bitirdikleri zaman artık onların kendileri hakkında meşru veçhile yaptıkları şeyden dolayı size günah yoktur.**"

Güzel koku sürmek, süslü elbise giymek gibi. İddet esnasında bu şeyleri yapmasının haram olduğu hükmünü çıkarmışlardır. Bu ince ve güzel bir anlayıştır. Diğer bazı âlimlere göre de, ihdâdtan maksat, güzel koku sürmemek, süslü elbise giymemek ve kına yakmamak değil, özellikle evlenmemektir. Yalnız bu görüş, çok zayıftır.

İbn Kesir'e göre. İhdâd; Güzel kokuyu terk etmek, evlenmeye çağrıştıracak süslü elbise giymemek ve mücevherat takmamaktır. Bu ihdâd, kocası ölen kadın için bir tek sözle vaciptir. Talak'ı ric'i ile kocasından ayrılan bir kadının, iddet süresinde bunları terk etmesi vacip değildir. Talakı bain yoluyla kocasından tamamen ayrılan bir kadının, koku sürmesi, güzel elbise giymesi ve mücevherat takıp takmaması hususunda iki görüş vardır. Sahih olan görüş şudur: Kocası ölen kadının, ihdat vaciptir. Kocası ölen yaşı küçük, adetten kesilmiş, hür ve cariye kadından hangisi olursa olsun ziyneti, kokuyu ve güzel elbiseyi terk etmesi farzdır. Çünkü âyet, umumu ifade etmektedir.[561]

560- İbni Kutuybe diyor ki: Ben Hicaz ehline "İftidat"tan sordum, şöyle dediler: İddet bekleyen kadin suya dokunmaz, tırnaklarını kesmez, kıllarını gidermez, sonra bir sene sonra en çirkin bir manzarayla çıkar bir kuşla iftidat yapar yani onu ön tarafına sürerdi. Bundan maksat da, çileli ve çirkin bir vaziyette kocası için geçirilen bir yıllık sürenin, dışkı kadar kıymetinin olmadığım göstermek idi.

Dördüncü Hüküm: Kadının iddet beklemesi, neden farzdır?

Âlimler, kadının iddet beklemesinin hikmeti hususunda, birçok yönler saymışlardır. Bunları kısaca aşağıya özetliyoruz:

1. Kadının hamile olup olmadığının bilinmesidir. Bu da, nesep karışıklığı olmaması içindir.

2. Allah *(Celle Celâlühu)*, yalnız mü'min kadınların iddet beklemesini emretmiştir. Bu emre uymak ibâdettir.

3. Kadınların, ölen kocalarına acıdıklarını ve aile hayatlarının unutulmaz bir yaşantı olduğunun bilinmesi içindir.

4. Talak'ı ric'î ile ayrılan kadınlar, müracaat yoluyla eski kocalarına tekrar dönebilme ve kocalarında bu sürede, hanımlarına tekrar ricat etme veya tamamen ayrılma fırsatı verilmesi içindir.

5. Nikâhın büyüklüğünü ve onun için uzun bir süre beklenmesinin lazım geldiğini, insanların idrak, etmesi içindir. İddet olmasaydı, kadınların evlenip ayrılmaları çocuk oyuncağına benzerdi. Bir anda tamamlar sonra ayrılırlardı.

KONUNUN SONU

AYETLERİN İHTİVA ETTİĞİ HİKMETLER

Allah *(Celle Celâlühu)*, aile şerefinin korunması, dağılmaması ve nesebin karışmaması için mü'min kadına iddet beklemeyi farz kılmıştır. Kocası ölen kadınlara iddetle birlikte, aile hayatına saygı duyulması, evliliğin çok faziletli ve güzel bir şey olduğunun açıklanması vefattan sonra acı ve üzüntü halinin olması mukaddes bağ olan (evlilik bağına) saygılı olunması hayat ortağı olan kimseye karşı güzelliğini ve faziletini korumak için ihdat (yas tutma) vardır.

Hâlbuki İslam geldi bütün bu halleri düzeltti İslâm, İhdet (yas tutma)yı pislik için bir işaret değil, temizlik için bir işaret kıldı. İddet günü de cahiliyet devrindeki olduğu halden şimdiki haline üçte bire indirdi. Ona da hiçbir şeyi haram kılmadı. Yalnız güzel koku sürme ve güzel elbise giymeyi terk etmesini ve bir de evlilik isteyenlerin düğür düşme ile onların bakışlarından korumuştur.

İddet süresinin çirkin ve pis bir şekilde değil, intizamlı ve düzenli bir şeklide geçirilmesini emretmiştir. Çünkü temizlik, İslâm'ın şiarındandır. Kadınlar bu iddet süresini, dilediği evde geçirebileceği gibi yakınları yanında da geçirebilir. Hatta kadınlar arasındaki toplantı günlerine dahi

katılabilirler. Bugünkü kadınlar, İslâm'ın birçok emirlerine uymadıkları, özellikle şeriatın yasak ettiği fahiş bir sesle ağlama, bağırma, yeme, içme ve giyinmeyi dahi terk ediyorlar. Bunlar yalnız kocalarının ölümünde değil, baba, kardeş ve çocuklarının ölümlerinde de bunu yapıyorlar. Hatta birçok kadınlar, kocalarının ölümlerinden hemen kırk gün sonra güzel elbise giyme, koku sürünme ve yabancı erkeklerle konuşacak kadar kendilerinde cesaret buluyorlar.

İhdat (yas tutma) esnasında bu düşük adetleri düzeltmek nice hayırlar vardır. Çünkü o adetlerde malı boş yere tüketmek, eşyaları ve elbiseleri değiştirmek ve Adabi Muaşereyi bozmaktan başka hiçbir fayda yoktur. Bunu düzeltilmesinin yolu şeriatın ahkâmına dönmekle gerçekleşir. Bu yas tutma da yakını ise üç gün veya kocası ise dört ay on gün bu esnada da kısaca şekil ziyneti terk etmek, koku sürmemek ve evinden dışarı çıkmamakla olur.

20. DERS

İDDET BEKLEME SÜRESİNDE KADINA EVLİLİK TEKLİFİ ve KADININ MİHRİ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهٖ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاۤءِ وَ اَكْنَنْتُمْ فِيٓ اَنْفُسِكُمْؕ عَلِمَ اللّٰهُ اَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ وَلٰكِنْ لَا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا اِلَّآ اَنْ تَقُولُوا قَوْلًا مَعْرُوفًاۜ وَلَا تَعْزِمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتّٰى يَبْلُغَ الْكِتَابُ اَجَلَهُۜ وَاعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِيٓ اَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُۚ وَاعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٣٥﴾ لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِنْ طَلَّقْتُمُ النِّسَاۤءَ مَا لَمْ تَمَسُّوهُنَّ اَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةًۚ وَمَتِّعُوهُنَّۚ عَلَى الْمُوسِعِ قَدَرُهُ وَعَلَى الْمُقْتِرِ قَدَرُهُۚ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِۚ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ ﴿٢٣٦﴾ وَاِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ اَنْ تَمَسُّوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ اِلَّآ اَنْ يَعْفُونَ اَوْ يَعْفُوَا الَّذِي بِيَدِهٖ عُقْدَةُ النِّكَاحِؕ وَاَنْ تَعْفُوا اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰىؕ وَلَا تَنْسَوُا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْؕ اِنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٧﴾

MANASI

235 - Böyle kadınlara kapalı bir şekilde evlenme teklif etmenizde veya içinizden onlarla evlenmeyi geçirmenizde size sorumluluk yoktur. Allah onları anacağınızı bilir. Sakın meşru sözler dışında onlarla gizlice sözleşmeyin, müddet sona erene kadar nikâh akdine kalkışmayın. İçinizde olanı Allah'ın bildiğini bilin de O'ndan çekinin. Allah'ın bağışlayan ve Halim olduğunu bilin.

236 - Kadınlara el sürmeden ve mehirlerini biçmeden onları boşarsanız size sorumluluk yoktur. Onları zengin kendi çapına, fakir kendi çapına uygun bir şekilde faydalandırın. Bu iyi davrananların şanına yakışır bir borçtur.

237 - Eğer onlara mehir biçer de el sürmeden onları boşarsanız, kendileri veya nikâh akdi elinde olan erkeğin bağışlaması hali müstesna biçtiğinizin yarısını verin, bağışlamanız Allah'tan sakınmaya daha uygundur. Aranızdaki iyiliği unutmayın. Allah şüphesiz işlediklerinizi görür. (Bakara Suresi)

AYETLERİN KELİME MANASI

(عَرَّضْتُمْ): **"Kapalı bir şekilde** (evlenme teklif) **etmenizde"**

"Arradtüm": Bir şeyi açıklıkla değil de karşıdaki kişiye anlayacagı bir şekilde işaret yoluyla söylemek veya ima, kinaye etmek manasına gelir.

Bir şeyin yan tarafından almak, yani onun yanından manasına gelmektedir.

Lisanül Arab'da: "Arradda bi şey'in": Açıklamadı. "Ta'rid": Açığın zıddıdır. Elmaridu: Bir şeyi kinayeli bir şekilde üstü kapalı söyledi demektir.

Hadisi şerifte şöyle gelmektedir: *"Muhakkak ki üstü kapalı anlatmalarda yalana bir genişlik vardır."*[562] Evlenme teklifinde Ta'rid: Üstü kapalı olarak bir kadına evlenme teklif etmektir. Sen güzelsin hayırlısın tutumlusun gibi kelimeler kullanarak ona bir şeyler ima etmektir. Muhtacın yardım istemesi gibi: Sana selam vermeye o kerim olan yüzüne bakmaya geldim. İşte bunun içindir ki şöyle demişler:

"Bizden selam vermek, ihtiyacımızın giderilmesi için sana yeter."

(خِطْبَةِ النِّسَاءِ): **"Evlenme teklifi."**: "Ha" harfinin esresiyle okunduğu zaman hıtbe, bir kadını nikâhlamayı talep etmek anlamındadır. "Ha" harfinin ötresiyle okunduğu zaman hutbe; vaaz ve söz söylemek, cuma hutbesi manalarına gelir. Hadisi şerifte de şöyle gelmektedir: *"Sizden biriniz kardeşinin evlenme teklifi yaptığı kadına dünürcü olmasın."*

(أَكْنَنْتُمْ): **"Gizlediğiniz"**

Setretme örtme gizleme manasınadır. "El iknan": Gizli sır ve gizlilik manasındadir.

562- Lisanul Arab, İbni Manzur. Sihhah, Cevheri. Tehzibul Lugat. Kamusul Muhit.

İbni Kuteybe şöyle dedi: Bir şeyi örttüğün zaman "Eknentü lişşey'i" dersin. Ama bir şeyi koruduğun zaman ise: "kenentühü" dersin. İşte ondandır: Allah *(Celle Celâlühu)* ayeti kerimede: **"Sanki onlar saklanmış beyaz inciler gibidirler."**[563]

(لَا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا): **"Gizlice sözleşmeyin"**

Burada sırdan maksat nikâhtır. Bunu Züccac söyledi ve bu konuda da bir şiirde şöyle gelmektedir:

"Komşuları tabağın üstünden yerler

Onların sırından mahrum olurlar."[564]

İbni Kuteybe şöyle dedi: Nikâh kelimesine "sır" diye isimlendirilerek üstü kapalı olarak kullanılmıştır. Çünkü nikâh karı koca arasında gizli yapılır.

Mana şöyledir: İddet bekleyen kadınlarla evlenme isteğiniz açıkça değil, üstü kapalı olarak işaretle söyleyebilirsiniz.

(عُقْدَةَ النِّكَاحِ): **"Nikâh akdi"**

"Ukde" Kelimesi, düğüm anlamından bağlamak manasına da gelir. Bunun misali: Ey düğüm bağlayan çözülmesini söyle diye kullanılmaktadır.

Ragib şöyle dedi:

"El Ukdetü" Düğüm, bir şeyin bağlanılması için ister nikâh olsun, isterse yemin ve diğer şeyler olsun kelimesine verilen isimdir.

Züccac şöyle dedi: Manası: Nikâh akdi yapma kararını vermeye yönelmeyiniz. Burada "ale" harfi hafiflik olması için hazfedilmiştir. Şu örnekte olduğu gibi: "Daraba zeydün zahra vel batna" Manası: Sırtına ve karnına vurdu (üzerine).[565]

(أَجَلَهُ): **"Eceli"**

Ecel: Bir şeyin sonu manasınadır. Kitap kelimesiyle kastedilen mana şudur: Allah *(Celle Celâlühu)* kadına farz kıldığı iddet müddetinde beklenmesi gereken süredir.

Mana şöyledir: "Hatte Yebluğal Kitabu Ecelehu" yani iddet bitinceye kadar demektir.

563- Zadül Mesir, İbni Cevzi.

564- Tefsir İbn Cevzi.

565- Zadül Mesir. Kurtubi. Mecmaul Beyan.

(فَاحْذَرُوهُ): **"Ondan (Allah)tan sakınınız"**

Allah *(Celle Celâlühu)*'ın azabından korkunuz ve emrine muhalefet etmeyiniz. Burada tehdit ve cezayla korkutmak vardır.

(حَلِيمٌ): **"Halim"**

Cezayı acele vermeyip erteler anlamındadır Allah-u Teâlâ'nın sünnetindendir (onun kanunu), mühlet verir, ihmal etmez.

(الْمُوسِعِ): **"Genişlik (Zenginlik)"**

Genişlikte olan kimseye zengin olduğu için denir. Bir kişinin malı çok olduğu zaman "Evsear Raculü" denilir.

(الْمُقْتِرِ): **"Fakir (Darda ve sıkıntıda olan)"**

Fakir olduğu için darlıkta olan manasındadır. Bir kişi fakir olduğu zaman şöyle "Ekterar Raculü" denilir. Yine "Ektera ale iyalihi ve kattera" Onların üzerine nafakası daraldığı zaman böyle denilir.

(تَمَسُّوهُنَّ): **"Onlara dokunuyorsunuz"**

"Mess": Bir şeyi elle tutmak anlamındadır. "Mises ve Mesis" de aynı bu kelimedendir.

Ragıp şöyle dedi: "El Mess" kelimesi "Lems" gibidir. Hissi bir şekilde ulaşmak mümkün olduğu zaman "lems" denilir. Kinayeli olarak (üstü kapalı) "Cima" kelimesine kullanılır. "Messehe ve Meessehe" aynı manaya gelir. Allah *(Celle Celâlühu)* ayeti kerime de: **"Bana hiçbir insan dokunmamıştır"** şeklinde kullanılmıştır.

(فَرِيضَةً): **"Feridatün"**

Ferida: Aslında Allah *(Celle Celâlühu)*'ın kullarına farz ettiği emirlerdir. Burada farizadan maksat, evlenen kadının mehridir. Çünkü O Allah *(Celle Celâlühu)*'ın emriyle farz kılınmıştır.

(يَعْفُونَ): **"Terk ediyorlar, vazgeçiyorlar"**

O kadınlar terk ediyorlar, vazgeçiyorlar. Âyetteki anlamı: Kadınlar kendi hakları olan mehirlerini almaktan vazgeçiyorlar terk edip almıyorlar.

AYETLERİN TOPLU MANASI

Allah *(Celle Celâlühu)*, kocaları öldükten sonra iddet bekleyen kadınlarla, erkeklerin evlenme teklifi yapma hususunda, hükmünü beyan etti. Şanı yüce olan Allah söyle buyurdu: Ey erkekler, iddet bekleyen

bir kadınla evlenme isteğinde bulunmanızda bir günah ve vebal yoktur. Yalnız evlenme arzusunu iddet bekleyen kadınlara bildirmeniz açıktan açığa değil, üstü kapalı işaret yoluyla olmalıdır. Muhakkak ki Allah *(Celle Celâlühu)*, sizlerin gizlediklerinizi onlardan tarafa meylettiğinizi, evlenme arzusu isteğinizi bilir.

Ancak Allah *(Celle Celâlühu)*, bundan dolayı sizleri sorumlu tutmaz. Evlenme arzusu, onlar iddet beklerken açıktan açığa yapılması uygun değildir. Velâkin üstü kapalı ve güzel sözlerle, kelamda fuhuş sözlerle karşıyı ifşa etmemek şartıyla olur. Kadınların iddetleri doluncaya kadar, onlarla nikâh akdi yapmayınız. Şüphesiz Allah *(Celle Celâlühu)*, gizli hallerinize muttali olduğu gibi, hesabını da soracaktır. Daha sonra Allah *(Celle Celâlühu)*, mehir konuşulmadan yapılan nikâh akdinden sonra erkeğin cinsi münasebette bulunmadan kadını boşaması hükmünü zikretti. Böyle bir durumda kadını boşamasının günah olmadığını bildiren hükmü beyan etti ki: Bunda bir günah olduğunu zannetmesinler diye böyle bir kadını boşamakta hiçbir mahzur olmadığını açıkladı.

Bu tür ayrılıklarda erkeğin zenginlik veya fakirlik durumuna göre kadınlara muta (kadına verilen mal veya para) verilmesiyle ayrılmadan doğan üzüntüyü atması ve bu yaranın sarılması için gönüllerinin hoş edilmesini Allah *(Celle Celâlühu)* emretmiştir.

Bir miktar mehrin konuşulup nikâh akdinin yapılmasından sonra, cinsi münasebette bulunmadan, erkeğin, kadını boşaması halinde, konuşulan mehrin yarısının kadına verilmesi farzdır. Ancak kadının bu hakkından vazgeçmesinde veya kocanın mehri tam vermesinde veya kadın küçük ise onun velisi olan babasının kadının bu hakkından vazgeçmesinde bir günah yoktur.

Allah *(Celle Celâlühu)*, kadınların boşanmasından sonra onlara iyilik yapılmasının unutulmamasını emretmiştir. Çünkü talak, her ne kadar zaruri bir sebepten dolayı olmuşsa da, bunun akrabalar arasında, insani bağların kesilmesine sebep olmaması lazımdır.[566]

AYETLERİN NÜZUL SEBEBİ

Hâzin tefsirinde: "**Kendileriyle temas etmediğiniz yahut kendilerine bir mehir tayin edip evlendiğiniz kadınları boşamışsanız (bunda) üzerinize vebal yoktur**" âyeti, ensarlı bir kimsenin, hanımını boşaması üzerine nazil olmuştur. Çünkü o beni Hanife kabilesinden bir kadınla

566- Tefsir Taberi Tefsir Münir. Tefsir Menar.

hiç mehir konuşmadan evlenmişti. Sonra bu kadınla cinsi münasebette bulunmadan boşamıştı. İşte bunun üzerine, bu âyet "...Üzerinize vebal yoktur..." nazil oldu. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, o adama: *"Ona (kadına) Mut'a* (biraz mal ve para) *veriniz."* Buyurdu.[567]

AYETLERDE VARİD OLAN KIRAAT ÇEŞİTLERİ

Cumhur Kıraat İmamları: (مَا لَمْ تَمَسُّوهُنَّ) şeklinde okudular. Hamza ve Kesai ise (تُماسُّوهُنَّ) Burada ve Ahzap suresinde, iki yerde "Elif" harfiyle ve "Te" harfinin ötresiyle okudular. Bu "Müfaale" babından olup "Mübaşere" ve "Mücemaa" gibidir.[568]

Cumhur Kıraat İmamları: (عَلَى الْمُوسِعِ قَدَرُهُ) ötreli olarak okudular. İbni Kesir ve Nafi ise (قَدْرُهُ) şeklinde cezimli olarak okudu.

Cumhur Kıraat İmamları: (وَأَن تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى) şeklinde okudular. Ancak (وَأَن يَعْفُوا) "Ye" harfiyle de okunulmuştur.[569]

AYETLERDE VARİD OLAN DEĞİŞİK İ'RABLAR

(وَلَكِن لاَّ تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا) Ayeti kerimesindeki "lakin" istidrak harfidir. Müstedrek ise hazfolunmuştur. Takdiri: Allah biliyor ki sizler onlara söyleyeceksiniz söyleyiniz ancak onlarla gizli vaatleşmeyiniz. (سِرًّا) kelimesi mef'ulü bih'tir. Çünkü o nikâh manasındadır. Yani o kadınlarla gizli olaraktan nikâh akdi yapmayınız. "Müstahfine" gizli manasında hal olarak i'rab edilmesi de sahihtir. Mef'ul ise hazfedilmiştir. Yani onlarla gizli olduğu halde nikah akdi yapmayınız.[570]

(وَلاَ تَعْزِمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ) Ayeti kerimesi mansub (üstünlü olma) makamındadır. Harfi cerin çıkartılmasıyla ki yani: "Ale Ukdetin Nikâh".

(مَا لَمْ تَمَسُّوهُنَّ) Ayeti kerimesindeki (مَا) Masdariyye ve zaman içindir. Takdiri şöyledir: "Fi zemeni terki messihinne". Denildi ki: (مَا) Şartiyyedir. Yani (إِن لَمْ تَمَسُّوهُنَّ) şeklindedir.

567- Tefsir Hazin.

568- Taberi. Zadül Mesir. Kıraatü Seb'a, Medini.

569- Mecmaul Beyan. Zadül Mesir. Tefsiri Ebissuud.

570- Vucuhül İ'rab vel Kıraat. Akberi

(فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ) Ayeti kerimesi hazfedilmiş mübtedanın haberidir. Takdiri: "Fel Vacibu Nısfu Ma Feraddüm" veya "Fe Aleykum Nısfu Ma Feraddüm" demektir. (مَا) Harfi ellezi manasında ismi mevsul irabı: Mudafün ileyhi'tir.

TEFSİRİNDEKİ İNCELİK ve LATİFELER

Birinci latife: Kur'an, iddet bekleyen kadına, açıktan açığa değil üstü kapalı bir yol ile talip olmayı mubah kılmıştır. Bu üstü kapalılık şöyle olabilir: Erkek, kadına, Çok güzelsiniz, iyi bir ev kadınısınız gibi sözlerle hitap edebilir. Erkek, kadına kendi vasıflarını anlatmak suretiyle de bu olabilir.

İbn Mübarek. Abdurrahman bin Süleyman'dan, o da teyzesi Sükeyne binti Hanzele'den şöyle rivayet eder: Kocamın vefat iddetini beklerken, yanıma Ebu Cafer Muhammed bin Ali gelerek, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*'a yakınlığımı, Hz. Ali *(Radıyallahu Anh)*ın torunu olduğumu ve İslâm'daki yerimi biliyorsunuz dedi. Ona, iddette olduğumu bildiğiniz halde benimle evlenmek mi istiyorsunuz? İddet süresinde evlenmenin haram olduğunu ve Allah *(Celle Celâlühu)*'ın seni muaheze edeceğini bilmiyor musunuz? Dedim. O, ben öyle bir şey söylemedim. Yalnız İslam'a ve Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*e yakınlığımı ifade ettim. Bilmiyor musunuz ki, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, kocası Ebu Seleme'nin vefatı üzerine iddet bekleyen, Ümmü Seleme *(Radiyallahu Anha)*nın yanına giderek Allah *(Celle Celâlühu)* yanındaki yerini anlatmıştı.

O elin de taşımış olduğu hasırı düşürmüştü. Onun bu anlatışı, eğer evlenmek talebi olsaydı, onu yapmazdı dedi. Bu hadis ve hadiseden anlaşılıyor ki, iddet bekleyen bir kadına evlenme teklifinde bulunmak haram, evlenme arzusunu üstü kapalı sözlerle arz etmek mubahtır.[571]

İkinci latife: Zemahşeri; **"Ancak kendileriyle gizlice vaatleşmeyin"** âyetinde, **"gizlice"** kelimesinden maksat, cinsi münasebettir. Yalnız cinsi münasebet denilmeyîp, kinaye bir ifade ile **"gizlice"** denilmiştir. Çünkü o iş, mutlaka gizli yapılır.

A'şe şöyle bir şiir söyledi:

"Sakın o cariyeye yaklaşma, ki onun nikâhı sana haramdır,

Ya nikâhla veya ebeden bırak."

571- Tefsir İbni Cerir Taberi. Keşşaf

Sonra Allah *(Celle Celâlühu)*nun cinsi münasebet yerine "nikâh" tabirini kullanması o işin, sahih bir nikâhla yapıldığında meşru olacağı içindin demektedir.[572]

Üçüncü latife: "Nikâh bağını bağlamaya azmetmeyin" âyetinde azim kelimesinin anılması, iddet halindeki kadının bilfiil nikâh yapmaktan şiddetle kaçınmasına delalet eder. Çünkü bir şeyi yapmaya azmetmek onu yapmaktan öncedir. Allah *(Celle Celâlühu)*'ın nikâh akdine yönelinmesini yasaklamasından, akdinde kesinlikle yasak olduğunu görürüz,

Dördüncü latife: Allah Teala âyetinde, cinsi münasebet yerine, üstü kapalı bir tabirinin kullanılması, Kur'an üslubundaki edebi gösterir.

Ebu Müslim bu hususta; Allah *(Celle Celâlühu)*'ın cinsi münasebet yerine "**temas etmeme**" tabirini kullanmasından kastı, kulların aralarındaki konuşmalarda edebli olmaları lazım geldiğini göstermek içindir diyor.[573]

Beşinci latife: "Sizin bağışlamanız takvaya daha yakındır. Aranızdaki üstünlüğü unutmayın" âyetinde hitap, kadın ve erkeğin her ikisine birdendir. Yalnız erkeklere değildir. Galibiyet yönüyle erkekler kullanılmıştır.

İmam Fahreddin Râzî, Kadınlar ve erkekler arasında müşterek hükmü ifade eden âyet ve hadîslerde hitap, yalnız erkekleredir. Çünkü asıl olan, erkeklerdir müennesilik ise ondan sonra gelendir. Arap edebiyatında bir kelimenin önce müzekkeri sonra müeenesi gelir. Örneğin: "Kaimun" sonra "Kaimetün" kelimesinin denildiği gibi.

Altıncı latife: (Mehir konuşmaksızın akdedilen nikâhtan sonra cinsi münasebete bulunmadan) boşanan kadına, erkeğin Mut'a (bir miktar mal) vermesindeki hikmet, kadının ayrılıktan dolayı nefsinde ki yalnızlığını ve üzüntüsünü malla yardım ederek hafifletmektir.

İbni Abbas'a *(Radıyallahu Anhuma)* **göre:** Kadını boşayan erkek, zenginse, ayırdığı kadına bir hizmetçi, fakir ise üç adet elbise vermelidir.

Yedinci latife: Hasan bin Ali *(Radıyallahu Anh)*ın boşadığı bir kadına taltif olarak on bin dirhem para verdiği rivayet edilir.

Bunun üzerine kadın şu şiiri söyler:

"Sevgilimden ayrılma karşılığı gönderilen bu para azdır."

572- Tefsir Keşşaf, Zamehşeri.

573- Fahrrazi.

Hz. Hasan (Radiyallahu Anh)**ın hanımını boşama nedenini** şu şekilde rivayet ederler: Aişe Has'amiyye *(Rahmetullahi Aleyh)*, Hz. Hasan *(Radıyallahu Anh)*ın zevcesi idi. Hz. Ali *(Radıyallahu Anh)*ın şahadetinden sonra Hz. Hasan *(Radıyallahu Anh)*a biat edildiğinde hanımı Ona, hilafet sana mübarek olsun dedi.

Bunun üzerine Hz. Hasan *(Radıyallahu Anh)*, babam şehit edildi, diye sevincini mi açıklıyorsun? Git, benden üç talak ile boşsun dedi. Kadın, iddeti bitinceye kadar bir odaya çekildi. Hz. Hasan *(Radıyallahu Anh)* nikâh akdi sırasında borçlu kaldığı meblağ ile on bin dirhem parayı boşadığı hanımına gönderdi. Parayı alan kadın, sevgilimden ayrılma karşılığı gönderilen bu para azdır diyerek ağlamaya başladı. Kadının bu hali elçi vasıtasıyla Hz. Hasan *(Radıyallahu Anh)*a bildirilince, eğer onu üç talakla ayırmasaydım, ricat ederek tekrar alırdım dedi[574]

FIKHİ HÜKÜMLER

Birinci Hüküm: İddet bokleyen kadına, evlilik teklifi yapmanın hükmü nedir?

İddet bekleyen kadınlara üç türlü evlenme isteğinde bulunulabilir.

1. Evlilik teklifi yapılması caiz olan: Üstü kapalı veya açıktan isteme: Bu tür evlenme isteğinde bulunulan kadın, hiçbir erkeğin nikâhında olmayan ve iddette bulunmayan kadındır. Böyle bir kadınla nikâh akdi yapmak veya nikâh talebinde bulunmak caizdir. [575]

2. Evlilik teklifi yapılması caiz olmayan: Açıktan açığa veya üstü kapalı bir şekilde, evlenme talebinin, evli bir kadına yapılması, caiz değildir. Çünkü bu tür evlenme teklifi, evliler arasında evlilik hayatını yıkacağından haramdır. Yine aynı bunun gibi; talakı ric'i ile kocasından ayrılan bir kadında böyledir.

574- Darekutni. Kurtubi. (Müellif) Ben derim ki: Burada çok açık bir delil vardır ki Cumhurun görüşü olan üç talakı bir sözle üçünü birde boşamanın gerçekleşeceğine ve aynı zamanda burada Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)in sahabelerin sözlerine, "azı dişlerinizle sımsıkı sarılınız"daki tavsiyeside bir delildir.

575- Yalnız bundan bir mesele istisna olunuyor ki o da şudur: Bir şahsın evlenme isteğinde bulunması halinde, müspet veya menfi bir cevap alıncaya kadar ikinci bir erkeğin, aynı kadınla evlenme teklifinde bulunması dinen yasaktır. Çünkü Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem); "*Hiç kimse, Müslüman kardeşinin evlenme isteğinde bulunduğu kadından müsbet veya menfi bir cevap alıncaya kadar, evlenme talebinde bulunmasın*" buyurmuştur. İmamı Şafii ve Maliki, Nafi'den O da İbni Ömer'den rivayet etmiştir.

3. Evlilik teklifi yapılması üstü kapalı bir şekilde caiz, açıktan açığa caiz değildir. Kocası ölen kadınların iddet süreleri içinde yapılan üstü kapalı bir şekilde caizdir. Çünkü Allah, "(Vefat iddetini bekleyen) kadınlara üstü kapalı bir şekilde istemenizde bir vebal yoktur..." âyetiyle bunu beyan etmiştir. Yine bunu misli gibidir: Üç talakla tamamen ayrılan kadınların durumu da böyledir. Evlilik teklifi yapılması üstü kapalı bir şekilde caiz, açıktan yapılması caiz değildir.

İkinci Hüküm: İddet bekleyen kadınla nikâh yapmak sahih midir fasit midir?

İddet süresinde kadının nikâh akdi yapmasını haram kılan Allah *(Celle Celâlühu)* kocası ölen veya üç talakla ayrılan kadınlara, iddet müddetlerinin bitirmesini farz kılmıştır. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)*: "**(Farz olan iddet) sonunu buluncaya kadar da nikâh bağını bağlamayı azmetmeyin**" buyurmuştur. Âyetten anlaşılıyor ki, iddet bekleyen bir kadına, nikâh akdi haramdır. Bütün âlimler iddet bekleyen kadına yapılan nikâh akdinin, fasit olduğuna kesinlikle hükmederek İttifak etmişlerdir. İddet müddetinde yapılan bir nikâh akdi bulunulsa dahi, Allah *(Celle Celâlühu)* nehyettiğinden dolayı nikâh feshedilir. Bu kadın ve erkeğin tekrar evlenmeleri İmam **Malik ve İmam Ahmed bin Hanbel'e göre**, ebediyen haramdır, yani evlenemezler. Çünkü o akit, helal olacak bir şeyi, haram kılmıştır. Babasını öldüren kimsenin, baba mirasından mahrum kalışı gibi, bu kadınla erkeğin, tekrar evlenmeleri de ebediyen haramdır. Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)*, iddet süresinde evlenen kadın ve erkeğin birbirlerine ebediyen haram olduğuna dair hüküm vermiştir.

İmam Azam Ebu Hanife *(Rahmetullahi Aleyh)* **ve** İmam **Şafiî** *(Rahmetullahi Aleyh)* de: İddet süresinde akdedilen nikâhın feshedilmesine hükmetmişlerdir. İddet bittiği zaman nikâh akdi yapan evlilik teklifi yapan gibi olur, ebediyen haram olmaz.

Çünkü aslında bir şeyin haram oluşu da Kur'an, hadis ve icma ile tesbit edilir. Bu konuda bunlardan bir delil yoktur.

Âlimler şöyle dediler: Zinanın hükmü ve günahı, iddet süresinde akdedilen nikâhtan büyük olduğu halde, kişinin zina yaptığı kadınla daha sonra evlenmesi haram olmadığı gibi, fasit nikâhla evlenen bir kadının, nikâh feshinden itibaren iddet bitiminde, aynı erkekle evlenmesi de haram değildir. Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)*'den nakledilen bu hükümden (ebediyen haramdır), döndüğü sabit olmuştur.

Bu meselede Hz. Ömer'in *(Radıyallahu Anh)* **Hükmü:** İbni Mübarek, senediyle Mesruk'tan şöyle rivayet eder: İddet müddeti dolmayan Kureyşli bir kadın, Arapların Sakif kabilesinden bir erkekle evlendi. Haber Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)*a ulaşınca, her ikisini getirterek nikâhlarını feshetti. Her ikisine de işkence yaptırarak ebediyen evlenemeyeceklerine hükmetti ve kadının nikâh mehrini de Beytül Mal'dan verdirdi. Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)*'in bu uygulaması halk arasında yayıldığı zaman, Hz. Ali *(Radıyallahu Anh)*: Allah *(Celle Celâlühu)* müminlerin emrini bağışlasın. Beytül Mal'dan hiç mehir verilir mi? O kadınla erkek cahilce bir iş yapmışlardır.

Uygun olan hareket, onların yaptığını Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in sünnetiyle reddetmektir deyince, kendisine: Siz olsaydınız nasıl hükmederdiniz? diye soruldu. O da: Kadının erkekten mehrini alması lazımdır. İşkence yapmadan birbirinden ayırmak gerekir. Kadının birin kocasından iddeti dolduktan sonra ikinci erkekten de tamı tamına iddetin bitirir o erkek isterse, evlilik teklifi yapar (sahih bir nikâhla yeniden evlenebilir) dedi. Hz. Ali *(Radıyallahu Anh)*ın bu husustaki fetva ve hükmü Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)*a ulaşınca, Siz, bilmeyerek yaptığımız şeyleri, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in sünneti ile düzelttiniz buyurdu.[576]

Üçüncü Hüküm: (Evlendikten sonra) cinsi münasebette bulunmadan boşanan kadının hükmü nedir?

Ayeti kerimeler, boşanan kadınların hükümlerini beyan etti. Onların çeşitlerini de aşağıdaki geldiği şekilde zikretti:

1. Mehir tayin edilerek evlenen ve cinsi münasebette bulunulan boşanmış kadın.

2. Mehir tayin edilmeden evlenen ve cinsi münasebette bulunulmayan boşanmış kadın.

3. Mehir farz kılınarak evlenen ve cinsi münasebette bulunulmadan boşanmış kadın.

4. Mehir farz kılınmayarak evlenen ve cinsi münasebette bulunulmada boşanmış kadın.

1. Bu kadının hükmünü bundan önceki ayette Allah *(Celle Celâlühu)* beyan etti. O kadının iddeti: Üç hayız müddetidir. Kadına verilen mehirde kadından tekrar alınmaz. "**Boşanmış kadınlar kendi kendilerine**

576- Ahkamul Kur'an, Cessas.

üç hayız ve temizlenme müddeti beklerler (beklesinler)" ve "...**(Ey zevçler) onlara (kadınlara) verdiğiniz bir şeyi (mehri, geri) almanız size helal olmaz...**" buyurmuştur.

2. Bu kadının hükmünü şu ayette Allah *(Celle Celâlühu)* beyan etti. O kadına mehir yoktur. Bu ayetle ona en güzel bir şekilde Mut'a (üç takım elbise) vardır.

"**Kendileriyle temas etmediğiniz** (cinsi münasebette bulunmadığınız), **yahut kendilerine bir mehir tayin eylemediğiniz kadınları boşamışsanız (bunda) üzerinize bir vebal yoktur. Onları -zengin olan(ınız) kudretince, fakir bulunan(ınız) da halince** (olmak üzere)- **maruf bir şekilde menfaatlendiriniz...**" buyurmuştur. Bu âyette olduğu gibi şu ayetle de İslâm âlimlerinin ittifakına göre o kadının iddet beklemesine dahi gerek yoktur. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)*, "**Ey iman edenler, mü'min kadınları nikâhlayıp da, sonra kendilerine dokunmadan** (cinsi münasebette bulunmadan) **onları boşadığınız zaman sizin için üzerlerine sayacağınız bir iddet yoktur...**" buyurmuştur.[577]

3. Bu durumda olan kadının hükmünü de, bir sonraki ayetle açıkladı. O kadın için mehrinin yarısı vardır. Yine o kadının iddet beklemesine gerek yoktur. Allah *(Celle Celâlühu)*, "**Eğer siz onları kendilerine temas etmeden** (cinsi münasebette bulunmadan) **önce boşar,** (fakat daha evvelden) **onlara bir mehir tayin etmiş bulunursanız, o halde tayin ettiğiniz o mehrin** yarısı onlarındır..."

4. Allah *(Celle Celâlühu)* Nisa suresinde bu kadının hükmünü açıklamıştır. Allah *(Celle Celâlühu)*, "...**O halde onlardan hangisiyle faydandıysanız** (cinsi münasebette bulunduysanız) **ücretini takdir edildiği vech ile verin...**" âyetiyle beyan etmiştir. (Nikâh akdi sırasında mehir miktarı tayin edilmeyen) kadına mehir verilmesi farzdır. Fahrurrazi diyor ki: Burada kıyas açıktır. Şüpheyle ilişkiye girilen kadına mehri mislinin verilmesi hususunda dahi Ümmetin âlimlerinin ittifakı vardır. Sahih bir nikâhla ilişkiye girilen kadına verilmesi daha evladır.[578]

Dördüncü Hüküm: Mut'a (nakit para veya mal) her boşanan kadına verilmesi farz mıdır?

Allah *(Celle Celâlühu)*, **Onları -Zengin olan(ınız) kudretince, fakir bulunan(ınız) da halince** (olmak üzere)- **maruf bir şekilde menfaat**

577- Bu Tefsirden ikinci cüze bakınız.

578- Tefsir Kebir, Fahrurrazi.

lendiriniz..." âyetiyle, nikâh akdinde bir mehir tayin edilmeyen ve cinsi münasebette bulunulmayan her kadına, boşayan kocanın, faydalanacağı miktarda nakit para veya mal vermesini farz kılmıştır. Yalnız fakihler, boşanan her kadına bir miktar para veya mal vermenin farz olup olmadığı hususunda ihtilaf etmişlerdir.

Hasan Basri *(Rahmetullahi Aleyh)*'ye göre, boşanan her kadına nakit para veya mal verilmesi farzdır. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)*, **"...Boşanan kadınlarında meşru surette faydalanmaları haklarıdır"** âyetinde umumi bir ifade ile emretmiştir.

İmam-ı Malik'e *(Rahmetullahi Aleyh)* **göre ise,** boşanan her kadına nakit para veya mal verilmesi farz değil, müstehaptır. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)*, **"Bu Allahtan korkanlar için bir vazifedir"**, ve **"Bu İyilik yapanlar için bir vazifedir"**, buyurmaktadır. Eğer ödenecek mehir miktarı farz olsaydı, Allah *(Celle Celâlühu)*mutlak bir ifade ile bunu buyururdu.

Cumhura (Hanefî, Şafiî ve Hanbelî) **göre de,** boşanan her kadına nikâh akdinde bir mehir tayin edilmemiş ise, Mut'a (nakit para veya mal) verilmesi farzdır. Eğer nikâh akdinde bir mehir tayin edilmiş ise, bunun verilmesi müstehabtır. Bu görüş, İbni Ömer, İbni Abbas ve Ali *(Radıyallahu Anhum)*den rivayet edilmiştir. Bu görüş deliller arasında en toplayıcı ve tercih edilen bir görüş olduğunu ümit ediyorum. Allah *(Celle Celâlühu)* en iyi bilendir. [579]

Beşinci Hüküm: Mut'a nedir ve miktarı ne kadardır?

Kocanın boşamış olduğu kadına ikram olarak, üzüntüsünü gidermek için vermiş olduğu: Mal, nakit para ve elbiseye mut'a denir. Mut'a miktarı ise boşayan kocanın mali durumuna göre ayarlanır.

İmam Malik *(Rahmetullahi Aleyh)***e göre:** Boşanılan kadına verilen mut'a miktarı için az veya çok diye bir sınır yoktur.

İmam Şafiî *(Rahmetullahi Aleyh)***e göre ise:** Boşanılan kadına, zengin olanın bir miktar malla birlikte bir cariye vermesi müstehaptır. Orta halli bir İnsanın 30. dirhem, fakir bir kişinin de bir çarşaf vermesi lazımdır.

İmam'ı Azam Ebu Hanife *(Rahmetullahi Aleyh)***e göre de:** Boşanılan bir kadına mut'a olarak, en az bir iç elbise, bir dış elbise ve bir de başını örtecek bir elbise verilmesi lazımdır. Bu miktarda mehrin yarısından fazla olmayacak kadardır.

579- Delilleriyle beraber hükmün tafsilatına bakınız.

İmam Ahmed bin Hanbel *(Rahmetullahi Aleyh)*den nakledilen en az bir iç elbise, bir dış elbise ve bir de başını örtecek bir elbise namazda bütün vücudunu örtecek kadar bir elbise verilmesi lazımdır. İkinci bir görüşe göre, mut'a, kocanın fakirlik ve zenginlik durumuna göre ayarlanır. **"Zengin olan kendi durumuna göre, fakir olan da kendi halince"**. Bu da zamanın hâkiminin içtihadıyla belirlenir. Bu görüş, hepsinden daha tercihlidir. Allah *(Celle Celâlühu)* en iyi bilendir.

AYETLERDEN ÇIKARTILAN DERSLER

Kocası vefat eden iddet bekleyen veya talakı bainle ayrılan bir kadına, iddet süresi içinde kinaye (üstü kapalı, işaret) yoluyla evlenme teklifinde bulunmak caizdir.

İddet bekleyen kadınla, nikâh akdi yapmak haramdır ve akdi fasittir.

Mehir tayini yapılmayan her kadına, boşanması halinde mut'a (nakit para veya mal) vermek vaciptir. Bunun dışındaki tüm boşanmalarda, kadına mut'a evermek müstehaptır.

Evlendiği bir kadınla cinsi münasebette bulunmadan İslam'ın zaruret kabul ettiği bir sebepten dolayı erkeğin kadını boşaması mubahtır.

Nikâh akdi sırasında bir mehir tayin edilen ve cinsi münasebette bulunulmadan boşanan kadına, mehrin yarısının verilmesi vardır.

KONUNUN SONU

AYETLERİN İHTİVA ETTİĞİ HİKMETLER

Yüce ve büyük olan Yaratan boşanmış olan kadınlara mut'a (nakit para veya mal) verilmesini şeriat koydu. Bu mehir tayin edilmeyen ve cinsi münasebette bulunulmadan boşanan kadına mut'a (nakit para veya mal) verilmesi vaciptir. Diğer şekillerde boşananlar için de müstaptır.

Bunun şeriat olarak konulmasının hikmeti: Şüphesiz nikâh akdinden sonra cinsi münasebette bulunmadan kadının erkek tarafından boşanılması, ona hakarettir.

Halk içersinde kadın hakkında şüpheler uyandiracağından Allah *(Celle Celâlühu)*, tamamen suçsuz olduğu ve boşanmanın tamamen erkek tarafından yapıldığının bilinmesi için, mehrin yarısının verilmesini emretmiştir. Halk içersindeki, filan adam, filan kadından ayrıldığında şu kadar para verdi. Eğer kötü bir kadın olsaydı veya başka bir suçu olsaydı verir miydi? Sözleri, bir yerde boşanan kadının temizliğine, iffetine

şehadettir. Kadına verilen menfaat, yaraya sürülen merhem gibidir. Merhemin yarayı tedavi etmesi gibi menfaatlendirmede, kadının duyduğu ayrılık ızdırabını tedavi eder.

İslâm, iffet ve namusumuzu gücümüzün yettiği kadar korumayı emrettiği gibi, Müslümanların haysiyet ve şereflerini de korumamızı da emreder. Bunun içindir ki çoğunlukla karı koca arasında ayrılıklar, geçimsizlikten olur. Ayrılma anlarında dahi iyilik yapmayı ve herkesin iyi olmasını düşünmeyi unutmamamız lazımdır. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)*, "**...Aranızdaki fazileti unutmayın...**" buyurmuştur. Şüphesiz nikâhla oluşan dünürlük bağları, mukaddestir. Bir aileden birisiyle evlenene düşen, boşandığı zaman dahi, onların haklarını ve sevgisin unutmamaktır. Bu günkü biz Müslümanların yaşantısı Kur'an'ın emrettiği yaşama tarzı nerede? Kur'an'ı Hâkim'in emrettiği hayat tarzı ve onun faziletli adaplarını yaşamak nerede biz nerdeyiz?

21. DERS

FAİZ TOPLUM İÇİN TEHLİKELİ BİR SUÇTUR

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَلَّذِينَ يَاْكُلُونَ الرِّبٰوا لَا يَقُومُونَ اِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِى يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوٓا اِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبٰوا وَاَحَلَّ اللّٰهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبٰوا فَمَنْ جَٓاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهٖ فَانْتَهٰى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَاَمْرُهُٓ اِلَى اللّٰهِ وَمَنْ عَادَ فَاُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٧٥﴾ يَمْحَقُ اللّٰهُ الرِّبٰوا وَيُرْبِى الصَّدَقَاتِ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ اَثِيمٍ ﴿٢٧٦﴾ اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ واٰتَوُا الزَّكٰوةَ لَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٧﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبٰوٓا اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٢٧٨﴾ فَاِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَاْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهٖ وَاِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُؤُسُ اَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٩﴾ وَاِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ اِلٰى مَيْسَرَةٍ وَاَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٨٠﴾ وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ اِلَى اللّٰهِ ثُمَّ تُوَفّٰى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٨١﴾

275 - Faiz yiyenler mahşerde ancak şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar. Bu, onların, "Zaten alışveriş de faiz gibidir" demelerindendir. Oysa Allah alışverişi helal, faizi haram kıldı. Kime Rabbinden bir öğüt gelir de faizcilikten geri durursa, geçmişi kendisinedir, onun işi Allah'a aittir. Kim faizciliğe dönerse, işte onlar cehennemliktir, onlar orada temelli kalacaklardır.

276 - Allah faizi eksiltir, sadakaları bereketlendirir. Allah pek nankör olan hiçbir günahkârı sevmez.

277 - İnanıp yararlı işler işleyenlerin, namaz kılıp, zekât verenlerin Rableri katında ecirleri vardır. Onlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.

278 - Ey inananlar! Allah'tan sakının, inanmışsanız, faizden arta kalmış hesabdan vazgeçin.

279 - Böyle yapmazsanız, bunun Allah'a ve Peygamberine karşı açılmış bir savaş olduğunu bilin. Eğer tevbe ederseniz sermayeniz sizindir. Böylece haksızlık etmemiş ve haksızlığa uğramamış olursunuz.

280 - Borçlu darda ise, eli genişleyinceye kadar ona mühlet verin. Bilmiş olsanız borcu bağışlamanız sizin için daha hayırlıdır.

281 - Allah'a döneceğiniz ve sonra haksızlığa uğramadan herkesin kazancının kendisine eksiksiz verileceği günden korkunuz. (Bakara Suresi)

AYETLERİN KELİME MANASI

(الرِّبَا): "Faiz"

Lugatte, Riba; Çoğalmak ve artmak demektir. Ayette de: "Sarsıldı ve ziyadeleşti" buyruluyor. Bir hadiste: Efendimizin dua ettiği yemek bereketlenip çoğalınca, sahabeler: Rabemin tahtihe; *"yemek alındıkça altından çoğaldı"* demiştir.[580] Erber-Raculü; Adam faizle uğraşıyor demektir.

Bu kelimenin Dindeki manası: Borç verenin, borç verdiği kimseden, mühlet karşılığında, verdiğinden daha fazla aldığı şeydir.

580- Müslim.

(يَتَخَبَّطُهُ): **"Onu (Şeytan) çarpıyor"**

Rastgele vurmak, devenin ayaklarıyla yere vurması. Yaptığı işlerde isabetli olmayan ve muvaffak olmayan kimseler. Şeytanın uğraştığı ve vesvese verdiği mecnun kimseler.

(الْمَسِّ): **"Dokunması"**

Delilik demektir. Sanki bir adama şeytan eliyle mest edip onu delileştirmesi gibi.

Rağib şöyle der: bu kelime delirmekten kinayedir. Ayeti kerimede: "**Şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar.**"

İnsanın nasibini aldığı her türlü eziyetler.

(مَوْعِظَةٌ): **"Vaaz, Öğüt"**

"Mev'ıze": Vaaz. Kalbi yumuşatan hayırlı hatırlatmalar.

(سَلَفَ): **"Daha önce geçti"**

Geçip giden, manası; bundan önce her kim faiz ile muamele yaptıysa Allah *(Celle Celâlühu)* onun önceki günahlarını bağışlar.

(يَمْحَقُ): **"Bitiriyor, yok ediyor"**

Yok, olmak ve gitmek, bir şeyin bereketini gitmesi demektir. Yani: Allah Teâlâ'nın, riba faizle uğraşan herkesin malının bereketini götürerek helak etmesidir. Bir hadiste bununla ilgili şöyle buyurur: *"Faiz ne kadarda çoğalıyor gibi görülse de, akıbeti yok olmaktır"*[581]

(وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ): **"Sadakaları artırıyor"**

Yani kıyamet gününde sadakanın kat-kat artarak sevabının verilmesidir.[582]

(أَثِيمٍ): **"Günahkâr"**

Çok günahı olan ve günah işlemekte ısrar eden kimselerdir.

(فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ): **"(Allah'a ve Peygambere) Savaş olduğunu biliniz "**

Bu yaptığınızın, Allah'a ve Peygambere açılan savaştır. Kelimesi aslında; faizi terk etmeyenler için bir çeşit tehdittir.

(ذُو عُسْرَةٍ): **"Zorluk sahibi (Fakir)"**

Fakirlik ve sıkıntılı hallerdir. A'sarar-Racul; Adam fakirleşti demektir.

581- Ahmed, İbni Mace, Hâkim.

582- Buhari, Müslim.

(نَظِرَةٌ): "Gözlemek, beklemek, mühlet"

Geciktirmek vaciptir. "Anzarahu" demek; Mühlet vermek ve geciktirmek demektir.

(مَيْسَرَةٌ): "Kolaylık. Zenginlik"

Zenginlik ve bolluk demektir. Ayette ki manası: Borç alanların vaatleri bitince şayet ödemekte zorluk çekiyorlarsa, onlara elleri bol olup zengin oluncaya kadar mühlet verin, zengin olurlarsa, onlara verdiğiniz mal ne kadarsa o kadarından fazlasını almayın.

AYETLERİN TOPLU MANASI

Allah *(Celle Celâlühu)* ayetlerinde topluca: İnsanların kanını emen faizciler kıyamet günü kabirlerinden, şeytan çarpmasıyla sara hastalığına tutulan insanlar gibi, şaşkın ve delirmiş vaziyette kalkacaklarını haber veriyor. Zira onlar şeytanların aldatması ve vesvesesiyle, ahirette adeta deli gibi olurlar. Çünkü onlar, Allah'ın Haram kıldığı faizi helal edinip: Faizde ne var? O, alışveriş gibidir. Niçin haram oluyor? Demelerinden bu ceza ile cezalandırılacaklar.

Onların dayanmış oldukları şüpheleri Allah *(Celle Celâlühu)* reddetmiştir. Nitekim Alışverişte kârlar ve faydalar olduğu kadar, zararında bulunması muhtemeldir. Ancak faiz böyle değildir. Faiz de her halükarda kazanç mevzubahistir. İşte alışveriş ile faiz arasındaki en büyük fark budur. Alışveriş ile insanların alın teri, kanı pahasına kazanılan paranın faiz olarak alınması nasıl aynı şey olabilir?

Daha sonra Rabbimiz, kendisine bu yasaklar ve emirler ulaşıp haramlardan uzaklaşanlar ve faizden vazgeçenler işte onlar Allah'ın affettiği kimselerdir. Allah'ın *(Celle Celâlühu)* faizciliği yasakladığını bilerek yapanlar, ahirette şiddetli bir azaba çarptırılacak ve orada ebedi kalacaklardır. Zira onlarAllah'ın haram kıldığı şeyi helal kılmışlardır.

Allah Teâlâ, faizle uğraşan kimselerin mallarını yok etmekle veya eksiltmekle insanları tehdit ediyor.

Nitekim Rasulullah *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, bir hadiste bununla ilgili şöyle buyurur: *"faiz ne kadarda çoğalıyor gibi görülse de, akıbeti yok olmaktır"*.

AYETLERİN NÜZUL SEBEBİ

Abbas ve Halid bin Velid, ortak olarak Sakif kabilesinden bazı kişilere faizle para veriyorlardı. İslam gelince, onların birçok kimseden alması gereken faiz mallar varken;

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

"Ey İnananlar! Allah'tan sakının, inanmışsanız, faizden arta kalmış hesabdan vazgeçin" âyeti nazil oldu. Bunun üzerine Rasulullah *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* müminlere: *"Uyanık olun! Faizli alışverişlerin her türlüsü kaldırılmıştır. Yasakladığım ilk faizde Abbas'ın faizidir. Her türlü kan gütme davası da kaldırılmıştır. İslâm da ilk kaldıracağım kan davası, Rebia bin Haris bin Abdulmuttalib'in kan davasıdır"* buyurdu. [583]

AYETLERDE VARİD OLAN KIRAAT ÇEŞİTLERİ

Cumhur Kıraat İmamları: (فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ) şeklinde okudular. Hamza ve Asım ise (فَآذِنُوا بِحَرْبٍ) uzatarak okudular.

Züccac şöyle dedi: Her kim (فَأْذَنُوا) kısaltarak (uzatmadan) okursa Mana şöyle olur: Yakinen biliniz ki. Her kim uzatarak okursa "biliniz" manasına gelir.

Cumhur Kıraat İmamları: (لاَ تَظْلِمُونَ وَلاَ تُظْلَمُونَ) Asım'dan ise birinci harfin ötreli okuması, ikinci harfin de üstünlü okunması rivayet olunmuştur.

Cumhur Kıraat İmamları: (وَإِن كَانَ ذُو عُسْرَةٍ) "sin" harfinin sükûnuyla okudular. Ebu Cafer ise onun ötreli olmasıyla şöyle (عُسُرَةٍ) okudular.

Cumhur Kıraat İmamları: (يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ) "Te" harfini ötreli olarak okudular. Ebu Amr ise "Te" harfini üstünlü olarak (تَرْجِعُونَ) okudu.[584]

583- Mecmau'l Beyan, Zadü'l Mesir.

584- Kurtubi, Mecmeul Beyan. Zadül Mesir. Vucuhul Kıraat, Akberi.

AYETLERDE VARİD OLAN DEĞİŞİK İ'RABLAR

(الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا) Ayeti kerimesi: Mübteda, (لاَ يَقُومُونَ) Cümlesi onun haberidir. "Kaf" harfi ise hazfolunmuş bir masdarın sıfatı olarak üstünlü yerinde olup Takdiri şöyledir: "İlla Kıyamen misle kıyamellezi Yetehabbetuhuş Şeytanü" şeklindedir.

(إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ) Ayeti kerimesi şartın cevabı hazfedilmiştir Takdiri: "İn Küntüm Mu'minin fe Zeru" Şayet sizler inanıyorsanız buna son veriniz terk ediniz.

(وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ) Ayeti kerimesindeki "Kane" kelimesi burada tam fiildir. Manası: Şayet zorluk sahibi olursa yani meydana gelirse demektir.[585]

AYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİK ve LATİFELER

Birinci latife: Ayetteki faiz yiyenler ifadesinden kasıt, faiz almak ve böyle bir alışverişte tasarruf etmektir. Çünkü ayetteki ibare "Faiz yiyenler..." şeklinde gelmiştir. Asıl amaç, malı biriktirip yemektir. Nitekim mal üzerinde her türlü tasarruf yemeye tabidir. Mesela haksız yere birisinin malını alana; malını yedi denilir.

İkinci latife: Allah *(Celle Celâlühu)*, faizcileri, şeytanlar tarafından çarpılan kimselere benzetir. Bu benzetişte bir latife vardır ki; Dünyada faizli para yiyenlerin kıyamet günü bilinmeleri için haşir meydanına çağrıldıklarında, kabirlerinden kalkmak istedikleri zaman, Allah *(Celle Celâlühu)* tarafından karınları o kadar büyütülür ki, kendi karınları taşımaya güçleri yetmez. Said bin Cübeyr dedi ki: Kıyamet günü faizcilerin alameti budur.[586]

Üçüncü latife: (إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا) **"Zaten alışveriş de faiz gibidir"** Cümlesinde güzel bir teşbih vardır. Buna (maklub teşbih) denilir. Çünkü faizin alışverişe benzetilmesi gerekirken aksine helal olan alış-verişin faize benzetildiği görülür. Bu benzetiş (teşbih sanatı) teşbihte en yüksek bir benzetiştir. Şöyle ki, benzetilen benzeyene nisbet edilmiştir. Arapların şu sözlerinde olduğu gibi: Ay, Zeyd' in yüzü gibidir, derken bu teşbihi kullanırlar. Deniz, onun eli gibidir sözünden, cömertliği kastetmeleri gibi.

585- Keşşaf. Razi. Vucuhul Kıraat vel İ'rab.

586- Ebussuud Tefsir. İbn Cevzi.

Şair şöyle der:

"Gözlerin (ceylanın) **gözlerine, boynun** (ceylanın) **boynuna benziyor.**

Ancak senin ayakların, (ceylanın ayağından) **daha incedir."**

Onlar, Faiz, alışverişin aynısıdır diyerek bir çeşit teşbihte bulundular. Hatta faizin helal olduğuna inanan kişiler, kıyas yaparak alışverişinde faiz gibi helal olduğuna hükmediyorlardı. Bu inceliği iyi düşün!

Dördüncü latife: (يَمْحَقُ اللّٰهُ الرِّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ) **"Allah faizi eksiltir, sadakaları bereketlendirir."**

Bu âyeti kerimede bir nükte vardır ki: Faizcinin, mal biriktirmek ve çoğaltmak için bunu yaptığını, malını infak edince azalacağını zannettiğini ifade eder. Hâlbuki faiz malın artmasına değil, eksileceğine işaret eder. Sadakalar, malların eksilmesine değil, bereketlenip çoğalmalarına sebeptir. Artış veya noksanlık, her iki dünyada verilecek menfaat sonuç itibarıyla zuhur eder.

Beşinci latife: (فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ) **"Bunun Allah'a ve Peygamberine karşı açılmış bir savaş olduğunu bilin"** âyetindeki savaş ifadesi, nekre (belirsiz) olarak ifade edilip, Allah'a ve Resulüne ki yaratılmışların en şereflisine atfedilmiş olması, bu işin ne kadar büyük suç ve günah olduğuna dikkat çekmek içindir. Yani: Ey insanlar uyanın ve karşınıza kimi rakip aldığınıza dikkat edin demektir. Böyle bir kimse kesinlikle iflah olmaz, buna devam edenlerin iman üzere ölmelerinden de şüphe edilir demektir.

İbn Abbas şöyle der; Kıyamet günü faiz yiyenlere, "Savaşmak için silahını al, bakalım" denilir.

Altıncı latife: (وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ) **"Allah, pek nankör olan hiçbir günahkârı sevmez"** ayetindeki; (كَفَّارٍ) Fa'al, (أَثِيمٍ) Fa'iil, üstün bir mübalağa vezninde gelmiştir. Faizin çok çirkin bir şey olduğunu ve bu işi ancak çok günahkâr (nankör ve nimeti inkâr eden) ve küfürde çok ileri giden kimselerin yapacağını bildiriyor. Burada da aslında bu fiilin, kâfirlere ait olduğunu, Müslümanlara yakışmadığını beyan etmektedir.

Yedinci latife: Allah *(Celle Celâlühu)* borç verenden; ödeyemeyecek kadar sıkıntıda olan borçlunun borcunu, ödeyecek duruma geleceği zamana kadar geciktirmesini emretmektedir.

وَإِن كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَى مَيْسَرَةٍ

"Borçlu darda ise, eli genişleyinceye kadar ona mühlet verin" buyurmuştur.

Aynı nezaketi bizden, Efendimiz de *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* istemektedir. Buhari'nin Ebu Hureyre'den yaptığı rivayete göre, Rasulullah *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* şöyle buyurur: *"Bir kimse, insanlara borç para veriyordu. Daha sonra bunları toplamak için gönderdiği hizmetçisine; Borçluların yanına gittiğin de, ödeyecek durumda olmadığını görürsen, borçlarını almaktan vazgeç. Ümit ederim ki, Allah (Celle Celâlühu) bizim günahlarımızdan vazgeçer dedi. Bu kimse ölüp Allah'ın (Celle Celâlühu) huzuruna çıktığında, Yüce Allah, onun günahlarından vazgeçti".*

Muhâyimî şöyle dedi; Alacaklı kimse, borçlusunu sıkıştırarak zorda bırakıp alırsa, Allah'ta *(Celle Celâlühu)* kıyamet günü, alacaklının hesabını görürken sıkıştırarak zorda bırakıp alır. Eğer bu kimse borçluya kolaylık sağlasa, borçlarını ertelerse, Allah'ta *(Celle Celâlühu)* hesap günü ona kolaylık sağlar.'[587]

Sekizinci latife: Bazı alimler şöyle dediler: bir Müslüman, faiz yiyenlerin başına gelecek ceza ve azapları, bu âyetlerin ışığında düşünecek olursa, bu günahın büyüklüğünü anlar. Kıyamet günü kabirden kalkıp haşir meydanına gidecekleri zaman, şeytan çarpmasıyla sara'ya tutulup ayakta duramayacak hale geleceklerini, cehennem azabına devamlı duçar olacaklarını ve üzerlerine devamlı lanet yağdırılacağını bilir. Çünkü faizci, Allah *(Celle Celâlühu)* ve Resulü *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* ile savaşmıştır. Ondan, Yüce Allah'ın adalet sıfatı düştüğünden, insanlara karşı çok katı davranan ve onların vebalini alıp beddualarına duçar olan birisi haline gelmiştir. Bu da kişinin malından hayır ve bereketin silinmesine sebep olur. İşte faizciyi bu kadar çirkinleştiren ve günahını büyüten sebep bundan başka ne olabilir?

Dokuzuncu latife: Faiz âyetleri:

وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ تُوَفَّى
كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لاَ يُظْلَمُونَ

587- Şeyh Cemaleddin Kâsımi: Mehâsinu't Te'vil.

"Allah'a döneceğiniz ve sonra haksızlığa uğramadan herkesin kazancının kendisine eksiksiz verileceği günden korkunuz" Bu ayetten dokuz gün sonra Efendimiz *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, Rafiki'l A'laya intikal etmişti. Bu ayetlerle vahyin son bulması,[588] Allah'ın *(Celle Celâlühu)* huzurunda ifade vermeyi ve hesap gününü hatırlatmak içindir. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)*:

يَوْمَ لَا يَنفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ
إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ

"İnsanların diriltileceği gün, Allah'a temiz bir kalple gelenden başka kimseye malın ve oğulların fayda vermeyeceği gün..." buyurmuştur. Bu ayet en son inen ayetlerden olmuş ve dünya ile semayı bağlayan vahiy sona ermişti.

Faizin, Haram Olduğu Merhaleler:

Faizin haram oluşunu ve merhalelerini, Dini kanunların sırlarını ve toplumsal hastalıklara karşı tedbir usullerini idrak etmek için, zikretmek yerinde olur.

Bilindiği üzere İslam kanunları, hükümlerin tayin edilme süresinde kademeli olarak yol izlemiştir. İçkinin, dört merhalede haram edilişi gibi, faizin de, dört merhalede haram kılındığı görülür, burada kademeli olarak merhalelerin bu hususta bir kaide olduğunu görürüz.

Birinci Merhale:

وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ رِبًا لِيَرْبُوَ فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلا يَرْبُو عِندَ اللهِ وَمَا آتَيْتُمْ
مِنْ زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللهِ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ

"İnsanların malları içinde artsın diye verdiğiniz her hangi bir faiz Allah katında artmaz; Fakat Allah'ın rızasını dileyerek verdiğiniz herhangi bir sadaka (zekât) böyle değildir. İşte onlar sevaplarını kat-kat artıranlardır" âyeti, Mekke'de nazil olmuştur. Bu ayette, faizi haram kılacak herhangi bir işaretin olmadığı, ancak Yüce Allah'ın faize ve faizciye kızdığını işaret vardır. Faizle kazanılan bir parada Allah *(Celle Celâlühu)* katında sevap yoktur. Bu âyet, insana faizden sakınmak için bir nasihattir.

588- İbni Kesir.

İkinci Merhale:

فَبِظُلْمٍ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ
وَبِصَدِّهِمْ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ كَثِيرًا

"Yahudilerin haksızlıklarından, çoklarını Allah yolundan menetmelerinden, yasak edilmişken faiz almaları ve insanların mallarını haksızlıkla yemelerinden ötürü kendilerine helal kılınan temiz şeyleri onlara haram kıldık. Onlardan inkâr edenlere, elem verici azab hazırladık" âyetleri, Medine'de nazil olmuştur. Ayette, kendilerine haram kılınan faizi yiyen Yahudilerin, Yüce Allah'ın lanet ve gazabına uğradıklarını bildiren bir ders vardır. Yalnız bu ayette de faizin haram olduğu açık bir şekilde değil, işaret yoluyla Yahudileri örnek göstererek yasak olduğu ifade edilmektedir. Yine de Müslümanlara faizin kesinlikle haram olduğuna bir işaret yoktur. Bu âyette, içkinin ikinci merhalede haram kılınışının bir benzeridir. Allah *(Celle Celâlühu)* içki hakkında da,

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ
وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا

"Sana içkiyi ve kumarı sorarlar. De ki: Onlarda hem büyük günah, hem İnsanlar için faydalar vardır. Günahları ise faydalarından daha büyüktür." Emri ile açıktan değil, aynı şekilde işaret yoluyla haram olduğuna işaret vardır.

Üçüncü Merhale:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً
وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

"Ey İnananlar! Faizi kat kat alarak yemeyin. Allah'tan sakının ki felaha erişesiniz" ayeti, Medine'de nazil olmuştur. Bu ayette, az faizi değil, yalnız çok faizi haram kılmaya işaret vardır. Buna fahiş faiz denir. Yani asıl parayı, çok geçtiğinden borçlu kimse, hiçbir zaman ödeyemeyecek duruma düşer. Ödeme geciktikçe faizin miktarı artar. Ta ki borçlu ödeyemez hale gelir. Faizin bu merhalede haram oluşu, içkinin üçüncü merhalede haram oluşuna benzer. Çünkü içki de, yalnız namaz vakitlerinde içilirse haram oluyordu.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلاَةَ وَأَنتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ...

"Ey iman edenler, siz sarhoşken ne söyleyeceğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın" âyeti bunu ifade ediyordu

Dördüncü merhale:

Bu merhale faizin azını da, çoğunu da kesinlikle haram kılmıştır. Faizin haram oluşuna delalet eden en son ilahi hüküm ve kanunlar şunlardır:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِنْ كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ (٨٧٢) فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللهِ وَرَسُولِهِ وَإِن تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُؤُوسُ أَمْوَالِكُمْ لاَ تَظْلِمُونَ وَلاَ تُظْلَمُونَ.

"Ey İnananlar! Allah'tan sakının, inanmışsanız, faizden arta kalmış hesaptan vazgeçin. Böyle yapmazsanız, bunun Allah'a ve Peygamberine karşı açılmış bir savaş olduğunu bilin. Eğer tövbe ederseniz sermayeniz sizindir. Böylece haksızlık etmemiş ve haksızlığa uğramamış olursunuz."

Faizi her çeşidinin haram kılınışı, içkinin tamamen ve kesinlikle haram kılınışına işaret eden âyetler gibidir. İşte son merhalede içkinin de, hem azı ve hem de çoğunun haram kılınışı;

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالأَنصَابُ وَالأَزْلاَمُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ.

"Ey İnananlar! İçki, kumar, putlar ve fal okları şüphesiz şeytan işi pisliklerdir, bunlardan kaçının ki saadete eresiniz."

Tüm bunlar bize, merhalelerle o günkü Arap toplumunun kademeli olarak Allah *(Celle Celâlühu)* tarafından, sosyal ve toplumsal hastalıkları nasıl tedavi edildiğini göstermektedir.

FIKHİ HÜKÜMLER

Birinci Hüküm: İslâm'da haram kılınan riba (faiz) çeşidi nedir?

İslam Dininin haram kıldığı faiz şekli, iki çeşittir:

Riba Nesie, Riba Fadl.

1. Riba Nesie:

Cahiliyet devrinde insanlar arasında en meşhur olan faiz çeşididir. O dönemde bir adam, aylık veya yıllık aldığı borç karşılığı aldığından fazla ödemesidir.

İbni Cerir Taberi *(Rahmetullahi Aleyh)* şöyle der: O dönemde faizli para veren kimse, tayin edilen süre karşılığında borçludan ayrı bir ücret alırdı. Eğer borçlunun vade sonunda ödeme gücü olmazsa, alacaklıya, ödememi yeniden ertelersen fazla para veririm, derdi. Alacaklı da bunu kabul ederdi. İşte bu, Yüce Allah'ın buyurduğu "kat kat faiz" çeşitlerindendir. Aziz ve celil olan Allah onları bundan nehyetti.[589] *Günümüzde, banka ve sarrafçılar gibi bazı faiz müesseselerinin, şirketlere veya şahıslara verdikleri paralarda, yüzde beş veya on faiz uygulamaları bunlardan bazısıdır.*

2. Riba Fadl:

Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Efendimizin beyan ettiği faiz şeklidir. Bir şeyi aynı cinsi karşılığı fazlasıyla satmaktır. Mesela: Bir ölçek buğdayın, iki ölçek buğday karşılığı veya bir ölçek Şam balını iki ölçek Hicaz balına karşılık satmak gibi.

Usulü fıkıh kaidesinden olan şu madde bunu açıklar: *"Cinsleri aynı olan malların, birinin diğerine daha fazla ölçekle satılması veya karşı tarafın, aldığı şeyin cinsini vermekte tehir etmesi haramdır. Şayet cinsler değişirse, fazlasıyla değiştirmek caiz olup, tehir edilmesi yine haramdır."*

Bu kaideye kısa bir açıklama:

Şayet değiştirilmek istenen aynı cinsten iki şey; Zeytinyağına karşılık zeytinyağı, buğdaya buğday, üzüme üzüm, hurmaya hurma, eşit olarak değiştirilmesi, araya bir fazlalık girerse kesinlikle haramdır. Burada malların iyisi de kötüsü de hüküm bakımından birdir. (Yani iyi malın az olup kötü malın çok olması, cinsleri aynı oldukça faizdir, yoksa değildir.)

589- Taberi.

Cinsleri muhtelif olan malların satışında bedel fazla olabilir. Mesela: Buğdayın, arpa ile satılması veya satın alınması gibi. Zeytinyağına karşılık hurma da bu şekildedir. Bu şekildeki alışverişlerin peşinen, anında teslim edilmesi şarttır. Zira Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, Efendimiz şöyle buyuruyor: *"Altın ile altın, gümüş ile gümüş, buğday ile buğday, arpa ile arpa, hurma ile hurma ve tuz ile tuz misli misline, anında eliyle alıp vermek, birbirine müsâvî ve peşin olarak satılır. Her kim müsavi olarak satmazsa alanda verende faizcidir.*

Diğer bir hadisi şerifinde de: *"Bu sınıflar değişti mi* (Altın ile gümüş gibi) *peşin olmak şartı ile alarak nasıl isterseniz* (anında teslim edilmesi şartı ile örneğin; bir ölçek buğdaya üç ölçek arpa vererek alışveriş yaparak) *satınız helaldir"* [590] buyurdular.

İkinci Hüküm: Az faiz mubah mıdır? **"Ey inananlar! faizi kat kat alarak yemeyin. Allah'tan sakının ki felaha erişesiniz"** ayetinden maksat nedir?

Zamanımızın zayıf imanlı insanları, çok fahiş olmadıkça, bu ayeti delil göstererek az olanını helal saymaktadırlar. Bunun arkasına sığınarak muhtaç durumdaki insanları çirkin bir niyetle kötüye kullanarak faizle para veriyorlar. Onlara göre, yüzde iki, üç faizler haram değildir. Bu batıl iddialarına; **"Ey inananlar! Faizi kat-kat alarak yemeyin"** ayetini delil olarak gösteriyorlar. Ayet çok olması halinde haram olduğunu beyan etmiştir diyorlar. Buna dayanarak şayet az olursa faizi helal sayıyorlar. Bu batıl iddiaya verilecek bazı cevaplar:

1. **"Faizi kat kat alarak yemeyin"** ifadesinde, faiz oranı için ne kayıt ne de şart vardır. Bu ifade, cahiliyet devrinde Arapların faiz muamelelerinin nasıl olduğunu ifade eder. Nitekim ayetin nüzul sebebinden de bu anlaşılır. Dolayısıyla buna benzer her çeşit faizi çok çok almak, açık bir zulme ve kesinlikle düşmanlığı sebep oluyor.

2. Müslümanlar, faizin azının da, çoğunun da haram olduğu hususunda icmâ etmişlerdir. Bu cahiller, şeriatın usullerini bilmiyorlar. Şüphesiz az faiz, çok faize sebep olur. İslâm, bir şeyi haram kıldığı zaman, haram kapılarını sonuna kadar kapatmak için, tümünü haram kılar. Usulu fıkıh kaidelerinden (Seddü Zerai)nin icra olunmasıdır. Çünkü azını mubah kılarsa, o azlık çokluğa vesile olur. Faiz de içki gibidir. Akıl sahibi hiçbir Müslüman, içkinin azı helaldir, demesi düşünülebilir mi?

590- Buhari.

3. Bu cahillere şöyle cevap veririz: "Siz, kitabın Kur'an'ın bazı ayetlerine inanıyor, bazı âyetlerine de inanmıyor musunuz?" ayetini okumadınız mı? Deriz. Veya: "Allah, alış verişi helal, ribayı (faizi) haram kılmıştır", "Ey İnananlar! Allah'tan sakının, inanmışsanız, faizden arta kalmış hesaptan vazgeçin.", "Allah faizin bereketini giderir, sadakaları ise artırır..." âyetlerinden haberiniz yok mu? Bu âyetlerde faizin az veya çokluğuna işaret eden bir kayıt var mı ki, böyle iddia ediyorsunuz? Yoksa ayetlerin manası mutlak ve her türlüsüne şamil midir? Nitekim Cabir bin Abdullah'tan, bir hadisi şerifte Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*; *"Faiz yiyeni, ona vekâlet edeni, ona şahit olanı, kâtiplik vazifesi yapanı lanetledi ve hepsinin de müsavi olduklarını söyledi."* Bütün çeşitleriyle faiz -az veya çok- haram bakımından aynıdır.[591] Şüphesiz Allah *(Celle Celâlühu)* doğru söylemiştir:

يَمْحَقُ اللّٰهُ الرِّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ..

"Allah faizi eksiltir (bereketsiz kılar), sadakaları bereketlendirir.."

AYETLERDEN ÇIKARTILAN DERSLER

Sosyal ve toplumsal bir suç olan faiz, dinen de yasak ve tehlikelidir.

İnsana cehennem azabını müstahak kılan büyük günahlardan birisidir.

Faizin azı da, çoğu da haram olma yönünden eşittir.

Mü'min kimse, Allah Teâlâ'nın haram hudutlarına riayet ederek haramlardan mutlaka sakınmalıdır.

Müslüman'ın en büyük silahı, Allah Teâlâ'nın emrine karşı gelmesinden koruyan takvadır.

KONUNUN SONU

AYETLERİN İHTİVA ETTİĞİ HİKMETLER

İslâm, faizle muameleyi, toplumsal ve dini en büyük günahlardan saymıştır. Kur'an, faizle muamele yapana, dünya ve ahirette çok büyük azaba uğrayacaklarını vaad etmektedir. Bu durumu, Allah *(Celle Celâlühu)*, onların hallerini, kıyamet günü kabirlerinden cin çarpmasıyla kalkan insanların kalkışına benzeterek onların hallerini aklına ve cismine hastalık isabet etmiş deli olmuş insanlarına durumuna benzetmektedir.

591- Allame Mevdudi'nin faiz hakkında yazmış olduğu Esasül İktisatül İslam ve diğer düzenler arasında bahsine bak.

Kur'an, özellikle cahiliyetteki işleri kaldırırken, faizin kaldırılışı ve yasaklanışındaki hükümler kadar hiç bir yasaklarda tehditleri bu kadar büyük ve mühim olmamıştır. İslâm nazarında faiz bütün kötülüklerin en büyüğüdür. Bütün günahların ve toplumun dengesini bozan şeylerin köküdür. Bu çirkin işlerin hayırlı olarak karşılığı zekât, sadaka ve iyilik olmuştur.

Sadaka, zekât ve yardımlaşma, müsamahayı, temizliği ve yardımlaşma hissini getirir. Faiz ise böyle değil, o bir cimrilik, pislik, aşırı yemek, kendini ön plana çıkartmak ve benlik içerisinde olmaktır.

Sadaka, hiçbir karşılık beklemeden verilen maldır.

Faiz ise böyle değil, verilen parayı fazlasıyla almaktır. Eğer borcu alan, ticaret yapıp kazanmışsa, alın terini faize verecek, yok böyle olmamış zarar etmişse kanından ve canından verecektir. Yahut ta kendi ve ailesi için ayırttığı nafakasından verecektir.

İslâm Dini, insanları toplumsal ve Dini günahlardan arındırmasında hayret edilecek bir şey yoktur. Bu çirkin hastalığa, faizcilere karşı Yüce Allah şu âyetiyle harb ilan etmiştir;

فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُؤُوسُ أَمْوَالِكُمْ لاَ تَظْلِمُونَ وَلاَ تُظْلَمُونَ.

"Böyle yapmazsanız, bunun Allah'a ve Peygamberine karşı açılmış bir savaş olduğunu bilin. Eğer tevbe ederseniz sermayeniz sizindir. Böylece haksızlık etmemiş ve haksızlığa uğramamış olursunuz."

Faizin insan hayatına verdiği zararları icmali bir şekilde şöyle açıklamamız mümkündür.

1. Faizin ferdî zararları.
2. Faizin toplumsal yönden zararları.
3. Faizin ekonomik ve iktisat yönünden zararları.

1. Faizin ferdi zararları:

Faiz, ferdin ahlakını ifsat ederek kendini beğenip başkalarını beğenmeme gibi emarelerin içine sokar. Hep kendi menfaatini düşünüp fedakârlığı ve başkalarını tercih etme duygusunu yok eder. İnsanları birbirine karşı düşman durumuna düşürdüğü gibi toplum içerisinde yardımlaşma ruhunu yıkar. Bütün çabası mal biriktirmekten ibarettir.

Faizcinin bütün düşüncesi insanların kanını emmektir. Bunun için, her yolu mubah sayar. İnsan suretine bürünmüş yırtıcı bir kurt gibi olur. Hayrın ve iyiliğin yerini tamahkârlık ve kin alır.

2. Faizin toplumsal yönden zararları:

Faiz, toplumların dağılmasına ve birbirlerine düşman olmasına en vesiledir. Faiz, insanların kardeşlik bağlarını yıkıp şefkat ve merhameti yok eder. İnsanların kalplerine kin ve haset tohumlarını eker. Öyle ki, sevgi, merhamet, yardımlaşma ve kardeşlik ilişkilerini yıkarak toplumun menfaatini düşünmez hale getirir. Başkalarını hor ve hakir sayar. Faizci için, toplumlar, vatan haini ve insanların kanını sömürmekten başka bir şey yaptığını düşünmezler.

3. Faizin ekonomik ve iktisat yönünden zararları:

Faiz, toplumu iki sınıfa böler. Bir tarafta nimetler içinde zengin hayat yaşayanlar, bunlar ezilenlerin alın teriyle geçiren insanlar. Diğer yandan ezilen, muhtaç ve mağdur edilmiş, dünya nimetlerinden mahrum çok fakir toplumlar. İşte bu iki sınıf manen de büyük uçurumlar vardır.

Faiz, toplumlarda, paranın yalnızca azınlığın elinde tutulmasına sebep vermektedir. Faizcilik bu gün insanlığı yok etmeğe götüren en büyük bela, musibet ve fitnelere yol açmaktadır. Öyle ki, bu işi, yoksullara yardımlaşma adı altında yaparak, kendilerini temize çıkartırlar.

Bu şekilde insanlar arasında, azgınlık ve hırs hızla yayılıp büyümektedir.

"İnna Lillah ve İnna İleyhi Raci'un."

22. DERS

KÂFİRLERİ DOST EDİNMEKTEN NEHİY

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيم

لَا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ اَوْلِيَآءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَۚ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللّٰهِ فٖى شَيْءٍ اِلَّٓا اَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقٰيةًۜ وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهُۜ وَاِلَى اللّٰهِ الْمَصٖيرُ ﴿٢٨﴾ قُلْ اِنْ تُخْفُوا مَا فٖى صُدُورِكُمْ اَوْ تُبْدُوهُ يَعْلَمْهُ اللّٰهُۜ وَيَعْلَمُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِۜ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدٖيرٌ ﴿٢٩﴾

MANASI

28 - Müminler, müminleri bırakıp kâfirleri dost edinmesinler! Kim böyle yaparsa Allah katında bir değeri yoktur, ancak onlardan sakınmanız hali müstesnadır. Allah sizi kendisiyle korkutur, dönüş Allah'adır.

29 - De ki: "İçinizde olanı gizleseniz de açıklasamz da Allah onu bilir. Göklerde olanları da, yerde olanları da bilir. Allah her şeye kadirdir". (Ali İmran Suresi)

AYETLERİN KELİME MANASI

(أَوْلِيَاء): "Veliler (Dostlar)"

Velinin çoğulu olan evliya kelimesi, lügatte yardımcı, yardım edici anlamındadır.

Ragıp şöyle dedi: Her kim birisi diğerinin işlerini üzerine alırsa o onun velisidir. Allah *(Celle Celâlühu)* bir ayeti kerime de şöyle buyuruyor: **"Allah inananların velisidir** (dostu, yardımcısı)."[592]

(تُقَاةً): "Sakınmak"

592- Müfredat Garibul Kur'an. Esfihani.

"Tükâten" mastar olup "Tegiyyeten" kelimesi gibi aynı anlamda korunma, sakınma manasınadır. O kelime şerrinden korkulan insanı, idare etmektir. Âyetteki anlamı ise şudur: Şerrinden korkulan insana karşı, idare-i maslahat yapmaktır.

Lügatte "Tükâten."

İbni Abbas şöyle dedi: "Tekiyyeten" kelimesi dış görünüş yönüyle idare etmektir. İnsan bazı zamanlar kâfirler arasında onların içlerinde olmak zorunda kalır. İşte o zaman onların şerlerinden korunmak için diliyle onları idare etmesi ancak kalbiyle asla sevgi beslememesi lazımdır.[593]

Kurtubi şöyle dedi: "Tükâten" kelimesinin aslı "füaleten" vezninde "vükayeten"dir. Aynın bunun misli gibi "Tüedeten" ve "Tühemeten" kelimeleridir. Bu vezinlerde "Vav" "Te", "ya" harfi ise "Elife" dönüşmüştür.[594]

Ebu Hayyan şöyle dedi: Masdar olan bu kelime az da olsa "füaleten" vezninde gelir. Şayet kaideye uygun olarak gelseydi "İttikaen" şeklinde olması lazımdı, Allah *(Celle Celâlühu)* şu ayetinde olduğu gibi: **"Ve Tebettel ileyhi tebtilen."**

Mana şöyledir: Ancak onlardan şiddetli bir korkuyla korkarsanız onlarla dilinizle onların eza ve şerlerinden sakınmak için asla kalbinizle onlara karşı sevgi, dostluk beslemeksizin sevgi gösterisi yapmanızda bir beis yoktur.

(الْمَصِيرُ): **"Dönüş yeri."**

Manası şöyledir: Yaptığınız amellerinize karşılık mükâfat verecek olan döneceğiniz ve gideceğiniz yer yalnız Allah *(Celle Celâlühu)*dur.

DAHA ÖNCE GEÇEN AYETLERLE İRTİBAT SAĞLAMAK

Allah *(Celle Celâlühu)*, önceki âyetlerde bütün mülklerin kendisinin olduğunu, yücelten ve alçaltanın yalnız kendisi olacağını, dünyada her şeyi kendi iradesiyle tasarruf ettiğini, dilediğine mal, mülk ve mevki vermeye muktedir olduğunu, dilediğinde de her şeyi kulların ellerinden alacağını beyan etmiştir. Ayette ise, inananları kâfirlerle dost olmaktan yasakladı. Arzu edilecek olan, Allah'ın *(Celle Celâlühu)* yanındakini isteyerek, Onun düşmanları olan kâfirlerle dost olmaktan nehyetti.

593- Tefsiri Bahrül Muhit, Ebi Hayyan.

594- Tefsir Kurtubi. Tefsiri Bahrul Muhit.

AYETLERİN NÜZUL SEBEBİ

1. Bu âyet, Yahudileri dost edinen müslümanları uyarmak için nazil olmuştur. Çünkü Sahabeler, Yahudileri dost edinen Müminlere, Yahudilerin dost ve arkadaşlığından sakınınız. Onlar sizi hak yolundan saptırır, dininizde sizleri fitneye düşürür ve sizi imanınızdan saptırır demelerine rağmen o Müslümanlara bu nasihatler, tesirli olamadı. Onlar buna rağmen dostluk ve arkadaşlıklarına devam ettiler. Bunun üzerine, **"Mü'minler, müminleri bırakıp da kâfirleri dost edinmesin..."** âyeti nazil oldu.

2. Kurtubî tefsirinde, İbni Abbas *(Radıyallahu Anh)*dan rivayetle; Bu âyet, (Ubade bin Sâmite) Ensâri el-Bedri hakkında nazil olmuştur. Onun Yahudilerden birçok dostları vardı. Rasûlüllâh'a *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Hendek muharebesine çıktığı zaman o Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*e, Ya Rasûlüllâh, benim beş yüz tane Yahudi dostum var, onların bize yardım için savaşa gelmelerini uygun görüyorum. Ne buyurursunuz? dedi. Rasûlüllâh'a *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* yapılan bu teklif üzerine, **"Müminler, müminleri bırakıp ta kâfirleri dost edinmesin. Kim bunu yaparsa** (ona) **Allah'tan başka hiç bir şey yoktur..."** âyeti nazil oldu denmektedir._

AYETLERİN TOPLU MANASI

Allah *(Celle Celâlühu)* müminleri, kâfirlere dost olmaktan, sevgi ile yaklaşmaktan, akraba olmaktan ve uzun zaman arkadaşlık yapmaktan menetmiştir. Çünkü Mümine uygun değildir, Allah düşmanlarını dost edinmek ve kâfirleri sevmek aynı kalpte beraber olması, mümkün değildir. Her kim Allah *(Celle Celâlühu)* severse O'nun düşmanlarına bugz eder.

Bir Müslüman için Müminleri bırakıp, Müminlere zarar ve kötülük etmeyi hep gözetleyen kâfirlerle dost edinmesi kendi Mümin kardeşlerini terk etmesi asla caiz değildir. Çünkü imanla küfür arasında hiçbir bağ yoktur.

Ayeti kerime kâfirleri dost edinmekten sakındırıyor. Ancak bazı durumlarda düşmanın şerrinden ve zararlarından emin olmak için dostluğa müsaade edilmiştir. Yalnız müsaade edilen bu dostluk, dış görünüş itibarıyla olalı gerçekte iç vicdan yönüyle onlara buğz ve hoş görmemeyi kalbinden asla bırakmamalıdır. Daha sonra bu âyeti kerime şiddetli bir

tehditle bitirildi. Kim Allah *(Celle Celâlühu)* düşmanlarını dost ve sevgili yaparsa ve emrine muhalefet ederse o kimselerin, çok büyük günaha girdiklerine delalet ediyor.

AYETLERDE VARİD OLAN KIRAAT ÇEŞİTLERİ

Cumhur Kıraat İmamları şöyle: (إِلاَّ أَن تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً) okudular. Yakup, Ebu Reca ve Mufeddal ise (تَقِيَّةً) Tekiyyeten "Ye" harfini şeddeli olarak okudular. "Vav" harfinden bedel olarak "Te" harfini ve kelimeyi de "Faileten" veznin de getirdiler.[595]

AYETLERDE VARİD OLAN DEĞİŞİK İ'RABLAR

(لاَّ يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاء) Ayeti kerimesindeki "La" nehyeden cezm harfidir. Kendisinden sonra gelen fiil cezm olmuştur. İki sakin harfin yan yana gelmesinden kurtulmak için de esreli olarak harekelenmiştir. (يَتَّخِذِ) kelimesi iki mef'ulü üstün ediyor. Birincisi (الْكَافِرِينَ) kelimesidir. İkinci mef'ul ise (أَوْلِيَاء) kelimesidir.

(إِلاَّ أَن تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً) Ayeti kerimesi bütün umumi hallerden boşalmış olarak istisnadır. Yani: Hallerden hiçbir halde ne olursa olsun kâfirleri dost edinmeyiniz. Ancak bir ham müstesnadır ki o da onların şerlerinden ve zararlarından sakınmak için dost olmuş gibi yapılır. (تُقَاةً) Kelimesi (تَتَّقُوا) kelimesinin mef'ulü mutlaktır. Bazıları ise mef'ulü bihi olmasını caiz görmüşlerdir. Yani: onlar tarafından hâsıl olacak bir şeyden korkarsanız manasındadır.

TEFSİRİNDEKİ İNCELİK ve LATİFELER

Birinci latife: Ayette, **"Kim bunu yaparsa"** tabirinin, **"Kim müminleri bırakıp ta, kâfirleri dost edinirse"** ifadesi yerine kullanılmasından maksat, dost edinilen kâfirlerin tekrar anılmaması, tekrar görünümünün olmaması ve âyetteki vecizliğin müşahede edilmesi için çok özlü bir şekilde söylenmiştir. Çünkü kâfirleri dost edinmek Allah indinde en çirkin ve en kötü bir şeydir.

İkinci latife: **"...Allah'tan hiçbir şey yoktur..."** âyetinden maksat, az veya çok, kâfirlerden dost edinmenin İslâm dininde ve şeriatında yerinin olmadığıdır. Burada mudaf hazf olunmuş tur. Bir şeyde nekrelik

595- Alusi, Kurtubi. Vucuhul Kıraat, Akberi.

(belirsizlik) ona hakaret içindir. Yani mana: Bu (sevgi ve dostluk) ister az olsun isterse çok olsun Allah *(Celle Celâlühu)*nun dininde asla yeri yoktur. Çünkü tamamen birbirine zıt iki unsuru bir araya toplamak gibidir.

Bu konu da şair de şöyle diyor:

"Benim düşmanımı seviyorsun sonra da benim arkadaşım olduğunu iddia ediyorsun. Senden ahmaklık uzak değildir."

Üçüncü latife: Allah *(Celle Celâlühu)* ayeti kerimesinde **"Ancak, onlardan sakınmanız hali müstesnadır."** Burada ğaib zamirinden hitap zamirine dönüş vardır. Eğer ayetin tarafına uyum sağlanarak gelseydi şöyle gelmesi gerekecekti: "İlla En Yettuku" ancak onların korkmaları.

Dördüncü latife: Allah *(Celle Celâlühu)* şu ayeti kerimesinde **"Dönüş Allah'adır"** zamir yerine bizzat Allah *(Celle Celâlühu)* ismi açıktan açığa zikredilmiştir ki bunun da anlamı. Nefiste korku ve heybeti vererek terbiyelendirmektir. Burada haber mübteda'nın önüne alınmıştır ki bu da hasr "ifadeyi özelleştirmek" içindir.

"Kâfirleri Dost Edinmenin Haramlığına Delalet Eden Âyetler"

Kâfirleri dost edinmenin haramlığına delalet eden bu âyet gibi diğer birçok âyetler vardır. Bu âyetlerin bir kısmı ehli kitap kâfirleri, diğer bir kısmı da bütün kâfirleri dost edinmenin haram olduğunu bildirmektedir. Biz burada, bu âyetlerden bazılarını zikretmekle yetiniyoruz.

1- Allah *(Celle Celâlühu)* şöyle buyuruyor: **"Ey İman edenler, Yahudilere de, Hristiyanları da kendinize dost edinmeyin. Onlar** (ancak) **birbirinin yaranıdırlar."**

2- Allah *(Celle Celâlühu)* şöyle buyuruyor: **"Ey iman edenler, benim de düşmanım, sizin de düşmanınız** (olanları) **dostlar edinmeyin.** (Kendileriyle aranızdaki) **sevgi yüzünden onlara** (Peygamberin maksadını) **ulaştırırsınız,** (değil mi?)."

3- Allah *(Celle Celâlühu)* şöyle buyuruyor: **"Ey iman edenler, sizden evvel kendilerine kitap verilenlerle kâfirlerden dininizi bir eğlence ve bir oyun** (yerine) **tutanları dostlar** edinmeyin. **Allah'tan korkun, eğer** (ona) **inanmış kimselerseniz."**

4- Allah *(Celle Celâlühu)* şöyle buyuruyor: **"Ey iman edenler, kendi din kardeşlerinizden başkasını** (dost ve) **sırdaş edinmeyin.** (Çünkü) **onlar size şer ve fesat yapmakta hiç bir kusur etmezler, size sıkıntı verecek sev(ler)'i arzu ederler.**

5- Allah *(Celle Celâlühu)* şöyle buyuruyor: **"Allah'a ve ahiret gününe imanda sebat eden hiçbir kavmin, Allah'a ve Resulüne muhalefet eden insanlarla dost olacaklarını göremezsin..."**

FIKHİ HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Savaşta kâfirlerden yardım istemenin hükmü nedir?

Fıkıh âlimleri savaşta kâfirlerden yardım istemenin caiz olması hususunda ihtilaf ettiler ve iki mezhebe ayrıldılar.

Malikilerin Mezhebi: Onlar ayeti kerimenin zahiri manasını alarak, ayetin sebebi nüzulünde anlatıldığı gibi; Ubade ibni Samit'in *(Radıyallahu Anh)* kıssasının da delil getirerek kâfirlerden savaşta yardım istemenin caiz olmadığını söylüyorlar.

Yine Hz. Aişe *(Radıyallahu Anha)*dan rivayet olunan: Bedir günü cesareti ve şanıyla bilinen bir adam geldi Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* efendimize bende seninle beraber savaşabilir miyim? Diye izin istediğinde Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* efendimiz şöyle buyurdu: *"Sen geri dön, ben bir müşrikten yardım istemem."* Bunu da delil olarak getirdiler.

Cumhurun mezhebi (Şafii, Hanbelî, Hanefiler): Savaşta kâfirlerden yardım istemenin caiz olması ancak iki şartla mümkün olabilir.

Birincisi. Onlara gerçekten ihtiyaç duyulmasıdır.

İkincisi: Onlardan tarafa tam bir güven olması. Bunlar da kendi mezheplerine Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Efendimizin Kaynuka Yahudilerinden yardım istemesi ve onlara da ganimetten mal dağıtması fiili örneğini delil olarak getirdiler.

Yine Hevazin kabilesine savaşta Efendimizin Safvan ibni Ümeyye'den yardım istemesini bunun caizliğine delil getirdiler.

Malikilerin delillerinin de Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in bizzat fiili uygulamasıyla nesh olduğunu söylediler.

Bazı âlimler de Malikilerin delili olan hadisler o zaman da ya ihtiyaç yoktu ve yahut ta onlara Efendimiz güvenmiyordu dediler. Bununla da anlaşılıyor ki hem yardım istenmemesinin engellendiği ve hem de caiz olduğunun delilileri bir araya toplanmış oluyor.

İkinci hüküm: Ayette "takiyye" kelimesinin anlam ve hükmü nedir?

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*ya göre, takiyye, düşman şerrinden korkan mü'minin, kalbi imanla mutmain olduğu halde lisanen küfrü icabettiren bir sözü söylemesidir. İslâm hukukuna göre, böyle bir kimse, günahkâr değildir ve öldürülemez.

Bazı âlimlere göre de "Takiyye" şudur: Şahsını ve malını düşmanlardan korumak için kalbinden inanarak değil, yalnız diliyle küfrü gerektiren sözlerin kullanılmasıdır.

İmamı Cessâs bununla ilgili olarak: Ayete şunu gerektirdi ki: Düşman şerrinden korumak için, (kalbi imanla mutmain olan kimsenin), küfrü gerektiren bir şeyi açıktan yapması veya söylemesidir. Bunun bir benzeri de şu ayeti kerimedir ki: "**Kalbi iman üzere** (sabit ve bununla) **mutmain olduğu halde Allah'ı inkâr ederse bu zorlanılanlar müstesna...**"

Böyle hallerde takiyye yapmak, Allah *(Celle Celâlühu)* tarafından mü'minlere verilen bir ruhsattır. Yalnız takiyyeyi terk etmek daha hayırlıdır.

Bizim mezhep Âlimlere dediler ki, kalbi imanla dolu bir kimseye, kâfir olması için ölünceye kadar zor kullanılsa, lisanıyla küfür söz söylememesi daha hayırlıdır. Çünkü müşrikler, kalbi imanla dolu sahabe Hübeyb bin Adiyye'ye *(Radıyallahu Anh)* küfre dönmesi için ölünceye kadar işkence yaptıkları halde, lisanından küfrü gerektiren bir söz duymadılar.

İşte bu sahabe, Müslümanlara göre kalbi imanla mutmain olan ve küfre dönmesi için kafirler tarafından işkence yapılınca, takiyye yaparak küfrü gerektiren sözler söyleyen Ammar bin Yasir *(Radıyallahu Anh)* dan daha faziletlidir.

Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, Ammar bin Yasir, Küfrü gerektiren sözler söylediğiniz zaman kalbiniz nasıldı? diye sorduğunda, İmanla mutmain idi dedi. Bunun üzerine Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, "*Şayet onlar* (kâfirler tekrar işkence yaparlarsa kalbini bozmadan) *sende ona* (küfrü gerektiren sözlere) *dönebilirsin*" buyurdu. Peygamber Efendimizin, Ammar bin Yasir *(Radıyallahu Anh)*a tavsiyeleri, hiç bir zaman farz değil, bir ruhsattır.[596]

Bazı Sahabelerle Beraber Müseylemetül Kezzabın Kıssası

Rivayet olundu ki Nebi *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*'in ashabından iki kişiyi Müseylemetül kezzab yakaladı.

596- Ahkamul Kur'an, Cessas.

O ikinsinden birisine dedi ki: Muhammed'in Allah'ın Resulu olduğuna şahadet eder misin? O adam da evet dedi. Benim Allah'ın peygamberi olduğuma şahadet eder misin? Deyince, o sorusuna da evet dediği zaman, adamın yolunu serbest bıraktı.

Sonra diğer adamı çağırdı. Yine o'na da Muhammed'in Allah'ın Resulu olduğuna şahadet eder misin? O adam da evet dedi. Benim Allah'ın peygamberi olduğuma şehadet eder misin deyince o adam ben sağırım dedi. Sorusunu üç defa tekrar etti. Sonra onun boynunu vurdu.

Bu haber Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*e ulaşınca efendimiz buyurdu ki: *"Bu öldürülen doğruluk ve yakın imanı üzerine gitmiştir ve sevabını, faziletini almıştır. Ancak diğeri ise Allah'ın ruhsatını kabul etti ona bir vebal yoktur."*

Üçüncü Hüküm: Kâfirleri dost edinmek ve onları müslümanların işlerinde çalıştırmak caiz midir?

Bazı âlimler, bu âyete dayanarak, Müslümanların işlerini kâfirlere yaptırması, onları işçi ve hizmetçi olarak çalıştırması caiz değildir. Hatta onlara bir mecliste saygı gösterilmesi ve ayağa kalkılması da caiz değildir derler. Muhakkak ki ayağa kalkmakla onlara saygı gösterilmiş olunması açıktır. Hâlbuki biz onları hakir görmekle emr olunmuşuzdur. Çünkü ayeti kerime: **"Müşrikler ancak bir necistirler."** Buyurmaktadır.

İbn Arabî bu hususta şöyle der: Hz. Ömer, Ebu Musa Eş'ari *(Radıyallahu Anhuma)*yı Yemen'e gönderdiğinde. Ebu Musa Eş'ari *(Radıyallahu Anh)*, bir Zimmîyi kendi işlerinde kâtip olarak çalıştırıyordu. Hz, Ömer *(Radıyallahu Anh)* bunu duyunca, o zimmîyi görevden almasını emretti

İmamı Cessâs da şöyle demektedir: Bu âyet ve benzeri âyetler, kâfirin hiç bir hususta, Müslüman üzerinde hâkimiyet ve yönetimi olamayacağına delalet eder. Hatta bir kâfirin, hanımının Müslüman olmasıyla o kadının küçük çocuğu da Müslüman olur, o küçük çocuğun malından (kâfir babanın) tasarruf yapması ve büyüdükten sonra evliliği hususunda, velilik hakkına sahip olması, mümkün değildir.

Hiçbir hususta kâfir babanın, Müslüman'ın olan çocuğu üzerinde etkinliği yoktur. Cinayet işleyen bir Müslüman'ın diyetini, zimmî bir kâfir veremediği gibi, cinayet işleyen bir zimmî kâfirin diyetini de Müslüman veremez. Çünkü Müslüman katilin diyetini vermekle zimmî kâfire bir velayet hakkı tanınmış olur: Kâfirin velayeti ise Müslüman için asla kabul edilmez. Bir Müslüman'ın, katil zimmî kâfir için diyet vermesi, kâfire

yardım ettiği anlamına gelir. Allah *(Celle Celâlühu)*nun, **"Allah kâfirlere müminlerin aleyhinde (galebeye) asla bir yol (ve imkân) kılmayacaktır"** buyruğu da, bu görüşü te'yid ve tercih eder.

Dördüncü Hüküm: Kâfir ve fasıklarla, idarenin hükmü nedir?

Fasık ve şerli insanları, idare yapmak caizdir. Bu Allah *(Celle Celâlühu)* nun âyette haram kıldığı velayet ve dostluğun içersine girmez. Çünkü Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*: *"Bir kavme karşı* (Yahudi ve müşrik) *yüzümüz gülse de kalblerimiz onlara lanet eder"* buyurduğu gibidir. Bazı âlimlere göre, kâfir ve müşriklerle idâre etmek, Müslümanlara zarar vermemek ve İslâm'a aykırı olmamak şartıyla caizdir. Bu dostluk ve idare, başkalarına zarar vermeye, adam öldürmeye, hırsızlık yapmaya ve yalan şahitliğe sebep olursa, elbette caiz değildir. Allah *(Celle Celâlühu)* dilediklerini müstakim yola hidayet edendir.

AYETLERDEN ÇIKARTILAN DERSLER

Kâfirleri dost edinmek, sevmek ve meyletmek Allah'ın şeriatında haramdır.

Mal, can ve işkence korkusuyla veya şiddetli eza ve cefaya maruz kalınacağı zaman takiyye yapmak caizdir.

Baskı yapma ve ölümle tehdit hallerinde kalbin imanla mutmain olması kaydıyla küfrü gerektiren bir sözün söylenmesi mubahtır.

Mü'min ile kâfir arasında velayet, yardımlaşma ve miras bakımından hiç bir bağ yoktur. Çünkü iman küfrün zıddıdır.

Allah Teala nefislerde olanları bilendir. Kulların işlerinden hiçbir şey O'na gizlenemez.

23. DERS

İSLAMDA HACCIN FARZ OLUŞU

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اِنَّ اَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذ۪ي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَم۪ينَۚ ﴿٩٦﴾ ف۪يهِ اٰيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَقَامُ اِبْرٰه۪يمَۚ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ اٰمِنًاۜ وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَب۪يلًاۜ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَم۪ينَ ﴿٩٧﴾

MANASI

96 - Doğrusu insanlar için ilk kurulan ev, Mekke'de, dünyalar için mübarek ve doğru yol gösteren Kâbe'dir.

97 - Orada apaçık deliller vardır, İbrahim'in makamı vardır; kim oraya girerse, güvenlik içinde olur; oraya yol bulabilen insana Allah için Kâbe'yi haccetmesi gereklidir. Kim inkâr ederse, bilsin ki; doğrusu Allah âlemlerden müstağnidir. (Ali İmran)

AYETLERİN KELİME MANASI

(أَوَّلَ بَيْتٍ): "İlk kurulan ev"

İbâdet için yapılan ilk ev'den maksat yeryüzünde kurulan ilk mescit "Beytül Haram"dır. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*e yeryüzünde insanlar için kurulan ilk mescitten sorulduğunda: *"Mescidil Haram, sonra Beytül Makdis"* [597] *buyurdular.*

Ali İbn Ebi Talib *(Radıyallahu Anh)* dedi ki: İnsanların ibadet için kurulan ilk evdir.

Zamehşeri şöyle dedi: "Vudia linnesi" denilmesinin manası: Yani onlar için ibadethane olarak yapılan tek yerdir. Sanki şöyle deniliyor: İnsanlar için ibadethane olarak yapılan ilk yer Kâbe'dir.[598]

597- Buhari ve Müslim Ebi Zer (Radıyallahu Anh)dan Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)e Yeryüzünde insanlar için kurulan ilk mescitten sordum şöyle buyurdu: *"Mescidil Haram"* dedi. Dedim ki sonra hangisi, buyurdular *"Beytil Makdis."* Dedim ki: Aralarında kaç sene var. Buyurdular ki. *"Kırk sene."*

598- Tefsir Keşşaf.

(بَكَّةَ): **"Mekke"**

Mekke'nin ismidir. Mekke "Bekke" diye isimlendiriliyor. Çünkü burada ibdal (bir harfin yerine başka bir harf gelmesi) vardır. Demektir. "Semede re'sehu" kelimesi başını tıraş etti manasında olan bu kelime "Sebede" kullanıldığı gibi. Yine "Tinün Lezibun" "Lezimun" kullanıldığı gibi. Denilmiştir ki: Beke Beytin olduğu yerdir. Mekke ise Haram bölgesinin tamamıdır.

İbn Arabî şöyle dedi; Bekke diye isimlendirilmesinin manası zalimlerin boyunlarını incelttiği içindir, hiçbir zalim kimse oraya kötü bir niyetle gelmiş olmasın ki muhakkak ki Allah Teâlâ onu kahrader.

(مُبَارَكًا): **"Mübarek"**

Bereket, fazlalık ve çok hayırlı anlamındadır. O da iki çeşittir. Hissi yönünden, manevi yönünden.

Hissi yönünden: Yeryüzünün tüm hayırlarını ve bereketlerini Allah Teâlâ oraya bu şehir ahalisine sevk ediyor. Dünyanın bütün bölgelerinden her türlü meyveler orada toplanılıyor.

Allah *(Celle Celâlühu)* ayeti kerime de şöyle buyurduğu gibi: **"Kendi indimizden rızıklar her türlü meyveler orada toplanılıyor."**

Manevi yönünden: Yeryüzünün doğusundan ve batısından bütün insanların bu mukaddes şehre yönelmesi, İbrahim Halil *(Aleyhisselam)*ın çağırısına icabet ederek hac ve umre ibadetlerini yapmak için her taraftan oraya geliyorlar. **"İnsanlardan bir kısımlarının kalplerini oraya meylettir."**

(هُدًى لِّلْعَالَمِينَ): **"İnsanlar için doğru yol gösteren"**

"Huden" kelimesi mastar olup Hidayet manasındadır. Yani Beytullahın insanlık için ilahi nur ve doğru yol kaynağı olması anlamındadır. Denildi ki mana şöyledir: Bütün âlemler için namazlarında yöneldikleri taraftır.

(مَقَامُ إِبْرَاهِيمَ): **"İbrahim'in makamı"**

Orası İbrahim *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*ın Kâbe'nin yapımı esnasında binanın yükseltilmesi için üzerine bastığı ve üzerinde ayak izlerinin kaldığı taştır.

Bazı tefsirciler: "İbrahim'in makamı"dan maksat namaz ve ibadet için durduğu yerdir dediler. Deniliyor ki: "makam"dan maksat namaz için seçtiği yerdir. Bu Mücahid'in görüşüdür.

Kurtubi şöyle dedi: Mücahidin "Makam-ı İbrahim" Haram bölgesinin tamamıdır diye tefsir etti. O'nun alemetlerinden olanlar da Safa, Merve, Rukn ve Makam'dır bu görüşe gitti.[599] O zaman "Makam"dan maksat Mescidi Haram'ın tamamı olur.

(آمِنًا): "Güvenli"

Nefsine ve malına emin olmak manasınadır.

Kadı lyad ve Ebu Ya'la: Lâfzen haber ifade eden bir kelime ise de emir ifade eden bir fiil şeklindedir. Bu kelimenin takdiri manası: Kim, Mescid-i Haram'a girerse, siz ona emniyet verin.[600]

Bazı Âlimler şöyle tefsir ettiler: "Güvenli" olmaktan maksat Ahrette azaptan emin olmaktır demişler ve bu konuda da eserler vardır. Veya Emin olma manasının umumi bir mana ifade ederek hem Ahrette Allah'ın azabından hem de Dünyada güvenilir olmak manalarına gelmesinde hiçbir engel yoktur.

(سَبِيلًا): "Yol"

Bir şeye kavuşturan güç anlamındadır. "İsteta'tü" kelimesi sahih bir hadis'i şerifte de geldiği gibi azık ve binek olarak tefsir edilmiştir.

AYETLERİN TOPLU MANASI

Allah *(Celle Celâlühu)*: Beytullah'ın kutsal mevkisini beyan etti ve fazilet ve meziyetlerini saydı. Yeryüzünde insanlara ibadet yapmaları için kurulan Kâbe'yi emniyet ve sığınak mahalli olarak ilk defa Hz. İbrahim *(Aleyhisselam)* ile oğlu Hz. İsmail *(Aleyhisselam)* inşa etmiştir.

Mescid-i Aksa'yı ise, Kâbe'nin inşaatından bir kaç asır sonra Hz. Süleyman *(Aleyhisselam)* yapmıştır. Dolayısıyla yeryüzünde peygamberlerin yaptığı ondan önce hiçbir yer yoktur. Allah *(Celle Celâlühu)*, Beytullah'ın kutsal mevkisini, faziletlerini ve meziyetlerini layık olduğu şekilde saydı. Kâbe, bütün mescid ve mabetlerden üstündür.

Emniyet ve istikrar beldesi Kâbe'de Allah *(Celle Celâlühu)*nun, Safa, Merve, Zemzem, Hatim Kabeye bitişik hilal şeklinde etrafı mermer duvarla çevrili yer), Hacerü'l Esved ve Makam-ı İbrahim gibi birçok alemetleri vardır. Orası aynı zamanda bir hidayet ve nur merkezidir. Ve Beytullah, her renk, ırk ve dilden Müslümanların yöneldikleri kıbledir. Tanışma ve sosyal meselelerin halledildiği bir büyük toplantı mahallidir. Allah

599- Tefsir Kurtubi.

600- Zadül Mesir, İbn Cevzi.

(Celle Celâlühu)'nun isminin muayyen günlerde topluca anılmasına vesile olan yerdir. Özellikle mukaddes hac farizasının eda edildiği mekândır.

Bütün bu meziyetlerden dolayı Kâbe, mabetlerin hepsinden daha üstündür. Ve Müslümanlara kıble olmaya daha layıktır.

AYETLERİN NÜZUL SEBEBİ

Kurtubî Tefsirinde; Mücahid'den varit olan rivayetle: Müslümanlarla Yahudiler arasında Ka'be ve Mescidi Aksa hususunda hangisi daha faziletli olduğuna dair övünmeler oluyordu. Yahudiler, Mescid-i Aksa, Kâbe'den daha büyük ve üstündür. Bütün peygamberler onun etrafına hicret etmişler ve orada yaşamışlardır. O, en mukaddes topraklarda kurulmuştur derlerdi. Müslümanlar da, Yahudilere karşı, en saygı değer, faziletli yer Kâbe'dir diyorlardı. Bu konuşmalar üzerine Allah *(Celle Celâlühu)*, bu âyeti inzal buyurdu der.[601]

GEÇEN AYETLERLE İRTİBAT SAĞLAMAK

Âl-i İmran suresinin başlangıcından, bu âyete kadar Hz. Muhammed *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in peygamberliğinin delilleri, Allah *(Celle Celâlühu)*nun vahdaniyetinin ispatı, ehli kitabın gerçek durumu ile onların Hz. Muhammed *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* ve ashabına karşı yaptıkları mücadeleleri beyan etti. Allah *(Celle Celâlühu)* tarafından hiçbir delil olmadığı halde sırf kendi arzu isteklerine uyarak dinlerini bozduklarını anlatmaktadır. Onların şüpheleri ve mücadelelerini anlatan âyetlerin başlangıcı: **"Yiyeceklerin her türlüsü İsrail oğullarına helaldir..."** âyetine kadardır, işte bu âyetler, Müslümanların inançlarını yıkmak ve bozmak isteyen Yahudilerin şüphelerini gidermek için gelmiştir.

Birinci şüphe: Onlar, Peygamber Efendimiz *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* hakkında şu şüpheleri ileri sürüyorlardı: Hz. İbrahim milletinden olduğunu, iddia ediyorsun. Ancak O'na uymuyorsunuz. Çünkü deve eti yemek ve sütünü içmek Hz, İbrahim *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in dininde haramdır. Bunları nasıl yer ve içersiniz? Hz. İbrahim'e haram olan şeylerin helal olduğunu söylemekle, O'na uymuyor ve tasdik etmiyorsunuz. Ben ona halkın en yakınıyım demeniz doğru değildir. Çünkü siz, her şeyinizle açıktan açığa o'na muhalefet ediyorsunuz.

İşte Allah *(Celle Celâlühu)*, Yahudilerin bu iddia ve yalanlarını reddederek, bütün yiyeceklerin İsrail (Hz. Yakub ve oğullarına helal

601- Tefsir Kurtubi.

olduğunu, **"Tevrat İndirilmezden önce -Yakub'un kendisine haram kıldığı şeylerden başka- yiyeceğin her türlüsü İsrail Oğulları için helaldir."** âyetiyle bildirmektedir.

İkinci şüphe: Yahudiler, kıblenin Mescidi Aksa'dan Kâbe'ye dönüş emrini vesile yaparak, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in nübüvvet ve risaletini inkâr etmeğe ve halkı İslâm'dan soğutmak, şüpheye düşürmek için, Mescid-i Aksa, Kabe'den daha faziletlidir. Kıble olmaya daha layıktır. Çünkü orası, Kâbe'den önce yapılmıştır.

Hz. İshak *(Aleyhisselam)*in soyundan gelen bütün peygamberler o'raya tazim ederek, O yöne namaz kılmışlardır. Bizzat Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in de, Onların yolunda olduğunuzu iddia ediyorsunuz. Onların saygı gösterdikleri yere tazim ederek yönelir, namaz kılardınız. Kıbleyi Kâbe'ye çevirmezdiniz samimi olsaydınız iddia ve iftiralarında bulunuyorlardı.

Böylece Allah *(Celle Celâlühu)*, Yahudilerin İslâm'da şüpheye düşürmek için ortaya atmış oldukları iftiraları reddetti. Onların bu tutum ve davranışları üzerine: **"Doğrusu insanlar için ilk kurulan ev, Mekke'de, mübarek Kâbe'dir."** âyeti nazil oldu.

TEFSİRİNDEKİ İNCELİK ve LATİFELER

Birinci latife: Hac farzının eda mahalli olarak Kâbe'nin Allah *(Celle Celâlühu)* tarafından seçilmesinde bir takım hikmetler vardır. Öncelikle Kâbe, Allah *(Celle Celâlühu)*'ın insanlar için seçtiği kıblegâhtır. Yeryüzünde Hz. İbrahim *(Aleyhisselam)*in ibâdet için yaptığı ilk evdir. Kâbe, semadaki Beytü'l Mamur'un tam istikametindedir. İnsanların yeryüzündeki tavaf yeri nasıl Ka'be ise, Meleklerin de semada tavaf ettikleri yer, Beytü'l Mamur'dur. Tüm bunlardan dolayı Allah *(Celle Celâlühu)*, haccın orada yapılmasını emretmiştir.

İkinci latife: İmam Fahreddin Râzi, Kâbe'nin yapımı hususunda: Allah *(Celle Celâlühu)*, Hz. İbrahim *(Aleyhisselam)*e Kâ'benin yapılmasını emretmiştir. O, bu emrini Cebrail *(Aleyhisselam)* vasıtasıyla Hz. İbrahim *(Aleyhisselam)*e bildirmiştir. Bundan dolayı dünyada Kabe'den daha şerefli bir bina yoktur ve olamaz da. Çünkü O'nu bizzat emreden Allah *(Celle Celâlühu)*, yeri ve şeklini çizen bizzat Hz. Cebrail, yapan Hz. İbrahim *(Aleyhisselam)*, çırak ta Hz. İsmail *(Aleyhisselam)*dır der. [602]

602- Fahrurrazi, Tefsiri Kebir.

Üçüncü latife: Kabe, yeryüzünde bir emniyet ve sığınak yeridir. Böyle olması da Hz. İbrahim'in Beytullahı inşa ettikten sonra yapmış olduğu, **"Hani İbrahim, ya Rab, burasını emniyetli bir şehir yap"** duası bereketiyledir. Kâbe, her korkanın sığınak yeridir. Oraya giren her kes emin olurdu. Yeryüzünde böyle bir yer yoktur.

Çevrelerinde insanların zorla (yakalanıp) kapılmakta olmasına rağmen Mekke'de korkusuz ve emin bir şekilde idiler. Allah *(Celle Celâlühu)* bu nimetini onların üzerine şöyle açıkladı. **"Çevrelerinde insanların zorla (yakalanıp) kapılmakta olmasına rağmen (Mekke'yi) korkusuz (ve emin bir yer) yaptığımızı onlar görmediler mi? Hala batıla inanıyorlar da Allah'ın nimetine nankörlük mü ediyorlar?"** Hatta Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)*: Babam Hattab'ın katilini Mescidi Haram (Ka'be)de yakaladığım zaman çıkıncaya kadar elimi dahi sürmem buyurmuştur.

Dördüncü latife: Allâme Ebussuud: Bu âyette, **"Kim küfrederse..."** cümlesinin aslında, kim hac yapmazsa cümlesi yerine gelmesindeki hikmet, haccın farz oluşunu te'kid ve gücü olduğu halde hac yapmayan kimsenin ne kadar büyük günah işlemiş olacağının bildirilmesi içindir. Çünkü Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, *"Gücü olduğu halde hac farizasını yapmadan ölen kimse; Yahudilik ve Hıristiyanlık dinlerinden birisi üzere ölsün"* buyurmuştur.

Haccı farz kılan âyet, bir taraftan bu vazifeyi ifa ederken, yapılması gereken dikkat ve itinayı bildirirken, bir taraftan da gücü yettiği halde hac yapmayan kimseyi, en yüksek seviyede tehdit etmiştir. Çünkü âyet, Arap Dili ve Edebiyatına göre hakikati ifade eden haber cümlesi değil, devamı ifade eden isim cümlesi ile haccı emretmiştir. Hac kulların üzerine Allah *(Celle Celâlühu)* için ayrılmayacak bir haktır. Ancak hac eda edildiği takdirde, bu haktan kurtulunur. Yoksa namaz ve oruç gibi bir fidye ile ödenecek bir borç değildir demektedir. Burada önce umumi bir şekilde sonra hususi ve belirsizlik, sonra ise kısa ve açıklayıcı bir şekilde gelmiştir...[603]

603- Tefsir, Ebussuud.

FIKHİ HÜKÜMLER

Birinci Hüküm: Haram'da cinayet işleyen kimsenin hükmü nedir?

Fıkıh âlimleri ittifak ettiler ki: Haram'da suç işleyene kısas Haram bölgesinde uygulanır. İster bu suç adam öldürme olsun, isterse, uzuv kesme olsun aynıdır. Bu Haram da ceza uygulanmasının sebebi olarak ta şunu delil getirdiler: Haram'a karşı saygısızlık yapanı, Haram onu kısastan kurtaramaz. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)*, şu ayetini de buna delil olarak getirdiler: "**Onlar Mescidi Haram yanında, orada sizinle dövüşünceye kadar,** (yani dövüşmedikçe) **siz de orada kendileriyle dövüşmeyin. Fakat orada sizi öldürürlerse siz de onları öldürün. Kâfirlerin cezası böyledir**" buyurmuştur.

Yalnız Haram bölgesinin dışında cinayet işleyip daha sonra Haram'a sığınan kimsenin kısasının Haram'da yapılıp yapılamayacağı hususunda iki görüşe ayrılmışlardır.

Hanefilerin ve Hanbelîlerin Mezhebi: Onlar Birinci görüşe (Hanefi ve Hanbelîlere) göre; şer'i had gerektiren bir günah işleyen kimsenin daha sonra Haram'a sığınması halinde, Haram onu korur [Haram'da ceza uygulanmaz]. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)*, "**...Kim oraya girerse** (taarruzdan) **emin olur**" buyurmaktadır. Oraya giren şahsa orada bulunduğu müddetçe emniyet sağlanması farzdır.

Bu âyet, her ne kadar bir şeyi haber verme tarzında gelmişse de kastedilen emirdir. Âyetin anlamı özetle şöyledir: Her kim oraya girerse, ona emniyet verin. Bu ayetin bir benzeri de şu ayette gelmiştir: "**...Artık hacda kadına yaklaşmak, günah işlemek, kavga etmek yoktur...**" Bu âyette de, yukarıdaki âyette anladığımız gibi haber şeklinde gelmesine rağmen, emri ifade eder. Çünkü bu âyetin de asıl anlamı şöyledir: Hac esnasında kadınlara yaklaşmayınız. Günah işlemeyiniz ve kavga yapmayınız.

Bu görüş (sahabelerin) büyük alim Abdullah Bin Abbas *(Radıyallahu Anh)*dan nakledilmiştir ki o, dışarıda cinayet işleyip daha sonra Harem-i Şerif'e sığınan kimsenin kısas hükmü, orada icra edilemez. Katil orada kaldığı müddetçe hiçbir kimse yanında oturamaz, alış-veriş yapamaz ve konuşamaz. Çıkıncaya kadar bu böyle devam eder. Çıktığı zaman da kısas hükmü infaz edilir der.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*'ın bu görüşü, Hanefi âlimlerinin mezhep görüşüdür. Onlar aynen bunu kabul eder ve Harem-i Şerif'in kendisine has bir saygınlığı vardır. Herkes tarafından bu saygının gösterilmesi farzdır. Oraya sığınan herkesin, kaldığı müddetçe korunması lazımdır. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)*, "**Her kim oraya girerse** (taarruzdan) **emin olur**" buyurmuştur derler. Allah *(Celle Celâlühu)*, şu ayette de buyurduğu gibi: "(Mekke'yi) **korkusuz** (ve emin bir yer) **yaptığımızı onlar görmediler mi?**

Malikilerin ve Şafiilerin Mezhebi: Onlarda Haram dışında -öldürme, uzuv kesme veya diğer bir şekilde- cinayet işleyen kimse, daha sonra Harem-i Şerif'e sığınırsa, kısas hükmü hemen orada infaz edilir.

Delilleri ise şunlardır: Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*'in; "*Bazı müşrikleri Mekke'nin fethinden sonra Harem-i Şerif'de dahi görseniz öldürünüz*" hadisidir. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*'in müşrik İbni Hatel için, "*O'nu öldürünüz. Kâbe'nin örtülerine sarılmış olarak görseniz dahi, öldürünüz*" buyurmasıdır. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*'in, "*Şüphesiz Harem-i Şerif, asî, hırsız ve adam öldüren katili, kendisine sığınsa dahi korumaz*" buyruğudur.

Maliki ve Şafiler, "**...Her kim oraya girerse** (taarruzdan) **emin olur**" âyetini de şu şekilde tefsir ederler: Cahiliyet devrinde bir kimse ne kadar cinayet işlerse işlesin, Kâbe'ye sığındığı takdirde ona çıkıncaya kadar taarruz edilmezdi. Bu da emniyet ve istikrar beldesi halkına Allah *(Celle Celâlühu)*'ın bir lütfudur.

Yalnız İslâm, cinayetlerin önlenmesi bakımından -adam öldürme, hırsızlık, uzuv kesme, zina ve diğer bir şekilde-suç işleyenin, Kâbe dâhil nereye sığınırsa sığınsın derhal hakkındaki hükmün infaz edilmesini emreder. Çünkü İslâm dini, kuvvet dinidir.

Tercih: Delilleri daha sağlam olduğundan ikinci görüş (Şafiî ve Malikî) tercih edilendir. Eğer birinci görüş tercih edilseydi, şöyle bir durum ortaya çıkardı: Harem-i Şerif canilerin, suçluların toplandığı bir merkez haline gelir ve can emniyeti ortadan kalkardı. Harem-i Şerif'e sığınır ve orada kalırsam kurtulurum düşüncesiyle suçlular, Ka'be'ye sığındıkları takdirde, şer'i hükümler de icra edilmezse, Harem bir suçlular merkezi olurdu. Hâlbuki Allah *(Celle Celâlühu)* Harem-i Şerif'i, emniyet ve istikrar beldesi olarak vasıflandırmıştır. Bundan dolayı tercih edilen görüş, ikinci görüştür. Allah, en iyi bilendir.

İkinci Hüküm: Fakir ve kölenin hac yapmasının hükmü nedir?

Âyette belirtilen mali güce sahip olmayan fakire, hac yapmak farz değildir. Eğer fakir kimse hac yaparsa, hac farizasını eda etmiş olacağı İcma ile sabittir. Fakihlerin ihtilaf ettiği husus, hac yapan köleden, bu farzın kalkıp kalkmayacağıdır.

Ebu Hanife *(Rahmetullahi Aleyh)*e **göre:** Köle hac yaparsa, nafile hac yapmış olur. Azat edildikten sonra zengin olursa yeniden hac yapması farzdır. Baliğ olmayan çocuk hac yapsa dahi, buluğdan sonra hac yapmasının farz olduğu gibi.

Şafii *(Rahmetullahi Aleyh)* **şöyle dedi:** Hac vazifesini eda eden fakirden hac sakıt olduğu gibi, hac vazifesini yapan köleden de, hac sakıt olur. Köleye cuma namazı da farz değildir. Camiye giderek cuma namazını kılsa öğle namazının farzı üzerinden sakıt olur. Bu görüşte zayıftır. Çünkü Şafiî Mezhebi'nin İmam Şafiî *(Rahmetullahi Aleyh)*den sonra en büyük imamı İmam Nevevi'den bu hususta yukarıdaki Şafii görüşüne aykırı bir görüş nakledilmiştir. Çünkü O: Şafiî mezhebine göre, hac niyetiyle ihrama giren köle, Arafat vakfesini yapmadan önce azat edilirse haccı, eda edilmiş bir hac olur. Bu da imam azam Ebu Hanife *(Rahmetullahi Aleyh)* ve İmam Malik *(Rahmetullahi Aleyh)*'in görüşlerine muhaliftir.

Azat edilme olayı Arafat vakfesinden sonra olursa o hac, farz hac değil, nafile hac sayılır. İmam Şafiî *(Rahmetullahi Aleyh)*in yanında en sahih görüş ise budur. Görülüyor ki, her iki mezhep arasındaki ihtilaf şeklidir, hakiki değildir. Çünkü her iki mezhepte kölenin azat edilmesi, haccın en büyük rüknü Arafat vakfesinden sonra tahakkuk ederse, onun nafile hac yapmış olacağıdır. Sonra (zengin olursa) hac yapmasının da farz olduğu hususunda ittifak etmişlerdir.

Üçüncü Hüküm: Kadının mahreminin yanında olması, onun için hac farzının şartlarından mıdır?

Bazı fıkıh âlimlerine göre mahreminin yanında bulunması, kadın için haccın farz olma şartlarındandır. Bu Hanefî mezhebinin görüşüdür. *"Allah'a (Celle Celâlühu) ve ahiret gününe inanan bir kadına, yanında kocası ve mahremi olmaksızın üç günden fazla yolculuk yapması haramdır"* hadisi ve İbni Abbas *(Radıyallahu Anh)*dan rivayet edilen, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* bir gün hutbede: "*Kadın, mahremi olmaksızın yolculuk yapmasın*" buyurdu. Bir sahabe ayağa kalkarak, Ya Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* orduya katılmak için hazırlanıyorum. Hanımım

ise hac yapmak istiyor, deyince, *"Sen, hanımınla hac yap"* buyurdu hadislerini delil getirirler. Bir kadın ancak yanında kocası veya mahremi olduğu takdirde hac yapabilir.

Tek başına yapamaz. Çünkü Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* cihat yapmak isteyen kimseye, onu (farz olduğu halde) terk etmesini ve hanımıyla hac yapmasını emretmiştir. Eğer kadının hac yolunda bir mahreminin bulunması, haccın vücup şartlarından olmasaydı Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, o adama cihadı terk etmesini ve hanımıyla hac yapmasını emretmezdi.

Şafii ve Hanbeliler şu görüşe gittiler: Bir kadın, hacda birkaç kadınla birlikte olursa -namus emniyeti sağlanmıştır- yanında mahremi ve kocasının bulunması haccın vücup şartlarından değildir.

Nafile haccı hiçbir kadın yalnız başına yapamaz. Ancak kocası veya bir mahremi olursa yapabilir. Hadislerin ışığında meseleye baktığımız zaman, yanında mahremi veya kocası bulunmayan kadına hac farz değildir. Bulunursa farzdır. Tercih edilen de bu görüştür.

Mühim Bir Uyarı

İslâm, hac gibi bir farzın edasını, kadının yalnız başına yapmasına müsaade etmemiştir. Ancak mahremiyle yapabilir. İslâm'ın beş temel şartından biri olan hac, hem kadına hem de erkeğe farzdır. Günümüz kadınları bırakınız haccı, okumak ve çalışmak için ülke içi ve dışına gidiyor. Açık, saçık geziyor. Yanlarında mahremleri olmaksızın yemek yiyip içiyor. Tabii bir görünüm alan bu durum, İslâmın terbiye, edep ve ahlâkından uzak olduğu gibi, erkeklik gurur ve namusunu, kıskanma duygusunu ortadan kaldırmaktadır. Hatta kadınların bu yolculukları öyle olmuştur ki süslenerek ve erkeklerle karışarak sanki normal tabii bir şeymiş gibi olmaktadır. "İnne Lillahi Ve İnne İleyhi Raciun"

Dördüncü Hüküm: Haccı farz kılan şartlar nelerdir?

Haccı farz kılan şartlar beştir.

1. İslâm olmak. 2. Akıllı olmak. 3. Baliğ olmak 4. Gücü olmak (para ve sıhhatin olması). 5. Kadın mahreminin yanında bulunması.

Bazı âlimler bu şartlara yol emniyetini de ek yapmışlardır. Hâlbuki yol emniyeti vücup şartlarından değil, eda şartlarındandır.

İlk üç şart yalnız haccın değil oruç, namaz gibi diğer İslâm rükünlerinin de şartlarındandır.

Dördüncü şartı -gücü yetenlerin- Allah *(Celle Celâlühu)* "**...Ona bir yol bulabilenlerin** (gücü yetenlerin) **Beyti hac** (ve ziyaret) **etmesi Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır...**" âyetinde beyan etmiştir. Bu şart, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in hadisinde, *"Binek ve yol azığı"* olarak açıklanmıştır. Çünkü Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, *"Bir kimsenin yol azığı ve kendisini Beytullah'a kavuşturacak bir bineği olur da hac yapmazsa, öldüğü zaman Hıristiyan veya Yahudi olarak Ölür"*. Bunu da şüphesiz Allah *(Celle Celâlühu)*, "**...Ona bir yol bulabilenlerin** (gücü yetenlerin) **Beyti hac** (ve ziyaret) **etmesi Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır...**" âyetiyle beyan etmiştir buyurdu.

İbn Ömer *(Radıyallahu Anhuma)*'den varit olan bir rivayete göre Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*'a âyetteki "**Ona bir yol bulabilenler**" cümlesinden maksat nedir? diye soruldu. Peygamber Efendimiz de, *"Ondan maksat, azık ve binektir"* buyurdu.

İmamı Cessas da bu hususta: Ayetteki "**gücü yetenler**" ifadesi, yalnız binek ve azığa, hususi kılınmamalıdır. Çünkü hastalığından korkan hasta, sakat ve ve binek üzerinde duramayacak kadar ihtiyar olan kişilerin binek ve azıkları olsa dahi hac vazifesini eda edebilmeleri çok zor ve müşküldür. İşte bu görüş delalet ediyor ki, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, âyetteki tabirini açıklarken gücü, yalnız azık ve binek olarak kastetmiyor. Bunu daha geniş bir manada kullanıyor. Azık ve binek güç yetmenin kapsamına giren şeylerden sadece ikisidir. Yalnız bunlar değildir. Bu ise yürümeye gücü yeten bir insan için azık ve binek olmasa dahi ona hac farzdır diyen kimselerin görüşlerinin batıl olduğunu ifade eder. Çünkü Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* haccın farziyetini beyan ederken bineğin farz olduğunu beyan etmiştir. Yürüyerek değil der.

Beşinci şartı tafsilatlı olarak üçüncü hükümde beyan ettik. Allah *(Celle Celâlühu)* en iyisini bilendir.

Beşinci Hüküm: Birden fazla hac yapmak, farz mıdır?

"**...Ona bir yol bulabilenlerin** (gücü yetenlerin) **Beyti hac** (ziyaret) **etmesi Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır...**" âyetin zahiri, haccın ömürde bir defa yapılmasının farz olduğunu beyan eder. Cumhur da bu görüştedir. Zira haccın birden fazla yapılması hususunda âyette bir işaret yoktur. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)*'nin rivayet ettiği hadis bu hususu tekit eder: Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, bir gün hutbede, *"Ey insanlar Allah (Celle Celâlühu) size haccı farz kıldı. Kimin gücü*

yeterse haccını yapsın" buyurdu. Sahabelerden biri ayağa kalkarak, Ya Resulallah *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, her sene hac yapılacak mı? diye üç kez sorduğu halde her defasında Peygamber Efendimiz *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* sükut etti ve sonra, *"Ey insanlar, eğer Evet deseydim, size her sene hac farz olacağından gücünüz, buna yetmezdi". "Benim söylemediklerim (hususunda) beni serbest bırakınız (siz sormayın). Çünkü sizden önceki ümmetlerin helaki, peygamberlerine çok soru sormaları ve onlara muhalefet etmeleri yüzündendir. Size bir şeyi emrettiğim zaman, gücünüz nisbetinde onu yapın. Nehyettiğim şeyleri de yapmayınız,"* buyurdu. Ve bu hadis haccın ömürde bir defa yapılacağını tekit eder.

24. DERS

İSLAM'DA ÇOK EVLİLİK ve HİKMETİ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذٖى خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثٖيرًا وَنِسَٓاءًۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذٖى تَسَٓاءَلُونَ بِهٖ وَالْاَرْحَامَۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقٖيبًا ﴿١﴾ وَاٰتُوا الْيَتَامٰٓى اَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَبٖيثَ بِالطَّيِّبِ وَلَا تَأْكُلُٓوا اَمْوَالَهُمْ اِلٰٓى اَمْوَالِكُمْۜ اِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبٖيرًا ﴿٢﴾ وَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تُقْسِطُوا فِى الْيَتَامٰى فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَٓاءِ مَثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبَاعَۚ فَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً اَوْ مَامَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْۜ ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَلَّا تَعُولُواۜ ﴿٣﴾ وَاٰتُوا النِّسَٓاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةًۜ فَاِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنٖيٓـًٔا مَرٖيٓـًٔا ﴿٤﴾

MANASI

1 - Ey İnsanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan, ondan eşini var eden ve ikisinden pek çok erkek ve kadın meydana getiren Rabbinize hürmetsizlikten sakının. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah›ın ve akrabanın haklarına riayetsizlikten de sakının. Allah şüphesiz hepinizi görüp gözetmektedir.

2 - Yetimlere mallarını verin. Temizi murdara değişmeyin, onların mallarıyla kendi mallarınızı karıştırarak yemeyin, çünkü bu büyük bir suçtur.

3 - Eğer, velisi olduğunuz mal sahibi yetim kızlarla evlenmekle onlara haksızlık yapmaktan korkarsanız onlarla değil, hoşunuza giden başka kadınlarla iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz; şayet,

aralarında adaletsizlik yapmaktan korkarsanız bir tane almalısınız veya sahip olduğunuz ile yetinmelisiniz. Doğru yoldan sapmamanız için en uygunu budur.

4 - Kadınlara mihrlerini cömertçe verin, eğer ondan gönül hoşluğu ile size bir şey bağışlarlarsa onu afiyetle yiyin. (Nisa Suresi)

AYETLERİN KELİME MANASI

(وبَثَّ مِنْهُمَا); **"O ikisinden yaydı, dağıttı** (çoğalttı, meydana getirdi.)" "Besse" kelimesinin lügat manası: Dağılma demektir. Ayetteki manası ise, tenasül yoluyla çoğaltmaktır. Allah Teâlâ şu ayette de bu kelimeyi şöyle kullanmaktadır: **"Serilmiş halılar"** Yani: Yere açılmış veyahut meclisten ayrılmış. "Besse" kelimesinin aslı: ayrılık ve bir şeyde eser bırakmak.[604]

(تَسَاءلُونَ بِهِ): **"Dilekte bulunduğunuz"**

Manası: Bazılarınız bazılarınızla istiyorsunuz. Bunun örnoği. "eselüke billahi" ve "Ünşidekallah" kelimelerinin manası: Allah hakkı için senden istiyorum demektir. Her ne kadar fiil "Müfaale" babından gelmişse de manası: "Tes'elune kesiran" yani Sizler çok istiyorsunuz demektir.

Züccac şöyle dedi: bu kelimeni aslı "Teteseelune" idi, ikinci "te" herfi hafiflik olması için hazfedilerek "Teseelune" oldu.

(وَالأَرْحَامَ): **"Akrabalar"**

"Rahim" Kelimesinin çoğulu olan "erham": Aslında ceninin ana karnında bulunduğu yer anlamındadır. Sonra bu kelime genel manada akrabalık manasında kullanılmıştır.

(رَقِيبًا): **"Görüp gözeten"**

"Rakıb" Amelleri gören, bilen ve muhafaza eden manasındadır. "Merkabu": Üzerinde gözetleme yapılan yüksek bir yerin adıdır. Bu ayette ki maksat: Allah Teâlâ amellerimizi üsten bakarak kontrol edendir ve bilendir. O'na hiçbir şey gizli olmaz. Bu yüce ve büyük olan Allah tarafından bir kontrol ve bize bir irşattır.

(الْيَتَامَى): **"Yetimlere"** "Yetim" Kelimesinin çoğuludur. Babasını kaybedene denir. Bu kelime "elyütmü" kelimesinden türemiştir. O tek kalmaktır. İşte o kelimenin benzeri oln "Dürretül yetime" tek inci demektir.

604- Garibul Kur'an, Ragıb.

Lisanül Arab da şöyle dedi: Yetim, babasını kaybeden çocuğa denir. Öksüz ise anasını kaybedene denir. "Latım" kelimesi ise hem anasını kaybeden hem de babasını kaybedene denir. Taki buluğ çağına erişinceye kadar yetim ve öksüz kelimesi o'na kullanılır. Buluğ çağından sonra bu isimler kullanılmaz.[605]

(حُوبًا): "Suçtur"

Ferra şöyle dedi: Hicaz ehli "Hub" diye ötreli okudular. Temim kabilesi ise üstünlü okudular.

Rakıb şöyle dedi: "elhubu" günah anlamındadır. "Havbe" ise: onun masdarıdır. Rivayet olundu ki: "Talaku Ümmü Eyyub Hub" bunun böyle isimlendirilmesinin manası: Ondan azarlanıldığı içindir.

Kurtubi şöyle dedi: O kelimenin aslı deveyi kovmak manasında kullanılıyor. Günah olarak isimlendirilmesinin sebebi ise: Ondan azarlanılıp kovulduğu için bu kelime böyle kullanılmıştır. Hadisi şerifte ise: *"Ey Allah'ım günahımı affet."* derken "Havbeti" kelimesi kullanılmıştır.[606]

(تُقْسِطُوا): **"Adil oluyorsunuz"** Kişi adaletli olduğu zaman "Eksetarraculü" deniliyor. İşte o kelime Nebi *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* hadisi şerifinde "muksitun" kelimesini kullanmıştır: *"Bu dünyada adaletli olanlar kıyamet günü inciden minberler üzerinde olacaklardır."*

Ancak bu kelime: "Kaseter Raculu" şeklinde (üç harfli olarak) geldiği zaman manası: Zulmetti olur. Bu mana ise şu ayeti kerimede gelmiştir. "Ve Emmel Kasitune Fe Kenu li Cehennenme Hatabe". Manası: "**Ancak zulmedenler cehenneme odun olacaklardır.**" [607] Bu kelime üç harfli olarak geldiği zaman: Zulmetti, dört harfli olarak geldiği zaman: Adil oldu manasına gelmektedir.

(تَعُولُوا): **"Doğru yoldan sapıyorsunuz"**

Manası: Meylediyorsunuz ve zulmediyorsunuz demektir. "Ulte aleyye" denildiği zaman yani "Curte aleyye" demektir ki bu da zulmediyorsunuz manasındadır. Yine bu "Avl" kelimesi miras'ta da kullanılmaktadır. "Avl" kelimesi aslında: Hissedilen bir meyletmektir. Mesela terazi meylettiği zaman "Alel Mizan" denilir. Bu kelime sonra manen meyletmeye ve zulmetmek manalarına da kullanılmıştır.

605- Lisanül Arab, İbn Manzur.

606- Tefsir Kurtubi.

607- Garibul Kur'an, İbn Kuteybe.

İmam Şafii *(Rahmetullahi Aleyh)* "Elle Teulu" kelimesini şöyle tefsir etmiştir: Aileleriniz çok olmaması için [Yani onlara zulüm etmemeniz için].[608]

(صَدُقَاتِهِنَّ): "Mihrlerini" Mihrlerini demektir. "Sad" harfinin üstünlü, "Del" harfinin de ötreli olarak *gelen bu "Saduka" Kelimesinin* çoğulu: "Sadukat"tır. "Sadak" kelimesi de aynı manayı taşır ki mihr demektir. İbn Kuteybe bu kelime diğer bir lügatte ise : "Sudka" şeklinde gelmektedir demiştir.

(نِحْلَةً): **"Bağış"**

Bir şeyi gönül hoşluğu hibe etmek, vermek manasındadır. Yani manası: Onlara (Kadınlarınıza) mihrlerini istemediğiniz halde vermeyiniz. Bu manayı Ebu Ubeyde söyledi. Bazıları da "Nıhle" kelimesini: Ferida (nasip) şeklinde tefsir ettiler. O zaman ayetin manası şöyle oluyor: Onlara mihrlerini Allah *(Celle Celâlühu)* tarafından belirlenmiş ve kesinleşmiş bir nasip olarak veriniz.

(هَنِيئًا مَرِيئًا): **"Afiyetle yiyin"**

Bu iki kelime sıfattırlar. Yemeğin boğazdan zarar vermeden mideye rahat, hızlı ve kolay bir şekilde inmesinde kullanılır.

AYETLERİN TOPLU MANASI

Şanı Yüce olan Allah Teâlâ Nisa suresini bütün insanlara umumi bir hitapta bulunarak insanları, ortak koşmadan yalnız kendisine ibadete davet ediyor, büyük kuvvetine işaret ederek bütün insanları tek bir nefisten (Hz. Âdem *(Aleyhisselam)* ve ondan da zevcesini (Hz. Havva *(Aleyhasselam)*, her ikisinden ise bütün insanları yarattığını bildiriyor. Bütün insanlar hem nesep, hem de insanlık bakımından kardeştir. Bu bakımdan Allah *(Celle Celâlühu)*, insanlık binasının tamamlanması için kuvvetlinin zayıfa acımasını, zenginin fakire-yardım etmesini tavsiye ediyor. Allah Teâlâ bu ayetlerin iki yerinde başında ve sonunda takvayı te'kiden emretmesi Allah'nın insanlar üzerindeki hakkının büyüklüğüne işarettir. Takva ile akrabalık bağının birlikte anılması, akrabalık bağının ne kadar önemli olduğunu gösterdiği gibi **"Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'ın ve akrabanın haklarına riayetsizlikten de sakının."** Allah'a *(Celle Celâlühu)* imandan gelen bağ ve akrabalık bağı... İnsanlar Allah'a *(Celle Celâlühu)* gerçekten iman ederek birlik olsalar ve

608- Zadül Mesir, İbn Cevzi.

akrabalık bağlarını kuvvetlendirseler, emniyet ve mutluluk içinde yaşarlar. Böyle bir ortam içinde de yaşlıyı, çocuğu, zayıfı ve fakiri ateş gibi yakan yoksulluk ve savaşlar olmazdı.

Allah *(Celle Celâlühu)*, ikinci ayette yetimlerin haklarına riayet edilmesini ve mallarının korunmasını emretmektedir. Çünkü yetimler, bakıma, korunmaya ve yardıma daha çok muhtaçtırlar. Yetimlerin himayeniz altındaki mallarını veriniz. Zayıf olan yetime zulmetmek Allah *(Celle Celâlühu)* katında büyük günahtır.

Sonra Allah *(Celle Celâlühu)* erkeklere emrederek, himayesi altında bulunan yetim kızlarla evlenmok arzusunda bulunan erkeklere, mihirlerine tam verememekten ve adaleti gözetmemekten korkarlarsa, Allah *(Celle Celâlühu)* onlara daraltmadı- yetim kızlarla değil, başka kadınlarla evlenmelerini serbest kıldı. Erkekler, diğer kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere evlenebilirler. Birden fazla kadınla evlenmek isteyen erkekler, aralarında adaleti sağlayamamaktan korkarlarsa, o zaman bir tane ile yetinmelidirler.

Allah *(Celle Celâlühu)* erkeklere, kadınların mihirlerini gönül hoşluğu ile vermelerini emretmek ayetlerini bitirdi. Eğer kadınlar mihirlerinden bir bölümünü kendi arzuları ile hibe eder, cömertlikle, başa kalkmadan ve çok görerek değil severek verirlerse, kocaları bunu gönül hoşluğu ile alarak yiyebilir.[609]

AYETLERİN NÜZUL SEBEBİ

Rivayet olduğuna göre Arapların Gatafan kabilesinden bir kişinin, yanında bulunan kardeşinin yetim çocuğunun çokça malı vardı. Çocuk buluğa erişince, amcasından malını istedi, fakat o adam vermedi engellendi. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*e amcasını şikâyet etti. Bunun üzerine: (وَآتُوا الْيَتَامَى أَمْوَالَهُمْ) "Yetimlere (buluğa erişince) mallarını verin..." âyeti nazil oldu.[610]

Hz. Ayşe *(Radıyallahu Anha)*dan rivayet olunduğuna göre: Yanında yetim kız çocuğu bulunan bir kimse onunla evlendi. Hiç bir hakkı olmadığı halde kızın mülkü olan hurma bahçesini kendisine vermiyordu. Bunun üzerine:

609- İbn Kesir. Tefsir Celaleyn. Ebussud.

610- İbn Ebi Hatim,Dürül Mensür. Zadül Mesir, İbn Cevzi.

(وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَى) **"Eğer yetim kızlar hakkında..."** âyeti nazil oldu.[611]

Buhari'nin Urve bin Zübeyr *(Rahmetullahi Aleyh)*den rivayetine göre Urve, Hz. Ayşe *(Radıyallahu Anha)*ya **"Eğer yetim kızlar hakkında..."** ayetinin manasını sordu. Hz. Ayşe *(Radıyallahu Anha)*, Ey kız kardeşimin oğlu,. yetim kız kendisine bakan velisinin yanında bulunur. Velisi onun malını kendi malına karıştırır. Kızın hem malı, hem de güzelliği adamın hoşuna gider. Bu sebeple kızı, mihrinde adil davranmadan nikâhlamak ister. Başkasının o kıza vereceği kadar bir şey vermeden nikâhlar. Bunun için, yetim kızlara mihirlerinde adalet göstererek başkalarının verebileceğinin en yükseğini vermedikçe velilerin kendilerine nikâhlamalarını nehyetmiştir. Yoksa Allah, onlardan başka arzu ettikleri kadınlarla ikişer, üçer, dörder evlenmelerine müsaade etmiştir. Bazı kimseler bu ayetin nüzulünden sonra Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*'tan fetva istediler. Bunun üzerine: **"Senden kadınlar hakkında fetva isterler."** ayeti nazil oldu dedi.[612]

AYETLERDE VARİD OLAN KIRAAT ÇEŞİTLERİ

Cumhur Kıraat İmamları: (تَسَاءَلُونَ بِهِ) hafif olarak (şeddesiz) okudular. İbn Kesir ve Nafi (تَسَّاءَلُونَ بِهِ) şeddeli olarak okudular.

Züccac şöyle dedi: Her kim şeddeli olarak okursa "sin ve te" harflerini birbirlerine yakın oldukları için idğam (iki harfi birbirine girdirerek okumak) yapmış olur. Şayet hafif (şeddesiz) okurlarsa iki "te" harfi yan yana bitiştiği için ikisinden birini hazfetmiş olurlar.

Cumhur Kıraat İmamları: (وَالأَرْحَامَ) "Vettekul Erhame" Manasında üstünlü olarak okudular. Hasan ve Hamza ise (وَالأَرْحَامِ) Esreli olarak okudular.

Züccac: (وَالأَرْحَامِ) Kelimesini esreli olarak okumak Arapça'da hatadır, caiz değildir. Ancak şiir de zaruretеn caiz olur dedi. Bu kelimeyi esreli okumak dini yönden de hatadır. Çünkü Nebi *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Efendimiz şöyle buyurmuştur: *"Babalarınızla yemin etmeyiniz."* İmam Ferra bu görü tercih etmiştir.[613]

611- Buhari. İbn Kesir.

612- Buhari. Müslim. İbn Cevzi.

613- Kurtubi, Bahrul Muhit.

TEFSİRİNDEKİ İNCELİK ve LATİFELER

Birinci latife: Sureye Nisa adı verilmesi, kadınlarla ilgili hükümlerin diğer surelere göre daha fazla olmasındandır.

Suresinin giriş kısmında insanlara bir tek nefisten Hz. Âdem *(Aleyhisselam)* yaratıldıklarının hatırlatılması, ihtiva ettiği hükümler bakımından güzel bir başlangıçtır. Surede daha çok insanları tek bir yaratıcıya bağlayan ve aralarındaki nikâh, veraset, evlilik hukuku, nesep ve dünürlük münasebetlerini düzenleyen ve şeriatın hükümleri burada yer almaktadır.

İkinci latife: Bütün insanları bir nesep toplamakta ve o bir tek nesebe dönmektedirler ki o da Hz. Âdem *(Aleyhisselam)*ın soyundandır. Yahudi soyundan gelen Darvin'in tekâmül nazariyesi, Kur'an'ın **"O, sizi tek nefisten yaratmıştır"**. Sarih ayetine zıt gelmektedir. Darvin nazariyesine göre insan, önce sırasıyla deniz üzerinde bir toprak parçası, küçük bir hayvan, kurbağa, balık, maymun ve en son şekliyle insan halini almıştır. Bu nazariye yalnız bir şüpheden ibarettir. İlim adamları bu görüşü kesin delillerle reddetmişlerdir.[614]

Üçüncü latife: Hz. Havva'ya Havva isminin verilmesi bir canlıdan yaratıldığı içindir. Bu, Allah *(Celle Celâlühu)* tarafından **"Ondan da yine onun zevcesini vücuda getirendir."** Ayetiyle ifade buyrulmuştur. Bu cumhurun görüşüdür. Ancak Ebü Müslim, Hz. Havva'nın Hz. Âdem *(Aleyhisselam)*ın kaburga kemiğinden yaratıldığı görüşünü kabul etmeyerek, Hz. Havva'yı Hz. Adem *(Aleyhisselam)*dan yaratmaktaki hikmet nedir? Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)*, onu da topraktan yaratmaya kadirdir demektedir. "Ondan zevcesini vücuda getirendir." Ayetinin manasını ise, Hz. Havva'nın Hz. Âdem *(Aleyhisselam)*ın cinsinden yaratıldığını şeklinde ifade etmiştir. Yani Allah *(Celle Celâlühu)*, Hz. Âdem *(Aleyhisselam)*ı nasıl topraktan yaratmışsa onu da topraktan yaratmıştır demektedir.

Muhammed Abduh da "Menar" isimli tefsirinde, Ebu Müslim'in görüşüne gitmiştir. Ebu Müslim'in görüşü batıldır. Ayet onun görüşüne göre tefsir edilirse, insanların bir nefisten değil iki nefisten yaratıldığı ortaya çıkar. Hâlbuki bu, hem âyetin manasına, hem de bu husustaki sahih hadislere aykırıdır. Çünkü sahih hadiste şöyle gelmektedir:

614- Bu bahsi bizim [Müellifin] "Kur'an-ın söylediği gibi Adem" ve "Peygamberler ve Peygamberlik" kitaplarımızdan okuyunuz.

"Muhakkak ki kadın eğri kaburga kemiğinden yaratılmıştır."

Ancak bunun faydası: Allah *(Celle Celâlühu)*'ın Hz. Havva'yı Hz, Adem *(Aleyhisselam)*dan yaratmasındaki hikmet, bir canlıyı, doğum yoluyla değil, mücerret olarak diğer bir canlıdan yaratmaya kadir olduğunu beyan etmektir. Bir cansızdan bir canlıyı yaratmaya kadir olduğu gibi, bir canlıdan diğer bir canlıyı yaratmaya da kadirdir. Mesela, Hz. Âdem *(Aleyhisselam)*ı topraktan, Hz. İsa *(Aleyhisselam)*ı bakire bir kadından, Hz. Havva'yı da bir erkekten yaratmıştır. Allah *(Celle Celâlühu)* her şeye kadir ve gücü yetendir.

Dördüncü latife: Haramı murdar, helali de temiz ve güzel olarak vasıflandıran Allah *(Celle Celâlühu)*, **"Temizi murdarla değişmeyin..."** âyetiyle yetim malını yemenin iğrençliğini beyân ederek verdiği helal rızıkta yenilmesini, yetimlerin mallarına kesinlikle yan gözle bakamamasını emretmektedir. Yetim malına göz dikmek; el uzatmak zulümdür ve Allah *(Celle Celâlühu)* zulmü kesin olarak yasaklanmıştır.

Beşinci latife: Ebussuud'a göre, yetimlere mallarını verin ayetinde rüşdüne ermiş oldukları halde yetimler tabirinin kullanılması, yetişkinlik çağına geldikleri zaman mallarının hemen kendilerine verilmesinin farz olduğunu beyan etmek içindir. Allah *(Celle Celâlühu)*, onları, yetimlik sıfatları hiç kalkmamış, devam ediyormuş gibi zikrederek (yetimlere merhamet edilmesini emretmektedir.)

Ben derim ki: Beyan âlimlerinin yanında burada bu şekil bir isimlendirmeyle gelmesi (Mecaz Mürsel) sanatının kullanılması vardır. Aradaki bağlantı: İ'tibaru me kene: Yani: Onlar yetim oldukları halde demektir.

Altıncı latife: Yetimin malını yemek haramdır. Vasinin malına karıştırılmasa bile yenilmesi yine kati olarak haramdır. Ayetteki, **"Onların mallarını kendi mallarınıza** (katarak) **yemeyin kaydı"**, katarak yemenin daha çirkin olduğunu göstermek içindir. Yetim malının zaruret hali dışında yenilmesi çok çirkin bir harekettir. Yetimin malını kendi malına katarak yemek ise çok daha çirkin bir harekettir ve bu yüzden özellikle yasaklanmıştır.

Yedinci latife: Yetimlerin ahkâmıyla kadınların nikâhı arasında çok ince ve güzel bir münasebet kurulmuştur. **"Eğer yetim kızlar hakkında** (adaleti yerine getiremeyeceğinizden) **korkarsanız..."** âyetinde, Çünkü kadınlar da yetimler gibi zayıf oldukları için bir erkeğin himayesine

muhtaçtırlar. Allah *(Celle Celâlühu)*, yanında yetim kız bulunan velinin, onunla, malına ve güzelliğine tamah ederek adalet ölçülerine uygun bir mihr vermeden evlenmesini yasaklamıştır. Fakat onlar dilerlerse diğer kadınlardan ikişer, üçer, dörder kadınla evlenebilirler. Bu hususta geniş bilgi, nüzul sebebinde Urve bin Zübeyr *(Radıyallahu Anh)*ın Hz. Ayşe *(Radıyallahu Anha)*dan rivayet ettiği hadiste geçmişti.

Ebussuud Efendi bu hususta şöyle demektedir: Allah *(Celle Celâlühu)*nun Müslümanlara yetimlerle evlenmeyi nehyederek diğer kadınlarla evlenmelerini tavsiye etmesi, yetimler hakkında ne kadar lütufkâr olduğuna işarettir. Çünkü insan yaratılış itibariyle yasaklanan bir şeyi yapmaya daha çok istek duyar. Bundan dolayı Allah *(Celle Celâlühu)*, Yetimler dışındaki kadınlarla dilediğiniz kadar evlenebilirsiniz buyurmuştur. [615]

FIKHİ HÜKÜMLER

Birinci Hüküm: Rahimle bir şey dilemenin hükmü nedir?

"**..Kendisinin adını öne sürmek suretiyle birbirinize dileklerde bulunduğunuz, Allah'tan ve akrabalık** (bağlarını kırmaktan) **sakının...**" âyeti, rahimle istekte bulunmanın caiz olduğuna işaret eder. Bilhassa Hamza'nın kıraatına göre **(Erham)** kelimesi **(Erhami)** şeklinde okununca işaret ettiğimiz husus daha acık bir şekilde görülür. Çünkü bu kıraata göre ayetin anlamı; Kendisiyle ve sılasını tavsiye ettiği rahimleri vesile ederek birbirinize karşı dilekte bulunduğunuzda Allah'tan ve akrabalık (bağlarını kırmak)tan sakının, olur. Bundan da anlaşılıyor ki, bazı âlimlere göre, rahimleri vasıta ederek istekte bulunmak caizdir. Bu şekilde istekte bulunmak bir yemin değil, şefkat talep etmektir. Dolayısıyla bir kimsenin akrabalık hakkı için senden şunu diliyorum demesi, hadiste, yasaklanan yemin kapsamına girmez.

Bir isimle veya rahimle dilekte bulunmanın caiz olduğunu söyleyenler Rasûlüllâh, *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in: "*Allah'ım, senden dilekte bulunanların ve şu anda yaya olarak yürüyüşümün hürmetine duamın kabul edilmesini istiyorum...*" [616] Hadisini de delil alırlar.

615- Tefsir Ebussuud

616- Bu Hadis Camiye gitmenin faziletini anlatan aynı zamanda Sahih bir isnatla gelmiştir. Hadisin Devamı: "*Çünkü insanlara zarar vermek, şımarmak, riyakârlık yapmak ve gidişimi halka duyurmak için evden çıkmış değilim. Yalnız senin rızan için evden çıkmış camiye gidiyorum.*"

Görüldüğü gibi Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, Allah'tan *(Celle Celâlühu)* dilekte bulunurken O'ndan halisane dilekte bulunanları kendisine vasıta etmektedir.

Bazı âlimler ise rahimle dilekte bulunmayı mekruh saymışlardır. Bunlara göre, *"Kim yemin ederse ya Allah ismi ile yemin etsin veya sükût etsin."* Sahih hadisi, yukarıda anılan Rahimle Allah'tan veya insanlardan dilekte bulunmak, bir nevi Allah'tan gayrıyla yemin etmek anlamına gelmez görüşünü reddeder. Bu görüş İbni Atiyye'nindir.

Zeccâc bu konuda şöyle der: Hamza'nın kıraati zayıf olduğu gibi usul-ü dinde çok büyük bir hataya vesile olur. Çünkü Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*: *"Babalarınızın ismiyle yemin etmeyiniz."* Buyurmuştur. Allah'ın gayrıyla yemin etmek caiz olmadığına göre, rahimle yemin etmek nasıl caiz olur?

Kurtubi'nin nakline göre Müberrit, Ayetteki **"Vettekullah elleezi Tesseelune bihi Vel erhâme"** kelimesini esre ile okuyan bir imamın arkasında namaza dursam, (farkına varır varmaz hemen namazı bozar), ayakkabılarımı alır, çıkarım der.

İmam Kuşeyrî ise bu hususta şöyle demektedir: Bu görüşler (İbni Atiyye, Zeccâc ve Müberrit'in görüşleri) akaid âlimleri tarafından makbul sayılmayarak kesinlikle reddedilir. Çünkü kıraat âlimlerinin okudukları bütün kıraat şekillerinin tevatüren Resullulah *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*tan nakledildiği tespit edilmiştir. Bu husus kıraat ilmine Resullulah *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*den geldiği kesin biçimde en çirkin gören Rasûlüllâh reddetmiş görmüştür. Çok dikkat edilmesi gereken bir husus da kıraat konusunda lügat ve nahiv âlimlerinin değil i'rab âlimlerinin edeceğidir Arap Dili ve Edebiyatı, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* den öğrenilmiştir. O'nun fesahatinde asla şüphe dilmiyor. Sonra yasaklanan yemin, Allah'tan gayriyle yemin etmektir. Yoksa Rahim hakkı için başkasına tevessül edilerek yapılan istekten nehiy yoktur.

İkinci Hüküm: Baliğ olmayan yetime malı teslim edilir mi?

"Yetimlere (rüşdüne gelince) mallarını verin..." ayet, yetim buluğa ermeden mallarının teslim edilmesinin vacip olduğuna delalet eder. Âlimler, baliğ olmayan yetime mallarının buluğa ermeden mallarının verilmemesinin ikinci ayeti delil getirerek ittifak etmişlerdir. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)*: **"Evlilik çağına gelinceye kadar o yetimleri deneyiniz. Şayet onlarda bir olgunluk görürseniz mallarını onlara tes-**

lim edin..." buyurmuştur. Bu ayet, yetim çocuğa malının teslimi için buluğun anlaşılması ve aklının olgunlaşmasıdır. Bunu hikmeti ise çocuk küçük yaşta malında tasarrufu güzel yapamaz. Ya da fayda vermeyen şeylere harcar.

Âlimler, bu konuda ayetin iki yönü olduğunu söylerler:

Birinci yönü: Ayetteki "Yeteme" diye söylenilen: Buluğa eren rüşd çağına ulaşmış kimselerdir. Bunlara yetim denilmesinin sebebi; geçmişte yetim oldukları içindir.

İkinci yönü ise: Buluğa ermemiş küçük çocuklardır. Buradaki infak emri ise, onların yeme ve içmelerinin masraflarının verilmesi manasına gelmektedir, ya da onlara mallarının verilmesinden maksat: Velilere yetimlerin mallarını kötü bir şekilde taarruz edilmesine engel olunması ve yetimler için mallarının korunmasını emretmiştir. Bu yön daha kuvvetlidir. Çünkü bazı vasiler yetimin malını harcama da acele ediyorlardı ve hemen yetimlere veriyorlardı. Onlara yetimlere faydası olacak bir şekilde mallarının muhafazasını emretti. Ta ki onlar buluğ çağına ulaşıncaya kadar o malların çoğaltılmasını vasilerden istedi. Umulur ki birinci görüşte daha kuvvetli ve daha tercihlidir. Allah en iyisini bilendir.

Üçüncü Hüküm: Ayetteki "Nikâh Edin" tabiri nikâh akdinin farz mı, yoksa mubah mı olduğuna delalet eder?

Cumhura göre ayetteki **"Nikâh edin"** tabiri, nikâh akdinin farz değil, mubah olduğuna delalet eder. **"Yiyin, için, israf etmeyin"** ayetindeki yiyin, için tabirleri ile yine diğer bir ayette ki; **"Size rızk olarak verilen şeylerin temiz olanlarından yiyiniz"** tabirinin emir şeklinde olduğu halde yeme ve içmenin farz değil mubah olduğunu ifade etmesi gibi.

Zahiri mezhebi âlimleri ise şöyle dediler: Ayetteki nikâh edin ifadesinin nikâh akdini farz kıldığı görüşündedirler. Bunlara göre emir ifadesi ancak farz kılmak için kullanılır. Onların (Zahiri âlimlerinin), **"Sizden kim hür ve Müslüman kadınları nikâhla alacak bir bolluğa güç yetiremezse sabretmeniz sizin için daha hayırlıdır."** Âyeti aleyhlerine bir delildir.

Fahreddin Razi şöyle dedi: Allah *(Celle Celâlühu)*, gücü yetmeyenlerin evlenmemelerinin evlenmelerinden daha hayırlı olduğunu buyurmaktadır. Ayet, nikâhlamanın farz olduğuna değil, gücü yetmeyenler için evlenmenin vacip değil, mendup dahi olmadığına delalet eder.

Dördüncü Hüküm: Âyetteki "ikişer, üçer, dörder" kelimelerinin manaları nelerdir?

Lügat âlimleri bu kelimelerin her birinin ifade ettiği sayıyı bildirdiğinde ittifak etmişlerdir. Buna göre âyetteki "mesna" kelimesi ikişer-ikişer, "sülase" kelimesi üçer-üçer, "rübâi" kelimesi ise dörder dörder sayılarına delalet eder. Bu izaha göre ayetin manası şöyledir: Kadınlardan istediğinizi ikişer ikişer, üçer üçer, dörder dörder arzu ettiğiniz şekilde nikâhlayabilirsiniz.

Zemahşerî, bu hususta şöyle demektedir: Ayet tüm insanlara geldiğinden sayı ifade eden kelimelerin tekrarı bildirecek şekilde gelmesi lazımdır. Evlenmek isteyen her kimse, ayette belirtilen sayılar nispetinde nikâhlanabilir. İki kadınla evlenmek isteyen iki, üç kadınla evlenmek isteyen üç, dört kadınla evlenmek isteyen dört kadınla evlenecektir. Ortada bulunan sayılı bir mal bir topluluğa eşit olarak bölüştürülürken düşen paya göre, Onların her birine ikişer ikişer, üçer üçer, dörder dörder verin denilir. Bundan anlaşılacak olan herkesin ikişer, üçer veya dörder alması gerektiğidir.

Sizin için helal olan (diğer) kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâh edin âyeti, dörtten fazla kadınla evlenmenin haram olduğuna delalet eder. Bütün müfessirler ve fakihler bu hususta icma etmişlerdir.

Bu icmaya rağmen bazı bid'at ehli, dekuz kadına kadar evlenmenin caiz olduğunu öne sürmüştür. Bunlara göre, mesnâ kelimesinden sonra ve sülase, rübâe kelimelerinden önce gelen atıf vav'ı toplamayı ifade etmektedir. Yani, iki artı üç artı dört eşittir dokuz eder. Bu batıl görüş icmayı bozmaz.

Allame Kurtubi bu konuda şöyle demektedir: Bilmiş olun ki, anlayışları Kitap ve Sünnetten uzak olan ve selefin icmaından yüz çeviren bazı kimseler (Bu Ayetteki ikili üçlü dörtlü sayılarını), atıf "vav"ın toplamayı ifade ettiğini öne sürmüşlerdir. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* in dokuz kadınla evlenmesini ve dokuzunun da O'unla birlikte yaşamasını da delil getirerek dokuz kadınla evlenmenin caiz olduğunu iddia etmektedirler.

Ne var ki, ayetteki sayıların sıralanışı, Rafızî ve Zahiri mezhebinden olan bazı âlimlerin bu iddialarına delalet etmez. Hatta bunlardan bazıları daha da çirkin bir iddia ortaya atarak bir erkeğin on sekiz

kadınla evlenmesinin mubah olduğunu söylerler. Ümmetin icmasına muhalif olan bu söz ve iddialar Arap Dili ve Edebiyatı ile sünneti tam bilmemenin sonucudur. Zira hiçbir sahabe ve tabiinin dörtten fazla evlendiği ne görülmüş, ne duyulmuştur. Hatta sahabe Hz. Gaylan, Müslüman olduğunda on kadınla evliydi. Rasûlüllâh ona: *"İçinden dört tanesini seç, diğerlerinden ayrıl." diye* emretmiştir.

Allah *(Celle Celâlühu)*, insanlara ve bilhassa Araplara Arapça'nın en fasih lehçesi ile hitap etmiştir. Fasih konuşan hiçbir Arap, dokuz sayısını doğrudan ifade edecek yerde toplamı dokuz eden İkişer, üçer, dörder gibi bir ifade kullanmaz. Allah *(Celle Celâlühu)*, eğer dokuz kadınla evlenmeye müsaade etseydi, ikişer ikişer, üçer üçer, dörder dörder demeyip doğrudan doğruya dokuz kadınla evlenin veya dokuz kadına kadar evlenin derdi. Bundan daha çirkini de bir kimsenin on sekiz diyecek yerde dört artı, altı artı, sekiz demesidir.

Ben derim ki: Ümmetin icmaı, ayetten de kesin olarak anlaşıldığı üzere dört kadından fazlasıyla evlenmenin haram olduğu hususundadır. Şu muhalif ve zıt görüşler ortaya çımadan önce icma asrı bitmişti. Böyle olunca, icmaya muhalefet eden bid'at ehlinin sözlerine itibar edilemez. Bu söz ve iddialar, onların cehalet ve beyinsizliklerini ortaya koyar ancak.

Şair şu sözleri sanki bunlar için söylemiştir:

Üstatsız ilim öğrenmeye kalkışan yoldan sapar.

Fasih bir ifadeyi çirkin gören,

Yanlış anlayan kimse de kendi,

Kabiliyetsizliğinin ortaya koyar.

Allah *(Celle Celâlühu)* bizi cahillerin cehaletinden ve beyinsizlerin ahmaklığından korusun. (Âmin).

AYETLERDEN ÇIKARTILAN DERSLER

Bütün insanlık aynı kökten gelmiştir. Bütün insanlar Hz. Âdem *(Aleyhisselam)*ın oğullarıdır,

Allah'ın ismiyle dilekte bulunmak caizdir.

Rahim (akrabalık) hukuku çok önemlidir. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)*, sıfat rahim denilen akraba ve yakınlarla münasebetin kesilmesini, görüşülmemesini yasaklamıştır.

Yetimlerin haklarını korumak vaciptir. Allah *(Celle Celâlühu)*, vasilere yetim mallarını korumalarını, iyi bir şekilde değerlendirmelerini ve yetimler buluğa erdikleri zaman mallarının kendilerine teslim edilmesini emretmektedir.

Bir erkeğin hür kadınlardan, aralarında adil olmak şartıyla, dörde kadar evlenmesi mubah kılınmıştır.

Bir erkeğin aralarında adil olmaktan korkuyorsa, bir kadınla yetinmesi vaciptir.

KONUNUN SONU

AYETLERİN İHTİVA ETTİĞİ HİKMETLER

Çok evlilik zamanla hayat şartlarının gerektirdiği zaruri hadiselerdendir. Üstelik İslâm tarafından ortaya çıkarılmış bir husus da değildir. İslâm gelmezden önce çok kadınla evlilikte hem de sınırsız ve sorumsuz bir şekilde mevcuttu. Bu evliliğin herhangi bir kaydı ve sınırı da yoktu. İslâm geldiği sıralar, erkekler on, hatta daha fazla badınla evleniyorlardı. Sahabelerden Gaylan *(Radıyallahu Anh)* isimli bir zat, Müslüman olduğunda on kadınla evli bulunuyordu. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Gaylan'a dört tanesini seç, diğerlerini bırak buyurdu. Bu hadise de İslâm'ın çok evliliğe bir sınır getirdiğinin açık bir delilidir.

İslâm getirdiği hükümlerle erkeklere şöyle diyor: Evlilikte bir sınır vardır ve sınırı aşmak haramdır. Bu sınır ise dörttür. Ayrıca evlilikte bir kayıt ve şart vardır. Bu da, erkeğin kadınlar arasında adil olmasıdır. Kadınlar arasında adaleti sağlayamayacak erkek, bir kadınla veya kendi hükmü altında bulunan kölelerden yetinmelidir.

Şu halde, çok evlilik İslâm'dan önce de vardı ve tam bir başıboşluk, anarşi içinde uygulanırdı. Çünkü o zamanlar evlilik yalnız beşeri arzuların tatmini için yapılırdı. İslâm'ın gelişiyle çok evlilikteki adaletsizlik ve anarşi bertaraf edilerek adil bir esasa bağlanmıştır. Daha da mühimi evliliğin gayesi, beşeri arzu ve isteklerin tatmini olmaktan çıkarılarak sağlam ve adil bir aile hayatı kurma ve topluma hizmet edecek nesiller yetiştirme haline getirilmiştir. Hakikat şudur ki, çok evlilik, İslâm'ın herkesin iftihar edilebileceği bir müessesesidir. Çünkü çok evlilik, cemiyet nizamını bozacak, cemiyetin dağılmasına sebep olacak birçok fenalıkların ortadan kalkmasına vesile olacaktır. Öyleyse fertlerin dünyada mesut bir hayat sürebilmeleri için mutlaka İslâm'a uymaları lazımdır.

Çok evlilikte birçok zorlayıcı sebep vardır. Bu sebepler onu bir zaruret haline getirir. Kadının çocuk yapamaması, kocayı cinsel yönden tatmin edemeyecek kadar hasta olması gibi birçok sebep vardır. Biz bunları ayrı ayrı zikretmeyeceğiz. Fakat herkesin kolaylıkla anlayacağı mühim bir meseleye işaret etmeden de geçemeyeceğiz.

Bir toplumda kadın ve erkek sayısı birbirine eşit olursa, her erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi pratikte mümkün olamaz. Fakat kadın sayısının erkek sayısından çok fazla olduğu durumda ortaya çıkacak müşkül nasıl halledilecektir?

Cemiyetteki dengenin kadınlar lehinde bozulması, kadın sayısının erkek sayısından birkaç misli fazla olması halinde ne yapacağız?

Kadını evlilik ve annelik nimetinden yoksun bırakarak başıboşluğa ve fuhşa mı itekleyeceğiz? Nitekim savaş sonraları birçok ülkede kadın sayısı erkek sayısının birkaç misli fazla olmaktadır.

2. Dünya Savaşından sonra birçok Avrupa ülkesinde bu durum ortaya çıkmıştır. İşte İslâm, bu müşkül meseleyi şerefli ve haysiyetli bir şekilde hallederek kadının şahsiyetini, aile düzeninin sağlamlık ve temizliğini, toplumun ahlakî selametini korumuştur. Ki, bu da çok evlilik müessesesidir.

Tarafsız olarak düşünen herkes, bir kadının bir aile sıcaklığı içinde başka bir kadınla birlikte bir erkeğin himayesinde yaşamasının, bu kadının başıboş, himayesiz kalmasından daha iyi olacağın; kabul etmek zorundadır. Çünkü başıboş kalan bir kadın, hayatını sürdürebilmek ve beşeri arzularını tatmin edebilmek için her gördüğü, her bulduğu erkekle geçici münasebetler kuracaktır. Bu da fuhşun, ahlaksızlığın, frengi ve benzeri hastalıkların yayılmasına ve çoğalmasına vesile olacaktır.

Almanya, kendi dinleri tarafından yasaklandığı halde, İslâm'ın mubah kıldığı çok evliliği toplumun selameti bakımından benimseyerek teşvik etmiştir. Alman kadınını sokak fuhşundan ve bunun sonucu olarak ortaya çıkacak gayri meşru çocuklar ve diğer fenalıklardan kurtarmanın yolunu çok evlilikte görmüşlerdir. Alman üniversitelerinin çoğu hocaları, Almanya'da kadın meselelerinin halledilmesi için çok evlilikten başka çare olmadığını ifade etmişlerdir.

Hatta bir kadın Profesör, Benim on kadınla birlikte bir iffetli erkeğin himayesinde yaşamam, haysiyetsiz bir erkeğin tek karısı olmamdan

veya hiç evlenmeden tek başıma yaşamamdan daha iyidir. Bu yalnız benim değil, bütün Alman kadınlarının görüşüdür demiştir.[617]

Alman gençleri, 1948 yılında, memleket meselelerinin halli için Münih'te düzenledikleri bir kongrede, 2. Dünya Savaşından sonra azalan erkek sayısı nedeniyle ortaya çıkan dengesizliğin doğurduğu kötülüklerin önlenmesi için çok evliliğin uygulanması yolunda bir karar alarak bunu hükümetlerine tavsiye etmişlerdir.

İşte İslâm, Hıristiyanlık âlemini çaresiz bir durumda bırakan bu sorunları en şerefli bir yolla halletmiştir. İslâm'ın böylesine büyük meseleleri, daha müşkülatlar doğmadan önce halletmesi, hatta dini İslâm olmayanların bile meseleleri tarafsız bir şekilde ele aldıklarında İslâm'ın hükümlerinin doğruluğunu görmeleri, İslâm'ın büyüklüğüne, yüceliğine delalet etmez mi?

İslam Şehidi Seyyid Kutub'un (Allah O'nu rahmetine gark eyleye) "Âlemin Selameti İslam'da" kitabından birkaç yazıyı nakletmeyi uygun görüyorum.

İslam'da çok evlilik meselesinin etrafında çok uzun ve geniş meseleler yayılmıştır. Acaba gerçekten toplum hayatını böyle tehlikelere sokan durumlar var mıdır?

Ben her toplumsal sorunlara bakıyor ve hep şunu görüyorum. Bütün bu sorunların sonradan yapma kanunlardan çözüm olmuyor. Ancak İslam'ın uygun gördüğü çok evlilikten başka hiçbir yol yoktur. Bu meseleyi bire bir çözüme kavuşturuyor. Muhakkak ki rakamlarla hükmediyor. Diğer meseleler hep nazari ve sonradan olma kanunlarla gidiliyor o da hükmedemiyor.

Her millette elbette kadınlar ve erkekler vardır. Erkekler ve kadınların sayısını nezaman düzenli olmuştur. Şayet bir erkeği birden çok kadınlarla evlendirirseniz uygulamada bunu nasıl yapacaksınız.

Ancak milletlerin düzeni erkeklerin sayısı savaşlarla ve hastalıklarla bozulduğu zaman bunun çıkış yolu bir erkeği çok evlilikten başka bir çözüm kalmıyor.

Mesela şimdi bizim en yakın bir zamanımıza (Almanya harbinin olduğu zamana) bakalım. Her erkek gence üç tane genç kız düşmektedir. Peki, bunun denklemenin kanunu yolu nasıl olacak.

617- İslam Kültür Konferanslarından nakledilmiştir.

İşte burada bu meselenin üç tane çözümü vardır:

Birinci Çözüm: Her erkek bir tek kadınla evlenmesi, geride kalan iki kadının hayatlarını hangi erkekten geçirdikleri bilinmiyor. Evleri yok. Çocukları yok. Aileleri yok.

İkinci Çözüm: Her erkek bir kadınla evlenmesi, bu erkek ve kadın beraber evliliklerini devam ettirmesi, bu esnada da geride kalan iki kadından birisiyle veya ikisiyle de biri diğerinin evini ve çocuklarını tanımadan onlarla da beraber olmasıdır. Şayet çocuğu tanıdığın zaman suçu bilinecek ve bu da toplumda bir ayıp sayılacak veya o çocuklar zayi olacaklar.

Üçüncü Çözüm: Her erkek birden fazla kadınlarla evlenmesi, ancak yalnız bir tanesi aile hayatını yükseltecek, ona aile hayatı teminatı, evin emniyetini verecek ki erkek onu diğer suçlardan kaldırmış olsun. Vicdan azabından ve günahın sıkıntısından kendini yükseltmiş olsun. Böylelikle toplumu anarşizmden, soyların karışıklıklarından ve daha başka karışıklıklardan kurtarmış ve kaldırmış oluyor.

Bu çözümlerin hangisi insanlığa en uygun, erkekliğe en layık ve kadına verilen saygı ve şahsına hangisi en faydalı![618]

618- "Alemin Selameti İslam'da" ve "İslam Akidesi ve Şeriatı" Şeyh Şeltut. "Ruhu Dinil İslam" Şeyh Afif Tabbera.

25. DERS

İSLAM'IN YETİMLERİN MALLARINA VERDİĞİ EHEMMİYET

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَٓاءَ اَمْوَالَكُمُ الَّتِى جَعَلَ اللّٰهُ لَكُمْ قِيَامًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿٥﴾ وَابْتَلُوا الْيَتَامٰى حَتّٰٓى اِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَۚ فَاِنْ اٰنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوٓا اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْۚ وَلَا تَاْكُلُوهَٓا اِسْرَافًا وَبِدَارًا اَنْ يَكْبَرُواۜ وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْۚ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَاْكُلْ بِالْمَعْرُوفِۜ فَاِذَا دَفَعْتُمْ اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ فَاَشْهِدُوا عَلَيْهِمْۜ وَكَفٰى بِاللّٰهِ حَسِيبًا ﴿٦﴾ لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْاَقْرَبُونَص وَلِلنِّسَٓاءِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْاَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ اَوْ كَثُرَۜ نَصِيبًا مَفْرُوضًا ﴿٧﴾ وَاِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ اُولُوا الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينُ فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿٨﴾ وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكُوا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَافًا خَافُوا عَلَيْهِمْص فَلْيَتَّقُوا اللّٰهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٩﴾ اِنَّ الَّذِينَ يَاْكُلُونَ اَمْوَالَ الْيَتَامٰى ظُلْمًا اِنَّمَا يَاْكُلُونَ فِى بُطُونِهِمْ نَارًاۜ وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًاۜ ﴿١٠﴾

MANASI

5 - Allah'ın sizi koruyucu kılmış olduğu mallarınızı, beyinsizlere vermeyin, kendilerini bunların geliriyle rızıklandırıp giydirin ve onlara güzel söz söyleyin.

6 - Yetimleri, evlenme çağına gelene kadar deneyin; onlarda olgunlaşma görürseniz mallarını kendilerine verin; büyüyecekler de geri alacaklar diye onları israf ederek ve tez elden yemeyin. Zengin olan, iffetli olmağa çalışsın, yoksul olan uygun bir şekilde yesin.Mallarını kendilerine verdiğiniz zaman, yanlarında şahid bulundurun. Hesap sormak için Allah yeter.

7 - Ana babanın ve yakınların bıraktıklarından, erkeklere hisse vardır.Ana babanın ve yakınların bıraktıklarından kadınlara da hisse vardır. Bunlar, az veya çok, belirli bir hissedir.

8 - Taksimde, yakınlar, yetimler ve düşkünler bulunursa, ondan onlara da verin, güzel sözler söyleyin.

9 - Arkalarında cılız çocuklar bıraktıkları takdirde, bundan endişe edecek olanlar, haksızlık yapmaktan korksunlar; dürüst söz söylesinler.

10 - Yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler, karınlarına ancak ateş tıkınmış olurlar, zaten onlar çılgın aleve atılacaklardır. (Nisa Suresi)

AYETLERİN KELİME MANASI

(السُّفَهَاء): "Beyinsizler, hafif akıllı (Aklı Zayıf)"

Sefih kelimesinin lügatte asıl manası: Hafiflik ve haraket etmektir. "Teseffetir Rihuş Şecere" denildiği zaman manası: Rüzgar agacı meylettirdi demektir. Düşünmesi eksik yumuşaklılığı hafif adama: "Raculün Sefihun" denilir. Buradaki manası: Malında tasarrufu güzel yapamayan, şeriat'a göre uygun olmayan yollarda malını saçıp savurana denilmektedir.

Keşşaf sahibi söyle dedi: "Süfehe": Öyle mallarını dağıtan insanlardır ki layık olamadıkları şekilde infak ederler. Onların malları üzerinde ne bir düzeltmeye, ne bir ayırtmaya, ne de bir tasarrufa güçleri yetmeyenlerdir.[619]

(قِيَامًا): "Korumak, bakmak"

"Kıyam", Lügatte ayakta durmak anlamındadır. Burada ise insan hayatını ayakta tutacak geçimini sağlayacak şey manasındadır.

İbn Kuteybe şöyle dedi: "Kıyamen ve kıvamen" Kelimeleri aynı

619- Tefsir Keşşaf.

manadadır. Şöyle dersin: "Heze kıvamu Emrik ve kıyamuhu" yani manası: Bu öyle bir şeydir ki senin üzerine durduğun şeydir demektir.[620]

(وَابْتَلُوا): "Deneyin"

İbtila: İhtibar yani "İhtebiru" demek onların mallarındaki harcamalarını ve akıllarını deneyiniz demektir.

(آنَسْتُم): "Bildiniz, olgunlaşma görürürseniz"

Bildiniz. Denilmiştir ki: Gördünüz manasındadır. İ'nas kelimesinin aslı: Görmektir Allah Teâlâ'nın bir ayetinde şöyle gelmektedir: "**Tur tarafında bir ateş gördü.**" Ezheri şöyle demektedir: Araplar: "İzheb feste'nis hel tera ehaden" derler yani manası git bak orada bir kimseyi görebiliyor musun demek yani gör demektir.[621]

(رُشْدًا): "Olgunlaşma"

Rüşd kelimesi: Hayır yollarına hidayet etmek. Buradaki manası: Malları muhafaza etmek anlamındadır.

(إِسْرَافًا): "İsraf"

İsraf, haddi aşmak, tecavüz etmek. Bir şeyde aşırı gitmek manasındadır. Seref: Saçıp savurmak anlamındadır.

(بِدَارًا): "Tez elden (Çabucak, hızlı bir şekilde)"

Hızlı yapmak, hızlandırmak anlamında. Buradaki manası: Yetimin malını çok hızlı bir şekilde yetim çocuk büyüyüp malını istemesinden korkarak bir an önce yiyip bitirmek manasında kullanılmıştır.

(فَلْيَسْتَعْفِفْ): "İffetli olsun"

"İstiaffe aniş şey'i": Vazgeçmek ve terk etmek manasındadır. Bu kelime "Affe" kelimesinden daha çok mübalağalıdır. Sanki daha çok iffetli olmayı istemek manasındadır.

(حَسِيبًا): "Hesaba çeken"

Amellerinizi hesaba çeken ve onların karşılığını veren demektir.

Ezheri şöyle dedi: "Hasibu" kelimesinin "Muhasibu" manasına gelmesi ihtimalı da vardır. Veya Kifayet eden manasına gelme ihtimalı da vardır. İkinci manadandır ki "Hasbukellahu" yani: Allah sana kifayet eder demektir. Allah *(Celle Celâlühu)* ayeti kerime: "**Ey Nebi! Allah sana ve sana tabi olan mü'minlere kifayet eder**" buyurmaktadır.

620- Karibul Kur'an, İbn Kuteybe. İbn Cevzi.

621- Tehzibul Lügat, Ezheri. Lisanul Arab.

(الْقِسْمَةَ): **"Taksim etme, Bölme"**

Taksim etme, bölüştürme manasındadır. Ayetteki manası: geride kalan terekenin (malın) akrabalar arasında hak sahiplerine göre bölüştürülmesi ve dağıtılmasına denmektedir.

(أُوْلُوا الْقُرْبَى): **"Yakın akrabalar"**

Yakın akrabalar demektir. Buradaki manası: yakın akrabalar ancak miras alamayan veya Zevil erham'dan olan akrabalar demektir.

(قَوْلاً مَعْرُوفًا): **"Güzel söz"**

Güzel söz söylemek, hatır almak, özür dilemek, özür dilemeyi de çok latif bir şekilde yapmak manasındadır. Said İbni Cübeyr şöyle dedi: Velisi yakınına şöyle der: Allah sana mübarek eylesin al. Ben bu mala sahip olacak değilim muhakkak ki bu çocuğundur der.[622]

(يَصْلَوْنَ سَعِيرًا): **"Onlar çılgın aleve atılacaklardır"**

Onlar oraya girecekler ve kızışmış ateşin tadını tadacaklar. İnsan tutuşmuş ateşe girecek onun alevi ve sıcaklığıyla yanacaktır.

AYETLERİN TOPLU MANASI

Allah Teâlâ: Velilere, çocuk ve sefih kişilerin mallarını onların imkânlarına verip tasarruf edilmesinden yasakladı. Çünkü o malları Allah *(Celle Celâlühu)* hayat geçimini sağlamak ve maişet için kılmıştır. O yetimlere ise çeşitli şekillerde: Veliler, sefih ve yetimleri kendi mallarından yedirmeli, giydirmeli ve diğer ihtiyaçlarını karşılamalıdırlar.

Yetimler belirli bir yaşa geldikten sonra Allah *(Celle Celâlühu)*ın emrettiği gibi, bir denemeye tabi tutulmalı ve onlarda akıl, dine bağlılık, mallarını koruma gibi güzel haller görülürse, vasiler tarafından hiç geciktirmeksizin malları kendilerine teslim edilmelidir. Veliler yetim mallarını kendileri için harcarken israf etmekten kaçınmalıdırlar. Onlar şöyle diyorlar:

Kendileri büyümeden onların mallarını istediğimiz şekilde harcarız, çünkü onlar büyürlerse bu malları ellerimizden çekip alırlar. (Hâlbuki bu çok tehlikeli ve yasaklanış bir düşüncedir). Zengin olan veliler, yaptıkları bakım karşılığı olarak yetimlerin mallarından almamalı, yememelidirler. Fakir olanlar ise örfe göre yiyebilirler. Yetimlere, malları şahitler önünde verilmelidir, daha sonra İnkâr etmemeleri için.

622- Zadül Mesir. Kurtubî. Keşşaf.

Allah, her şeyi görücü ve hesap sorucu olarak kâfidir. Ölen yakın akrabaların geriye bıraktığı mallardan erkeklere olduğu gibi kadınlara da bir hisse verilmesi. Allah *(Celle Celâlühu)*'ın adil şeriatı ve açıklayıcı kitabı tarafından emir buyrulmuştur. Varis olmayan akrabalara, yetimlere, fakirlere de ölen kimsenin bıraktığı maldan vererek onların da gönülleri hoşnut edilmelidir.

Sonra Allah Teâlâ himayeleri altında yetim bulunan vasilere, zulmetmekten kaçınmaları hakkında sakındırmış, onlara iyilik yapmaları emredilmiştir. Kendileri nasıl öldükten sonra geriye bırakacakları çocukların geleceğinden dolayı endişe ederlerse, yanlarına bırakılan küçük yetimler hakkında da Allah'tan korkmalı, sakınmalıdırlar. Kendi çocuklarının sevilmesini, iyi bakılmasını nasıl isterlerse, himayeleri altındaki çocukları öyle sevip bakmalıdırlar.

Sonra Allah Teâlâ, yetim çocukların mallarını zulmen yiyenlerin cezalarını beyan ederek bu âyetlere son vermiştir. Kim yetim çocukların mallarını haksız yere yerse, kendilerini kıyamet günü yakacak bir ateşle karnını doldurmuş olur. Bu kimseler yakıcı cehennem ateşine gireceklerinden şüphe etmesinler. Allah *(Celle Celâlühu)* bizi o ateşten korusun.[623]

AYETLERİN NÜZUL SEBEBİ

1.) Cahiliye devrinde, ölen kimselerin geriye bıraktığı maldan kadınlara ve küçük çocuklara hiçbir şey verilmezdi. Mirası büyüklere verirlerdi. Allah bunun için **"Ana ve baba ile yakın hısımların bıraktıklarından erkeklere..."** âyetini inzal buyurdu.[624]

2.) İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*dan varid olan bir rivayete göre cahiliye devrinde kız çocuklarına, kadınlara ve küçük yaştaki erkek çocuklara büyüyünceye kadar mirastan pay verilmezdi. Bir gün, ensarilerden (As bin Sabit) öldü ve geriye iki kız ile bir küçük oğlan çocuğu bıraktı. As'ın iki amcaoğlu gelerek mirasının tamamını aldılar.

As'ın karısı, onlara kızlarıyla evlenmelerini teklif etti. Kızlar çirkin olduğu için bu teklifi kabul etmediler. Bunun üzerine As'ın karısı durumlarını Rasûlüllâh'a *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*e haber verdi. Hemen arkasından da **"Ana ve baba ile yakın hısımların bıraktıklarından kadınlara..."** âyeti nazil oldu. Ayetler nazil olmasından sonra Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* o adamlara haber gönderdi:

623- İbn Kesir. Kurtubi. Keşşaf.

624- İbn Ebi Dünya. Dürrül Mensur., Syuti. Tefsir İbn Kesir.

"Mirasa dokunmayacaksınız. Çünkü şu anda bana erkeğin de kadının da mirasta payı olduğu haberi verildi" buyurdu. Bundan sonra da **"Allah çocuklarınız hakkında size emrediyor..."** ayetleri nazil oldu.[625]

AYETLERDE VARİD OLAN KIRAAT ÇEŞİTLERİ

Cumhur Kıraat İmamları: (الَّتِي جَعَلَ اللهُ لَكُمْ قِيَاماً) şeklinde okudular. Medine Ehli ve Nafi (قِيَماً) "Elifsiz" olarak okudular.

Cumhur Kıraat İmamları: (فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا) "Ra"nın ötreli olmasıyla okudular. Süllemi ise (رَشَدًا) "Sin ve Ra" harflerini üstünlü olarak okudular.

Cumhur Kıraat İmamları: (وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا) şeklinde okudular. İbni Amir ve Asım (وَسَيُصْلَوْنَ) Binası meçhul fiil olarak okudular.

AYETLERDE VARİD OLAN DEĞİŞİK İ'RABLAR

(إِسْرَافًا وَبِدَارًا) Ayeti kerimesi Mef'ul li eclihtir. Hal olarak i'rab yapılmasıda caizdir. Yani manası: Onlar büyümeden önce çok hızlı davranarak israf ettiğiniz halde yemeyiniz. (أَن يَكْبَرُوا) Üstünlü olma makamındadır. (بِدَارًا) kelimesine bağlıdır. (وَكَفَى بِاللهِ حَسِيبًا) Ayeti kerimesi "Be" Harfi zaittir. Lafzatullah faildir. (حَسِيبًا) kelimesi ise temyizdir.

(نَصِيبًا مَفْرُوضًا) Ayeti kerimesindeki "Nasiben" kelimesi masdar olarak mef'ul durumundadır. (مَفْرُوضًا) kelimesi de onun sıfatıdır.[626]

AYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİK ve LATİFELER

Birinci latife: Mallar yetimlere ait olduğu halde ayette vasilere izafe edilmesi, ümmetin fertlerinin birbirlerine kefil olduklarına uyarı ve yetim mallarının korunmasını da teşvik içindir. Çünkü vasinin sefih veya yetimin mallarını israf etmesinde topluma zarar vardır. Bu âyette olduğu gibi, **"...Kendilerinizi öldürmeyin..."** insanların hukuku, tek bir insanın hukuku olarak ifade edilmiştir. Çünkü "Kendilerinizi öldürmeyin" emri, ferdin kendisini değil, bir başkasını öldürmesini yasaklamaktadır. İslâm da bir insanı öldüren kimse, aslında kendisini öldürmüştür.

625- Dürrül Mensur, Suyuti. Kurtubi.

626- Vucuhul Kıraat vel İ'rab, Akberi. Mecmaul Beyan, Taberi. Keşşaf.

Fahreddin Razi bu ayetin tefsirinde şöyle der: Mal, bütün insanların muhtaç olduğu, faydalandığı bir şeydir. Bundan dolayıdır ki, Allah da ayetin başlangıcında söz konusu mal, sefihlerin olduğu halde onların velilerine izafe ederek en güzel şekilde ifade etmiştir.[627]

İkinci latife: Mal insanın yaşamasına, hayatının devamına vesile olduğu için Allah onu "**kıyam**" olarak isimlendirmiştir. Mübalağalılık yönünden müsebbeb sebebe isim olarak kullanılmıştır. Bunun içindir ki selef-i salihin mal müminin silahıdır demişlerdir. Hatta yine seleften bazıları, Allah'ın, malımdan dolayı beni hesaba çekmesi, fakat yine de öldükten sonra geride mal bırakmam, halka muhtaç olmamdan daha hayırlıdır demişlerdir.[628]

Üçüncü latife: Keşşaf isimli tefsirin sahibi şöyle der: "Rüşd" kelimesinin belirsiz isim (nekre) olarak kullanılmasından anlaşılıyor ki, yetim çocuğun rüşde ermesi, mal tasarruf edebilme, ticaretini yapabilme veya olgunluğun bir yönüyle oluşmasıdır. Bu duruma geldikten sonra buluğ yaşını beklemeye gerek yoktur.[629]

Dördüncü latife: "istihfaf" kelimesi "affe" kelimesinden daha mübalağalıdır. Çünkü bu kelime de daha çok iffetli olmak isteniliyor. Bunu Ebussuud Efendi'ye söyledi. "İsti'faf" ve Eklü bil Ma'ruf" kelimelerinde yetim çocuğun malına vesayet eden şahsın, bakımına karşılık olarak, o malın bir kısmını yemesinin veya kullanmasının caiz olduğuna delalet eder. Şu hadisi şerif de bunu te'yid etmektedir: Adamın biri Rasûlüllâha *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* gelerek, yanımda yetim bir çocuk var. Kendisine ve malına bakıyorum. Onun malından yiyebilir miyim? diye sordu. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* "*Maruf bir şekilde yiyebilirsin.*" dedi. Adam, Terbiyesizlik yaptığında onu dövebilir miyim? Deyince de, "*Terbiyesi için kendi çocuğuna vuracağın kadar vurabilirsin.*" buyurdu.[630]

Beşinci latife: Ana ve baba yakın hısımların bıraktıklarına erkeklere, ana ve baba ile yakın hısımların bıraktıklarından kadınlara azından da çoğundan da farz edilmiş birer nasib olarak hisseler vardır. Ayetinde tafsili üslubun seçilmesi; Kadın hukukunun önemini ortaya koymak, kadınların anne ve babaları ile yakın akrabalarının

627- Tefsir Kebir, Fahrrazi.

628- Tefsir Keşşaf.

629- Tefsir Keşşaf.

630- İbni Abbas, Dürrül Mensür.

miraslarından pay almalarının asıl olduğunu bildirmek ve cahiliye dönemindeki miras hukukunu tamamen ortadan kaldırmak için. Çünkü onlar cahiliye döneminde kadınlara ve çocuklara ölen anne ve baba ile yakınlarının mirasından hak tanınmaz, pay verilmezdi.

Ata binmeyen, silah taşımayan, düşmanla savaşmayanlara mal nasıl verelim derlerdi. İşte bundan dolayı Allah *(Celle Celâlühu)* bu hükmü tafsilatlı bir ifade ile (itnab) yoluyla bildirmiştir. Şerefli kitabın üslubunu iyi düşün.

Altıncı latife: Allah'ın âyette karın kelimesini zikretmesi, hâlbuki yemek ancak karınla oluyor başka şekilde olmuyor, bu ifade hükmü tekit içindir. Bir söyleyenin şöyle söylemesi gibi: Gözümle gördüm, kulağımla işittim. Bunu bir benzeri de Allah'ın *(Celle Celâlühu)* şu ayetlerinde olduğu gibi: "**Velâkin onların göğüslerinde ki kalpleri kör olmuştur...**" Yine şu ayette: "**bu onların ağızlarında söyledikleri bir sözdür...**" ve "**Hiçbir iki kanadıyla uçan kuş yoktur ki ...**" Âyetteki ifade, malı da en kötü bir yere sarf etmenin (karına doldurmanın) yetim malı yemenin çok çirkin ve kötü bir şey olduğunu göstermektedir.

Yedinci latife: Kurtubi şöyle der: Âyette yenilen bir şeye ateş denilmesi, karşılığının gelecekte, kıyamet gününde ateş olmasındandır. Allah *(Celle Celâlühu)*'nun şu ayetlerinde olduğu gibi: "**Muhakkak ki ben kendimi içki sıkarken görüyorum**". Yani buradaki üzüm sonunda içki olduğu için daha işin başlangıcında üzüme içki denilmiştir. Bazı âlimlere göre âyetteki ateş kelimesinden maksat haramdır. Çünkü haram ateşi, cehennemi gerektirir. Allah da burada haram için ateş kelimesini kullanmıştır. [631]

Sekizinci latife: Fahreddin Razı de şunları söyler: Bu tehdide delalet eden daha şiddetli bir şey yoktur. "**Gerçek, yetimlerin mallarını haksız (ve haram) olarak yiyenler karınlarına ancak bir ateş yemiş olurlar, Onlar çılgın bir ateşe (cehenneme) gireceklerdir.**" Ayetinde Allah Teâlâ rahmetinin genişliği ve affının büyüklüğüne rağmen, yetim mallarını yiyenler hakkında cezanın şiddetini ortaya koyması; Çünkü yetimler zayıflıkta en son noktaya ulaşmışlar, Allah *(Celle Celâlühu)* da yetimler üzerindeki rahmetinin büyüklüğünü onlara yardımını en son noktaya kadar yetimlere ulaştırmıştır.[632]

631- Camiul Ahkamül Kur'an.

632- Tefsir Kebir.

FIKHİ HÜKÜMLER

Birinci Hüküm: Ayeti kerimede "sefihler" kelimesinden maksat kimlerdir?

Müfessirler ayetteki "süfehenin" kimler olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir.

Bazı âlimlere göre âyetteki "sefihlerden" maksat, buluğa ermeyen, aklı ticarete ve malın tasarrufuna yetmeyen küçük çocuklardır. Bu görüş Zührî'den ve İbni Zeyd'den rivayet olunmuştur.

Bazı âlimlere göre de: Ayetteki "sefihler", müsrif kadınlardır. Bu kadınlar ister evli, ister anne, isterse yetişkin kız olsun. Bu görüş, Mücahid ve Dahhak'tan rivayet edilmiştir. Dediler ki âyetteki sefihler, çocuklar ve kadınlardır. Bu görüşte Hasan, Katade ve ibni Abbas'ın *(Radıyallahu Anhum)* görüşüdür.

Diğer bazı âlimlere göre: Ayetteki sefihlerden maksat, mal ve servetini layıkıyla koruyamayan kimselerdir. Bunlar kadınlar, çocuklar ve yetimler ile malını koruyamayan kimselerdir. En sahih görüş budur. Taberî de bu görüşü tercih etmiştir. Çünkü ayetteki sefihler kelimesi umumilik ifade eder. Delilsiz olarak bu kelimeyi (kadınlara, çocuklara veya her ikisine de tahsis etmek) caiz değildir.

Taberî bu hususta şöyle der: Şüphesiz Allah *(Celle Celâlühu)* umumi bir ifade kullanmıştır. Şu veya bu sefihtir dememiştir. Öyleyse malını koruyamayan kişiye malının verilmesi caiz değildir. Malını koruyamayan kimse ister çocuk, ister büyük, ister erkek, ister kadın olsun fark etmez. Malın teslim edilmesi caiz olmayan sefihleri, zayi etmemeleri ve kötüye kullanmamaları için mallarından engellemek ve servetlerinin zayi olmasından, fesat ve ifsada gitmesinden ve kötüye kullanılmasından korumak için layık olan budur. [633]

İkinci Hüküm: Sefih'in, malına engel konulur mu?

Fıkıh âlimleri: Ayeti, delil getirerek sefihlerin mallarına el konulmasını, yani onların malın üzerinde istedikleri gibi tasarruf etme haklarını ellerinden almanın vacip olduğuna delalet eder. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)*, sefihlerin (beyinsizler) mallarının akılları başlarına gelinceye ve buluğ çağına ulaşıncaya kadar kendilerine verilmesini yasaklamıştır.

633- Camiul Beyan, Taberi.

Sefihleri mallarını tasarruftan men etme birkaç türlü olabilir:

Bazı zaman (çocuktur), malının kıymetini bilmeyip sağa sola savurur. Bu durumda malından engellenir.

Bazı zaman (delidir), malını kullanma aklı olmadığı için ehliyetine sahip değildir. Malından engellenir.

Bazı zaman (malını israf eden), kötüye kullanan bir kimsedir. Bu durumda malından engellenir. İflas eden bir tacirin de malına el konabilir, İflas eden tacirin malı borçlarını ödeyemez durumda ise alacaklıların müracaatı üzerine hâkim tacirin malını haczettirir. İşte bunların hepsine şu yukarda zikrettiğimiz sebeplerden dolayı mallarına engel konulur.

Fıkıh âlimleri çocuğun malının buluğ çağına erinceye, ticarete ve malını kullanmaya aklı yetinceye kadar kendisine verilmemesi gerektiği hususunda ittifak etmişlerdir. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)*, **"Yetimleri nikâh (çağına) erdikleri zamana kadar (gözetip) deneyin. O vakit kendilerinde bir akıl ve salah gördünüz mü mallarını onlara teslim edin..."** âyetinde bunu beyan etmektedir. Ayrıca çocuğun malının teslimi sırasında iki şartın tahakkukunu da gerekli kılmıştır.

Şartlardan birisi çocuğun buluğa ermesi, diğeri ise rüşddür. Rüşd ise malı güzel bir şekilde tasarruf edebilmektir. İmam Şafii'ye göre elbette şu lazımdır ki, bu da dindar olmasıdır. Ona göre fasık bir kişinin servetine kadar haciz konulur. İmam Azam'ın görüşü bunun aksinedir.

Bu ihtilafın sebebi: Ayetteki rüşd kelimesinin manasından dolayıdır. İbni Cerir, Taberi'den: Rüşd kelimesinin tefsiri hususunda selefin görüşleri nakledilirken şöyle denmektedir: Mücahide göre rüşdden maksat, aklın ermesidir. Katade'ye göre ise hem aklın ermesi, hem de dindar olmaktır. İbni Abbas *(Radıyallahu Anh)*'a göre de malı güzel bir şekilde kullanabilmektir.

Rüşd kelimesinin manası üzerindeki görüşlerin bana göre en iyisi, aklın ermesi ile malı güzel bir şekilde kullanabilmektir. Çünkü bütün âlimler akıllı bir kişinin fasık da olsa, israf etmemek şartıyla malını kullandığı takdirde malının kendisine teslim edileceği hususunda icma etmişlerdir.[634]

Ben de derim ki: Her fasık kişinin malına el konulamaz. Zira mala el koymak, insanlık haysiyet ve şerefini yıkar. Ancak o, malını içkide, kumarda ve diğer fahiş şeylerde özellikle dini hususlarda mesela

634- Camiul Beyan, Taberi.

Ramazan'da oruç yemek gibi şeylerde kullanıyorsa o zaman malına haciz konularak akıllanıncaya, tevbe edinceye kadar malını tasarruf etmekten men edilir. Bu görüş, müfessirlerin şeyhi Taberî'nin de tercih ettiği görüştür. Zaten ayet de işareten bu görüşü bildirmektedir. Rüşd kelimesi, âyette "Fe in Enestüm Minhum Ruşde" belirsiz isim olarak zikredilmiştir. Bu da malın güzel kullanılması anlamına gelir. Zaten tasarruftan alıkonulmak, malın israf edilmesini önlemek için yapılır. İşte Taberî'nin görüşü bu bakımdan kuvvet kazanmaktadır.[635]

Üçüncü Hüküm: Yaşlı insanların malları engellenir mi?

Cumhur, yaşlı kimselerin mallarına da çocuklar gibi iyi kullanamadıkları, israf ettikleri takdirde haciz konulacağı görüşündedir.

Ebu Hanife'ye göre ise, bir kimse yirmi beş yaşına girdikten sonra malını kullanmaya aklı ersin veya ermesin malı kendisine teslim edilir.

Allame Kurtubî bu hususta şöyle dedi: Fakihler, yaşlının malının haczedilmesi hususunda ihtilaf etmişlerdir. Fakihlerin cumhuru ve İmam Malik *(Rahmetullahi Aleyh)*'e göre, yaşlı da malını, iyi şekilde kullanamadığı takdirde, tasarruftan men edilerek haczedilir. Ebu Hanife'ye göre ise, akıllı ve baliğ olan kişinin malının haczedilemeyeceği görüşündedir. Ancak malını içki, kumar ve benzeri şeylerde kullandığı takdirde tasarruftan men edilerek malına haciz konur ve yirmi beş yaşına girinceye kadar da iade edilmez. Yirmi beş yaşından sonra, malını nerede ve nasıl kullanırsa kullansın hiçbir surette tasarruftan men edilemez, malına haciz konulamaz. (İmam A'zam diyor ki): Dede olmaya yaklaşan bir adamın malına haciz koymaya utanırım diyor

Ben de derim ki: Bu görüşler içinde sahih olan, cumhur ve Sahibeynin (İmam Muhammed ile İmam Yusuf'un) görüşüdür. Buna göre yaşın büyük olmasına itibar edilemez. Birçok insan vardır ki, elli yaşına girse bile malını israf eder, sağa sola savurur. Daha açık bir ifade ile kıymetini bilmez. İşte böyle kimseler de tasarruftan men edilerek mallarına haciz konulur. Çünkü çocuğun tasarruftan men edilişi, lüzumsuz yere israf etmesi ve malından nasıl faydalanacağını bilmemesi dolayısıyladır. İşte bu vasıflar genç, orta yaşlı ve ihtiyar insanlarda da bulunsa, onlar da mallarını tasarruf etme hususunda çocuklar gibi olurlar. Çocuk tasarruftan nasıl men edilirse, onlar da öyle men edilirler. Âyetin zahiri de bunu açıkça bildirmektedir.

635- Razi

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* **şöyle der:** Bazı kimseler saçlı sakallı olduğu halde alacağını vereceğini, alıp verme de zayıftırlar. (Böyle insanlar çocuklar gibi olurlar. Onun için bunlara da hacz konulabilir).[636]

Dördüncü Hüküm: Vasilerin, yetimlerin mallarından yemeleri mubah mıdır?

"(Velilerden) **kim zengin ise** (yetimin malını yemeye tenezzül etmesin) **kaçınsın. Kim de fakir ise o hakta Örfe göre** (bir şey) **yesin."** âyeti, vasi fakir olduğu takdirde, israf etmeksizin, bakım karşılığı olarak yetimin malından bir miktarını yiyebileceğine delalet eder. Şayet vasi zengin ise, Allah'ın kendisine verdiğine kanaat ederek yetimin malından sakınması lazımdır. Âlimler, İhtiyacı olduğu takdirde vasinin yetimin malından ihtiyacı kadar almasının caiz olduğunda ittifak etmişlerdir. Yalnız, yetimin malından yiyen fakir vasi, sonradan zengin olursa, daha önceden aldığı malı geri verip vermeyeceği hususunda ihtilaf edilmiştir.

Bazı âlimlere göre sonradan zengin olan vasi, fakir iken aldığı malı ödemez. Zira Allah ona maruf bir şekilde yemeyi mubah kılmıştır. Onun aldığı, yediği mal, bir bakıma çocuğun bakım ücreti sayılır. Bu görüş, İmam Hanbel'den rivayet edilmiştir.

Diğer bazı âlimlere göre ise, sonradan zengin olan vasinin, yetimin malından fakir iken aldığını aynıyla iade etmesi farzdır. Zira Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)*, halifeliği sırasında, Ben şu anda, mal hususunda yetimlerin vasileri gibiyim. Zengin olursam hazineden yemekten kaçınırım. Fakir olursam ihtiyacım kadar hazineden alırım. Sonradan zengin olduğum takdirde de daha önce aldıklarımın tamamını aynen öderim buyurmuştur. İşte Hz. Ömer'in *(Radıyallahu Anh)* bu veciz ifadesinden acık biçimde anlaşılıyor ki, yetim çocukların vasisi, zengin ise, yetimin malından kaçınmalıdır. Fakir ise, İhtiyacı kadar yemeli, sonradan zengin olduğu takdirde de yediği kadarını aynen ödemelidir.

Cessas'ın rivayetine göre Hanefi âlimleri, vasinin, ister zengin, ister fakir olsun, yetimin malından yiyemeyeceği, hatta borç bile alamayacağı görüşündedirler. Çünkü Allah Teâlâ, **"Yetimlere mallarını verin..."**, **"Yetimlerin mallarını haksız olarak yiyenler, karınlarına ancak bir ateş yemiş olurlar. Onlar çılgın bir ateşe gireceklerdir."** **"...Yetimlere karşı adaleti ayakta tutmanız** (onlara iyi bakman) **hususunda** (işte) **kitapta okunup duran** (ayet)**ler!... Hayırdan daha ne yaparsanız**

636- Ahkamul Kur'an, İbni Arabi.

şüphesiz Allah onu da hakkıyla bilicidir." ve **"Aranızda (birbirinizin) mallarınızı haksız sebeplerle yemeyin..."** buyurmaktadır.

Cessas bu âyetler hakkın da şöyle diyor: Muhkem ayetlerindendir ve vasinin elinde bulunan yetim malından ihtiyacı olsa bile hiçbir surette kullanamayacağına delalet etmektedir. Allah Teâlâ, **"Kim zengin ise kaçınsın. Kim de fakir ise o halde örfe göre yesin"** âyeti müteşabih ayetlerdendir ve ihtimalli manalar taşıdığından hükmünün muhkem ayetlere hamledilmesi icap eder.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*dan da şöyle bir rivayet yapılmıştır: **"Kim de fakir ise o halde örfe göre yesin."** âyeti, **"Gerçek, yetimlerin mallarını haksız (ve haram) olarak yiyenler karınlarına ancak bir ateş yemiş olurlar. Onlar çılgın bir ateşe gireceklerdir."** âyetiyle nesh edilmiştir. İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*'ın bu görüşü de Hanefi âlimlerinin görüşünü tey'id etmektedir.

Tercih: Taberî, fakir vasinin yetimin malından borç olarak alabileceği yolundaki görüşü tercih etmiştir. Şöyle demektedir: Bu hususlaki görüşlerin doğrusu, **"Kim de fakir ise o halde örfe göre yesin."** âyetinde de beyan olunduğu gibi, vasinin, zaruret halinde veya ihtiyacı olduğunda sonradan ödemek üzere yetimin malından alabileceği yolundaki görüştür. Ödememek kaydıyla yemesi caiz değildir[637]

Ben derim ki: Umulur ki Taberi'nin tercih ettiği görüş, tercihe şayandır. Çünkü bütün delilleri toplayandır. Allah *(Celle Celâlühu)* en iyi bilendir

AYETLERDEN ÇIKARTILAN DERSLER

Sefihlerin (çocuklar ve mallarını luzumsuz yere sarfeden büyükler), rüşde ve mallarını güzel bir şekilde tasarruf etmeye aklı erinceye kadar mallarını kendilerine vermemek vaciptir.

Malları böyle engellenilen kimselerin yemeleri, içmeleri, giymeleri ve diğer ihtiyaçları (kendi mallarından) harcamak vardır.

Buluğ çağına eren yetim çocuklar, malları kendilerine verilmeden önce, deneme neticesinde mallarını tasarruf edebilecek bir akla sahip oldukları ortaya çıkarsa malları kendilerine teslim edilmelidir.

Yetimlerin malları kendilerine teslim edilirken, ileride inkâr etmelerinden korkulduğundan dolayı şahitler hazır edilmelidir.

637- Camiul Beyan, Taberi.

İslâm miras hukukuna göre erkek ve kadınlar, anne, baba ve yakın akrabaların geriye bıraktıklarından hak sahibidirler.

Vasinin yetimlere iyilikte bulunması, bakması ve kendi evlatlarını korktuğu gibi korkması ve koruduğu gibi koruması vaciptir.

Yetim mallarına haksız yere haddi aşmak, büyük günahlardandır ve cehennem ateşini gerektiren şeylerdendir.

26. DERS

EVLİLİK YAPILMASI HARAM OLAN KADINLAR

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيم

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ اَنْ تَرِثُوا النِّسَآءَ كَرْهًاۜ وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَآ اٰتَيْتُمُوهُنَّ اِلَّآ اَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍۚ وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِۚ فَاِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسٰٓى اَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللّٰهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا ﴿١٩﴾ وَاِنْ اَرَدْتُمُ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَكَانَ زَوْجٍۙ وَاٰتَيْتُمْ اِحْدٰيهُنَّ قِنْطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًاۜ اَتَأْخُذُونَهُ بُهْتَانًا وَاِثْمًا مُبِينًا ﴿٢٠﴾ وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ اَفْضٰى بَعْضُكُمْ اِلٰى بَعْضٍ وَاَخَذْنَ مِنْكُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴿٢١﴾ وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ اٰبَآؤُكُمْ مِنَ النِّسَآءِ اِلَّا مَا قَدْ سَلَفَۜ اِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًاۜ وَسَآءَ سَبِيلًاۜ ﴿٢٢﴾ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ اُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَاَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْاَخِ وَبَنَاتُ الْاُخْتِ وَاُمَّهَاتُكُمُ الّٰتِىٓ اَرْضَعْنَكُمْ وَاَخَوَاتُكُمْ مِنَ الرَّضَاعَةِ وَاُمَّهَاتُ نِسَآئِكُمْ وَرَبَآئِبُكُمُ الّٰتِى فِى حُجُورِكُمْ مِنْ نِسَآئِكُمُ الّٰتِى دَخَلْتُمْ بِهِنَّۘ فَاِنْ لَمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْۘ وَحَلَآئِلُ اَبْنَآئِكُمُ الَّذِينَ مِنْ اَصْلَابِكُمْۙ وَاَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْاُخْتَيْنِ اِلَّا مَا قَدْ سَلَفَۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًاۙ ﴿٢٣﴾

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ اِلَّا مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَاُحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذٰلِكُمْ اَنْ تَبْتَغُوا بِاَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَاٰتُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٢٤﴾

MANASI

19 - Ey İnananlar! Kadınlara zorla mirasçı olmaya kalkmanız size helal değildir. Apaçık hayasızlık etmedikçe onlara verdiğinizin bir kısmını alıp götürmeniz için onları sıkıştırmayın.Onlarla güzellikle geçinin. Eğer onlardan hoşlanmıyorsanız, sabredin, hoşlanmadığınız bir şeyi Allah çok hayırlı kılmış olabilir.

20 - Bir eşin yerine başka bir eşi almak isterseniz, birincisine bir yük altın vermiş olsanız bile ondan bir şey almayın. İftira ederek ve apaçık günaha girerek ona verdiğinizi geri alır mısınız?

21 - Nasıl alırsınız ki siz birbirinize katılmıştınız ve onlar sizden sağlam teminat almışlardı.

22 - Babalarınızın evlendikleri kadınlarla evlenmeyin, geçmişte olanlar artık geçmiştir çünkü bu bir fuhuş ve igrenç bir şeydi, ne kötü yoldu.

23 - Sizlere, analarınız, kızlarınız, kızkardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeşlerinizin kızları, kızkardeşlerinizin kızları, sizi emziren süt anneleriniz, süt kardeşleriniz, karılarınızın anneleri, kendileriyle gerdeğe girdiğiniz kadınlarınızin yanınızda kalan üvey kızlarınız ki onlarla gerdeğe girmemişseniz size bir engel yoktur, öz oğullarınızın eşleri ve iki kız kardeşi bir arada almak suretiyle evlenmek, -geçmişte olanlar artık geçmiştir- size haram kılındı. Doğrusu Allah bağışlar ve merhamet eder.

24 - Evli kadınlarla evlenmeniz de haram kılındı.Maliki bulunduğunuz cariyeler müstesna, bunlar, Allah'ın üzerinize farz kıldığı hükümlerdir. Bunlardan başkasını, zinadan kaçınıp, iffetli olarak, mallarınızla istemeniz size helal kılındı. Onlardan faydalandığınıza

mukabil, kararlaştırılmış olan mehirlerini verin; kararlaştırılandan başka, karşılıklı hoşnud olduğunuz hususda size bir sorumluluk yoktur. Allah Bilen'dir, Hakim'dir. (Nisa Suresi)

AYETLERİN KELİME MANASI

(كَرْهًا): **"Zorla"**

"Kef" harfi üstün ile okunursa zorlama, ötre ile okunursa meşakkat anlamına gelir. (حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا) **"Annesi onu bir çok meşakkatlerle** (karnında) **taşıdı"** ayetinde ötreli gelip ikinci manada kullanılmıştır.

Kesai şöyle der: Her iki lugatte eşittir.

Ferra da: "Kef" harfi üstün ile okunursa zorlama, ötre ile okunursa meşakkat manasını ifade eder. Birincisi: Başkası tarafından zorlanmaktır. İkincisi ise: Kendisinin zorlanmasıdır der.[638]

(تَعْضُلُوهُنَّ): **"Onlara engel olmayın"**

عضل: Engel olmak. İşte o kelimedendir ki: Çaresiz hastalığa da Udal denir. Bu konuyu daha öncede beyan ettik.

(قنطارًا): **"Bir yük altın"**

Çokluktan kinaye, mübalağalı bir ifadedir. Çok mal demektir.

(بُهْتَانًا): **"İftira"**

Bühtan, söyleyenin dahi hayret ettiği bir çeşit yalan demektir. Bu kelime daha sonradan batıl olan şeyler içinde kullanılmıştır.

(أَفْضَى): **"Ulaşmak"**

Lügat anlamı genişlik olan bu kelime âyette birbirine kavuşturma manasındadır. Çok geniş, manasını ifade ettiğinden uzayada "Feza" denilmiştir.

Lisanül Arab kitabında şöyle diyor: Bir kimse diğerine ulaştı, derken "efza" kelimesi kullanılır.

Aslında bu kelime kişinin, bollukla karşılaşması genişliğe çıkması demektir. Feza: Yeryüzünün geniş alanlarına da denir.

Cevheri şöyle der: "Efza raculun ile imraetihi": Adam eşi ile cima etti demektir.

Ferra da: "İfza", cima etmesede halvette bulunmaktır der.

(مِيثَاقًا غَلِيظًا): **"Onlar sizden sağlam teminat almışlardı"**

638- Tefsiri Razi.

Şiddetli ve kuvvetli akit yapma demektir. Buradaki manası: Kadınla erkek arasını birbilerine bağlayan mukaddes dini nikah aktidir.

(سَلَفَ): **"Daha önce geçen"**

Geçti ve bitti demektir. Selef: Geride kalan ecdat ve akrabalar demektir.

(فَاحِشَةً): **"Fuhuş"**

"El Fahişetü" lügatte: Çirkinlikte son dereceyi bulmuş ve aşırıya gitmiş demektir. Çünkü çirkinlikte ve kötülükte en sona ulaştı manasındadır.

(وَمَقْتًا): **"Bugzetmek"**

Asıl manası: Buğzetmek demektir. Bugzettiği zaman "Ebgadahu".

Rağib şöyle der: Çirkin işler yapanlara karşı şiddetle buğzetmektir. Bu yüzden, babasının eşi ile evlenen kişilere; Buğuz nikahı yaptı denilir.[639]

(رَبَائِبُكُمُ): **"Kadının bir önceki kocasından olan kızları"**

Rebibe kelimesinin çoğuludur. Kadının bir önceki kocasından olan kızı demektir. rabibe nelilmesi ise: ikinci babasının evinde beslendiği içindir. İsim fa'il vezninde gelip, isim mef'ul manasını ifade eder.

Razi şöyle der: Kadının bir önceki kocasından olan kızıdır. İkinci kocanın evinde beslendiği için rebibe denir.[640]

(حُجُورِكُم): **"Himayenizde ve evinizde"**

Hıcr'ın çoğuludur.İnsan bedenini kuşatan etraflar demektir. Birisinin hicrinde olmak: Onun himayesine girmek demektir. Çocukları terbiye edenler, onları kucaklarına aldığı için, kucak manasına gelen hicir kelimesiyle ifade edilmiştir. Örneğin: Fülan fülanın hadanesinde demek: Onun karuması, bakımı ve himayesi altında demektir.

(دَخَلْتُم بِهِنَّ): **"Kadınlarla cinsi münasebete girmek"**

Kamus lügat kitabı şöyle der: Bu kelime, cima etmekten kinayedir. Daha çok nikahlı kadınlar için ifade edilir. Gerdek gecesi kadına, medhul denilir çünkü mahrem yerlerine girilmiştir.[641]

(حَلَائِلُ): **"Nikahlı karılar"**

639- Ğaribu'l Kur'an Rağib:

640- Razi. Kurtubi. Mecmeul Beyan.

641- Kamus; Zebidi.

Halile kelimesinin çoğuludur. Nikahla evlenilen kadınlar için, kocalarına helal olduklarından böyle denilmiştir. Erkekler için; Halil denilir.

(وَالْمُحْصَنَاتُ): **"Evli kadınlar"**

Kocası olan kadınlar demektir. Aslında ihsan kelimesi, men etmek manasındadır. Namuslarını koruyan iffetli kadınlara,

Âyette: (وَمَرْيَمَ ابْنَةَ عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا)

"Namuslu ve iffetli, İmranın kızı Meryem" Ahsanet, şeklinde ifade edilmiştir. Bu kelimenin manası Nur Suresinde gelecektir. İnşaallah.

(مُحْصِنِينَ): **"iffetli olarak"**

Kendisini zinadan koruyan kimse demektir.

(مُسَافِحِينَ): **"Zina edenler, çirkin işler yapanlar"**

Sifah kelimesinin çoğuludur. Çirkin işler demektir. Asıl manası: Dökmek, akıtmakdemektir. Ayette şöyle ifade edilir: (أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا)

"Akıtılan kan", insanların kanını döken ve katliam yapanlara; Seffah, çok kan dökenler denir. Burada zina karşılığı olarak kullanılmıştır çünkü, Zina edenin, menisini kadının rahmine dökmekten başka bir amacı yoktur.[642]

AYETLERİN TOPLU MANASI

Allah *(Celle Celâlühu)* şöyle buyuruyor: Ey İnananlar! Kadınlara zorla mirasçı olmaya kalkmanız size helal değildir. Onları boşadıktan Sonra, evlenmelerine mani olmanızda aynı şekilde haramdır. Evlenmek istediklerinde onlara verdiğinizin mehirlerini geri almak için onlara baskı yapmanız da haramdır. Ancak zina gibi çirkin fiilleri apaçık yaptıkları zaman onlara mani olmanızda bir sakınca yoktur. Zira Allah *(Celle Celâlühu)* mahiyeti ne olursa olsun zulmü sevmez.

Allah *(Celle Celâlühu)* kadınlarla iyi geçinmeyi, emrederek karılarınız hoşunuza gitmese de sabredin ve onlarla iyi geçinmeye devam edin umulur ki Allah *(Celle Celâlühu)*, o kadından hayırlı bir evlât verir, umulur ki insanın sevmediği şeylerde hayır vardır. Bunu siz bilemezsiniz, Yüce Allah bilir.

Ey müminler! şayet bir kadını boşayıp bir diğerini almak istediğiniz zaman boşadığınız kadına verdiğiniz mehirden, bir kantar (çok miktarda) dahi olsa, birşey almayın. Yoksa cebren ve zulmen alırk mı

642- Tefsiri Kebir, Razi. Lisanül Arab.

istiyorsunuz? Nasıl alırsınız, siz onları nikah akdi ile kendinize helal ederek uzun süre maddi ve manevi olarak faydalandınız. Hiç olmazsa onlarla cinsi ilişkiye girdiniz. Bu akitlerden sonra nasıl olur da mehirlerini geri alırsınız.

Daha sonra Allah *(Celle Celâlühu)*, erkeklere mahremi olan kadınları beyan ederek onlarla evlenmelerinin haram olduğunu bildirmektedir. Haram kılınan kadın babalarının, hanımlarıdır. Anneleri olmayan Araplar, babalarının, hanımları yani kendi öz anneleri olmayan ile evlenirlerdi. Şüphesiz bundan daha çirkin birşey düşünülemez. işte bu sebeble önce bu tür evlilik haram kılınmaktadır. Nasıl olur da evlat, annesi değil diye babasının evlendiği kadını, babasının ölümünden sonra miras olarak alıp onunla evlenir, bu ne kadar çirkin şeydir.

Daha sonra Allah *(Celle Celâlühu)*, haram kılınan kadınları sayarak: anneler, kızlar, kız kardeşler, halalar, teyzeler, erkek kardeş veya kız kardeşin kızları.

Süt yoluyla haram olan kadınlar ise: Anneler, kızlar, kız kardeşlerdir (neseb yoluyla haram olanların aynısıdır.)

Dünürlük yoluyla (kadın tarafından akraha yoluyla) haram olan kadınlar vardır: Hanımının annesi, hanımının eski kocasından olan kızı (rebibeler), oğlunun hanımı ve iki kız kardeşi bir nikah altında tutmak gibi. Bu sayılan kadınların dışındakilerle evlenmek mubah kılınmıştır. Bunların hükümlerini ele alacağız.

DAHA ÖNCE GEÇEN AYETLERLE İRTİBAT SAĞLAMAK

Önceki ayetlerde; cahiliye devrinde malları haksız yere yenilen yetimlere, mehirsiz olarak evlenilen yetim kızlara, mirastan hakları verilmeyen kadın ve küçük çocuklara yapılan zulümler ve silah taşımak gibi hükümler beyan edilerek bunlar yasaklanmışve hükümleri bildirilmişti. Mevzumuz olan bu ayetlerde de zulmün ikinci bir çeşidi beyan edilerek yasaklanmaktadır. Bu da kadınların miras yoluyla, mal gibi babadan oğula kalmasıdır. Zira cahiliyet döneminde kadınlar babanın mirasından bir parça sayılırdı. AllahTeala bunun haram olduğunu ve bu kadınlara yapılan zulmün yasaklandığını ve onlara iyi davranılması gerektiğini ve bu çirkin şeye son vererek insaflı olmalarını emretmiştir.

AYETLERİN NÜZUL SEBEBİ

1) İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*'tan rivayet edilmiştir: Cahiliyet döneminde bir adam öldüğünde, onun hanımı ile evlenmek, veya evlendirmek yahutta evlenmesine mani olmak hususunda, bütün haklar onun varisleri olan evlatlarının idi. Bu kötü adetlerin üzerine Yüce Allah;

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ يَحِلُّ لَكُمْ أَن تَرِثُوا النِّسَاء كَرْهًا

"**Ey İnananlar! Kadınlara zorla mirasçı olmaya kalkmanız size helal değildir.**" Ayetini inzal etti.[643]

2) Cahiliye döneminde bir adam öldüğünde, oğlu veya diğer bir varisi, geride bıraktığı mala miras olduğu gibi, karısının üzerine bir elbise atarak ona da sahip çıkardı. Ölen kocanın (babasının) daha önceden vermiş olduğu mehri üzere kadınla evlenir veya bir başkasıyla evlendirerek mehrini alırdı. Ancak Yüce Allah, müminlere bu kötü adeti yasaklayarak;

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ يَحِلُّ لَكُمْ أَن تَرِثُوا النِّسَاء كَرْهًا

"**Ey İnananlar! Kadınlara zorla mirasçı olmaya kalkmanız size helal değildir**" âyetiyle haram kılmıştır.[644]

3) Ebu Kays bin Eslet, babası öldüğü zaman, geriye bıraktığı kadınla evlenmek istedi. Kadın ona: ben seni evladım gibi kabul ediyorum. Sen kavminin salih kişilerinden birisisin. Ben Rasûlüllâha *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*e gidip durumu ona arzedeyim diyerek Rasûlüllâha *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*e geldi ve; Ya Rasûlüllâh, ben onu evladım gibi kabul ediyorum, bu hususta ne dersiniz? diye sordu. Rasûlüllâh'ta *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* ona evine gitmesini istedi. Bunun arkasından:

وَلاَ تَنكِحُوا مَا نَكَحَ آبَاؤُكُم مِنَ النِّسَاء

"**Babalarınızın evlendikleri kadınlarla evlenmeyin,..**" ayeti kerimeleri nazil oldu.[645]

643- Buhari, Ebu Davud, Taberi, İbni Kesir.

644- Mecme'ul Beyan, Zadul Mesir.

645- İbni Ebi Hatim, Beyhaki, İbn Kesir, Durru'l Mensur.

AYETLERDE VARİD OLAN KIRAAT ÇEŞİTLERİ

Ayeti kerimesindeki (أَن تَرِثُوا النِّسَاء كَرْهًا): (Kerhen) kelimesini cumhur, (كَرْهًا) Ke, şeklinde üstünlü okudular. İmam Hamza ve Kesai ise, (Kurhen) şeklinde ötreli okudular.

Ayeti kerimesindeki (بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ) kelimesinin, Cumhur; (مُبَيِّنَةٍ) ye harfini esreli okudu. İbni Kesir ve Asım: "ye" harfini üstünlü okudular.

Ayeti kerimesindeki (وَأُحِلَّ لَكُم) kelimesini, kufeliler ve Ebu Cafer; Hemzeyi ötreli, "Ha" harfini esreli okudular. Diğerleri de,"Hemzeyi" ve "H"a harfini üstünlü okudular.[646]

AYETLERDE VARİD OLAN DEĞİŞİK İ'RABLAR

(أَن تَرِثُوا النِّسَاء كَرْهًا): (أَن تَرِثُوا) faildir. (كَرْهًا): Masdar olup, hal üzere mensuptur. Takdiri: Sizlere, evlenmeniz haram olan kadınları miras olarak almanız haramdır.

(إِلاَّ أَن يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ) İstisna, munkatı veya munfasıldır diyenler olmuştur. Manası: Onları, fahiş bir iş yaparlarsa (zina gibi) zorlayabilirsiniz demektir.

(بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا) : Her iki mastarda hal üzere mansup kılınmıştır. Bu da sıfatların teviliyle olmuştur. Manası: siz, onların mallarını, iftira ederek ve apaçık günaha girerek ona geri mi alıyorsunuz? (مُبَيِّنَةٍ): mansup üzere sıfattır.

AYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİK ve LATİFELER

Birinci latife: (فَعَسَى أَن تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللّٰهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا) **"Eğer onlardan hoşlanmıyorsanız, sabredin, hoşlanmadığınız bir şeyi Allah çok hayırlı kılmış olabilir..."** âyetindeki illetin sebebi, hoşlarına gitmese de erkeklere, kadınlarına karşı sabırlı olmalarına ve onlarla güzel geçinmelerine teşvik içindir. Nice nefse hoş gelmeyen şey vardır ki, onlarda büyük hayırlar vardır.

646- Me'ul Beyan, Zadul Mesir.

Bu âyette, yalnızca kadınlar için değil umumi bir kaide ile birçok hoşa gitmeyen şeylerde dahi bilinmeyen birçok hayırlar vardır. Nitekim ayet kadınlar hakkında nazil olduğu halde Yüce Allah: (فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا) **hoşlanmadığınız bir şeyi Allah çok hayırlı kılmış olabilir..."** ifadesile kullanmıştır. Halbuki ayette, yalnızca kadınlarınız hakkında hoşlanmadığınız bir şey varsa şeklinde bir kayıt yoktur. Âyetteki bu incelik üzerinde düşünürsek, ne kadar faydalı şeyler olduğunu idrak ederiz.

İkinci latife: (وَقَدْ أَفْضَى بَعْضُكُمْ إِلَى بَعْضٍ) **"Nasıl alırsınız ki siz birbirinize katılmıştınız ve onlar sizden sağlam teminat almışlardı."** Ayetinde Yüce Allah cima kelimesi yerine **"birbirinize katılmıştınız"** tabirini kullanmıştır.

Kinayeli ifadeler Kur'an'da sıkça cima kelimesi yerine kullanılmıştır. Örneğin: Mulemese, mumesse, gurben, ğişyen kelimeleri cimadan kinayelerdir. Bu ifadelerde ümmete yüksek bir terbiye ve edeb talim edilmektedir. Kur'anın ahlakı ile ahlaklanmanın gereğini ifade etmektedir.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anh)* şöyle der: Bu ayette ifade edilen ifza kelimesi, Yüce Allah'ın, cima tabirinden kinayesdir.[647] Açıkça söylenmesi güzel olmayan şeylerde kinayeli konuşmak belagatın güzelliklerindendir.

Üçüncü latife: Kurtubî şöyle der: "Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)* birgün hutbede, Ey insanlar, kadınlarınıza mehirlerini çok vermeyiniz. Şayet mehirleri çok vermek, Allah indinde takva olsaydı, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* onu çoğaltmakta sizden daha evla idi. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* evlendiği kadınlara oniki ukiyyeden (bir ukiyye yaklaşık olarak 120 gr.dır.) fazla mehir vermemiştir. dedi. Bu sözlerini duyan bir kadın yanına gelerek, Allah *(Celle Celâlühu)*, bize fazla mehir verdiği halde sen bizi bundan nasıl mahrum ediyorsun? Yüce Allah,

وَآتَيْتُمْ إِحْدَاهُنَّ قِنطَارًا فَلاَ تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا

"...Birincisine bir yük altın vermiş olsanız bile ondan bir şey almayın" buyurmuştur, dedi. Kadının bu sözleri üzerine Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)*, Kadın görüşünde isabet etti, Ömer ise yanıldı, dedi.

647- Kurtubi. Bahru'l Muhit.

Sonra kendi kendine hitapla, Bütün insanlar senden daha fakihtir Ey Ömer, diyerek sustu ve kadına itiraz etmedi".[648]

Dördüncü latife: Keşşafın Sahibi şöyle der: Âyetteki misak-ı ğaliz kelimesinden **"Nasıl alırsınız ki siz birbirinize katılmıştınız ve onlar sizden sağlam teminat almışlardı", "sağlam teminat almışlardı"** maksat, kadınlarla aynı yatağı paylaşmak ve uzun bir zaman bir arada bulunarak birbirinize katılmıştınız şeklinde ifade edilmiştir. Kadınların hakları bu yüzden büyüktür. Bazıları şöyle der: yirmi günlük arkadaşlık akrabalık sayılmıştır. Buna rağmen karı koca arasındaki beraberliğin meydana getirdiği yakınlık ve ilişkiler, nasıl kuvvetli olması gerekir?[649]

Şihab Hafeci, bir günlük arkadaşlık akrabalık sayılmıştır diyerek şu şiiri okur:

"Bir günlük arkadaşlık, neseb ve akrabalıktır.

Bu vebalı akıllılar iyi bilirler".

Beşinci latife: Fahreddin Razi şöyle der: Çirkinliğin üç mertebesi vardır. Aklen çirkin olan, şer'an çirkin olan, örf ve adet açısından çirkin olanlar.

Ayetteki: (إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً) **çünkü bu bir fuhuş** fahişe kelimesi, aklen çirkin olana işarettir. Âyetteki (وَمَقْتًا), **ve igrenç bir şeydir,** şer'an çirkin olanı, (وَسَاءَ سَبِيلًا) **ne kötü yoldur** ifadesinde örf ve adet acısından çirkin olanı zikreder. Bu üç çirkinlik bir arada olursa çirkinliğin en son zirvesine ulaşır.[650]

FIKHİ HÜKÜMLER

Birinci Hüküm: İslamda verilecek mehir ne kadar olmalıdır?

Mehir, İslam'da kadına verilen bir hediye, yapılan bir bağıştır. Bu bakımdan belirli bir ölçüsü yoktur. Nitekim insanlar zenginlik fakirlik bakımından sınıflara ayrılmıştır. İşte bunun için İslâm, kadınlara verilecek mihrin adet ve miktarını tayin etmemiş, kocanın mali gücünü göz önüne alarak serbest bırakmıştır.

Fakihler mihrin üst sınırının olmadığında ittifak ederek şu ayeti delil getirmişlerdir:

648- Ebu Hatim, Kurtubi.

649- Zemahşeri.

650- Tefsir, Fahrurrazi.

وَآتَيْتُمْ إِحْدَاهُنَّ قِنطَارًا فَلاَ تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا

"Birincisine bir yük altın vermiş olsanız bile ondan bir şey almayın" buyurmuştur.

Allame Kurtubi bu konuda şöyle der: Bu âyet, mihrin üst sınırının olmadığının delilidir. Çünkü yüce Allah, Kur'an'da bir örnek verdiği zaman, mubah olan örneği gösterir. O kadının itirazları üzerine Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)*, kadın görüşünde isabet etti, Ömer ise yanıldı dedi. Âlimlerin bir kısmına göre âyet, verilecek mihrin üst sınırının olmadığına işaret etmez.

Ayetteki: **"Bir yük altın vermiş olsanız"** tabiri yalnızca mübalağa içindir. Bu mübalağalı ifade, Rasulullah'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*: *Her kim Allaha secde edilecek bir yer mescid, velev ki bağırtlak kuşunun yuvası kadar olsun yaparsa, Allah da ona cennette bir ev yapar"* hadisindeki mübalağa bunun gibidir. Bu durumda bir kimsenin bir yük altın mihr vermesi de düşünülemez.

Ancak alimler, mihrin üst sınırının tayin edilemeyeceği hususunda icmâ etmişlerdir.

Mihrin alt sınırı hususunda alimler ihtilaf ederek birkaç görüşe ayrılmışlardır:

1- Mihrin en azı üç dirhem, bir dinarın (altının) dörtte biri olması. Bu İmam Malik *(Rahmetullahi Aleyh)*in mezhebine göredir.

2- Mihrin en azı on dirhem, yani yaklaşık bir dinar (altın) olması. Bu İmam Ebu Hanife *(Rahmetullahi Aleyh)*in mezhebine göredir.

3- Mihrin en azı için bir sınır yoktur. Kıymeti olan her şey mihr olabilir. Buda İmam Şafiî ve imam Hanbeli *(Rahmetullahi Aleyhima)*nın mezhebine göredir.

Hafız (ibn Hacer Askalanî) *(Rahmetullahi Aleyh)* şöyle der: Mihrin alt sınırı konusunda bazı rivayetler varsa da, bunlar itimat edilebilir derecede sahih değildir.

Allame Kurtubi şöyle der: İmam Şafii *(Rahmetullahi Aleyh)*, mihrin az ve çoğunun da caiz olduğunu (بِأَمْوَالِكُم) **"mallarınızla istemeniz"**, ifadesinin umumi lafzına dayanarak söylemiştir. Sahih olan görüş de budur. Zira Rasulullah *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*,

"Bir kimse, (nikâh akdi sırasında, kadına) iki avuç dolduracak kadar yiyecek de verse, o kadın ona helal olur."[651] Buyurmuştur.

Said bin Müseyyib *(Radıyallahu Anh)*, kızını Abdullah bin Vedaa *(Radıyallahu Anh)*a, mihir olarak iki dirhem karşılığında evlendirmiştir.

İmam Şafii *(Rahmetullahi Aleyh)* şöyle der: karşılığında kıymet kabul edilen veya kira karşılığı para yerine kullanılan her mal mihir olarak kabul edilir. Bu konuda fakih ve muhaddislerin görüşleri budur. Onlar mihir olarak az veya çok verilmesinin caiz olduğunu söylemişlerdir.

Maliki ve Hanefilerin delilleri:

Değeri çok az olan bir şeyin mihr olması sahih değildir. Bunun üzerine elbette lazım olan Mihrin alt sınırının tayin edilmesi gerekir.

İmam Ebu Hanife *(Rahmetullahi Aleyh)*'nin mezhebine göre: Hırsızlık yapan bir kimsenin elinin kesilebilmesi için, çaldığı şeyin değeri en az bir altın olması gerekmektedir. İmam Malik *(Rahmetullahi Aleyh)* ise: hırsızın elinin kesilebilmesi için çalınan malın değerinin dörtte bir altın olması gerektiği görüşündedir. Her iki imam da el kesme cezasına kıyasla mihrin alt sınırını tayin etmektedir.

Ebu Hanife *(Rahmetullahi Aleyh)*in hadisten delili: Cabir'den yapılan rivayete göre: Rasulullah *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* şöyle buyurur: *"on dirhemden aşağı mihr olmaz."*[652]

Tercih:

İmam Şafii *(Rahmetullahi Aleyh)* ve İmam Hanbel *(Rahmetullahi Aleyh)* in görüşleri tercih edilir. Zira Rasulullah *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, sahabelerden birini evlendirirken, *"Seni Kur'an'dan ezberlediğin ayetler ile evlendiriyorum"* [653] buyurmuştur.

Diğer bir sahabe için: *"Evlendiğin kadına mihir ver, velev ki demirden bir yüzük olsun"* buyurmuştur. Tabiinin efendisi Said bin Müseyyib *(Radıyallahu Anh)* kızını iki dirhem mihirle evlendirmesi ve buna kimseden itiraz gelmemesi delildir.

Bu konudaki ölçüler ancak şeriatın tayini ile olur. Hacer Askalanî *(Rahmetullahi Aleyh)*in de dediği gibi bu konuda sahih bir hadis varid olmamıştır. En iyisini Allah bilir.

651- Darakutni, Ebu Davud.

652- Darugutni.

653- Buhari ve Müslim.

İkinci Hüküm: Âyetteki misak-ı ğaliz **"sağlam teminat almışlardı"** kelimesinden maksat nedir?

Dahhak ve Katade'ye göre: Bu, Yüce Allah *(Celle Celâlühu)*nun, kullarından, kadınlarla iyi geçinmek üzere aldığı bir sözdür. **"Ya onları iyi bir şekilde nikâhınızda tutun yâda, iyi bir şekilde bırakın"** ayeti, kadınlarla iyi geçinmeği emreder.

Mücahid ve İkrime'ye göre: Bu nikâh aktidir. Buna Efendimizin *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* şu hadisi işaret eder: *"Allah'tan sakının. Çünkü onları Allah'ın emaneti olarak almış ve Allah'ın kelamı ile (nikâh akdi yaparak) kendinize helal kılmışsınızdır."* [654]

Üçüncü Hüküm: Ayetteki kendileriyle evlenilmesi haram olan kadınlar kimlerdir?

Kendileri ile evlenilmesi haram olan kadınlar üç sınıftır:

Nesep yoluyla haram olanlar.

Süt yoluyla haram olanlar,

Dünürlük yoluyla haram olanlar.

Nesep Yoluyla Haram Olan Kadınlar:

Âyeti kerime nesep yoluyla yedi sınıf kimse ile evlenmeyi haram kılmıştır:

Anneler, kızlar, kız kardeşler, halalar, teyzeler, erkek kardeşlerin kızları, kız kardeşlerin kızları. Bu kadınlarla evlenmek her şekilde ebediyen haramdır.

Ayetteki, anneler ifadesi, ne kadar yukarı çıkılsa da tüm nineleri içine alır. Bunun gibi erkek kardeşlerin kızları ve onların kızları, Kız kardeşlerin kızları ve onların kızları; ister anne baba bir kardeş olsun, ister yalnız babadan veya anneden olsun, hüküm değişmez. Halalar ve teyzeler aynı şekilde ister öz olsun, isterse anne-baba tarafından olsun hüküm aynıdır.

Süt Yoluyla Haram Olan Kadınlar: Âyeti kerime nesep yoluyla haram kılınan yedi sınıf kimse süt yoluyla da haramdır.

Rasulullah *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* şöyle buyuruyor: *"Nesep cihetinden haram olanlar, süt cihetinden de haramdır"*[655] buyurmuştur.

654- Müslim.

655- Buhari, Müslim.

Âyette evlenilmesi süt yoluyla haram kılınan kadınlardan yalnız iki kısmı zikredilmiştir. Sütanneler ve sütkız kardeşler. Bunların da asıl ve fürularını göz önüne aldığımızda, neseben haram olan kadınlar gibi bunlar da yedidir. Nitekim yukarıdaki hadis de neseben haram olanların süt yoluyla da haram olacağını beyan etmiştir.

Sahih hadislerde varit olan bir başka hadis bunu teyit etmektedir. Hz. Rasulullah *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, Hamza *(Radıyallahu Anh)*ın kızına: "O benim sütkardeşimin kızıdır" buyurmuştur.

Dünürlük Yoluyla Haram Olan Kadınlar;

Âyette bize, dünürlük yoluyla haram olan dört kısım kadını bildirmektedir:

Babaların hanımları: (وَلاَ تَنكِحُوا مَا نَكَحَ آبَاؤُكُمْ مِنَ النِّسَاءِ) **"Babalarınızın evlendikleri kadınlarla evlenmeyin,"** âyoti bunu bildirmektedir.

Oğulların karıları ile (gelinler): (وَحَلاَئِلُ أَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلاَبِكُمْ) **"öz oğullarınızın eşleri..."** âyeti bildirmektedir.

Karılarınızın anneleri: (وَأُمَّهَاتُ نِسَآئِكُمْ) **"karılarınızın anneleri,..."** âyeti haram olduklarını bildirmektedir.

Kadınların eski kocalarından olan kızları: Bu kızların anneleri ile zifafa girilmişse, kızları ebediyen haram olmaktadır. Bunun delili:

وَرَبَائِبُكُمُ اللاَّتِي فِي حُجُورِكُمْ مِنْ نِسَآئِكُمُ اللاَّتِي دَخَلْتُم بِهِنَّ
فَإِنْ لَمْ تَكُونُوا دَخَلْتُم بِهِنَّ فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْكُمْ

"Kendileriyle gerdeğe girdiğiniz kadınlarınızın yanınızda kalan üvey kızlarınız ki onlarla gerdeğe girmemişseniz size bir engel yoktur..." ayetidir. Bu konudaki asıl kaide şöyledir:

Bir kız birisiyle nikâhlandığı zaman, (gerdek olsun veya olmasın) nikâhlayan erkek için, kızın annesi ebediyen haram olur.

Ancak bir kadın, bir erkek ile nikâh akdi yapıp ta zifafa girilmeden tekrar ayrılsalar bile, kadının kızı o adam için, helaldir. Ayeti kerimede: **"Kendileriyle gerdeğe girdiğiniz kadınlarınızin yanınızda kalan üvey kızlarınız ki onlarla gerdeğe girmemişseniz size bir engel yoktur"** buyurmaktadır.

Âlimler bu ayetten şu usul kaidesini çıkartmışlardır:

"Kızlarla yapılan nikâh akdi, anneleri haram kılar.

Anneler ile zifafa girmek, kızları haram kılar".

Uyarı:

Kişiye haram olan kız (rabibe) erkeğin evinde olsun, olmasın durum değişmez haramdır. Âyetteki **"Yanınızda kalan üvey kızlarınız ki"** tabiri bir kayıt ve şart değildir. Çünkü genel olarak böyledir. Kadının yanında gelen kıza baktığından bu ifadeler genel tabirle kullanılmıştır.

Muvakkat (belli vakte kadar) haram kılınanlar:

Âyet, kendileriyle evlenilmesi geçici olarak haram olan kadınları iki kısma ayırır:

İki kız kardeşi birlikte aynı nikâh altında tutmak haramdır. Zira Allah *(Celle Celâlühu)*: **"İki kız kardeşi bir arada almak suretiyle evlenmek,** (haram edildi)" buyurmuştur. Buhari ve Müslim Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)*dan, Rasulullah *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* - sünnetinde iki kız kardeşi birlikte aynı nikâh altında olmanın yanında - şöyle buyurdu: "*Bir kadının teyzesi veya halası ile birlikte bir erkeğin nikâhı altına girmesi haramdır*"[656] diyerek yeni bir hüküm belirlemiştir.

İki kız kardeşin, bir kızla halasının veya bir kızla teyzesinin birlikte bir erkekle evlenmelerinin haram oluşunun hikmeti şudur: Böyle bir durum onların birbirlerine düşman olmalarına ve aralarındaki akrabalık bağının bozulmasına vesile olmasındandır.

Nitekim Rasulullah *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Efendimiz, İbni Abbas *(Radıyallahu Anh)*dan bir rivayette: "*İki kız kardeşi veya bir kızla halasını veya bir kızla teyzesini birlikte alarak evlenirseniz aranızdaki rahimleri (akrabalık bağlarını ve sevgiyi) koparırsınız.*" Buyurmuştur.

Başkasıyla evli bulunan bir kadınla veya iddetini bekleyen bir kadınla evlenmek de geçici olarak haram kılınmıştır. Zira Allah, **"Bütün kocalı kadınlarla evlenmeniz de size haram edildi. Bu hürmetler, üzerinize Allah'ım farzı olarak** (yazılmıştır)." buyurmuştur. İddet bekleyen kadının hükmü ise evli kadının hükmü gibidir. Bunun hikmetini Bakara suresinde beyan etmiştik.

Dördüncü Hüküm: Bir kimse kayınvalidesi ile zina yaparsa, karısı kendisine haram olur mu?

656- Buhari, Müslim.

Âlimler, bir kimsenin karısının annesi veya kızı ile zina yapması halinde karısının kendisine haram olup olmadığı hususunda ihtilaf etmişlerdir.

İmam Ebu Hanife, İmam Yusuf ve İmam Muhammed *(Rahmetullahi Aleyhim)*'**e göre:** Karısı ona ebediyen haram olur. İmam Sevrî, Katade ve Evzaî de bu görüştedir.

İmam Şafii *(Rahmetullahi Aleyhim)*'**e göre ise:** Böyle bir kimseye karısı haram olmaz. Zira haram bir fiil, helal bir şeyi haram kılmaz. Ebu Leys, Zeheri ve İmam Malik de bu görüştedirler.

Mezhep İmamları arasındaki ihtilafın sebebi, âyetteki nikâh kelimesinin farklı anlaşılmasıdır. Âyetteki nikâhtan maksat cinsi münasebet midir, yoksa nikâh akdi midir?

Nikâhtan maksadın cinsi münasebet olduğunu söyleyenlere göre: şahsın, karısının annesi ile yaptığı zina, karısının haram olmasına vesile olur.

Nikâhtan maksadın yalnızca nikâh akdi olduğunu söyleyenlere göre ise: kişinin, karısının annesiyle yapmış olduğu zina karısının haram olmasına sebep olmaz. Çünkü haram olan bir şeyi yapmak, helali haram kılamaz.

Hanefilere göre: Ayetteki nikâhtan maksat cinsi münasebettir. Nitekim cinsî münasebet, nikâh kelimesinin gerçek manası olup, nikâh akdi manası mecazidir. Mecazi manayı teyit eden harici delili yoksa hakiki manasıyla anlamak daha isabetlidir. Zira Nikâhtan maksat cinsî münasebet ise bu durumda, bir kimse ister nikâhlı iken, isterse nikâhsız iken olsun bir kadınla cinsi münasebette bulunursa, cinsi münasebette bulunduğu kadının kızı kendisine haram olur.

Şafiiler ise: Ayetteki nikâh kelimesinden maksadın yalnızca nikâh akdi olduğu görüşündedirler. Nazari görüş de buna delalet eder. Allah Teâlâ'nın dünürlüğü harama sebep kılması dünürlüğe verdiği ikram ve şerefe bina endir. Nasıl ki bazı kadınlarla evlenmenin haram kılınması nesebe verilen önem ve nesebe tanınan verdiği ikram ve şerefe bina endir. Böyle iken nasıl olurda, verdiği ikram ve şerefi, kötülük olan zina, sınıfına girdirir.

İmam Şafii, Ümm adlı eserinde şöyle der: Babasının, annesi olmayan hanımıyla veya karısının annesiyle zina eden kimse Allah *(Celle Celâlühu)*'a isyan etmiş olur. Zina etmesi, ona karısını haram kılmaz.

Babasının hanımıyla zina etmesi de onu babasına haram kılmaz. Allah *(Celle Celâlühu)*, karının annesini kocaya haram kılarak helal olan evliliğin azizliğini ve muhteremliğini göstermiştir. Bu Allah'ın *(Celle Celâlühu)* nimetinin mubah olduğunun bir göstergesidir. Allah *(Celle Celâlühu)*, bu nimeti ile önceden haram olan şeyi, sonradan helal kılmaktadır. Bu nimetlere bazı hak ve hukuklar bina etmiştir. Zira haram helalin zıttı dır.

Tercih:

Delilleri daha kuvvetli olduğu için, bize göre, Şafilerin görüşü tercih edilir. İkrime *(Radıyallahu Anh)*, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*dan şu rivayeti yapmıştır: Bir kimse evlilik hayatı yaşadığı karısının annesiyle zina yaparsa bunun hükmü nedir? Diye sorulunca İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*, O kimse iki büyük günah işlemiştir.[657] Fakat o kimsenin karısının annesi ile zina yapmasından dolayı karısı ona haram olmaz dedi.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*dan şu rivayet yapmıştır: "Haram helali haram kılmaz".[658]

Beşinci Hüküm: Mut'a nikahı nedir, fakinlerin bu husustaki görüşleri nelerdir?

Mut'a nikahının tanımı: Hür bir kadını, belli bir para karşılığı, belirli bir zamana kadar şehvani arzularını tatmin için kiralamaktır.

Zira cahiliyet döneminde Araplar, bir kadınla bir veya iki aylığına, bir veya iki günlüğüne evlenir, ihtiyaçları görüldükten sonra da onu terkederlerdi. İslâm Dini bu geçici evliliği haram kılmıştır. Evlilik hayat boyunca bir arada yaşamak kastı ile yapılırsa o evliliğe izin vermiştir. Ancak belli bir zamana kadar her türlü nikah yapmak batıldır. Çünkü burada evliliğin içerdiği hedefler gözetilmemektedir.

Bütün alim ve fakihler mut'a nikahının haram olduğuna dair kat'i icma etmişlerdir. Yalnız şii ve rafızilere göre mut'a nikahı mubahtır. Onların bu görüşleri reddedilir. Çünkü bu iddia Kur'an ve Sünnetin nasları ile zıtlaşışıyor. Kur'an ve sünnet ile çelişen görüş ve iddialar ise merdut olup, dört ehli sünnet mezhebinin müctehidleri ve bütün İslam alimlerinin icma-ı ile haramdır. Her ne kadar İslâmın ilk dönemlerinde caiz görülmüş ise de daha sonra bu hüküm neshedilerek ebediyyen haram kılınmıştır.

657- Birisi, mücerret olarak zina yapması, ikincisi de, karısının annesi ile zina yapmasıdır.

658- Cessas Ahkam, İmam Cessas bu konuda hanefileri destekleyen çok müthiş deliller getirmiştir. Bakınız.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*dan mut'a nikahının mubah olduğu yolunda yanlış nakiller yapılmışsa da daha sonra söz ve görüşünden döndüğü tesbit edilmiştir.

İmam Tirmizî *(Rahmetullahi Aleyh)*, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*dan şöyle rivayet etmektedir: "Mut'a nikahı İslâmın başlangıcında vardı. Bir erkek tanıdığı bulunmayan bir beldeye varınca orada bir kadınla evlenirdi. Kadın onun eşyasını korur, temizlik ve yemek işlerini düzenlerdi. Ne zaman ki, **"Şu var ki, zevcelerine, yahut sağ ellerinin malik olduklarına** (kendi cariyelerine) **karşı** (olan durumları) **müstesnadır..."** âyeti nazil olunca Mut'a nikahı haram kılındı."[659]

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*nın, mut'a nikahının mubah olduğu görüşünden döndüğü sahih rivayetlerle tesbit edilmiştir.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*nın; Yolculuk ve benzeri zaruret hallerinde geçici olarak cevaz verdiği nakledilir. İbni Cübeyr *(Radıyallahu Anh)* ona: Senin mut'ayı helal kılan fetvanla herkes şehirlerde dolaşıyor. Şairler de şiirleriyle onu her tarafa yayıyorlar dedi.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*, şairler şiirleriyle ne anlatıyor diye sorunca, ben de: şöyle diyorlar dedim:

Bir Şeyhe sordum: Bana İbni Abbas'ın fetvasını verebilirmisin?

Kadınlarla birlikte olmam için bana ruhsat var mıdır?

Bunun üzerine İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*: Sübhanallah, ben böyle bir fetva vermedim. Nasıl olur da ben ona helal diyebilirim. Çünkü o domuz eti kan ve murdar ölmüş hayvan eti gibi haramdır, cevabını verdi.

Hazimi şöyle der: Efendimiz *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, bu işi keyfi olarak mubah kılmadı, şiddetle zaruri haller varken bunu helal kılmıştı. Sonunda İslâm bunu ebediyyen haram kıldı.

Mut'anın haram olduğuna dair, akli ve şer'i deliller:

Ehli sünnet alimleri mut'a nikahının haram olduğunu birçok delillerle isbat ederler.

Bir erkek için cinsi ilişkilerde bulunmak yalnız karısı ve cariyesi ile mubahtır. Zira Allah *(Celle Celâlühu)* ayette:

659- Tirmizi, Abdullab b Abbas'dan; şahitleriyle hadis, Hasendir. Camiul Usul.

أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ وَالَّذِينَ هُمْ
لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ إِلاَّ عَلَى

"Onlar, eşleri ve cariyeleri dışında, mahrem yerlerini herkesten korurlar. Doğrusu bunlar yerilemezler. Bu sınırları aşmak isteyenler, işte bunlar aşırı gidenlerdir." âyetiyle bize helal olanı bildirmistir. Mut'a nikahı ile evlenilen kadın ise kişinin ne karısı, ne de cariyesidir. Eğer karısı olmuş olsa, birisi öldüğü zaman diğerinin varisçisi olması, kadının doğuracağı çocuğun nesebinin tesbit edilmesi ve erkek tarafından terk edildiğinde de iddetini beklemesi farz olurdu. Halbuki bunlar mut'a nikahında olmayan şeylerdir, öyleyse bu nikah batıldır.

Mut'anın haram olduğunu açıkça gösteren birçok hadis vardır. Bunlardan birisi İmam Malik *(Rahmetullahi Aleyh)*in Zeherîr *(Rahmetullahi Aleyh)*den, onun da Hz. Ali *(Radıyallahu Anh)*den rivayet ettiği şu hadistir: "Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, Hayber günü, kadınların mut'a suretiyle nikahlanmasını ve evcil merkeplerin (eşeklerin) etinin yenilmesini haram kılmıştır."[660]

İbni Mace'den gelen rivayette "Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* muît'a nikahını haram kılarak bütün müslümanlara hitaben: *"Ey mü'minler, hepiniz biliyorsunuz ki, ben mut'a nikahına müsade etmiştim. Haberiniz olsun, Yüce Allah onu kıyamet gününe kadar kesin olarak sizlere haram kılmıştır.*"[661]

Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)*, hilafeti sırasındaki bir hutbesinde, bütün sahabilerin huzurunda mut'a nikahının haramlığını bir kez daha ilan etmiş, buna karşılık bütün Sahabiler sükut ederek icma etmişlerdir. Onların sükutu da icmadır. Şayet Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)*, bu konuda hata etmiş olsaydı, sahabilerin sükut etmesi düşünülebilir miydi?

Mut'a nikahı, çocuk yapmak ve yetiştirmek, nesillerin muhafazası için yapılan bir nikah değildir. Yalnızca nefsi arzuyu tatmin için yapılır. Evliliğin gayesi ise: çocuk yapmak ve yetiştirmek, nesillerin muhafazası için yapılır. Bu durumda muta nikahı zinaya gibidir. Halbuki Allah'ın *(Celle Celâlühu)*, **"Namuskar ve zinaya sapmamış"** tabirinden de anlaşıldığı gibi geçici değil, devamlı bir evlilik kastedilmiştir. Mut'a nikahının gayesi ise geçici olarak nefsin tatmin edilerek, meninin dışarı çıkarılmasıdır.

660- Buhari, Müslim, Malik.

661- Müslim, Ebu Davud, Nesai.

Bu kayıtlarla Allah'ın *(Celle Celâlühu)* Mut'a nikahını haram kıldığını apaçık ifade edilmiştir.[662]

Hattabi *(Rahmetullahi Aleyh)* de söyle der: Mut'a nikahı icma ile haramdır. Yalnız bazı şiiler mubah demektedirler. Şiilerin bu görüşü kabul edilirse, onların fıkıh usullerine göre Hz. Ali'ye *(Radıyallahu Anh)* muhalefet edilmiş olur. Bu da onlar açısında yanlıştır. Hz. Ali *(Radıyallahu Anh)*'den yapılan sahih nakillere göre mut'a nikahı neshedilmiştir.

İmam Beyhakî *(Rahmetullahi Aleyh)*, Cafer bin Muhammed *(Rahmetullahi Aleyh)*'den şöyle bir rivayet nakleder: Ona mut'a nikahı soruldu. O: Mut'a nikahı zinadır, cevabını verdi. Bu nakil de gösteriyor ki şiflerin batıl iddiaları asılsızdır.

Allame Şevkani de şöyle der:

Her ne olursa olsun Rasûlüllâh'tan *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* bize gelenlerle amel etmemiz lazımdır. Ondan, mut'a nikahının ebediyyen haram olduğu sahih hadislerle bize ulaşmıştır. Sahabilerden bir kaç tanesinin diğer sahabilerin icmasına rağmen mut'anın helal olduğuna dair görüşleri onun haram oluşuna etki yapmaz. Bu zayıf görüşlerle amel ettiğimiz takdirde şer'an mazur sayılamayız. Bunu nasıl yaparız ki sahabilerin cumhuru onu haram bilmiş, haram kabul etmişler ve bize rivayetlerle ulaştırmışlardır.

Abdullah bin Ömer *(Radıyallahu Anhuma)*, "Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* bize mut'a nikahıyla evlenmeye üç defa müsade ettiği halde tekrardan ebediyyen haram olduğunu bildirmiştir. Allah'a yemin ederim ki, evli bir kimse, bir kadınla mut'a nikahı yapsa onu taşlayarak recmederim" demiştir.

662- Konuyla ilgili olarak Cessas, tefsirinde şöyle demektedir: Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem), mut'a nikahını haram kılmayıp serbest bıraksaydı, bu hususta yaygın ve mütevatir hadisler nakledilir, sahabiler, başlangıçta mubah olduğunu bildikleri gibi mubah olarak devam ettiğini de bilirler ve haramlığı konusunda icmalar da mümkün olmazdı. Zira Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)den onun haram olduğunu duymasalardı icmaları Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)ea muhalefet olurdu. Oysa sahabiler Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)in emrine hiçbir zaman muhalef etmemişlerdir. Çünkü Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)e muhalefet etmek Onları küfre düşürür, dinden çıkarırdı. Sahabilerin böyle bir duruma düşmeleri düşünülemez. Çünkü Allah (Celle Celâlühu), onlar için: "Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten vazgeçirmeye çalışırsınız...." buyurmuştur. Allah (Celle Celâlühu) tarafından böyle vasıflandırılarak övülen sahabiler nasıl olur da Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)e muhalefet edebilirler?

İbni Cevzî şöyle der: Bazı müfessirlere göre: bu âyettden maksat mut'a nikahıdır ve mut'a nikahı daha sonra Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* tarafından haram kılınmıştır. Bu müfessirlerin görüşü yersizdir. Zira âyetin başı, sözkonusu nikahın mut'a değil, daimi bir nikah olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla âyet mut'a nikahının caiz olduğunu göstermemektedir. Mut'a nikahı bizzat Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* tarafından mübuh kılınmış, sonra da kesinlikle haram kılınmıştır.

Ayetteki faydalanmaktan maksat nikah yoluyla faydalanmaktır.

أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ

"Onlardan faydalandığınıza mukabil, kararlaştırılmış olan mehirlerini verin" buyurarak sahih nikahı ifade eder.[663]

AYETLERDEN ÇIKARTILAN DERSLER

Kadınlara zulmetmenin haram oluşu, onlara iyilik etmek ve iyilikle geçinmenin vacip oluşu.

Kadınlardan hoşlanılmasa bile sabredilmesi, onları zora sokarak mallarından vaz geçmeleri için eziyet edilmemesi.

Kendilerine verilmiş olan mehirden, boşandıkları takdirde zorla birşeyler alınmaması.

Cahiliye adetlerinden, ölen babanın karılarıyla evlenme adetinin ibtal edilmesi.

Neseb, süt ve dünürlük yoluyla haram olan kadınların ayetlerle bildirilmesi.

KONUNUN SONU

AYETLERİN İHTİVA ETTİĞİ HİKMETLER

Allah *(Celle Celâlühu)*, mahrem kadınlarla evlenmeyi, ister neseb yoluyla, ister sütle, isterse dünürlük yoluyla olsun durum değişmez kesinlikle haram kılmıştır. Bu haramlık ebedidir. Hiçbir şekilde mubah olamaz. Mahrem kadınlarla evlenmenin haram kılınmasında bizler için birçok hikmetler vardır. Bu hikmetlerden bazısını beyan etmeye çalışacağız.

Nesep Yoluyla Haramlığın Hikmeti:

663- Zadu'l Mesie; İbni Cevzi.

Allah *(Celle Celâlühu)* insanlar arasına çeşitli bağlar ve irtibatlar koymuştur. Bunlar vasıtasıyla birbirlerini sever, iyilik yapar ve birbirlerini korurlar. Şüphesiz bunların en kuvvetlisi de akrabalık bağıdır. Bir ailenin meydana gelmesi için fertlerin birbirlerine karışması gereklidir. Eğer yakın akrabalar arasında evlilik muhah olsaydı ailenin her ferdi birbirine kıskanç bir gözle bakardi. Çünkü insanlar yaratılışları bakımından çok kıskançtırlar. Bundan dolayı insan karısını öz oğlundan, kız kardeşini diğer kardeşlerinden kıskanmak durumunda kalırdı, aile fertlerinin birbirlerine düşmelerine, aralarında düşmanlığın olmasına sebeb olurdu. Böyle bir ailenin dağılmaması, birbirlerini ördürmemesi, sönüp yok olmaması mümkün değildir.

Bir çocuk annenin kanını emerek cenin haline gelir, annesinin sütünü emerek beslenir. Bu bakımdan çocuk her geçen gün anne şefkati ile büyüyüp dünyada annesinden daha çok kimseyi sevmez. Eğer mahremler arasında evlenmek haram edilmeseydi, anne, haba ve çocuklar arasında, annelik, babalık ve evlatlık sevgi ve ilişkisi ile beraber bir de cinsi arzularını tatmin istek ve düşüncesi de meydana çıkardı. Bu düşünce annelik, babalık ve evlatlık sevgisini yok eder. onların yerine yalnız bir cinsi sevginin geçmesine sebeb olurdu. İnsan fıtratına bundan daha büyük bir zarar ve çelişki insanlık için bundan daha büyük bir cinayet düşünülemez.

Yüce Allah *(Celle Celâlühu)* âyette ilk olarak anneler ile evlenmenin haram olduğunu zikretmiştir. Daha sonra da sırasıyla kızları, kız kardeşleri, halaları, teyzeleri beyan etmiştir. Allah *(Celle Celâlühu)* insanları öyle temiz bir fıtratla yaratmıştır ki, onların akıllarına mahremleri ile cinsi münasebette bulunma düşüncesinden beridirler. Şayet nadirende olsa fıtratı bozuk insanlar çıkmasaydı, annelerin erkek evlatlarına, kızların da babalarına haram edilmesine hayret edilirdi. Zira salim akıl sahibi insanlar, bunun haram olduğunu fıtraten bilirlerdi.

Âyeti kerimede belirtilen akrabalarla evliliğin haram kılınmasının büyük hikmetlerinden biri de yakın akrabalar arasındaki evlilikten dolayı neslin zayıflaması ihtimalinin bulunmasıdır. Bu zayıflayışın devam etmesi insan neslinin yokluğa mahkum edilmesine sebeptir.

İmam Gazali, İhya adlı eserinde şöyle der:

Evlenilecek kadın çok yakın akrabalardan olmaması gerekir. Çünkü yakın akraba evlilikleri çocuğu zayıf düşürür. Bunun sebebi ise; İnsanın

beşeri duygularının ve şehvani arzularının en kuvvetlilerinden biri de cinsler arasındaki sevgi ve hissiyattır. Nitekim bu sevgi ve hissiyat yakın akrabalar arasında değil, birbirine uzak insanlar arasında daha şiddetle ortaya çıkarak tesirini gösterir.

Sevgi ve hissiyat duygularındaki zayıflık da çocukların zayıflığına sebeb olur. Bu tesbiti aynı şekilde bugünkü modern tıb tasdik etmektedir.[664]

Dünürlük Yoluyla Haramlığın Hikmeti

Yüce Allah'ın, dünürlük sebebiyle evlilik bağı, biz insanlara bir ihsanıdır. Nitekim bu bağ ve irtibat birbirinden uzak aileleri ve birbirini hiç sevmeyen aileleri birbirine yaklaştırır, sevgi ve ülfet bağlarıyla bağlar. Ayette: "**İnsanı sudan yaratarak, ona soy sop veren O'dur. Rabbin herşeye kadirdir**" buyurmuştur. Kişi bir aileden evlendiği vakit o ailenin bir ferdi gibi olur. Öyle ki, eşinin annesi de saygı, sevgi ve ihtiram bakımından kendi annesi gibi olur. Evlenilen kadının yanında getirdiği eski kocasından olma kızı, erkeğin kendi sulbünden olan kızı gibidir. Kişinin oğlunun hanımı da kendi kızı gibi mahremidir.

En çirkin durum ise anne ile kızın birbirinin kuması olması, kişinin babasının karısına (annesi olmayan) göz dikmesi veya babası öldükten sonra onunla evlenmesidir.

Süt Yoluyla Haramlığın Hikmeti:

Süt Yoluyla Haramlığın hikmeti açıktır. Öyle ki, bir kadının sütünü emen bir çocuk, onun bir parçası haline gelir. Çünkü o çocuk, kadının sütünden beslenerek yetişmiştir. Bunun için çocuğu emziren kadın onu doğuran kadın hükmündedir. Kadının çocukları, sütünü emen çocuğun kardeşleri olmuştur. Çünkü hepsinin aslında aynı annenin sütünden meydana gelmişlerdir. Allah *(Celle Celâlühu)* en iyi bilendir.

664- İmam Gazali; İhya.

27. DERS

KARI KOCA ARASINDAKİ GEÇİMSİZLİĞİ GİDERMENİN YOLLARI

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَلرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَآءِ بِمَا فَضَّلَ اللّٰهُ بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ وَبِمَآ اَنْفَقُوا مِنْ اَمْوَالِهِمْۜ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللّٰهُۜ وَالّٰتِى تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِى الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّۚ فَاِنْ اَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًاۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا ﴿٣٤﴾ وَاِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَمًا مِنْ اَهْلِهِ وَحَكَمًا مِنْ اَهْلِهَاۚ اِنْ يُرِيدَآ اِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللّٰهُ بَيْنَهُمَاۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا ﴿٣٥﴾ وَاعْبُدُوا اللّٰهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهٖ شَيْـًٔا وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا وَبِذِى الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِى الْقُرْبٰى وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنْبِ وَابْنِ السَّبِيلِۙ وَمَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْۜ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًاۙ ﴿٣٦﴾

MANASI

34 - Allah'ın kimini kimine üstün kılmasından ötürü ve erkeklerin, mallarından sarfetmelerinden dolayı erkekler kadınlar üzerine hakimdirler. İyi kadınlar, gönülden boyun eğenler ve Allah'ın korunmasını emrettiğini, kocasının bulunmadığı zaman da koruyanlardır. Serkeşlik etmelerinden endişelendiğiniz kadınlara öğüt verin, yataklarında onları yalnız bırakın, nihayet dövün. Size itaat ediyorlarsa aleyhlerine yol aramayın. Doğrusu Allah yücedir, büyüktür.

35 - Karı kocanın arasının açılmasından endişelenirseniz, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin; bunlar düzeltmek isterlerse, Allah onların aralarını buldurur. Doğrusu Allah her şeyi Bilen ve haberdar olandır.

36 - Allah'a kulluk edin, O'na bir şeyi ortak koşmayın.Ana babaya, yakınlara, yetimlere, düşkünlere, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşa, yolcuya ve elinizin altında bulunan kimselere iyilik edin. Allah, kendini beğenip öğünenleri elbette sevmez. (Nisa Suresi)

AYETLERİN KELİME MANASI

(قَوَّامُونَ): **"Hakimdirler"**

"Kavvam": Kıyam kelimesinin mübalağa sıgasıdır. Bir şeyi korumak ve riayet etmek manasındadır. Âyetteki anlamı ise şudur: Kişinin hanımı üzerinedeki hakimdirler, İstâm'ın emirlerini yerine getirmeyi, yasaklarından kaçınmayı emretmesi ve onu bütün kötülüklerden koruması, valinin kendi halkı üzerine riayeti ve onları koruyup gözetmede ki amirliği gibidir.[665]

(قَانِتَاتٌ): **"İtaat eden kadınlar"**

"Kânitâtün": Kelimesi kunut kökünden türemiştir. İbadete devam etme manasındadır. İşte o manadandır namazda kunut okumak yani dua demektir. Buradaki maksat: Kadınların Allah'a *(Celle Celâlühu)* ve kocalarına itaata devam etmesidir.

(نُشُوزَهُنَّ): **"Onların isyan etmeleri"**

O kadınların kocalarına itaat etmekten başkaldırmak ve onlara isyan etmesi manasındadır. "Nüşuz" Kelimesinin aslı: Yüksek mekandır. "Tellün neşizün"; Yüksek yer demektir.

Lisanül Arab kitabında şöyle der: "Nuşüz" Karı koca arasında olur ki; Onlar arasında birisinin diğer arkadaşını sevmemesidir. Bu kelime yerden yükselen yere kullanılmıştır. Mesele: "Neşezer Raculü" adam oturduğu yerden ayağa kalktı demektir. Allah Teala ayeti kerimede şöyle geltirmektedir: **"Onlara kalkın dağılın denildiği zaman kalkar dağılırlar"** buyurmaktadır.[666]

665- Tefsir Keşşaf. Kurtubi. Alusi.

666- Lisanül Arab, İbn Manzur. Sihhah, Cevheri.

(فَعِظُوهُنَّ): "Öğüt veriniz"

Allah'ın kadınlara lazım kıldığı kocasına itaati onlara hatırlatmak ve kocalarıyla iyi geçinmeleri üzerine onlara öğüt veriniz.

(الْمَضَاجِعِ): "Yataklar"

"Medaci": Kelimesinden maksat yataktan ve yatmaktan uzaklaşmak demektir.

İbni Abbas şöyle dedi: "El hecru" yatakta yatması ve sırtını yatakla beraber yapması olup ancak onunla birleşmemsi demektir.[667] Denildi ki: O kadının yatagının erkeğin yatagından ayrılması manasındadır.

(شِقَاقَ): "Ayrılık"

"Şıkak" ayrılık ve düşmanlık anlamındadır. "Şak" kelimesinden alınmıştır ki yan manasına gelmektedir. Çünkü birbirlerine muhalefet eden iki kişi aralarında ki muhalefet sebebiyle biri diğerinin diğer yanındadır.

(حَكَمًا): "Hakem"

"Hakem": İki davalı arasınında davalarında hüküm verme ve aralarını halletmeye yetkili kişidir.

(الْجَارِ الْجُنُبِ): "Uzak komşu"

"Câr": Uzak komşu veyahut komşusuyla aralarında akrabalık bağı olmayan kimsedir. Bu kelime aslında cenabet kelimesinden türemiştir ki o da uzaklık manasındadır.

(الصَّاحِبِ بِالْجَنبِ): "Yakın arkadaş"

Seferde yol arkadaşı, ilimde ders arkadaşı veya ortagı demektir. Denilmiştir ki: Karı koca eşler manasıdadır.

(مُخْتَالاً فَخُوراً): "Kibirli, Övünen"

İbni Abbas şöyle dedi: Bu kelime böbürlenerek yürüyen manasındadır. Fehûren ve Müftehir: Halka karşı kendisiyle iftihar eden kibirlenen demektir.

AYETLERİN TOPLU MANASI

Şanı yüce olan Allah *(Celle Celâlühu)* (bu ayetlerin) manasında şöyle buyuruyor: Erkekleri kadınların üzerine Allah *(Celle Celâlühu)*nun vermiş olduğu akıl ve tedbir gibi bazı vasıflarla üstün kılarak reislik ve hakimlik göreviyle mükellef kılmıştır. Tıpkı bir devlet adamının halkı düşmandan

667- Tefsir Kurtubi.

koruması, zayıfların hakkını çiğnetmemesi, yönetmesi gibi. Sonra Allah *(Celle Celâlühu)*, erkeklerin riyasetindeki kadınları iki sınıfa ayırarak hallerini beyan etmektedir. Kadınlardan bir kısmı saliha ve Allah *(Celle Celâlühu)*nun emrine itaatkardır. İkinci kısmı ise asi ve inatkardırlar. Salih kadınlar kocalarına itaat ederler, Allah *(Celle Celâlühu)*nun emirlerine harfiyyen uyarlar. İffet ve namuslarını hakkıyla korurlar. Kocalarının evden uzak olduğu zamanlarda onların mallarını israf etmezler, iktisatlı kullanırlar. Her hususta emin ve güvenilir kadınlardır.

İkinci kısım: Asi ve inatkar kadınlar ise kocalarına karşı azgın olanlar, hiçbir hususta itaat etmeyen ve zaman-zaman kocalarına üstünlük yapıp, kibirle bakan kadınlardır. Allah *(Celle Celâlühu)* bu gibi kadınlarla geçinmenin, onları edeplendirmenin yollarını şöyle göstermektedir: Böylesi kadınlar önce nasihatla terbiye edilmeye çalışılmalıdır. Nasihatla terbiye olmazlarsa yatağını ayırarak, onlarla konuşmayarak ve yaklaşmayarak terbiye etmek lazımdır. Bu yolla da ıslah olmadıkları takdirde yüzlerine vurmamak şartıyla acıtacak şekilde dövmelidir. Şayet ıslah olurlarsa başkaca eziyet ve cefa yapılmamalıdır. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)* herkesten daha büyük ve daha yücedir. Kadınların velisidir. Onlara zulüm yapanlardan hakkıyla intikamını alandır.

Sonra Allah'u Teala diğer bir yönden durumu beyab ederek, karı-koca arasındaki geçimsizlikleri gidermek, aralarını düzeltmek için biri kadının, diğeri de erkeğin ailesinden olmak üzere adil hakemlik yapabilecek iki kişinin vazifelendirilmesini emretmektedr. Hakemler, karı-koca arasındaki maslahat neyi icabetttriyorsa onu yapmalıdırlar. Eğer maslahatı her ikisi arasında uyumun sağlanmasında görüyorlarsa birbirleriyle anlaştırırlar. Onlar için maslahatı ayrılmalarında görüyorlarsa, anlaşmaları imkansız hale gelmişse bir an önce birbirlerinden ayırmalıdırlar. Hakemler salih bir niyet ve sağlam bir kalble çalışırlarsa Allah *(Celle Celâlühu)* karı koca arasındaki uyum ve anlaşmayı halkeder. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)* neyi emretmiş ve meşru kılmışsa hikmete ve maslahata göre yapmıştır. O herşeyi hikmetiyle yaratan ve yaratmadan önce herşeyden haberdar olandır.

Sonra Allah Teala bu ayetleri şöyle bitirdi: Kendine ibadet etmeyi şirkten kaçınmayı, anne ve babaya, yakın akrabalara, yetimlere, fakirlere, yakın ve uzak komşulara iyilik yapmayı emretmektedir.[668]

668- Bu toplu manayı Keşşaf tefsirinden aldık. İbni Kesir. Tefsirul Meragi.

AYETLERİN NÜZUL SEBEBİ

Âyet, ensarilerden Saad ibni Reb'i *(Radıyallahu Anh)* ile hanımı Zeydin kızı Habibe *(Radıyallahu Anha)* hakkında nazil olmuştur.

Saad *(Radıyallahu Anh)*, sahabilerin ileri gelen seçkinlerindedi. Her ikisi de ensardandı. Karısı Habibe *(Radıyallahu Anh)* ona serkeşlik yapardı. Bir gün Saad *(Radıyallahu Anh)* karısına bir tokat vurdu. Bunu duyan Habibe *(Radıyallahu Anh)*nın babası Zeyd, kızını alarak Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*e geldi. Ben kızımı onunla evlendirdim. O ise kızımı tokatlıyor dedi. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* de: "*Kızın da kocasına kısas olarak bir tokat vursun*" buyurdu. Habibe *(Radıyallahu Anh)* babasıyla birlikte kısas yapmak için giderken, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* onları, geri çevirdi ve "dönünüz"dedi. Çünkü Cebrail *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* **"Erkekler kadınlar üzerine hakimdirler..."** âyetini getirdi buyurdu. Sözlerine devamla. "*Biz bir iş* (kısas) *yapmak istedik. Allah (Celle Celâlühu) da âyetiyle hükmünü bize bildirdi. Şüphesiz Allah (Celle Celâlühu)nun irade ettiği daha hayırlıdır*". Artık siz kısas yapmayınız buyurdu. [669]

TEFSİRİNDEKİ İNCELİK ve LATİFELER

Birinci latife: Allah *(Celle Celâlühu)* erkeklerin kadınlar üzerindeki hakimiyetini iki hikmetle beyan etmiştir.

Birisi, Allah *(Celle Celâlühu)* **tarafından bağışlanmış** (vehbi), **diğeri kendileri tarafından kazanılmış** (kesbi)**dir.** Allah *(Celle Celâlühu)* bu hususu beyan ederken de mubalaga sıgasıyla ifade eden **"Kavvâmüne alen Nisai" "Kadınlar üzerinde komutandırlar"** tabirini kullanmıştır. Bu kelimenin asıl manası, çokca hakimdirler. Bu kelimenin kullanılması, erkeklere verilen riyaset ve hakimiyetin tam olduğuna işaret etmektedir. Çünkü erkekler, tıpkı devlet adamları gibi hanımlarına İslâm'ı çerçevede emretme, yasaklama, idare etme, terbiye etme, geçimlerini saglama, namus ve iffetlerini koruma hakkına sahiptirler. İşte konumuzla alakalı âyetin bir isim cümlesiyle gelmesindeki hikmet budur.

İkinci latife: Keşşaf sahibi şöyle demektedir: Erkeklerin kadınlar üzerinde faziletini şu yölerden zikretmişleredir. Akıl, ihtiyatlı olmak, kesin kararlılık, kuvvet vardır. Onlardan peygamberler gelmesi, büyük

669- Mukatil rivayet etti. Mecmaul Beyan. Tefsirul Menar.

imamlık (devlet reisliği) küçük imamalık (namaz kıldırma imamlığı), cihada çıkma, ezan okuma hutbe okuma, hadlerde şahitlik yapma, kısas uyğulama, mirasta fazla almak, nikahta velilik, neseplerin erkeklere ait olması ve daha bunlardan başka bir çok şeylerde olmaları sebebiyledir.[670]

Üçüncü latife: Kur'an'ın nazmı "**Allah'ın kimini kimine üstün kılmasından ötürü**" şeklinde gelmiştir.

Şayet "O sebeble ki erkekleri kadınlardan üstün kılmıştır" gibi bir ifade yerine "onlardan (erkekleri) (kadınlardan) üstün kılmıştır" ifadesi kullanılmış olsaydı daha kısa ve daha öz olurdu. Ancak ayetin daha değişik bir ifadeyle gelmesinde büyük bir hikmet vardır. Kadın erkeğe, erkek de kadına göre bir ceset gibidir. Erkek, bu vucudun başı ise kadın da bedeni gibidir. Bir uzvun diğer bir uzva karşı böbürlenmesi uygun değildir. Zira hayatta her uzvun kendine göre bir vazifesi vardır. Kulak hiçbir zaman gözün vazifesini yapamadığı gibi, göz de kulağın vazifesini yapamaz. Kalbin mideden üstün olması, başın ellerden şerefli olması da bir insan için ayıp değildir. Çünkü hayatın nizamı içinde her uzuv kendi vazifesini yapar ve beden böylece bir bütünlük arzeder. Öyleyse bir vücudun uzuvlarına benzeyen cemiyet fertlerinin bazılarının diğerlerinde üstün olması hiçbir zaman bir ayıp, bir kusur değlldir. Ancak bu genel bir bakıştır. Eğer fert olarak düşünülürse bazı kadınların din ve ilim yönüyle kocalarından daha üstün olması mümkündür. Ama bu genelde böyle düşünülemez. Şairin dediği gibi:

"Şayet kadınlar bizim söylediğimiz gibi olsaydı,

Kadınlar erkeklerin üzerinine daha faziletli olurlardı."

Bu zikrettiğimiz ikişeyden anlaşılıyor ki âyet hem veciz hem de mucizelidir.

Dördüncü latife: Allah'u Teala ayeti kerime de "İlla Salahun" şeklinde veya onun karşılığı olan "tefrik" kelmesiyle zikretmedi. Âyetin bu ifadesinde çok derin bir incelik vardır. Ki bu, karı kocanın durumunu araştıracak hakemlerin güçleri yettiğince onları uzlaştırmaya çalışmalarına işaret etmesidir. Zira ayırmak, aileyi yıkmaktır. Eğer o ailenin çocukları da varsa bunların nasıl gerçekten yıkılacağı herkesçe bilinen birşeydir. Onları uzlaştırmak ise anlaşmalarına, birbirlerini sevmelerine vesile olur. Zaten İslâm'ın hedefi de kalbleri sevgi ve muvafakat üzere toplamaktır.

670- Tefsirul Keşşaf, Zemahşeri.

Beşinci latife: Zemahşerî karı-koca arasasnıı bulmaya giden hakemlerin onların ailesinden olması niçin istenmiştir? Zira akrabaları onların iç hallerini daha iyi bilirler ve onların aralarının düzelmesini de başkalarından daha çok isterler. Karı ve koca, yakınları oldukları için hakemlere içlerindeki sevgi veya nefreti, birleşme veya ayrılma konusundaki düşüncelerini daha iyi açıklayabilirler. Hatta yabancılara açıklanmayacak birçok şeyi yakınları olan hakemlere çekinmeden, rahatlıkla açıklayabilirler.[671]

Altıncı latife: Şa'bi: Kadı Şüreyh Arapların Beni Temim kabilesinden Zeynep isimli bir kadınla nikah akti yaparak evlendi. Nikahtan hemen sonra pişman olarak nerdeyse ona boşama haberini gönderecekti. Bir miktar düşündükten sonra, acele etmeyeyim. Kadın geldikten sonra düşünürüm der. Kadın geldikten kısa bir zaman sonra, durumu sezinleyen kadın kocasına, ben öyle bir eve geldim ki ne zaman ayrılıp gideceğimi bilemiyorum. Senin hoşlanmadığını şeyler nelerdir? Kayınpeder ziyaretinden hoşlanır mısınız? dedi. Şüreyh ben yaşlı bir ihtiyarım. Fakat arkadaşlığı da severim. Şu var ki, kayınpederi de usandırmak istemem cevabını verdi. Bir zaman sonra Şüreyh karıma geçimimiz ve diğer şeyler hakkında ne söylediysem dediklerimi aynen yaptı, yerine getirdi diye düşündü kendi kendine Şüreyh, sonrasını şöyle anlatır:

Böylece beraberliğimiz bir sene kadar sürdü. Bir seneden sonra bir gün eve geldiğimde yatak odamızda bir insan gördüm. Kendi kendime "inna lillah" dedim. Karım Zeynep bana, O benim annem Ümmü Ümmiye'di dedi. Ben kayınvalideye selam verdim. O bana, kızımın herhangi birşeyinden baş ağrıtıcı şeyinden ediyorsanız onu terbiye edebilirsiniz dedi. Karım Zeynep'le uzun süre arkadaşlık ettim. Fakat o benden önce öldü. Ben arzu ederdim ki, kalan ömrümün yarısını ona vereyim veya ikimiz bir günde ölelim. Kadı Şüreyh sözlerine şu şiirle devam eder:

"Çok erkek biliyorum ki karılarını döverler

Ben Zeynep'e vurdumsa elim kurusun" demektedir.[672]

671- Tefsiril Keşşaf.

672- Ahkamul kur'an, İbni Arabi.

FIKHİ HÜKÜMLER

Birinci Hüküm: Kocasına itaat etmeyen bir kadını irşad etmenin merhaleleri nelerdir?

Âyet, kocasına itaat etmeyen bir kadının ıslahı için en uygun bir yol göstererek aşağıdaki merhalelerin takibini elzem görmüştür.

Birinci: Hikmetli söz ve nasihatlerle öğüt vermek. Zira Allah *(Celle Celâlühu)*, **"Onlara (evvela) öğüt verin"** buyurmuştur.

İkinci: Yatağını terketmek, onunla tatlı konuşmamak, hatta hiç konuşmamak. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)*, **"(vazgeçmezlere) kendilerini yataklarında yalnız bırakın"** buyurmuştur.

Üçüncü: İz bırakmayacak şekilde misvak ile veya buna benzer şeylerle edeplendirmek için hafifçe dövmek. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)*: **"(Yine kar etmezse) onları dövün"** buyurmaktadır.

Dördüncü: Yukarıda geçen şeylerden sonra uygun olan, aralarının açılmasındcn endişeye düşerseniz o vakit **"(kendilerine erkeğin) ailesinden bir hakem, (kadının) ailesinden bir hakem gönderin..."** emrine uyarak hakem göndererek aralarını ıslah etmeye çalışmaktır.

Dövmenin miktarını Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, *"Eğer kadınlar serkeşlik yaparlarsa siz onları hafifçe dövünüz"* hadisiyle beyan etmiştir.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* ve Ata *(Radıyallahu Anh)* hadısteki hafifce döğün tabirini, abdestte kullanılan misvak ağacı gibi ince bir ağaçla döğünüz tarzında anlamışlardır.

Katade *(Radıyallahu Anh)* ise, kadının vücudunda iz bırakmayacak şekilde dövülür, demiştir.

Alimlere göre: Bir erkek, karısını ıslah ve terbiye etmek için yüzüne vurmaktan kaçınarak ve hep aynı yere vurmayarak dövebilir, görüşüdür. Bu vuruşlar sopa ve bastonla olmamalı ve hafif vurmaya dikkat etmelîdir.

Zira Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, Karımızın bizim üzerimizdeki hakkı nedir? diye sorulduğunda, *"Yediğinizden yedirmeniz, giydiğinizden giydirmeniz, dövdüğünuz zaman da yüzüne vurmamanızdır." Kadınların çirkinliğini yüzüne karşı söylemeyin ve onlara gururlarına*

dokunacak kötü sözler söylemeyin. Islahı için onu terkettiğiniz takdirde bunu kendi evinizde yapın" buyurmuştur. [673]

Her ne kadar kadını hafifçe döğmek mübah ise de alimler dövmemenin daha iyi olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Zira Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*: *"Sizin en hayırlı olanınınz karılarınızı dövmeyenlerinizdir"* buyurmuştur.[674]

İkinci Hüküm: Kadına verilecek cezalar âyetteki sıraya göremi yapılmalıdır?

Alimler, kadınların ıslahı için verilecek cezaların âyetteki tertibe göre uygulanıp uygulanmayacağı hususunda ihtilaf etmişlerdir.

Alimlerden bazılarına göre: Bahis konusu cezalar âyetteki tertibe uygun olarak uygulanmalıdır. Mesela; Kendisinde asi ve inatkar emareleri görülen kadına evvela nasihatta bulunulmalıdır. Kadın dinlemeyerek tamamen asi ve inatkar olursa yatağı terkedilmelidir. Yatağı terkedildiği halde ıslah olmayan asi ve inatkar kadın döğülmelidir. Asi ve inatkar başlangıcında kadını döğmek mubah değildir. Bu, İmam Ahmed bin Hanbel *(Rahmetullahi Aleyh)*in görüşüdür. İmam Şafii *(Rahmetullahi Aleyh)*e göre asi ve inatkar başlan gıcında da kadını döğmek caizdir.

Alimler arasındaki bu görüş ayrılığının kaynağı âyeti farklı anlamalarıdır.

Ayetteki tertibin farz olmadığını söyleyenlere göre âyetteki atıf vav'ı sıralama için değil, cem içindir. Yani cezaların toplu olarak veya herhangi birinin uygulanabileceğini gösterir, öyleyse serkeş kadının kocası dilerse bu üç cezadan birini, dilerse hepsini bir arada uygulayabilir.

Âyetteki tertibin farz olduğunu söyleyenlere göre âyetin akışı sırayla yapılmaya delalet eder. Çünkü âyette önce cezaların en hafifi olan nasihat, sonra ondan daha ağır olan yatağı terki, o da ıslah etmediği takdirde döğmenin uygulanması bildirilmektedir. Bu beyan, tertibin farz olduğuna delalet etmektedir.

Kadının ıslahı bu cezalardan birisiyle gerçekleşirse yalnız onunla yetinmek gerekir. Başkasını daha şiddetlisini yapmak caiz değildir.

Ben derim ki:

673- Ashabı Sünen rivayet ettiler. İbni Kesir.

674- Beyhakı rivayet etti. Ruhul Maani.

Umulur ki ayetin zahiri manası tercihe şayan olan görüş sıralamanın lazım olduğunu söyleyen görüştür. Allah *(Celle Celâlühu)* en iyisini bilendir.

İbni Arabi de: Bu âyetin tefsiri hususunda duyduklarımın en güzeli Said bin Cübeyr *(Radıyallahu Anh)*in tefsiridir. O, serkeşlik yapan kadına kocası önce nasihat eder, nasihati tutmazsa yatağını terkeder. O da ıslah etmezse döver. Eğer dövmek de onu ıslah etmezse biri kadının, diğeri erkeğin tarafından olmak üzere iki hakem gönderilir. Hakemler geçimsizliğin hangi taraftan olduğunu tesbit ederek gidermeye çalışırlar. demiştir. Said bin Cübeyr *(Radıyallahu Anh)*'in bu tefsiri âyetin zahirinin aynıdır demektedir.[675]

Bu âyetin tefsiri hususunda buna benzer bir rivayet de Hz. Ali *(Radıyallahu Anh)*dan yapılmıştır. O da, itaatsizlik görülen kadına kocası önce dille nasihatte bulunur. Eğer düzelirse başka birşey yapmaz. Eğer düzelmezse yatağını terkeder. Yine düzelmezse hafifçe döğer. Yine ıslah olmazsa biri kadının, diğeri erkeğin ailesinden olmak üzere kendilerine birer hakem gönderilir der.

Üçüncü Hüküm: Hakemlerin akraba dışından olması caiz midir?

Âyetin zahirinden anlaşılan, hakemlerin akrabalardan olmasının şart olduğudur. Zira Allah *(Celle Celâlühu)* bu hükmü: "...(erkeğin) **ailesinden bir hakem, (kadının) ailesinden bir hakem gönderin"** emri ile beyan etmiştir. Âyetteki bu beyan tarzı hakemlerin kadın ve erkeğin ailelerinden olması lazım geldiğine delalet eder.

Ancak alimler dediler ki: Hakemlerin karı kocanm ailelerinden olması lazım değil müstehaptır şeklinde tefsir etmişlerdir. Zira onlara göre yabancılardan iki hakem gönderilmesi de caizdir. Hakemleri göndermekten maksat, karı koca arasındaki durumu bilmek, hangisinin kabahatli olduğunu görmek ve aralarında barışı tesis etmektir. Bu görevi akrabalar kadar yabancılar da yapabilir. Yalnız karı koca arasındaki halleri akrabalar daha iyi bilebilir, anlaşmalarını yabancılardan daha çok arzu eder ve taraflardan birini korumaları da düşünülemez. Bundan dolayı hakemin akrabalardan olması daha uygun ve daha muvafıkolmasıdır. Birisi erkek tarafından diğeri kadın tarafından olması lazımdır.

Alusî şöyle der: Hakemlerin karı kocanın akrabalarından olması, akrabaların dışarıya açıklanamayacak sebebler daha iyi bilmeleri ve bu

675- Tefsiril Ayetül Ahkam, İbni Arabi.

sebebleri en güzel şekilde ortadan kaldırma yönüyle daha iyidir. Yabancılara da hakem olabilir.[676]

Dördüncü Hüküm: "Şayet o ikisinin aralarının açılmasından endişeye düşerseniz..." âyetinin muhatabları kimlerdir?

Daha önce geçen âyette hitap doğrudan doğruya kocalarıydı. "Siz kendilerinin yataklarını terkedin" buyurulmuştur. Yatağı terketme ise yalnız kocaların yapabileceği bir şeydir. Bu âyetteki hitap ise kocalara değil, doğrudan doğruya hakimleredir. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)*, kadının huysuzluğunu beyan ederken kocanın ona nasihat etmesini, ıslah olmazsa yatağını terketmesini, bundan da ıslah olmazsa döğmesini emir buyurmaktadır. Bununla da ıslah olmazsa onun ıslahı mazlumun hakkını zalimden alan ve vereceği hükmü infaz yetkisine sahip olan kimseye kalır ki bu da hakim veya kadıdır, öyleyse buradaki hitap başkalarına değil, yöneticileredir.

Süddi'den de burada ki hitap karı kocayadır[677] diye rivayet olunmuştur.

Bu görüşten geri dönülmüştür.

Âyetteki zahiri emir: "Gönderin" emri vucubudür. İmam Şafii *(Rahmetullahi Aleyh)* de bu görüştedir. Çünkü karı koca arasındaki geçimsizliği gidermek için hakem göndermek, zulmü bertaraf etmektir. Bu da İslâm idarecilerinin üzerine düşen umumî farzlardan biridir.

Beşinci Hüküm: Hakemlerin kadını kocadan izin almadan onları birbirlerinden ayırma salahiyetleri var mıdır?

Fıkıh alimleri, hakemlerin geçimsiz olan karı kocalardan izin almadan kendilerini birleştirme veya ayırma salahiyetleri olup olmadığı hususunda ihtilaf etmişlerdir.

Ebu Hanife ile **İmam Ahmed bin Hanbel** *(Rahmetullahi Aleyhima)*ya göre, hakemler ancak karı kocadan izin aldıktan sonra onların rızasıyla birbirinden ayırabilirler. Zira onların biri kadının, diğeri de erkeğin vekilidirler. Çünkü o iki hakem o iki (karı kocanın) vekilidirler. Bu görüş Hasan Basrî *(Rahmetullahi Aleyh)*, Katade *(Radıyallahu Anh)* ve Zeyd bin Eslem *(Radıyallahu Anh)*dan da rivayet edilmiştir.

676- Ruhul Maani, Alusi.

677- Ahkamul Kur'an, Cessas. Zadül Mesir.

İmam Malik *(Rahmetullahi Aleyh)*e göre hakemler, karı kocadan izin almadan maslahat gereği onları birleştirebilir veya boşayabilirler. Şayet hakem kocanın malından karıya verilmesini uygun görürse mal verilir. İmam (Halife veya devlet reisi) vereceği hükümde nasıl karı kocadan izin almak zorunda değilse, onun tayin ettiği hakemler de verecekleri hükümde ve bu hükmün infazında onlardan izin almak zorunda değildirler. Bu görüş de Hz. Ali *(Radıyallahu Anh)*, İbni Abbas *(Radıyallahu Anh)* ve Şa'bî *(Radıyallahu Anh)*dan rivayet edilmiştir.

İmam Şafii *(Rahmetullahi Aleyh)*in bu meselede iki görüşü vardır.

Ayette ise bu iki görüşten birini diğerine tercih edecek bir işaret yoktur. (Âyetin umumi manasından) nasından her iki görüşün de anlaşılması mümkündür.

Birinci görüşün (İmam Azam ve İmam Hanbel'in) **delilleri;**

Bunlara göre Allah *(Celle Celâlühu)* hakemlere yalnız karı kocanın aralarını ıslah etmeye yetki vermiştir. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)*. **"Bunlar barıştırmak isterlerse"** buyurmaktadır. Âyetteki bu ifadeden anlaşılan, barıştırmanın dışındaki ayırma veya birleştirmede onların için ve rızalarının alınması gerektiğidir. Çünkü onlar vekildirler.

İkinci görüşün (Malik'in) **delili:** Allah *(Celle Celâlühu)*: "(Eğer karı ile **kocanın) aralarının açılmasından endişeye düşerseniz o vakit kendilerine** (erkeğini **ailesinden bir hakem,** (kadının) **ailesinden bir hakem gönderin"** âyetinde, karı ile kocanın aralarını ıslah için gönderilen kişilere hakem ismini vermiştir. Hâkem ise doğrudan doğruya hakimdir. Hakim de vereceği hüküm ve hükmün infazında kimseden izin almaz. Maslahat neyi gerektiriyorsa öylece hüküm verir ve icra eder.

Cessas bu hususta şöyle der: Bizi mezhep imamlarımıza göre (Hanefi alimlerinin): Hakemler karı kocayı barıştıramadıkları takdirde, kocadan izin almadan kadını kocayı birbirinden ayıramazlar. Hatta koca, haksızlık ve geçimsizlik benden kaynaklanıyor diyerek suçunu kabul etse dahi onları ayırma salahiyetine sahip değildirler. Hakemlerin hükmünden önce asıl hakim olan İmam kadını boşaması için kocaya baskı yapamaz. Kadın da hakemlerin huzurunda huysuzluğunu itiraf etse bile hakemler kadını "hul'ü" (para karşılığı talakı kocasından satın alma) yaptırmaya veya nikah aktinde tayin edilen mehrin tamamını kocasına geri vermeye zorlayamazlar. Hakim, hul'ü yaptırmaya veya mehri geri

verdirmeye nasıl salahiyetli değilse gönderdiği hakemler de salahiyetli değildirler. Ancak karı ve Kocadan müsade alırlarsa olabilirler.[678]

Taberî de bu görüşü tercih etmiştir.

Taberî de şöyle dedi: O iki hakem için veya ikisinden biri için ayırma ve mal alma yetkisi yoktur. Ancak kendilerine hüküm verilenlerin rızasıyla olur.

Ben derim ki: Umulur ki bu tercih edilen görüş Taberinin deilillerinin kuvvetli olmasından dolayı bu görüş tercih edilendir. Allah en iyisini bilnedir.

AYETLERDEN ÇIKARTILAN DERSLER

Kocanın karısını, terbiye etme salahiyeti vardır. Ancak kocanın izniyle dışarı çıkabilir.

Allah *(Celle Celâlühu)*'ın emrettiği sınırlar içerisinde kadının kocasına itaat etmesi vacipdir. Koca karısına İslâm'a aykırı bir şeyi emrederse kadın o emri yerine getirmez.

Koca tarafından islahın bütün yolları denendiği halde yine de birleştirmek bulunamazsa hakeme gitmek zaruridir.

Hakemlerin vazifesi, karı kocayı barıştırmak için bütün güçleriyle çalışmaktır.

KONUNUN SONU

AYETLERİN İHTİVA ETTİĞİ HİKMETLER

İçtimaî hayatın devamını sağlayan Allah *(Celle Celâlühu)*nun yaratılış kanunlarından biri de ailenin işlerini yapan ve taahhüt eden, onların, geçimini temin eden bir büyüğü bulunması zaruretidir. Ancak böyle bir aile islâm toplumunun çekirdeği olma görevini yerine getirebilir. Ailenin düzelmesi, cemiyetin düzelmesi, ailenin bozulması cemiyetin bozulması demektir.

Erkek, kadınlardan daha akıllı, kuvvetli, azimli, iradeli, ailenin sorumluluklarını yüklenmeye daha layık olduğu için kadına yedirmek, giydirmek, çocuklara bakmak, bir meskende oturtmak vazifesi ile mükellef kılınmıştır. Ona verilen bu yöneticilik, erkeğe kadının üstünde bir sorumluluk ve mükellefiyet yüklemektedir. Yoksa kadından üstünlüğünü göstermez.

678- Ahkamul Kur'an, Cessas.

Bütün cemiyetlerde bir lider, bir idareci bulunmak zorundadır. İşte bundan dolayı Allah erkekleri kadınlara terbiye edici, idareci ve koruyucu kılmıştır.

İslâm düşmanlarının İslamı kötülemek için dillerine doladıkları şeylerden biri de erkeğin karısını dövmesidir. Bunlar, İslâm erkeğin karısını dövmesine nasıl müsamaha eder? Allah *(Celle Celâlühu)* bunu kitabında nasıl bildirir? **"Onlara öğüt veriniz, yataklarınızı ayırınız ve döğünüz".** Çünkü bu, kadınla erkek arasında bir eşitsizlik ve kadınlara bir ihanet ve düşmanlık olmaz mı? Halbuki kadın cemiyetin mukaddes bir uzvudur derler. Bundan daha yanlış bir söz ve iddia olamaz.

Biz onlara şöyle cevap veririz: Evet, Kur'an'da kadının yatağını terketme ve döğme gibi hükümler vardır ve bunları kabul ederiz. Fakat bir kadın ne zaman ve niçin döğülür?

Şüphesiz gerektiği zaman kadını döğmek hastaya verilen bir ilaç gibidir. İlaç nasıl zaruret hallerinde kullanılırsa kadın da zaruret hallerinde döğülür. Bir kadın kocasına itaatsizlik ederse, şeytanın arkasına takılıp gitmeye başladığı zaman ne yapmak lazımdır? Şayet onu engelleyemiyorsa veya idaredemiyorsa veya onu sapıklığından dönderemiyorsa ne yapmalıdır. Onun yatağını mı terketmeli, boşamalı mı yoksa dilediği gibi yaşaması için başıboş mu bırakmalıdır?

İşte Kur'an bu hususta en güzel ve hürmetli yolu göstermiştir. Bu da kadınların ıslah ve irşad edilmesi yoludur. Erkeklere evvela sabır tavsiye edilerek sonra sırasıyla öğüt ve nasihat, yatağını terketme, netice alınamazsa en son ilaç olan döğmek emredilmiştir.

Bir kadını misvak gibi ince bir sopa ile döğmek mi, yoksa boşamak mı daha iyidir? Boşamak bir aile hayatının yıkılmasına ve kadının çökmesine sebeb olur. Boşama ile hafifçe döğmeyi kıyasladığımızda döğmenin boşamaya oranla cok hafif bir ceza olduğunu görürüz. Hafif olanı yapmak şüphesiz daha güzeldir.

(Araplarda söylenilen bir güzel söz olarak) denildiği gibi:

"Körlük zikredilidiği zaman şaşılık hoş görülür"

Kadını döğmek: İslâm düşmanlarının zannettiği gibi kadına ihanet değildir. Kadını terbiye etmenin yollarından bir yoldur. Güzel sözden anlamayan, kocasının yatağını terketmesinden ders almayan kadınların menfaatine olan bir ilaçtır. Çünkü artık ona güzellik fayda vermiyordur.

"Köle asa ile dövülür, hür kimseye işaret yeterlidir."

Birçok kadın ve erkek vardır ki, ancak çeşitli terbiye yollarıyla ıslah olabilirler. İşte bundan dolayıdır ki, ceza maddeleri konulmuş, hapishaneler açılmıştır.

Seyyid Reşid Rıza, Menar isimli tefsirinde şöyle der: İslâm alimleri kadın döğmenin çok hafif olmasını şart koşmuşlardır. İbni Abbas *(Radıyallahu Anh)*, âyette döğün kelimesinin tefsirinde el ile veya misvak gibi ince bir çubukla döğünüz demiştir.

Bazı Batı taklitçileri islâm'ın huysuz kadının bir kadının dövülmesi hükmünü çok şiddetli ve çirkin bir ceza olarak vasıflandırıyorlar. Bunlar kadınların huysuzluk etmemesi içindir. Erkeğin aile reisliği vasfını ortadan kaldırararak kendilerini erkeğin yerine koymaları ve bu yolla kendilerin kocalarının üstüne çıkarmaları ve hiçbir nasihati dinlememeleri, kocalarının yataklarını terketmelerine de aldırış etmemeleri bir mana ifade etmiyor. Oysa bu hal, erkeklere karşı büyük bir ihanet ve cemiyetin düzenini bozmak demektir. Bu taklitçiler huysuz kadınlarıyla nasıl geçiniyorlar, onları nasıl ıslah ediyorlar bilemiyorum.

Şüphesiz kadınları döğmek aklın ve insan fıtratının hoşlanacağı bir şey değildir. Fakat döğme cezası, kadının ahlakının ve duygularının bozulduğu, kocanın, karısının ancak döğme yoluyla ıslah olacağına inandığı zaman uygulanır. Şayet kadının huy ve duyguları düzelir, yapılan nasihatleri güzelce dinlerse veya kocasının yatağını terketmesi sonucu ıslah olursa o zaman elbetteki döğmekten kaçınmak lazım olur. Çünkü şeriatta her halin kendine uygun bir hükmü vardır. Ancak bize her halükarda kadınlarla iyi geçinmemizle emrolunmuşuzdur.[679]

Ben derim ki: Allah *(Celle Celâlühu)*'ın şeriatında döğmek kadını ıslah yollarından biridir. Fakat bu, gelişi güzel değil ancak zaruret hallerinde yapılabilir. Hatta tabiinden Ata *(Rahmetullahi Aleyh)*, Koca, sözünü dinlemese dahi karısını döğemez. Ancak öfkelene bilir diye bir söz rivayet olunmuştur. Zira Resullulah *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, Bir kimse karısını döğebilir mi? diye sorulunca, *"Sizin hayırlınız kadınlarını döğmeyendir"* cevabını vermiştir. Bu hadisten anlaşılıyor ki, bazı nadir hallerde erkek karısını döğebilir. Ancak Allah *(Celle Celâlühu)*, **"...O kavme ne oluyor ki (kendilerine söylenen) hiçbir sözü anlamaya yanaşmıyorlar?"** buyurmuştur.

679- Tefsirul Menar.

28. DERS

CÜNÜB ve SARHOŞ OLDUKLARI HALDE NAMAZ KILMANIN HARAM OLUŞU

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلٰوةَ وَاَنْتُمْ سُكَارٰى حَتّٰى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا اِلَّا عَابِرِى سَبِيلٍ حَتّٰى تَغْتَسِلُوا وَاِنْ كُنْتُمْ مَرْضٰى اَوْ عَلٰى سَفَرٍ اَوْ جَآءَ اَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَآئِطِ اَوْ لٰمَسْتُمُ النِّسَآءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَآءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَاَيْدِيكُمْ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٤٣﴾

MANASI

43 - Ey inananlar! Sarhoşken, ne dediğinizi bilene kadar, cünübken, yolcu olan müstesna gusledene kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hasta veya yolculukta iseniz yahut biriniz ayak yolundan gelmişseniz veya kadınlara yaklaşmışsanız ve bu durumlarda su bulamamışsanız tertemiz bir toprağa teyemmüm edin, yüzlerinize ve ellerinize sürün. Allah affeder ve bağışlar. (Nisa Suresi)

AYETLERİN KELİME MANASI

(سُكَارٰى): "Sarhoş"

Lisanül Arab kitabında şöyle der: "Sekru": Aygınlık halinin zıttı. "Eskerehu Şarab" İçki onu sarhoş etti demektir. Bu kelimenin çogulu "Nevke" ve "Hamka" kelimelerinin veznine benzeyerek "Sekra" ve Sukara" şeklinde gelmektedir. "Helka" kelimesi ise: Aklın gitmesiyle sarhoş olmak manasındadır.[680]

Ragib şöyle dedi: "Sekru" Kişinin aklı ile kendisi arasına taarruz eden bir durumdur ki çogunlukla içecek şeylerle yapılan şeylerden olur.

680- Lisanül Arab, Sihah. Kamusul Muhit.

Bazı zaman çok aşırı aşktan veya kızgınlıkla da arız olabilir. İşte bunun için şair şöyle demiştir:

"Sevginin sarhoşluğu devamlı olan bir sarhoşluktur."[681]

"Sukru" kelimesinin aslı: "Sikri" kelimesinden gelmektedir ki: O da suyun akış yerinin kapanmasıdır. İşte onun için sarhoşlukla bilmenin yolu kapanmış oluyor. Ölümün sarhoşlugu demek yani onun şiddetlilik halidir.

(جُنُبًا): **"Cünüb"**

"Cünüb": Kelimesi erkekler için de kadınlar için de kullanılan bir isimdir ki bu kelimenin tekili de, çoğulu da aynıdır. "Raculün cünübün ve ricalün cünübün" şeklinde kullanılmaktadır. "Cenabet" kelimesinin aslı: Uzaklık demektir. Cenabet büyük abdestsizlikten dolayı gusül gereken kimseye cünüb denilmektedir. Çünkü onun cenabetlik hali o kişiyi namazdan, camiden ve Kur'an okumaktan taki temizleninceye kadar uzaklaştırıyor.

(عَابِرِي سَبِيلٍ): **"Yolcu"**

"Âbiri" abur kelimesinden gelmektedir. Bir taraftan diğer bir taraf geçtiğin zaman "Abertün Nehre veya Abertü Tarika" denilmektedir. "Sebil" kelimesine de: Yol denmektedir. "Abiris Sebil" demekle kasıt: Yolcu veya mescitten ugrayıp geçene denmektir.

(الْغَائِطِ): **"Tuvalet"**

"Kâid": Rahat oturulan yere denilmektedir. Bir adam ihtiyacını gidermek için insanların görmemesi için yeryüzünün engin alçak bir yere gider. Sonra bu kelimenin çok kullanılması sebebiyle küçük abdestsizliğe kullanılmıştır. Küçük abdestsizliğe kinaye olarak bir şeyin ismi o şeye ismi olarak konulmuştur.[682]

(لاَمَسْتُمُ النِّسَاءَ): **"Kadınlara yaklaşmışsanız"**

"Lems": Kelimesi gerçekte el ile mesh etmek demektir. Kadına izafe edildiği zaman cinsi münasebet anlamına gelir. Bu kelime arap lügatında çok kullanılmaktadır. Kur'an ise bu kelimeyi kadınla sarılmak ve onunla cinsi münasebette kullanmaya bir çok ayaetlerde kinayeli olrak kullanmıştır.

Allah Teala bir ayette: *"Min kabli En Yetemeesse..."* **başka bir ayette:** *"Vela tübeşiruhünne ve Entüm Akifune fil Mesacid"* **"Sizler**

681- Müfredatıl Kur'an, Ragib İsfehani.

682- Fahurrazi. Mecmaul Beyan. Müfredat garibul Kur'an.

mescitlerde itikafta iken kadınlarınızla beraber (cinsi münasabette) **olmayınız"** buyurmaktadır.

(فَتَيَمَّمُوا): **"Teyemmüm edin"**

"Teyemmüm": Lügatta kasdetme demektir. "Teyemmemtü bi Rumhi" Ona yöneldim ondan başkasına değil manasına gelmektedir.

Halil bu konuda bir şiir söyledi:

"Mızrakla ona bir kenardan yöneldim, ve dedim ki,

Bu bir kahramanlıktır, kızak oyunu değildir.

"Teyemmemel beldete"

Oraya kasdetti ve yöneldi, demektir

Şair şöyle demektedir:

"Hayır istediğim bir yere yöneldim,

O ikisinden hangi taraftan bana geleceğini bilmeden,

Fıkıhtaki manası: Abdest kasdıyla ellerini ve yüzünü toprakla meshetmektir.

Şair şu şiirinde her iki manayı da kullanmıştır:

"Akıl sahiplarini kaybettiğim için ikinize söyledim,

Her kim ki (su) bulamazsa toprakla teyemmüm eder.

(صَعِيدًا طَيِّبًا): **"Tertemiz bir toprağa"**

Zeccac şçyle dedi: "Said": Toprak cinsinden olsun veya bdiğer şeylerden olsun yeryüzünün üstüne denilmektedir. Allah Teala ayeti kerimede şöyle buyurmaktadır: **"Muhakkak ki biz o yeryüzünün üzerindekileri..."** Allah Teala: **"Yeryüzü olur..."** buyurmaktadır. Yani burada üzerinde ayakların kaydığı yeryüzü demektir. Yeryüzüne "Said" diye isimlendirilmesi yer'in en üst yüzeyi olduğu için böyle isimlendirilmiştir.

Kamus (lügat kitabının) **sahibi der ki:** "Said": Toprak ve yeryüzüdür.[683]

İbni Kuteybe der ki: "Saiden Tayyiben": Temiz toprak demektir.[684]

(فَامْسَحُوا): **"Sürün (Mesh edin)"**

Lisanül Arab kitabın daşöyle der: "Mesh": Elini bir şeye sürmek sanki onu gidermek istiyor demektir. Mesela: Başını su ile meshetmek

683 Kamusül Muhit.

684 Garibül Kur'an, İbn Kuteybe.

veya alnından terini silmeye de "meseha meshan, ve temesseha minhu ve bihi" şeklinde kullanılıyor.[685]

(عَفُوًّا غَفُورًا): **"Allah affeden ve bağışlayandır"**

Kullarına müsamahakar, onlardan sadır olan hatalarından ve kusurlarından vazgeçen demektir.

AYETLERİN TOPLU MANASI

Allah *(Celle Celâlühu)*, mü'min kullarına sarhoş iken namaza yaklaşmayı yasaklamıştır. Zira sarhoşluk, namazdaki huşuu, Allah *(Celle Celâlühu)*'a yapılan münacatı, zikir ve duayı engeller. Bu hüküm, içkinin haram kılınmasından önce gelmiştir. İçkinin gelecekte kesin olarak haram kılınacağına da işaret etmektedir. Çünkü namaz kılan kimse, sarhoş iken kıldığı namazın kabul edilmeyeceğini bildiği zaman namazlarını geçirmemek için gündüzleri içki kullanamaz. Bilindiği gibi bu âyetin nüzulünden sonra içki içenler, yatsı namazını kıldıktan sonra içiyorlardı. Sabah namazına kalktıkları zaman ise sarhoşluktan tam kurtulmamış oluyorlardı.

Buna göre âyetin manası şudur: Ey müminler, siz sarhoşken ne söyleyeceğinizi ve namazda ne okuyacağınızı bilinceye kadar namaz kılmayınız. Cünüp olduğunuzda da gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayınız. Eğer gusül ederseniz namazınızı kılınız. Eğer hastaysanız, su kullanmanız hastalığınızı ağırlaştırır, uzatırsa veya yolcu iseniz ve su bulamıyorsanız, abdestiniz bozulmuş veya karınızla cinsi münasebette bulunmuş da su bulamıyorsanız yerden temiz bir toprak alarak yüzünüzü ve ellerinizi dirseklerinize kadar meshederek teyemmüm ediniz namazınızı kılınız. Bu sizin için bir kolaylık ve Allah *(Celle Celâlühu)*'ın rahmetidir. Zira Allah *(Celle Celâlühu)* size zorluğu değil kolaylığı irade eder. Şüphesiz Allah *(Celle Celâlühu)* çok affedici, çok yarlığayıcıdır.

AYETLERİN NÜZUL SEBEBİ

Tirmizî, Ali bin Ebi Talip *(Radıyallahu Anh)*'ten rivayet etmiştir: Abdurrahman bin Avf *(Radıyallahu Anh)* bizi bir yemeğe davet etti. Yemekle beraber içki de içtik. Şarap beni sarhoş etti. Namaz vakti gelince beni imam yaptılar. Fatiha'dan sonra zammı sure olarak Kafirûn suresini okurken sureyi, "Sen de ki: Ey kafirler, ben sizin ibadet ettiğinize ibadet edeceğim", şeklinde yanlış okudum. Bunun üzerine:

685- Lisanül Arab.

"Ey iman edenler, siz sarhoşken iken ne dediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayınız" âyeti nazil oldu. Tirmizi, rivayetinden sonra, bu hadis hasen ve sahihtir kaydını ekler.

Fahreddin Razi, şöyle der: Sahabeler gündüzleri içki içmezlerdi. Yatsı namazını kıldıktan sonra içerlerdi. Sabah namazına uyandıkları zaman sarhoşluk hali tamamen gitmiş olurdu. Daha sonra Maide suresindeki içkiyi kesin olarak haram kılan âyet nazil oldu.

AYETLERDE VARİD OLAN KIRAAT ÇEŞİTLERİ

Cumhur Kıraat İmamları: (أَوْ لاَمَسْتُمُ النِّسَاءَ) şeklinde okudular. Hamza ve Kesai ise "Elif" harfi olmaksızın (أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ) şeklinde okudular[686]

AYETLERDE VARİD OLAN DEĞİŞİK İ'RABLAR

(وَأَنْتُمْ سُكَارَى) Ayeti kerimesi mübteda ve haberdir. Bu isim cümlesi "Takrabu" kelimesindeki fail olan zamirin hâlidir.

(فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا) Ayeti kerimesindeki "Saiden" kelimesi "Teyemmemü" kelimesinin Mef'ulüdür. Yani manası: Yeryüzüne yöneliniz demektir. Denildi ki burada "Bisaidin" olması gereken harfi cer çıkartılmış kelime üstünlü makamındadır.

(فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ) Ayeti kerimesi hakkında Akberi şöyle dedi: "Be" harfi Zaittir. Manası: Onunla yüzlerinizi meshediniz demektir.

AYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİK ve LATİFELER

Birinci latife: Sarhoşluk halinde namaz kılmayı yasaklama hususunda âyetteki, **"Sarhoşken, namaza yaklaşmayın..."** ifadesi, "Sarhoşken namaz kılmayın" ifadesinden daha uygun ve kapsamlıdır. Çünkü sarhoş bir kimsenin ne okuduğunu bilmediği için namaz kılması caiz olmadığı gibi abdest alması da caiz değildir. Sarhoş, nasıl abdest alacağını da bilemez çünkü. Bu yüzden sarhoşken namaza yaklaşmak haram olduğundan elbette sarhoş halde namaz kılmamak daha uygundur. Allah Teala zina bahsinde de **"Zinaya yaklaşmayın"** buyurmuştur. Yine bunun bir benzeri olan **"Yetimin malına yaklaşmayınız, ancak en güzel bir şekilde..."** ayeti de aynıdır.

Ebussud şöyle dedi: Bu nehiy yalnızca sarhoşken namaz kılmayı yasaklamıyor, Onu yapmaktan mübalağalı bir şekilde nehyediyor.

686- Mecmaul Beyan. Kurtubi. Zadül Mesir.

Denildi ki: Buradaki nehiyden maksat, camilere yaklaşmamaktır. Fakat âyetin sonundaki "**Ne söyleyeceğinizi bilinceye kadar**" ifadesi kesinlikle bu manayı kabul etmemektedir.[687]

İkinci latife: Kur'an'ın içkinin haram kılınması hususunda merhaleli bir yol takip etmesi, İslâm şeriatının büyüklüğüne delalet eden parlak bir delildir. Zira Araplar tatlı su içercesine içki içerlerdi. Eğer içki kademeli olarak yasak edilmeseydi de başlangıçta tek bir emirle yasaklansaydı içkiyi bırakmak onlara çok ağır gelir, içkiye karşı olan alışkanlıklarından kurtulmaları mümkün olmazdı.

Hz. Aişe *(Radıyallahu Anha)* diyor ki: Kur'an'dan haramları bildiren ayetlerden önce, cennet ve cehennemi bildiren âyetler geldi. İslâm kalblere iyice yerleştikten sonra helâl ve haramları bildiren âyetler geldi. içkiyi haram kılan âyetler kademeli olarak değilde direk olarak içki içmeyin şeklinde nazil olsaydı Araplar, biz katiyen içkiyi terketmeyeceğiz diyeceklerdi demiştir.

Üçüncü latife: Allah-u Teala'nın: "**Ey İman edenler, siz sarhoşken ne söyleyeceğinizi bilinceye kadar...**" bu ayeti kerimesinin ta'lili: Ayet, namaz kılana lazım olan, ne ve nasıl okuyacağını bilmesi, tesbihatını ve namazını huşu ile kılmasının mutlaka gerekli olduğuna işaret eder. Zira sarhoş kimse iyi ile kötüyü birbirinden ayıramadığı gibi namazda ne ve nasıl okuduğunu da bilemez.

Bir bakıma dünya işlerine çok dalan kimseler de sarhoşlar gibi ne okuduklarını, ne kıldıklarını bilmezler. Bunların dalgınlık halleri de tıpkı sarhoşluk haline benzer. Bu sebeble bazı alimler âyetteki sekr halinin yalnız içkiden değil, uykusuzluk ve mızganmayla da gelebileceğini söylemişlerdir. Bu görüş mana itibariyle her ne kadar doğruysa da âyetin nüzul sebebi bunun doğru bir tefsir olmayacağını bildirmektedir.[688]

Dördüncü latife: Kur'anda birşeyin açık açık ifade edilmesi yerine (kinayeli) olarak anlatılması, onun adablarından biridir. Bu, ümmetin de aralarındaki konuşmalarda birbirlerine karşı edebli olmaları lazım geldiğini göstermektedir. Bu âyette de büyük abdest yerine çukur yer anlamına gelen gaid kelimesi bu yüzden kullanılmıştır. Çünkü insanlar büyük abdest yapacakları zaman genellikle halkın gözünden gizlenmek

687- İrşadü Aklı Selim İla Mezayel Kur'an'ı Kerim, Ebussud.

688- Cumhur alimler sarhoşluktan maksat içki içmekle sarhoşluktur görüşüne gittiler. Dahhak ise: Uykudan uyanma zamanındaki sarhoşluk zayıf bir görüştür dedi.

için çukur bir yer ararlar. Sonra bu kelime çok kullanılması itibarıyla örfen de hakiki mana verildi.Yine cinsi münasebet karşılığı olan cima kelimesi yerine, dokunmak anlamına gelen lems kelimesi kullananılmıştır. Zira cima kelimesini kullanmak hiç de güzel bir ifade olmazdı. İşte bunun için: "**Kadınlara dokunduğunuz zaman...**" ibaresiyle getirdi.Görüldüğü gibi âyette iki ayrı yerde kinaye yapılmıştır. Bunda daha ince ve zarif bir ifade tarzı vardır.

Beşinci latife: Bahrul Muhit kitabında şöyle der: Ayeti kerimede hitabın galibi şeklinde gelişi vardır. Çünkü hem hitab, hem de gaib zamiri şurada birleşti. "**Sizler hasta iseniz...**" ve "**Kadınlara dokunduğunuz zaman...**" ve "**Her hangi bir kimse geldiği zaman...**" burada hitabın gaib şeklinde gelişinde ne acayip bir güzellik vardır. Çünkü ihtiyacı gidermekten gelmek, kinayeli bir şekilde kullanılmıştır. Bu gibi şeyleri direk muhataba söylenilmesi hoş görülmemiştir. Burada gaib zamirine çıkartılaması "**Her hangi bir kimse geldiği zaman...**" hitab şeklinin en güzeli ve mulahazanın ne güzel kullanımıdır. Hasta olmak, seferde olamk ve kadınlara yaklaşmakta bir fuhşiyet olamadığı için hitab zamiriyle getirildi.[689] Bu ince sırrı düşünmek lazım.

Altıncı latife: Sahabiler, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* ile beraber bir yolculukta idiler. Bir ara Hz. Aişe *(Radıyallahu Anha)*ın gerdanlığının ipi koparak kayboldu. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, Hz. Aişe *(Radıyallahu Anha)* ve sahabeler gersanlığı aramaya başladılar. Hz. Ebubekir *(Radıyallahu Anh)* kızına kızarak, Sen ne yaptın, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* ve ashabını susuz bir yerde durdurarak meşgul ettin dedi. Bunun üzerine teyemmümü emreden âyet nazil oldu. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* hem âyeti, hem de hükmünü ilan ederek önce kendisi teyemmüm etti ve ashaba da tarif etti. Herkes teyemmüm ettikten ve namazlarını kıldıktan sonra yola çıkmak istediler. Hz. Aişe *(Radıyallahu Anha)*ın yere çökmüş olan devesini kaldırınca gersanlık devenin altından çıktı. Ashabtan Hudayr oğlu Üseyd *(Radıyallahu Anh)*, Ey Ebubekir ailesi, bu sizinle gelen ilk bereket (teyemmüm) doğildir. Allah *(Celle Celâlühu)* sana çok rahmet etsin. Ben Allah *(Celle Celâlühu)*a yemin ederim ki senin sevmediğin bir iş başına gelirse Allah *(Celle Celâlühu)* sana ve müslümanlara çok hayır verir ve bir çıkış yolu gösterir dedi.[690]

689- Bahrul Muhit, Ebi Hayyan.

690- Bu hadise meşhur olan görüşe göre Mureysi gazvesinde gerçekleşmiştir. Kurtubiye bak. Mehasinüt Te'vil.

FIKHİ HÜKÜMLER

Birinci Hüküm: "Sarhoşken namaza yaklaşmayın" âyetinden maksat nedir?

Alimler âyetteki "Salat" kelimesinden maksadın ne olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir.

Müfessirlerin çoğuna göre: Salat'tan maksat bizzat namazdır. İmam Azam *(Rahmetullahi Aleyh)*ın görüşü de budur. Bu görüş aynen Hz. Ali *(Radıyallahu Anh)* Mücahid *(Radıyallahu Anh)* ve Katade *(Radıyallahu Anh)* dan da rivayet edilmiştir.

Bazı alimlere göre: Ayetteki Salat kelimesinden maksat namaz değil, namaz kılınacak mescidlerdir. Bu görüşe göre âyetin manası, sarhoşken namaz kılınacak yerlere (mescidlere) yaklaşmayın olur. İmam Şafii *(Rahmetullahi Aleyh)*in görüşü de bu yoldadır. Bu görüş ibni Mesud *(Radıyallahu Anh)* ve Said bin Müseyyib *(Radıyallahu Anh)*den de rivayet edilmiştir.

Birinci görüşün delili: Şüphesiz Allah *(Celle Celâlühu)*: **"Siz sarhoşken, ne söyleyeceğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın"** buyurmuştur. Âyetteki, **"Ne söyleyeceğinizi bilinceye kadar..."** ifadesi bizzat namaza yaklaşmamaya delalet ediyor. Çünkü mescitde söylenmesi meşru kılınan bir söz yoktur ki, sarhoşluk ona mani olsun. Namazda ise meşru kılınan dua, kıraat ye zikir vardır ki, sarhoşluk hali onları düzgün okumaya engeldir. Bundan dolayı, âyetteki namaza yaklaşmayın ifadesinden anlaşılan bizzat namazdır. Öyleyse âyetin manasını mecazi olarak tefsir etmekten hakiki anlamı anlamak daha evladır.

İkinci görüşün delili: Bir manayı uzaklık ve yakınlık itibariyle yakın olan birşeye hamletmek, bilhassa gözle görülen şeylerde daha evladır. Bu bakımdan âyetteki salat kelimesinden maksat namaz değil, namaz kılınacak yerdir. Eğer âyetteki namaza yaklaşmayın emrinden maksadın bizzat namaz olduğunu kabul edersek, bunun peşinden gelen **"... Yolcu olmanız müstesna"** sahih olmaz. Zira burada yoldan geçiş anlamına gelen âbiris sebilin ifadesi namaz yerlerine yaklaşmayınız ifadesinden istisna ediliyor.

Hanefiler âyetteki **"... Yolcu olmanız müstesna"** anlamındaki "âbiri-s sebilin" de su bulamayan yolcu olarak tefsir etmişlerdir ki, su bulamayan yolcu teyemmüm ederek namazını kılar. İbni Cerir Taberi, birinci görüşü tercih ederek, akla ilk gelen budur demiştir.

Zira bir kelimeyi mecazi manasından önce hakiki manasıyla anlamak daha evladır.[691] Ayrıca âyetin nüzul sebebi de bu görüşü desteklemektdir.

Tefsirul Menar sahibi Reşid Rıza'nın görüşü de şöyledir; Âyetteki salat kelimesinden maksat, İmam Şafii *(Rahmetullahi Aleyh)*in dediği gibi, namaz kılınacak yer değil, bizzat namazdır. Zira namaza yaklaşmayı yasaklamak, namaz kılınacak yeri yasaklamaya delalet etmez. Arapça'da bir işi yasaklamak için ona yaklaşmayın tabiri çok kullanılır. Bu tür yasaklamalara bilhassa Kur'an'da çok rastlanılır. Nitekim zinayı yasaklama, âyetinde, zina yapmayın ifadesiyle değil, "Zinaya yaklaşmayın..." tabiri ile olmuştur. Bu tür yasaklama, hem yasaklanan şeyi, hem de ona götürecek yolları birlikte yasaklamaktadır.[692]

Bu iki görüş sahipleri arasındaki ihtilafın meyvesi: Şer'î bir hüküm olarak tezahür eder. Cünüp olan bir kimsenin mescide girmesinin helal olup olmadığıdır.**Birinci görüşe göre** âyette mescide girmenin haram olduğuna dair bir işaret yoktur. Mescide girmenin haram olduğu sünnetle tesbit edilir. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* *"Cünübün ve adet gören kadının camiye girmesi haramdır"* buyurmasıdır.

İkinci görüşe göre âyet doğrudan doğruya cünüp kimsenin camiye girmesini haram kılmaktadır. Ancak yolu camiden geçiyorsa durmaksızın, herhangi bir yoldan geçtiği gibi geçer gider.

İkinci Hüküm: Teyemmümü mubah kılan sebebler nelerdir ve kaç tanedir?

Âyet, teyemmümü mubah kılan dört sebeb beyan etmiştir: Hastalık, yolculuk, ayak yolunda abdest bozup su bulamamak, cinsi münasebette bulunduktan sonra gusül için su bulamamak. Yolculuk, su bulunmayan yerde teyemmümü mubah kılmaktadır. Çeşidi ne olursa olsun, hastalık esnasında su bulunmaması veya suyun hastaya zarar vermesi halinde de teyemmüm yapılabilir. Zira Allah *(Celle Celâlühu)*, **"..Su bulamasanız o vakit temiz bir toprağa teyemmüm edin, yüzlerinize ve ellerinize sürün"** buyurmuştur. Âyetteki su bulamasanız kaydı, kendinden önce sayılan hastalık, yolculuk vb, durumların hepsini içine alır. Çünkü yolculuk sırasında su bulunmayabilir. Hasta da suyu kullanmaktan korktuğu takdirde teyemmüm etmesi mubah olur. Yanında su bulunsa da onu kullanamaması, hükmen su bulamaması gibidir.

691- Tefsiri Taberi.

692- Tefsirul Menar.

Nitekim hastanın teyemmüm etmesinin mubah olduğuna delalet eden birçok hadis vardır, örnek olarak bunlardan ikisini aktaralım:

Cabir *(Radıyallahu Anh)*dan rivayet edilmiştir: Bir yolculukta idik. İçimizden biri başına düşen bir taşla yaralanmıştı. Yaralı halde iken ihtilam olunca, siz benim teyemmüm etmem için bir ruhsat biliyormusunuz? diye sordu. Biz ona, senin su kullanmaya gücün yettiği halde sana ruhsatı nereden bulalım? dedik. Arkadaşımız gusletti ve öldü. Seferden döndükten sonra durumu Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*'a haber verdik. Rasûlüllâh, *"Onlar onu öldürmüşler, Allah (Celle Celâlühu) da onları öldürsün. Haberiniz olsun. Bilmediklerinizi sorun. Cehaletin tedavisi sormaktır"* buyurdu. İşte bu hadis, su kullanmak hastalık bakımından tehlikeli olduğu zamanlarda teyemmüm etmenin mubah olduğuna en açık bir ifade ile delalet etmektedir.

Böyle bir hadis de Amr bin As *(Radıyallahu Anh)*dan rivayet edilmiştir: Zatü's-selasil savaşında çok soğuk bir gecede ihtilam olmuştum, ölmemden veya ağır hastalanacağımdan korktuğum için teyemmüm ederek arkadaşlarımla beraber sabah namazını kıldım. Arkadaşlarım benim teyemmümle namaz kıldığımı Rasûlüllâha haber verince bana, ya Amr, cünüp olduğun halde arkadaşlarınla nasıl namaz kıldın? dedi. Gusül yapmama mani olan soğuğu anlatarak ya Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, senden Allah *(Celle Celâlühu)*nun, **"Kendi kendilerinizi öldürmeyiniz. Şüphe yok ki Allah *(Celle Celâlühu)* sizi çok esirgeyicidir"** âyetini duymuştum dedim. Rasûlüllâh güldü ve bana hiçbir şey söylemedi.[693]

İbni Teymiye diyor ki: Amr bin As *(Radıyallahu Anh)*ın rivayet ettiği hadisten, umumu ifade eden âyetlerden de hüküm çıkarmanın sahih olduğu anlaşılıyor.[694]

Burada şöyle bir durum kaldı ki: Seferin, hastalığın zikredilmesi, müsafir, hasta, mukim ve sahih bunların hepsi için teyemmümün mubah olmasına da eşittirler. Bunlar için teyemmüm sahih olmaz ancak suyun olmadığı yerde sahih olur.

Müfessirler buna şöyle cevap verdiler: Çünkü yolculukta genellikle su bulunamadığı ve hastalığın teyemmümünü mubah kılan sebeblerden olduğunu bildirilmesi için bunlar âyette özellikle ve müstakil olarak zikredilmişlerdir. En doğrusunu Allah *(Celle Celâlühu)* bilir.

693- Ebu Davud. İbni Hıbban. Darekutni. Cabir bin Abdullah'ın hadisi.

694- Mehasinüt Te'vil, Kasımi.

Üçüncü Hüküm: Ayetteki "mülameset" kelimesinden maksat nedir?

Selef (Sahabeler ve tabiin) âyetteki "**Kadınlara dokunduğunuz zaman...**" mülasemet'ten maksadın ne olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir. Hz. Ali, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* ve Hasan Basri *(Rahmetullahi Aleyh)*a göre mülasemet (kadınlara dokunmaktan maksat cinsi münasebettir. Hanefiler de bu görüştedir. Abdullah bin Mesud *(Radıyallahu Anh)*, Abdullah bin Ömer *(Radıyallahu Anh)* ve Şa'bî *(Radıyallahu Anh)*a göre de âyetteki mülasemetten maksat, kadının elinin erkeğe, erkeğin etinin kadına dokunmasıdır. İmam Şafiî *(Rahmetullahi Aleyh)*in görüşü de budur.

İbn Cerir Taberi şöyle dedi: Bu iki görüşten daha doğru olanı, âyetteki "**Kadınlara dokunduğunuz zaman...**" mülasemet cinsi münasebet kabul eden görüştür. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*den gelen sahih haberler de bu görüşü teyid ekmektedir. Nitekim Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, abdest aldıktan sonra bazı kadınlara elini dokundurduğu halde yeniden abdest almadan namaz kılardı. Sonra Hz. Aişe *(Radıyallahu Anha)*dan sahih bir rivayetle şöyle gelmiştir: *"Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem) abdest aldıktan sonra kadınlarına elini dokundurur, yeniden abdest almadan da namaz kılardı."* Urve der ki: O kim olabilir ancak sizsiniz dedim o da güldü.[695]

Fıkıh alimleri elle kadına dokunmanın abdesti bozup bozmayacağı hususunda ihtilaf ederek birkaç görüşe ayrılmışlardır.

Ebu Hanife *(Rahmetullahi Aleyh)* şu görüşe gitti: Cinsi ilişki olmaksızın ister şehvetle olsun ister şehvetsiz olsun, erkeğin kadının çıplak yerine değmesi abdesti bozmaz.

Şafii *(Rahmetullahi Aleyh)* şu görüşe gitti: Erkeğin çıplak yeri kadının çıplak yerine ister şehvetle olsun ister şehvetsiz olsun, dokunursa abdest bozulur.

Malik *(Rahmetullahi Aleyh)* şu görüşe gitti: Erkeğin çıplak yeri kadının çıplak yerine şehvetle dokunursa abdest bozulur. Şayet bu dokunma şehvetsîz olursa abdesti bozmaz.

Hanefilerin delili: Kadına el veya diğer bir uzuvla dokunmanın abdesti bozmadığını Hz. Aişe *(Radıyallahu Anha)*dan rivayet edilen, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* abdest aldıktan sonra kadınlarına elini dokundurur, yeniden abdest almadan namaz kılardı, hadisi ile yine Hz. Aişe *(Radıyallahu Anha)*dan rivayet edilen, bir gece uyandığımda

---

695- Camiul Beyan, Taberi.

Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in yatağımda olmadığını gördüm. Yatağın etrafında onu elimle ararken elim onun ayağının altına deydi. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* secdede idi ve *"Ya Rabbi, ben senin rızan ile gazabından sana sığınırım"* diye dua ediyordu. Hadisi açık şekilde göstermektedir. Şayet elle dokunmak abdesti bozsaydı Hz. Aişe *(Radıyallahu Anha)*nın çıplak elle ayağına dokunması üzerine Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* namaza devam etmezdi.

Öyleyse âyetteki kadınlara dokunmaktan maksat kinayeli olarak cinsi münasebettir. İbni Abbas *(Radıyallahu Anh)*'ın da âyeti böyle tefsir ettiği nakledilmiştir. "Lems" kelimesi her ne kadar el ile dokunma anlamında ise de, Kur'an da birçok defa kinaye yoluyla cima kelimesi yerine kullanılmıştır. İşte bunların misalleri: Allah Teala: "**Eğer siz onları kendilerine temas etmeden** (dokunmadan) **boşarsanız**" ve "**Mü'min kadınları nikahlayıp da sonra kendilerine dokunmadan onları boşadığınız zaman**".

Şafiilerin delili: İmam Şafii *(Rahmetullahi Aleyh)* âyetteki kadınlara dokunup da ifadesinin zahirine dayanarak kadınlara elle dokunmanın abdesti bozacağına hükmetmiştir. İmam Şafii *(Rahmetullahi Aleyh)*'ye göre. dokunup do kelimesi yalnız elle dokunmayı anlatmak için kullanılır. Cima karşılığı olarak ise ancak kinaye veya mecazen kullanılabilir. Bir kelime hem hakiki, hem de kinayeli manası anlaşılabilecek şekilde kullanılırsa kelimeyi hakiki manası ile anlamak esastır. Ancak hakiki manasını almak zor ve İslâmî kurallara aykırı ise o zaman mecazi veya kinaye manası alınır. İkinci bir kıraatla âyetin okunması (أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ) "lâmese" kelimesini lemese şeklinde okumuşlardır. Öyleyse âyetteki lems kelimesini hakiki manası ile elle dokunmak şeklinde tefsir etmek daha evladır.

İbni Rüşd, Bidayetü'l Müctehid adlı kitabında şöyle der: Alim ve fakihlerin ihtilaf etmelerinin sebebi: "Lems" kelimesinin ortak olarak iki manayı birlikte ifade etmesinden ileri gelmektedir. Araplar, "lemis" kelimesini elle dokunmak anlamında kullandıkları gibi, kinayeli olarak cima karşılığında da kullanırlardı. Alimlerden bir kısmı âyetteki "**Kadınlara dokunduğunuz zaman...**" kadınlara dokunup da ifadesini kinaye manası olan cima anlayarak abdestin el veya diğer bir uzvun dokunmasıyla değil, ancak cinsi münasebetle bozulacağı görüşüne varmışlardır. Alimlerin diğer kısmı ise, âyetteki kadınlara dokunup da ifadesinin hakiki anlamı olan elle dokunmayı esas alarak elle dokunmanın abdesti

bozacağı hükmüne ulaşmışlardır. Bir kelime hakiki manası ile kinaye manası arasında dönerse en doğrusu onu hakiki manasıyla anlamaktır. O kelimeyi mecazi manası ile anlamak ancak karine yoluyla veya hariçten bir delille mümkün olabilir.

Alimlerin diğer kısmı ise: Kadınlara dokunup da ifadesinden maksat cinsi münasebettir diyenleri sözleri bir kelimenin devamlı ve yaygın şekilde mecazi manasıyla kullanılması halinde doğrudur. Nitekim "ğaid" kelimesinin asıl anlamı insanların defi hacet yaptıkları yerin adı olsa bile sürekli mecazen büyük abdest yerine kullanılır. Bu yüzden gaid kelimesi nerede görülse akla hemen asıl manası değil, mecazi manası gelir.

Sonra dedi ki : Ben şuna inanıyorum ki "lems" (dokunma) kelimesi her ne kadar iki anlama geliyorsa da benim yanımda mecazi anlamı olan cimayı ifade etmektedir. Her ne kadar Allah Teala mes'le mübaşeret kelimesini cima'dan kinaya olarak kullanılmıştır. Her ikisi de "lems" manasındadır.

Tercih: Umulur ki bu görüş benim yanımda, âyetteki kadınlara dokunmaktan maksadın cinsi münasebet olduğunu kabul eden görüş tercihe daha şayandır. Zira bu görüş yukarıda iktibas edilen hadislerle de teyid edilmektedir. Ayrıca dokunmak kelimesi kadınlara nisbet edildiğinde genel olarak cima anlamına gelir. Yine "vat'ı" (ayak basma) kelimesi de kadınlara nisbet edildiğinde yalnızca cinsi münasebet anlaşılmaktadır. Her ikisin de de bu manadan başka bir mana anlaşılmaz. Allah en doğrusunu bilendir.

Dördüncü Hüküm: Âyetteki "temiz toprak"tan maksat nedir?

Lügat alimleri âyetteki "Said" kelimesinin manasında ihtilaf etmişlerdir. Bazı lügatçılara göre said'den maksat düz topraktır. Bazı lügat alimlerine göre de said'den maksat yerde bulunan toprak ve benzeri şeylerdir. Bazılarına göre ise, said: Bitki ve ağaç bulunmayan yer parçası demektir.

Fıkıh alimleri de lügat alimlerine istinad ederek teyemmüm edilecek toprak hususunda ihtilaf etmişlerdir. Ebu Hanife*(Rahmetullahi Aleyh)*e göre yerden çıkan taş, toprak, kerpiç, kiremit gibi herşeyle teyemmüm edilmesi caizdir.

İmam Şafii *(Rahmetullahi Aleyh)*'ye göre ise teyemmüm ancak el yere vurulduğu zaman ele yapışan toprakla caiz olur. Şayet toprak bulunmazsa teyemmüm caiz olmaz.

Ebu Hanife'nin delili: Delil, âyetin zahiridir. Zira Ebu Hanife *(Rahmetullahi Aleyh)*e göre teyemmüm, kasdetme manasındadır. Âyetteki **"Temiz yeryüzüyle teyemmüm edin"** emrinin manası, kastedindir. Said ise yeryüzünden kalkana denir. Buna göre âyetin anlamı, siz, temiz bir yeri kastediniz dir. Öyleyse yalnızca temiz bir yere kasdetmek kafidir. O yer ister taş, toprak olsun, ister kerpiç, tuğla ve kiremit gibi şeyler olsun farketmez. İmam Ebu Yusuf *(Rahmetullahi Aleyh)*a göre ise teyemmüm edilecek şeyin ya toprak veya toprak gibi ince kum olması şarttır.

Şafii'nin delili: İmam Şafii *(Rahmetullahi Aleyh)* iki yönle delil getirmiştir.

Birincisi: Allah *(Celle Celâlühu)* said'in temiz olmasını farz kılmıştır. Temiz yerden maksat da bitkilerin biteceği topraktır. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)* (Toprağı verimli) temiz memleketin nebatı, Rabbinin izniyle (bol) çıkar buyurmuştur. Bu âyet işaret ediyor ki, bitkinin bitmediği birşey (toprak) temiz olamaz. Binaenaleyh temiz olan ancak topraktır. Teyemmüm de yalnız toprakla yapılabilir. Başka şeyle yapılamaz.

İkincisi: Âyet mutlak bir ifade ile varid olmuştur. Nitekim başka bir âyette de Allah *(Celle Celâlühu)*: **"O vakit tertemiz bir toprakta teyemmüm edin. (Niyetle) ondan yüzlerinize ve elerinize sürün..."** buyurmuştur. Bu âyette teyemmüm kelimesi Türkçe karşılığı ondan demek olan (minhü) kelimesiyle kayıtlanmıştır. Kayıt olan "minnhü" zamiri kendinden önceki toprak kelimesine icra olunur. İşte bundan da anlaşılıyor ki, üzerinde toprak olmayan kaya parçasıyla veya herhangi bir cisimle teyemmüm etmek caiz olmaz. Teyemmüm ancak temiz toprakla olur, başka birşeyle olmaz.

Tercih:

Burada İmam Şafii *(Rahmetullahi Aleyh)*in görüşü tercihe daha şayandır. Bilhassa Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, *Su bulunmadığı zaman müslümanın temizleyicisi (abdestte kullanacağı şey) temiz topraktır*. Hadisden de teyemmümün yalnız temiz toprakla yapılabileceği açıkça anlaşılmaktadır.

AYETLERDEN ÇIKARTILAN DERSLER

Sarhoş birinin sarhoşluk hali geçinceye kadar namaz kılması haramdır.

Cünüp olan bir kimseye namaz kılmak, Kur'an okumak ve camiye girmek gusul edinceye kadar haramdır.

Hastalar ve yolcular su bulamadıkları zaman ve abdestsiz oldukları halde teyemüm etmeleri caizdir.

Su bulunmayan yerde müslümanın abdesti ve guslü için temiz toprak kafidir.

Teyemmümde yüz ve dirseklere kadar ellere temiz toprakla meshedilir.

29. DERS

İSLAM'DA ADAM ÖLDÜRMENİN GÜNAHI ve CEZASI

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ اَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا اِلَّا خَطَاًۚ وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَاً فَتَحْر۪يرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ اِلٰٓى اَهْلِه۪ٓ اِلَّٓا اَنْ يَصَّدَّقُواۜ فَاِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْر۪يرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍۜ وَاِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ م۪يثَاقٌ فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ اِلٰٓى اَهْلِه۪ وَتَحْر۪يرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍۚ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِۘ تَوْبَةً مِنَ اللّٰهِۜ وَكَانَ اللّٰهُ عَل۪يمًا حَك۪يمًا ﴿٩٢﴾ وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَٓاؤُ۬هُ جَهَنَّمُ خَالِدًا ف۪يهَا وَغَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَاَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظ۪يمًا ﴿٩٣﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِذَا ضَرَبْتُمْ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ اَلْقٰٓى اِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًاۚ تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَاۘ فَعِنْدَ اللّٰهِ مَغَانِمُ كَث۪يرَةٌۜ كَذٰلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ فَمَنَّ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ فَتَبَيَّنُواۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَب۪يرًا ﴿٩٤﴾

MANASI

92 - Bir müminin diğer mü'mini yanlışlık dışında öldürmesi asla caiz değildir. Bir mü'mini yanlışlıkla öldürenin, bir mümin köleyi azad etmesi ve öldürülenin ailesi bağışlamadıkça, ona diyet ödemesi gerekir. Eğer o mümin, size düşman bir topluluktan ise mümin bir köleyi azad etmek gerekir. Şayet aranızda anlaşma olan bir milletten-se, ailesine diyet ödemek ve mümin bir köleyi azat etmek gerekir. Bulamayana, Allah tarafından tevbesinin kabulü için, ard arda iki ay oruç tutmak gerekir. Allah bilendir, Hakim'dir.

93 - Kim bir mü'mini kasden öldürürse cezası, içinde temelli kalacağı cehennemdir. Allah ona gazabetmiş, lanetlemiş ve büyük azab hazırlamıştır.

94 - Ey İnananlar! Allah yolunda yürüdüğünüz vakit, her şeyi iyice anlayın. Size, Müslüman olduğunu bildirene, dünya hayatının geçici menfaatine göz dikerek: "Sen mü'min değilsin" demeyin. Allah katında birçok ganimetler vardır. Evvelce siz de öyleydiniz. Allah size iyilikte bulundu, iyice araştırıp anlayın, Allah işlediklerinizden şüphesiz haberdardır. (Nisa Suresi)

AYETLERİN KELİME MANASI

(فَتَحْرِيرُ): **"Azat Etmesi"**

Hürriyet verme, azat etme.

Rağib şöyle der: İnsan, hürdür. Köleyi azat etmek ise tahrirdir. Hür kelimesi asılında halis olmak demektir. İnsana hür denilmesi, isteği üzere hareket edebilmesindendir. Bu manada bir ayette:

رَبِّ إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا

"Ey Rabbim, ben sana karnımdakini halis bir kul olarak adak ettim" buyurmaktadır.

(دِيَةٌ): **"Diyet Vermesi"**

Diyet, ölen adamın varislerine kan bedeli olarak verilen para veya mal.

Lisan lugat kitabında: Diyet, ölen adamın hakkını vermeye denir. (دِيَةٌ): kelimesindeki, he harfi, vav harfinin yerine gelmiştir. Aslı Vediyedir.[696]

Tehzib kitabında: Vedde, demek, diyetini ödedi demektir. "Diye"nin aslı, vediyedir. "Şiye" kelimesinin aslının, veşiye olması gibi. Şeriat, el, kol veya kulak, burun gibi azaların bedeline diyet demezken, can bedeline diyet demiştir.

(مُسَلَّمَةٌ): **"Teslim Edecek"**

Öldürülen adamın varislerine diyet olarak teslim edilen mal demektir.

696- Lisanu'l Arap.

(يَصَّدَّقُوا): Öldürülen adamın varislerine diyetini tasadduk etsin. Burada, te harfi sad harfine idgam edilmiştir. Diyetin sadaka olarak isimlendirilmesine: *"Yapılan her iyiliğin sadakadır"*[697] olduğunu; hadisi şerif işaret etmektedir.

(مِيثَاقٌ): **"Ahid ve söz"**

Söz vermek, Zimmeti temiz tutmak.

Rağib şöyle der: Misak, verilen sözü yemin ederek yerine getirmek ve anlaşmayı bozmamak demektir. [698]

(ضَرَبْتُمْ): **"Yolculuğa çıktığınız zaman"**

Darb kelimesinin birkaç anlamı vardır. Elle, sopayla veya kılıçla vurmaktır. Yere darb etmek ise yolculuk yapmaktır. Çünkü yolcu ayağıyla yola vurarak ilerler.

Manası: Eğer, Allah yolunda düşmanla çarpışmak için yolculuğa çıktığınız zaman, demektir.

(فَتَبَيَّنُوا): **"Açığa çıkmasını bekleyin"**

Tebeyyun, birşeyin açıklanmasını istemek, aceleci olmamak ve sakin davranmak demektir. bu manada bir ayette: **"Ey İman edenler! Eğer size bir fasık bir haber getirirse, iyice araştırın"**

(السَّلاَمَ): **"İslam selamı"**

Sil ve selam aynı şeydir. Silahı atarak teslim olmak demektir. Bu manada bir ayette: **"Size boyun bükerek gelen ve teslim olanlara, Sen Mümin değilsin demeyin. Sonrada, dünya malı için onu öldürmeyin."**

(عَرَضَ): **"Dünya menfaati"**

Yok olmaya mahkum olan şey demektir. Âyetteki manası ise: dünya metaı ve malı demektir. varlığı geçici ve çok az olan şeylere de denir. Bir Hadiste: *"Bu Dünya, iyilerin ve kötülerin yiyip içtikleri geçici bir araddır (maldır yok olacaktır)"*

Lisanda: عَرَضَ: Az veya çok dünya malıdır. Bir Ayette: **"Bu deni (dünyadan) nasiplerini alırlar ve "biz affolunacağız" derler"** buyurmaktadır.

(مَغَانِمُ كَثِيرَةٌ): **"Çok ganimetler vardır"**

697- Buhari, Müslim.

698- Mufredat.

"Meğânim": Mağnem'in çoğuludur. Savaşta düşmandan ganimet olarak alınan mala denir. Âyette: güzel ve çok büyük faziletler ve rızıklar anlamındadır.

Taberi şöyle der: bu ayetin manası: **"Ey İnananlar! Allah yolunda yürüdüğünüz vakit, her şeyi iyice anlayın (araştırın). Size, Müslüman olduğunu bildirene, dünya hayatının geçici menfaatine göz dikerek: "Sen mümin değilsin" demeyin. Allah katında daha birçok ganimetler rızıklar ve faziletler vardır."**[699]

AYETLERİN TOPLU MANASI

Allah *(Celle Celâlühu)* genel manada şöyle buyurmaktadır: "Mümin bir kimseyi öldürmek, hiçbir müminin hakkı değildir. Ancak her kim hata ile öldürürse, o zaman bir mümin köleyi azadetmesi ve ölen kimsenin varislerine diyet ödemesi farzdır. Eğer onlar affederek kendi rızalarıyla diyetten vazgeçerlerse o zaman diyet vermesi farz değildir.

Şayet öldürülen kimse mümin ise, onun varisleri kafir ve düşmanlarsa o zaman katile farz olan yalnızca bir köle azad etmektir. Öldürülen mümin şahsın yakınlarına kafir oldukların dan onlara verilen diyet, Müslümanlara karşı savaşmaları için yardım etmek olduğundan caiz değildir.

Şayet öldürülen kimse hata ile öldürülmüş İslâm ülkesinde yaşayan ve cizyesini (vergisini) veren bir gayri müslim zimmi ise, katile farz olan, öldürülen mümin şahsın için gerekenin aynısıdır. Bir köle azad etmek ve ölenin varislerine diyet ödemektir.

Şayet katil köle azad edecek güce sahip değilse o zaman peş peşe iki ay oruç tutması farzdır. Böyle yapmak Allah'tan *(Celle Celâlühu)* kullarının günahlarının affı için bir lütfudur. Allah *(Celle Celâlühu)* her şeyi çok iyi bilen ve emrettiği kanunlarda da hüküm ve hikmet sahibidir.

Daha sonra Yüce Allah *(Celle Celâlühu)*, kasten bir mümin öldürenlerin cezasını da, onlar için kefaret yoktur. Ona kâfirlere vad edilen cehennemde ebedi olarak kalma cezası verilmiştir. O devamlı Allah'ın *(Celle Celâlühu)* gazab ve lanetine müstahaktır. Bu dünyadaki ceza, kıyamet günü çarpılacağı azabın dışındadır.

Yüce Allah, adam öldürmenin cezasını beyan ettikten sonra cihada çıkan müminlerin karşılarına çıkan insanları hemen öldürmemelerini, kesinlikle (düşman olduklarına) emin olmak için durumlarını

699- Cemiu'l eyan; Taberi.

araştırmalarını emretmiştir. Savaşta da olsa bir kimsenin öldürülmesi için küfrünün bilinmesi lazımdır. Şayet bir kimse silahını bırakıp Müslümanlara teslim olur veya Müslüman olduğunu açıklarsa onun malını almak için öldürülmesi haramdır.

Burada yüce Rabbimiz, Müslümanlara kendilerinin de daha önceden müşrik ve kafir olduklarını hatırlatarak onları hidayete ve İslama girdirenin de kendisi olduğunu beyan ederek, bu nimetin en büyük nimet olduğunu bildirmiştir.

AYETLERİN NÜZUL SEBEBİ

Rivayete göre: Ayyaş bin Ebi Rebia - Ebu Cehil'in anneden kardeşi -, İslâm'ı kabul ettikten sonra kavminden korkarak Medine'ye hicret etti. Ayyaşın Annesi, oğlu Ayyaş dönünceye kadar yemek yemeyeceğine, su içmeyeceğine ve bir gölgede oturmayacağına yemin etti. Bunun üzerine Ebu Cehil, Haris bin Yezid ile birlikte Medine'ye kardeşinin yanına gitti. Ona: Sen Muhammed'in dini üzere değil misin? O sana sıla-i rahmi emretmiyor mu? diye sordu. O da: Evet dedi. Bunun üzerine Ebu Cehil: senin dinine kimse karışmayacaktır sen dinin üzeresin. Mekke'ye dön ve annene ziyaret et dedi. Ayyaş bin Ebi Rebia onlarla birlikte Mekke'ye döndü. Mekke'ye yaklaşınca Ebu Cehil kardeşinin elini bağladı. Kendisi yüz değnek, arkasından da Haris yüz değnek vurdu. Bunun üzerine Ayyaş, Haris'e: Ebu Cehil kardeşimdir. Sen niçin vuruyorsun? Bir gün seninle karşılaşırsak seni yemin ederim öldüreceğim dedi.

Elleri bağlı olarak annesinin yanına getirdiler. Annesi: Eski dinine dönünceye kadar ellerini bağlı tutun dedi. Ayyaş da eski dinine döndüğünü söyledi, ancak tekrar hicret için yalan söylemişti. Daha sonra yeniden Medine'ye hicret etti. Bu arada Haris bin Yezid de Müslüman oldu. Fakat Ayyaş bin Ebi Rebia onun Müslüman olduğunu bilmiyordu. Onunla bir yerde karşılaştılar. Ayyaş, onu öldürdü.

Daha sonra onun Müslüman olduğunu öğrenen Ayyaş, yaptığına pişman olarak Rasulullah'a *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* geldi ve Ya Rasulullah, müslüman olduğunu bilmeden Haris'i öldürdüm dedi. Bunun üzerine:

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَن يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلاَّ خَطَئًا وَمَن قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَئًا

Bir müminin diğer mümini yanlışlık dışında öldürmesi asla caiz değildir." âyeti nazil oldu. [700]

700- Keşşaf, Kurtubi, Razi.

Ahmed bin Hanbel ve Tirmizi, İbn Abbas'tan şu rivayeti etmişlerdir: Beni Selim kabilesinden bir kişi Sahabelerin yanından koyunlarıyla birlikte geçerken, onlara selam verdi. Sahabeler: Bu adam bizden korunmak (emin olmak) için selam verdi, diyerek onu öldürdüler. Koyunlarını da alarak Rasulullah'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* yanına geldiler. Bunun üzerine:

Cumhur Kıraat İmamları şöyle okudu:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللهِ فَتَبَيَّنُوا

Ey İnananlar! Allah yolunda yürüdüğünüz vakit, her şeyi iyice anlayın." âyeti nazil oldu.[701]

AYETLERDE VARİD OLAN KIRAAT ÇEŞİTLERİ

Cumhur Kıraat İmamları: (إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللهِ فَتَبَيَّنُوا) şeklinde okudular. Hamza ve Kesai ise: (فَتَثَبَّتُوا) şeklinde "Peltek Se" harfiyle okudular.

Cumhur Kıraat İmamları: (لِمَنْ أَلْقَى إِلَيْكُمُ السَّلاَمَ) "Sin" harfinin üstünlü olması ve "Elif" harfiyle okudular. Nafi ve Hamza ise: (السَّلَمَ) "Elif" harfi olmaksızın okudular.

Cumhur Kıraat İmamları: (لَسْتَ مُؤْمِنًا) ikinci "Mim" harfinin esresiyle okudular. İkrime ise: (لَسْتَ مُؤْمَنًا) "Mumenen" şeklinde "Mim" harfinin üstünlü olmasıyla okudular. Bu durumda manası: Emin ve güvenilir olmaz isen demektir.

AYETLERDE VARİD OLAN DEĞİŞİK İ'RABLAR

Ayeti kerimedeki: (وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلاَّ خَطَئًا) (أَنْ يَقْتُلَ): Kane'nin ismi olup far' mallindedir. (لِمُؤْمِنٍ): Haberidir. (إِلاَّ خَطَئًا): İstisna munkati'dir. Manası: ancak hata ile öldürürse hükmü böyledir.

Taberi burada şairin şu şiirini getirir:

"Bazı yumurtalar uzağa düşmezler,

Yerede düşmezler, ancak üzerinde resimler olan

İpek bir kumaşın üzerine düşerler".[702]

701- İbn Kesir, Mecmau'l Beyan, Ruhu'l Meani.

702- Taberi tefsiri.

Ayeti kerimedeki: (وَمَن قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَئًا) (خَطَئًا) : Mahzuf mef'ul mutlakın sıfatıdır. Manası: Hata ile öldürmek demektir. Aynı şekilde hal olup mastar yerinde de gelebilir: hata ile onu öldürdü demektir.

Ayeti kerimedeki:(تَوْبَةً مِنَ اللّٰه) (تَوْبَةً): mef'ul lieclihidir. Manası: Bunu sizlere tevbe etmeniz için meşru kıldı demektir.

Ayeti kerimedeki:(لَسْتَ مُؤْمِنًا) (مُؤْمِنًا): leysenin haberidir. Cümlenin tümü: makulul kavildir. (تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيَاةِ): cümlesi: (تَقُولُوا) kelimesinin faili olup hal üzere mensup kılınmıştır. Manası: bunu, dünyalık menfaatlerden ötürü söylemeyin demektir.

TEFSİRİNDEKİ İNCELİK ve LATİFELER

Birinci latife:bu gibi yerlerde yasaklamalara: o şeyin halini (şanını) nefyetmek denir. Birde bizzat o işin fiilini yasaklama vardır. Birşeyin halini yasaklamak, bizzat o işin fiilini yasaklamaktan daha tesirli ve beliğdir. Nitekim : "**Allah** *(Celle Celâlühu)* **Sizin Allah'ın peygamberine eza vermeniz (doğru) olmadığı gibi Allaha eş koşanların..,**" ve: "**Müşrikleri için, Allah'ın mescitlerini imar etmelerine ehliyetleri yoktur**" âyetleri de, fiillerin halini yasaklamaktadır.

Bu âyette de Rabbimiz *(Celle Celâlühu)* şöyle buyuruyor: Bir müminin başka bir mümini, mümin iken öldürmesi onun müminlik şanına kesinlikle yakışmaz. Çünkü bir mümini öldürmek, mümin bir kimsenin imanlı iken yapması tasavvur edilemez. Onun imanı ve imanının üzerindeki hâkimiyeti onun kasden adam öldürmesine mani olur. Ancak mümin kişi hata ile adam öldürebilir.

İkinci latife: Ayette: "**Bir köle (boyun) azat etmek**" ifadesi: mecaz mürseldir. Yani bir şeyin cüz'ünü zikredip küllünü kastetmektir. Burada: "(boyun) kelimesi, kölenin bir cüzüdür, ancak istenilen, kölenin tümüdür.

"**Her şey helak olacaktır. Ancak Allah'ın yüzü hariç**" bu da meşhur mecazlarıdandır.

Üçüncü latife: Âyette affet menin sadaka olarak ifade edilmesi, affın ne kadar faziletli birşey olduğunu gösterdiği gibi, hata ile öldürülen adamın yakınlarını, katili aff etmeleri ile ve diyeti almamaları ile sadakaya teşvik etmektedir. Bu da İslam'ın müminlere yardımlaşma, bağışlama gibi güzel ahlâklara rağbet ettirmesidir.

Dördüncü latife: Allah *(Celle Celâlühu)*, kasden adam öldürmenin çok ağır cezasını: **"Kim bir mümini kasden öldürürse cezası, içinde temelli kalacağı cehennemdir.Allah ona gazabetmiş, lanetlemiş ve büyük azab hazırlamıştır"** şeklinde beyan etmiştir. Görüldüğü üzere ayet, kasden adam öldüren bir katil için üç ayrı ceza ile cezalandıracağına hükmetmiştir.

Cehennemde ebedi olarak kalacağına,

Allah'ın *(Celle Celâlühu)* gazab ve lanetini ona hak etmesine,

Allah'ın *(Celle Celâlühu)* ona ahirette şiddetli bir azab hazırlamasına hükmedilmiştir.

Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* bir hadislerinde şöyle buyuruyor: *"Dünyanın zevali (yak edilmesi) Allah katında mümin bir kimsenin kasden öldürülmesinden daha hafiftir"* [703] Diğer bir hadiste de: *"Bir müminin kasden öldürülmesine (en küçük) bir yardımda bulunan kişinin alnına; kıyamet günü, Allah'ın (Celle Celâlühu) rahmetinden ümitsizdir yazılacaktır."*[704]

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* da, kasden adam öldürenin tövbesinin kabul edilmeyeceğine fetva vermiştir.

Zemahşerî şöyle der: Ben bazı insanlara hayret ederim, kasden adam öldürmenin cezasını bildiren âyet ve hadisleri, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*nın bu husustaki görüşünü bildikleri halde yine de mümin bir kimseyi öldüren ve tövbe etmeyen katilin aff edilmesini dilerler. **"Onlar Kur'an'ı düşünerek okumuyorlar mı yoksa kalpleri karardığı için Kur'an onlara tesir etmiyor mu?"**

Beşinci latife: Âyetteki, **"...içinde temelli kalacağı cehennemdir"** ifadesi ya bir mümini kasden öldürmeği helal sayanlara hamledilir. Veya katilin cehennemde çok uzun zaman kalacağına hamledilir.Çünkü lügat âlimleri ebediyeti ifade eden kelimelerin, uzun müddet karşılığında kullanıldığını söylemişlerdir.

Bu manada şair şöyle der:

"Ben bu olaylardan sonra baki ve ebedi

ancak dağların dimdik ayakta kaldıklarını görüyorum."[705]

703- Tirmizi, Nesai.

704- İbni Mace.

705- Kurtubi.

Araplar şöyle derler: Allah onun mülkünü ebedi etsin, veya: Fulanı ebediyen hapsedeceğim. Malumdur ki, bu dünyada hiçbir şey daimi değildir.

FIKHİ HÜKÜMLER

Birinci Hüküm: Öldürme kaç türlüdür? hangisinde kefaret vermek farzdır?

Yüce Allah kısası: "**Ey iman edenler, öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı**" ayetiyle farz kılmıştır.

Bu ayette de hata ile adam öldürenler için diyet ve kefareti farz kılmıştır. Âyetlerden anlaşılan, kısas kasden yapılan öldürmelerde farz kılınmıştır.

İmam Malik'e göre: adam öldürme kastlı veya hata ile olmak üzere ikiye ayrılır üçüncü bir şekli yoktur. Allah-u Teala'nın kitabında kastlı veya hata dışında başka bir öldürme şekli yoktur.

Cumhura göre: adam öldürmenin üç şekli vardır: Kasten, hata üzere veya kasta benzer.

1- **Kasden öldürmek:** öldürme kastı ile; kılıç, bıçak, silahla veya öldürücü bir aletle bilerek bir adamı öldürmektir. Bu tür adam öldürmenin cezası kısastır. Zira katil Adama öyle bir şeyle kastetmiştir ki, o alet umumiyetle öldürücü bir alettir.

2- **Hata ile öldürmek** ise iki kısımdır. Birincisi, bir müşriği veya bir av hayvanını öldürmek kasdı ile atar ancak, kastettiği şeyi değil de bir Müslümanı vurarak öldürür. İkincisi ise üzerinde küfür alameti gördüğü bir adamı müşrik zannıyla öldürür. Birincide fiilde hata, ikincide ise kasıtta hata vardır.

3- **Kasta benzer öldürme ise:** öldürücü bir silahla olmayan, ince bir sopa, taş veya elle vurularak yapılan öldürmeye denir. Bu hata ile öldürmedir. Öldürme kastı ile vurulmamıştır.

Kurtubî şöyle der: Kasta benzer adam öldürme meselesinin varlığını ispat edenler Şa'bi, Servî, Irak âlimleri ve İmam Şafii'dir. Bu; Hz. Ali ve Hz. Ömer *(Radıyallahu Anhuma)*dan da rivayet edilmiştir. Sahih olan görüşte bu görüştür. Çünkü kanlar her şeyden daha çok ihtiyat ve dikkat edilmeye layıktır. Nitekim asıl olan insanların kanlarını korumaktır. Bunun (kanın) mubah olması hiçbir şüphe olmadığı açık bir durumda olur. halbuki kasta benzer öldürmelerde şüpheler vardır. Bu durum, hata

ile kasıt arasında tereddütte kalma halidir. Burada vuruş kasıtlı olsa da öldürmede hiçbir kasıt yoktur. Bunun içinde kısas uygulanamaz. Kasta benzeyen öldürmenin diyeti daha çok olur. Bunu ifade eden hadisler de vardır. Ebu Davud'un, Abdullah bin Amr'dan rivayet ettiği şu hadis: "*Kasta benzer bir hata - değnek veya kırbaçla - ile adam öldürenin diyeti yüz devedir. Bu yüz deveden kırk tanesinin de hamile olmaları gerekir*" [706]

Cumhurun delilleri:

İnsanların kalplerine muttali olamadığımız için zahir olanla hükmetmek gerekir. Şayet öldürücü bir aletle öldürse onun kasten adam öldürdüğüne hükmederiz.

Öldürücü olmayan bir şeyle öldürürse o zaman kasıtla hata arasında tereddüt edilir. Biz buna kasta benzer bir öldürme deriz. Bu değerlendirme bize göredir. Ancak hakikatte; öldürme ya kasten veya hata iledir. Bu şekilde vuruş yönünden kasta benzemekle, ancak kullanılan aletin öldürücü olmaması bakımından hataya benzemektedir. Öldürmede bir kasıt olmadığı için bu tür öldürmelerden kısas düşmektedir. Öldürme olayı mücerret bir hatadan da olmadığı için ödenecek diyet hata ile öldürmenin diyetinden daha fazla olmalıdır.

Ebu Davud, İmam Hanbel, ve Nesai'nin rivayet ettikleri şu hadis buna işaret etmektedir: Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, Mekke'nin fethinde okudukları hutbelerinde: "*Haberiniz olsun. Kasıtlı hata ile öldürülen adamın diyeti daha ağırdır*".[707]

İkinci Hüküm: Kasten adam öldürme nedir ve cezası nasıl olur?

Kasten adam öldürme kısası gerektirmektir. Katil bu durumda öldürdüğü yakınının mirasından da mahrum kalır. Bu hususta bütün fakihler ittifak etmişlerdir.

İmam Şafii'ye göre: Hata ile öldürmekte diyet vacip kılınmışsa, kasten öldürmeler de daha evladır.

İmam Ebu Hanife'ye göre: buna benzer kasten adam öldürene kefaret yoktur. Keffaretler ancak Yüce Allah'ın belirttiği şekilde olur. Kasten adam öldüren için keffaret farz kılınmamıştır.

İbni Munzır bu hususta şöyle der: Biz de **İmam Ebu Hanife**'nin hükmettiği gibi hükmederiz. Zira kefaretler ibadettirler. Hiç kimse kitap,

706- Taberi Tefsiri.

707- Cessas; Ahkamu'l Kur'an.

sünnet ve İcma ile farz edilmeyen bir şeyi farz kılma yetkisine sahip değildir. Kasten adam öldürmede de kefaret vermek gerekir diyen kimsenin buna bir delili yoktur.[708]

Kasten öldürmekle, kasta benzer öldürmenin manalarında ihtilaf edilerek birkaç görüşe ayrılmışlardır. Bu görüşlerden en meşhurları üç tanedir:

Kasten öldürme: Herhangi bir kesici, öldürücü veya yakarak öldürmedir. Taşla, sopayla veya kesici olmayan bir şeyle yapılan öldürme ise kaste benzer bir öldürmedir. Bu, Ebu Hanife'nin görüşüdür.

Kasten öldürmek kastıyla vurmaktır: Vurulan şey ister taş, sopa ve demir gibi benzeri şeyler olsun fark etmez. Yeter ki vurulan şeyle kasıtlı olarak vurulduğunda öldüreceği kesin olsun. Kasta benzer bir öldürme ise, vurulan şeyin kesinlikle öldürücü olmamasıdır. Bu da imam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'in *(Rahmetullahi Aleyhima)* görüşleridir.

Kasten öldürmek üzere vurulanın ölmesidir. Kasta benzer bir öldürme ise, vurmaya kasıtla ölmesidir.

Tercih:

Ebu Hanife'nin, Kasta benzer bir öldürme hususundaki görüşü zayıftır. Çünkü insan bazen küçük taşlarla da ölebilir. Nitekim insanların kanlarını muhafaza etmek adına burada; İmam Ebu Yusuf, İmam Muhammed ve İmam Şafii'nin görüşleri tercih edilir.

Üçüncü Hüküm: Köle azat etmek nedir ve kimlere gerekir?

Hata ile ölümlerde Allah *(Celle Celâlühu)* iki şeyi vacip kılmıştır:

Mümin bir köle azat etmek.

Öldürülenin ailesine teslim etmek üzere diyet vermek.

Mümin bir köle azat etmekten maksadın; İbni Abbas ve Hasan'a göre, namaz kılan ve oruç tutan biri olmasıdır.

Bu konuda, ebeveyninden birisi Müslüman olan çocuğun azat edilmesinin caiz olduğunu; Ebu Hanife, Malik ve Şafii uygun görmüşlerdir.

İmam Muhammed'den iki görüşte naklolmuştur.[709]

(İbn Abbas ve Hasan'ın) delililer: Allah *(Celle Celâlühu)* imanı şart koşmuştur dolayısıyla çocuk caiz değildir.

708- Kurtubi.

709- Zadul Mesir; ibn Cevzi.

Cumhurun delili: **"Her kim bir mümini öldürürse"** ayetine çocuk da dahil olduğu gibi azat edilecek birisinin **"Mü'min birisini azat etmek"** ayetiyle de çocuk olması da mümkündür.

İbni Kesir şöyle der: Cumhura göre; büyükte küçükte aynıdır. Mühim olan Müslüman olmasıdır.[710]

Alimler, kölenin azat edilmesi, katile gerekir. Diyet ise katilin yakınlarına demişlerdir.

Dördüncü Hüküm: Hata ile ölümlerde diyet kimlere gerekir?

Diyet katilin yakınlarına vacip olması hakkında alimler ittifak etmişlerdir.

Bu da üç yıl içinde verilmesi gerekir. Her yıl üçte birisi ödenerek üç yılda ödenmiş olur. Yakın akrabadan maksat: Katilin mirasını alabilecek erkek kimselerdir.

İbni Cevzi Muğni adlı eserinde şöyle der: Diyet katilin yakınlarına vacip olması hakkında ilim ehli arasında hiçbir hilaf görülmemektedir.[711]

İbni Kesir de şöyle der: Bu diyetin, katilin malından olmaması şarttır. Zira bu, yakınlarına vacip kılınmıştır.

İmam Şafii bu konuda Rasulullah'tan, değişik bir hadis bilmiyorum. Bilinen şudur: Buhari ve Müslim'in Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)*'dan rivayetle: *"Huzeyl kabilesinden iki kadından birisi diğerini öldürünce, Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem) öldüren kadının yakınlarına diyeti vacip kılmıştır."*[712]

Uyarı:

Öldürülen bir kimsenin diyetinin katil tarafından değil de katilin (babası tarafından) yakın akrabalarınca verilmesinin sebebi nedir?

Allah Teâlâ: **"Herkesin kazanacağı kendisinden başkasına ait değildir." "Günahkâr hiçbir nefis diğerinin günahını taşımaz."** buyurmaktadır.

Cevabı şöyledir: Diyetin yakın akrabalar tarafından ödenmesi, bir kimsenin günahının diğer bir kimseye yüklenilmesi demek değildir. Zira Diyetin yakın akrabalar tarafından verilmesi karşılıklı yardımlaşmadır. Bu gibi durumlarda yardımlaşma Araplar arasında bir örf olarak

710- İbni Kesir.

711- Muğni.

712- İbni Kesir.

yapılmaktaydı. Öyle ki, bu yardımlaşmayı Araplar güzel ahlaktan sayarlardı. Hiç şüphesiz Rasûlüllâh da *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* güzel ahlakı tamamlamak için gönderilmiştir. Yardım etmek, borçlandığı zaman borcunu üzerine almak da güzel ahlaktandır. Bunları yapmak sevgiyi ve muhabbeti artırır. İşte bundan dolayı, İslâm bu şekilde kabul etmiştir.

Beşinci Hüküm: Kasten veya hata ile adam öldürmede verilen diyetin miktarı ne kadar olmalıdır?

Âlimler hata ile işlenen cinayette diyetin yakın akrabalar tarafından ödenmesinin farz olduğuna ittifak etmişlerdir. Bu da yüz devedir. Bu diyetin üç yılda ve eşit taksitler beş çeşit deve halinde ödenmesi farzdır.

Nitekim ibni Mes'ud bu hususta şu rivayeti yapmıştır: *"Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem) hata ile öldürmede yirmi tane bir yaşını doldurmuş dişi deve yavrusu, yirmi tane bir yaşını doldurmuş erkek deve yavrusu, yirmi tane iki yaşını doldurmuş dişi deve yavrusu, yirmi tane üç yaşını doldurmuş dişi deve yavrusu, yirmi tane (ceze'a) dört yaşını doldurmuş dişi deve yavrusu ve yirmi tane de Hıkka verilmesine hükmetmiştir".*[713]

Kaste benzer öldürmenin diyeti ise üç çeşit deve halinde ödenmesi: Kırk tane hamlile deve, otuz tane dört yaşını doldurmuş dişi deve, otuz tane üç yaşını doldurmuş dişi devedir. Bu diyeti yakın akrabalar tarafından verilmesi gerekir.

Kasten öldürmede: Ebu Hanife ve Malik'in de meşhur görüşleri, üzerinde anlaşma yaptıkları şey geçerlidir.

İmam Şafii'ye göre: Kasten öldürmenin diyeti kasta benzer diyetin hükmü gibidir. Ancak bu diyetin, yakın akrabalar tarafından değil, bizzat katilin malından verilmesi farzdır.

Kurtubi şöyle der: Âlimler, kasten öldürmenin diyetinin katilin malından verilmesinin farz olduğuna icma etmişlerdir.[714]

İbni Cevzî diyetler hakkında söyle der: Altı çeşit diyet bedeli vardır.

Altın olursa yüz dinar.

Gümüşten olursa on iki bin dirhem.

Deveden verilirse yüz adet.

713- Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, İbn kesir.

714- Kutubi.

Sığırdan verilirse iki yüz adet.

Koyundan verilirse bin adet.

Elbise olursa iki yüz adettir.

Bu diyet, hür Müslüman bir erkeğin diyetidir. Hür Müslüman bir kadının diyeti ise bunun tam yarısıdır. Bu görüş cumhur fakihlerin görüşüdür.

İmam **Ebu Hanife** cumhura muvafıktır. Ancak O, diyet gümüş olarak verilirse on bin dirhem olduğunu söylemiştir.

Altıncı Hüküm: Kasten öldüren katilin tevbesi kabul edilir mi?

Âlimlerin bazıları kasten adam öldürenin tövbesinin kabul edilmeyeceğini söylemişlerdir. İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* da bu görüştedir.

Buharı, Said bin Cübeyr'den şu rivayeti yapmıştır: "Küfe Âlimleri kasten öldüren katilin tövbesi hususunda ihtilaf ederek İbni Abbas'a geldiler. O da: "**Kim bir mümini kastan öldürürse cezası ebedi kalıcı olmak üzere cehennemdir**" âyeti bu hususta nazil olan en son âyettir. Bundan sonra bu âyeti nesh eden bir âyette nazil olmamıştır" dedi.[715]

Nesai, (Said bin Cübeyr)'den şu rivayeti yapmıştır: "Ben, İbni Abbas'a kasten öldürenin tövbesinin kabul edilip edilmeyeceğini sordum. O: Hayır, cevabını verip, "Onlar ki Allah ile beraber başka bir ilaha tapmazlar" ayeti Mekke'de nazil olan âyetlerdendir. Bu âyetin hükmünü, Medine'de nazil olan, "**Kim bir mümini kastan öldürürse cezası ebedi kalıcı olmak üzere cehennemdir. Allah'ın gazabı onun üzerinedir**" âyeti nesh etmiştir" dedi.[716]

İbni Cerir, senediyle Salim bin Ebi Cat'tan rivayetle: İbni Abbas'ın gözleri kapandıktan sonra yanında bulunuyorduk. Bir kişi yanına gelerek ona, Ey Abdullah bin Abbas, kasten adam öldüren katil hakkında ne dersiniz? diye sordu, O da: "**Kim bir mümini kastan öldürürse cezası ebedi kalıcı olmak üzere cehennemdir. Allah'ın gazabı onun üzerinedir**" âyetini okuyarak cevap verdi, O kimse, Peki katil tövbe etse, imanını yenilese ve salih amelde bulunsa ne dersiniz? dedi. Bu defa İbni Abbas: Annesi onun cenazesinde yas tutsun emi, onun tövbesi nasıl kabul edilecek?

715- Buhari, İbni kesir.

716- Buhari, Müslim, Ebu Davud, Nesai.

Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, ben sizin peygamberinizden şöyle işittim: *"Kıyamet günü katil başı sağ veya sol eliyle bağlı olarak arkadaşı (öldürdüğü adam) tarafından elinden tutulup bütün vücut hücrelerinden kanlar aka oka Allah'ın Arşına doğru getirilerek Yüce Allah'a, şu kuluna sor, beni niçin öldürdü? Diye şikâyette bulunacaktır"* buyurmuştur. Sizin peygamberinizden ve kitabınızdan sonra başka bir peygamber ve kitap gelmemiştir diyerek cevap verdi.[717]

Cumhur Ulemaya göre kasten adam öldürenin tövbesi kabul edilir. Bu görüşlerini birkaç delille ispat ederler.

Küfür, kasten öldürmekten daha büyük günahtır. Adam öldürmek, küfürden (şirkten) daha hafif bir günah olduğuna göre katilin tövbesinin kabulü diğerinden daha evladır.

Allah Teâlâ: **"Şüphesiz ki Allah, kendine şirk koşulmasını bağışlamaz. Ondan başkasını dileyeceği kimseler için bağışlar"** buyurmuştur. Ayetteki ondan başkası tabirinden maksat, şirk dışında kalan günahlardır. Bu günahlara kasten adam öldürmekte dahildir.

Allah Teâlâ: **"Onlar ki Allanın yanına başka bir ilaha tapmazlar, Allanın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar, ..." "Ancak Tövbe edenleri hariç"** buyurarak tövbenin kabul edileceğine kesin bir nasa belirtmiştir.

Buhari ve Müslim'in rivayet ettiği şu hadis: *"Siz bana; Allah'a herhangi bir şeyle ortak koşmayacağınıza, zina yapmayacağınıza ve Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymayacağınıza biat ediniz... Her kim şirkin dışında bir günah işler de onu Allah'tan başka kimse bilmezse onun cezası Allah'a aittir. Dilerse affeder, dilerse azab eder."*

Müslim'in, Yüz kişi öldüren adam hakkında rivayet ettiği hadisidir.

Allame Şevkani şöyle der: Hak olan tövbe kapısı, o kapıdan girmek isteyen her asi için açıktır. Günahların en büyüğü, en şiddetlisi olduğu halde şirkten bile tövbe edilir. Ondan çok daha küçük olan öldürme günahının da tövbe edildikten sonra kabul edilmesi daha evladır. Şüphesiz Allah Teâlâ Hâkimlerin en iyi hüküm verenidir. O, insanların ihtilaf ettiği şeylerde dilediği gibi hüküm verendir.

717- Taberi, İbni Kesir.

AYETLERDEN ÇIKARTILAN DERSLER

Müminlerin kanını akıtmak ateşte ebedi kalmayı gerektiren büyük günahlardandır.

Yanlışlıkla adam öldürmek de kısas olmayıp, kefaret ve diyet vardır.

Öldürülen kişinin yakınları, şayet katili affederlerse diyet düşer. Fakat katilin kefaret vermesi farzdır.

Kefaret ise, mümin bir köleyi azad etmek veya hiç ara vermeden iki ay oruç tutmaktır.

Acele edip şüphe üzere insan öldürmek caiz değildir.

30. DERS

KORKU NAMAZI

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَاِذَا ضَرَبْتُمْ فِى الْاَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلٰوةِ اِنْ خِفْتُمْ اَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُواۜ اِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُبِينًا ﴿١٠١﴾ وَاِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَاَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلٰوةَ فَلْتَقُمْ طَٓائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ وَلْيَاْخُذُوٓا اَسْلِحَتَهُمْ فَاِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَٓائِكُمْص وَلْتَاْتِ طَٓائِفَةٌ اُخْرٰى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَاْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَاَسْلِحَتَهُمْۚ وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ اَسْلِحَتِكُمْ وَاَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةًۜ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِنْ كَانَ بِكُمْ اَذًى مِنْ مَطَرٍ اَوْ كُنْتُمْ مَرْضٰٓى اَنْ تَضَعُوٓا اَسْلِحَتَكُمْۚ وَخُذُوا حِذْرَكُمْۜ اِنَّ اللّٰهَ اَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿١٠٢﴾ فَاِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلٰوةَ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلٰى جُنُوبِكُمْۚ فَاِذَا اطْمَاْنَنْتُمْ فَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَۚ اِنَّ الصَّلٰوةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا ﴿١٠٣﴾ وَلَا تَهِنُوا فِى ابْتِغَٓاءِ الْقَوْمِۜ اِنْ تَكُونُوا تَاْلَمُونَ فَاِنَّهُمْ يَاْلَمُونَ كَمَا تَاْلَمُونَۚ وَتَرْجُونَ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا يَرْجُونَۜ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًاۜ ﴿١٠٤﴾ اِنَّٓا اَنْزَلْنَٓا اِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَٓا اَرٰيكَ اللّٰهُۜ وَلَا تَكُنْ لِلْخَٓائِنِينَ خَصِيمًاۙ ﴿١٠٥﴾ وَاسْتَغْفِرِ اللّٰهَۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًاۚ ﴿١٠٦﴾ وَلَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ اَنْفُسَهُمْۜ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّانًا اَثِيمًاۚ ﴿١٠٧﴾

MANASI

101 - Yolculuk ettiğinizde, kafirlerin size bir fenalık yapmasından korkarsanız, namazı kısaltmanızda size bir sorumluluk yoktur. Zira kafirler, size apaçık düşmandırlar.

102 - Sen içlerinde olup da namazlarını kıldırdığın zaman, bir kısmı seninle beraber namaza dursun ve silahlarını da yanlarına alsınlar; secdeyi yaptıktan sonra onlar arkanıza geçsinler; kılmayan öbür kısım gelsin, seninle beraber kılsınlar, tedbirli olsunlar, silahlarını alsınlar. Kafirler, size ansızın bir baskın vermek için, silah ve eşyanızdan ayrılmış bulunmanızı dilerler. Yağmurdan zarar görecekseniz veya hasta olursanız, silahlarınızı bırakmanıza engel yoktur, fakat dikkatli olun. Allah kafirlere şüphesiz ağır bir azab hazırlamıştır.

103 - Namazı kıldıktan başka, Allah'ı ayakta iken, otururken, yan yatarken de anın. Emniyete kavuştuğunuzda, namazı gereğince kılın.Namaz şüphesiz, inananlara belirli vakitlerde farz kılınmıştır.

104 - Düşman milleti kovalamakta gevşeklik göstermeyin. Eğer siz acı çekiyorsanız, şüphesiz onlar da sizin çektiğiniz gibi acı çekiyorlar; oysa siz Allah'tan onların beklemedikleri şeyleri bekliyorsunuz. Allah Bilendir, Hakim olandır.

105 - Doğrusu, insanlar arasında Allah'ın sana gösterdiği gibi hükmedesin diye Kitap'ı sana hak olarak indirdik; hakkı gözet, hainlerden taraf olma.

106 - Allah'tan mağfiret dile. Allah bağışlar ve merhamet eder.

107 - Kendilerine hainlik edenlerden yana uğraşmaya kalkma. Allah, hainlikte direnen suçluyu sevmez. (Nisa Suresi)

AYETLERİN KELİME MANASI

(ضَرَبْتُمْ): "Sefere çıktığınızda"

"Ed Darb fil Erdı": Orada (Yeryüzünde) yürümek manasındadır. Allah Teala bir ayette (Ve Aharune Yadribune Fil Erd...): "Diğerleri de yeryüzünde yolculuğa giderler" buyurmaktadır.

(تَقْصُرُوا): "Kısaltıyorsunuz"

"El Kasr" kelimesi noksan olmak demektir. İhtimaldir ki bu noksanlık sayı yönüyledir. "Naks" kelimesindeki noksanlık ise: Şeklinde veya o şeyin sıfatlarında kısaltma yapmaya denir.

Ragib şöyle diyor: Kasrus Salatü demek: Onun (Namazın) kolaylık olması için bazı rukünlerüni kısaltarak terketmektir.[718]

Ebu Ubeyde şöyle diyor: Burada üç lügat: "Kasartüs Salate, Kassartühe ve Aksartühe şeklinde kullanılmaktadır. Bunu da Kurtubi söyledi.

(يَفْتِنَكُمُ): **"Sizi fitneye düşürmesinden"**

"Elfitnetü": El İbtileü ve Vel İhtibaru; Hayır veya şerde

Yeftineküm, fitne kökünden gelir. Fitne, imtihan ve tecrübe etmedir. Hem hayırda, hem de şerde kullanılır. Allah Teala'nın şu ayetinde: **"Sizleri hem hayırla, hem de şerle imtihan edeceğiz."** Bu iki mana da kullanılmıştır. **Ragib şöyle diyor:** "Fitne" bela kelimesi gibi şddetli ve bolluk manasında kullanılmaktadır. Ancak o ikisi şiddetli manasında kullanılması daha açıktır.[719]

(عَدُوًّا مُّبِينًا): **"Açık düşmandırlar"**

Düşmanlıkta çok açık düşman.

Tabersi şöyle diyor: Muhakkak ki kafirler hakkında onlar açık bir düşmandır manasına gelen "Adüvvü" kelimesi kullanılmaktadır. Bu kelime "Faul" vezninde hem tekil hem de çoğul manasındadır.[720]

(حِذْرَهُمْ): **"İhtiyatlı olsunlar"**

"El Hizru" "Zel" harfinin cezmi ile ve "Hazeru" "Zel" harfinin üstünlü olarak gelmesiyle her ikisinin de manası: Tehlikeli şeylerden korunmak sakınmak manasına gelmektedir.

Lisanül Arab kitabında şöyle diyor: "El Hizru ve Hazeru" korkmak manasındadır. "Men hafe şey'en": her kim bir şeyden korkarsa ondan sakınır ona düşecek şeylerin sebeplerinden kendisini bekler.[721]

Razi şöyle diyor: Bu iki kelime "El Hizru vel Hazeru" şu örneklerde oldoğu gibi: "El İsri vel Eseri", "Misli vel Meseli" aynı manada kullanılmaktadır. "Ehaze hizrahu" denildiği zaman manası: Uyandı ve kokudan sakındı demektir.

718- Müfredat fi Garibul Kur'an, Ragıb.

719- Müfredat fi Garibul Kur'an, Ragıb.

720- Mecmaul Beyan Tabersi.

721- Lisanül Arab.

Ayetteki mana: Nefislerinize bir imkan vermeyerek düşmandan sakınınız ve korununuz.[722]

(تَغْفُلُونَ): **"Gafil bulunasınız"**

"El Gafletü": Kendisini koruması ve uyanıklığı az olması sebebiyle insana arız olan (sehv) unutkanlık halidir. Bunu Ragıp dedi.

(جُنَاحَ): **"Günah"**

"El Cünah": Günah demektir. Bu kelime "Cenahte" şeklinde gelir ki: Bir mekandan dönüp başka bir tarafa yöneldiğin zaman böyle gelmektedir.

(قَضَيْتُمْ): **"Kılıp bitirdiğiniz"**

Birşeyi yaptınız ve bitirdiniz manasındadır. Allah-u Teala'nın şu ayetinde de olduğu gibi. **"Namazınızı bitirdiğiniz zaman"** eda etmek yerine getirmek manasındadır denilmektedir.

(اطْمَأْنَنتُمْ): **"Mutmain olduğunuz"**

Emin oldunuz. Bu kelime aslında "Sukun" kelimesiden gelmektedir. "İtmeennel kalbu" O sakin oldu demektir. Buradaki maksat: Sizden korku gittiği, yani üzerinizden kalktığı zaman namazınızı şu bildiğiniz şekilde dosdoğru kılınız demektir. Buradaki "İtmi'nen" namazı yerli yerinde kılmak ması da sahihtir.

(كِتَابًا مَّوْقُوتًا): **"Muayyen vakitlerde farzdır"**

Vakitlerde farz kılınmış, onu vaktinden öne alınması vaya sonraya bırıklması caiz olmaz. "Tevkıt": Vakitleri tayin edilmiş, sınırlandırılmış demektir.

İbn Kuteybe şöyle diyor: "Mevkuten" yani vakitlendirilmiş demektir. Örneğin: "Vekkatehullahu aleyhim" demek belirli vakitler için sınırlandırılmış demektedir. İşte onun kullanımındandır şu ayeti kerime: **"O elçiler için belirlenmiş olan vakit geldiği zaman."** [723]

(تَهِنُوا): **"Gevşiyorsunuz, zayıflıyorsunuz"**

"Vehn" kelimesinden gelen bu kelime: Gevşiyorsunuz, zayıflıyorsunuz manasındadır. **"O dedi ki: Ey rabbim benim kemiklerim zayıfladı..."**

(ابْتِغَاء الْقَوْمِ): **"Kavmi takip etmekte"**

722- Tefsiril Kebir, Razi.

723- Garibul Kur'an, İbn Kuteybe.

Yani onları aramak ve istemek. "İbteğal kavme": Onlarla savaşmak için onları aradı takip etti demektedir. Buradaki onlar demekten maksat kafirlerdir.

(تَأْلَمُونَ): **"Sizler acı çekiyorsanız"**

"Elemül vecaı". O insana isabet edenarizi şeyler demektir.

Keşşaf kitabında şöyle gelmektedir: Mana: Sizlerin karşılaşmış olduğunuz acılar, ölümler ve yaralanmalar size mahsus değildir. Muhakkak ki bu sizler ile onlar arsında ortaksınız. Size isabet ettiği gibi onlara da isabet etmektedir. Sizlere ne oluyor ki anların sabrettiği gibi sabretmiyorsunuz, halbu ki sabretmeye siz onlardan daha layıksınız.[724]

(وَتَرْجُونَ): **"Ümit ediyorsunuz"**

"Er Reca" kökünden gelen bu kelime: (Emel) İstek manasındadır. **Züccac şöyle dedi:** İlimlerine güvenilen Lügat ehli bu kelimenin bu manaya geldiğinde icma ettiler.

Ragıb şöyle diyor: "Er Reca": Sevinç olan tarafın gerçekleşmesi zannıdır. Korku manasına da gelmektedir.

Şair bu manada şöyle dedi:

"Arı soktuğu zaman, onun sokmasından korkmadı.

Hatta arıların bal kovanının yanına da korkmadan gitti."

(خَصِيمًا): **"Koruyucu"**

"Hasîm": Müdafaa ve mücadele eden manasındadır. Ayetin manası: Hainleri temize çıkartmak için asla mücadele eden olma. Bunu Zamahşeri şöyledi. Taberi de bunun manası hakkında şöyle diyor: Sakın bir müslümana karşı hainlik edeni veya antlaşmayı bozanı müdafaa ve onun hakkını almak için mücadele yapma.[725]

(غَفُورًا رَحِيمًا): **"Çok bağışlayıcı çok merhametli"**

Mağfireti ve rahmeti çok. Çünkü (Faul) ve (Fail) vezni mübalagasıgası için kullanılmaktadır.

724- Tefsirul Keşşaf.

725- Camiul Beyan , Taberi.

AYETLERİN TOPLU MANASI

Ey müminler, cihat, seyehat, ticaret ve bundan başka şeyler için yolculuk yaptığınız zamanlarda farz namazlarınızı kısaltarak kılmanızda bir günah yoktur. Dört rekatlı farzlarınızı kısaltarak iki rekat halinde kılarsınız. Zira İslâm kolaylık dinidir. Allah *(Celle Celâlühu)* size zorluğu değil, kolaylığı diler. Bilhassa kafirlerden korktuğunuz zaman, onlar sizin açık düşmanlarınızdır. Yapacakları birşeyi Allah *(Celle Celâlühu)*dan korkmadan, çekinmeden yaparlar. Allah *(Celle Celâlühu)*na ibadetiyle meşgul olduğunuz vakit dahi onlar tarafından öldürülmenize mani değildir. Çünkü onlar her yer ve zamanda sizin düşmanınızdır. [726]

Ya Muhammed *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, arkadaşlarınla birlikte savaşırken onlara imam olarak namaz kıldıracağın zaman onları iki kısma ayır. Bir kısmı seninle namaza durduğunda diğer kısım sizi düşmanlardan korumak için silahlı olarak nöbet tutsun. Birinci kısımla bir rekat namaz kılıp secdelerini yaptıktan sonra onlar çekilsinler. Daha önce nöbet tutan ikinci kısım gelip sana uysunlar. Birinci kısımdakilerin seninle namaz kıldıkları gibi kılsınlar. Bunlarda seninle bir rekat kıldıktan sonra kalan bir rekat namazlarını kendi kendilerine tamamlasınlar. Sonra Allah Teala, kafirlerin mü'minlere saldırmak için gaflet anlarını, silahlarını bırakarak namazla meşgul oldukları vakitleri bekleyeceklerini haber verdi. Bundan dolayı da namaz kılan müslümanlara böyle bir tehlike sözkonusu olduğu zaman silahlarını namaz kılarkende yanlarında tutmalarını emretmektedir. Silahlarını tutamayacak kadar hasta ve yaralı olanların düşmana karşı bütün tedbirleri aldıktan sonra silahlarını namaz kılarken bırakmalarında bir vebal yoktur. Müminler böylece namazlarını kıldıktan sonra, onlara düşen vazife ayakta, oturarak veya yatarak Allah *(Celle Celâlühu)*'ı zikretmektir. Onlardan düşman korkusu gittikten ve emin olduktan sonra namazlarını Allah *(Celle Celâlühu)*'ın emrettiği şekilde dosdoğru kılsınlar. Çünkü namaz şeriatle bildirilen vakitlerde levhu mahfuzda ki şekilde farz kılınmıştır.

Sonra Allah Teala mü'minlere emrederek, düşmanlarınıza karşı zayıf düşmeyiniz, kuvvetli olunuz. Zira siz iki güzel şeyden birini istemektesiniz. Ya zafer kazanacaksınız, veya şehid olacak, cennete gireceksiniz. O halde siz, kafirlerden daha sabırlı ve daha sebatlı olmalısınız.

726- Bu toplu manayı Seyyid reşid Rıza'nın tefsiril Menarın'dan kısaltarak aldık.

Allah Teala bu ayeti kerimeleri Resulüne *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*e, halka hükmettiği zaman hak ve adalet hükmetmesini emrederek, münafıkları temize çıkartmak için müdafacı olmamasını, halktan bazı kişiler münafık oldukları halde kendilerini zahiren takva ve dindar göstermektedirler. Onlara karşı gösterdiğin hüsnü zandan dolayı istiğfar dilemesini emrederek bitirdi.

DAHA ÖNCE GEÇEN AYETLERLE İRTİBAT SAĞLAMAK

Önceki âyetlerde Allah *(Celle Celâlühu)* yolunda cihad etmenin hükümleri ile vatanından yalnız Allah *(Celle Celâlühu)*nun rızasını taleb ederek hicret edenlerin hükümleri beyan edilmiştir. Namaz, her zaman, hatta savaş ve hicret vakitleri bile insanların üzerinden düşmeyen, her yer ve zamanda yapılması farz olan bir ibadettir.

Namaz, savaş ve sefer anlarında yerine getirilmesi çok güç ve çetin bir ibadet olduğu için Allah *(Celle Celâlühu)*, adı geçen hükümlerin beyanından sonra savaş ve sefer anında namaz kılmanın şeklini bu âyetlerle açılamaktadır. Hatta düşmanla karşılaşıldığınız an dahi namazın kılınmasını emretmektedir. Şu kadarı var ki, savaş ve sefer zamanlarında namazların kısaltılarak kılınması hususunda kullarına kolaylık olmak üzere ruhsat vermiştir. İşte bu ahkam ayetleriyle arasındaki münasebet böyle zikredildi. Allah teala en iyisini bilendir.

AYETLERİN NÜZUL SEBEBİ

1.) İmam Ahmed bin Hanbel *(Rahmetullahi Aleyh)* ve diğer Sünen Hadis alimleri Ebi Ayyaş Züraki'den rivayet ettikleri hadis'de şöyle dedi: Biz Usfan'da Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* ile beraber iken Halid bin Velid kumandası altındaki müşriklerle karşılaştık.Onlar bizimle kıble arasında idiler, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* bize öğle namazını kıldırdı. Onlar (Müşrikler): Müslümanlar öyle bir haldeler ki saldırırsak yeniliriz. Biraz sonra onların namaz vakitleri gelir. Namaz kendilerine babalarından ve çocuklarından daha hayırlıdır. Namaza durdukları vakit onlara saldırırsak muvaffak oluruz dediler. Bunun üzerine Hz. Cebrail *(Aleyhisselam)*, öğle ile ikindi arasında "Sen de içlerinde bulunup da namaz kıldırdığın vakit..."[727] âyetini getirdi.

2.) Rivayet edilir ki: Tu'met bin Übeyrik, Katade bin Numan'ın içinde un bulunan bir torba çaldı. Torba içinde zırhı da vardı. Tu'met yürürken

727- Tefsiri İbni Kesir. Zadül Mesir.

torba delik olduğundan un dökülerek evine kadar gidiyor. Sonra yahudilerin birinin yanında zırhı sakladı. Tu'met'in evinde aranılan zırhı bulunamayınca o, yemin ederek benim zırhtan haberim yok dedi. Katadenin arkadaşları, Biz Allah *(Celle Celâlühu)* ismi ile yemin ederiz ki o bizim yanımıza kadar gelerek zırhı aldı. Biz dökülen undan takip ederek onun evine kadar gittik dediler. Tu'met, zırhın kendisinde olmadığına yemin edince onu bırakıp dökülen unu takip ederek bir yahudinin evine vardılar. Yahudi ile zırhı yakaladılar. Yahudi, zırhı kendisine Tu'met'in verdiğini söyledi.

Bunun üzerine Tu'met'in kabilesi, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*e gidiniz ve arkadaşımızı kurtaralım. O suçsuzdur dediler. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*e giderek hadiseyi anlattılar. Bunun üzerine. **"Hakikat, biz sana kitabı Allah sana gösterdiği vecih ile insanlar arasında hükmetmen için hak olarak indirdik..."** [728] âyeti nazil oldu.

AYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİK ve LATİFELER

Birinci latife: "Eğer kafirlerin size fenalık yapacağından endişe ederseniz..." âyetindeki kullanılan (eğer endişe ederseniz) ifadesi, namazı kısaltmanın tek şartı değildir. Ancak bu ifade genel bir durumu belirtmek için gelmiştir.Çünkü umumî olarak yolculuk ve savaş hallerinde korkmak mümkündür. İşte bundan dolayı Ya'la bin Ümeyye *(Radıyallahu Anh)* Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)*a, can, emniyetimiz olduğu halde namazı niçin kısaltıyoruz? diye sorunca o da, senin hayret ettiğin şeye ben de hayret etmiştim, o durumu Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*'e sormuştum. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* şöyle buyurmuştu: *"Allah'ın size sadaka olarak verdiği bir bağıştır. O'nun bağışını kabul ediniz"* dedi.

İkinci latife: Allah *(Celle Celâlühu)*, cihad yapanlara namaza başladıkları zaman silahlarını bırakmamalarını emretmiştir. Bu emri **"Silahlarını alsınlar..."** şeklinde ifade etmiştir. Bu ifade kafirlerden sakınmanın bir zaruret olduğunu bildirir. Ayrıca, düşmana karşı uyanık olmayı, zahiri sebeblerden kaçınmamayı, her zaman ve her yerde sebeblere tam olarak sarılmaya da uyarmaktadır.

Üçüncü latife: Rivayete göre bir sefer sırasında Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* ve ashabı, düşmandan bir kimseyi dahi göremedikleri bir vadide konakladılar. Sahabeler silahlarını yere bıraktılar. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* de ihtiyacı için onlardan uzaklaştı.

---

728 Zadül Mesir, İbn Cevzi. Taberi.

Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* vadinin öbür tarafına vardıklarında müşriklerden Gavres bin Haris elinde silahı olduğu halde dağdan indi.

Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* ondan habersizdi. Müşrik kılıcını kınından sıyırdı ve yanında birdeb bire ortaya çıktı. Eğer seni öldürmezsem Allah *(Celle Celâlühu)* beni öldürsün. Ya Muhammed şimdi seni benden kim kurtaracak? dedi. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*: *"Beni, senden Allah (Celle Celâlühu) korur"* cevabını verdi. Müşrik kılıcıyla Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*e hamle yaptı. Fakat ayağa kayıp yere düştü. Kılıcı da elinden düştü. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* yerdeki kılıcı alarak ona: *"Şimdi seni öldürmeme kim mani olur?"* Deyince Gavres, hiç kimse yoktur. Yalnız sen kılıcı hayırla tut (hayırla muamele et) karşılığını verdi.

Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* onu affetti. O da kavmine dönerek olayı anlattı. Bunun üzerine kavminden bazıları iman ederek müslüman oldular.[729]

Dördüncü latife: Allah Teala'nın "**Hakikat biz sana kitabı Allah'ın sana gösterdiği vecih ile insanlar arasında hükmetmen için hak olarak indirdik...**" âyetindeki Allah'ın sana gösterdiği ifadesinden maksat, Allah *(Celle Celâlühu)*nun sana vahyettiği ve bildirdiği gibi demektir. Ayette bilmek kelimesinin yerine göstermek kelimesinin kullanılması, yakinen bilinen bir şeyin bütün şüphe yönlerinden uzak olduğu için açıklık ve kuvvet bakımından görmek gibi olduğunu bildirmek içindir.

Zemahşerî şöyle der: Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)*: Sizden biriniz, Allah *(Celle Celâlühu)*nun bana gösterdiği gibi hükmettim demesin. Allah *(Celle Celâlühu)*nun göstermesi şüphesiz ancak Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*e hastır. Çünkü bu göstermekten maksat, ilmî ve ictihadî görüştür ki, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in bütün görüşleri gerçekten tam isabetlidır. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)*, ona herşeyi olduğu gibi bildirir ve gösterirdi derdi. Halbuki bu durum bizim için bir zan ve zorlayarak tahminden ibarettir.[730]

Beşinci latife: Razi şöyle der: Şüphesiz bilin âyette çok şiddetli bir tehdit vardır. Zira Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* tabiatı icabı Tu'mete'ye de bir şekilde meyletti. Halbuki o, Allah *(Celle Celâlühu)*nun indinde fasık idi. İşte Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in kalben dahi

729- İrşadü Aklı Selim, Ebussud.

730- Tefsir Keşşaf. Fahrurrazi.

olsa bir günahkara yardım etmek istemesi üzerine Allah *(Celle Celâlühu)* onu ayıpladı ve kendisinden mağfiret taleb etmesini emretti. Buna göre zalime zalim olduğu halde ve zulmünü de bilerek yardım eden kimsenin hali ne olur? Bilakis bilerek ona şiddetli bir şekilde teşvik ediyorsa...!

Altıncı latife: Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in istiğfarla emrolunması ondan günah olduğuna delalet etmez. Allahın ona istiğfarı emretmesi, makamının yükselmesi ve iyiliklerinin artması içindir.

Kadı İyaz Şifa adlı kitabında şöyle der: Peygamberlere yasak edilmediği ve o işleri yapmakla da emredilmedikleri halde o şeyleri yapmaları, onların makamlarının yüksekliği hasebiyle günah olarak isimlendiriliyor. Yoksa diğer insanların günahları gibi günah işlemiş değillerdir.

Kadı iyad, bu mevzuyu uzun uzun inceledikten sonra sözlerini şöyle tamamlamaktadır: Allah *(Celle Celâlühu)*nun peygamberlerine tövbe ve istiğfarı emretmesinde çok ince ve güzel bir maksat vardır. Bazı alimler de burada şuna işaret olunmuştur diyorlar: Onlar bu tövbe ve istiğfarlarıyla Allahın kendilerini sevmesini istemiş olmaktadırlar. Zira Allah Teala şöyle: "**Şüphesiz Allah, hın çok tevbe edenleri sever, hem çok temizlenenleri sever**" buyurmmaktadır.[731]

FIKHİ HÜKÜMLER

Birinci Hüküm: Seferde namazı kısaltmak var mı?

"**Namazı kısaltmanızda üzerinize bir vebal yoktur**" âyeti seferde namazı kısaltmanın meşruiyetine delalet eder. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)* "**Siz yeryüzünde sefere çıktığınız zaman...**" âyetinde seferi namazın kısaltılması için meşru bir sebeb saymış ve seferi de yalnız cihat için yapılan sefer olarak hususi kılmamış mutlak bir ifade kullanmıştır. Alimler, bu âyeti delil alarak misafir bir kişinin namazını kısaltmasının meşru olduğuna hükmetmişlerdir. Fakat seferde namazın kısaltılmasının vacip veya ruhsat olduğu hususunda ihtilaf ederek iki mezhebe ayrılmışlardır :

Birinci Mezheb: Seferde namazı kısaltmak ruhsattır. Kişi dilerse namazını kısaltarak, iki rekat kılar, dilerse tam olarak kılar. Bu görüş imam Şafii ve İmam Hanbel *(Rahmetullahi Aleyhima)*nın görüşüdür.

İkinci Mezheb: Seferde namazı kısaltarak iki rekat kılmak vaciptir. Misafirin namazını iki rekat olarak kılması namazını tam kılması demektir.

731- Kadı iyad, Şifa. Mehasinüt Te'vil Kasi.

Zira misafire yolculuk sırasında iki rekat kılması farzdır. Bu da İmam Ebu Hanife *(Rahmetullahi Aleyh)*in görüşüdür.

İmam Malik *(Rahmetullahi Aleyh)*e göre bir kimse sefer sırasında namazını tam olarak kılmışsa, iki rekat olarak tekrar iade etmesi lazımdır. Çünkü seferde namazı kısaltmak sünnettir vacib değildir.

Birinci Mezhebin delilleri:

Şafii ve Hanbeliler seferde namazı kısaltmanın vacib değil ruhsat olduğuna dair birkaç delili vardır. Bunları aşağıya özetle söylüyoruz:

1.) **"Namazı kısaltmanızda bir vebal yoktur..."** âyetinin zahiri, namazı kısaltmanın vacib olmadığını bildirmektedir. Çünkü âyetteki, üzerinize bir vebal yoktur ifadesi, seferde namazı kısaltmanın vacib değil, mubah olduğuna delalet eder. Şayet seferde namazı kısaltmak vacib olsaydı, âyette üzerinize bir vebal yoktur ifadesi yerine seferde namazı kısaltmanız vacibtir veya seferde namazı kısaltın ifadesinin kullanılması gerekirdi.[732]

2.) Hz. Aişe (*Radıyallahu Anha*)dan rivayet edilen: Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* ile beraber umre için Medine'den Mekke'ye gittim. Oraya varınca Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*e, *Yolda namazımı bazan kısaltarak, bazan da tam olarak kıldım. Orucumu da bazan tutuyor, bazan tutmuyordum* dedim. *Güzel yapmışsın ey Aişe* buyurdu. Bundan dolayı beni ayıplamadı.

3.) (Alimler) dediler ki: Hz. Osman *(Radıyallahu Anh)*, namazını bazan tam, bazan da kısaltarak kılmıştır. Sahabelerden hiç kimse de Hz. Osman *(Radıyallahu Anh)*ın bu şekilde, namaz kılmasını hoş görmemezlik yapmamıştır. Bu da yolculukta namazı kısaltmanın vacib değil ruhsat olduğuna delalet etmektedir.

4.) (Alimler) dediler ki: Şu yukarda zikretmiş olduğumuz şeylere göre yolculukta orucu bozmak da ruhsattır. Kişi dilerse tutar, dilerse tutmaz. Bu, namazın kısaltılmasının da ruhsat olduğunu delalet etmektedir.

İkinci Mezhebin delili:

Hanefiler seferde namazı kısaltmanın vacib olduğuna şu aşağıdaki özetle söyleyeceğimiz şeyleri delil getirdiler:

1.) Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)*'den rivayet edilen: Seferde namaz iki rekat kılınması Peygamberimizin *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, ifadesiyle tam kılınmıştır, noksan değildir dedi.

732- Fahrrazi Tefsirin de zikretti.

2.) Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, bütün yolculuklarında namazı kısaltarak iki rekat kılarlardı. Bu hususta İbni Abbas *(Radıyallahu Anh)*dan şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, sefere çıktığında evine dönünceye kadar namazlarını iki rekat olarak kılardı.

3.) İmran bin Husayn *(Radıyallahu Anh)*dan rivayet edilmiştir: Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* ile haccettim, iki rekat kıldı. Hatta Mekke'de kaldığı onsekiz gün boyunca namazlarını yine iki rekat kıldı. Mekkelilere de hitap ederek, "*Siz namazlarınızı dört rekat kılın. Çünkü biz seferiyiz*" buyurdu.

4.) İbni Ömer *(Radıyallahu Anh)*, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* ile seferde bulundum. O, namazlarını iki rekat olarak kılardı. Hz. Ebubekir, Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* ve Osman *(Radıyallahu Anh)* ile de seferde bulundum. Onlar da farz namazlarını iki rekat olarak kılarlardı. Zira Allah *(Celle Celâlühu)*, "**Andolsun ki Rasûlüllâhda sizin için, Allah'a ve ahiret gününü umanlar ve Allahı çok zikredenler için güzel bir numune vardır**" buyurmuştur demiştir.

5.) Hz. Aişe (*Radıyallahu Anha*)dan sahih yolla rivayet ettikleri: *Namaz başlangıçta iki rekat olarak farz kılınmıştı. Sonra mukimler için arttırılarak dört rekat yapıldı. Seferdeki namaz ise ilk haliyle iki rekat olarak kaldı* hadisidir.[733]

Saydığımız bütün hadislerde Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in seferde iken namazlarını iki rekat olarak kıldığı görülmektedir. Rasûlüllâh'a uymak ise vacibtir. Çünkü Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in: "*Namazlarınızı benden gördüğünüz gibi kılın*" buyurmasıdır. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in sefer namazlarını iki rekat kılması bu namazların iki rekat olması icabettiğine delalet eder.

İkinci Hüküm: Namazların kısaltılarak kılınmasını mubah kılan sefer hangisidir?

Fıkıh alimleri: Hangi seferin namazın kısaltılmasını mubah kıldığı hususunda ihtilaf etmişlerdir.

Bazı alimlere göre namazın kısaltılmasını, ramazan orucunun yenilmesini mubah kılan sefer, cihat, hac, umre, ilim öğrenme seferi ve buna benzermübah bir sefer olması ticaret veya seyahat gibi ibadet ve itaat seferi olmalıdır. (Yoksa yol kesmeye, kumar oynamaya ve benzeri gayri

733- Ahkamul Kur'an, Cessas.

meşru işleri yapmaya gidenlerin seferleri masiyet seferi olduğu için namazın kısaltılmasına, orucun bozulmasına sebeb olamaz.) Bu görüş Şafii ve Hanbelilerin görüşüdür.

İmam Malik *(Rahmetullahi Aleyh)*e göre, mübah olan her seferde namazı kısaltmak ve orucu yemek caizdir. Rivayete göre, bir sahabi Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*e, Ya Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* ben ticaret için zaman zaman Bahreyn'e gidiyorum deyince, farz namazlarını iki rekat olarak kılmasını emir buyurmuşlardır. Bu hadise İbni Kesir mürseldir dedi.

Ebu Hanife ve İmam Sevri *(Rahmetullahi Aleyhima)*ya göre ise namazın kısaltılmasının şartı seferi olmaktır. Yapılan sefer ister mubah bir sefer olsun ister olmasın namazı kısaltmak caizdir. Hatta bir adam yol kesmek, soygun yapmak, adam öldürmek niyetiyle sefere çıksa bile yine seferidir, namazını kısaltarak kılar.

İmam Sevri ve Ebu Hanife'nin delilleri: Namazı kısaltarak kılmak, sefer için tayin edilmiş bir farzdır. Hz. Aişe (*Radıyallahu Anha*)dan rivayet edilen, *"Namaz başlangıçta iki rekat olarak farz kılınmıştı. Sonra mukimler için arttırılarak dört rekat yapıldı. Seferdeki namaz ise ilk haliyle iki rekat olarak kaldı"* hadisi, seferde kılınacak farz namazın dört değil, iki rekat olduğuna delalet etmektedir. Kur'an'da, kısaltılarak kılınacak seferi namazı tahsis yapmadan genel bir ifade ile sefer kelimesi ile bildirmiştir. Bu sefer mubah seferler olsun, isterse masiyet seferleri olsun hüküm değişmez. Seferin türü ne olursa olsun yolcu namazını kısaltarak iki rekat olarak kılar.

İbni Arabî, bu hususta şöyle der: Alimler içinde, Günah olan bir seferde yolcu, namazını kısaltır. Çünkü kısaltılmış namaz sefer için tayin edilmiş bir farzdır diyen alimlerin görüşlerinin yanlış olduğunu Kitabü't-Telhis isimli eserimizde açıkladık. Şüphesiz Allah *(Celle Celâlühu)* sefer sırasında namazın kısaltılmasını kulları için bir hafiflik olmak üzere ruhsat olarak vermiştir. İki mestler üzerine mesh yapmak gibi. Asıl olan ise namazın tam kılınmasıdır. Ruhsatları maksadı günah olan seferlerde icra etmek caiz değildir.[734]

Ben diyorum ki: Cumhurun görüşü ancak taat ve mubah olan seferlerde namazlar kısaltılabilir tercihe daha şayandır. Zira, masiyet seferinde namazı kısaltmak caizdir dersek, yolcunun günah işlemesine

yardımcı olmuş oluruz. Halbuki Allah *(Celle Celâlühu)* **"Günah işlemek ve haddi aşmak üzerinde yardımlaşmayınız, Allahtan korkun"** buyurmuştur.

Üçüncü Hüküm: Namazı kısaltmayı mubah kılan seferin müddeti ne kadar olmalıdır?

1.) Zahiriler şu görüşe gittiler: Namazın kısaltılması için seferin kısa veya uzun olması arasında hiç bir fark yoktur.

2.) Şafii, Hanbeli ve Malikiler şu görüşe gittiler: Namazın kısaltılması için çıkılacak seferin en az iki günlük olması lazımdır. Bu iki günlük yol onaltı fersah eder.

3.) Hanefiler şu görüşe gittiler: Namazın kısatılablimesj için yolculuğun üç günlük olması gerekmektedir. Buna göre yolun uzunluğu yirmidört fersah olmaktadır.

4.) İmam Evzai şu görüşe gitti: En kısa mesafe bir günlük olmalıdır. Bu da sekiz farsahlık yol demektir.[735] Bu görüşlerin geniş açıklamaları oruç âyetinin tefsirinde (9. dersde) açıklanmıştır.

İbn Arabi, zahirilerin görüşlerinin reddi hususunda şöyle der: Bazı kimseler, şehirden çıkar çıkmaz, tekrar geri dönmek üzere bile olsa namazlarını kısaltarak kılabilirler diyerek dini bir oyun haline getiriyorlar. Bu görüş sahipleri ya seferin ne demek olduğunu bilmiyorlar, yada dini hafife alıyorlar. Eğer alimler benden önce bu mevzuyu ele almasaydılar ben bir göz açıp kapama müddeti kadar bile düşünmeye razı olmazdım. Çünkü sahabeler seferin ne kadar olacağı hususunda ihtilaf etmişlerdir.

Hz. Ömer, İbni Ömer ve İbni Abbas *(Radıyallahu Anhum)*a göre namazın kısaltılması için sefer en az bir gün olmalıdır. İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)*a göre ise namazın kısaltılabilmesi için seferin en az üç gün olması lazımdır. İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)*, seferi tarif ederken, bir yolculuk ki, onda meşakkat ve zorluk vardır, o seferdir demiştir. [736]

Dördüncü Hüküm: Korku namazı nasıl kılınır?

İmam Ebu Yusuf *(Rahmetullahi Aleyh)*e göre âyetin savaş sırasındaki namaza dair içine aldığı hükümler Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*e ve onunla beraber olan ordusuna mahsustur. Çünkü Allah *(Celle celaluhu)*:

735- Zadül Mesir, İbn Cevzi.

736- Ahkamül Kur'An, İbn Arabi.

"Sen de içlerinde bulunup da..." buyurmuştur. Âyetteki bu ifade eden hükmün zahiri manasını alırsak Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*e ve beraberindeki orduya mahsus olduğu anlaşılmaktadır.

Cumhura göre savaş meydanında namaz kılmak meşrudur. Âyet her ne kadar Rasûlüllâha hitap ediyorsa da ona yapılan hitap ümmetinedir. Zira biz ümmeti onu numune almak ve ona uymakla emredilmişizdir. Mezhep imamları da Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*dan sonra onun halifeleridir. Onun getirmiş olduğu ahkamı yerine getirmekle memurdurlar. Bu hükmü Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*e has kılmayı icabettiren bu sebeb ve delil de yoktur. Fakihler savaş meydanında kılınacak namazın nasıl kılınacağı konusunda Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*den çok değişik rivayetlerin gelmesi yönüyle ihtilaf etmişlerdir.

Muğni adlı kitapta şöyle denilir: Korku namazının hadis kitaplarında beyan edildiği üzere Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in kıldığı gibi kılınması caizdir. Hatta imam Hanbeli, korku namaz hususunda rivayet edilecek her hadisle amel etmek caizdir demiştir.[737]

Ahmed Bin Hanbel *(Rahmetullahi Aleyh)*, bir cemaatin Sehl bin Hasme'den rivayet ettiği hadisi tevil etmiştir. Bu hadisin metni Müslim'in tesbitine göre şöyledir:

Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* *"sahabilerle korku namazı kıldığında askerini iki kısma ayırarak birinci kısmı ile bir rekat kıldıktan sonra ayakta bekledi. Kendisiyle bir rekat namaz kılanlar namazlarının ikinci rekatlarını kendi başlarına tamamlayarak nöbete geçtiler. Nöbette olan diğer kısım silahları üzerlerinde olduğu halde ayakta bekleyen Rasûlüllâha uyarak bir rekatlarını Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)le birlikte kıldılar. Bunlar da bu bir rekattan sonra Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)den ayrılarak namazlarını kendi başlarına tamamladılar. Rasûlüllâh tehiyyatta onları bekledi. Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)e yetişerek birlikte selam verdiler."* [738]

737- Muğni.

738- Sahih Müslim.

AYETLERDEN ÇIKARTILAN DERSLER

Namaz seferde ve korku zamanında kısaltılabilir. Savaşta namaz imamla da tek başına da kılınabilir.

Düşmana karşı savaş hazırlığı yapmak ve onlardan daha korunmak, sakınmak ve ihtiyatlı olmak vaciptir.

Namazın muayyen vakitleri vardır. Onları ihlal etmek haramdır.

Savaşta sabretmek zaruridir. Düşman karşısında gevşeklik, korkaklık ve sabırsızlık olmamak lazımdır.

31. DERS

YİYECEKLERDEN HELAL ve HARAM OLANLAR

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوٓا اَوْفُوا بِالْعُقُودِۜ اُحِلَّتْ لَكُمْ بَهٖيمَةُ الْاَنْعَامِ اِلَّا مَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّى الصَّيْدِ وَاَنْتُمْ حُرُمٌۜ اِنَّ اللّٰهَ يَحْكُمُ مَا يُرٖيدُ ﴿١﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا لَا تُحِلُّوا شَعَٓائِرَ اللّٰهِ وَلَا الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَٓائِدَ وَلَٓا اٰمّٖينَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنْ رَبِّهِمْ وَرِضْوَانًاۜ وَاِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُواۜ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ اَنْ صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اَنْ تَعْتَدُواۢ وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰىص وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِص وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ اِنَّ اللّٰهَ شَدٖيدُ الْعِقَابِ ﴿٢﴾ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزٖيرِ وَمَٓا اُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ بِهٖ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطٖيحَةُ وَمَٓا اَكَلَ السَّبُعُ اِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَاَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْاَزْلَامِۜ ذٰلِكُمْ فِسْقٌۜ اَلْيَوْمَ يَئِسَ الَّذٖينَ كَفَرُوا مِنْ دٖينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِۜ اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دٖينَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتٖى وَرَضٖيتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ دٖينًاۜ فَمَنِ اضْطُرَّ فٖى مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِاِثْمٍۙ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحٖيمٌ ﴿٣﴾ يَسْـَٔلُونَكَ مَاذَٓا اُحِلَّ لَهُمْۜ قُلْ اُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُۙ وَمَا عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبٖينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللّٰهُ فَكُلُوا مِمَّٓا اَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهِص وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ اِنَّ اللّٰهَ سَرٖيعُ الْحِسَابِ ﴿٤﴾

MANASI

1 - Ey İnananlar! Akidleri yerine getirin. İhramda iken avlanmayı helal görmeksizin, size bildirilecek olanlar dışında, hayvanlar helal kılındı; Allah dilediği hükmü verir.

2 - Ey İnananlar! Allah'ın nişanelerine, hürmet edilen aya, hediye olan kurbanlığa, gerdanlıklar takılan hayvanlara, Rab'lerinden bol nimet ve rıza talep ederek Beyt-i Haram'a gelenlere sakın hürmetsizlik etmeyin. İhramdan çıktığınız zaman avlanabilirsiniz. Sizi Mescid-i Haram'dan menettiği için bir topluluğa olan kininiz, aşırı gitmenize sebep olmasın; iyilikte ve fenalıktan sakınmakta yardımlaşın, günah işlemek ve aşırı gitmekte yardımlaşmayın. Allah'tan sakının, Allah'ın cezası şiddetlidir.

3 - Leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına kesilenler, -canları çıkmadan önce kesmemişseniz, boğulmuş, bir yerine vurularak öldürülmüş, düşüp yuvarlanmış, başka bir hayvan tarafından toslanmış, yırtıcı hayvan tarafından yenmiş olanları- dikili taşlar üzerine boğazlananlar ile fal oklarıyla kısmet aramanız size haram kılındı; Bunlar fasıklıktır. Bugün, inkar edenler sizi dininizden etmekten umutlarını kesmişlerdir, onlardan kerkmayın, benden korkun. Bugün, size dininizi bütünledim, üzerinize olan nimetimi tamamladım, din olarak sizin için İslam'ı beğendim. Açlıktan darda kalan, günaha kaymaksızın yiyebilir. Doğrusu Allah Bağışlayan'dır, merhametli olandır.

4 - Sana, kendilerine neyin helal kılındığını soruyorlar, de ki: Size temiz olanlar helal kılındi; Allah'ın size öğrettiği üzere alıştırıp yetiştirerek öğrettiğiniz avcı hayvanların sizin için tuttuklarını yiyin ve üzerine Allah'ın adını anın. Allah'tan sakının, doğrusu Allah hesabı çabuk görür. (Maide Suresi)

AYETLERİN KELİME MANASI

(أَوْفُوا بِالْعُقُودِ): "Akitlerinizi yerine getirin"

"Vefa bil ahdi " veya "Evfa bihi" denilirse: Sözünü yerine getirme demektir. İşte şu ayette de ondandır. "Vel Mufune bi Ahdihim" "Akitlerini yerine getirenler..."

Evfa, kelimesi Hıcaz lügatıdır. Ukud, akd'in çoğuludur. Akd, lügatta bağlamak anlamındadır. Örnek şöyle dersin: Akedtül hable bil habl; İpi iple bağladım. Sonra bu kelime alış- veriş akdi ve sözlele antlaşma yapmalarda ki manaları bağlamak için kullanılıyor.

Keşşaf sahibi şöyle diyor: El-akdü: İp ve buna benzer şeylerle bağlamak kendisine sözle güven vermek manasındadır.

Hat'ie şöyle dedi:

"Bir kavim ki: komşuları ile anlaşma yaptı

Buna rağmen onların eziyetinden kurtulamadı.

Öyle ki Anaçla, üzerinde kerebe ile bağlayarak bu anlaşmayı yaptılar.

Bazı kavimlerde burundurlar, başkaları ise kuyrukturlar,

Kim devenin burnunu kuyruğuyla eşit tutabilir ki."

Burada "Ukud" demekle maksat: Allah'ın kullara şeriatın emir ve yasakları gibi antlaşmalar demektir. İnsanlar arsındaki emanet, alışveriş ve diğer şeylerde ki antlaşmalara da kullanılmaktadır.

(بَهِيمَةُ الأَنْعَامِ): **"Dört ayaklı hayvanlar"**

Behime'nin sözlük manası konuşması olmayandır. Böyle isimlendirilmesinin sebebi ise sesinde belirsizlik olduğu içindir. Halkın örfinde özellikle yırtıcı hayvan ve kuşların dışındakilere kullanılmaktadır. Bunu Ragib ifade etti. "En'am", neame'nin çoğuludur. Neame ise: Sığır, koyun ve deveye denir.

(حُرُمٌ): **"İhramdayken"**

"Haram" kelimesinin çoğuludur. İhrama giren demektir. Ayetin manası: Sizler ihramlı olduğunuz halde iken helal olan av hayvanlarının dışındakiler demektir.

(شَعَائِرَ اللهِ): **"Allah'ın hac alametlerine"**

Kendisine itaatte alamet olan her şeye denir. Şeair, kelimesinin tekili şaire'dir. Burada şeair'den maksat. İbni Abbas *(Radıyallahu anh)*dan rivayet edildiği üzere Hac ibadetleridir. İkrime ve Ata'dan *(Radıyallahu anh)* rivayet edildiği ne göre denildiki buradaki maksat: Allah *(Celle Celalühü)*nün sınırlarıdır.

(القَلَائِدَ): **"Gerdanlıklar"**

Kıladet'in çoğuludur. Kurbanlık hayvanların boynuna takılan halkaya denir. Bir kişi devesine Haram bölgesinin ağaçlarını kabuğundan bir şeyler bağlardı ve böylece o deve nere giderse gitsin herşeyden emin olurdu.

(يَجْرِمَنَّكُمْ): **"Sizi günaha girdiriyor"**

Size günah kazandırıyor. "Cürm" günaha deniliyor. Yani onu (günahı) elde etti. "Fülan cerimün ehlihi" demek onların kazancını elde eden demektir.

(شَنَآنُ): **"Bugz"**

Yani bugz demektir. Ona kızdığın zaman "Şenehu" denilir. "Şenii": Kızan manasındadır. Allah Teala ayette getirdiği gibi. "İnne Şanieke Huvel Ebter": **"Muhakkak ki sana kızan işte onun soyu kesiktir."**

Ayetin manası: Bir kavme karşı bugzunuz ki onlar sizi Mescidi Haram'dan engellemesi sebebiyle onlara kızgınlığınız sizi günaha ve haddi aşmaya sürüklemesin.

(أُهِلَّ لِغَيْرِ الله): **"Allah'tan başkası için kesilen"**

Allah'tan başkası adına kesilen, yani kesilme esnasında Allah'tan başkalarının Lat ve Uzza'nın ismi denilerek isimleri zikredilen (hayvanların etleri yenmez).

(الْمَوْقُوذَةُ): **"Çarpma ve darbeyle"**

Ölmeye yaklaşıncaya kadar dövülen, sonra ölünceye kadar kendi haline terkedilen ve bogazlanmaksızın ölen hayvanlar (etleri yenmez).

(النَّطِيحَةُ): **"Boynuzlanarak, toslanarak"**

Bir hayvan tarafından toslanan ve bu toslamayla ölen demektir. Natıhatün "Failetün" vezninde gelmiş "Mef'ul" toslanmış manasındadır.

(ذَكَّيْتُمْ): **"Bogazladığınız"**

Bogazlama esnasında Allah Teala'nın ismini zikretmekle beraber Şer'ı bir bogazlama ile bogazladığınız, kestiniz demektir.

(النُّصُبِ): **"Dikili taşlar"**

Lisanül Arab lügat kitabında şöyle diyor: "En nusubu": Taş veya put demektir. "Nusub" kelimesinin çogulu "Ensab" gelir. Cahiliye zamanında onu (taşları) dikiyor yanında da kurban kesiyorlardı.[739]

(بالأَزْلاَمِ): **"Fal okları atmak ile"**

739- Lisanül Arab. Kamusül Muhit.

"Ezlam": Zelem'in çoğuludur. Kumarda atılan oka denir. İstiksam ise kendisiyle vurulan şeye denir. Sonra onun içinde emir veya yasak çıkar onunla da amel ederlerdi.

(مَخْمَصَة): **"Şiddetli açlık"**

"El Hams vel Mecaatü": Cuu; Şiddetli açlık demektir. Hatim bir adamı ayıplarken şöyle der:

"Şayet tok olsa yine de açlığı azap olarak görür,

Gayretlerinin azlığı sebebiyle kalbi belirsiz bir şekilde geceler."[740]

(مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ) **":Günaha Meyil Eden"**

Mütecanif: Günaha yönelen ve meyl eden. "Elcenefü": Meyletmek demektir. Allah Teala ayette buyurduğu gibi. "Fe Men Hafe Min Musin Cenefen" : **"Her kim günaha girmekten korkarsa".**

(الْجَوَارِحِ): **"Avlanmayı"**

"Cevarih": "Carihe" kelimesinin çoğulu olup, hayvanlardan ve kuşlardan avcılıkla yetiştirilen hayvan anlamındadır. Ceraha kelimesi kazandı manasındadır. Allah Teala bir ayette şöyle diyor: "Ve Ya'lemü Me Cerahtüm Binnehari": **"Sizlerin gündüzleyin ne yaptıklarınızı bilir. "Burada maksat av köpeğidir denildi.**

(مُكَلِّبِينَ): **"Terbiye edilmiş av yakalayan"**

"Mükellib" kelimesinin çoğuludur. Mükellib ise av için av hayvanı yetiştiren ve onu sahibi için av yapmayı öğreten kimseye denir. Bu kelime "kelb kökünden isim olraka türemiştir. Köpek olsun, dogan kuşu veya diğer şeylerden olsun hepsini egitmeye kullanılmaktadır. Ancak çogunluk köpek için kullanıldıgından dolayı o isim daha çok gelmiştir.

AYETLERİN TOPLU MANASI

Allah *(Celle Celâlühu)*, müminlere hitap ederek: Kendi aralarındaki ahitleri ve Allah *(Celle Celâlühu)* ile aralarındaki ahitleri yerine getirmelerini emretmektedir. Sonra deve, sığır ve koyun etlerinin kesimden sonra müminlere helal olanları zikrederek daha sonra ayetlerin sonunda da tafsilatı geleceği gibi murdar ölmüş hayvanı ve kanı haram kılarak, ihramlı bulundukları vakitlerin dışında avlanmalarının mübah olduğunu bildirmektedir.

740- Müfredatül Garibül Kur'an. İbni Kuteybe.

Sonra Allah *(Celle Celâlühu)* ikinci ayette ihramda av yapmak gibi dininin alametlerinden olan hac ibadetlerinden yapılması haram olan şeyleri bildirerek, haram aylarda savaşılması, hac esnasında kesilecek kurbanlarla bunların boyunlarındaki gerdanlıklara saldırılmasını yasaklamaktadır. Mescid-i Haram'a yalnız Allah *(Celle Celâlühu)*nun rızasını, taleb etmek için gelenlere düşmanlık edilmemesini onlarla savaşılmamasını emretmektedir.

Sonra Allah *(Celle Celâlühu)*, hac ihramından çıktıktan sonra müminlere avlanmanın mübah olduğunu bildirerek yalnızca sevmedikleri için insanlara sebebsiz yere tecavüz ederek saldırmalarını da yasaklamıştır. Zira zulüm çok çirkin bir fiildir ve Allah *(Celle Celâlühu)*, haddi aşmayı ve zulmetmeyi bütün şekilleriyle haram kılmıştır.

Allah *(Celle Celâlühu)*, müminlere hayır ve takva üzerine birbirlerine yardımcı olmalarını emrederek günah ve aşırı derecede düşmanlık yapmak hususunda müminlerin birbirlerine yardım etmelerini yasaklamaktadır. Allah *(Celle Celâlühu)*nun emirlerine muhalefet edenler için çok şiddetli bir ceza olduğunu da emrederek ayetleri bitirmiştir.

Üçüncü âyette, surenin başında topluca zikredilen haramlar tafsilatlı olarak beyan edilmektedir. "İlla Me Yütle Aleykum" buyurularak bunlardan oklarla kumar oynama ve oklarla et taksim etme istisna olmak üzere tamamı yiyecek maddeleri ile ilgilidir. Bu âyette haram kılınan maddeler, cahiliyet devrinde helal sayılarak yeniliyordu. Haram edilen yiyecek maddeleri şunlardır: Murdar ölmüş hayvan eti, kan, domuz eti, Allah *(Celle Celâlühu)* dışında başka varlıklar adına kesilen hayvan etleri, boğularak öldürülen hayvan etleri, sopayla dövülerek öldürülen hayvan etleri, yüksek bir yerden veya kuyuya düşerek ölen hayvanların etleri, yırtıcı hayvanların öldürdüğü hayvanların etleridir. Ancak ölüm şekilleri sayılan bu hayvanlar, ölmeden önce yetişilerek şer'î şekilde bogazlanırsa o zaman helal olurlar.

Bir de putlara veya insanlara saygı için kesilen hayvanların etleri haramdır. Allah *(Celle Celâlühu)*, fal veya kumar oklarıyla herhangi birşeyi taksim etmeyi, onlar bir hayvanı kestikten sonra üzerinde sayılar olan oklarla taksim ederlerdi ve bunu ilahlarıyla istişare olmak üzere yaparlardı Allah *(Celle Celâlühu)*, haram kılarak bunların şeytanın işlerinden olduğunu beyan etmiştir.

Allah *(Celle Celâlühu)*, âyetin sonunda İslâmın en kamil din olduğunu, şeriatının da tamamlanmış bir şeriat olduğunu, zaruret halleri hariç güzel şeylerin helal, pis şeylerin de haram olduğunu bildirmektedir.

AYETLERİN NÜZUL SEBEBİ

İbni Abbas *(Radıyallahu Anh)*dan rivayet edildiğine göre, müşrikler Kabeyi tavaf ederler kurbanlarını keserler ve Hz. İbrahim *(Aleyhisselam)* dan kalma hac menasiklerine saygı gösterirlerdi. Müslümanlar bunu değiştirmek istediler. Bunun üzerine, "**Ey iman edenler. Allah'ın şeairine (dininin alametleri olan şeylere), haram olan ava, kurbanlık hediyelere, (onlardaki) gerdanlıklara...**" âyeti nazil oldu.[741]

AYETLERDE VARİD OLAN KIRAAT ÇEŞİTLERİ

Cumhur Kıraat İmamları: (شَنَآنُ قَوْمٍ وَلاَ يَجْرِمَنَّكُمْ) ayeti kerimesinde (شَنَآنُ) kelimesindeki "Nun" harfini üstünlü okudular. İbni Amir ise "Nun" harfini cezimli okudu.

Cumhur Kıraat İmamları: (أَنْ صَدُّوكُمْ) Kelimesinin manası: Yani engellemeniz sebebiyle manasına geldiği şekilde okudular. İbni Kesir ise: (أَنْ صَدُّوكُمْ) şartıye olarak okudu.

Cumhur Kıraat İmamları: (وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ) ayeti kerimisini "Be" harfini ötresiyle okudular. Ebu Rezin ise: (السَّبُعُ) "Sad" harfinin cezimli olması şeklinde okudu.

TEFSİRİNDEKİ İNCELİK ve LATİFELER

Birinci latife: Allah *(Celle Celâlühu)*, hacda kesilecek kurbana saldırmayı yasaklamıştır. Özelliklede kurbanlıkların boyunlarındaki gerdanlıklara saldırmanın yasak olduğunu zikretmiştir. Bu ayette hususi hüküm umumi hükmün üzerine şu ayeti kerimede olduğu gibi "**Meleklere, elçilere, Cibrile ve Mikale...**" şerefinin ve faziletinin üstünlüğüne dikkat çekmek için atfedilmiştir.

Gerdanlık kelimesiyle hayvanların kendileri de kasdedilmesi caizdir. Burada boyunlarına halka takılan kurbanlık koyunların şerefine işaret edilerek hayvanların kendilerine değil, boyunlarına takılan halkalara bile saldırmak yasaklanmaktadır. Bu yasaklama şekli Allah-u Teala'nın

741- Tefsir Kebir, Razi. Taberi.

şu ayetinin bir benzeri gibidir: **"Mümin kadınlara da söyle, zinetlerini açmasınlar."** Buradaki yasaklamada öyle bir mübalaga vardır ki bu eşyaların takıldığı mahallerin dahi yasaklamaktadır.

İkinci latife: Cahiliyet adetleri, körü körüne bir ırk ve kabile taassubu üzerine gitmektedir. Onlar, "Kardeşine zalim de olsa, mazlum da olsa yardım et" derlerdi.[742] Bunun başlangıcı olan şeklini cahiliye şiiri şöyle ifade etmektedir:

"Ben ancak Guzeyye kabilesindenim şayet saparsa ben de saparım,

Guzeyye dogru giderse ben de dogru giderim."

İslâm, cahiliyet devrindeki kabile taassubunu ve ırkçılığı kaldırarak insanlığı topyekün kuşatan bir bakışla hayır ve takvada yardımlaşma, günah ve haddi aşmada yardımlaşmama gibi cemiyetin fertlerini birbirlerine bağlayıcı en güzel ve esaslı bir kural getirmiştir. İşte bu hususu **"İyilik etmek, fenalıktan sakınmak hususunda birbirinizle yardımlaşın. Günah işlemek ve haddi aşmak üzerinde yardımlaşmayın."** âyetiyle boyan etmiştir. Bu iki çıkışın (İslam ile Cahilye) arası çok uzak, çok uzaktır.

Üçüncü latife: Cahiliye devrinde uzak bir yere yolculuğa çıkmak istedikleri, savaşa, ticarete, evlenme teşebbüsünde bulunmadan önce, birisinin nesebinde şüpheye düşüldüğü veya faili meçhul bir cinayetin failinin bulunması istendiği zaman yada diğer bazı önemli işlerde Mekke'deki putların en büyüğü olan Hübel'in yanına gelerek oradaki falcıya yüz dirhem karşılığında fal okları çektirirlerdi. Eğer üzerinde Rabbim bana emretti yazılı ok çıkarsa, düşündükleri işi hemen yaparlardı. Şayet üzerinde Rabbim bana yasakladı yazılı ok çıkarsa teşebbüs etmek istedikleri işten vazgeçerlerdi. Şayet üzerinde belirsiz yazarsa ta ki yazılı ok çıkıncaya kadar tekrar denerlerdi. İşte Allah *(Celle Celâlühu)*, bu âyetle bu batıl inanç ve adeti yasakladı ve fısk diye isimlendirdi.[743]

Dördüncü latife: Allah *(Celle Celâlühu)*nun **"Bugün kafirler sizin dininizden ümitlerini kesmişlerdir."** ayeti kerimesiyle kastedilen gün belirli bir gün olmayıp şimdi içinde bulunan ve bundan sonraki zamanları kastetmiştir. Bu ayeti kerime adamın şu sözündeki kastına benzemektedir: Dün genç idim, bugün yaşlandım. Burada dün demekle dünkü gün,

742- Hadis Sahihtir. Nebi (s.a.v) Efendimiz bu hadisi şöyle açıklamıştır: Zalimin zulmünün engellemekle, mazlumunda hakkını kurtarmakla yardım et.

743- Keşşaf. Bahrul Muhit. Haşiyetü Cemel elel Celaleyn.

dünkü günden önceki gün kastedilmemiştir. Bilakis daha önce geçen zaman ve şimdi içinde bulunduğu zaman kastedilmiştir.

Beşinci latife: "Bugün sizin dininizi kemale erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve size din olarak İslam'ı (seçtim) razı oldum..." âyeti, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*e veda haccında ve cuma günü Arafat'ta nazil olmuştur. Cuma günü Arefe vakfesinin yapılması bayramı müjdelediği gibi, bu âyetin nüzulü de ikinci bir bayram müjdesi olmuştur. Hatta yahudilerden biri Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)* gelerek, kitabınızda okuduğunuz bir âyet vardır ki, eğer biz yahudilere öyle bir âyet nazil olsaydı biz o günü bayram ilan ederdik dedi. Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)* hangi âyeti kasdediyorsunuz? diye sorunca da, **"Bugün sizin dininizi kemale erdirdim..."** âyetidir dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer, Allah'a *(Celle Celâlühu)* yemin ederim ki o âyetin hangi gün ve saatte Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*e nazil olduğunu biliyorum. O, cuma günü Arafat'ta, yatsı vaktinde nazil oldu, dedi [744]

Bir rivayete göre bu âyet nazil olduğunda Hz. Ömer, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*e ağlayarak biz dinimizden daha birçok şeylerin gelmesini bekliyorduk, çünkü birşey tekamül ettimi ondan sonra günden güne noksanlaşmaya başlar dedi. Buna karşılık Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, *"Doğru söylüyorsun"* buyurdu. Bu âyet, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in bu dünyadan ahirete teşrif edeceğine de işaret etmektedir. Nitekim Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, bu âyetin nüzulünden sonra seksenbir gün yaşamıştır.[745]

FIKHİ HÜKÜMLER

Birinci Hüküm: Ayeti kerimedeki "ahitler" kelimesinden maksat nedir?

Bazı alimlere göre: Ayetteki "ahitler" kelimesinden maksat, borç ve muamelelerdir. Bir insanın kendi şahsi adına yaptığı alış, satış ve ticari sözleşmeleri ve insanlarla diğer bütün muameleledir. Bu Hasan Basrî *(Rahmetullahi Aleyh)*in de görüşüdür.

Diğer bazı alimlere göre: Ayetteki "ahitler" kelimesinden maksat hac, namaz, oruç, itikaf ve adak gibi şer'i sözleşmelerdir. İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*, ve Mücahid *(Radıyallahu Anh)* da bu görüştedirler. Taberi de bu görüşü tercih etmiştir.

744- Buhari. Müslim. Tirmizi. Nesai.

745- Tefsiri Ebussud.

Sahih olan, Kurtubî ve müfessirlerin cumhurunun görüşleridir ki: Buna göre âyetteki "ahitler" kelimesinden maksat müslümanların muamele (alışveriş, borç kiralama vb.) ve şeriatın teklifleri, Allah *(Celle Celâlühu)*nun kullarına farzettikleri, helal ve haram ettikleri şeyler hakkındaki ahitleridir.

Kurtubî bu hususta şöyle der: Zeccac bu konuda ayetin anlamı şöyle diyor: Allah *(Celle Celâlühu)*nun size emrettikleri ile kendi aranızda birbirinizle yapmış olduğunuz alış-veriş, kiralama ve diğer muamelatı yerine getiriniz. Bunları hepsi bu kelimeden anlaşılan umumi ahitlerdir. Bu konuda sahih olan görüş de budur. Çünkü Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, "*Müminler ancak* (alışveriş ve diğer muamelelerinde) *şartlarıyladırlar*" buyurmuştur.[746]

İkinci Hüküm: Ayeti kerimenin işaret ettiği hayvanların etlerinden haram olanlar hangileridir?

Âyet, etleri haram olan hayvanları tafsilatlı olarak zikretmiştir. Bunlar: Murdar ölmüş hayvanlar, kan, domuz eti, putlar için kesilen hayvanlar, Allah'tan *(Celle Celâlühu)* başkasının adına kesilen hayvanlar, boğularak öldürülen, sopa ile dövülerek öldürülen hayvanlar, yüksek bir yerden düşerek ölen, diğer bir hayvanın vurmasıyla ölen ve aslan, ayı, kurt gibi yırtıcı hayvanların öldürdüğü hayvanların etleridir.

Ancak Allah *(Celle Celâlühu)*, sopayla dövülen, yüksek bir yerden düşen, diğer bir ehli hayvan tarafından vurularak düşürülen, yırtıcı hayvanlar tarafından yaralanan hayvanların ölmeden önce, canları tam çıkmadan yetişilerek şeriatin emrettiği şekilde bogazlanırlarsa helal olacaklarını da istisna olarak bildirmiştir. Fıkıh alimleri bu tür hayvanlar ölmüş hükmündedirler. Şer'i bir kesim ile kesildikleri takdirde helal olup olmayacakları hususunda ihtilaf etmişlerdir.

Şafii mezhebinde meşhur olan, aynı zaman da Hanefi mezhebinin de görüşüdür: Bu tür hayvanlardan herhangi birine ulaşıldığında onda hayat eseri kuyruğunu sallamak, ayağını çekip uzatmak gibi varsa kesildiği takdirde eti helaldir.

Diğer alimler: Bu tür hayvanlar için istikrarlı bir hayatı şart koymuşlardır. Bu istikrarlı hayatın belirtisi ise hayvanın kesim vakti değil, kesimden sonra hayat belirtisi sayılan hareketleri ayağını uzatıp çekme, kuyruğunu sallama gibi yapmasıdır.[747]

746- Tefsir Taberi.

747- Tefsiri Alusi.

İmam Malik *(Rahmetullahi Aleyh)***den yapılan bir rivayete göre** bu tür hayvanlar kesilmediği takdirde hemen ölürse kesim onu helal kılmaz. Çünkü o zaten ölmektedir.

Fıkıh alimleri arasındaki bu ihtilafın sebebi, âyetteki "**kestikleriniz müstesna**" ifadesindeki istisnanın muttasıl mı, yoksa munkatı mı olduğu hususudur. İstisna-i muttasıl olarak anlayanlara göre bu kelimeden önce âyetin akışında sıralanan kazaya uğrayan hayvanların kesim ile helal olacağı hükmüne varılır.

Buna göre âyetin manası şöyle olur: Siz kazaya uğrayan hayvanlara ulaştığınız zaman onlarda hayat belirtileri varsa kesmenizle onların etleri size helal olur. Şayet istisna-i münkati olarak görenlere göre ise: Kazaya uğrayan hayvanlara ulaşıldığında onda hayat belirtileri görülse dahi kesilmesi halinde eti helal değil, haram olur. **Bu görüşe göre de âyetin anlamı şöyle olur:** Âyette sayılan vasıftaki hayvanlar size haramdır. Ancak Allah *(Celle Celâlühu)*nun size helal kıldığı hayvanlardan kestiğiniz takdirde size helal olur.

Tercih:

Buradaki istisnanın istisna-i muttasıl olarak anlaşılması tercihe daha şayandır. Zira yüksek bir yerden düştüğü halde ölmeyen bir hayvanın kesilmesi caiz ve helaldir. Hayvanın düştükten birkaç gün sonra kesilmesi halinde helal olacağı konusunda zaten ittifak vardır.

Âyetteki istisna, sıralanan hayvanlardan istisna edilir. Yani sıralanan beş sınıf hayvandan bir tanesi geçirmiş olduğu kazadan dolayı ölmediği takdirde kesilmesi ve eti helaldir. Hz, Ali ve İbni Abbas *(Radıyallahu Anhum)* ve Hasan da *(Rahmetullahi Aleyh)* bu görüştedirler. Birinci görüş daha zahir, son görüş ise daha hususidir denildi.

Üçüncü Hüküm: Şer'i boğazlama nasıl yapılır?

İmam Malik *(Rahmetullahi Aleyh)*e göre şer'i kesim, hayvanın nefes borusu ve iki şahdamarı kesilerek yapılır.

İmam Şafii *(Rahmetullahi Aleyh)*e göre ise: Hayvanın nefes borusu ve yemek borusunun kesilmesi kafidir. İki şahdamarının kesilmesine gerek yoktur. Zira nefes ve yemek borularının kesilmesi hayvanın hayatına son verir.

Ebu Hanife *(Rahmetullahi Aleyh)*e göre şer'î kesim: Yemek, nefes borularının veya şahdamarlarından herhangi birinin kesilmesiyle olur.

Bu husustaki tafsilat fıkıh kitaplarından öğrenilebilinir. Ancak şu vardır ki: İmam Malik *(Rahmetullahi Aleyh)* ile Ebu Hanife *(Rahmetullahi Aleyh)* kesimde etin tadını göz önüne alarak hayvanın şahdamarlarıdan birinin kesilmesini şart koşmuşlardır. Çünkü bu damarlardan birinin kesilmesiyle kan daha rahat boşanacağı gibi, Rasûlüllâhın, "*Hayvanın kanı akıtılırken Allah (Celle Celâlühu)nun ismi anılırsa o hayvanın etini yiyin*" hadisine de uygun davranılmış olur.[748]

Ancak boğazlanması caiz olan kesim aleti: Kan akıtan her alet diş ve tırnak hariç kesim aleti olabilir. Hatta İmam Ebu Hanife *(Rahmetullahi Aleyh)*e göre diş ve tırnak kendi başlarına kesici olurlarsa onlarla da kesim yapmak caizdir.

Vahşileşen veya kuyuya düşen bir deve av hayvanı gibidir. Av hayvanın da nasıl kesim şart değilse, besmeleyle atılan kurşun veya ok kesim sayılıyorsa vahşileşen deve hakkında da kesim sayılır. Zira Buharı, Nesaî ve Ebu Davud, Rafi bin Hadic'ten şöyle rivayet etmişlerdir: Bir yolculukta Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* ile birlikte idik. Arkadaşların develerinden bir tanesi ürktü ve kaçtı. Yanımızda onun arkasından yetişebileceğimiz bir at yoktu. İçimizden biri bir ok attı ve deveyi yere düşürdü. Bunun üzerine Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*: "*Ehli hayvanlar da vahşiler gibi insanlardan kaçıp uzaklaştılar mı atılan ok ile vurulduğu gibi siz de onu atın ve vurun*" buyurdu.

İmam Malik *(Rahmetullahi Aleyh)*e göre ise böyle vahşileşerek kaçan evcil hayvanın kesimi yine bir evcil hayvan gibi yapılmalıdır, İmam Hanbel *(Rahmetullahi Aleyh)*, bu hususta, öyle sanıyorum ki İmam Malik *(Rahmetullahi Aleyh)*, Rafi bin Hadic'in rivayet ettiği hadisi işitmemiştir der.

İbn Arabî, Ahkâmü'l Kur'an isimli tefsirinde: Rafi bin Hadic'in rivayet ettiği hadisi tevil ederek şöyle der: Evcil hayvanlardan bir tanesi ürküp kaçsa ve vahşi hayvanlar gibi insanları gördükçe kaçmaya devam etse onu ok veya başka bir silahla vurmak caizdir. Bu vuruş hayvan için kesim sayılır. Çünkü eti yenen vahşi hayvanların da yakalanıp kesilmeleri pek mümkün değildir. Bu yüzden avcılar tarafından ok veya herhangi bir silahla vurulduğu takdirde o vuruş, onun kesimi sayılır.

Dördüncü Hüküm: Yırtıcı hayvanlarla kuşların avladıkları hayvanların hükmü nedir?

748- Şeyhan ve Ashabı Sünen. Rafi bin Hadic'ten rivayet etmişlerdir

"Allah'ın size öğrettiğinden öğretip (terbiye ederek) **yetiştirdiğiniz avcı hayvanların size tutup verdiklerinden de yeyin ve üzerine besmele çekin"** âyeti köpek, pars, doğan, şahin gibi hayvan ve kuşların yakaladıklarının yenilmesi mubah olan hayvanların etlerinin kesilmeden yenilmesine delalet ederek. Ancak avcı hayvanın mutlaka eğitilmiş olması şarttır der.

Fıkıh alimleri şu konuda ittifak ettiler ki: Eğitilmiş her köpeğin etinin yenilmesinin caiz olduğunda ittifak etmişlerdir. Çünkü Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, Adiy bin Hatem'e, *"Sen eğitilmiş köpeğini avlayacağın hayvanı yakalamak üzere bıraktığın zaman besmele çek. Yakaladığı hayvandan herhangi bir kısmını koparıp yememişse onun etinden ye. Şayet o, avladığı hayvanın etinden yerse siz artık ondan yemeyin."* buyurmuştur.[749]

Bazı alimler ise şu şartları koydular: Av için eğitilmiş köpek hakkında bu şartları tam olarak içine alan hayvanın yakaladığı av hayvanının eti yenebilir. Bu şartlar şunlardır:

1- Eğitilmiş köpeği çağırdığınız zaman mutlaka gelmesi lazımdır. O köpek birşey yaparken sahibi yapma dediğinde hemen bırakmalıdır. Zira Allah *(Celle Celâlühu)*. **"Allah'ın size öğrettiğinden öğretip** (terbiye ederek) **yetiştirdiğiniz..."** buyurmuştur.

2- Av köpeği, avladığı hayvanın etinden yememelidir. Zira Allah *(Celle Celâlühu)*, **"...Avcı hayvanların size tutup getirdiklerinden yeyiniz"** buyurmuştur.

3- Av köpekleri av üzerine bırakıldıkları zaman besmele çekmek şarttır. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)*, **"..üzerine besmele çekin"** buyurmuştur. Ayrıca yukarıda nakledilen Adiy bin Hatem hadisinde Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in *"..Bıraktığın zaman besmele çek"* demesi de besmele çekmenin farz olduğuna delalet etmektedir.

4- Eğitilmiş hayvanlarla avcılık yapanın müslüman olması şarttır.

Bu şartlar hakkında fakihler ihtilaf etmişlerdir. Bunlar geniş olarak fıkıh kitaplarında yazılıdır.[750] Allah *(Celle Celâlühu)* en iyisini bilendir.

749- Ashabı Sünen Adiy İbni Hatim'den rivayet ettiler.

750- Hikmeti teşri murdar hayvan etinin, kanın ve domuz etinin haram olması hakkında, Bakara suresindeki ayete bak.

32. DERS

ABDEST ve TEYEMMÜM

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَلْيَوْمَ اُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ اِذَآ اٰتَيْتُمُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِىٓ اَخْدَانٍ وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْاِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِى الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٥﴾ يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اِذَا قُمْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَاَيْدِيَكُمْ اِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُؤُسِكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ اِلَى الْكَعْبَيْنِ وَاِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا وَاِنْ كُنْتُمْ مَرْضٰىٓ اَوْ عَلٰى سَفَرٍ اَوْ جَآءَ اَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَآئِطِ اَوْ لٰمَسْتُمُ النِّسَآءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَآءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَاَيْدِيكُمْ مِنْهُ مَا يُرِيدُ اللّٰهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلٰكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٦﴾

MANASI

5 - Bugün, size temiz olanlar helal kılındı. Kitap verilenlerin yemeği size helal, sizin yemeğiniz de onlara helaldir. İnanan hür ve iffetli kadınlar ve sizden önce kitap verilenlerin hür ve iffetli kadınları - zina etmeksizin, gizli dost tutmaksızın ve mihrlerini verdiğiniz takdirde - size helaldir. Kim imanı inkâr ederse, şüphesiz amelleri boşa gider. O, ahirette de kaybedenlerdendir.

6 - Ey inananlar! Namaza kalktığınızda yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi, - başlarınızı mesh edip - topuk kemiklerine kadar ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüpseniz yıkanıp temizlenin; şayet hasta veya yolculukta iseniz veya ayakyolundan gelmişseniz yahut kadınlara yaklaşmışsanız ve su bulamamışsanız temiz bir toprağa teyemmüm edin, yüzlerinizi, ellerinizi onunla mesh edin. Allah sizi zorlamak istemez, Allah sizi arıtıp üzerinize olan nimetini tamamlamak ister ki şükredesiniz. (Maide Suresi)

AYETLERİN KELİME MANASI

(طَعَامُ): **"Yemeği"**

"Taam": Yenilen her şeye verilen isimdir. Burada ise kesilmiş hayvanların etlerine denilmektedir. Yani Yahudilerin ve Hristiyanların kestikleri bize helaldir. Bizim de kestiklerimiz onlara helal olduğu gibi.

(الْمُحْصَنَاتُ): **"Namuslu hür kadınlar"**

İffetli olan kadınlardır. Şa'bi: Daha önce de geçtiği gibi bunun manası: Fercini koruyup zina etmeyen demektir diyor.

(مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ): **"Gizli dostlar tutmaksınız"**

"Ehdan": Hıdn kelimesinin çoğuludur. Hıdn, arkadaş anlamındadır. Hem erkekler için hem de kadınlar için kullanılır. Keşşaf'ın sahibi de böyle dedi. Cahiliye zamanında bir erkek bir kadın dost tutar onunla zina eder, bir kadında bir erkek dost tutar onunla zina ederdi. İslam bunu haram eyledi.

(يَكْفُرْ بِالإِيمَانِ): **"İmam inkâr ediyor"**

Yani bunun manası İslam'ın şer'î hükümlerini içindeki helal ve haramlarını inkâr etmektir.

(حَبِطَ عَمَلُهُ): **"Onun bütün ameli boşa gitmiştir"**

Sevabı boşa gitti yok oldu demektir. Çünkü küfür Salih amelin sevabını giderir. **"Biz onların yapmış oldukları amellerini onlara sunduk ve sonra da onların amelleri yok olup gitti."**

(إِذَا قُمْتُمْ): **"Kalktığınız zaman"**

Züccac şöyle dedi: Manası: Namaza kalkmak istediğiniz zaman demektir. Şu ayeti kerimede olduğu gibi: **"Kur'an okumak istediğiniz zaman Allaha sığın."**[751]

751- Keşşaf. Zadül Mesir.

Burada maksat fi'len kalkmak değil kalmak istemektir. Şu sözde olduğu gibi: Vurduğun zaman yüze vurmaktan sakın. Yani vurmak istediğin zaman demektir.

(فاغْسِلُوا): "Yıkayınız"

"Gasl": Herhangi bir şeyin temizlenmesi için üzerine su dökmek ve üzerinden suyu akıtmaktır.

(وُجُوهَكُمْ): "Yüzlerinizi"

"Vech" lafzı müvecehe kelimesinden alınmıştır. Onun sınırları: Uzunluğuna: Alnın en üstünden başlayıp, çenenin en altına kadardır.

Enliliğine ise: İki kulak yumuşaklığı arasıdır.

(إِلَى الْكَعْبَيْنِ): **"Âşık kemiklerinize kadar"**

"El Ka'beyn": Ayağın iki tarafında ki yüksekliktir. "Ka'b" diye isimlendirilmesi yüksek olduğu içindir.

(مِنْ حَرَجٍ): **"Hiçbir Güçlük"**

"Harac": Dinde darlık demektir. Allah *(Celle Celâlühu)* müminlere teyemmümü ruhsat olarak verdiği zaman onlar için bir genişlik kıldı.

AYETLERİN TOPLU MANASI

Allah *(Celle Celâlühu)*, bu ayetlerin manasında şöyle buyurmaktadır: Ey müminler, ben size yiyeceklerden güzel olanları helal kıldım. Kitap ehil (Hristiyan ve Yahudi)lerin kestikleri size, sizin kestikleriniz de onlara helaldir. İmanlı ve iffetli Müslüman kadınlarla iffetli kitap ehli kadınları, mihrlerini verdiğiniz takdirde, namusunuzu korumak için nikâhlamanız size helaldir. Kadınlardan dost ve sevgili edinerek onlarla gizlice zina etmeyin. Her kim İslâm'dan dönerse, daha önce yapmış olduğu ibadetlerin sevapları yok olur. Ahrette de en çok zarar eden yine onlar olacaktır.

Allah Teâlâ daha sonra abdest ve teyemmümün hükümlerini açıklayarak şöyle buyurdu: Ey müminler, abdestsiz olduğunuz halde, namaz kılmak istediğinizde, yüzlerinizi ve ellerinizi dirseklerle beraber, ayaklarınızı topuklarla birlikte yıkayarak başınızı da mesh ediniz. Eğer büyük abdestsizlikle abdestsizseniz (cünüp iseniz) temiz bir su ile gusül ediniz (bütün vücudunuzu yıkayın). Hastalık ve yolculuk anlarında abdestsizseniz, hanımınızla temasta bulundunuzsa, abdest veya gusül için su bulamazsanız, temiz bir toprakla teyemmüm edin.

Teyemmüm yapmak için yüzlerinizi ve ellerinizi dirseklere kadar temiz toprakla mesh edin. Zira Allah *(Celle Celâlühu)*, dini hükümlerde size hiçbir zaman sıkıntı verecek şeyleri istemez. Ancak Allah *(Celle Celâlühu)*, sizin günahlardan, kir ve pisliklerden temizlenmenizi ister. Allah *(Celle Celâlühu)*, şer'i hükümlerini açıklayarak ona şükretmeniz ve o'na hamdı etmeniz için size nimetlerini tamamlıyor.

AYETLERDE VARİD OLAN KIRAAT ÇEŞİTLERİ

Cumhur Kıraat İmamları: (وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ) "Lam" harfini üstünlü olarak okudular. Hamza ve Ebu Amir ise (وَأَرْجُلِكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ) "Lam" harfini esreli olarak okudular. Üstünlü olarak okumak ayakları, eller ve yüzlerin üzerine atıf etmek vardır ki o zaman mana şöyledir: Yüzlerinizi, ellerinizi ve ayaklarınızı yıkayınız. Esreli okumak ise yanındaki harfin harekesine uyum sağlamaktır.

İbni Enbari de: Ayakların başın meshinden sonra gelmesi, atıf yapılırken sıra takip edilmesinden dolayı, harekenin esre olması ise en yakınındaki komşusuna uyum sağlamından dolayıdır dedi.

AYETLERDE VARİD OLAN DEĞİŞİK İ'RABLAR

(وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ) Ayeti kerimesindeki "Taam" kelimesi Mübteda, "Hıllün lekum" ise onun haberidir.

(مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ) Ayeti kerimesindeki "Muhsin'ine" kelimesi "Eteytümuhünne" kelimesindeki ötreli fail zamirinin hal'idir.

(إِلَى الْمَرَافِقِ) Ayeti kerimesi hakkında Akberi şöyle dedi: Denildi ki (إِلَى) kelimesi "Maa" beraberlik manasındadır. Şu ayeti kerimede olduğu gibi: **"Kuvvetinize kuvvetle ziyade etmekle beraber..."** Bu mana tercih edilen değildir. Sahih olan mana muhakkak ki o (ila) gayede en son ulaşmak içindir. Ancak dirseklerle beraber yıkanması hadislerle sabittir.

AYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİK ve LATİFELER

Birinci latife: Âyette iffetli mümin kadınların, iffetli ehli kitap kadınlardan önce zikredilmesi, her ne kadar ehli kitap kadınlarla evlenmek helal ise de, mümin kadınlarla evlenmenin daha faziletli olduğuna delalet eder. Zira mü'min kadınlarla evlenmek daha hayırlıdır. Nitekim bu hususu Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* şöyle ifade etmişlerdir:

"Kendinize saklayacağınız en hayırlı hazineyi size haber vereyim mi?" Sahabeler, Evet ya Rasûlüllâh dediler. "Kişinin kendisine saklayacağı en hayırlı hazine, Saliha bir kadındır." buyurdu. Salih olmak ise ancak imanla mümkündür. İşte Ahzap suresinde "**Ey İman edenler, mümin kadınları nikâhlayın...**" âyetinde de nikâhın imanlı kadınlarla kayıtlamasının sebebi budur.

İkinci latife: Kadınların nikâhla helal olması için mihrlerinin verilmesi şartı konulmuştur. Bu da evlilikte kadınlara verilen mihrin vacip olduğunun tekidine delalet ediyor, öyle ise herhangi bir kimse evlendiğinde mihr vermezse o kişi karısıyla şeklen zina yapmış gibi oluyor. Âyette mihrin doğrudan değil de "ücret" kelimesiyle ifade edilmesi verilecek mihrin bir sınırı olmadığına delalet eder. İşçi ücretlerinde bir sınır olmadığı gibi, burada esas olan, tarafların anlaşarak tayin ettikleri miktardır.

Üçüncü latife: Allah Teâlâ'nın "**Her kim imanı inkâr ederse**" ayetindeki ifade şekli: Genel itibarıyla bir ismi lazımı olan bir şeye kullanmaktır. Buna ise (mecaz mürsel) denir. Burada kastedilen her kim Kelime-i Tevhidi

(لا اله إلا الله) inkâr ederse demektir. Kelime-i Tevhid'e imanla kastedilmiştir. Çünkü o kelime imanı gerektiriyor. Burada kastedilen Allah'ın kanunları veyahut Allah'ın dini kastedilmiş denildi. Ancak her iki mana da birbirlerine yakındır.

Dördüncü latife: Başın meshi hükmü, yıkanması farz olan uzuvlar arasında sayılırken baş sonda değil de ortada gelmesinde çok latif bir işaret vardır. O da abdest alırken âyetteki diziliş şekline göre abdest alınmasına dikkat çekilmesidir. Mesela, önce yüz, sonra eller dirseklerle, sonra başa mesh, daha sonra da ayaklar âşık kemikleri ile birlikte yıkanmalıdır. Bazı mezheplere göre her ne kadar farz değilse de bu tertip üzere abdest alınması istenen ve mustahab tır. En üstün şey de Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in sünnetidir.

FIKHÎ HÜKÜMLER

Birinci Hüküm: Kitap ehlinin kestiği hayvanların hükmü.

Müfessirlerin çoğunluğuna göre, "**Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği sizin için helaldir.**" Ayetindeki yiyecekten maksat, kitap ehlinin kestiği hayvanların etleridir. Sahih olan görüşse budur. Bazılarının dediği gibi: Onların sebzeleri, pişirdikleri ekmekler ve yiyeceklerinin tamamı değildir. Zira onların kes dikleri bizzat onların kesimleriyle

helaldir. Yoksa ekmek, meyveler ehli kitabın olmadan önce de helaldir, onların olduktan sonra da zaten müminlere mubahtır. Onları ehli kitaba has kılmak için hiçbir yön yoktur.

Bu hüküm, yalnız kitap ehline özeldir. Hiç bir semavi kitaba inanmayan, yalnız putlara tapan müşriklerle, ateşe tapan Mecusilerin kestikleri hayvanların etleri ve onların kadınlarıyla evlenmek haramdır. Zira Allah *(Celle Celâlühu)* **"Üzerlerine Allah'ın ismi zikredilmeyenleri yemeyin."** buyurmuştur. (Onların kadınlarıyla evlenmenin haram olduğu hakkında da) yine Allah *(Celle Celâlühu)* **"Allah'a eş tanıyan müşrik kadınlarla onlar imana gelinceye kadar evlenmeyin."** Ayetiyle bildirmiştir

Kitap ehlinin kestiği hayvanlarla ve onların kadınlarıyla evlenme hususunda hususi hükümler mevcuttur. Bu hükümler müşrik ve Mecusileri kapsamaz. Mecusi ve diğer müşrikler, kitap ehli olanlar ile evlilik ve kestiklerinin yenilmesin de değil de, İslâm devleti tarafından cizye alınması konusunda eşittirler.

Hz. Ali *(Radıyallahu Anh)*dan şöyle rivayet edilmiştir: Arapların Beni Tağlib kabilesinden olan Hristiyanları diğer Hristiyanlardan istisna ederek, onların Hristiyanlıkla hiçbir ilişkileri yoktur. Ancak Hristiyanlardan içki içmeyi öğrenmişlerdir der. İmam Şafii *(Rahmetullahi Aleyh)* de bu görüşü kabul etmiştir.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*ya Arap Hristiyanların kestikleri hayvanların etlerinin yenilmesi hususu sorulunca, onların kestiklerinin yenilmesinde bir sakınca yoktur yenebilir demiştir, Ebu Hanife *(Rahmetullahi Aleyh)* da bu görüşü almıştır.[752]

Allah'ın *(Celle Celâlühu)*, **"...Sizin yiyeceğiniz de onlar için helaldir."** âyetinde kadınların evlenme hükümlerini beyan etmemesinde gizli bir uyarı vardır. Evlilik meselesiyle, kesilen etlerin hükümleri bir değildir. Çünkü Müslümanlar ile kitap ehlinin kestikleri hayvan etlerinin mubah olmasında iki taraf için bir eşitlik vardır. Yani Müslümanların kestikleri etler kitap ehline, kitap ehlinin kestiği hayvanların etleri Müslümanlara helaldir. Kadınlarla evlenmenin helal olması hükmü ise yalnız Müslümanlara özel bir hükümdür. Müslümanlar kitap ehli kadınlarla evlenebilecekleri halde kitap ehli erkekler Müslüman kadınlarla hiçbir zaman evlenemezler. Şayet bir Hristiyan erkek Müslüman bir kadınla evlenirse İslâm hukukuna göre o Müslüman kadın üzerinde Hristiyan erkeğin

752- Tefsiri Razi.

velayet hakkı olacaktır. Hâlbuki Allah *(Celle Celâlühu)* hiçbir zaman kâfirlere Müslümanlar üzerinde bir velayet hakkı vermemiştir. Yemeklerinin helal olma meselesinde bir mahzur yoktur.

İkinci Hüküm: Bir Yahudi veya Hristiyan kadınla evlenmenin hükmü.

Çoğunluk Fıkıh âlimleri: Bir Müslüman'ın zimmî olan Yahudi veya Hristiyan bir kadınla evlenmesini, şu ayeti delil getirerek "**...Sizden evvel kitap verilenlerden yine hür ve iffetli kadınlar...**" helal olduğu görüşüne gitmişlerdir.

İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* bunu uygun görmezdi ve bu hususta şöyle der: Müslüman bir erkeğin zimmî olan Yahudi veya Hristiyan bir kadınla evlenmesi caiz değildir. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)* "(Ey müminler) **Allah'a eş tanıyan kadınlarla, onlar imana gelinceye kadar evlenmeyin.**" buyurmaktadır. Ben, Rabbim İsa'dır demekten daha büyük bir şirk bilmiyorum. Şüphesiz Allah *(Celle Celâlühu)* kâfirlerden uzaklaşmayı farz kılmıştır. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)* "**Ey iman edenler, benim de düşmanım, sizin de düşmanınız (olanlar)ı dostlar edinmeyin.**" buyurmuştur.

Ben diyorum ki:

Kitap ehli Yahudi ve Hristiyan kadınlarla evlenmenin caiz olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Çoğunluk fıkıh ailelerinin de görüşü budur.

Zannediyorum ki İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* Hristiyan kadınla evlenen erkeğin ve ikisinin dünyaya gelecek çocuklarının bozulacağını ve İslâmî bir terbiye ile yetişemeyeceğini nazarı itibara alarak Yahudi ve Hristiyan kadınlarla evlenmenin caiz olmadığına hükmetmiştir. Şüphesiz evlilik hayatı, karı koca arasındaki sevgiyi kuvvetlendirdiğinden bazen erkeğin kadının dinine meylettiği görülmektedir. Çocuklar ise zaten yaratılış itibariyle annelerine daha çok meylederler. Hatta çeğu defa Hristiyan bir kadınla evlenen erkeğin çocukları annelerinden aldıkları dini terbiye ile Hristiyan veya Yahudi olmaktadırlar. İşte böyle bir evlilik neticesi doğacak çocuklara, evliliğin büyük zararı olduğundan bu tür evlilik kati surette haramdır. Şayet böyle bir evlilikte yukarıdaki zararlardan emin olunduğu takdirde veya evleneceği kadını Müslüman etme niyetini taşıyorsa böyle bir evliliğin haram olduğuna dair hiç bir delil yoktur. Allah *(Celle Celâlühu)* en iyi bilendir.

Üçüncü Hüküm: Abdesti bozulmayan kimsenin üzerine yeniden abdest alması farz mıdır?

"Ey İman edenler, namaza kalkacağınız zaman..." âyetinin zahiri, ister abdestli olsun, ister abdestsiz olsun namaza kalkan herkesin abdest almasına delalet eder. Âlimler ise ancak abdesti bozulan kişinin namaza kalkacağı zaman abdest alması gerektiğinde ittifak etmişlerdir. Öyleyse âyette abdestsizlik kaydı gizlidir ve âyetin açık manası şudur: **"Ey iman edenler, siz abdestsiz olduğunuz halde namaza kalktığınız zaman..."** "Siz abdestsiz olduğunuz halde" ifadesi âyette gizlidir. Âlimler âyeti böyle tevil ederek abdest almanın ancak abdestsiz olana farz olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Çünkü abdest âyetinin devamı, yalnız abdestsiz olan kişinin namaza kalkacağı zaman abdest alması gerektiğine delalet eder. Şüphesiz teyemmüm, abdestin karşılığıdır ve onun yerine geçmektedir. Ayette teyemmümün ancak abdestsiz olan içindir. Abdest almakla emir olunmamızla gusletmek için emir olunmamız arasında bir fark yoktur. Gusletme emri, abdest alma emrinin aynı benzeridir. Büyük abdestsizlikle bağlantılı olarak gerçekleşmektedir. Zira Allah **"...Eğer cünüp olduysanız boy abdesti alın..."** buyurmaktadır. Öyleyse gusletmenin benzeri olan abdest alma emri de küçük abdestsizlik olan abdestsizlik haliyle bulunmadığı yerde abdestsiz kişi için farz olduğu bildirilmektedir. Namaza kalkışta asıl olan abdesttir. Ancak abdest mümkün olamayınca teyemmüm olur. Teyemmüm ise abdestsiz kimseler için farzdır. Şu halde abdestin farz oluşu da anca kayıtlıdır.

Ayrıca Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Mekke feth edildiği gün bütün namazlarını tek bir abdestle kılmıştır. Hatta Hz. Ömer, ya Rasûlüllâh, bugüne kadar hiç yapmadığınızı yaptınız dedi. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* *"Ben bugün yaptığımı kasten yaptım."* buyurdu.

Fakat şurası da vardır ki, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in halifeleri, her namaz için ayrı- ayrı abdest almışlardır. Yalnız bu, her namaz için ayrı abdest almanın farz olduğuna delalet etmez. Sünnet olduğuna delalet eder. Çünkü Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* daima efdal olanı sever ve yapardı. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in fiiliyatında her namaz için abdest almanın farz olduğuna delalet edecek bir şey de yoktur.

Dördüncü Hüküm: Başı mesh etmenin hükmü nedir ve başın ne kadarına mesh edilir?

Fıkıh âlimleri başı mesh etmenin abdest'in farzlarından olduğunda ittifak etmişlerdir. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)* "**...Başlarınızı mesh edin...**" buyurmuştur. Şu kadar var ki, fıkıh âlimleri, başın ne kadarının mesh edileceği hususunda ihtilaf etmişler ve birkaç görüşe ayrılmışlardır.

1- **Maliki ve Hanbelîler:** İhtiyaten başın tamamının mesh edilmesinin farz olduğuna hükmetmişlerdir.

2- **Hanefiler:** Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in fiiliyatını O, başının ön kısmının mesh etme fiilline dayanarak başın dörtte birinin mesh edilmesinin farz olduğuna hükmetmişlerdir.

3- **Şafiler:** Başın mesh edildi isminin gerçekleşmesi yönünden alarak birkaç kılının mesh edilmesi dahi kâfidir derler.

Maliki ve Hanbelîlerin delilleri:

Malikiler ile Hanbelîler başın hepsinin mesh edilmesinin farz olduğuna âyetteki "biruusiküm" ifadesindeki "Be" harfinin zait olarak tekit için gelmesini delil olarak getirdiler. Çünkü "Be" harfi, nasıl asli manayı ifade ederse, aynı halde tekit için de olabilir. Bunlara göre âyetin manası şudur: "Siz başlarınızı mesh edin." Dediler ki: Abdest âyeti teyemmüm âyetine benzer. Allah *(Celle Celâlühu)* teyemmüm âyetinde "**Ondan yüzlerinize ve ellerinize sürün.**" buyurmuştur. Bu âyetle yüzün her tarafının mesh edilmesi emredilmektedir. Teyemmümde yüzün her tarafına mesh etmek farz olduğuna göre abdestte de başın tamamının mesh edilmesi farzdır. Başın bir kısmını mesh etmek kafi değildir. Bu görüşü Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in fiili de kuvvetlendirmektedir. Çünkü Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in abdest alırken başının tamamını mesh ettiği sabit olmuştur.

Hanefi ve Şafilerin delilleri:

Şafii ve Hanefiler abdest âyetin de ki "biruusiküm" deki "Be" harfinin "baziyet" (bir kısım ifade ettiğini) kabul ederek başın tamamının değil bir kısmının mesh edilmesinin farz olduğuna hüküm etmişlerdir. Bunlara göre âyetin, manası şöyledir: "Başlarınızın bir kısmını mesh edin." Ancak Hanefiler âyette ifade edilen başın bir kısmını başın dörtte biri olarak takdir etmişlerdir. Çünkü Muğire bin Şu'be *(Radıyallahu Anh)*dan şu rivayet yapılmıştır. "*Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem) bir seferde iken abdestini alırken nasiyesi (başın ön kısmı) üzerine mesh etti*". Başın ön kısmı da alından tepeye kadar başın dörtte biri olmaktadır.[753]

753- Müslim rivayet etti.

Şafiilere göre ise "Biruusiküm" deki "Be" harfi "baziyet" ifade eder. Bu bakımdan başın bir kısmını mesh etmek âyetin emrinin yerine gelmesi için yeterlidir. Âyette başın tamamının ve çoğunun mesh edilmesine dair açık bir işaret yoktur, öyleyse başın tamamını veya çoğunu mesh etmek farz değil, sünnettir.

Şafii *(Rahmetullahi Aleyh)* şöyle der: Ayetteki **"Başınızı mesh edin"** ifadesinden hem başın tamamının mesh edilmesi gerektiği, hem de bir kısmının mesh edilmesi ihtimali anlaşılabilir. Sünnet ise başın bir kısmının mesh edilmesinin yeterli geleceğini göstermektedir. Çünkü Muğire bin Şube *(Radıyallahu Anh)*ın da rivayet ettiği gibi Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* başının ön kısmını mesh etmiştir. Başın ön kısmı da başın bazısıdır. Şayet teyemmüm âyetinde de Aziz ve Celil olan Allah **"Yüzünüzü mesh edin"** buyurmuştur. Teyemmümde yüzün yalnız bir kısmını mesh etmek kâfi midir denilse; Bunun cevabı şudur: Teyemmümde yüzü mesh etmekten maksat yüzü yıkamanın yerine geçmesi içindir. Başı mesh etmek ise yıkamanın yerine konulmuş değildir. Zaten abdest âyetinde başı mesh etmek asıldır. Abdestte başı mesh etmek ile teyemmümde yüzü mesh etmek arasında açık bir fark vardır. (Şu halde başın tamamının değil, bir kısmının mesh edilmesi kâfidir.)

Kurtubî, bu hususta şunları söyler: Bizim (Maliki) âlimleri Şafii ve Hanefi âlimlerinin delil aldıkları Muğire bin Şa'be *(Radıyallahu Anh)*dan rivayet edilen hadisteki Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in başının ön kısmını mesh etmesi hadisesinin bir özürden dolayı olduğu görüşündedirler.

Zaten o zaman Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* her an özrün bulunabileceği, bazı şeylerde kısaltmanın caiz olduğu seferde idi. Sonra aynı olayda Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* başının ön kısmını mesh etmekle yetinmeyerek sarığının üzerine de mesh etmiştir. Eğer başın tamamının mesh edilmesi farz olmasaydı Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* sarığını mesh etmezdi.[754]

Ben de derim ki:

Arap kelamının yapısında "Be" harfi "baziyet" için konulmuştur. Bu ayette zait kabul etmek esasa muhaliftir. Zaten Arap Dili ve Edebiyatına göre de kelimeler, kendi asıl konumlarında kullanılması mümkün ise asıl konumlarında kullanılır. Bu âyette de böyle kullanılmıştır. Öyleyse başı

754- Tefsiri Kurtubi.

mesh etmekte farz olan başın bir kısmını mesh etmektir. Başın tamamını mesh etmek ise sünnettir. Şafii ve Hanefilerin gittiği görüş daha açıktır. Hanbelî ve Malikilerin gittiği görüş ise ihtiyata daha uygundur. En iyisini Allah *(Celle Celâlühu)* bilir.

Beşinci Hüküm: Cünüplük nedir? Cünüp kimsenin neleri yapması haramdır?

Cünüplük şer'i bir hükümdür ki; Namaz kılmaktan, Kur'an okumaktan, Kur'an'ı tutmaktan, camiye girmekten uzaklaşmayı gerektirir. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)*, "**...Eğer cünüp olduysanız boy abdesti alın**" buyurmuştur. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* cünüplüğün iki ayrı sebepten birisi ile olacağını bildirmiştir.

1- Meninin gelmesidir. Çünkü Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, *"Gusletmek, ancak su (meni) iledir."* buyurmuştur.

2- Sünnet edilen iki uzvun birbirleriyle temas etmesi. Çünkü Rasûlüllâh, *"İki sünnet yeri birbirine birleşince gusletmek farzdır"* buyurmuştur.

Cünüp olunca gusletmek nasıl farzsa ay hali âdetinin kesilmesi veya lohusalık kanının kesilmesiyle de gusletmek farzdır. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)*, aybaşı âdeti hususunda, "**...Temizlendikleri vakte kadar kendilerine yaklaşmayın...**" buyurmuştur. Temizlendikleri vakitten maksat ise, boy abdesti almaktır.

Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, Fatıma binti Ebu Hubeyş (*Radıyallahu Anha*)ya, *"Ay halin haşlayınca namaz kılmayı bırak. Ay halin sona erince guslet ve namazını kıl."* [755] Buyurdu.

İcma ile sabittir ki nifas (lohusalık) hayız (adet) hali gibidir.

Altıncı Hüküm: Boy abdesti alırken ağız ve buruna su vermenin hükmü.

Fıkıh âlimleri boy abdesti alırken ağza ve burna su vermenin hükmü hususunda ihtilaf etmişlerdir. Maliki ve Şafiilere göre: Ağız ve burna su vermek farz değildir. Hanbelî ve Hanefilere göre ise ağza ve burna su vermek farzdır.

Maliki ve Şafiilerin delilleri:

Sahabelerden bir gurup Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in meclisinde guslün yapılması hususunda konuşuyorlardı. Herkes nasıl gusletttiğini

755- Buhari rivayet etti.

beyan etti. O sırada Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, *"Ben gusleder-ken tepeden aşağıya üç defa su döktüm mü gusletmiş olurum"* buyurdu.

Hanbelî ve Hanefilerin delilleri:

"Temizlenme" emri, vücudun dışını ve yıkanması mümkün olan iç uzuvları kapsar, iç uzuvların yıkanması mümkün olanlar ise ağız ile burundur. Öyleyse boy abdestinde ağız ve buruna su vermek farzdır. Çünkü Allah Teâlâ ayeti kerimede: **"İyice temizleniniz"** buyurmaktadır.

Maliki ve Şafilerin boy abdesti alırken ağız ve buruna su verilmesinin farz olmadığına dair delilleri olan hadis hakkında Hanbelî ve Hanefiler şöyle derler: Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in hadisinden maksat, boy abdesti aldıktan sonra birçok sahabenin de anladığı gibi namaz abdesti almanın farz olmadığıdır. Çünkü Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* bu hadisi ile yalnız guslün farz olduğunu beyan etmiştir.

Çünkü Taharet-i Suğra (namaz abdesti)nin tahareti Kübra (boy abdesti) içinde olduğunu bildirmektedir.

Yedinci Hüküm: Su bulunduğu zaman hasta ve yolcunun hükümleri nelerdir?

Âyetin zahiri, hasta için genel olarak teyemmümün caiz olduğuna delalet etmektedir. Yalnız bu âyet mutlak değil, mukayyettir. Yani teyemmümü ancak abdestin hastalığına zarar vereceği kişiler edebilir. Çünkü İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* ve tabiinden bir cemaatten yapılan kesin rivayete göre âyetteki hastalıktan maksat cildinde yara olan veya suyun vücuduna zarar verdiği kimsenin hastalığıdır. Bundan dolayı fıkıh âlimleri hastalığı birkaç çeşide ayırmayı uygun görmüşlerdir:

1- Suyun kullanılması ile hayat tehlikesini veya bir uzvun sakat kalmasını veya uzvun telefi olmasını zannın galibi veya mahir bir Müslüman doktor haber veriyorsa bu durum da âlimlerin ittifakıyla teyemmüm etmesi caizdir.

2- Suyun kullanılması hastalığın artmasına veya uzamasına sebep olacaksa Maliki ve Hanefilere göre teyemmüm etmesi caizdir. Aynı zamanda İmam Şafii *(Rahmetullahi Aleyh)*in sahih görüşü de budur. Çünkü bu konuda bir cemaatten rivayet edilen hadis: Bir yolculukta iken bir arkadaşımız başına isabet eden bir taşla yaralanmıştı. Bir gece ihtilam oldu. Sonra hastalığın artmamasından korktu. Hadis devam edip gidiyor. [756]

756- Bu Hadis daha öncede Cabir bin Abdullah (Radıyallahu Anh)dan rivayet olunmuştur.

3- Suyun kullanılması halinde hayati tehlike ortaya çıkarmayan, ağırlaşmayacak olan ve iyileşmesi de geciktirmeyecek olan hastalık halinde teyemmüm Hanefi ve Şafiilere göre caiz değıldir. Çünkü bu hastalık suyun kullanılmasına mani değildir. Malikilere göre ise böyle bir hastanın da teyemmüm etmesi caizdir. Çünkü âyetteki " **Şayet hasta olmuşsanız...**" ifadesi mutlak bir delil olduğundan teyemmüm etmesine hiçbir mani yoktur

4- Eğer hastalık bazı azalarda ve abdest azalarına çoğu sağlam ise sağlam uzuvlar yıkanır. Hasta veya yaralı uzuvlar mesh edilir. Teyemmüm caiz olmaz. Şayet azaların çoğu yaralı ise **Hanefilere** göre teyemmüm etmesi caizdir.

Şafii'ye göre ise uzuvların sağlam taraflarını yıkar, yaralı olan yerlere teyemmüm eder.

Malikilere göre ise abdest azalarında yara ister az, ister çok olsun fark etmez, hastanın teyemmüm etmesi mutlak olarak caizdir.

Bu açıklamalardan anlaşılıyor ki, hasta bir kişinin su bulsa dahi teyemmüm etmesine ruhsat vardır. Yolcu ise su bulamadığı yerde teyemmüm yapabilir. Çünkü onun için ruhsat suyun bulunamamasıyla kayıtlanmıştır.

Sekizinci Hüküm: Teyemmümde elleri dirseklerie meshetmek farz mıdır?

Daha önceki derste (28. derste) geçtiği üzere "Said" kelimesinden maksadın temiz bir toprak olduğu tercih edilen görüştür. Şeriatta arzu edilen teyemmüm ise temizlik maksadıyla temiz bir toprağın iki muayyen uzuvda kullanılmasıdır. Bu azalardan maksat da Hanefilere göre yüz ile dirseklere kadar ellerdir. Şafilere göre tercih edilen görüş budur. Maliki ve Hanbelîlere göre ise bileklerle beraber elleri ve yüzü mesh etmektir.

Hanefi ve Şafiilerin delilleri:

"**Ondan yüzlerinizi ve ellerinize sürün**" âyetindeki "Eller" kelimesinden maksat uzvun hepsidir. Teyemmüm abdest yerine alındığı için abdestte nasıl eller dirseklere kadar yıkanıyorsa teyemmümde de dirseklere kadar mesh edilmesi farzdır. Çünkü yıkamak asıl, teyemmüm ise aslın yerine geçen bedeldir. Bedel asıla muhalif olamaz. Bu görüşlerine: Cabir bin Abdullah *(Radıyallahu Anh)*dan rivayet edilen hadisi de delil olarak getirdiler. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*,

"Teyemmüm iki darptır. Darp biri yüz için, diğeri ise bileklerin dirseklerle beraber meshi içindir." buyurmuştur.

Maliki ve Hanbelîlerin delilleri:

Bunlara göre elden maksat bilekten aşağı ve üzerinde beş parmak bulunan uzuvdur. Dolayısıyla teyemmümde ellerin dirseklere kadar değil bileklere kadar mesh edilmesi farzdır. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)*. **"Erkek hırsızla kadın hırsızın ellerini kesin..."** âyetinde elin bileğe kadar kesilmesini emretmiştir. Bu hususta bütün âlimler ittifak etmişlerdir. Mademki hırsızlık cezasında el, bileğe kadar kesiliyor, teyemmümde de elin bileğe kadar mesh edilmesi yeterlidir.

Bahrul Muhit Tefsir kitabında şöyle der: Ebu Hanife *(Rahmetullahi Aleyh)* ve Şafii *(Rahmetullahi Aleyh)*den rivayet edilen görüşe göre teyemmümde ellerin dirseklerle birlikte mesh edilmesi farzdır. Diğer bir gurup âlime göre ise ellerin yalnız bileklere kadar mesh edilmesi farzdır. Bu, imam Hanbelî ve Taberi'nin görüşüdür. İmam Malik *(Rahmetullahi Aleyh)* ve Şa'bi *(Radıyallahu Anh)*dan rivayet edilen görüşe göre ise yalnız ellerin içinin mesh edilmesi farzdır. Bazı hadis âlimleri de bu görüşle hükmetmişlerdir. Uygun olan da bu görüşü kabul etmektir. Çünkü hadiste de böyle geçmiştir. Müslim bu hususta Ammar bin Yasir *(Radıyallahu Anh)*den şöyle rivayet etmiştir: Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, *"Senin toprağa el vurman, ellerine üfürdükten sonra onlar ile el ve yüzlerini mesh etmen kâfidir"* buyurdu. Yine Ammar bin Yasir *(Radıyallahu Anh)*den yapılan rivayete göre "Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* ellerini temiz toprağa vurarak silkeledikten sonra yüzünü ve ellerinin avuç içi ile mesh etmiştir."

Bu görüşü Buhari'de rivayet edilen, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*: *"Ellerini yere vurduktan sonra ağzına yaklaştırarak onlara üfledi ve yüzünü ve ellerinin ayasını mesh etti."* hadisi de teyit etmektedir. Bu sahih hadisler, teyemmümde mesh edilen uzuvları ve bu uzuvlarda yapılan meshin keyfiyetini açığa kavuşturacak şekilde açıklamaktadır.[757]

AYETLERDEN ÇIKARTILAN DERSLER

Kitap ehlinin (Yahudi ve Hristiyanlar) kestiği hayvanların etlerini yemek mubahtır.

Kitap ehli iffetli ve namuslu kadınları Mümin erkeklerin nikâhlaması mübahtır.

757- Tefsir Bahrul Muhit. Ebu Hayyan.

Namazın sıhhati için hem büyük abdestsizlikten hem de küçük abdestsizlikten abdestli olmak şarttır.

Su bulunmadığı yerde veya su kullanmak tehlikeli ise teyemmüm etmek caizdir.

İslam kolaylık dinidir. Onda zorluk ve sıkıntı halleri yoktur.

KONUNUN SONU

AYETLERİN İHTİVA ETTİĞİ HİKMETLER

Yüce İslâm dininin hedeflerinden birisi de insanın temizliğidir. İnsanlığı iç ve dış maddi ve manevi kirlerden temizlediği gibi Allah *(Celle Celâlühu)*nun huzurunda durmaya da hazırlamaktadır. Ki insan o huzur ile kemalin ve büyüklüğün zirvesine ulaşabilmektedir.

İşte İslâm da abdest almanın müminler için meşru kılınması bedenî temizliğe İslâm'ın ne kadar Önem verdiğini, insanın günahlardan ve bütün kötü şeylerden arıtmaya çalıştığını göstermektedir. Abdest ile gusülden maksat bedenî temizlik olduğu gibi onun manevi ve ahlaki temizliğe ulaşmasını da sağlamaktır.

İslâm Müminlerin azalarının, elbiselerinin, yemelerinin, içmelerinin temiz olmasını, insanın temiz bir hayat yaşamasını ister. İslâm'ın temizliğe azami derecede önem vermesine **"Elbiseni temizle"** âyeti delalet eder. Dış temizlik iç temizliğin bir cüzüdür.

İslâmın hedefleri arasında insan temizliğinin de bulunmasında hayret edilecek bir taraf yoktur. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)*, bu konuyla âyetin ihtiva ettiği hükümlerin sonunda, **"Allah, sizin üzerinize bir güçlük yapmayı dilemez, fakat iyice temizlenmenizi ve üstünüzdeki nimetinin tamamlanmasını diler. Ta ki şükredesiniz."** buyurarak hükümlerin teşrii hikmetini beyan etmiştir. Zaten temizlik Müslümanların hayatlarının temelidir. Allah *(Celle Celâlühu)* namazı abdestsiz kabul etmez. Her türlü manevi pisliklere boyanan bir kişiyi kıyamet günü kendi huzuruna nasıl alır?

İslâm, şüphesiz temizlik dinidir. İç temizlik asıl, dış temizlik ise onun bir parçasıdır. Zahiri temizlik, yani abdest ve gusül nasıl namazın sahih olması için şart ise ruhi temizlik de cennete girmenin şartıdır. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)* **"O günde ne mal fayda eder ne de oğullar. Ancak Allah'a tamamen selim bir kalp ile gelenler"** buyurmuştur.

Ruh temizliği ile beden temizliği bu ikisi Allah'ın sevmesine sebep olur. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)*, **"Her halde Allah hem çok tövbe edenleri, hem de çok temizlenenleri sever."** buyurmuştur.

33. DERS

HIRSIZLIK ve YOL KESMENİN CEZASI

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اِنَّمَا جَزٰٓؤُا الَّذٖينَ يُحَارِبُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِى الْاَرْضِ فَسَادًا اَنْ يُقَتَّلُوٓا اَوْ يُصَلَّبُوٓا اَوْ تُقَطَّعَ اَيْدٖيهِمْ وَاَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ اَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْاَرْضِۜ ذٰلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِى الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ عَظٖيمٌۙ ﴿٣٣﴾ اِلَّا الَّذٖينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ اَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْۚ فَاعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحٖيمٌ ﴿٣٤﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَابْتَغُوٓا اِلَيْهِ الْوَسٖيلَةَ وَجَاهِدُوا فٖى سَبٖيلِهٖ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣٥﴾ اِنَّ الَّذٖينَ كَفَرُوا لَوْ اَنَّ لَهُمْ مَا فِى الْاَرْضِ جَمٖيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لِيَفْتَدُوا بِهٖ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَا تُقُبِّلَ مِنْهُمْۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلٖيمٌ ﴿٣٦﴾ يُرٖيدُونَ اَنْ يَخْرُجُوا مِنَ النَّارِ وَمَا هُمْ بِخَارِجٖينَ مِنْهَاۘ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُقٖيمٌ ﴿٣٧﴾ وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوٓا اَيْدِيَهُمَا جَزَٓاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِنَ اللّٰهِۜ وَاللّٰهُ عَزٖيزٌ حَكٖيمٌ ﴿٣٨﴾ فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهٖ وَاَصْلَحَ فَاِنَّ اللّٰهَ يَتُوبُ عَلَيْهِۜ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحٖيمٌ ﴿٣٩﴾ اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَٓاءُ وَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَٓاءُۜ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدٖيرٌ ﴿٤٠﴾

MANASI

33 - Allah ve Rasulüne karşı savaşanların ve yeryüzünde (hak) düzeni bozmaya çalışanların cezası ancak ya (acımadan) öldürülmeleri, ya asılmaları yahut el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi yahut da bulundukları yerden sürülmeleridir. Bu onların dünyadaki rüsvaylığıdır. Onlar için ahrette de büyük azap vardır.

34 - Ancak, siz kendilerini yenip ele geçirmeden önce tövbe edenler müstesna; biliniz ki Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

35 - Ey iman edenler! Allah'tan korkun. O'na yaklaşmaya yol arayın ve yolunda cihat edin ki kurtuluşa eresiniz.

36 - Şüphe yok ki kâfir olanlar, yeryüzündeki her şey ve bunun yanında da bir o kadarı kendilerinin olsa da kıyamet gününün azabından kurtulmak için onu fidye verseler onlardan asla kabul edilmez; onlar için acı bir azap vardır.

37 - Ateşten çıkmak isterler, fakat onlar oradan çıkacak değillerdir. Onlar için devamlı bir azap vardır.

38 - Hırsızlık eden erkek ve kadının, yaptıklarına karşılık bir ceza ve Allah›tan bir ibret olmak üzere ellerini kesin. Allah izzet ve hikmet sahibidir.

39 - Kim (bu) haksiz davranışından sonra tövbe eder ve durumunu düzeltirse şüphesiz Allah onun tövbesini kabul eder. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

40 - Bilmez misin ki, göklerde ve yerde ne varsa hepsinin mülkiyeti Allah'a aittir; dilediğine azap eder ve dilediğini bağışlar. Allah her şeye hakkiyle kadirdir.(Maide Suresi)

AYETLERİN KELİME MANASI

(يُحَارِبُونَ): "Harp edenlerin"

Harp kelime kökünden olup, barışın zıttı olan savaş demektir. Harbin asıl manası, haddi aşarak malları gasp etmektir. Âyetteki manası ise: Allah ve Rasulünün dostları ile savaşmaktır. Zira Allah savaşmaz.

(فَسَادًا): "Fesad"

Fesed, bozgunculuk olup, ıslahın zıddıdır. Islah ve fayda veren her asıldan çıkana fesatçı denir. Âyette fesattan maksat: yolculuğa çıkanları korkutmak, öldürmek, yaralamak ve ellerinden mallarını almak demektir.

(يُقَتَّلُوا): "(Acımadan) öldürülmeleri"

Katil kökünden türeyen bu kelime, öldürmekte mübalağalı olmaktan bahseder. Âyette vasfı geçen kişinin mutlaka öldürülmesi lazım geldiğini bildirmektedir. Öldürülen kişinin yakını tarafından bağışlanması dahi affedilmez, öldürülmesi farzdır demektir.

(يُصَلَّبُوا): "asılarak"

Bu da, işkence yaparak öldürmede bir çeşit mübalağadır. Veya Şafii'nin de dediği gibi işkencenin tekrar tekrar devam etmesidir. Manası: uzun dikili bir ağaca bağlanıp elleri ve ayaklarını sabitleyerek ölmesini beklemektir.

(مِنْ خِلَافٍ): "El ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi"

El ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi: sağ el ile sol ayak ve tersi olmak üzere kesilmesi.

(يُنفَوْا): "Bulundukları yerden sürülmeleridir"

Aslında, helake uğramak demektir. Buradaki manası: Bulunduğu yerden nefyetmek demek: bir yerden başka bir yere sürgün etmek demektir. Veya: hapsetmek demektir.

(خِزْيٌ): "Rüsvaylık"

Zillete uğramak ve rezil olmak demektir. Ahzehullah demek: Allah onu zelil etti demektir.

(الْوَسِيلَةَ): "Vesile"

Masiyetleri terk ederek Allah'a ulaştıran her şey.

(نَكَالاً): "Ceza"

Ceza demektir. Misbah'ta şöyle der: Nekele, Katele babından olup, başına çok çirkin bir musibet geldi demektir. Nekkele; şedde ile mübalağa ifade eder. İsim sığası: Nekkel olarak gelir.

AYETLERİN TOPLU MANASI

Allah-u Teâlâ genel manada şöyle haber vermektedir: *Yeryüzünde* insanlar arasında bozgunculuk yapanların cezaları ancak ölüm, asmak, sağ eli ile sol ayaklarının bileklerden çaprazlama kesilmesi, bozgunculuk yaptığı yerden sürgün edilmesi ve insanlar içinde teşhir edilerek

rezil ve rüsva olmalarıdır. Bunlar onların dünyadaki cezalardır. Allah *(Celle Celâlühu)* onlar için daha büyük azap olan cehennemi hazırlamıştır. Şayet bunlar yakalanmadan önce tövbe ederlerse o zaman bu cezalarla cezalandırılmazlar. Şüphesiz Allah *(Celle Celâlühu)* çok bağışlayıcı ve çok esirgeyicidir. Kullarının günahlarını affeder ve onlara merhamet eder.

Daha sonrada Allah-u Teâlâ Müminlere takvalı olmalarını, Allah'a *(Celle Celâlühu)* ibadetleriyle yaklaşmayı ve Allah'ın *(Celle Celâlühu)* razı olacağı işleri yapmayı ve O'nun yolunda cihat etmeyi emretmiştir.

Bu güzel amellerle yüksek derecelere ulaşarak ve cezalardan kurtularak mesut insanlar olacaklardır.

Allah-u Teâlâ daha sonra şöyle haber vermektedir: ayetlerini ve Resullerini inkâr edenler, bütün dünya, hatta onun çok daha fazlası onların olsa ve hepsini azaptan kurtulmak için feda etseler yine de onlar cehennem azabından kurtulamayacaklardır. Zira Allah *(Celle Celâlühu)*, kâfirlerin cehennem azabında ebedi olarak kalacağına hükmetmiştir. Kâfirlerin ateşten çıkmalarına hiç bir yol yoktur. Onlar ebediyen daimi bir azap içinde kalacaklardır.

Allah-u Teâlâ daha sonrada hırsızlık yapan kadın ve erkeklerin cezalarını zikrederek onların sağ ellerinin bilekten kesilmesini emretmektedir. Hırsızların görecekleri cezanın hırsızlık suçundan dolayı olduğunu beyan ederek bu cezaların sebebinin hırsızlık suçu olduğunu bildirmektedir. Ellerinin kesilmesi cezası insanların içinde uygulanırken diğer insanlar da bundan ibret alsınlar. Onlar da bozgunculuk yapmaya, haddi tecavüz etmeye, insanların mal ve can emniyetini ortadan kaldırmaya meyletmesinler.

Bu tür kötü kişiler ortadan yok olup insanların can ve mal emniyeti güvende olsun. Bu hırsızlık cezasındaki Şer'i hüküm, her şeye gücü yeten ve her şeyde hikmetle hükmeden Allah'ın *(Celle Celâlühu)* dinidir. Hiç şüphesiz Allah *(Celle Celâlühu)* kullarının maslahatlarını en iyi bilendir.

Hikmeti gereği, kötü şeyler yapanlar tövbe ettikleri takdirde tövbelerinden sonra durumlarını iyice düzelterek hayırlı kişilerin yolunda gittiklerini gösterirlerse kendilerini affedeceğini vaat etmiştir. Zira bir ayette: "(Bununla beraber) **şüphesiz ki ben tövbe ve iman edenleri, *salih amel yapanları, sonra da doğru yolda (ölünceye kadar) sebat edenleri elbette çok bağışlayıcıyım*"** buyurmuştur.

AYETLERİN NÜZUL SEBEBİ

*"Araplardan Ureyne kabilesinden birkaç kişi Medine'ye geldi. Fakat burayı sevmediler çünkü hastalandılar. Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem) onları zekât malı olan develerin merasına göndererek develerin sütlerinden ve idrarlarından içmelerini emretti. Ureyne kabilesi merada, emredileni yaparak, sıhhatleri iyice düzelince de İslam'dan dönerek mürtet oldular. Meradaki develerin çobanını öldürüp develeri de alarak kaçtılar. Haberi alan Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem), peşlerine adam göndererek yakalattı. Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem) onların el ve ayaklarını çaprazlama olarak kestirdi. Sonra da gözlerini oydurarak susuz bir yere bıraktırdı. Bunun üzerine: **"Allah ve Resulüne karşı savaşanların ve yeryüzünde** (hak) **düzeni bozmaya çalışanların cezası..."** âyeti nazil oldu."* [758]

DAHA ÖNCE GEÇEN AYETLERLE İRTİBAT SAĞLAMAK

Yüce Allah, bundan önceki âyetlerde Hz. Âdem *(Aleyhisselam)*ın oğulları Habil ile Kabil'in kıssasını zikrettikten sonra adam öldürmenin çok büyük bir günah olduğunu ifade ederek katilin günahının çok şiddetli olduğunu zikrettikten sonra haksız yere bir insanı öldürenin bütün bir insanlığı öldürmüş gibi olacağını beyan etmiştir. Bu âyetlerde ise yeryüzünde fitne ve fesat çıkaranların dünyada karşılaşacakları cezaları zikretti ki kimse bu çirkin fiili yapmaya cesaret etmesin diye. Sonra hırsızlık yapmanın cezasını açıkladı. Çünkü o suç da yine yeryüzündeki emniyeti bozmaktır. Bu da fesat çeşitlerinden bir çeşittir. Allah *(Celle Celâlühu)* insanlar bu suçlardan vazgeçsinler diye yasaklar koydu. İşte bu sebepten dolayı hırsızlığın ve yol kesmenin cezasını zikrettikten sonra öldürmenin cezasını zikretti. İşte bu ayetlerle daha önceki ayetler arasındaki münasebet budur.

AYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİK ve LATİFELER

Birinci latife: Âyetteki "Allaha karşı savaşanlar" ifadesi mecazi bir manadır. Zira Allah'a *(Celle Celâlühu)* açılan savaş, O'nun dostlarına açılan savaş demektir.

Nitekim Allah *(Celle Celâlühu)* mükemmel sıfatlarla sıfatlanarak, benzerinden münezzehtir.

758- Buhari ve Müslim.

Bu şekilde ifade edilmesi, Allah *(Celle Celâlühu)* dostlarına savaş açmanın günahının büyüklüğünü ve azametini göstermek içindir. Burada, mudafın hazfedilmesi vardır. Manası ise: Onlar, Allah'ın *(Celle Celâlühu)* dostlarına savaş açmışlardır, demektir. Azabı haber vermektedir. Nitekim bu cezanın icra edilmesi halinde insanlar içerisinde mal ve can emniyetini ortadan kaldıracak şahısların var olmaları mümkün değildir. Âyetlerde hırsızlık yapan erkek ve kadının cezalarını bu sebeplerden dolayı öldürme fiilinden sonra anılarak hırsızlık yapmanın, öldürmekten sonraki ikinci kötülük olduğuna dikkat çekilmiştir.

Bir ayetinde de aynı ifadede: (مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا): **"Allah'a, kat kat karşılığını arttıracağı güzel bir ödünç takdiminde kim bulunur?..."**

Allah'ın *(Celle Celâlühu)* fakir ve düşkün kimselere karşı ne kadar şefkatli olduğunu göstermektedir. Zira onlar adına talep eder ve ister.

Sahih bir kutsi hadisle de şöyle buyrulmaktadır: *"Ey İnsanoğlu, ben senden yiyecek talebinde bulunduğumda sen bana yedirmedin..."*

İkinci latife: Sürgün cezası olduğu gibi, hapis cezası da verilmektedir. İmam Malik şöyle der: Bir yerden başka bir yere sürgün etmek; "Nefyetmek"ten maksat hapsetmektir demiştir. Çünkü hapsedilen kişi dünya nimetlerinden uzaklaştırılarak dar bir yere sıkıştırılarak leziz dünya nimetlerinden mahrumdur.

İmam Fahreddin Razı, bu hususta şöyle der: Salih bin Abdülkuddus zındıklık yaptığı zannıyla dar bir yere hapsedildi. Burada uzun bir zaman kaldıktan sonra şu şiirleri dile getirdi:

"Dünyadan ve dünya insanlarından uzaklaştık.

Biz ne yaşayanlardan, nede ölmüşlerdeniz.

Hapishane görevlileri yanımıza geldiklerinde

Hayret eder ve şu adam dünyadan gelmiş deriz."[759]

Üçüncü latife: Zemahşeri şöyle der: (لِيَفْتَدُوا بِهِ): **"...Kıyamet gününün azabından (kurtulmak için) onu feda etseler yine kendilerinden kabul olunmaz..."** âyeti, kâfirler için azabın lüzum ve devamlılığını ifade etmektedir. Onlar bu azaptan kurtulmak için hiçbir yer bulamazlar.

Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* şöyle buyurur: *"Kıyamet günü Allah (Celle Celâlühu) kâfirlere: Yeryüzü dolusu altının olsa, kurtulmak*

759- Razi.

için onu feda eder misin? Diye sorar. Onlar da: Evet, feda ederim. Cevabını verirler. Allah (Celle Celâlühu) Ne yazık ki dünyada sizden çok kolay bir şey istendi. O şey sizin bana şirk koşmamanızdı. Siz ise dünyada bana şirk koştunuz."[760]

Dördüncü latife: Ayette hırsızlık yapan erkeği, hırsızlık yapan kadından önce zikretmiştir. Zina âyetinde ise, önce zina eden kadın, sonra erkek zikredilmiştir. Bundaki mühim incelik, erkeğin hırsızlık yapmakta daha cüretli olduğundandır. Kadının zina yapması da daha çirkindir.

Beşinci latife: Esmâî şöyle der: Bir gün yanımda bir bedevi varken şu âyeti okudum: "**Hırsızlık eden erkek ve kadının, yaptıklarına karşılık bir ceza ve Allah'tan bir ibret olmak üzere ellerini kesin. Allah izzet ve hikmet sahibidir...**"

Âyetin sonundaki "**Allah izzet ve hikmet sahibidir**", yerine unutarak: Allah çok bağışlayıcı ve çok rahmetlidir, şeklinde okudum. Bunun üzerine bedevi: Okuduğunuz kimin kelamıdır? Diye sordu. Allah *(Celle Celâlühu)* kelamıdır, dedim. Bedevi, âyeti tekrar okumamı istedi. Âyeti tekrar okudum. Bedevi, Okuduğun Allah *(Celle Celâlühu)* kelamı değildir, diye uyardı.

Bu defa doğru olarak yeni den okudum. Bedevi, şimdi Allah *(Celle Celâlühu)* kelamını okudun, dedi. Ona: Sen Kur'an okuyor musun? Diye sordum. Kur'an'ı okumadım dedi. Öyleyse benim hata yaptığımı nasıl anladınız? Dedim. O da: Mademki "**Allah izzet ve hikmet sahibidir**", hırsızın elinin kesilmesini emir ediyor. Eğer Allah çok bağışlayıcı ve çok rahmetli olsaydı hırsızlık yapanın elini kesmezdi, dedi.[761]

Bu kıssa, bedevinin çok zeki olduğunu gösterdiği gibi, âyetin başı ile sonu arasında kuvvetli bir irtibat ve insicamın olduğuna da delalet etmektedir.

Altıncı latife: Bazı inkârcılar, dinin el kesme konusuna itiraz ederek şu şiirleri söylediler:

"Niçin bir el, dört dinardan ötürü kesiliyor ki,

Ancak bu Allah'ın hükmüdür sukut etmek gerekir.

Allah bizi ateşinden korusun."

Bir başka şair cevapla:

760- Buharî, Müslim.

761- Razi, İbn Cevzî.

"Emanet, pahalandıkça kıymetlenir.

Ucuzu ise, hain bir zillettir.

Sen Allah'ın hikmetini iyi anlayasın."

FIKHİ HÜKÜMLER

Birinci Hüküm: Ayette, hükümleri bildirilen yol kesenlerin hükmünde dâhil olan muharipler, kimlerdir?

Âyette, Allah'a karşı savaşanlar ve Yeryüzünde fesat çıkaranların hükümlerini beyan edilmektedir. Zira Allah *(Celle Celâlühu)* bunlar için öldürmeye, asmaya, el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesine veya bulunduğu bölgeden uzaklaştırmaya hükmetmiştir.

Ancak bu muhariplerin kimler olduğu hususunda fakihler ihtilaf etmişlerdir.

İmam Malik'e göre: Muharip, şehirde veya çölde insanlara silah çekip zulmeden ve onları korkutandır.

İmam Ebu Hanife'ye göre: Muharip, çöl veya sahrada İnsanlara silahla saldıran kimseye denir. Ancak şehirde insana saldıran kimseye muharip veya yol kesen denilmez. Zira şehirde yapılan bir saldırıda, saldırıya uğrayana yardım edecek kimseler vardır.

İmam Şafii'ye göre de: Şehirde hırsızlık yapan ve yol kesen her kişiye muharip denir. Zira bu hüküm: ev, yol, çöl veya köyden hangisinde olursa olsun değişmez.

İbni Münzir şöyle der: Ayet umumi mana ifade eder. Bu manayı tahsis etmek isteyenin delili yoktur. Nerede ve ne zaman yapılırsa yapılsın hepsine de muharip denir.

Ben diyorum ki: Âyetteki ifadenin umumiliğine bakılırsa bu görüş daha racihtir. Zira bazen şehirlerdeki soyguncular, çöldeki soygunculardan, adam soyma bakımından daha büyük bir tehlike arz edebilir.

İkinci Hüküm: Âyette varit olan hükümler arasında tercih yapılabilir mi?

Bazı âlimlere göre imam; halife, muharipler hakkında âyette bildirilen hükümlerden; öldürmek, asmak, el ve ayaklarını çaprazlama kesmek ve sürgün ederek cezalandırmalardan birini tercih ederek uygulayabilir. Çünkü âyetin zahiri: (أَن يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا) **"öldürülmeleri, ya da asılmaları,.."** şeklinde bunu göstermektedir.

Mücahit, Dahhak ve Nehâr'nin görüşü budur. Bu görüş, Maliki mezhebininde görüşüdür.

İbni Abbas şöyle der: Kur'anda: (أَوْ) (veya) kelimesinin kullanıldığı her yerde, hükümler arasında tercih edebileceğini gösterir.[762]

Tabiinden bazıları da: Bu âyeti kerime, cinayetlere göre hükümlerin tertip ve dağılışına işarettir. Şayet bir kimse başka bir kimsenin malını alsa ve onu öldürse, bu soyguncu hem öldürülür ve hem de asılır. Bir kimsenin öldürmeksizin zorla malını alan bir kimsenin ise: el veya ayağı bileklerinden çaprazlama kesilir. Her hangi bir kimseyi öldürmeyen ve malını almayan, ancak yollarda durarak yolcuları korkutan kimse ise: bulunduğu yerden başka bir yere sürgün edilir.

Şafii mezhebinin, Ebu Hanife'nin öğrencilerinden İmam Muhammed ve İmam Ebu Yusuf'un görüşleri de budur. Bu görüş İbni Abbas'tan da rivayet edilmiştir.

İmam Ebu Hanife'ye göre: ayet, hükümlerin uygulanmasını muhayyer kılmıştır. Ancak bu, mutlak muharipler için değil, ancak hususi bir fesatçı, bozguncu için geçerlidir. Bir adam bir başkasını hem öldürmüş, hem de malını almışsa, İmam bunun için dört hükümden birini tercih edebilir:

1- Dilerse el ve ayaklarını çaprazlama kestirdikten sonra öldürür.

2- Veya el ve ayaklarını çaprazlama kestirdikten sonra astırır.

3- Veya el ve ayaklarını kestirmeyerek yalnızca astırır.

4- Veya maslahata binaen yalnızca öldürür.

Öldürme veya asma birlikte, çaprazlama el ve ayağın bilekten kesilmesi lazımdır. Çünkü burada hem öldürme, hem de malını alma vardır. Öldürmesine karşılık, cezası caniyi öldürülür. Malı gasp etmesinden ötürü çaprazlama el ve ayağını bilekten kesmektir. Burada insanları korkutmak ve bu tür suçları ortadan kaldırmak gayesi vardır. Bu İmam Ebu Hanife'nin mezhebidir.

Üçüncü Hüküm: Asma cezası nasıl uygulanır?

Fakihlerin cumhuruna göre: Ayetin zahiri, cezayı icra etmede muhayyerliğin mümkün olduğunu ifade eder. İmamın bir caniyi yalnızca asması caizdir. Çünkü Allah *(Celle Celâlühu)*: (أَوْ يُصَلَّبُوا) **ya da asılmaları...**" buyurmuştur.

762- Kurtubi.

Asılmanın keyfiyeti: canlı olarak umumi bir yol ortasına asılması ve böylece bir veya üç gün tutulmasıdır. Bu, soyguncu kimselerin ibret almaları içindir. Asılan adam bir veya üç gün sonra süngülenerek öldürülür. İmam Malik ve Ebu Hanife'nin görüşü budur.

Diğer âlimler: Cani öldürülmeden önce canlı olarak asılmaz. Öldürülür, yıkanılır ve kefenlenilir, cenaze namazı kılınır. Çünkü canlı olarak asıldığı takdirde namaz kılmasına, yeme ve içmesine mani olunmuş olur. Cani önce öldürülür, sonra asılarak gösterilir. İmam Şafii de bu görüştedir.

İmam Şafii *(Rahmetullahi Aleyh)* şöyle der: Ben Asılı olduğu halde öldürülmesini çok çirkin görüyorum. Zira Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* müsle (el, ayak, burun, kulak vb. uzuvları kesmek) yaparak öldürmeyi yasaklamıştır.

Alusî ise: Cani canlı olarak asılır ve ölünceye kadar süngülenir, der.[763]

Dördüncü Hüküm: Hırsızın eli ne zaman ve hangi şartlarda kesilir?

Hırsızlık lügatte: Bir malı gizilce ve hileyle almaya denir.

Şeriatta da fakihler şöyle beyan ettiler: Akıl ve baliğ bir kişinin muayyen bir miktarda para veya malı haksız olarak korunduğu yerden gizlice almasıdır. Bir kimseye hırsız denilebilmesi için bir malın saklandığı yerden gizlice alması lazımdır, öyleyse her çeşit hırsızlıktan dolayı el kesilemez. Ancak belli bir şahsın muayyen bir miktar para veya malı ona mahsus olan yerden gizlice alması halinde eli kesilebilir. Şeriat böyle varit olmuştur.

Akıl ve baliğ olması: Hırsızlığın bir cinayet sayılmasındadır. Cinayet ancak akıllı ve baliğ bir kişide zuhur eder. Deli ve çocuk mükellef değildir. Bunlar mükellef olmadıklarından bu hükme dâhil olmazlar. Ancak çocuk imam (kadı) tarafından tehdit yapılır.

Elin kesilmesine sebep olan malın miktarı hususunda fukahalar ihtilaf etmiştir.

İmam Ebu Hanife ve Süfyan Sevri'ye göre: Çalınan para veya mal en az on dirhem gümüş para veya karşılığında mal olursa hırsızın eli kesilir.

İmam Malik ve Şafii'ye göre: El kesme cezasının uygulanması için çalınan para veya malın bir altının (dinar) dörtte biri veya üç dirhem gümüş para veya karşılığı mal olmalıdır.

763- Kurtubi, Alusi.

İmam Ebu Hanife'nin delilleri:

Rasûlüllâh'dan *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*: *"Çalınan on dirhem gümüşten aşağı olursa hırsızın eli kesilmez"* buyurduğu hadistir.[764]

İbni Abbas, İbni Mes'ud, İbni Ömer ve Ata'ya göre de: çalınan mal on dirhem gümüş paradan aşağı olursa hırsızın eli kesilmez, dedikleri rivayet edilmiştir.

İmam Malik ve İmam Şafii'nin delilleri:

Hz. Aişe'den şöyle rivayet edilir : *"Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem), çalınan malın miktarı bir altın dinarın dörtte birinden daha fazla olursa hırsızın elini keserlerdi."*[765]

İbni Ömer'den rivayetle: *"Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem) üç dirhem gümüş para değerinde olan bir kalkanı çalan adamın elini kesmiştir."*[766]

"Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem), Hırsızın eli ancak bir altının liranın dörtte biri malı veya daha fazlasını çalması halinde kesilir, buyurdu." Bu hadis, Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'den de nakledilmiştir.[767]

Şeyh ali Sayis, şöyle der: Bilindiği gibi hadler şüpheli durumlarda sakıt olur. Bu durumda ihtiyatlı davranmak gerekir. Göz yumulması ise caiz değildir. Sakıncalı şeyler, mubah olanlara tercih edilir. Hanefi mezhebinin bu görüşünü tercih etmek daha doğrudur. Çünkü Efendimizin zamanında çalınan kalkanın değeri konusunda farklı görüşler bildirilmiştir. Bazı âlimlere göre üç dirhem gümüş, bazılarına göre dört, bazılarına göre de on dirhemdir. Yapılan bu fiyat takdirlerinin en yükseğini kabul etmek daha tercih edilendir. "Sakıncalı şeyler, mübah olanlara tercih edilir" kaidesine daha uygundur. Eğer fiyatların en azına itibar edilirse yapılan hırsızlığın bir cinayet olmadığı zannı ve şüphesi ortaya çıkar.

İslâm'da cezalar, şüphe ile defedilir, Bu meblağdan aşağı değerdeki mal için hadden kaçınmak elzemdir çünkü bu mubahtır. Bu durumda el kesmeyi icap et tiren çalınan mal bedelini on dirhem olarak kabul etmek, sakıncalı durumun sınırıdır ve bu tercih edilir.

764- Nesai.

765- Ebu Davud, Buhari.

766- Buhari, Müslim, Ebu Davud.

767- Müslim.

Çalınan malın mutlaka kapalı bir yerden çalınması lazımdır.

Zira Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, *"Ağaçtaki meyve veya dağdaki üstü açık bir barınaktan çalınan mal için el kesilmez. Ancak bir barınaktan, bir harman yerinden çalınan mal, bir kalkan değerinde olduğu takdirde hırsızın eli kesilir"* buyurmuştur. [768]

Korunan bir yerden çalınması:

İnsanların kendilerini ve mallarını korumak üzere yaptığı bina, çadır ve benzeri yerlerdir. Çünkü buralarda genelde bekçiler mevcuttur.

Saffan bin Ümeyye'den şöyle rivayet edilir: *"Camide, üzerimde otuz dirhem gümüş para değerinde bir elbise ile uyuyordum. Dışarıdan gelen birisi hırsızlık niyetiyle elbisemi alınca hemen uyanarak yakaladım ve Rasûlüllâh'a (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem) getirdim. Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem) onun elinin kesilmesini emretti. Bunun üzerine ben: Ya Rasûlüllâh, otuz dirhem gümüş para değerinde bir mal için mi elini kesiyorsun? Ben o malı satar, bedelini de hemen alamazdım, dedim. Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem): "Bu adamı bana getirmeden önce dediklerini niçin yapmadın? Buyurdu."* [769]

Şüphenin bulunmaması hali: Zira Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, *"cezalarda şüphelerden kaçınınız"* [770] buyurmuştur.

Bu kaide meşhur olduğundan zaruri olarak bilinen şeylerdendir. Zira köle efendisinin, baba oğlunun, ortak ortağının malını çaldığı için eli kesilemez. Çünkü bu sayılan mallarda hırsızın hakkının bulunacağı şüphesi vardır.

Beşinci Hüküm: Hırsızın eli nereden kesilir?

(فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا) **"Erkek hırsızla kadın hırsızın ellerini kesin..."** âyeti hırsızların elinin kesilmesinin vacip olduğuna delalet eder.

Fakihler kesilecek elin sağ el olduğunda icma etmişlerdir. Zira İbni Mes'ud'un kıraati; **"sağ ellerini kesin"** şeklindedir.

Ancak fakihler elin nereden kesileceği konusunda ihtilaf etmişlerdir.

Cumhur Ulema: Elin dirsek veya omuzdan değil bilekten kesilmesine hükmetmişlerdir.

768- Malik, Nesai.

769- Ebu Davud, Nesai.

770- Tirmizi.

Haricilere göre ise: Eli omuzdan kesilir.

Diğer bir gurup âlime göre de: Parmakları kesilir.

Cumhurun delilleri:

Rivayete: "Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, hırsızın elini bilekten kestirmiştir." Ayrıca bu Hz. Ali ve Hz. Ömer'in yaptıkları şeydir. Bunun dışındaki görüşlerin bir dayanağı bulunmamaktadır.

Şayet hırsızın eli kesildikten sonra ikinci kez hırsızlık yaptığı takdirde bu bütün fakihlerin ittifakıyla sol ayağı bilekten kesilir. Darü'l Kutni; Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*den şöyle rivayet etmiştir: "Birisi hırsızlık yaparsa elini kesin, ikinci defa hırsızlık yaparsa sol ayağını bilekten kesin".

Hz. Ali ve Hz. Ömer *(Radıyallahu Anhuma)*nın sahabelerin huzurunda, bir eli kesildikten sonra yine hırsızlık yapan birisinin sol ayağını bilekten kestirdikleri bilinmektedir. Hiç bir sahabe bu duruma itiraz etmediği için icma olduğu kesinleşmiştir.

Hanbelî ve Hanefilere göre: El ve ayağı kesildikten sonra üçüncü defa hırsızlık yapan kimsenin hiçbir yeri kesilmez. Ancak çaldığı mal ödetilir ve tövbe edinceye kadar hapsedilir.

Maliki ve Şafiilere göre de: Üçüncü defa hırsızlık yapan kimsenin bu kez de sol eli kesilir. Yine tövbe etmeyip dördüncü defa hırsızlık yaparsa sağ ayağı da kesilir.

İmam Ebu Hanife'nin şöyle dediği rivayet edinilir: Ben bir kişiyi yemek yiyecek elden, yürüyecek ayaktan mahrum bırakmaktan Allah'tan *(Celle Celâlühu)* utanırım. Bu görüş, Hz. Ali, Hz. Ömer ve diğer bazı sahabelerden *(Radıyallahu Anhum)* da rivayet edilmiştir.

Bende derim ki; Bu görüş en doğru olandır. Çünkü dört azası da kesilen birisi, kendisine bakacak kişilere muhtaç kalacaktır.

KONUNUN SONU

AYETLERİN İHTİVA ETTİĞİ HİKMETLER

İslâm Dini kıyamete kadar baki kalacak kanunlarıyla insanlık şerefini korumaya hassasiyet göstermiştir. Mala, cana ve namusa el uzatmayı en büyük günahlardan sayarak, cezaların en ağırını icap ettirmiştir. Zira Dünyada, kan dökenler öldürülür, asılır, insanların mallarını çalanların elleri bileklerinden kesilir. Tüm bunlardan tek amaç zararlı insanlardan temizlenmektir.

İslâm, yol kesmek, meskenlere saldırmak gibi suçları işleyenlere öldürmek, asmak, el ve ayağın kesilmesi ve sürgün edilmesi veya insanların mallarını çalanların ellerinin bileklerinden kesilmesi gibi cezaları elzem kılmıştır. Bu cezaların asıl hikmeti kötülükleri ve şerri kökünden kazımak ve insanların emniyet ve huzur içinde yaşamasını temin içindir.

İnsan düşmanları, bu suçları işleyenleri öldürmenin, ellerini kesmenin cok büyük bir facia olduğunu iddia ederek bu gibi suçluların daha insanî cezalarla ıslah edilmesi gerektiğini iddia etmektedirler.

Bunlar, bu gibi hadiselerde toplumun menfaati mi, yoksa ferdin menfaati mi göz önünde tutulması gerektiğini akıl edemiyorlar. Bunu düşünememeleri onları, yataklarında dahi huzursuz etmiştir. Çünkü her an insanlık büyük tehditlere mazur kalarak yaşamaktadırlar.

Akıl ve mantığa sığmayan bu görüşlerden dolayı birçok ülkede adam öldürmek, soygunlar yapmak üzere topluluklar oluşmaktadır. Bu yüzden de mal ve can emniyeti devamlı ihlal edilmiştir.

İslâmın koyduğu cezaları çok şiddetli bularak medeni çağımıza uygun olmadığını iddia eden batılılara hayret etmemek mümkün değil. Zira onlar, ölüm cezasını, recmetmeyi, el kesmeyi ortadan kaldırdıklarını iddia ederken öte yandan da, savaş yaparak birçok kimse suçsuz yere öldürülüyor, çocuk ve kadınlara saldırılıyor, insanların evleri yakılıp yıkılıyor. Bunları vahşet telakki etmiyorlar da İslâmın gerek gördüğü cezaları vahşet kabul ediyorlar.

Bir şair, batılının bu yanlış tasavvuru hakkında şöyle der:

"Bir adamı, ormanda öldürmek affedilmeyen bir suçtur.

Buna karşılık güvenli bir toplumun katledilmesi üzerinde düşünülmesi gereken bir meseledir."

Evet, İslâm el kesme cezasını meşru kılmıştır. Bu ceza şüphesiz büyük ve ağır bir cezadır. Fakat bu ceza insanların mal güvenliğini temin etmiştir. Eğer böyle bir ceza uygulanmazsa içtimai hastalıkların toplumu sarması ve yayılması nasıl engellenebilir. Bir elin kesilmesi diğer azaların selameti için gerekli ise bunun hemen yapılması elzemdir. Zira böyle yapmak, insanlığın malına ve canına gelecek zararların ortadan kalkması için gereklidir.

Batılı aklın, mal ve can güvenliği hakkında koyduğu kanun ve kurallarla, hikmet ve ilim sahibi olan Allah'ın *(Celle Celâlühu)* kanunları hiç denk tutulur mu? Kesinlikle tutulmaz.

34. DERS

YEMİN KEFARETİ, İÇKİ ve KUMARIN HARAM OLMASI

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِي اَيْمَانِكُمْ وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْاَيْمَانَۚ فَكَفَّارَتُهُ اِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ اَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ اَهْلِيكُمْ اَوْ كِسْوَتُهُمْ اَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍۜ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلٰثَةِ اَيَّامٍۜ ذٰلِكَ كَفَّارَةُ اَيْمَانِكُمْ اِذَا حَلَفْتُمْۜ وَاحْفَظُوا اَيْمَانَكُمْۜ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٨٩﴾ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْاَنْصَابُ وَالْاَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٩٠﴾ اِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ اَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاۤءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ وَعَنِ الصَّلٰوةِۚ فَهَلْ اَنْتُمْ مُنْتَهُونَ ﴿٩١﴾ وَاَطِيعُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاحْذَرُواۚ فَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوا اَنَّمَا عَلٰى رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٩٢﴾

MANASI

89 - Allah, kasıtsız olarak ağzınızdan çıkıveren yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz, fakat bilerek yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bununda kefareti, ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden on fakire yedirmek yahut onları giydirmek yahut da bir köle azat etmektir. Bunları bulamayan üç gün oruç tutmalıdir. Yemin ettiğiniz takdirde yeminlerinizin kefareti iste budur. Yeminlerinizi koruyun (onlara riayet edin). Allah size âyetlerini açıklıyor; umulur ki şükredersiniz!

90 - Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz.

91 - Şeytan içki ve kumar yoluyla ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak; sizi, Allah›ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık (bunlardan) vazgeçtiniz değil mi?

92 - Allah'a itaat edin, Resule de itaat edin ve (kötülüklerden) sakının. Eğer (itaatten) yüz çevirirseniz bilin ki Resulümüzün vazifesi apaçık duyurmak ve bildirmektir .(Maide Suresi)

AYETLERİN KELİME MANASI

(عَقَّدْتُمُ الأَيْمَانَ): "Yaptığınız Yeminler"

"Akadtüm": Akid kökünden türemiş bir fiildir. Akid düğüm demektir. Hissi ve manevi olmak üzere iki çeşittir. Hissi olan ipe düğüm atmak ve bağlamak gibi, manevi olan ise alışveriş esnasında yapılan sözleşmelerdir. Yemini Münakide ise: Öyle bir şeydir ki bir şeyi yapmaya veya yapmamaya kesin karar vermektir.

"Akkadtümül Eymane" manası: Allah'ın ismini zikrederek kuvvetlendirdiğiniz ve bağladığınız (yaptığınız yeminlerdir.)

(تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ): "Bir Köle Azat Etmek"

"Tahrir": Kölelikten çıkartmak, Dünyanın yorgunluğundan, meşakkatlerden kurtulmak ve buna benzer şeyler ve esirlerin kurtulması için kullanılıyor. Ayeti kerimede Meryem hakkında: **"Ben kendi karnımdakini hür olarak sana adadım"** şeklinde gelmiştir.

Şair Ferezdak da şöyle demiştir:

"Ben Kudaneyi bina ediyorum, muhakkak ki sizi hürriyete

kovuşturdum, Sizi Cialin oğlu Atıyye için hibe ettim."

Yani sizi hicivden kurtardım demektir. Özellikle insan boynunun kurtulması için kullanılıyor. Çünkü hürriyete kovuşturulmak boyna nispet ediliyor.

(رِجْسٌ): "Pislik"

Akılların sevmediği, çirkin gördüğü şeylere denir. **Züccac şöyle dedi:** "Rics": Yapılan işlerden çirkin görülen her türlü şeye verilen bir isimdir. Bir adam çirkin bir iş yaptığı zaman: "Racuser Raculü Yercusü"

denilir.[771] Kokusu olan her türlü pisliklere rics denilir. Kazaret ve necasete rics denilmektedir.

(فَاجْتَنِبُوهُ): **"Ondan sakınınız"**

Yani manası: Onu uzaklaştırınız, bir kenara koyunuz. "Fel ictinebû" lügatte: Uzaklaşmak manasındadır. Hakikaten Allah Teâlâ bu haram olan işlerden uzaklaşmakla emretti. Bunu da kat'ı surette haram olduğu bilinmesi için emir sığasıyla getirdi.

(لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ): **"Umulur ki kurtuluşa erersiniz"**

Bu sakınmak ve uzak durmakla, kurtuluşa ermek ve başarılı olunması umulandır.

AYETLERİN TOPLU MANASI

Şanı Yüce olan Allah *(Celle Celâlühu)* ayetlerin manasında şöyle buyuruyor: Ey müminler! Allah *(Celle Celâlühu)* sizi, ağzınızdan çıkan lağv yeminlerinizden dolayı kalbinizden yalan ve yeminlerinizi bozmaya, kastetmediğiniz takdirde, sorumlu tutmaz. Ancak yeminlerinizi kesin kararlılıkla yapmışsanız, (ondan sorumlu tutar). (Şayet bu yeminlerinizi bozarsanız) yeminler için kefaret gerekir. Bu da aile efradınıza yedirdiğiniz veya giydirdiğiniz şeylerin orta hallisinden on fakiri giydirmek veya yedirmek veya bir köleyi Allah *(Celle Celâlühu)* rızası için azat etmektir. Yemini bozan şahıs fakirleri yedirmeye, giydirmeye veya bir köle azat etmeye güç yetiremezse üç gün peşi peşine oruç tutmalıdır. İşte bu yeminlerinizin kefaretidir. Ey müminler, yeminlerinizi koruyun, hatta zaruret olmadan yemin etmeyin.

Sonra Allah Teâlâ ikinci ayette: İçki, kumar, putlara kurban yapma, fal okları müminlere yakışmayan fakat şeytanın insana güzel gösterdiği murdar iş ve amellerden olduğunu haber verdi. Bunlardan kaçınmanız, uzaklaşmanız lazımdır. Çünkü şeytanın maksadı içki ve kumar vasıtasıyla müminler arasına düşmanlık ve kin düşürmek, onları Allah'ı zikretmekten, namazdan engeller. Ey müminler, bu çirkin işlerden vazgeçin. Sonra ayetleri Allah'a *(Celle Celâlühu)* ve Resul *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*'ne itaat etmekle bitirdi. Sakının, Allah *(Celle Celâlühu)* ve Resulünün *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* emirlerine muhalefet etmeyin. İtaat etmeyen, sakınmayan insanlar, kıyamet günü bir tehditle ve en şiddetli azaba müstahak olurlar.

771- Lisanül Arab. Kamusül Muhit. Sihhah.

AYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİK ve LATİFELER

Birinci latife: Allah Teâlâ ayetindeki "**kaçının**" tabiri, haram kılınmıştır tabirinden daha belagatlidir. Zira kaçınmanın anlamı yasaklanan şeyden tamamen uzaklaşmaktır. Buradaki tabir zinayı yasaklayan âyetinde de aynısıdır. Bu âyette zina etmeyin denilmemiş, "**zinaya yaklaşmayın**" tabiri kullanılmıştır. Yani ona yaklaşmak haram kılınınca bilfiil zinanın yapılmasının haram olması daha kesin biçimde olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Yine bu üslup şu ayette de: " **ondan kaçınınız**" tabirinin manası siz ta öbür tarafta olunuz demektir. Her ne zaman ki haramlık şiddetli olduğunda yine o lafız gelmiştir. Nitekim "**Artık o pis putlardan ve yalan sözden kaçının**" âyetinde de putlara tapmaktan, yalan söylemekten daha büyük günah ve haram olmasına rağmen "**kaçının**" tabiri ile bildirilmiştir. Buradaki büyük inceliği düşün ve dikkat et.

İkinci latife: "**...Artık siz (hepiniz) vazgeçtiniz değil mi?**" âyeti her ne kadar soru şeklinde tamamlanıyorsa da aslında emri ifade etmektedir. Yani son veriniz demektir.

Ferra şöyle dedi: Bir gün bedevinin biri bana iki defa. Sen sükût etmez misin? Sen sükût etmez misin? Dedi. Bedevinin maksadı bana soru değildi. Aslında benim susmamı istiyordu. Hz. Ömer içki ve kumarı yasaklayan âyeti duyunca iki defa ey Rabbimiz vazgeçtik demiştir. Hz. Ömer'in bu ifadesi de âyetteki soru şeklindeki ifadenin emir anlamı taşıdığına delalet etmektedir.

Üçüncü latife: Kur'an'ı kerim'de hükümlerinin sebebi hep veciz bir ifadeyle zikredilmiştir. Ancak burada hükümlerin illetleri ise tafsilatlı olarak beyan edilmiştir. Çünkü içki ve kumarın haramlık sebepleri müminler arasına düşmanlık ve kin düşürmek olduğu gibi onları Allah'ı *(Celle Celâlühu)* anmaktan ve namaz kılmaktan alıkoymak da vardır, içki ve kumarın "**murdar**" ve "**şeytanın işlerinden**" olduğunun bildirilmesi de en büyük ziyan ve günahın bu iki çirkin fiilde olduğunu göstermektedir. Bu iki rezil suça girişmek (kumar suçu) ve (sarhoşluk veren şeyleri almak) hususunda şu ayete kulak ver: **Şeytan içki ve kumar yoluyla ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak; sizi, Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık (bunlardan) vazgeçtiniz degil mi?**

Dördüncü latife: "**Eğer yüz çevirirseniz bilin ki peygamberin üzerine düşen yalnız apaçık bir tebliğden ibarettir.**" Ayeti, zahiren

her ne kadar bir şeyi haber veriyorsa da gerçekte insanlar için büyük bir tehdittir. Yani âyetin anlamı sanki şöyle demektir: Benim Resulümün üzerine düşen ancak emirlerimi size tebliğ etmektir. Kıyamet günü sorulacak hesap ise bana aittir. Yaptıklarınızın hesabını yalnız ben göreceğimdir. **"Muhakkak dönüşleri bizedir. Sonra onların hesabını görmek bize düşer."**

FIKHİ HÜKÜMLER

Birinci Hüküm: Yemin çeşitleri nelerdir?

Âlimler yemini üç kısma ayırmışlardır: **Lağv yemin, Münakid yemin, Kamus yemin.**

Lağv yemin: Şer'î hiçbir hükmü olmayan yemindir. Bu yemini Hz. Aişe *(Rahmetullahi Aleyha)* öyle tarif etmiştir: Lağv yemin kişinin hiçbir kastı olmaksızın vallahi böyledir veya vallahi böyle değildir demesidir. Bu merfu olarak o'ndan rivayet olunmuştur.

Lağv yemin hususunda **İbni Abbas** *(Radıyallahu Anhuma)*dan da şöyle rivayet edilmiştir: Kişi bir şey üzerine yemin ederse, gerçekten o iş de öyle değilse, yemini yapan kişi zannı galibi ile bildiğinden dolayı yapmaktadır. O iş hiç de öyle değildir. (İşte bu yemin lağv yemindir).

Yeminil Münakide (Yapılmış akdedilmiş yemin): Kişi gelecekte bir işi yapacağına veya yapmayacağına dair yemin eder. Sonra da yeminin tersine o işi yapmaz veya yapar. İşte bu tür yeminde âyette tafsilatlı olarak bildirildiği gibi keffaret vermek farzdır.

Kamus (günaha sokan) **yemin:** Şahsın yalan yere kasten yemin etmesidir. Mesela; Yaptığı bir şeyi vallahi yapmadım veya yapmadığı bir işi vallahi yaptım diyerek yemin etmesidir. Bu yemine kamus adı verilmesi yapan kişiyi cehennemin ateşine götürmesinden dolayıdır. Bu yeminin günahı öyle büyüktür ki kefaretle dahi karşılanamaz. Çünkü bu yemini yapan şahıs yalanına Allah *(Celle Celâlühu)*'ın azametli ismini alet etmiştir.

Darul Kutnî Sünen'inde: İkrime vasıtasıyla Abdullah'tan şöyle rivayet etmiştir: Yemin dörttür. İkisinin keffareti vardır, ikisinin ise yoktur. Keffareti olan yeminler kişinin yapmayacağına yemin ettiği bir şeyi yapması veya yapmaya yemin ettiği bir şeyi yapmamasıdır. Keffareti gerektirmeyen yeminlerin günahları öylesine büyüktür ki keffaret bile bunların günahlarını karşılamaz. Bunlardan biri geçmişte yaptığı bir işi

bile bile yalan yere yapmadığına dair yemin etmesidir. Diğeri ise yine geçmişte yapmadığı bir işi bile bile, yalan yere yaptım diye yemin etmesidir.

Kurtubî, bu hususta şöyle der: Fıkıh âlimleri kamus yemin hakkında ihtilaf etmişlerdir. Fıkıhçıların çoğunluğunun ittifak ettiklerine göre kamus yemin hile, yalan ve kandırma yeminidir. Bu, yemin olarak kabul edilmemektedir. Bu bakımdan keffaret vermek de farz değildir.

Şafii *(Rahmetullahi Aleyh)*: Kamus yemin akdedilmiş bir yemindir. Çünkü onu kalbiyle kasıtlı olarak yapmış ve Allah *(Celle Celâlühu)*nun ismi ile de bağlamıştır. Bu yemine de keffaret vermek lazımdır demektedir. Sahih olan görüş ise, cumhurun görüşüdür. İbni Münzir dedi ki: Malik *(Rahmetullahi Aleyh)* ve ona ittiba eden Medine âlimleri ile Küfe âlimlerinden rey sahipleri de bu görüştedirler.[772]

Buhari, Sahihinde şöyle rivayet eder: Bir bedevi Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*e kebair (büyük günahlar)dan sordu. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*: *"Allah'a (Celle Celâlühu) ortak koşmaktır"* buyurdu. Bedevi, ondan sonra hangisi? Dedi. ***"Anne ve babaya isyan etmek"*** buyurdu. Bedevi, Bundan sonra hangisidir? Diye sorunca, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* *" Kamus yemindir"* buyurdu. Bedevi Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in sözünü anlamayarak, kamus yemini sorunca da, *"Kamus yemin, Müslümanların malını elinden almak için yapılan hileli yemine denir"* buyurdu.[773]

İkinci Hüküm: Yemini bozmadan önce kefaret vermek sahih midir?

Şafii verilecek kefaret eğer mal ile olacaksa (yemek yedirmek, giydirmek veya köle azat etmek) gibi ise yemini bozmadan önce de verilmesi sahihtir. Eğer oruç tutacaksa yemini bozmadan önce bu sahih olmaz. Bu görüşlerini âyetin zahiri manasını vererek delil getirmişlerdir. Zira âyette **"Onun kefareti on fakiri doyurmaktır..."** buyrulmaktadır. Burada yeminle birlikte yemin bozmayı zikretmeksizin ifade edilmiştir. **"İşte bu, and ettiğiniz vakit yeminlerinizin kefaretidir."** âyeti ile de bu görüşlerini takviye etmişlerdir.

Bu hükmü zekâta da kıyaslamışlardır. Sene dolmadan önce zekât verilse sahih olduğu gibi, sene dolduğunda tekrar zekât vermek icap etmez.

772- Camiul Ahkam, Kurtubi.

773- Buhari Abdullah ibni Amr ibni As *(Radıyallahu Anh)*dan rivayet etti.

Ancak kefaret oruçla karşılanacaksa bu ancak yemin bozulduktan sonra olabilir. Zira daha önceki üç şartın herhangi birinin yerine getirilip getirilmeyeceği yemin bozulduktan sonra ortaya çıkar. Ayrıca Rasûlüllâh *(Sallallahu Aleyhi Vesellem)* de, *"Ben bir şeyi yapmak için yemin etsem ve sonra onu yapmamanın daha hayırlı olduğunu görsem yeminimin kef-faretini verir hayırlı olanı yaparım."* buyurmuştur. [774] Bu görüş aynı zamanda, Malikilerin de meşhur olan görüşüdür.

Hanefiler ise, yemini bozmadan kefaret vermenin caiz olmadığı görüşüne gittiler. Görüşlerine uygun olarak, âyette yemini bozduğunuz vakit kelimesi gizlidir şeklinde anlamaktadırlar. Bunun bir başka örneğine de **"Artık sizden kim** (o günlerde) **hasta yahut sefer üzerinde olur** (ve orucunu yemiş bulunur)sa **tutmadığı günler sayısınca başka günlerde** (tutar)." âyetinde rastlanılmaktadır. Çünkü orucunu yemiş bulunursa ifadesi âyetin akışında yoktur. Fakat böyle olması gizlidir.

Rivayete göre Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, *"Kim bir şeyi yapmak için yemin eder de sonra hayrı o işte değil başkasında görürse hakkında hayırlı olanı yapsın ve yeminine de kefaret versin."* buyurmuştur. [775]

Hanefilere göre bu hadis de görüşlerini ispat eden akli delillerden de şunu getirdiler: Zira kefaretin farz kılınması günahın ortadan kaldırılması içindir. Yemin bozulmadan günah ortaya çıkmayacağına göre kefaret verilmesi de sahih olamaz.

Yine bunun delil getirdiler ki: Farz olan bütün ibadetler de zamanından önce yerine getirilirse sahih olmaz. Mesela, vakit girmeden önce o vakte ait namazın kılınması sahih olmaz. Bu görüşü Eşheb, İmam Malik *(Rahmetullahi Aleyh)*den de rivayet etmiştir.

Üçüncü Hüküm: Yemin kefareti orucunu peşi-peşinden tutmak şart mıdır?

(Yedirmekten, giydirmekten ve köle azat etmekten) aciz olan bir kimsenin kefaretini oruçla karşılamasının caiz olduğuna âyetin zahiri delalet etmektedir. Ancak fakihler, bu oruç peşi-peşine mi tutulacak, yoksa aralıklı olarak tutulmasının da caiz olduğu konusunda ihtilafa düşmüşlerdir.

774- Hadisi Ebu Davud Ebu Musel Eş'ari (r.a)dan rivayet etmiştir.

775- Müslim ve Nesai rivayet etti.

Hanefiler orucun peşi-peşinden tutulmasının şart olduğu görüşündedirler. Zira İbni Mes'ud *(Radıyallahu Anh)* âyeti, **"Üç gün oruç peşi-peşine"** (aralıksız olarak) kelimesiyle okumuştur. Hanefilerin bu görüşü ibn Abbas *(Rahmetullahi Aleyhuma)* ve Mücahit *(Radıyallahu Anh)*dan da rivayet edilmiştir. **Şafiiler** ise kefaret orucunu aralıksız tutmanın şart olmadığı yolundadır. Şafiilerin bu görüşü İmam Malik *(Rahmetullahi Aleyh)*den de rivayet edilmiştir.

Kurtubî: Yeminini bozan kişi yiyecek, giyecek ve azat edecek köleye sahip değilse kefareti oruçla karşılar. Çünkü Allah'u Teâlâ: **"Fakat kim** (bunları) **bulamaz,** (bulmaya muktedir olamaz)sa **üç gün oruç** (tutması lazımdır)." buyurmuştur. İbni Mes'ud *(Radıyallahu Anhuma)* da bu âyeti "mutatabiatin" (aralıksız) kelimesini ekleyerek okumuştur. "Mutatabiatin" kelimesi ile **"üç gün oruç"** kayıtlandığı takdirde orucun aralıksız tutulması lazım gelir.

Ebu Hanife *(Rahmetullahi Aleyh)* ile İmam Sevrî *(Rahmetullahi Aleyh)* de bu görüşle hükmetmişlerdir. İmam Şafii *(Rahmetullahi Aleyh)*den nakledilen iki kavilden birisi de budur. İmam Müzeni bu görüşü, oruç kefaretini zihar kefaretine kıyaslayarak tercih etmiştir.

İmam Malik *(Rahmetullahi Aleyh)* ile **İmam Şafii** *(Rahmetullahi Aleyh)* den nakledilen ikinci görüşe göre, kefaret orucu, arası açılarak da tutulabilir. Zira "aralıksız" (tetabi) kelimesi bir sıfattır ki, ancak bir nas veya nasla yapılan kıyasla farz olur. Bu konuda nas ve kıyas bulunmadığına göre aralıksız tutmak da yoktur.[776]

Dördüncü Hüküm: Hamr (içki) kelimesi sarhoş edici bütün maddeleri içine alır mı?

Hamr (içki) aklı örten içilecek her maddenin genel adıdır. Fıkıh âlimlerinin çoğunun da görüşü budur.

Hanefilere göre ise: "Hamr"; Yalnız üzüm suyundan kaynatılmış ve mayalanmış şıraya yani şaraba denir. Aklı gideren fakat üzüm suyu cinsinden olmayan meşrubatlar her ne kadar haram iseler de bunlara hamr denilemez.

Cumhura göre: Hamr kelimesi yalnız kaynatılmış ve mayalanmış üzüm suyuna has bir isim değildir. Zira üzüm suyunun haricindeki sarhoş edici her içki nass ile haramdır. Zira Enes bin Malik *(Radıyallahu Anhuma)* dan şöyle rivayet edilmiştir:

776- Tefsiri Kurtubi.

"Hamr (içki) haram kılındı. Hamr ise üzüm, hurma, bal, buğday, arpa ve darı sularından yapılır." Bütün fakihler sarhoş edici her maddenin haram olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Aralarındaki ihtilaf ise hamrın neyin ismi olduğu hususundadır. Bu konumuzun tafsilatı Bakara suresinde geçmişti.

Beşinci Hüküm: Haram olan hamrın necis mi? Değil mi?

Âlimler hamrın haramlığından, şeriatın onu pis göstermesinden, ona murdar ismi verilmesinden ve ondan şiddetle kaçınılması emrinden dolayı bizzat kendisinin de necis olduğuna hüküm vermişlerdir. Yalnız İmam Şafii *(Rahmetullahi Aleyh)*in arkadaşı İmam Müzeni ile Hanefi âlimlerinden bazıları sonradan gelen âlimler, onun temiz olduğuna hükmetmişlerdir. Bunlara göre, haram edilen hamrın içilmesidir. Bir şeyin haram edilmesi onun necasetini, murdarlığını gerektirmez. Çünkü şeriatta birçok şey vardır ki haramdır fakat necis değildir.

Sahih olan cumhurun görüşüdür. Zira Allah-u Teala'nın ona murdar demesi, necis olduğuna delalet eder. Şüphesiz âyetteki "rics" (murdar) kelimesi lügatta necasete ve pisliğe denilir.

Bazı sahabelerden yapılan rivayete göre Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*e: Yolculuklarımızda birçok müşrik ve Hristiyan ülkelere gidiyoruz. Onlar çömleklerinde domuz eti pişirir ve kapları ile şarap içerler. Oralardan geçerken ne yapalım? Diye sorulunca, Onların kaplarında yemek yapmamayı, onların kaplarından yemek yememeyi ve su içmemeyi emretti. Şayet başka kap bulamazlarsa da onların çömlek ve kaplarını yıkasınlar sonra kullansınlar buyurmuştur. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in, temizce yıkayın emri kapların şaraptan dolayı necis olduğuna delalet eder. Eğer necis olmasaydı Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, temizce yıkayın diye emretmezdi.

AYETLERDEN ÇIKARTILAN DERSLER

Akd olunan yeminül münaikede yeminde kefareti vaciptir. Lağv yeminde ise kefaret yoktur.

Kefareti oruç tutarak yapmak ancak yedirmek, giydirmek ve köle azat etmekten aciz olanlar için sahihtir.

İçki ve kumar toplumsal günahların en büyüklerindendir. İşte bunun içindir ki (tapınmak için) dikilen taşlar ile birlikte zikredilmektedir.

Düşmanlık ve kin insanlar arasına içki ve kumar vasıtasıyla girer.

Kumar aileleri dağıtan, ekonomiyi sıfıra indiren toplumsal bir hastalıktır.

Allah *(Celle Celâlühu)*'ın haram kıldığı her şeyden bilhassa içki ve kumar gibi büyük günahlardan kaçınmak, uzaklaşmak lazımdır.

KONUNUN SONU

AYETLERİN İHTİVA ETTİĞİ HİKMETLER

Yüce ve büyük olan Mevla Hazretleri bu âyetlerde olduğu gibi insanların içki ve kumar kelimelerini, nefisleri şiddetle onlardan başka tarafa dön dermeleri için, nekire olarak getirdi. İçki ve kumarın İslâm nazarında ne kadar çirkin olduklarını göstermek için de bunları tapınmak için dikilen taşlar ve fal oklarıyla birlikte söylemiştir. Ferdi ve içtimaî zarar ve tehlikelerini, toplum ve aile hayatını nasıl tehdit edip yıktığını beyan ederek İslâm ümmetini uyarmaktadır.

İçki aklı giderdiği gibi sıhhati de bozar. Bununla da kalmayarak insanın malını zayi eder. Akıl gittikten sonra toplum altüst olur. Suçlar çoğalır, arbede başlar. Bir sarhoş hiçbir akıllı kimsenin yapmadığını yapar, konuşmadığını söyler. Hatta bir sarhoş cevherle pisliği, menfaatli olanla zararlı olanı bile birbirinden ayıramaz.

Kumar da başlı başına bir felakettir. Kumar oynayan bir insan şuur ve duygularını kaybeder. Parasının ve bütün varlığının elinden nasıl çıkıp gittiğini dahi anlayamaz. Çünkü her verişinde bir önce verdiğini yeniden kazanmak peşinde koşar ve her defasında da kaybeder. Evine eli ve cebi boş döndüğü için, parasını alan kişiye karşı kin ve düşmanlıkla dolar. İçine düştüğü buhran sonucu onu öldürmeye kalkar veya bizzat kendini öldürmeye kalkışır. Kumar yüzünden yıkılmış nice aileler vardır. Ailenin fertleri kumar yüzünden ahlaksızlığa ve kötü yollara düşmüşlerdir. Müreffeh bir hayat süren ailelerin kumar yüzünden evsiz yurtsuz, sokaklarda, perişan bir vaziyette yaşamaya çalıştıkları az görülmemiştir. Kumarcıların en düşük vesilelerle tutundukları şeyleri bırak. Kendi tama arzu ve isteklerinin yerine gelmesi için yalan yeminler kullanırlar. İşte bundan dolayıdır ki Allah *(Celle Celâlühu)* ne doğru söylemiştir: **"Şeytan içkide ve kumarda ancak aranıza düşmanlık ve kin düşürmek sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık siz (hepiniz) vazgeçtiniz değil mi?"**

35. DERS

MESCİDLERİN İMARI

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ اَنْ يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللّٰهِ شَاهِدِينَ عَلٰى اَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ اُولٰئِكَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ وَفِى النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿١٧﴾ اِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى الزَّكٰوةَ وَلَمْ يَخْشَ اِلَّا اللّٰهَ فَعَسٰى اُولٰئِكَ اَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿١٨﴾

MANASI

17 - Allah'a ortak koşanlar, kendilerinin kâfirligine bizzat kendileri şahitlik ederlerken, Allah'ın mescitlerini imar etme salâhiyetleri yoktur. Onların bütün işleri boşa gitmiştir. Ve onlar ateşte ebedî kalacaklardır.

18 - Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte doğru yola ermişlerden olmaları umulanlar bunlardır. (Tevbe Suresi)

AYETLERİN KELİME MANASI

(أَن يَعْمُرُوا): "İmar Etmeleri"

"İmaretül mescit": Onu (cami ve mescitler) yapmaya ve onarmaya isimlendiriliyor. Oralarda Allah'a *(Celle Celâlühu)* ibadet için kalmaya ve durmaya da kullanılıyor. İmaret maddi ve manevi olmak üzere ikiye ayrılır. Âyet bu iki kısmı da içine alıyor.

(شَاهِدِينَ): "Şahit Oldukları Halde"

Yani ikrar ettikleri ve itiraf ettikleri halde, onlar, şirk ve putperestlik eserini izhar ettiklerini kendileri de itiraf ediyorlar demektir.

(حَبِطَتْ): "Boşa Gitti"

Zayi olmak, sevabı gitmek manasını gelir.

(وَأَقَامَ الصَّلاَةَ): **"Namazım Kıldı"**

"İkametüs Salet": Bir şeyi yapılması gerektiği en güzel ve mükemmel olarak yapmaya denir. Namazı, en düzgün, normal bütün şartlarına ve rükünlerine riayet ederek namaz kılmak demektir.

(وَلَمْ يَخْشَ إِلاَّ اللهَ): **"Ancak Allah'tan Korkan"**

Allah'tan korkar. "Haşyet" kelimesi korkmak manasına gelmektedir.

AYETLERİN TOPLU MANASI

Şanı Yüce olan Allah *(Celle Celâlühu)* ayetlerin manasında şöyle buyuruyor: Müşriklere, Allah *(Celle Celâlühu)*'a şirk halinde iken, Allah'a *(Celle Celâlühu)* ibadet edilen mescitleri imar etmenin kendilerine uygun ve layık olmadığını haber vermektedir. Zira mescitleri yapmak Allah'a *(Celle Celâlühu)* imanı ve O'nu sevmeyi icap ettirir. Müşrikler ise kendi söz ve fiilleriyle Allah'ı *(Celle Celâlühu)* inkâr ettikleri halde nasıl olurda ibadet edilecek Allah'ın *(Celle Celâlühu)* evlerini yaparlar.

Onların bu amelleri zayi olmuş ve sevapları gitmiştir. Onlar cehennem azabında ebedi kalıcı oldukları gibi, oradan çıkmaları veya azaplarının hafi

Sonra Allah Teâlâ haber verdi ki: Mescitlerin imarı ancak Allah'a *(Celle Celâlühu)* inanan, itaat eden. Ahret gününe inanan insanlara layıktır. Onlar imar ettikleri mescitlerde namazı dosdoğru kılar ve zekâtlarını verirler. Yalnız Allah *(Celle Celâlühu)*dan korkarlar. İşte böyle takva kişilerin Allah'ın *(Celle Celâlühu)* evlerini yapmaları daha uygundur. Çünkü onlar hidayet üzerine olmaları, dünya ve ahret saadetine eren olmaları daha uygundur. Allah'ın *(Celle Celâlühu)* rızasına layık olanlar da onlardır.

AYETLERİN NÜZUL SEBEBİ

Bedir savaşında Kureyş'in ileri gelenlerinden bir toplulukla birlikte o tarihte henüz iman etmeyen Abbas bin Abdulmuttalip de esir alınmıştı. Ashaptan birkaç kişi bunları ayıplıyor. Hz. Ali de, Hz. Abbası Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*den akrabalık bağlarını kesmekten ve onunla savaşmaktan dolayı kınıyordu. Bu ayıplama ve kınamalar üzerine Abbas: Siz bizim iyiliklerimizi gizleyerek hep fenalıklarımızı konuşuyorsunuz dedi. Sahabeler: Sizin de mi iyiliğiniz var? Dediler. Abbas ve diğer esirler: Evet bizim de iyiliğimiz vardır. Çünkü biz Mescid-i Haram'ı onarır,

her sene Kâbe-i Muazzama'nın örtülerini değiştirir, hac için gelenlere su dağıtırız, esirleri serbest bırakırız cevabım verdiler. İşte bunun üzerine,

مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَن يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللهِ

"Allah'a ortak koşanlar, kendilerinin kâfirliğine bizzat kendileri şahitlik ederlerken, Allah'ın mescitlerini imar etme salâhiyetleri yoktur."[777] âyeti nazil oldu.

AYETLERDE VARİD OLAN KIRAAT ÇEŞİTLERİ

Cumhur Kıraat İmamları: (أَن يَعْمُرُوا) şeklinde okudular. İbni Sümeykı ise Fiili Rubayi (dört harfli) (أَعْمَرَ) olarak "Ya" harfini ötreli, "mim" harfini de esreli olarak şöyle okudu: (أَن يُعْمِرُوا) Manası ise: Onun imaretine yardım etmeleri üzerine şeklindedir.

Cumhur Kıraat İmamları: (مَسَاجِدَ اللهِ) kelimesini çoğul olarak okudular. İbnı Kesir ve Ebu Amr ise (مَسجِدَ اللهِ) tekil olarak okudular.[778]

AYETLERDE VARİD OLAN DEĞİŞİK İ'RABLAR

(مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَن يَعْمُرُوا) Ayeti kerimesindeki "En" Masdariyyedir. Ondan sonra gelen "Kane"nin ismi olarak ötre makamındadır. (لِلْمُشْرِكِينَ) Kelimesi onun öne geçmiş haberidir. (شَاهِدِينَ) Kelimesi ise (يَعْمُرُوا) kelimesindeki "cemaat vav"ın halîdır.

(فَعَسَى أُولَئِكَ أَن يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ) Ayeti kerimesindeki "Ase" kelimesi "Kane"nin kardeşlerindendir. (أن يَكُونُوا) cümlesi onun haberidir. İsmi işaret ise onun ismidir. Haberi ise genellikle Fiili Muzari olarak gelir. İbni Malik'in dediği gibi:

"Kade ve Ase fiilleride "Kane" gibidir,

Bu ikisinin haberlerinin fiili Muzari gelmemesi nadirdir."

777- Esbabül Nuzül, Vahidi. Bahrül Muhit. Zadül Mesir.

778- Bahrul Muhit, Ebu Hayan.

DAHA ÖNCE GEÇEN AYETLERLE İRTİBAT SAĞLAMAK

Bu âyetlerle geçmiş âyetler arasındaki münasebet: Allah-u Teâlâ, geçmiş âyetlerde müşriklerden uzaklaşmalarını icap ettiren suç ve günahlarını zikrettikten sonra, müşrikler övülen sıfatlarla kendi yerlerinin yüksek olduğunu iddia etmişlerdir. Çünkü kendilerinin hacıları sulama, *Mescid-i Haram*'ı imar gibi hizmetleri yaptıklarını bu sebeplerden dolayı makamlarının yüksek olduğunu iddia ediyorlardı. Allah-u Teâlâ da bu âyetlerle onların bu iddialarını reddetmektedir.

TEFSİRİNDEKİ İNCELİK ve LATİFELER

Birinci latife: Araştırmacı müfessirlerin görüşüne göre âyetteki mescitten maksat, her ne kadar çoğul olarak "mesacit" şeklinde ifade edilmişse de Mescid-i Haram'dır. Çoğul kullanılmasının sebebi ise bütün mescitlerin kıblesi ve onların imamıdır. Bu durum ise kelimeyi umumi kullanıp hususilik kastetmektir.

İkinci latife: Müşriklerin mescit yapmalarına mani olmanın gerçek sebebi onların bizzat kâfir olmalarıdır. Yoksa kendi kendilerinin küfürlerine şahadet etmeleri değildir. Ancak küfürlerinin kendi şahadetleriyle kuvvetlendirilmesi küfürlerinin çok açık olduğunu belirtmek içindir. Zira onlar kâfir olduklarını kendi sözleriyle de itiraf ve ikrar ederler. Nitekim müşrikler Beytin tavafı sırasında şöyle söylerlerdi: "Lebbeyk lâ şerike leke İlla şerike hüve leke temlikühu ve ma meleke" (Emrine uyarak sana geldik. Senin şerikin yoktur. Yalnız bir şerikin vardır. Sen birçok şeye malik olduğun gibi o da maliktir.) Beytin içine ve etrafına diktikleri putlar da kâfir ve müşrik olduklarını teyit eden fiili işaretlerdir.

Üçüncü latife: Ebu Hayyan şöyle der: Müminlere camileri imar ile birlikte camilerin onarılması, temiz tutulması, saygı gösterilmesi, oralarda ibadet etmenin adet haline getirilmesi, ilim öğretilmesi gibi ibadet çeşitleri ile mescitlerin -kendisi için yapılmayan şeyler- dünya işleriyle gıybet ve yalan gibi şeylerden korunması da emir olunmuştur. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in:

"Bir kimsenin camiye gitmeyi adet ettiğini gördünüz mü onun imanlı olduğuna şahadet ediniz."[779]

Dördüncü latife: Âyetin müminlere ait olan,

779- Hadisi Tirmizi ve Hakim Ebu Saidil Hudri yoluyla rivayet ettiler.

فَعَسَى أُوْلَئِكَ أَن يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ

"İşte doğru yola ermişlerden olmaları umulanlar bunlardır." kısmındaki "umulanlar" tabiri, müşriklerin iftihar vesilesi ettikleri Mescidil Haram'ı tamir etme, Kâbe'nin örtüsünü değiştirme gibi amellerinden umut kesmeleri gerektiğini anlatmaktadır. Çünkü Allah Teâlâ, Allah'a *(Celle Celâlühu)* iman eden ve Allah *(Celle Celâlühu)*dan başka kimseden korkmayan müminlere bile hidayetin ulaşmasını "umulur" tabiri ile beyan etmiştir. Müslümanların hali böyle olunca müşrikler küfür ve şirk üzere oldukları halde hidayet ve kurtuluşu nasıl bekleyebilirler ?!.

FIKHİ HÜKÜMLER

Birinci Hüküm: Ayetteki "mescitleri imar" etmekten maksat nedir?

Bazı âlimler âyetteki "mescitleri imar" ibaresinden maksadın camileri inşa etmek, sıvayarak yıkılmaktan muhafaza olduğunu söylemişlerdir. Bu maddi bir imardır ve Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* tarafından da teşvik edilmiştir. Nitekim bir hadiste, *"Kim Allah (Celle Celâlühu) için bir kuş yuvası kadar da olsa bir mescit yapsa Allah (Celle Celâlühu) da ona onun karşılığında cennette bir ev yapar."* buyrulmuştur.

Diğer bazı âlimlere göre ise âyetteki "mescitleri imardan maksat namaz kılmak, ibadet etmek ve diğer hayırlı işler yapmaktır. **"O evlerde ki Allah onların yüce tanıtmasına ve içlerinde adının anılmasına izin vermiştir."** âyeti de buna delalet etmektedir. Zaten mescitlerin imarından asıl maksat da budur. Bu manevi imardır. Âyetteki ibarenin hem maddi, hem de manevi imarı içine aldığını söylemeye hiçbir mani yoktur. Âlimlerin cumhurunun tercihi de böyledir. Âyetteki ibare buna delalet ettiği gibi bu cümlenin âyetin akışında aldığı yer de bunu gerektirmektedir.

Ebu Bekir Cessas şöyle der: "Mescitlerin imarı şekilde olur. Birincisi onda ibadet yapmak ve durmak, ikincisi ise inşası ve tamiridir. Nitekim bir yeri ziyaret ettiği zaman da "İ'temara" denilmektedir. İşte bundandır ki Kâbe'ye hac mevsimi dışında gitmeye de "Umre" denilmektedir. Örneğin: Bir kişi mescide çok gidip geliyorsa ona: "Fülan min ummaril mesecit" denir. Bu âyet kâfir ve müşriklerin mescitler yapmasına, onları tamir etmelerine mani olmaya delalet etmektedir. Çünkü lafız iki şeyden dolayı bunu engellemektedir.[780]

780- Ahkamül Kur'an, Cessas.

İkinci Hüküm: Âyetteki "mescid" kelimesinden maksat nedir?

Bazı âlimlere göre: Ayetteki "mescitten maksat, Mescid-i Haram'dır. Çünkü bütün mescitlerin kıblesi ve en efdaldır. Âyetin nüzul sebebi de bu görüşü teyit etmektedir. Bu görüş İkrime'den de rivayet edilmiştir. Bazı âlimler de bu görüşü. İbni Kesir ve Ebu Amr'ın kıraatlerine göre ki onlar "mesacid" kelimesini "mescit" şeklinde (أَنْ يَعْمُرُوا مَسْجِدَ اللهِ) okumuşlardır.

Diğer bazı âlimlere göre ise: Ayetteki "mesacid" kelimesinden maksat, yalnız Mescid-i Haram değil bütün mescitlerdir. Çünkü kelime çoğul olarak gelmekte ve Allah *(Celle Celâlühu)*'a izafe edilmektedir. Dolayısıyla kelime umumilik ifade etmekte, başta Mescidil Haram olmakla birlikte bütün mescitleri daha evla olarak içine almaktadır.

Ben derim ki:

Sahih olan bu görüştür. Âyetin zahiri de bunu teyit etmektedir. Çünkü âyetteki çoğul sığası hükmün umumiliğini ifade eder. Öyleyse müşriklerin hangi mescit olursa olsun imar etme ehliyetleri yoktur. Çünkü küfür ve şirk bunu engellemektedir. Zaten onların bu mukaddes ve temiz yerlere girmeleri imam Malik *(Radıyallahu Anh)*'in de dediği gibi sahih değildir. Müşriklerin mescitlere girme hükmü gelecek âyette verilecektir.

Üçüncü Hüküm: Mescitlerin yapımında kâfirleri çalıştırmak caiz midir?

Bazı âlimler, âyetten müşriklerin Müslümanlar tarafından mescitlerin imarında çalıştırılmaları caiz olmadığı hükmünü çıkarmışlardır. Zira o maddi imardır ve Allah Teâlâ bunda müşriklere imkân verilmesini yasaklamıştır.

Âyetin zahiri ise: Müşrik ve kâfirlerin çalıştırılmalarının caiz olduğuna delalet eder. Zira âyette yasaklanan onların mescitlerin üzerinde vilayet hakkıdır idare etme ve benzer işlerdir. Ama bir müşrikin camilerin imarında işçi ve usta olarak çalıştırılması caizdir. Bu işler âyetin yasakları içine girmez. Fıkıh âlimlerinin çoğunluğunun görüşü de budur.

AYETLERDEN ÇIKARTILAN DERSLER

Müşrikler küfürlerinden dolayı, yaptıkları hayırlardan sevap alamazlar. Zira Allah Teâlâ: "**Biz onların herhangi bir amel** (ve hareket) **yaptılarsa** (hepsinin) **önüne geçtik de bunları saçılmış** (ve hiçbir değeri olmayan) **zerreler yaptık.**" buyurmaktadır. Bu âyet de bu gerçeği ifade etmektedir.

Mescitleri imar etmek Allah'ın *(Celle Celâlühu)* haram sınırlarına tazim eden iman ehline layıktır.

İnsanın sözünde ve amellerinde ihlâslı olması lazımdır.

Mescitlerin imarından gaye yalnız Allah *(Celle Celâlühu)* rızasını kazanmaktır. Yoksa gösteriş ve insanlara duyurmak için olmamalıdır.

36. DERS

MÜŞRİKLERİN MESCİD-İ HARAM'A GİRMELERİNİN YASAKLANMASI

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوٓا اِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هٰذَاۚ وَاِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنٖيكُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖٓ اِنْ شَٓاءَۜ اِنَّ اللّٰهَ عَلٖيمٌ حَكٖيمٌ ﴿٢٨﴾ قَاتِلُوا الَّذٖينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدٖينُونَ دٖينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذٖينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ حَتّٰى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَۚ ﴿٢٩﴾

MANASI

28 - Ey iman edenler! Müşrikler ancak bir pisliktir. Onun için bu yıllarından sonra Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar. Eğer yoksulluktan korkarsanız, (biliniz ki) **Allah dilerse sizi kendi lütfünden zengin edecektir. Şüphesiz Allah iyi bilendir, hikmet sahibidir.**

29 - Kendilerine Kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah ve Rasulünün haram kıldığını haram saymayan ve hak dini kendine din edinmeyen kimselerle, küçülerek elleriyle cizye verinceye kadar savaşın. (Tevbe Suresi)

AYETLERİN KELİME MANASI

(نَجَسٌ): "Pislik"

Necis demektir. Zeccac şöyle der: Pis ve çirkin olan her şeye necis denir.

Ferra da şöyle der: Araplar, kendisinde çirkinlik ve pislik bulunan her şeye necis demişlerdir. Veya: Neces de denilebilir.

(عَيْلَةً): "Yoksulluktan korkmak"

Fakirlik ve yoksulluk demektir. Aile sahibi olanlara: Mu'il denilir.

Ebu Ubeyde şöyle der: Ayle, A'lenin mastarıdır: Fakir olmak demektir.

Şiirde:

"Fakir, ne zaman zengin olacağını bilmez, Nasıl ki, zengin, ne zaman fakir olacağını bilmediği gibi."

(يَدِينُونَ): **"Din edinmek"**

Bir adamın başka birisinin dini ile dinlendi demek: Onun inancı ile inandı demektir. Ayetteki murat ise: Onlar Hak Dine İslam Dinine tabi olmadılar.

(الْجِزْيَةَ): **"Cizye vermek"**

Anlaşma gereği verilen paraya cizye denir. **Enbari şöyle der:** Cizye: Zimmîler için vermeleri gereken haraçtır. Bu borçların ödenmesine cizye denir. Nitekim cizye "ceze" kelimesinde türeyerek; borcunu ödemek anlamına gelir.

Ebu Hayyan şöyle der: Zimmîlerin güvenliğini sağladığı için Halifeye vermeleri gereken şeydir. Şair şöyle der:

"Seni mükâfatlandıralım veya övelim.

Çünkü yaptığından dolayı seni öven, sana borcunu ödemiştir."[781]

(عَنْ يَدٍ): **"Elleriyle"**

Cizyeyi, zorlukla ve zillet içinde öderler demektir. Elini verdi demek: itaat etti ve boyun eydi demektir. Elini çekti demek: itaat etmedi demektir.

(صَاغِرُونَ): **"Küçülerek"**

Hor hakir bir hale düşerek küçülmek demektir. Sığar: zelildir.

Ayetin manası: Zimmîler size, zillet içerisinde cizyelerini ödesinler demektir.

AYETLERİN TOPLU MANASI

Allah'ı *(Celle Celâlühu)* ve Resulü'nü *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* tasdik ederek inanan Ey müminler: Müşrikler; içi pislikle dolu, inanışları bozuk olduğundan ancak bir pislik ve necistirler. Zira onlar ne yıkanıp temizlenirler, ne de necasetten kaçınırlar. Öyleyse siz onların, bu yıldan sonra mescidi harama girmelerine fırsat vermeyin.

781- Bahru'l Muhit.

Ey müminler, şayet onların Mescid'i Haram'a girmelerine ve hacca gelmelerine engel olmanızdan ötürü fakir olmaktan korkarsanız, sakın korkmayın çünkü Allah *(Celle Celâlühu)* sizi zengin kılacaktır. Rızkınızı o kadar çoğaltır ki dünyalık için hiç kimseye muhtaç olmazsınız. Zira bütün bunlar Yüce Allah'ın *(Celle Celâlühu)* dilemesine bağlıdır. Şüphesiz O hakkıyla bilen ve hakkıyla hüküm verendir.

Ey Müminler, Allah'a *(Celle Celâlühu)* Resulüne *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* ve ahiret gününe inanmayan müşrik ve kitap ehli kâfirlerle Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in getirdiği yol üzere savaşın. Zira onlar Allah'ın haram kıldığı şeyleri haram saymadılar ve Hak Din olan İslami kabul etmediler. Onlarla (Yahudi ve Hristiyanlarla) güçlü olduğunuzu kabul ederek, karşınızda küçülerek cizye verinceye kadar savaşın. Çünkü onlar küçülmeyi ve zilleti tercih ettiler.

AYETLERDE VARİD OLAN KIRAAT ÇEŞİTLERİ

Cumhur Kıraat İmamları: (إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ) "Cim" harfinin üstünlü olmasıyla okudular. Ebu Hayve ise (نِجْسٌ) Ricsin vezninde okudu. İbn Sümeykı ise (أَنْجَاسٌ) çoğul sığasıyla okudu.

Cumhur Kıraat İmamları: (وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً) şeklinde okudular. (عَايِلَةً) ve (عَائِلَةً) şekillerinde de okunulmuştur.[782]

AYETLERİN NÜZUL SEBEBİ

Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, Hz. Ali'ye, Beraat suresinin başlangıç âyetlerini Mekke müşriklerine gidip okumasını ve onların necis olduklarını bildirmesini emretti. Ve onlara müminlerle aralarındaki anlaşma ahdini vermesini emrederek Allah *(Celle Celâlühu)* ve Resulünün müşriklerden beri olduğunu haber etmesini emretti. Bu esnada insanlardan bazıları: Ey Mekkeliler, siz bizim yolumuzu kestiniz, bize gelen kervanlara mani oldunuz, bize karşı şiddet uyguladınız. Bundan sonra bütün yaptıklarınızın karşılığını göreceğinizi iyi biliniz, dediler. Bunun üzerine.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ

فَلاَ يَقْرَبُواْ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا

782- Ruhul Maani. Zadül Mesir. Bahrul Muhit.

"Ey iman edenler! Müşrikler ancak bir pisliktir. Onun için bu yıllarından sonra Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar..." ayeti kerimesi nazil oldu. [783]

AYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİK ve LATİFELER

Birinci latife: Kuran Kerim, mutlak bir ifade ile müşriklerin necis olduklarını beyan etmiştir. Bu beyan da, mübalağa ifade eden mastar bir kelime ile yapılmıştır.

إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ كَالنَّجَسِ

"Müşrikler ancak bir pisliktir."

İfadesi aslında bizzat aynı pis olan şeye denir. Müşrikler her ne kadar ayette; (نَجَسٌ) kelimesinin başında (كَ) "kef" teşbih harfi hazf olmuştur. Teşbihin ve teşbih yönünün hazf olmasıyla çok beliğ bir ifade ile onların necis oldukları ifade edilmiştir.

Bazı âlimlere göre: Ayetten maksat: Muzafın hazfedilmesiyle: onların necaset taşıyan necis sahipleri demektir.

Allah'a şirk koştuklarından, necis olarak vasıflandırılmışlardır. Veyahut onların temizlenmeyip gusletmediklerinden ötürü bu şekilde isimlendirilmişlerdir.

İkinci latife: Müşriklerin Mescid-i Haram'a yaklaşmalarını yasaklayan âyet aslında mübalağalı bir ifade ile gelmiştir. Asıl maksat müşriklerin Mescid-i Haram'a girmelerinin yasaklanmasıdır. Zira müşriklerin Mescid-i Haram'a yaklaşmaları yasaklanarak nehiy edilmiş ise, Mescidin içine girmelerinin yasaklanarak nehiy edilmesi daha tekitli bir yasaktır. Kuran'da birçok yerde buna benzer yasaklama emirleri gelmiştir. Örneğin: **"Yetimin malına yaklaşmayın"** ve **"Zinaya yaklaşmayın"** şeklinde varit olan ayetler aslında: Yetim malını yemeği ve zina etmeği daha tekitli bir şekilde yasaklamış oluyor.

Üçüncü latife:

فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللّٰهُ مِن فَضْلِهِ إِن شَاءَ إِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

"(Biliniz ki) Allah dilerse sizi kendi lütfünd en zengin edecektir" âyetinde insanların zenginliğinin Allah'ın *(Celle Celâlühu)* iradesine ve dilemesine bağlaması, kulların her konuda Yüce Allah'a karşı edepli olmalarının

783- Ruhu'l Maani, Zadu'l Mesir, Bahru'l Muhit.

gerekliliğini bildirmek içindir. Bunun bir benzeri: "Sizler, Allah'ın izni ile Mescid-i Haram'a gireceksiniz" ayetidir. İnsanların dileklerinin mutlaka yerine geleceği inancına itimat etmelerinin doğru olmadığına işaret etmiştir. Bilakis, her şeyde yalnızca Allah'a itimat edip O dilerse olur demenin ve inancının gerekliliğine ve yaradana karşı mütevazı olunması gerektiğine dikkat çekilmiştir.

Dördüncü latife: Ayetin sonundaki **Şüphesiz Allah iyi bilendir, hikmet sahibidir"** (إِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ) ifadesindeki, fakirlik ve zenginliğin yalnızca Allah'ın *(Celle Celâlühu)* iradesine ve hikmetine bağlı olduğuna latif bir işaret vardır. Çünkü rızık hile ve çok çalışmayla asla kazanılmaz. Bu ancak Allah'ın *(Celle Celâlühu)* hikmetine ve kulları üzerindeki maslahatına binaen verilir. O, dilediğini zengin, dilediğini fakir kılar. Yüce Allah, hiç kimseyi hikmetsiz ve maslahatsız olarak, zengin veya fakir etmez.

İmam Şafii *(Rahmetullahi Aleyh)* bu hususta rivayet edilen şu şiiri söylemiştir:

"Eğer servet hile ile kazanılsaydı,

Beni yıldızlara kadar uzanmış görürdünüz.

Şurası var ki, kime akıl verilmişse O zenginlikten mahrum edilmiştir.

Akılla servet birbirine zıttırlar. İkisi bir araya gelemezler.

Servetin Allah'ın *(Celle Celâlühu)* hikmetine ve hükmüne bağlı olduğunun delili,

Akıllı ve zekilerin fakir, ahmakların zengin oluşudur"

Beşinci incelik: Allah Teâlâ, kitap ehli Yahudi ve Hristiyanların imansız olduklarını beyan etmiştir. Çünkü tam onlar olması gereken imana sahip olamadılar. İmanlarına başka şeyler de karıştırdılar. Allah'ın *(Celle Celâlühu)* oğlu ve eşi olmadığı halde O'na oğul ve eş isnat ettiler. Kendilerine gelen kitapların hükümlerini değiştirerek kendilerine haram edilen şeyleri helal, helal edilen şeyleri haram kabul etmişlerdir.

Allah'ı, layık olmayan sıfatlarla vasıflandırdılar. Bu sebeple her ne kadar imanlı olduklarını zannederlerse de hakikatte imanlı değildirler. Bu sırra binaen Kur'an, onlardan imanı nefyetmiştir.

Kermani şöyle der: Kitap ehlinden imanı nefyetmek, onların gittiği yolların gerçek İman ehlinin gittiği yolların dışında olmasından dolayıdır. Çünkü onlar Yüce Allah'ı, layık olmayan sıfatlarla vasıflandırmışlardır.

FIKHİ HÜKÜMLER

Birinci Hüküm: Ayetteki müşriklerden maksat kimlerdir?

Tefsir alimlerinin cumhuruna göre: Ayetteki müşriklerden maksat, putlara tapanlara has bir kelimedir. Müşrik kelimesi, Allah *(Celle Celâlühu)*dan başka bir şeye tapan kimse için kullanılır. Kitap ehli ise her ne kadar kâfir olsalar da onlar, putlara tapanlar gibi müşrik değildirler.

Âlimlerin bazılarına göre de: Müşrik kelimesi putperest veya kitap ehli bütün kâfirleri içine alır. Çünkü Yüce Allah: "**Allah, kendisine şirk koşanı kesinlikle bağışlamaz. Bunun dışında, dilediğini bağışlar.**" Yani: Kendisine şirk koşandan maksat tüm kâfirlerdir.

Ben derim ki:

Sahih olan görüştür şudur ki: Müşrik kelimesi bütün kâfirleri içine alır. Zira Yahudi, Hıristiyan ve putperest olanların, mescidi harama girmelerinin yasak olması hususunda hiçbir fark yoktur.

İkinci Hüküm: Müşriklerin bizzat kendileri necis midir?

Âyettin "**...Müşrikler ancak bir necistir**" zahiri müşriklerin necis olduklarına delalet eder. Daha önce de söylediğimiz üzere bu necasetten maksat, manevi necasettir. Yani necasetten kaçınıldığı gibi şirkten de kaçınılması elzemdir. Farz olan guslü ve temizliği terk ettikleri ve diğer necislerden sakınmadıkları için necis gibidirler.

Zemahşerî, Keşşaf adlı eserinde: İbni Abbas bu âyetin zahirine dayanarak müşriklerin bizzat kendileri, köpek ve domuz gibi necistir, dediğini rivayet etmiştir.

İbni Cerir de Hasan Basrî'den: Her kim bir kâfirle tokalaşırsa hemen abdest alsın dediğini rivayet etti.

Fukahalar bunların tersine; Kâfirlerin vücutlarının temiz olduğuna hükmetmişlerdir. Nitekim kâfirler, Müslüman olduklarında vücutlarının temiz ve tahir olduğu icma ile sabittir. Onlar Müslüman olunca vücutlarını maddi bir temizlik maddesi; su, ateş, toprak gibi şeyler kullanarak temizlememişlerdir. Ayet zahiren necis olduğuna delalet etmiyor. Bilakis: Batinen necis olduklarına delalet eder. Onlar şüphe yok ki, temizlenmezler, cenabetlikten gusletmezler ve necis olan şeylerden kaçınmazlar.

Tercih olunan fakihlerin görüşüdür. Çünkü Müslümanlar Dini hükümlere göre onlarla dünyalık irtibatlarda bulunabilmektedirler. Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* gayri müslimlerle tokalaştığı ve onların kaplarından su içtiği rivayet edilmiştir. En doğrusunu Allah *(Celle Celâlühu)* bilir.

Üçüncü Hüküm: Müşriklerin, mescitlere girmelerine mani olunmalı mıdır?

فَلاَ يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَام

"Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar"

Ayetinin zahiri, müşriklerin Mescid-i Haram'a girmelerine mani olunmasına işaret eder.

Ancakalimler: Buradaki; Mescid-i Haram lafzı üzerinde ihtilafa düşmüşlerdir.

Mescid-i Haram'a has olmasıdır. Bu da âyetin zahiri lafzıdır. **İmam Şafii'nin** mezhebi de budur.

Mekke bölgesinin tamamıdır. Buda, **Ata ve Hanbelî** mezhebinin görüşüdür.

Bütün mescitlerdir. Mescid-i Haram'ın hükmü mezkûr nas ile sabit olup diğer mescitlerin hükmü de buna kıyasla sabit kılınmıştır. Bu, **Maliki** mezhebinin görüşüdür.

Mescidi haram yasağından maksat, yalnız hac ve umre mevsimine hususi bir hükümdür. Bu da **Hanefi mezhebinin** görüşüdür.

Şafiilerin delili: İmam Şafii *(Rahmetullahi Aleyh)*: " **Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar"** âyetinin zahirine binaen yasaklama hükmünün sadece mescidi harama mahsus olduğuna hükmetmiştir. Bu hükme müşrikler dâhil gibi kitap ehli kâfirler de girerler, bu halde gayri müslimlerin diğer mescitlere girmeleri mubah olup, Mescidi-i Haram'a girmeleri haramdır.

İmam Ahmed'in delili: Ayetteki Mescid-i Haram lafzı tüm Mekke hareminin yasak olduğuna işaret eder. Zira Allah Teâlâ: **"Onlar küfreden, sizi mescidi haramdan men edenlerdir."** ve **"İnşallah korkusuzca mutlaka mescidi harama gireceksiniz."** buyurmaktadır. Müşriklerin, Müslümanların Mekke'ye girmelerine mani oldukları yer yalnız Mescidi Haram değil bütün Mekke olduğu bilinmektedir. Burada bütün Mekke'ye güvenli bir şekilde girileceğine işaret eder.

İmam Malik'in delili: İmam Malik'e *(Rahmetullahi Aleyh)* göre ise: haramlık illeti necasettir. Necaset ise bütün müşriklerde mevcuttur, dolayısıyla bu hüküm bütün mescitler için eşittir. İmam Malik, kitap ehlini müşriklere kıyas edip, diğer mescitleri de mescidi harama kıyas ederek bütün mescitlere girmelerinin haram olduğuna hükmetmiştir. [784]

İmam Ebu Hanife'nin delili: İmam Ebu Hanife'ye *(Rahmetullahi Aleyh)* göre: Ayetteki Mescid-i Haram'a girme yasağından maksat hac ve umre için müşriklerin Mescid-i Haram'a girmelerinin yasaklanması şu delillere binaendir:

1) Âyetteki, **"Onun için bu yıllarından sonra Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar"** ifadesi yasaklamanın senenin bir bölümüne ait olduğuna delalet eder ki bu da hac ve umre mevsimidir. Yani: Bu yıldan sonra müşrikler hac ve umre yapmasınlar demektir.

2) Hz. Ali'yi Mekke müşriklerine Beraat suresinin âyetlerini okuması için Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* gönderdiğinde, Hz. Ali onlara: Bu seneden sonra hiçbir müşrik hac yapmasın, buyurdu.

3) Âyetteki: **"Eğer fakirlikten korkarsanız"** ifadesi bunun yalnızca hac mevsimine hususi olduğuna delalet etmektedir. Çünkü müşrikler hac mevsiminde ticaret yaparlardı. Bu yasakla ticari münasebet kesilince hac mevsiminde sağladıkları kazançtan mahrum kalarak fakirlik korkusuna düşmemeleri hususunda Yüce Allah bu uyarılarda bulunmuştur.

4) Bütün Müslümanların; müşriklerin hac yapmasına, Arafat'ta vakfeye durmalarına, Müzdelife vakfesine ve diğer hac ibadetlerine mani olmanın farz olduğunda icma etmişlerdir. Her ne kadar da bu Filer Mescidin içinde olmasa da durum aynıdır.

Zemahşerî şöyle der: " Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar" âyetinin manası: Hac ve umre yapmasınlar demektir. Zira Hz. Ali'nin: Bu seneden sonra hiçbir müşrik hac yapmasın, sözü de âyetin manasının bu manada olduğuna delalet ediyor.

İmam Ebu Hanife'nin yanında: Haram bölgesine girmeye, Mescidi harama girmeye ve diğer mescitlere girmeye engel olunmaz.[785]

Dördüncü Hüküm: Cizye nedir, kimlerden ve ne kadar alınır?

784- Ebu Hayyan, İbn Cevzi.

785- Tefsiri Keşşaf.

Cizye: Kitap ehlinin, Müslümanlara kendilerini korumalarına karşılık ödedikleri vergiye denir. Cizye bir çeşit cezadır. Çünkü onların İslam'a girmemelerinin cezasını ödüyorlar.

Fakihler kimlerden cizye alınacağı hususunda ihtilaf etmişlerdir:

İmam Hanbelî'n meşhur olan kavline göre cizye yalnız Yahudi, Hristiyan ve Mecusilerden alınır, İmam Şafii'den de sahih olan bu görüştür.

İmam Evzaî de: Bütün kâfirlerden; İster puta, ister ateşe tapsın, isterse hiçbir şeye inanmasın cizye alınır.

İmam Malik ve Ebu Hanife'ye göre: Cizye Arapların putperestleri hariç, diğer kâfirlerin hepsinden alınır.

Cizye buluğa eren erkeklerden alınır. Topal, kör, yaşlı, kadın, çocuk ve ruhbanlardan cizye alınmaz.

Cizyenin miktarı:

Cizye, zenginlerinden kırk sekiz dirhem, orta hallilerinden yirmi dört dirhem, çalışma gücü olan fakirlerinden ise on iki dirhem olarak alınır. Bu da **İmam Ebu Hanife ve İmam Hanbelî'n** görüşleridir.

İmam Malik'e göre: aralarında geçerli para altın ise her dört altın, gümüş ise kırk dirhem alınarak zengin/fakir ayrımı yapılmaz.

İmam Şafii'ye göre: Her zimmîden, zengin olsun fakir olsun, senede bir altın alınır.

Tercih olunan görüş: İmam Malik'ten rivayet olunandır. Hz. Ömer'in uygulaması bu şekilde olmuştur. Hz. Ömer'den cizye hususunda değişik rivayetlerde yapılmıştır.

Cizyenin miktarı bir nas bulunmadığından her müçtehit kendi içtihadı ile hükmetmiştir. Zira Hz. Ömer'in dilencilik yapan yaşlı bir yahudiden cizyeyi kaldırarak hazineden nafaka verdiği de rivayet edilmiştir. En doğrusunu Allah bilir.

KONUNUN SONU

AYETLERİN İHTİVA ETTİĞİ HİKMETLER

İslâm Dini, Müslümanlara, kâfir ve din düşmanlarına karşı savaşı farz kılmıştır. Bunu da onların İslam'ın adil hükümlerinden faydalanmaları için gerekli kılmıştır. Çünkü bütün hayırları İslam içinde toplayarak insanların menfaatini gözetmiştir. Allah Teâlâ yalnızca kitap ehlini savaşmaktan müstesna kılarak onları İslam'a davet etmemizi emretmiştir.

Zira İslam'a girmezlerse cizye vermelerini, eğer cizye vermeyi de kabul etmezlerse o zaman İslam'a girip Allah'ın hükmüne razı oluncaya kadar onlarla da savaşmayı emretmiştir.

حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ

"...Küçük düşmüş oldukları halde, elleriyle cizye verinceye kadar savaşın."

Cizye aslında boyun eğmenin ve İslam hükümlerinin gölgesinde yaşamayı kabul etmenin ve İslam'ın gücünü ve azametini bildiren bir işarettir. Bunun ötesinde İslâm devleti ile zimmîler arasında bir yardımlaşma vasıtasıdır. Cizye İslâm ahkâmına teslim oluşun bir çeşit ifadesidir.

Nasıl ki Müslüman her yıl Kur'an'ın emri ile zekât vermekle mükellefse kitap ehli zimmî de (Yahudi ve Hristiyan) az bir cizye vermekle mükelleftir. Zira bir yılda, kırk sekiz dirhemi geçmeyecek kadar azdır. Verilecek cizye, zimmînin korunması ve İslâm'ın umumi hizmetlerinden faydalanması karşılığında verilir.

Cizye almaktan maksat hiçbir zaman, gayri Müslimlerin mallarını gasp etmek değildir. Cizye onların İslâm ahkâmının gölgesinde yaşamaya razı oluşunun ve bu hükümlerin nimetlerinden faydalanmanın bir alametidir. Bunlar cizyenin mana ve mahiyetini açıkça ortaya koymaktadır. Zira cizye vergisinin teşri'i hikmetini ve bunun arkasındaki incelikleri iyi anlamak gerekir. Zira Allah Teâlâ Müslümanları zülüm için değil, hidayet üzere göndermiş ve görevlendirmiştir.

37. DERS

GANİMETLE İLGİLİ HÜKÜMLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْاَنْفَالِۜ قُلِ الْاَنْفَالُ لِلّٰهِ وَالرَّسُولِۚ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْۖ وَاَط۪يعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُٓ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِن۪ينَ ﴿١﴾ اِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذ۪ينَ اِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَاِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ اٰيَاتُهُ زَادَتْهُمْ ا۪يمَانًا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَۚ ﴿٢﴾ اَلَّذ۪ينَ يُق۪يمُونَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَۜ ﴿٣﴾ اُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّاۜ لَهُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَر۪يمٌۚ ﴿٤﴾

MANASI

Rahman ve Rahîm (olan) Allah'ın adıyla,

1 - Sana savaş ganimetlerini soruyorlar. De ki: Ganimetler Allah ve Peygamber'e aittir. O halde siz (gerçek) müminler iseniz Allah'tan korkun, aranızı düzeltin, Allah ve Rasulüne itaat edin.

2 - Mü'minler ancak, Allah anıldığı zaman yürekleri titreyen, kendilerine Allah'ın âyetleri okunduğunda imanlarını artıran ve yalnız Rablerine dayanıp güvenen kimselerdir.

3 - Onlar namazlarını dosdoğru kılan ve kendilerine rızık olarak verdiğimizden (Allah yolunda) harcayan kimselerdir.

4 - İşte onlar gerçek müminlerdir. Onlar için Rableri katında nice dereceler, bağışlanma ve tükenmez bir rızık vardır. (Enfal Suresi)

AYETLERİN KELİME MANASI

(الأنفَال): **"Ganimetler"**

"Nefel" kelimesinin çoğuludur. Burada manası ganimetler demektir.

Şair Lebid şöyle diyor:

"Muhakkak ki rabbimize takvalı olmak ganimetlerin en hayırlısıdır."

Şair Anbere de şöyle dedi:

"Muhakkak ki savaş meydanı şiddetlendiği zaman
Susuzluğumuzu mızraklarla gideriyoruz.
Ganimetler dağıtılırken iffetli oluyoruz."

Nefl kelimesi aslında fazlalıktır. İşte ondandır ki farz ve vaciplerin dışındaki fazladan kılınan namazlara da nafile denilmektedir. Çocuğun çocuğuna da nafile diye isimlendirilmektedir. Âyette Allah *(Celle Celâlühu)* şöyle buyurmaktadır:

"O'na (İbrahim) İshak'ı ve sonra da Yakub'u fazladan olarak verdik."

Yine ganimetlere de nafile diye isimlendirilmektedir. Çünkü bu ganimetler daha önceki ümmetlere haram olduğu halde bu ümmete fazladan olarak helal kılınmıştır. Hadisi şerifte de şöyle gelmektedir: *"Benden önce ki ümmetlere helal olmayan ganimetler bana helal kılındı."*

Burada üç lafız kullanılmaktadır: Nefl, Ganimet ve Fey.

Nefl: Daha önce de açıladığımız gibi fazlalık manasına gelmektedir ki bunun içine ganimetler de girmektedir. Çünkü bu ümmete özel olarak helal kılınmıştır.

Ganimet: Savaş yapılarak kâfirlerden alınan mallardır.

Fey: Savaş yapılmaksızın alınanlardır. Allah *(Celle Celâlühu)* ayeti kerimede şöyle buyurmuştur:

وَمَا أَفَاءَ اللهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْهُمْ فَمَا أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلاَ رِكَابٍ

(فَاتَّقُوا اللهَ): **"Allah'tan Korkunuz"**

Allah *(Celle Celâlühu)*'ın emirlerini yerine getirmek, yasaklarından kaçınmakla (Allah'tan korkunuz). Takva kelimesi, aslında insanın korktuğu bir şeyle kendisinin arasına bir koruyucu engel koyması demektir.

Buradaki maksat Allah'ın azabından korkarak O'na itaat etmesi ve O'nun gazabından sakınarak emirlerini yerine getirmesidir.

İbni Verdi bir şiirinde şöyle dedi:

"Allah'tan kork!

Allah korkusu bir kalbe yakın olduğu zaman onu vasıl eder.

Kahramanlıkla çok yollar geçen gerçek kahraman değildir.

Gerçek kahraman Allah'tan korkandır."

(ذَاتَ بَيْنِكُمْ): **"Kendi Aralarınızda"**

Aralarınızdaki ahval yani: kendi aralarınızdaki halleri birlik, sevgi ve muhabbetle düzeltiniz demektir. "Beyn" kelimesi lügatte birleşmeye ve ayrılığa kullanılıyor.

Şair de bu iki manayı bir şiirinde bir araya getirmiştir:

"Allah'a yemin olsun ki (beyn) ayrılık olmasaydı

arzu ve istek olmazdı,

Arzu ve istek olmasaydı, dostun (beyn) birleşme

özlem ve hasret çekmesi de olmazdı."

(وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ): **"Kalpleri Korktu"**

O'nun azamet ve celalinden dolayı titredi ve O'nun zikriyle korktu. Vecel kelimesinin aslı korkmak demektir.

Allah Teâlâ bir ayeti kerimesinde şöyle buyurmuştur:

إِنَّا مِنْكُمْ وَجِلُونَ قَالُوا لاَ تَوْجَلْ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلاَمٍ عَلِيمٍ

"Muhakkak ki biz sizlerden korkanlarız. Onlar dediler ki: Korkma muhakkak ki biz seni âlim bir çocukla müjdeliyoruz".

(زَادَتْهُمْ إِيمَانًا): **"Onların imanları ziyadeleşir"**

Yani: İmanın sabit olması, mutmainliğin kuvvet bulması ve Salih amellerin yapılmasında dinçlik bulma yönüyle ziyadeleşir. Cumhur âlimleri imanda fazlalaşma ve noksanlaşma olacağına bu ayeti delil getirdiler. Buhari'nin de uyardığı gibi, itaatlerle iman fazlalaşır ve isyanlarla noksanlaşır dediler.

(يَتَوَكَّلُونَ): **"Tevekkül ediyorlar"**

O'na dayanıyorlar. Tevekkül; Allah'tan korkan Mü'minlerin alametidir.

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِى لَا يَمُوتُ

"Ölmeyen diri olan (Allah'a) tevekkül et."

(يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ): **"Namazlarını Kılarlar"**

Namazlarını rükün ve şartlarını kâmil bir şekilde yerine getirerek eda ederler. Yalnız namazlarını kılarlar demedi. Çünkü namaz kılmak yeterli değildir. Esas olan Namazı en kâmil, mutmain, rükünlerini yerine getirerek huşu ile kılmak, Allah'ın farz kıldığı şekil budur. Bu durum aynı zamanda da bütün ayetlerde "Ekamus salate" veya "Yukımunes Salate" şeklinde gelmesinin sırrıdır. Bunu iyi anla Allah seni korusun.

(دَرَجَاتٌ): **"Dereceler"**

Cennetteki yüksek mevkilere ve makamlara denir.

(وَمَغْفِرَةٌ): **"Affetmesi"**

Allah *(Celle Celâlühu)*'ın kulların günahlarından vazgeçmesi.

(وَرِزْقٌ كَرِيمٌ): **"En Güzel Tükenmeyen Bir Rızık"**

O cennet nimetlerine denk olan bir şeydir. Araplar bir şeyde çirkinlik ve zarar yoksa onu kerim olarak sıfatlandırırlar.

AYETLERİN TOPLU MANASI

Allah ***(Celle Celâlühu)*** **Resulüne** ***(Sallallahu Aleyhi Vesellem)*** **hitap ederek şöyle buyurmaktadır:** Ey Muhammed *(Sallallahu Aleyhi Vesellem)*, senin ashabın sana, senin ile müşrikler arasındaki ilk savaşta (Bedir) eline geçen ganimetin taksimi ve hükmü hususunda onların kime ait olacağını soruyorlar. De ki: Ganimet Allah'mn ve Resulünündür. Allah *(Celle Celâlühu)* onda hikmeti ile hükmeder. Resulü de Allah Teâlâ'nın koymuş olduğu kanun itibariyle aranızda taksim eder. Allah'tan *(Celle Celâlühu)* korkunuz ve ganimet hususunda ihtilafa düşerek çekişmeyiniz. Zira çekişmeniz. Allah *(Celle Celâlühu)*nun gazabına vesile olduğu gibi düşmanlarınız karşısında da zayıf düşmenize sebep olur. Aranızdaki bu ihtilaf, ganimetin sizden evvelki ümmetlere olduğu gibi size de haram kılınmasına sebep olabilir.

Hakikaten bu ganimetler sizden öncekilere haram olduğu halde, sizlere Allah *(Celle Celâlühu)* merhamet ederek bir kolaylık ve Allah *(Celle Celâlühu)* yolunda cihada bir yardım olarak helal kılmıştır. Rasûlüllâh

(Sallallahu Aleyhi Vesellem), buyurduğu gibi: *"Benden öncekilerden hiçbir kimseye helal kılınmayan ganimetler bana helal kılındı"*. Ey müminler, ganimet hususunda ihtilaf etmeyin. Allah *(Celle Celâlühu)* ve Resulüne *(Sallallahu Aleyhi Vesellem)* her emrettiklerinde itaat edin, her yasakladıklarından da kaçının. İman davasında sadık müminlerden iseniz veya öyle olmak istiyorsanız, böyle davranın. Cennetteki yüksek mevkilere de ancak böyle ulaşabilirsiniz. Daha sonra Allah Teâlâ gerçek müminlerin vasıflarını beyan ederek âyetin sonunda onlara cennette hazırlamış olduğu nimetleri, kimsenin gözünün görmediği kulağının işitmediği, hayalinden geçmediği nimetleri bildirmiştir. Allah'ım! Bizi bu mutluluğa erişen Müslümanlardan kıl. Şüphesiz sen her şeyi hakkıyla işiten ve dualara icabet edensin. Âmin!

AYETLERİN NÜZUL SEBEBİ

1.) Übade bin Samid *(Radıyallahu Anh)*'den şöyle rivayet edilmiştir: Bu âyet biz Bedir ashabı hakkında -ki biz o zaman ganimet hakkında ihtilaf ederek çekişiyor, huysuzlaşıyorduk- nazil oldu. Allah Teâlâ bu âyetle ganimeti bizden alarak taksim etmesi için Resulüllah *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*e emir buyurdu. O da Müslümanlar arasında eşit olarak taksim ettiler. İşte Allah'tan korkmanın Resulüne itaat etmenin ve aramızdaki ahvali düzeltmenin manası budur.[786]

2.) Ebu Davud İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*dan şöyle rivayet etmiştir: Bedir savaşı günü Resulüllah *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* ashaba, *"Herkim şöyle savaşırsa şunları alır"* dedi. Bunun üzerine askerin içindeki gençler güçlerinin yettiği kadar savaşırken, yaşlılar sancakların gölgesinde otura kaldılar. Savaş kazanıldığı zaman gençler Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in vaat ettiklerini almaya geldiler. Yaşlılar, gençlere hitaben. Eğer siz dağılsaydınız bize doğru gelirdiniz dediler ve bu konuda ihtilafa düştüler. İşte bunu üzerine Allah *(Celle Celâlühu)* **"Sana savaş ganimetlerini soruyorlar."** ayetlerini indirdi:

3.) İmam Ahmed, Sad İbni Ebi Vakkas *(Radıyallahu Anh)*dan şöyle rivayet etmiştir: Bedir günü olduğu zaman kardeşim umeyr öldürüldü. Ben de Sad İbn As'ı öldürdüm. Kılıcını aldım ki o kılıç "zel ketife" diye isimlendirilmişti, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*e getirdim. Efendimiz: *"Git onu ganimetlerin içerisine at"* dedi. Döndüm ancak o adamın kardeşimi öldürüp selbettiğini (soyup aldığı eşyalarını) aldığını Allah'tan

786- Suyutinin Dürül Mensur kitabına bak.

başka hiçbir kimse bilmiyordu, az bir şey gitmemiştim ki Enfal Suresi nazil oldu. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*: *"Git o adamdan selb ettiğin (soyduğun) şeyleri al"* buyurdular.[787]

AYETLERİN TEFSİRİNDEKİ İNCELİK ve LATİFELER

Birinci latife: İki emirde de "İttekullah" ve "Etıullah" Allah'ın biz zat isminin zikredilmesinde müminlerin kalplerine korku salarak onları heybetle terbiye etmek içindir. Allah'ın ismiyle beraber Resulünün da isminin söylenilmesi Onun şerefinin ve şanın büyüklüğünü göstermek ve Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*e itaatin Allah'a itaat olduğunu bildirmek içindir. Şanı yüce olan Allah'ın şu ayetlerin de olduğu gibi:

"Her kim Resulüne itaat etmişse gerçekten Allah'a itaat etmiştir."

İkinci latife: (وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ) " İki kişinin arasını düzeltiniz" ayeti kerimesinin "Allah'tan korkunuz" ve "Ve Allah'a itaat ediniz" kelimelerinin arasında gelmesi, hem insanlar arasını düzeltmeye bir ehemmiyet, hem de insanların arasını düzeltmekte yine Allah'ın emrine itaat etmektir. Çünkü Müslümanlar arasını düzeltmek Allah'a yakın olma ve O'na itaat etmenin en büyüklerindendir.

Üçüncü latife: "İn Küntum Mü'minin" "Şayet inanlardansanız" ayeti kerimesinin üç emre bağlı olması ve cevabının da hazfedilmiş olmasının manası şöyledir: Şayet inanlardansınız Allah'tan korkunuz, kendi aralarınızı düzeltiniz ve Allah'a ve Resulüne itaat ediniz manasına gelmektedir. Yoksa maksat onların imanlarına şüphe düşürmek değildir. Muhakkak ki burada gayreti harekete geçirmek ve onları korkutmaktır.

Zemahşeri şöyle dedi: Allah ve Resulüne itaat etmek, kendi aralarınızı düzeltmek ve takvalı olmak; İmanın gerekliliklerinden ve lazımı olan şeylerindendir. Hem de imanın kemali bu şartların tam olarak üzerine durmakla bilinmesi içindir.[788]

FIKHİ HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Ganimetlerin, hükümleri ve onların dağıtılması.

Bu ayeti kerime ganimetlerin hükümlerini açıkladı ve bu işin Allah'a ve Resulüne havale edildiğini zikretti. Hiçbir kimsenin bu konuda yetkisi yoktur.

787- Taberi, Kurtubi, İbni Kesir, Alusi, Dürül Mensur, Suyuti. Bak.

788- Keşşaf Tefsiri, Zamahşeri. İkinci cüz.

Bu konuda hüküm veren tek olan Allah istediği şekilde hüküm verir, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, Efendimiz de Allah Teâlâ'nın hükümlerinin hesabına göre dağıtır.

Âlimler bu âyetin hükmünün muhkem veya mensuh olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir.

Âlim ve fakihlerin cumhuruna göre bu âyet muhkemdir, nesih edilmemiştir. Bu âyet topluca ganimetin taksim edilmesini beyan eder. Daha sonra, ikinci ayeti kerime ise: "**...Bilin ki ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri mutlaka Allah'ın, Resulünün...**" âyeti ile bu icmal olarak ganimetlerin taksimi hususu tafsilatlı olarak bildirilmiştir. Ganimetin beşte biri âyetin beyanı üzere taksim edilir. Kalan beşte dört hisse de mücahitler arasında dağıtılır. Tercih edilen görüş budur.

Âlimlerden bazıları: Bu âyetin hükmünün "**...Bilin ki ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri mutlaka Allah'ın, Resulünün...**" âyetiyle nesih edildiği görüşündedir. Fakat bu görüş zayıftır. Sahih olan görüşe göre bu âyette nesih yoktur. Ganimetle ilgili ikinci âyet, bu âyetteki icmali tafsilatlı olarak beyan etmektedir.

İbni Kesir bu konuda şöyle der: Doğrusu bu âyet mücmel ve muhkem âyetlerdendir. Bunun ihtiva ettiği icmali hükmü humus âyetiyle beyan etmektedir.[789]

İkinci Hüküm: Bazı mücahitlere ganimetten fazla pay verilmesi.

"Tenfil": Ganimetin taksiminden önce bazı mücahitlere pay verilmesine denir. İmam dilerse ganimeti taksim etmeden önce askerlerden bazılarına fazladan bir pay verebilir. Âyetin nüzul sebebinde de geçtiği üzere Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in, Saad bin Ebi Vakkas *(Radıyallahu Anh)*a, öldürdüğü Said bin As'ın kılıcını taksimden önce vermesi de buna delalet eder. Yine Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in Bedir savaşında ashabı kirama hitabında *"Her kim müşriklerden birisini öldürür veya esir ederse o şunu şunu alır."* buyurması da bu uygulamayı teyit etmektedir. Sahih olan cumhurun bu görüşü âyetin zahirine de uygun düşmektedir.

İmam Malik *(Rahmetullahi Aleyh)*den naklolunan rivayete göre, bunun mekruh olduğudur. Ona göre bu uygulama dünya için savaşmaktır...

İbni Arabî Ayetül Ahkâm tefsirinde bu hususta şöyle der:

789- İbni Kesir Tefsirne bak.

İslâm âlimleri "tenfil" hususunda ikiye ayrılmışlardır. Caiz olan ve mekruh olan şekli vardır. **Caiz olanı:** Savaştan sonra verilmesidir. Nitekim Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Huneyn Savaşında, *"Her kim bir (savaşta bir kâfiri) öldürür ve öldürdüğünü de ispat ederse onun silahı, elbisesi ve kıymetli eşyası onundur."* buyurmuştur. Bu hadis tenfilin savaştan sonra verilmesine delalet eder. **Mekruh olanı** ise savaştan önce her kim bir müşrik öldürürse... Denilerek verilen tenfildir. Bunun mekruh oluşunun sebebi, savaştan önce yapılacak böyle bir teklifin savaşın manasını değiştirmesidir. Çünkü böyle bir savaş Allah *(Celle Celâlühu)* için değil, ganimet için yapılmış olur. Nitekim sahabelerden birisi Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*e, insan ganimet veya yiğitliğini göstermek için savaşır. Bunun hangisi Allah *(Celle Celâlühu)* içindir? Diye sorunca, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*: *"Her kim ilayı kelimetullah* (Allah'ın kelimesi en üstün olması) *için savaşırsa ancak o Allah yolunda savaşmış olur."* buyurmuştur. Bunun üzerine soran sahabe, öyleyse insana düşen savaşta yalnız ilayı kelimetullah için savaşmaktır. Niyet ilayı kelimetullah olunca ganimet alma düşüncesi olmadığından savaşı Hakkın rızası için olur demiştir.[790]

Üçüncü Hüküm: Tenfil ganimetten mi, beşte bir (humus)tan mı verilir?

İmam Malik ve Ebu Hanife *(Rahmetullahi Aleyhima)***ya göre:** "Tenfil"; Ganimetten değil, humus (beşte birden) verilir. Delilleri ise Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in, *"Ben ancak size Allah (Celle Celâlühu) tarafından bize helal kılınan humustan (beşte birden) serbestçe vermekte salahiyetliyim. Diğer dört kısmı ise size aittir."* hadisidir.

İmam Şafii *(Rahmetullahi Aleyh)***e göre:** "Tenfil"; Beşte birden değil ganimetten verilir. Zira rivayete göre Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Muaz bin Amr *(Radıyallahu Anh)*a Ebu Cehil'in kılıcını ve elbiselerini vermiştir. Yine Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in Huneyn savaşında *"Her kim bir müşrik öldürdüğünü ispat ederse öldürdüğü kimsenin silah, elbise ve kıymetli eşyası onundur."* buyurmuştur.

İbni Arabî şöyle der: Bu hadisler müşriki öldürene öldürdüğü kimsenin silah, elbise ve kıymetli eşyasından fazla bir şey verilmesine delalet etmiyorlar. Bunların verilmesi tenfilin ganimetten mi yoksa beşte birinden mi verilmesi gerekir. Bunun tespiti ancak başka bir delille

790- Ayetül Ahkam, İbni Arabi . Bakınız.

yapılabilir. Hâlbuki Allah Teâlâ ganimeti beşe taksim ederek birini Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*e, dört kısmını da Müslümanlara vermiştir.

Bizim mezhebimizin görüşünün sıhhatine delalet eden bir başka hadis de şöyledir: Rivayete göre Avf bin Malik *(Radıyallahu Anh)* öldürdüğü müşrikin silah, elbise ve kıymetli eşyasını almak istedi. Fakat o sırada ki komutan Halid bin Velid *(Radıyallahu Anh)* buna mani oldu. Medine'ye dönülünce Avf Rasûlüllâh'a durumu haber verdi. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Halid'e, *"Niçin vermedin?"* dedi. Halid de. Çok bulduğumdan vermedim ya Rasûlüllâh karşılığını verdi. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* *"Onları ona ver"* buyurdu. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* in emri üzerine Avf. Halid'in kolundan tutup çekiştirerek, Sen Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in dediğini yapmıyor musun? Dedi.

Bu davranışı üzerine Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* ona kızarak Halid'e, *"Onları ona verme"* buyurdu. Sonra da sahabeye dönerek, *"Sizin başınıza tayin ettiğim emirlere itaat etmeyecek misiniz?"* buyurdu.

Eğer öldürülen kişinin eşyası ganimetin aslından sayılsaydı Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Halid'e *"verme"* demezdi. Çünkü Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in buna mani oluşu malî bir ceza olurdu ki bu hiçbir durumda caiz değildir.

İbni Müseyyib'in de şöyle dediği tespit edilmiştir: Ganimet taksim edilmeden önce Müslümanlara verilen şey ganimetten değil, beşte birindendir.

AYETLERDEN ÇIKARTILAN DERSLER

Sahabelerin din işlerini sorup öğrenmekte son derece hırslı davranmaları sorup öğrenmenin önemini göstermektedir.

Bütün hükümlerin çıkış yeri, Allah *(Celle Celâlühu)* kelamı ve Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in hadislerdir.

Allah Teâlâ Müslümanların birliğinin korunması için aralarının düzeltilmesini emir buyurmaktadır.

Sadık müminlerin imanın hakikatine erdirecek sıfatlarla süslenmeleri gerekmektedir.

Dünya ve ahiret saadeti, Allah *(Celle Celâlühu)*nun emir ve yasaklarına sımsıkı sarılmaktadır.

38. DERS

CEPHEDEN (SAVAŞTAN) KAÇMAK

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْاَدْبَارَۚ ﴿١٥﴾ وَمَنْ يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُٓ اِلَّا مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ اَوْ مُتَحَيِّزًا اِلٰى فِئَةٍ فَقَدْ بَٓاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللّٰهِ وَمَاْوٰيهُ جَهَنَّمُۜ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٦﴾ فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ قَتَلَهُمْۖ وَمَا رَمَيْتَ اِذْ رَمَيْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ رَمٰىۚ وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَٓاءً حَسَنًاۜ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٧﴾ ذٰلِكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ مُوهِنُ كَيْدِ الْكَافِرِينَ ﴿١٨﴾

MANASI

15 - Ey müminler! Toplu halde kâfirlerle karşılaştığınız zaman onlara arkanızı dönmeyin, korkup kaçmayın!

16 - Tekrar savaşmak için bir tarafa çekilme veya diğer bölüğe ulaşıp mevzi tutma durumu dışında, kim öyle bir günde onlara arka çevirirse muhakkak ki o, Allah'ın gazabını hak etmiş olarak döner. Onun yeri de cehennemdir. Orası, varılacak ne kötü yerdir!

17 - Savaşta onları siz öldürmediniz, fakat Allah öldürdü onları; attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı (onu). Ve bunu, müminleri güzel bir imtihanla denemek için (yaptı). Şüphesiz Allah işitendir, bilendir.

18 - Bu böyledir. Şüphesiz Allah, kâfirlerin tuzağını bozar. (Enfal Suresi)

AYETLERİN KELİME MANASI

(زَحْفاً): **"Toplu Halde"**

Adam yılan gibi karnı üzerine yürüdüğü veya çocuk gibi oturağı üzerine yürüdüğü zaman "Zehafer Raculü" denilir. Burada ise çok kalabalık bir ordunun savaş için yürümesi çocuğun sürünmesine benzetilmiştir. Çünkü uzaktan bakıldığı zaman çocuğun süründüğü gibi sürünüyor görünmesinden dolayıdır.

(الأَدْبَارَ): **"Arka"**

"Dübür" kelimesinin çoğuludur. Ön kelimesinin karşıtı olan bu kelime de arka manasına gelmektedir. "Kubül ve dübür" insanın ön ve arka avret yerlerine de kullanılmaktadır. Ancak bu iki kelimenin lügatte kullanımı Allah Teâlâ'nın şu ayetinde de olduğu gibi en meşhur olarak ön ve arkaya isimlendirilmektedir.

وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ

"Gömleği arkadan yırtıldı..."

(مُتَحَرِّفاً لِقِتَالٍ): **"Tekrar Savaşmak İçin Bir Tarafa Çekilmek"**

Bir taraftan diğer bir tarafa döndüğü ve meylettiği zaman "Teharrefe ve inharefe" denilir. Bu kelime kenar ve yan manasına gelen "Harf" kelimesinden alınmıştır. "Et Taharrufü lil kıtali"; Hücum etmek için geriye doğru çekilmek, yani geriye doğru kaçmış gibi görünerek taki düşmanlar tarafından bozguna uğratılmış gibi gözükerek sonra tekrar düşmana hücum etmektir. Bu durum *"Harp hiledir"* hadisine uyum sağlayarak harp hilelerinden bir hiledir.

(مُتَحَيِّزاً): **"Bir diğer topluluğa katılmak için çekilip toplanmak "**

Birbirlerine ek yapmak. "Fietü" Cemaat demektir. Allah Teâlâ ayette şöyle buyurmaktadır:

إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا

"Bir toplumdan (kâfirlerle savaş esnasında) **karşılaştığınız zaman sabit olunuz"**

Burada maksat: Hezimete uğramamak, diğer bir bölüğe yardım etmek veya onlardan yardım istemek için onlara katılıyor.

(بَاءَ بِغَضَبٍ): **"Gazap ile döndüler"**

Allah'ın *(Celle Celâlühu)* gazabı ile döndüler demektir.

(مَأْوَاهُ جَهَنَّمُ): **"Onun yeri cehennemdir"**

Yani onların kalacakları ve sığınacakları barınacak yeri cehennemdir. Orası ne kötü bir sığınak ve ne kötü bir dönüş yeridir.

(مُوهِنُ كَيْدِ الْكَافِرِينَ): **"Kâfirlerin tuzağını zayıflatan"**

Mü'minlere yardım ederek, kâfirleri de yardımsız bırakarak onların kuvvetlerini zayıflatan demektir.

İbni Kesir şöyle dedi: Bu durum diğer bir yönden gelecek yardımla beraber bir müjdedir. Muhakkak ki Allah Tebarake ve Teâlâ kâfirlerin hilelerini zayıflatarak onların işlerini küçülterek sonunda da yok edeceğinin haberini bildirdi. Hakikaten de verilen haberin aynısıyla olay gerçekleşti. Nebi *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in de bir mucizesi oldu. Hamd ve şükür Allah'a aittir.

AYETLERİN TOPLU MANASI

Bu âyetler, müminlerle müşrikler arasındaki ilk savaş olan Bedir savaşında müminlerin kalplerini kuvvetlendirmek için nazil olmuştur. Bu savaş iki cemaati birbirinden ayırdığı gibi imanla küfrü de birbirinden ayırmıştır. Bundan ötürü Allah Teâlâ **"Kulumuza hak ile batılın ayrıldığı o gün, indirdiğimizi indirdik..."** âyetin de bu güne "Furkan Günü" ismini vermiştir. Zira o gün küfrün karanlığı ile imanın aydınlığı birbirinden ayrılmıştır.

Bu âyetlerde ise Allah Teâlâ mümin kullarına düşmanın askeri ne kadar çok olursa olsun kaçmamalarını, sebat etmelerini emretmektedir. Çünkü zafer hiçbir zaman sayısal çoklukla kazanılmaz. Müminlere yakışacak olan kâfirlere yiğitçe karşı durmaktır. Çünkü müminler iki güzelden birisini ya dünyada aziz, düşmanlarının üzerinde galip olmayı ya da hiçbir şeyle ölçülemeyecek olan Allah *(Celle Celâlühu)* yolunda şahadete kavuşmayı isterler.

İşte bunun için Allah Teâlâ müminlere düşmanın karşısında bozulup geri çekilmeyi yasak etmiştir. Cepheden kaçmak müminlerin maneviyatını kırar ve kalplerine korku düşürür. Allah Teâlâ yalnız cepheden iki şekilde geri çekilmeyi mubah kılmıştır.

Birincisi: Düşmanı aldatmak kastıyla çünkü harp bir hiledir. Akıllı kişi nasıl düşmana saldıracağını ve onları nasıl derece derece tehlikeye düşüreceğini bilendir.

İkincisi: Müslüman askerin cephede tek kalması halinde ordunun kuvvetli kanadına iltihak için veya onları daha güçlü, kuvvetli kılmak için geri çekilmesidir.

Bu iki halin dışında kaçmak büyük günahtır. Allah Teâlâ bunu yasaklayarak kaçanların Allah *(Celle Celâlühu)*nun gazabı ile döndüklerini ve onların barınaklarının ancak cehennem olduğunu tehdit dolu bir ifade ile beyan buyurmuştur.

Allah Teâlâ daha sonra müminlerin ne Bedir savaşını, ne de diğer bir savaşı silah ve sayılarının çokluğu ile kazanmadıklarını bildirdi. Ancak Allah *(Celle Celâlühu)*nun düşmanların kalplerini korkuya saldığını beyan etmiştir, öyleyse müminler her zaman ve yerde Allah *(Celle Celâlühu)*na tevekkül etmeli, kendilerine değil, Allah *(Celle Celâlühu)*na güvenmelidirler. O ne güzel bir sahip ve ne güzel bir yardımcıdır.

Mühim ve faydalı bir uyarı:

Müfessirler "**Onları siz öldürmediniz fakat Allah onları öldürdü. Attığı zaman da sen atmadın, ancak Allah attı...**" âyetini tefsir ederken şöyle rivayet ederler: Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Bedir savaşı günü ordusunu muharebe safına hazırladıktan sonra ashabına kuvvetli durmalarını emretti. Sonra da yerden bir avuç kum aldı. Kureyşlilere doğru dönüp *"Yüzleri yansın"* diyerek müşriklere doğru attı. Atılan kumun gözüne isabet etmediği tek müşrik kalmadı. Bundan dolayı da müşriklerin büyüklerinden bir kısmı öldürüldü, bir kısmı da esir edildi.

FIKHİ HÜKÜMLER

Birinci hüküm: Cepheden kaçmak büyük günahlardandır.

Âyetin zahiri, iki halin dışında savaştan kaçmanın haram olduğuna delalet etmektedir. Bunlardan birisi güç kazanmak kastıyla geriye çekilerek düşmana zahiren zayıf olduklarını gösterip kuvvetli bir taarruza hazırlanmaktır. Diğeri ise cephede tek kalan bir Müslüman askerin ordunun kuvvetli kanadına iltihak için geri çekilmesidir. Sünnet-i nebeviyye de cepheden kaçmanın büyük günahlardan olduğunu beyan etmektedir. Rivayete göre Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*: *"Yedi felaketten kaçının"* buyurdu. Ashabı kiram: Bu felaketler nelerdir ya

Rasûlüllâh? Dediler. *"Allah (Celle Celâlühu)'a şirk koşmak, sihir yapmak, haksız yere adam öldürmek, faiz yemek, yetim malı yemek, savaşta cepheden kaçmak ve iffetli mümin kadınlara zina iftirasında bulunmak"* buyurdu.[791]

İkinci hüküm: Düşmanın sayısı ne kadar olursa kaçmak haramdır?

Âyet düşmandan kaçmanın haram olduğunu beyan etmektedir. Fakat

Allah Teâlâ, cepheden kaçmanın haram olmasını icap ettirecek düşman sayısının nispetini de Enfal suresinde şöyle beyan etmiştir:

اَلْـٰٔـنَ خَفَّفَ اللّٰهُ عَنْكُـمْ وَعَلِمَ اَنَّ فِيكُـمْ ضَعْفاًۜ فَاِنْ يَكُـنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُـوا مِائَتَيْـنِۚ وَاِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ اَلْـفٌ يَغْلِبُوٓا اَلْفَيْـنِ بِاِذْنِ اللّٰهِۜ وَاللّٰهُ مَعَ الصَّابِرِينَ

"Şimdi Allah sizden (yükü) hafifletti. Bildi ki size muhakkak bir zaaf vardır. O halde eğer içinizden (azimli) sabırlı yüz (kişi) olursa iki yüzü yenerler, eğer sizden bin (kişi) olursa iki bine galebe çalarlar Allah'ın izniyle."

Görüldüğü üzere âyeti kerime Müslümanlara kendilerinden iki kat fazla düşmana kadar sebatla durmalarını farz etmektedir. Hâlbuki daha evvel düşmanların sayısı bire on nispetinde de olsa yine düşman karşısında durmakla mükelleftiler. İşte bu âyetin hükmü zikrettiğimiz âyetle nesih edilerek Müslümanlara rahmet ve kolaylık olmak üzere üzerlerindeki yük teklif hafifletilmiştir.

Demek ki Müslümanlara sayı bakımından kendilerinden birkaç misli fazla olan düşmanla savaşmak farz değildir. Ancak kâfirler Müslümanların vatanına saldırırsa o zaman durum değişir. Böyle bir halde sayı nazarı itibara alınmayarak savaş yalnız erkeklere değil, kadınlara, çocuklara ve yaşlılara da farz olur.

Savaşta düşmana taarruz ise bazı âlimlere göre çok az bir kuvvetle çok bir kuvvete -mesela, bire on- saldırmak caiz değildir. Zira bu taarruzda hayatları tehlikeye atmak vardır.

Sahih olan görüş. İbni Arabî'nin de dediği gibi bir kişinin on düşmana saldırmasını caiz kabul eden görüştür. Çünkü bu taarruzda

791- Müslim rivayet etti.

kâfirlerin büyüklüğü kırılır, maneviyatları sarsılır. Bu nadir yiğitlik karşısında kâfirlerin içine korku dolar ve Müslümanların karşısında duramayacaklarını yakinen anlarlar. En doğrusunu Allah bilir.

Üçüncü Hüküm: Zaruret halinde cepheden kaçmak caiz midir?

Âyetin işaret ettiği ve yukarıda zikredilen iki hal dışında, zaruret karşısında cepheden kaçmak da caizdir. Düşman tarafından kuşatılma sırasında veya mücahitlerin su ve erzak yollarının kesilmesi halinde kaçmak caizdir. İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)*dan şöyle rivayet edilir: Bir savaşta düşman karşısından kaçtık. Bu halimizle Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in huzuruna nasıl çıkacağımızı düşünüyorduk. Çünkü biz Allah'ın gazabıyla dönmüştük. Nihayet bir sabah namazından önce Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in yanına vardık. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, gecenin karanlığından bizi tanımayarak, "Gelenler kimlerdir?" diye sordu. Biz cepheden kaçanlarız dedik. Bunun üzerine Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, *"Hayır, siz cepheden kaçanlar değilsiniz. Siz bize iltihak ederek kuvvet kazananlarsınız"* buyurdu. Elini öptük. O da bize. *"Ben sizin cemaatinizdenim ve Müslümanların cemaatindenim"* diyerek **"Tekrar muharebe için bir tarafa çekilin yahut diğer bir fırkaya ulaşıp mevki tutanın hali müstesna..."** âyetini okudu.[792]

AYETLERDEN ÇIKARTILAN DERSLER

Müminler ancak i'layı kelimetullah için savaşırlar. Bu yüzden bütün şiddetlere tahammül etmeleri lazımdır. Ömür ise Allah'ın kudreti elindedir.

Savaştan kaçmak büyük günahlardandır. Zira bu İslâm ordusunu tehlikeye atmak ve düşürmektir.

Savaştan kaçmak caiz değildir. Ancak zaruret hallerinde cepheden kaçılabilir.

Yardım Allah *(Celle Celâlühu)*dandır. Müminler maddi sebepleri hazırladıktan sonra yalnız Allah *(Celle Celâlühu)*na güvenmelidirler.

792- Tirmizi rivayet etti. Dürül Mensur'e Bakınız.

39. DERS

GANİMETLERİN BÖLÜŞTÜRÜLMESİ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَاعْلَمُوٓا اَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَاَنَّ لِلّٰهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِى الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاك۪ينِ وَابْنِ السَّب۪يلِۙ اِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ وَمَٓا اَنْزَلْنَا عَلٰى عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِۜ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٤١﴾

MANASI

41 - Eğer Allah›a ve hak ile batılın ayrıldığı gün, iki ordunun birbiri ile karşılaştığı gün (Bedir savaşında) kulumuza indirdiğimize inanmışsanız, bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beste biri Allah'a, Resulüne, onun akrabalarına yetimlere, yoksullara ve yolcuya aittir. Allah her şeye hakkıyla kadirdir. (Enfal Suresi)

AYETLERİN KELİME MANASI

(أَنَّمَا غَنِمْتُم): "Ganimet Olarak Aldığınız"

Ganimet, savaş yoluyla kâfirlerden zorla alınman mala denir. Savaş yapılmaksızın alınan mala ise daha önceden de geçtiği gibi: Fey' denir

Şair şöyle der:

"Ben Dünya'nın en uzak yerlerini gezdim ancak,

Beni ganimetten alacağım maldan başkası razı etmedi"

(خُمُسَهُ): "Beşte Biri"

Mim harfinin, ötreli ve cezimli okunuşu ile iki vecih caizdir. Humus, malı beş kısma bölerek, bir kısmını Allah'ın zikrettiği yerlere verilmesi gerekir. Diğer dört kısmı ise, savaşan mücahitlere arasında bölüştürülür.

Kurtubi şöyle der: Ayette zikrolunan kısımlar belirtilince geriye kalan malların savaşan mücahitlere arasında bölüştürülmesine işaret etmektedir.

(وَلِذِي الْقُرْبَى): "Onun Akrabalarına"

Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*'in Haşimoğullları ve Muttaliboğullarından olan yakınlarıdır. Bu görüş en sahih görüşlerdendir.

(الْيَتَامٰى): "Yetimlere"

Müslümanların yetim kalan çocuklarına denir. Kendileri buluğdan önce Babaları ölenlerle sınırlıdır. Zira buluğdan sonra yetimlik olmaz.

(الْمَسَاكِينِ): "Yoksullara"

Miskin, Müslümanlardan çok fakir ve ihtiyaç sahibi olanlara denir.

(وَابْنِ السَّبِيلِ): "Ve yolcuya"

Parası tükenen yolcuya denir. Zira bu durumdaki bir yolcu, yolda mağdur olduğundan, yol onun babası gibi olduğundan böyle denilmiştir.

(يَوْمَ الْفُرْقَانِ): **"Hak ile batılın ayrıldığı gün"**

Furkan günü, Allah'ın hak ile batılın arasını ayrıldığı Bedir günüdür. O gün imanla küfrün arası ayrıldı. Bu savaş hicretin ikinci yılı, on yedi Ramazanda, Müşriklerle Müminler arasında vaki olan ilk savaş olmuştur.

(الْجَمْعَانِ): **"İki ordunun birbiri ile karşılaştığı gün** (Bedir savaşında.)" Mümin ve müşriklerin savaş için bir araya gelmeleridir.

AYETLERİN TOPLU MANASI

Yüce Allah icmalen şöyle buyurur: Ey müminler, iyi bilesiniz ki savaştığınız kâfirlerden az veya çok aldığınız şeyler sizin hakkınızdır. Hükmü de şöyledir: Beşte biri Allah'a ve Resul *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*e onun yakın akrabalarına yetimlere, yoksullara, yolda kalmış yolcularadır.

Ganimeti beş hisseye taksim ediniz. Bunun beşte birini din yolunda, Kâbe'nin tamiri ve örtüsünde sonrada ondan Resullullah *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*e ve hanımlarına, O'nun Haşim oğullarından ve Abdulmuttalib oğullarından olan akrabalarına, sonra yetimlere, sonra yoksullara ve yolda kalmış yolculara veriniz. Ganimetin geriye kalan beşte dört hissesini de mücahitler arasında Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in bu beyanı üzerine taksim ediniz.

Yüce Allah bu taksimin; imanın gereği ve Allah *(Celle Celâlühu)*nun emir ve hükümlerine boyun eğmenin gereği olarak ihtilafa düşmemenin en emin yolu olduğunu beyan etmektedir. Nitekim Allah Teâlâ herkese hakkı olanı vererek, tüm Müslümanların maslahatını gözetmiştir. Müminlere düşen ise Allah'ın emirlerine rıza göstertmek ve hükümlerine boyun eğerek teslim olmaktır.

DAHA ÖNCE GEÇEN AYETLERLE İRTİBAT SAĞLAMAK

Allah Teâlâ, önceki ayetlerde İslâm'a davete mani olan ve yeryüzünde fitne çıkaran azgın kâfirlerle savaşmayı emrederek Müslümanlara zaferi vaat etmişti. Müminler bu şekilde kazandıkları zaferlerden sonra ganimet elde ediyorlardı. Rabbimiz bu ayetlerle kazanılan ganimetlerin nasıl ve kimlere sarf edileceğini müminlerin arasında çekişme ve ihtilaf olmaması için, açıkça beyan buyurmuştur. Bu da ayetler arasındaki irtibattır.

TEFSİRDEKİ İNCELİK ve LATİFELER

Birinci latife: (مِنْ شَيْءٍ) **"herhangi bir şeyin"** ifadesi, ganimetin ister az ister çok, ister değerli, ister değersiz olsun mutlaka beşe taksim edilmesini beyan eder. Ganimet hakkında azlık ifade eden bu ayet aslında; bir iğne iplik de olsa ganimetin beşe bölünmesi gerektiğini ifade etmektedir.

İkinci latife: Ganimetin taksimi hakkındaki âyette (فَإِنَّ لِلّٰهِ خُمُسَهُ) **"Beşte biri Allah'a"**

Lafzının zikredilmesi her işte bize O muazzam isimle başlamamızı ve ganimetten bir kısmının Allah *(Celle Celâlühu)* yolunda sarf edilmesini bildirmek ve Allah'ın adıyla teberrük etmemiz içindir. Yoksa ganimetin bir hissesinin altıya bölünerek bir hissesinin Allah *(Celle Celâlühu)*na sarf edilmesini ifade etmek için değildir. Zira dünya ve ahiret hepsi, her şeyden müstağni olan Allah *(Celle Celâlühu)*nundur. Burada **"Beşte biri Allah'a"** ifadesinde muzafın hazf olmasıyla asıl manası: **"Beşte biri Allah yolunda"** şeklindedir.

Üçüncü latife: "(Bedir savaşında) **kulumuza indirdiğimize"**

(وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى عَبْدِنَا) âyetindeki **"kulumuza"** ifadesinden maksat Hz. Muhammed *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*dir. Ayette Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in ismini zikretmeyip onun en yüce en büyük ve en şerefli sıfatı olan **kulluk sıfatı ile** anılmıştır. Bu sır İsra suresinde de tecelli ederek **"Kulumu bir gece Mescid-i Haram'dan** (alıp) **Mescid-i Aksa'ya kadar götüren..."** İsmi ile değil, en yüce vasfı olan kulluk vasfı ile zikredilmiştir. Çünkü kul kelimesinin Allah *(Celle Celâlühu)*na izafe edilmesi, O kulun en kâmil ve en şerefli olduğunu bildirir.

Ariflerden biri şiirinde şöyle ifade etmiştir:

"Allah *(Celle Celâlühu)*, şerefimi öylesine yüceltti ki

Süreyya ayaklarımın altında kaldı nerdeyse.

"Ey kullarım" hitabına beni mazhar ederek,

Ahmed'i bana Peygamber kıldın"

Mühim bir uyarı:

Merağî tefsirinde şöyle der: Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Haşim oğulları ile Muttalib oğullarını akraba olarak saydığı halde aynı derecede yakınları olan Abdişems oğulları ile Nevfel oğullarının akrabalığını kabul etmemiştir. Çünkü Kureyş, aralarında anlaşarak Haşim oğullarını Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*e yardım ettikleri için Mekke'den zorla çıkarmak gayesiyle muhasara altına aldıkları zaman, Muttalib oğulları da Haşim oğulları gibi Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*e yardım etmişler ve ondan ayrılmamışlardı. Abdişems ve Nevfel oğulları ise Kureyş'in safına geçmişlerdi. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* bunların o tarihteki yardım ve bağlılıklarını takdir ve ikram ederek onlara hürmeten kendisinin yakınları olarak kabul etmiştir.

FIKHİ HÜKÜMLER

Birinci Hüküm: Ganimet ve fey aynı şey midir?

Âlimler, ganimet ile fey'in aynı şey olup olmadığı hususunda ihtilaf etmişlerdir.

Bazı âlimlere göre **ganimet:** Kâfirlerden savaş yoluyla kazanılan mallara, **Fey ise:** Kâfirlerden sulh yoluyla savaş yapılmaksızın alınan mala denir. İmam Şafii bu görüştedir.

Diğer bazı âlimlere göre ise ganimet: Savaşta alınan taşınabilir mallardır. Fey ise taşınamayan, ev, arazi gibi mallardır. Mücahid de bu görüşledir.

Âlimlerin bir kısmı da ganimet ile feyin aynı şey olduğu görüşündedir.

Sahih olan İmam Şafii *(Rahmetullahi Aleyh)*in görüşüdür.

Kurtubi şöyle der: "Ganimet olarak aldığınız herhangi bir şey" ifadesinden maksat, Müslümanların savaşta kâfirleri yenerek cebren aldıkları mallar olduğu hususunda âlimler ittifak etmişlerdir. Çünkü Şeriat, kâfirlerden alınan mallarla; Ganimet ve Fey şeklinde iki isim vermiştir. Bu isimlendirme şeriatta bir örf haline gelerek, Müslümanların

kâfirlerden savaşta kazandığı, binek hayvanları ve buna benzer mallara ganimet denilmiştir. Fey kelimesi ise dönmek manasına gelen Fe'e Yefi'u kelimesinin köküdür. Bu da Müslümanların kâfirlerden savaşmadan aldıkları haraç gibi arazi ve yer mallardır. [793]

İkinci Hüküm: Beşte bir nasıl taksim edilir?

Âyette; Ganimetin beşte birinin kimlere verileceği beyan zikredilmiştir. Bunlar altı kısımdır: Allah *(Celle Celâlühu)* yolu, Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, akrabaları, yetimler, yoksullar, yolda kalmış yolculardır.

Geri kalan dört hissenin taksiminin beyan edilmemesi mücahitler arasında dağıtılmasına delalet eder.

Tefsir alimleri ganimetin beşte birinden Allah *(Celle Celâlühu)* için ayrılan kısmın nasıl ve nerelere harcanacağı hususunda ihtilaf ederek iki görüşe ayrılmışlardır:

Allah *(Celle Celâlühu)* için ayrılan pay, Kâbe'ye sarf edilir. Çünkü âyette "Allah'ın" ifadesi, muzafın hazfıyla "Allah'ın Evi" şeklinde takdir edilir.

Cumhur Müfessirlere göre: Ayette bu şekilde zikredilmesi O'na bir pay ayrılması için değil, Müslümanlara her işin başında Allah *(Celle Celâlühu)* isminin anılması gerektiğini bildirmek ve teberrük içindir. Nitekin, Dünya ve Ahiret, yer ve gökler hepsi onundur, Onun hiçbir şeye ihtiyacı yoktur.

Bu görüşe göre: Ganimetin beşte biri, beş paya; yani Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*e, akrabalarına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmış yolculara taksim edilir.

Rasûlüllâh'ın *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* payı; kendi öz hakkı olduğu için dilediği gibi sarf edebilir. *"Allah'ın (Celle Celâlühu) bize helal kıldığı ganimetten ancak beşte biri benim, kalan kısmı sizindir"* hadisi buna delalet eder.

Diğer âlimlere göre ise: Ayetteki "Resul" kelimesi, "Allah'ın" lafzı gibi bir pay ayrılması için değildir. Bu görüşe göre hisse dörde taksim edilerek akrabalara, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmış yolculara verilir.

Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in akrabaları konusunda da üç görüş bildirilmiştir:

793- Kurtubi.

Bütün Kureyştir.

Yalnız Haşimoğullarıdır.

Haşimoğulları ve Muttaliboğullarıdır. Sahih olan görüş de üçüncüsüdür.

Buhari'nin Beni Nevfel'den olan Mut'im bin Cübeyr'den rivayet ettiği: Abdişems oğullarından Osman bin Affan'la birlikte Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*e giderek: Muttalib oğullarına ganimetin beşte birinden verdiğin halde bize niçin vermiyorsun? Biz ve onlar size yakınlık bakımından aynıyız, dedik. Oda: *"Haşim oğulları ile Muttalib oğulları birdir. Onlar hem cahiliyet devrinde hem de İslâm'da bizden ayrılmadılar"* buyurdu. Hadis, yukarıdaki görüşün sahih olduğuna delalet etmektedir.

Bazı âlimlere göre de; Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in fakir olan akrabalarına hisse verilir. Bu hüküm Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* için de sabittir. Akrabalara hisse verilmesi ancak Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* hayatta olduğu süre içinde verilir. Çünkü Onun Dünyadan göçünden sonra, Aile efradının geçimi, Beytulmale aittir.

İmam Ebu Hanife'ye göre: Ganimet üçe taksim edilir: Yetimlere, yoksullara ve yolda kalmış yolculara. Çünkü Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in dünyadan göçmesi ile kendi ve akrabalarının hakları ortadan kalkmıştır. Bu hüküm İmam Şafii'den de rivayet edilmiştir.

Nitekim bu pay Müslümanların umumi maslahatları için sarf edilir.

Yetimlerin Payı: Müslüman çocuklarından buluğ çağına ermeden babaları ölen küçükler için sarf edilen paydır.

Miskinlerin payı: Dünyada hiçbir mala sahip olmayan muhtaç fakirle için verilen paydır.

Yolcuların payı da: Yolda parası tükenmiş ve yardım göreceği kimsesi olmayan yolcudur. Bu yolcu kendi memleketinde zengin dahi olsa durum değişmez, ona bu paydan verilir. Çünkü bizim için mühim olan o kimsenin içinde olduğu haldir.

Malikiler yukarıda açıklanan bütün görüşlere muhalefet ederek şöyle derler: Ganimetin beşte biri Beytülmale konularak âyette ismi ve sınıfları geçenlere ve ayrıca imamın uygun bulduğu yer ve kişilere dağıtır.

Âyette pay sahiplerinin zikredilmesi yalnızca misal vermek içindir, yalnızca bunlara sarf edileceği yerleri tayin için değildir. Usulde buna:

"Hususi bir manayı mutlak olarak ifade edip aslında umumi mananın istenmesidir" denilir.

Malikilerin delilleri: Malikiler görüşlerini şu delillerle ispat ederler İbni Arabî "Ahkamu'l Kur'an" adlı eserinde şöyle der:

Sahih bir rivayette: Hz. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Necid tarafına yolladığı askerleri oradan on iki deve getirdiler ve bunları birer -birer bölüştüler.

Hz. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* Bedir esirleri hakkında şöyle buyurdu: "Şayet Mut'in b Adiy şimdi ölmemiş olsaydı ona bu esirleri verirdim". Çünkü Mut'im Efendimizle birlikte kâfirlerle yapılan anlaşma kâğıdını yırtan birisidir. Ve Rasûlüllâh'ın Taifte komşusudur. Rasulullah bu yaptığı güzel fiillerden ötürü sanki onu mükâfatlandırmak istemiştir.

Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in Hevezan kabilesinin esirlerini, içinde beşte birin de bulunduğu halde iade ettiği rivayet edilmiştir.

Buhari'nin Abdullah İbni Mes'ud'dan *(Radıyallahu Anh)* rivayetine göre Rasulullah *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*, Huneyn savaşında sahabelerin bazılarını ganimetin taksiminde tercih etmiştir. Mesela, Akra bin Habis ile Uneyne'ye yüzer deve vermiştir. Yine Arap eşrafından bazı kimseleri o günkü ganimette diğerlerine tercih ederek onlara fazla pay vermiştir. Birisi: "Ben Allah *(Celle Celâlühu)*na yemin ederim ki, bu taksimde adalet gözetilmedi, dedi. Ben de ona: bunu Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*'e haber veririm, dedim.

Rasûlüllâha *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*'e giderek haber verdim. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*: "*Allah (Celle Celâlühu), kardeşim Musa (Aleyhisselam)'a çok rahmet etsin. Ona bana yapılan eziyetten daha çoğu yapıldığı halde sabretmiştir,*" buyurdu.

Yine Efendimizin: "*Allah (Celle Celâlühu) Bana beşte bir vermiştir. Bunu da sizlere dağıtıyorum*" buyurmuştur.

Bu hadisler açıkça gösteriyor ki, ganimetin beşte biri imamın hakkıdır ve dilediği gibi tasarruf eder. Çünkü ayette zikredilen pay sahipleri yalnızca misal içindir. Eğer bu pay onların istihkakı olsaydı Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* bu paydan başkalarına vermezdi.

Malikilerin görüşü delil bakımından daha kuvvetlidir.

Üçüncü Hüküm: Ganimet nasıl taksim edilir?

Âyeti kerimenin zahiri manasına binaen ganimetin mücahitler arasında eşit olarak dağıtılmasına delalet eder. Hâlbuki Hz. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in sünneti seniyyesi bazı kimselerin taksimde diğerlerine tercih edildiğini göstermektedir.

Bir hadisi şerifte; "*Hz. Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem), atlı bir mücahide iki pay verirken yaya olana bir pay vermiştir.*"[794]

Buhari'nin İbni Ömer'den *(Radıyallahu Anhuma)* rivayetine göre; "*Hz. Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem) atlı mücahide iki, yaya mücahide bir pay vermiştir.*"

Cumhurun bu konudaki açıklaması şöyledir: Atlıya iki yayaya bir pay verilmesi, atın belirli bir masrafı ve ihtiyacı vardır. Dolayısıyla atlı mücahidin savaştaki meşakkati ve kayıp olasılığı daha çoktur. Bu sebeple ona iki pay verilmektedir.

Dördüncü Hüküm: Bu ayet, birincisini âyeti nesih eder mi?

Bazı âlimler bu âyetin birinci âyeti nesih ettiğini iddia etmişlerdir. Çünkü birinci âyette ganimetin yalnızca Allah'a *(Celle Celâlühu)* ve Hz. Rasûlüllâh'a *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* olduğu zikredilirken, bu âyette de ganimetin beşte dördünün mücahitlerin olduğu haber verilmektedir. Öyleyse bu âyet öncekini nesih etmiştir. Sahih olan görüş ise bu âyetin öncekini nesih etmediği görüştür. Allah en iyisini bilendir.

AYETLERDEN ÇIKARTILAN DERSLER

Kanun koymak ancak Allah'a *(Celle Celâlühu)* mahsus olup, hiç kimsenin kendi başına kanun belirleme hakkı yoktur.

Ganimetin beşte biri Allah *(Celle Celâlühu)* yoluna ve âyetin işaret ettiği yer ve şahıslara dağıtılır.

Ganimetin beşte dördünün de Allah'ın *(Celle Celâlühu)* kanunu ve Resulü *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in beyan ettiği taksime göre mücahitler arasında dağıtılır.

Müminlerin bütün hallerde Allah'ın *(Celle Celâlühu)* emirlerine boyun eğmesi ve Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*e itaat etmeleri farzdır.

Bedir savaşı hak ile batılı, iman ile küfrü birbirinden ayıran "Yevmu'l Furkan" günü olmuştur.

794- Darakutni.

40. DERS

HACDA KESİLEN ve KURBANLARLA ALLAH'A YAKLAŞMAK

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَآئِرِ اللّٰهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا صَوَآفَّ فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا مِنْهَا وَاَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ كَذٰلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٣٦﴾ لَنْ يَنَالَ اللّٰهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَآؤُهَا وَلٰكِنْ يَنَالُهُ التَّقْوٰى مِنْكُمْ كَذٰلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ عَلٰى مَا هَدٰيكُمْ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٧﴾

MANASI

36 - Biz, büyük baş hayvanları da sizin için Allah'ın (dininin) **alametlerinden** (kurban) **kıldık. Onlarda sizin için hayır vardır. Şu halde onlar, ayakları üzerine dururken üzerlerine Allah'ın ismini anınız** (ve kurban ediniz)**. Yan üstü yere düştüklerinde ise, artık** (canı çıktığında) **onlardan hem kendiniz yiyin, hem de ihtiyacını gizleyen gizlemeyen fakirlere yedirin. İşte bu hayvanları biz, şükredesiniz diye sizin istifadenize verdik.**

37 - Onların ne etleri ne de kanları Allah'a ulaşır; Fakat O'na sadece sizin takvanız ulaşır. Sizi hidayete erdirdiğinden dolayı Allah'ı büyük tanıyasınız diye O, bu hayvanları böylece sizin istifadenize verdi. (Ey Muhammed!) **Güzel davrananları müjdele!** (Hac Suresi)

AYETLERİN KELİME MANASI

(وَالْبُدْنَ): **"Kurbanlık Develer"**

Bedene'nin çoğuludur. Bedene ise: İster dişi olsun, ister erkek olsun bir kurbanlık deveye denir. Vücudunun büyük olması sebebiyle bedene denilmiştir.

Bu kelimenin fıkıhta en çok meşhur olarak kullanılması Kâbe'ye gönderilen deve içindir. [795]

(صَوَافَّ): **"Ayaklarını üzerlerine dururlarken"**

Saffet kelimesinin çoğuludur. Bu kelime ise kesim anında ön ayaklarından birini kaldıran deveye denir. Deve ayakta kesilir. Her kim bu kelimeyi "Savefen" olarak okursa o zaman mana üçayağı üzerine duran demektir. Deveyi kesmek istedikleri zaman önden bir ayağını bağlarlardı işte ona "Safin" derlerdi.

(وَجَبَتْ جُنُوبُهَا): **"Yanları üstleri yattıkları"**

Yan üstü düşmek manasına gelir. Cünub ise cenb'in çoğuludur ve etraf, yan demektir. "Vecebel Haitu vecbeten" denildiği zaman yer üstüne düştü manasına gelir. "Vecebel kalbu veciben" denildiği zaman manası: Kalp korkudan hareket etti demektir. Yanın yere düşmesi: Boğazlandıktan sonra ruhun ayrılmasına ve ölümden kinaye olarak kullanılmıştır.

(الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ): **"Kanaat edip istemeyen ve isteyen fakir"**

Kani: Allah'ın takdir ettiği fakirlik ve yoksulluğa razı olan kimse. Şöyle iffetlidir ki insanlardan bir şey istemeye kendini arz etmiyor. Bu kelime "Kania yakneu" kelimesinden alınmıştır ki razı olmak manasına gelmektedir.

Ancak Mu'tarru ise: Kendisini insanlara dilenmek için arz eden kimseye denir. O kimse kendisini zenginlere arz ediyor yani onların yanına tekrar tekrar gidip gidip geliyor demektir. Bu verilen manaları tam akside denilmiştir. Yani: "Kani"; İsteyen, dilencilik eden, "Mu'ter" ise dilenmeyen insanlardan bir şey istemeyen manasındadır denilmiştir.

İbni Abbas: "Kani"; İsteyen, dilencilik eden, "Mu'ter" ise dilenmez insanlardan bir şey istemez ancak kendisini arz ediyor. Ferra da bu görüşü seçti. [796]

DAHA ÖNCE GEÇEN AYETLERLE İRTİBAT SAĞLAMAK

Önceki âyetlerde Allah Teâlâ takva yollarını zikretti. Muhakkak ki Takva Allah'ın (dininin) alametlerine tazim etmek ve koyduğu hükümleri yerine getirmektir. Mekke'de kesilecek devenin kendi (dininin) alametlerinden kıldığı ve bunun çok büyük bir yakınlaşma vasıtası olduğunu kullarına bir nimet olarak vermiştir. Zira onu Allah *(Celle Celâlühu)* dinin

795- Müfredatıl Kur'an, Ragıp. Lisanül Arab, İbni Manzur.

796- Ruhul Mania, Alusi. Zadül Mesir. İbn Cevzi.

alametlerinden bir alamet ve Allah'a *(Celle Celâlühu)* taatin açık bir delili kılmıştır. Onların (kurbanlık hayvanların) Haram'a götürülüp orada kesilmesinde çok büyük sevaplar ve büyük hayırlar vardır. Onun sahipleri için ahirette elde edecekleri nice şeyler vardır.

AYETLERİN TOPLU MANASI

Şanı Yüce olan **Allah** *(Celle Celâlühu)* ayetlerin manasında şöyle buyuruyor: Ey müminler, deve kesmenizi dininizin şiarı kıldım. Onun Kâbe'de kesilmesi için götürülmesi, onun boynuna gerdanlık asılması ve işaretlenmesi bir ibadet olduğu gibi ondan yenilip yedirilmesi bakımından da hem dünyada, hem de ahirette menfaat ve sevap vardır. Onları ayakta ve bir ayaklarını da havaya kaldırmış oldukları halde kestiğiniz vakit üzerlerine Allah'ın ismini zikredin. Kesimden sonra yere düşen devenin etinden yiyin ve muhtaç olduğu halde istemeyene ve ihtiyacını açıkça bildirene yedirin. Onu kesim anında bile o gücüne ve cüssesine rağmen sizin emrinize vermiştir. Eğer onu sizin emrinize vermeseydi gerek kesimde, gerek binmelerde ve sağmada sizin bunları yapmanıza gücününüz yetmezdi çünkü onlar sizlerden çok kuvvetlidir. İşte Allah *(Celle Celâlühu)*nun bu sayısız nimetlerine karşı şükredin.

Allah Teâlâ ikinci âyette de Allah'a *(Celle Celâlühu)* yaklaşmak için kestiğiniz develerin ne etlerinden, ne de kanlarından Allah'a *(Celle Celâlühu)* hiçbir şey ulaşmayacağını açıkladı. Ancak O'na ulaşan sizin O'na itaatinizdeki, emirlerini yerine getirmenizdeki takvanızdır. Zira ameller ancak takva ve ihlâs ölçüleriyle makbuldür. Takvasız, ihlâssız bir ibadet ruhsuz cesede benzer. Hiçbir kimse kesilen hayvanların etleri ve temiz Kâbe'ye sürülen necis kanlarıyla sevap elde edeceğini zannetmesin. Bunlar cahiliye zamanındaki şirk ehlinin fiilleridir.

Allah Teâlâ bu âyetleri insanların emrine verdiği kurbanlık hayvanlardan dolayı, onlarla Yüce ve Büyük olan Allah'a (kurban ederek) yaklaştıkları için müminlere şükretmenin lazım olduğunu ve Allaha tazim etmenin gerekliliğini hatırlatarak bitirdi. Allah *(Celle Celâlühu)* tarafından büyük sevap ve ecirler almaları için; Etlerinden yesinler. Bir kısmını da sadaka olarak versinler. Çok geniş faziletlerle ve Cennetlerde nimetlerle müjdelensinler.

AYETLERİN NÜZUL SEBEBİ

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* ve Mücahid *(Rahmetullahi Aleyh)*den rivayet edildiğine göre Müslümanlardan bir cemaat cahiliye devrinde yaptıkları gibi kestikleri kurbanın etlerini parçalayarak Kâbe'nin etrafına dağıtmaya ve kanıyla da Kâbe'nin duvarlarını boyamaya yöneldikleri zaman bu âyetler nazil oldu. Âyetler bu fiilleri yasaklayarak en uygun ve en layık olanına onları irşat etti.[797]

AYETLERDE VARİD OLAN KIRAAT ÇEŞİTLERİ

Cumhur Kıraat İmamları: (فَاذْكُرُوا اسْمَ اللهِ عَلَيْهَا صَوَافَّ) "Saaffetin" kelimesinin çoğulu olarak okudular. "Safinetin" kelimesinin çoğulu olarak da (صَوَافِنَ) şeklinde okunulmuştur. Bunun manası ise: Bir ayağını kaldırıp üçayağının üzerinde duranlara denir. "Safiyetin" kelimesinin çoğulu olarak da (صَوَافِي) şeklinde okunulmuştur. Böyle olunca mana: Allah Teâlâ'ya ihlâslı olarak demektir.

AYETLERDE VARİD OLAN DEĞİŞİK İ'RABLAR

Ayeti kerimesindeki (وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا) "El Büdne" kelimesi "Caalne" fiilinin öne geçmiş Mef'ulüdür. Allah Teâlâ'nın şu ayetinde olduğu gibi **(Vel Kamera Kaddernehu).** (وَالْبُدْنُ) kelimesini Mübteda olarak ötreli olarak da okunulmuştur.

Ayeti kerimesindeki (لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ) "Car ve Mecrur" öne geçmiş haberdir. (خَيْرٌ) Kelimesi ise sonradan gelen Mübtedadır.

Ayeti kerimesindeki (صَوَافَّ) Kelimesi mef'ul olan "Büdne" kelimesinin halı olarak üstünlüdür.

Ayeti kerimesindeki (كَذَلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ) "Kezalike": Hazfedilmiş bir masdarın sıfatıdır. Takdiri şöyledir: Sehharnehe lekum teshıran kezaliket Teshıril Acib" Böyle olunca "Kef" harfi sıla olur. "Kef" harfinin teşbih ifade eder manasına gelmesi de sahihtir. O zaman bir şeyi kendi nefsine mübalağalı olarak benzetme manasına gelir.

797- Dürül Mensur, Suyuti. Mecmaul Beyan, Taberi. Ruhul Mania, Alusi.

TEFSİRİNDEKİ İNCELİK ve LATİFELER

Birinci latife: Büyük ve Yüce olan Allah hayvanları insanların emrine vermesinin şükrü icap ettiren nimetlerinden bir nimet olduğunu beyan ederek, bu nimetlerin kullar üzerine verildiğini (لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ) **"Onlarda sizin için çok hayırlar vardır"** ayetiyle de kısaca açıklamaktadır. Bu nimetlerin tafsilatını ise diğer ayeti kerimde şöyle gelmektedir: **"Ellerimizin işleyip yaptıklarından kendileri için bunca davarlar yarattığımızı, bu sayede onlara malik olmuş bulunduklarını da görmediler mi? Biz onları kendilerine müsahhar kıldık. İşte binecekleri bunlardan, yiyecekleri bunlardandır. Bunlarda kendileri için daha nice menfaatler ve içecekler vardır. Hala şükretmezler mi?"** ve **"Davarları da (sizin faidenize) O yaratmıştır ki, bunlarda sizin için ısıtıcı ve koruyucu maddeler ve nice menfaatler vardır. Onlardan yersiniz, onları otlak yerine gönderirken ve geri dönüp gelirken sizler için güzellikler vardır. Sizin çok zorluklarla taşıdığınız yüklerinizi başka şehirlere taşırlar. Muhakkak ki rabbin çok acıyan ve çok merhametlidir."** âyetleriyle beyan buyurmuştur.

İkinci latife: Âyetteki **"Allah'ın şiarlarından"** maksat Allah Teâlâ'nın kullarına koymuş olduğu şeriattır (kanunlar). Bunun Allah'a *(Celle Celâlühu)* nispet edilmesinden maksat da onların büyüklüğü içindir. Örneğin "Nekatullah" Allah'ın devesi, "Beytullah" Allah'ın evi denilmektedir. Muhakkak ki bu bedeneler (kurbanlık develer) Allah'ın dinin alametleridir. Çünkü bunlardan hac esnasında kesilecek, kurban da kesilecek hayvanlar ve daha başka diğer iyilik ve ihsan çeşitlerinin tamamından maksat Allah'a yakın olmak içindir.

Üçüncü latife: (فَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا صَوَافَّ) Âyetteki **"O halde onlar ayakta durup boğazlanırlarken üzerlerine Allah'ın ismini anın."** ifadesinde develerin, ayakta dururken boğazlanarak kesilmesine işaret vardır. Çünkü devenin kesiminde en uygun şekil, sünneti nebevide de açıklandığı gibi iki ön ayağı ve iki arka ayağı bağlanılarak boğazlanılır.

FIKHİ HÜKÜMLER

Birinci Hüküm: Ayetteki "el-budûn" kelimesi deveye olduğu gibi sığırı da ifade eder mi?

Âlimler "budun" (tekili bedene) ister erkek, ister dişi olsun deveye denildiğinde ittifak etmişlerdir. Ancak şer'i ıstılahta hacda kesilen kurbanlık deveye denilmesi meşhurdur. Sığır da deve gibi yedi hisse olduğuna göre ona da "bedene" ismi verilmesi hususunda fıkıh âlimleri iki görüşe ayrılmışlardır:

1.) Hanefilerin Mezhebi: "Bedene" deveye denildiği gibi sığıra da denilir. Buna göre bedene kelimesi hacda kesilen sığır ve deveden olan kurbanlara verilen müşterek bir isimdir. Herhangi bir şahıs bedene ismiyle bir adakta bulunduğu takdirde deve kesmeyip sığır kesmesi kâfi gelir. Çünkü hüküm ve lafız bakımından sığır deveye eşittir. Hanefilerin görüşü Ata *(Rahmetullahi Aleyh)* ve Saib bin Museyyib *(Rahmetullahi Aleyh)* den de rivayet edilmiştir. Hanefilerin delilleri ise şunlardır:

a) Cabir *(Radıyallahu Anh)*dan şöyle rivayet edilmiştir: Biz bedeneyi yedi hisse olarak keserdik. Dedi. Bunun üzerine sığır da bedene mi? diye soruldu. "O da *(Sığır da) ancak bedenedir.*" cevabını verdi. [798]

b) Rivayete göre İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)*, bedeneyi ancak deve ve sığır olarak biliyoruz demiştir.

2.) Şafiilerin Mezhebi: Şafilere göre hakikatte "bedene" ancak deveye denilir. Sığıra ise ancak mecaz yoluyla bedene denilebilir Şayet birisi bir bedene adamış olsa deve yerine sığır kesmesi caiz değildir. Adağın üzerinden kalkması için mutlaka deve kesmesi lazımdır. Bu görüş Mücahid *(Radıyallahu Anh)*dan da rivayet edilmiştir.

Onların delili ise: Cabir bin Abdullah *(Radıyallahu Anh)*dan rivayet edilen şu hadistir: Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*: *"Bir bedene (deve) yedi kişiye, bir sığır da yedi kişiye kâfi gelir."* [799] buyurdu. Bu hadisten dolayı: Bedene ve sığırın ayrı-ayrı zikredilerek atfedilmesi bunların değişik olduklarını göstermektedir dediler.

Zahir olan "Bedene" kelimesinin deve için kullanılmasıdır. Zira Allah'ı Teâlâ, (فَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا صَوَافَّ) **"O halde onlar ayakta durup boğazlanırken Allah'ın ismini zikredin..."** buyurmuştur. Yalnız deve ayakta kesildiğine göre bedene devedir. Sığır ise ayakta değil yatırılarak kesilir. Cabir'den rivayet edilen deve ve sığır bedenedir sözüyle, İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)*dan rivayet edilen: Biz bedeneyi ancak deve

798- Müslim Cabir *(Radıyallahu Anh)*dan rivayet etti.

799- Ebu Davud Cabir İbn Abdullah'tan rivayet etti.

ve sığır olarak biliyoruz sözü sığırla devenin hükümlerinin bir olduğuna delalet eder. Yoksa "bedene" kelimesinin sığırla deve arasında müşterek bir isim olduğunu göstermez. Allah *(Celle Celâlühu)* en doğrusunu bilir.

İkinci Hüküm: Kurbanda ve hac'da hangi hayvanın kesimi en faziletlidir?

Âlimler, kurban edilecek hayvanın ancak deveden, sığırdan, koyundan, keçiden olacağında icma etmişlerdir. Kesilecek kurbanın erkek veya dişi olması fark etmemektedir. Âlimler kurbanın en faziletlisinin önce deve, sonra sığır, sonra da davar (koyun ve keçi) olduğunda ittifak etmişlerdir. Zira devenin eti fazla olduğu için fakirlerin durumunu gözetme bakımından da en faziletlisidir. Deveden sonra da sığır daha fazla et verdiği için koyundan faziletlidir. Bir deve ve sığır yedi kişi tarafından ortaklaşa kurban edilebilir. Koyun ise ortaklaşa kurban edilemez. Koyun ancak bir kişi tarafından kurban edilebilir.

Âlimler kurban kesecek bir şahsın bir deve veya sığırın yedide birine ortak olmasının mı yoksa kendi başına bir koyun kesmesinin mi daha efdal olduğunda ihtilaf etmişlerdir. Ancak zahir ve sahih olan görüş, fakirlerin faydası hangisinde daha çoksa onun efdal olduğudur. Deve ve sığır yedi kişi tarafından kurban edilebileceğine Cabir bin Abdullah *(Radıyallahu Anh)*dan rivayet edilen *"Biz Rasûlüllâh (Sallâllâhu Aleyhi Vesellem) ile hac sırasında deve ve sığırı yedi kişi ortaklaşa kurban ettik."* hadisidir. [800]

Hacda herkes istediği hayvanı ve istediği kadar kurban edebilir. Çünkü Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* veda haccında yüz deve kurban etmiştir. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*in kesmiş olduğu kurbanlar da nafile idi.

Üçüncü Hüküm: Hacda kesilen kurbanın etinden yemenin hükmü?

Allah Teâlâ hacda kesilen kurban etlerinin yenilmesini, "...**İşte bunlardan yiyin, yoksulu fakiri de doyurun...**" âyetinde emir buyurmaktadır. Allah Teâlâ'nın bu emrin zahiri Temettü ve nafile kesilen kurbanları içerisine alıyor. Vacip olan kurban ise: Hac veya umrede işlenilen bir hatadan dolayı kesilmesi gereken kurbanların etlerinden yenilmesini içine almaktadır.

Fıkıh âlimleri bu hususta ihtilaf ederek birkaç görüşe ayrılmışlardır. Biz bu görüşleri özetliyoruz:

800- Ahmed ve Müslim rivayet etti.

Ebu Hanife ve Ahmed *(Rahmetullahi Aleyhima)* **şu görüşe gittiler:** Kurbanı kesen, Temettü haccı, Kıran haccı ve nafile hacların kurbanlarından yiyebilir. Fakat hacda işlenilen hatadan dolayı kesilen kurbanın etinden kendisi yiyemez.

Malik *(Rahmetullahi Aleyh)* **ise şu görüşe gitti:** Temettü, Kıran ve nafile hacların kurbanları ile haccını bozduğu için veya haccını geçirdiğinden dolayı kesilen kurbanların etlerinden kurban sahibi yer. Ancak baş veya vücudundaki bir hastalıktan dolayı (ihramlı kalması tıbben mahzurlu olan hacı ihramdan çıkarak) ceza kurbanı keser ki işte bundan ve hac esnasında av yapmışsa buna karşılık keseceği ceza kurbanından ve bir de fakirlere adanan adak kurbanın etinden yiyemez.

Şafii *(Rahmetullahi Aleyh)* **ise şu görüşe gitti:** Vacip olan kurbanlardan örneğin: Temettü ve Kıran haccının, ceza kurbanının, av cezasının, haccı bozmasından dolayı plan kurbanın ve nezir kurbanının eti sahibi tarafından yenilemez.

Kurban sahibi yalnız nafile olarak kestiği kurbanın etinden hem sadaka verebilir hem de yiyebilir.

Cumhur âlimler ve İmam Şafii arasındaki ihtilafın kaynağı: Temettü haccında kesilen kurbanın sebebi; Cumhura göre bu kurban şükretmek için vaciptir. Bundan ötürü de kesen, kurbanın etinden yiyebilir. İmam Şafii *(Rahmetullahi Aleyh)*e göre ise kurban ceza olarak kesilir. Bu yüzden de kurbanı kesen, kurbanın etinden yiyemez. Bu husustaki tafsilat fıkıh kitaplarında vardır.

İmam Şafii *(Rahmetullahi Aleyh)*: Kesilen bu kurbanların etinden fakirlere yedirilmesinin vacip olduğunu şu ayetlerle delil getirdi:

فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ

"...Hem kendiniz yiyin, hem de ihtiyacını gizleyen gizlemeyen fakirlere yedirin." Ve,

فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ

"...İşte bunlardan yiyin, yoksulu fakiri de doyurun..."

Ebu Hanife *(Rahmetullahi Aleyh)*: Kesilen bu kurbanların etinden fakirlere yedirilmesinin mendup olduğunu söyledi. Çünkü bunlarda ibadet kan akıtmaktır. O da gerçekleşmiştir. Ancak fakirlere yedirmek ise umumi hüküm bakidir ki o da menduptur.

Dördüncü Hüküm: Hacdaki kurbanın kesim yeri ve zamanı?

Âlimler hacda kesilen kurbanın zamanı konusunda ihtilaf etmişlerdir.

Şafii'ye *(Rahmetullahi Aleyh)* **göre:** Hacdaki kurbanın kesim zamanı Kurban Bayramının birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü günleridir. Zira Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)*. *"Teşrik günleri, kesim günleridir"*[801] buyurmuştur. Şayet bayram günlerinde kesilemez ise kaza edilir. Fakat geçirildiği için günaha girilmiş olur.

Malik ve İmam Hanbel *(Rahmetullahi Aleyhima)*'e **göre:** Hac kurbanının kesim günleri, ister vacip, ister nafile olsun, bayramın birinci, ikinci ve üçüncü günüdür. Bayramın dördüncü günü kurban kesilmesi sahih değildir.

Hanefiler ise **Maliki ve Hanbelîlerin** görüşünü aynen Temettü ve Kıran haccında kesilecek kurbanın kesim günleri konusunda kabul etmektedirler. Ancak nezir, ceza ve nafile kurbanlarının yalnız bayram günlerinde değil diğer günlerde de kesilebileceği görüşündedirler.

İmam Nehâi *(Rahmetullahi Aleyh)* **hikâye olunmuştur ki:** Hac kurbanının kesim vaktinin bayramın birinci gün başladığı ve Zilhicce ayının son güne kadar devam ettiği görüşündedir.

Ancak kurbanının kesim yeri ise: Kurban ister vacip, ister nafile olsun, Haram bölgesidir. Zira Allah *(Celle Celâlühu)*, "**Kâbe'ye bir kurbanlık olmak üzere...**" ve "**...Kurban yerine** (Minaya) **ulaşıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin.**" Buyurmuştur.

Kurban kesim yeri Haram bölgesidir. Haram bölgesinin her yerinde Mekke'de, Mina'da ve haram sınırları içerisinde kalan her yerde kesim yapmak caizdir. Rasûlüllâh *(Sallâllâhu Aleyhi Vesellem)* de *"Mina'nın her yeri kurban kesim yeridir. Muzdelife'nin her tarafı vakfe yeridir. Mekke-i Mükerremenin her yolu ve vadisi kesim yeridir."* hadisiyle beyan etmiştir.[802]

AYETLERDEN ÇIKARTILAN DERSLER

Hacda kurban kesmek ve onunla Allah *(Celle Celâlühu)*'a yaklaşmak İslam dinin alametlerindendir.

Hac ve diğer kurbanlar ancak deve, sığır ve davardan (koyun ve keçi) olur.

801- Ahmed rivayet etti.

802- Ebu Davud ve İbn Mace. Rivayet etti.

Devenin kesiminde en faziletli olan ayakta boğazlamak, sığır ve koyunun ise yatırarak kesmektir.

Kurban kesmekte, fakirlere yardım ve takva mertebesine ulaşmak vardır.

Hacda kesilen kurban, İbrahim *(Aleyhisselam)*a rüyasında çocuğunu boğazlamasıyla emir olunduğu zaman, İsmail *(Aleyhisselam)*a feda olarak yerine gönderilen koç kurban hadisesinin hatırlanması vardır.

KONUNUN SONU

AYETLERİN İHTİVA ETTİĞİ HİKMETLER

İsimleri mübarek olan yüce yaratıcı Allah gerek hac ve gerek normal kurbanın kesilmesini dinin alametlerinden kılmıştır. Müslüman kurban kesmekle Allah'a *(Celle Celâlühu)* yaklaşır ve O'nun rızası ve mağfiretine nail olur. Kurban ayrıca hac esnasında işlenen hatalardan dolayı girilen günahlara da kefaret olur. Kurban, Müslüman'a sözünde, fiilinde ve amellerinde ihlâslı olmayı alıştırır. Müslüman kestiği kurban üzerine yalnız Yüce ve Büyük olan Allah *(Celle Celâlühu)*'ın ismini zikreder. Bunda kasıt Allah'ın *(Celle Celâlühu)* rızasıdır. Allah'ın *(Celle Celâlühu)* rızasından başka hiçbir şeyi kastetmez. Nitekim Allah Teâlâ'nın şu ayetinde buyurduğu gibi: "**De ki: Şüphesiz benim namazım da ibadetlerim (kurban) da, dirimim de ölümüm de hiçbir ortağı olmayan âlemlerin Rabbi olan Allah'dır. İşte ben bununla emir olundum ve ben de ilk Müslüman'ım.**"

İşte bütün bu ibadetlerin yalnız kendisi için yapılması gerektiğini emretmiş ve bu ibadetlerle de mü'min ihlâslı olmaya alışır ve ayeti kerime de belirtildiği takva mertebesine bununla ulaşır.

لَن يَنَالَ اللَّهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤُهَا وَلَكِن يَنَالُهُ التَّقْوَى مِنكُمْ

"**Onların ne etleri, ne kanları hiçbir zaman Allah'a** (yükselip) **erişmez. Fakat sizden O'na** (yalnız) **takva ulaşır.**"

Müşrikler ise kurbanlarını putlara, onlardan menfaat beklemek ve gelecek musibetlerden korunmak için keserlerdi. Mü'minler putlar için değil, yalnız Allah *(Celle Celâlühu)* için kurban keser ve bununla da Allah'a *(Celle Celâlühu)* halisane ibadet ettiğini göstermiş olur.

İslâm hacda kesilen kurbanla kalplerin takvası arasında bir bağ kurmuştur. Çünkü hacdaki ibadetlerin ve kurban kesmenin maksadı da

takvadır. Hacdaki ibadet ile dinin alametleri olan kurbanlar bunların hepsi yalnız bu evin sahibi olan Allah'a *(Celle Celâlühu)* yönelmenin bir işaretidir. Yine İbrahim *(Aleyhisselam)*ın oğlu İsmail *(Aleyhisselam)*ın yalnız Allah *(Celle Celâlühu)*nun emrine boyun eğerek, "(Babası), **Oğulcağızım dedi, ben seni rüyamda boğazlıyorum görüyorum. Bak artık ne düşünürsün.**" Ve ayetler devam etti taki şu ayete kadar "**Ona büyük bir kurbanlık fidye verdik.**" Ayetlerinde görüldüğü gibi kesmeye götürdüğünde Allah tarafından gönderilen fidyeyi temsil ve baba oğlun Allah *(Celle Celâlühu)*nun emrine karşı göstermiş oldukları takva ve teslimiyetin tekrar edilmesi ve yeniden yaşatılması manasını taşır. İşte bu Allah'ın *(Celle Celâlühu)* kudretini gösteren açık mucizelerdendir. Kurban Allah *(Celle Celâlühu)* için fakirlerin ve müminlerin ihtiyaçlarının karşılanmasına vesile olan bir sadakadır.